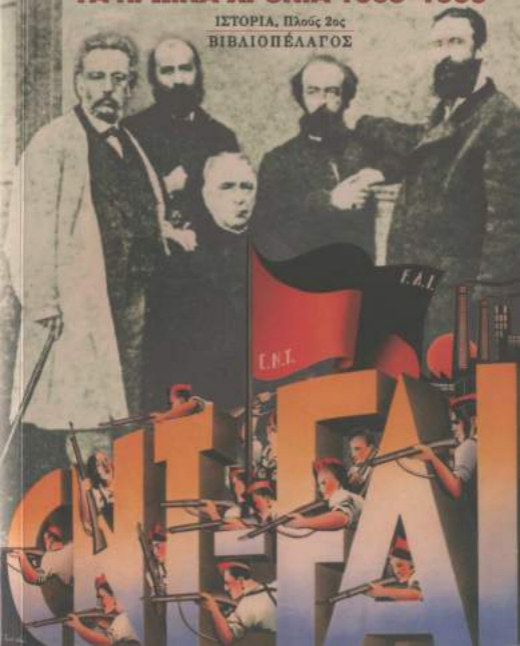
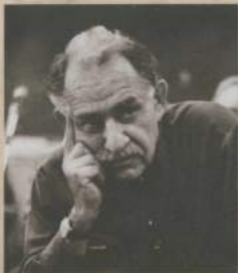

ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ

ΟΙ ΙΣΠΑΝΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ ΤΑ ΗΡΩΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ 1868-1936

ΙΣΤΟΡΙΑ, Πλούς 2ος
ΒΙΒΛΙΟΠΕΛΑΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΣΤΗΜΑΤΙΣΤΗΣ, ΒΕΡΟΝΙΑ 1984

Ο Μάρτι Μπούκτσεϊν υπήρξε, αν εξαιρέσουμε τον Νότσι Τσόμσκι, η σημαντικότερη μορφή του σύγχρονου αναρχισμού, αλλά και ο θεμελιωτής της ριζοσπαστικής οικολογικής σκέψης – της κινεζικής οικολογίας. Γεννήθηκε στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης στις 14 Ιανουαρίου του 1921 από γονείς ρωσοεβραϊούς μεταναστές. Μόλις 9 ετών οργανώθηκε στην Κομμουνιστική Νεολαία, απ' όπου διαγράφηκε το 1939 «λόγω αναρχοτροπισιαστικών παρεκκλίσεων». Εργάστηκε ως βιομηχανικός εργάτης στην αυτοκινητοβιομηχανία, συνδικαλίστηκε, αυτομορφώθηκε και στα τέλη του '60 δίδαξε σε ένα από τα μεγαλύτερα ελεύθερα πανεπιστήμια των ΗΠΑ στο Alternative University στη Νέα Υόρκη και μετά στο City College University System στο Στάτεν Άιλαντ. Ήταν βασικός καθηγητής στο Ramapo College, όπου δίδαξε Κοινωνική Θεωρία από το 1974 μέχρι το 1983. Στη δεκαετία του 1960 αναμείχθηκε ενεργά με τα κινήματα της Νέας Αριστεράς και της αντικουλτούρας. Το 1974 ίδρυσε μαζί με τον ανθρωπολόγο Ντιαν Τσόντορκοφ το Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικολογίας στο Βερμόντ.

Το πρώτο του βιβλίο *Επικίνδυνα Τρόφιμα* εκδόθηκε στη Γερμανία το 1955. Ακολούθησαν *Το Σύνθετό μας Περιβάλλον* (1962), η *Κρίση στις Πάλλες μας* (1965), το *Άσκον Μαφζουσί!* (1969) – 100.000 αντίτυπα στην Αμερική και στην Αγγλία– *Ο Αναρχισμός μετά*

Οι Ισπανοί Αναρχικοί
Τα Ηρωικά Χρόνια 1868-1936

Τίτλοι πρωτοτύπων:

Murray Bookchin: *The Spanish Anarchists, The Heroic Years 1868-1936*, Α' Έκδοση Free Life Editions, Inc, New York, 1977 (hardcover), Α' Ανατύπωση Harper Colophon Books, Harper & Row Publishers, New York, Hagerstown, San Francisco & London, 1978 (paperback), Β' Έκδοση AK Press, San Francisco, CA & Edinburgh, Scotland, 1998 (paperback).

Εκφράζουμε την ευγνωμοσύνη μας στον Μάρεϊ Μπούκτσιν που αφιλοκεδώς μας επέτρεψε να πραγματοποιήσουμε την παρούσα έκδοση και τη λύπη μας που δεν το κατορθώσαμε ενόσω ζούσε.

Θερμές ευχαριστίες στον Άγγελο Μαστοράκη, στην Αθηνά Παντελιά, στον Νίκο Πρατσίνη και στον Κώστα Φλώρο για την πολύτιμη βοήθειά τους.

Η ελληνική έκδοση αφιερώνεται στον Ορφέα που του αρέσει η Ιστορία.

ISBN: 978-960-7280-42-8

- © Copyright 1977, 1998: Murray Bookchin
- © Copyright 2011 για την ελληνική γλώσσα σε όλον τον κόσμο:
Μιχαήλ Πρωτοψάλτης
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΟΠΕΛΑΓΟΣ
Επ. Ασπρογέρακα Απ. (περώνη Ισιδώρου) 61
104 44 ΑΘΗΝΑ
☎ 210-5128304, 210-5126775, Fax: 210-5156999
e-mail: vivliope@otenet.gr
www.vivliopelagos.gr

ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ

Οι Ισπανοί Αναρχικοί
Τα Ηρωικά Χρόνια 1868-1936

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΣΤΑΝΑΡΑΣ
ΡΟΖΙΝΑ ΜΠΕΡΚΝΕΡ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ
ΡΟΖΙΝΑ ΜΠΕΡΚΝΕΡ
ΜΙΧΑΗΛ ΠΡΩΤΟΥΦΑΛΤΗΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ
ΜΑΚΗΣ ΚΟΡΑΚΙΑΝΙΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΠÉΛΑΓΟΣ
ΑΘΗΝΑ 2011

*Στη μνήμη του Ράσελ Μπλάκγουελ
- φίλου μου και συντρόφου μου.*

Εισαγωγή

Στο αναγκωστικό κοινό δεν είναι ευρέως γνωστό ότι το σημαντικότερο κίνημα στην προφρανκική Ισπανία επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις αναρχικές ιδέες. Το 1936, στις παραμονές του Ισπανικού Εμφύλιου Πολέμου, περίπου ένα εκατομμύριο άνθρωποι ήταν μέλη της αναρχοσυνδικαλιστικής CNT (*Confederación Nacional del Trabajo*: Εθνική Συνομοσπονδία Εργασίας), ένας ασύλληπτος αριθμός, αν λάβουμε μάλιστα υπόψη μας πως ο πληθυσμός της Ισπανίας εκείνη την εποχή ήταν μόνο είκοσι τέσσερα εκατομμύρια. Μέχρι τη νίκη του Φράνκο η CNT παρέμενε μια από τις μεγαλύτερες εργατικές ομοσπονδίες της Ισπανίας.

Η Βαρκελώνη, η μεγαλύτερη βιομηχανική πόλη εκείνη την εποχή, έγινε ένας αναρχοσυνδικαλιστικός θύλακας μέσα στη δημοκρατία. Η εργατική τάξη της πόλης, στη συντριπτική της πλειονότητα αφοσιωμένη στη CNT, εδραίωσε ένα σημαντικό σύστημα συνδικαλιστικής αυτοδιαχείρισης. Εργατικές επιτροπές και ενώσεις ανέλαβαν τη διαχείριση εργοστασίων, επιχειρήσεων κοινωνικής ωφέλειας, μέσων μαζικής μεταφοράς ακόμη και επιχειρήσεων χοντρικής ή λιανικής πώλησης. Μια φρουρά εργατών είχε αναλάβει με βάρδιες την αστυνόμευση της πόλης και λαϊκά επαναστατικά συμβούλια απέδιδαν δικαιοσύνη. Και η Βαρκελώνη δεν ήταν η μοναδική πόλη που βίωνε αυτή τη ριζική αναδόμηση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Το κίνημα σε διαφορετικό βαθμό αγχάλιαζε τη Βαλένθια, τη Μάλαγα, εργοστάσια που έλεγχε η CNT στις μεγάλες βιομηχανικές πόλεις της χώρας των Βάσκων και μικρότερες κοινότητες όπως της Λέριδα, της Αλκói, της Γρανόγιερς, της Χερόνα και της Ρούμπι.

Πολλοί από τους εργάτες γης και τους αγρότες της Ανδαλουσίας είχαν επίσης αναρχικές απόψεις. Κατά τη διάρκεια των πρώτων εβδομάδων του Εμφύλιου Πολέμου, πριν τα φασιστικά στρατεύματα κατακτήσουν το νότο της Ισπανίας, οι χωρικοί είχαν εγκαθιδρύσει κοινοτικά συστήματα ιδιοκτησίας της γης, καταργώντας σε κάποιες περιπτώσεις τη χρήση χρημάτων για τις εσωτερικές τους συναλλαγές, είχαν εδραιώσει ελεύθερα, κομμουνιστικά συστήματα παραγωγής και διανομής και, τέλος, είχαν δημιουργήσει μια διαδικασία λήψης αποφάσεων που βασιζόταν στις λαϊκές συνελεύσεις και στην άμεση, πρόσωπο-με-πρόσωπο δημοκρατία.* Ακόμη πιο σημαντικές ήταν οι εξαιρετικά οργανωμένες αναρχικές κολεκτίβες στις περιοχές της Αραγονίας, η οποία ήταν υπό τον έλεγχο των δημοκρατικών. Είχαν οργανωθεί σε δίκτυο με ανώτατο όργανο το Συμβούλιο της Αραγονίας που το μεγαλύτερο μέρος του έλεγχε η CNT. Οι κολεκτίβες έτειναν να κυριαρχήσουν σε πολλές περιοχές της Καταλονίας και του Λεβάντε, ακόμη και στην ελεγχόμενη από τους σοσιαλιστές Καστίλη.

Οι εμπειρίες αυτές, που τόσο πολύ αμφισβητούν τη διαδομένη άποψη ότι η δημιουργία μιας ελευθεριακής κοινωνίας είναι ανέφικτη και ουτοπική, θα μπορούσαν από μόνες τους να αποτελέσουν την πρώτη ύλη για ένα βιβλίο περί ισπανικού αναρχισμού. Ωστόσο, έχουν και ένα βαθύτερο ενδιαφέρον. Για όλους όσοι ενδιαφέρονται για τις καινούριες κοινωνικές μορφές οι αναρχικές κολεκτίβες της Ισπανίας θέτουν πολλά και σημαντικά ερωτήματα. Πώς ξεκίνησαν

* Σημείωση του έλληνα εκδότη (στο εξής Σ.τ.Εκδ.): Ο Μάρεϊ Μπούκτσιν χρησιμοποιεί τον όρο *face-to-face democracy* για να αντιδιαστέλλει την άμεση δημοκρατία τόσο από την απρόσωπη ηλεκτρονική εκδοχή της – η οποία στερείται του μόνου εδάφους που μπορεί να φυτρώσει η αμεσότητα, που (σύμφωνα με τον Μπούκτσιν) δεν είναι άλλο από τη μικρή κοινότητα – όσο και από τον ανεκδιήγητο όρο-λάστιχο: τη συμμετοχική δημοκρατία, που δυστυχώς οι έλληνες αναγνώστες γνωρίζουν καλά διότι την περίοδο αυτή δοκιμάζουν την ελαστικότητά της στο πετσί τους.

οι κολεκτίβες στα αγροκτήματα και στα εργοστάσια; Πόσο καλά λειτουργούσαν; Υπήρξαν διαχειριστικά προβλήματα; Επιπλέον, κάτι σημαντικό που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας είναι ότι αυτές οι κολεκτίβες δεν αποτελούσαν απλά πειράματα κάποιων ονειροπόλων· αναδύθηκαν από μια δραματική κοινωνική επανάσταση που έμελλε να σημαδέψει το αποκορύφωμα –και τη δραματική πτώση– του παραδοσιακού εργατικού κινήματος. Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος αποτέλεσε το απαύγασμα των δημιουργικών προσπαθειών των αναρχικών, μια αξέχαστη σύγκρουση που κράτησε σχεδόν τρία οδυνηρά χρόνια, στοίχισε περίπου ένα εκατομμύριο ζωές και ξεσήκωσε τα πιο έντονα πάθη στους λαούς όλου του κόσμου.

Εξίσου σημαντική ήταν και η εξέλιξη του ισπανικού αναρχικού κινήματος από το 1870 έως τα μέσα του 1930 – οι μορφές οργάνωσής του, η επιρροή του στη ζωή των απλών εργατών και αγροτών, οι εσωτερικές του συγκρούσεις και οι διαφοροποιήσεις του. Γιατί ο ισπανικός αναρχισμός παρέμεινε πάνω απ' όλα ένα λαϊκό κίνημα που αντανakλούσε τα ιδανικά, τα όνειρα και τις αξίες των απλών ανθρώπων και όχι ένα εσωτερικό δόγμα ή ένα άκαμπτο κόμμα με επαγγελματικά στελέχη μακριά από τις καθημερινές εμπειρίες του αγρότη στην ύπαιθρο και του εργάτη στο εργοστάσιο. Η προσαρμοστικότητα και το πείσμα που κράτησαν ζωντανό τον ισπανικό αναρχισμό στα αστικά *barrios** και στα αγροτικά *rueblos*** εβδο-

* Σ.τ.Εκδ. Γειτονίες. Ισπανικά στο αγγλικό πρωτότυπο (στο εξής θα αναφέρεται μόνο η ξένη ως προς το αγγλικό πρωτότυπο γλώσσα, π.χ. Λατινικά).

** Σ.τ.Εκδ. Χωριά. Ισπανικά. Στην ισπανική γλώσσα όμως η λέξη *rueble* εκτός από χωριό σημαίνει και λαός, σημαίνει και λαϊκές τάξεις· συνώνυμο *plebe*. Τα *rueblos* και τα *barrios*, «που κράτησαν ζωντανό τον αναρχισμό εβδομήντα περίπου χρόνια παρά την αμείλικτη καταδίωξη» (παράβαλε με τα Εξάρχεια), τα προσεγγίζει ο Μπούκτσιν όχι μόνο ως κατοικημένες περιοχές αλλά ως εν όλω με τον πληθυσμό τους, το χωριό ή τη γειτονιά αλλά και τους κατοίκους τους σε μια αδιαίρετη ενότητα. Αυτό το «αδιαίρετο» μεταξύ ανθρωπογενούς ή φυσικού περιβάλλοντος και κατοίκων, κοινωνίας

μήντα περίπου χρόνια, παρά την αμείλικτη καταδίωξη, εξηγείται μόνο αν δούμε αυτό το κίνημα ως έκφραση των λαϊκών στρωμάτων της ίδιας της ισπανικής κοινωνίας και όχι σαν ένα σύνολο κάποιων εξωτικών, ελευθεριακών θεωριών.

Ο παρών τόμος (ο πρώτος από τους δύο που θα περιγράψουν την ιστορία του κινήματος μέχρι τη σύγχρονη εποχή)* ασχολείται κυρίως με τα οργανωτικά και κοινωνικά ζητήματα που σημάδεψαν τα χρόνια της ανόδου του ισπανικού αναρχισμού και τέλος με την πορεία του προς τον Εμφύλιο Πόλεμο – μια χρονική περίοδο που εγώ τη χαρακτηρίζω «ηρωική». Παρά τη γοητεία που μας ασκούν οι κολεκτίβες του 1936-39, πιστεύω ότι είναι πολύ σημαντικό να διερευνήσουμε το πώς απλοί εργάτες και αγρότες για τρεις σχεδόν γενιές κατόρθωσαν να χτίσουν τις μαχητικές οργανώσεις που αποτέλεσαν το υπόβαθρο γι' αυτές τις κολεκτίβες. Και ακόμη, το πώς κατόρθω-

και φύσης τελικά, είναι το κλειδί στη θεωρία της κοινωνικής οικολογίας του Μπούκτσιν. (Βλ. ΜΑΡΕΙ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ: *Τι είναι Κοινωνική Οικολογία*, Α' έκδοση Βιβλιόπολις, Αθήνα, 1992, Β' έκδοση Βιβλιοπέλαγος, Αθήνα, 2000). Στα *ruebllos* και στα *bañios* ο Μπούκτσιν διακρίνει μια λειτουργία ανάλογη εκείνης στη δημοκρατική πόλη της αρχαίας Αθήνας – το Δήμο *Αθηναίων*, που μόνο το όνομά του πια θυμίζει ότι ανήκει στους πολίτες του – απ' όπου αντλεί το υλικό του για να αρθρώσει την εναλλακτική πρότασή του για την ελευθεριακή τοπική αυτοδιοίκηση, που απαντά τόσο στην απανθρωπιά της «ελεύθερης» οικονομίας όσο και στην ανελευθερία, στην αναποτελεσματικότητα και στη γραφειοκρατία τις οποίες απηχεί σ' ολόκληρη την κοινωνία ο συγκεντρωτισμός και το πατερναλιστικό κράτος ή, ακόμα χειρότερα, ο ολοκληρωτισμός του κρατικού καπιταλισμού σοβιετικού, κινέζικου ή άλλου τύπου. Παράβαλε ΜΑΡΕΙ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ: *Η Σύγχρονη Οικολογική Κρίση*, Εκδόσεις Βιβλιόπολις, Αθήνα, 1993, σελ. 188-197.

* Σ.τ.Εκδ. Ο Β' τόμος δεν εκδόθηκε ποτέ μάλλον εξαιτίας της αρνητικότητας της CNT, η οποία στη μεταφρανκική Ισπανία μπήκε σε μια τροχιά εσωστρέφειας, δογματισμού, ακαμψίας και απανωτών διασπάσεων και λίγο πολύ απέτρεψε τον Μπούκτσιν να γράφει για τα γεγονότα του Εμφύλιου Πολέμου και τα κατοπινά με το έωλο επιχείρημα ότι δεν μπορεί να γράφει για γεγονότα που δεν έζησε.

σαν να διεκδικήσουν για τους εαυτούς τους και να ενσωματώσουν στην καθημερινότητά τους επαναστατικές συλλογικότητες και συνδικάτα που συνήθως μας παραπέμπουν σε εργασιακούς χώρους και στη σφαίρα της πολιτικής. Εξίσου σημαντικές κατά τη γνώμη μου είναι οι οργανωτικές δομές, τόσο ελευθεριακές στο χαρακτήρα τους, που εξασφάλισαν τη δυνατότητα στους εργάτες και στους αγρότες να συμμετάσχουν σε αυτές τις συλλογικότητες και στα συνδικάτα, να ασκήσουν απίστευτο έλεγχο στη χάραξη της πολιτικής τους και να κερδίσουν για τους εαυτούς τους μια καινούρια αίσθηση προσωπικότητας και εσωτερικής δύναμης. Όποιες και να είναι οι απόψεις μας για τον ισπανικό αναρχισμό, έχει πολλά να μας διδάξει και είναι κρίμα που ο μέσος αναγνώστης γνωρίζει ελάχιστα γι' αυτόν. Σε αυτόν ακριβώς τον αναγνώστη απευθύνεται κυρίως τούτο το βιβλίο.

Ουσιαστικά ξεκίνησα την έρευνα για το υλικό αυτού του βιβλίου από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Το 1967 άρχισα να συλλέγω στοιχεία συστηματικά, με σκοπό να το γράψω στη διάρκεια ενός παρατεταμένου ταξιδιού που έκανα τότε στην Ευρώπη και στο οποίο συνάντησα και συνομίλησα με εξόριστους ισπανούς αναρχικούς. Ο παρών τόμος είχε σχεδόν ολοκληρωθεί το 1969. Εκείνη την εποχή υπήρχαν ελάχιστα αγγλόφωνα βιβλία για τον ισπανικό αναρχισμό, εάν εξαιρέσουμε τις συναισθηματικές αλλά μάλλον ελλιπείς αναφορές του Τζέραλντ Μπρέναν στο έργο του *The Spanish Labyrinth** και τις προσωπικές αφηγήσεις του Φραντς Μπορκενάου και του Τζορτζ Όργουελ. Οι σπάνιες αναφορές της αγγλικής βιβλιογραφίας στους ισπανούς αναρχικούς, αν μη τι άλλο, φανέρωναν μια απώθηση για τα ιδανικά ενός ιδιαίτερα μεγάλου τμήματος του ισπανικού λαού. Ακόμη και σήμερα τα περισσότερα έργα για την Ισπανία που γράφτηκαν από συντηρητικούς, φιλελεύθερους και μαρξιστές συγγραφείς δεν προσφέρουν κάποια σοβαρή εκτίμηση της ελευθεριακής οπτικής και επιδεικνύουν μια εντυπωσιακή εμπάθεια προς την αποκαλούμενη «ακραία» πτέρυγα που εκπροσωπούσαν οι αναρχικές

* Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

ομάδες δράσης. Σε πολλούς μελετητές του ισπανικού αναρχισμού μπορεί να φανεί ότι έχω φτάσει στο άλλο άκρο. Μπορεί να έχουν δίκιο αλλά θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό, παρά τις όποιες προσωπικές μου επιφυλάξεις, να ακουστούν οι φωνές αυτών των ομάδων με περισσότερη κατανόηση από αυτή που έχουν εισπράξει μέχρι τώρα.

Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος ήταν στην πραγματικότητα ένα σημαντικό κομμάτι της ζωής μου και με επηρέασε πολύ πιο βαθιά από οποιαδήποτε άλλη σύγκρουση παρόλο που έχω ζήσει έναν τρομακτικό Παγκόσμιο Πόλεμο και τις σχεδόν μόνιμες εχθροπραξίες που τον ακολούθησαν. Είχα ιδιαίτερη συμπάθεια, θα έλεγα μάλιστα ότι ήμουν πλήρως αφοσιωμένος στην ισπανική αριστερά που αρχικά, πολύ νέος, την είχα ταυτίσει με το κομμουνιστικό κόμμα και αργότερα, καθώς ο εμφύλιος πόλεμος έφτανε στο τραγικό του αποκορύφωμα, με το ΡΟΥΜ (*Partido Obrero de Unificación Marxista*: Εργατικό Κόμμα για τη Μαρξιστική Ενοποίηση). Παρ' όλα αυτά, στα τέλη της δεκαετίας του 1950 είχα μάθει πολλά περισσότερα για τον ισπανικό αναρχισμό, ένα κίνημα που ήταν ελάχιστα γνωστό στους αμερικανούς ριζοσπάστες της δεκαετίας του 1930, και άρχισα να μελετώ την προέλευσή του και την πορεία του. Καθώς είχα ζήσει την περίοδο του Ισπανικού Εμφύλιου Πολέμου, καθώς θυμόμουν με ζωηρά χρώματα την εξέγερση των ανθρακωρύχων στις Αστουρίες τον Οκτώβριο του 1934, θεώρησα πως ήταν απαραίτητο να διορθώσω την εσφαλμένη εικόνα που, εάν υπήρχε στο μυαλό μου, είναι σίγουρο ότι υπήρχε και στο μυαλό των λιγότερο πολιτικοποιημένων συγχρόνων μου. Κατά συνέπεια, αυτό το βιβλίο είναι εν μέρει η εκ νέου ανακάλυψη μιας θαυμαστής ιστορικής εμπειρίας που αποκορυφώθηκε σε μια βαθιά συγκινητική τραγωδία. Προσπάθησα, αν μη τι άλλο, να εκφράσω μια στοιχειώδη κατανόηση σε αυτούς τους ανθρώπους που αγάπησαν τόσο πολύ την ελευθερία, που προέλασαν, αγωνίστηκαν και πέθαναν κατά χιλιάδες κάτω από τα μαυροκόκκινα εμβλήματα του ισπανικού αναρχοσυνδικαλισμού. Προσπάθησα να αποτίσω φόρο τιμής στον ιδεαλισμό τους χωρίς να κρύψω τις οργανώσεις τους από το φως της καλοπροαίρετης κριτικής.

Υπάρχει και άλλος ένας, πιο επίκαιρος παράγοντας, που με ώθησε να γράψω αυτό το βιβλίο. Η εμφάνιση της μαύρης σημαίας του αναρχισμού στους δρόμους του Παρισιού και πολλών αμερικανικών πόλεων στη δεκαετία του 1960, τα ισχυρά αναρχικά αισθήματα της ριζοσπαστικής νεολαίας κατά τη διάρκεια αυτής της θυελλώδους δεκαετίας και το ευρύ ενδιαφέρον για την αναρχική θεωρία που υπάρχει στις μέρες μας αποτελούν εγγύηση για μια δίκαιη περιγραφή και αξιολόγηση του μεγαλύτερου οργανωμένου αναρχικού κινήματος του αιώνα μας. Χωρίς αμφιβολία υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ του αναρχικού κινήματος της Ισπανίας και των αναρχικών ρευμάτων όπως εκφράστηκαν στην εξέγερση των νέων της δεκαετίας του 1960. Ο ισπανικός αναρχισμός είχε τις ρίζες του σε μια εποχή όπου κυριαρχούσε η υλική σπάνις. Τα βέλη του είχαν στόχο τη φτώχεια και την εκμετάλλευση που είχαν υποβιάσει εκατομμύρια ισπανών εργατών και αγροτών σε σχεδόν ζωώδη επίπεδα. Δεν πρέπει να μας εκπλήσσει που οι ισπανοί αναρχικοί έβλεπαν τον κόσμο μέσα από τους φακούς του πουριτανισμού. Καθώς ζούσαν σε μια κοινωνία όπου ελάχιστα πράγματα μπορούσε να απολαύσει η συντριπτική της πλειονότητα, καυτηρίαζαν την ακολασία των κυρίαρχων τάξεων ως κατάφωρα ανήθικη. Αντιδρούσαν στη χλιδή και στην αργόσχολη ζωή των πλουσίων με ένα αυστηρό ηθικό πιστεύω που έδινε έμφαση στο καθήκον όλων για εργασία και απαξιούσε τις σαρκικές απολαύσεις.

Από την άλλη πλευρά, η αναρχική νεολαία της δεκαετίας του 1960 είχε εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Καθώς μεγάλωσε σε μια εποχή εκπληκτικών ανακαλύψεων στον τομέα της τεχνολογίας και της παραγωγικότητας, αμφισβήτησε την ανάγκη του μόχθου και υπερασπίστηκε το δικαίωμα στην απόλαυση. Τα πιστεύω τους ήταν αισθησιακά και ηδονιστικά. Ανεξάρτητα από το αν είχαν συνείδηση της παράδοσής τους, το αίτημά τους για διεύρυνση της εμπειρίας θύμιζε περισσότερο τα γραπτά του Σαντ, του Λοτρεαμόν, των ντανταϊστών και των υπερρεαλιστών παρά των κλασικών αναρχικών του προηγούμενου αιώνα.

Παρ' όλα αυτά, όταν ξεκίνησα αυτό το βιβλίο, ένιωσα ότι ένας ηλικιωμένος ισπανός αναρχικός θα μπορούσε άνετα να επικοινωνήσει με την επαναστατημένη νεολαία του '60 και με τους προσανατολισμένους στην οικολογία νέους ανθρώπους του σήμερα. Σε αντίθεση με τα μαρξιστικά κινήματα, ο ισπανικός αναρχισμός έδινε μεγάλη σημασία στον τρόπο ζωής, στην πλήρη αναδόμηση του ατόμου σύμφωνα με τις ελευθεριακές κατευθύνσεις. Έδινε ιδιαίτερη αξία στον αυθορμητισμό, στο πάθος και στην πρωτοβουλία της βάσης. Απεχθανόταν κάθε μορφή εξουσίας και ιεραρχίας. Παρά το αυστηρό, ηθικό του περίβλημα ο ισπανικός αναρχισμός εναντιώθηκε στο θεσμό του γάμου χαρακτηρίζοντάς τον αστική υποκρισία και προπαγάνδισε την ελεύθερη ένωση του άντρα και της γυναίκας. Θεωρούσε τη σεξουαλική πρακτική ως ιδιωτική υπόθεση με μοναδικό της περιορισμό το σεβασμό για τα δικαιώματα της γυναίκας. Πρέπει κάποιος να γνωρίζει την Ισπανία της δεκαετίας του 1930 με τις ισχυρές πατριαρχικές και καθολικές της παραδόσεις για να καταλάβει πόσο τολμηρή ήταν η απόκλιση του αναρχισμού από τους κανόνες ακόμη και των πιο φτωχών, των πιο αγνοημένων τάξεων της χώρας.

Πάνω απ' όλα, ο ισπανικός αναρχισμός ήταν κυρίως πειραματικός. Τα σύγχρονα σχολεία τύπου Σάμερχιλ είναι οι άμεσοι απόγονοι των πειραματισμών στην ελευθεριακή εκπαίδευση που εμπνεύστηκαν οι γαλουχημένοι με αναρχικές ιδέες ισπανοί διανοούμενοι. Η αντίληψη της ζωής στη φύση χάρισε στον ισπανικό αναρχισμό κάποια από τα πιο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του: τη χορτοφαγική διατροφή που συχνά βασιζόταν σε ωμές τροφές, τις οικολογικές καλλιέργειες, το απλό ντύσιμο, το πάθος για τη φύση, ακόμη και το γυμνισμό. Ωστόσο αυτές οι εκφράσεις «νατουραλισμού» συχνά γελοιοποιήθηκαν από τον ισπανικό τύπο της εποχής και αντιμετωπίστηκαν με συγκαταβατική περιφρόνηση από πολλούς σύγχρονους ακαδημαϊκούς. Το κίνημα το απασχολούσαν πολύ όλες οι όψεις της μελλοντικής ελευθεριακής κοινωνίας. Οι ισπανοί αναρχικοί συζητούσαν με πάθος και τις παραμικρές αλλαγές που θα

έφερε η επανάσταση στον καθημερινό τρόπο ζωής τους και πολλοί από αυτούς εφάρμοζαν, όσο ήταν δυνατόν, αυτές τις αρχές άμεσα στην πράξη. Χιλιάδες ισπανοί αναρχικοί άλλαξαν τις διατροφικές τους συνήθειες και εγκατέλειψαν εθιστικά «βίτσια» όπως το κάπνισμα και το ποτό. Πολλοί τελειοποιήθηκαν στη γλώσσα εσπεράντο με την πεποίθηση ότι μετά την επανάσταση θα καταργούνταν τα εθνικά σύνορα των χωρών, οι άνθρωποι θα μιλούσαν μια κοινή γλώσσα και θα μοιράζονταν μια κοινή πολιτιστική παράδοση.

Η υψηλή αίσθηση της κοινότητας και της αλληλεγγύης γέννησε τις αναρχικές «ομάδες εκλεκτικής συγγένειας»,* μια οργανωτική μορφή που βασιζόταν όχι μόνο σε πολιτικούς ή ιδεολογικούς δεσμούς αλλά συχνά σε στενή φιλία και βαθιά προσωπική σχέση. Στα πλαίσια ενός κινήματος που πρέσβευε τη χρήση άμεσης δράσης, οι αναρχικές ομάδες ανέδειξαν άτομα με ασυνήθιστο χαρακτήρα και εξαιρετική τόλμη. Για να ξεκαθαρίσω τη θέση μου, δεν θα ήθελα αυτές οι παρατηρήσεις να δημιουργήσουν την εντύπωση πως το ισπανικό αναρχικό κίνημα ήταν μια επαναστατική σταυροφορία ασυμβίβαστων και ηθικά άμεπτων «αγίων». Όπως όλες οι οργανώσεις της Ισπανίας είχαν και οι αναρχικές ένα σημαντικό αριθμό από ιδιοτελείς ομορτοουνιστές που πρόδωσαν τα ελευθεριακά τους ιδεώδη σε κρίσιμες στιγμές του αγώνα. Ωστόσο, το στοιχείο που έκανε μοναδικό το αναρχικό κίνημα, ακόμη και σε μια χώρα όπου το κουράγιο και η αξιοπρέπεια αποτελούσαν ανέκαθεν τις κατεξοχήν αρετές, ήταν εκείνες οι εξαιρετικές προσωπικότητες, όπως ο Φερμίν Σαλβοτσέα, ο Ανσέλμο Λορένθο και ο Μπουεναβεντούρα Ντουρούτι,

* Σ.τ.Εκδ. Τα affinity groups, grupos de afinidades στα ισπανικά, μέλη αναρχικών ομοσπονδιών ή όχι, είναι μέχρι και σήμερα ένα από τα κυρίαρχα οργανωτικά κύτταρα του αναρχισμού. Στην Ελλάδα, στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης ήταν η μοναδική οργανωτική μορφή των αναρχικών εκτός από τις επιτροπές αλληλεγγύης που λειτουργούσαν σε περιόδους καταστολής (άλλωστε και εκεί συμμετείχαν αυτόνομες ομάδες)· η δράση τους υπήρξε καθοριστική για την ανάπτυξη του κινήματος στα σημερινά του επίπεδα.

που αντιπροσώπευαν στην κυριολεξία τις διαφορετικές όψεις του ταμπεραμέντου και των ελευθεριακών ιδανικών του. Για καλή μου τύχη γνώρισα μερικούς από τους καλύτερους εν ζωή εκπροσώπους αυτού του κινήματος στους τόπους της εξορίας τους και ήταν πολύτιμη η συνεισφορά τους στη συλλογή υλικού γι' αυτό το βιβλίο.

Δεν θέλω να ισχυριστώ πως έκανα μια πλήρη καταγραφή του ισπανικού αναρχισμού. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε, αν μη τι άλλο, ότι θα είχα να επιδείξω μια πολυάριθμη σειρά τόμων. Η λόγια γραμματεία είθισται να αποτελείται από ογκώδη έργα που αναφέρονται στην περίοδο το πολύ μιας δεκαετίας και θεώρησα απίθανο κάτι τέτοιο να προσέλκυε το ενδιαφέρον του μέσου αναγνώστη. Γι' αυτό επέλεξα να επιμείνω στις κρίσιμες καμπές του κινήματος και ιδιαίτερα σε εκείνες τις περιόδους κοινωνικής δημιουργικότητας που είναι σημαντικές και για τη δική μας εποχή. Προσπάθησα επίσης να αφηγηθώ τη ζωή των πιο σημαντικών ισπανών αναρχικών: των αγιοπρεπών ασκητών και των άγριων πιστολάδων, των τολμηρών τρομοριστών και των ακαταπόνητων οργανωτών, των διανοούμενων θεωρητικών και των αγράμματων ακτιβιστών.

Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος έφτασε στο τέλος του πριν από σαράντα περίπου χρόνια. Η γενιά που ενεπλάκη σ' αυτόν, είτε στην Ισπανία είτε από το εξωτερικό, πεθαίνει. Τα πάθη που γεννήθηκαν από αυτή την τεράστια σύγκρουση κινδυνεύουν να χαθούν μέσα στη μελλοντική φιλολογία επί του θέματος. Και αν λείπει αυτό το πάθος, θα είναι δύσκολο να αξιολογήσουμε το μεγαλύτερο λαϊκό κίνημα που συμμετείχε σε αυτή τη σύγκρουση: τους ισπανούς αναρχικούς. Και αυτό, γιατί ήταν ένα κίνημα το οποίο ζητούσε από τους οπαδούς του πνευματικές υπερβάσεις που σήμερα θα μας φαίνονταν απίστευτες. Ακόμη και αν παραβλέψουμε τις αλλαγές στον τρόπο ζωής που προανέφερα, θα ήθελα να τονίσω ότι το να είσαι αναρχικός στην Ισπανία του '30 –και όχι μόνο αναρχικός αλλά και γενικότερα ριζοσπάστης– σήμαινε πως πολεμάς αδιάλλακτα την καθεστηκυία τάξη. Ακόμη και οι σοσιαλιστές στην Ισπανία και σε πολλές άλλες χώρες διακατέχονταν από αυτή την υψηλή αίσθηση των επαναστα-

τικών αρχών παρά το ρεφορμισμό των κομμουνιστικών και των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Για παράδειγμα, η συμμετοχή σε αστικά υπουργικά συμβούλια χαρακτηρίστηκε πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως «μιλεραντισμός», ένας πολύ υποτιμητικός όρος που αναφερόταν στην πρωτοφανή για τα τότε δεδομένα συμμετοχή του γάλλου σοσιαλιστή Μιλεράν σε αστική κυβέρνηση.

Σήμερα το σύνολο της αριστεράς θεωρεί τον οικουμενικό ρεφορμισμό δεδομένο και εάν ο όρος «μιλεραντισμός» έχει εξαφανιστεί από το λεξιλόγιό της, αυτό δεν συμβαίνει επειδή έχει αποκατασταθεί η επαναστατική «καθαρότητα» στα μεγάλα εργατικά κόμματα, αλλά αντίθετα γιατί η πρακτική αυτή είναι τόσο ευρύτατα διαδεδομένη που ο υβριστικός χαρακτηρισμός είναι ανώφελος. Ο όρος «ελευθεριακός», που επινοήθηκε από τους γάλλους αναρχικούς για να αντιμετωπίσουν τη σκληρή αντιαναρχική νομοθεσία στα τέλη του 19ου αιώνα, έχει χάσει την επαναστατική του σημασία. Αυτή καθαυτή η λέξη «αναρχικός» χάνει τη σημασία της, όταν γίνεται σημαία από ερασιτέχνες τόσο ελαφρόμυαλους που μπαινοβγαίνουν σε εξουσιαστικές και ρεφορμιστικές οργανώσεις με την ίδια άνεση που αλλάζουν τη μάρκα του καφέ που πίνουν και των τσιγάρων που καπνίζουν. Ο σύγχρονος καπιταλισμός με τα «επαναστατικά» του αυτοκίνητα και τις «επαναστατικές» κρέμες χειρός έχει υπονομεύσει όχι μόνο τα τιμημένα ιδανικά του ριζοσπαστισμού, αλλά ακόμη και την ίδια τη γλώσσα και τον τρόπο να τα διατυπώνουμε.

Όταν ανατρέξεις σε μια εποχή που αυτές οι λέξεις διατηρούσαν ακόμη τη σημασία τους, τότε που το περιεχόμενο και η πεποίθηση που εκφράζανε ήταν συγκεκριμένα και πραγματικά, αναζωογονείσαι συναισθηματικά και ανταμείβεσαι διανοητικά. Οι άνθρωποι σήμερα δεν έχουν ιδανικά· έχουν «απόψεις». Οι ισπανοί αναρχικοί όπως και πολλοί άλλοι ριζοσπάστες της προεμφυλιακής εποχής είχαν ακόμη ιδανικά που δεν τα απέρριπταν ανέμελα σαν να επρόκειτο για μάρκες προϊόντων. Οι αναρχικοί αποδίδανε τέτοια πνευματική σημασία, λογική και αξιοπρέπεια στο ελευθεριακό ιδεώδες που εκ των πραγμάτων αποκλείανε κάθε ερωτοτροπία με τους

αντιπάλους τους – τόσο με τους αστούς όσο και με εκείνους της εξουσιαστικής αριστεράς. Όσο αφελείς και να αποδείχτηκαν σε πολλά ιδεολογικά ζητήματα, γι' αυτούς ήταν αδιανόητο ένας αναρχικός να αποδεχτεί τη συνύπαρξη ενός ιδιωτικοποιημένου τομέα της κοινωνίας με μια κολεκτίβα, να αγνοήσει ή να παραβλέψει τις διαφορές ταξικών συμφερόντων και πολιτικής ή να υιοθετήσει πολιτική συμβιβασμού με ένα συγκεντρωτικό κράτος ή ένα εξουσιαστικό κόμμα όσο «ελευθεριακό» και να έδειχναν οι αντίπαλοί του από άλλες απόψεις. Σεβόντουσαν τις βασικές διαφορές αλλά δεν τις αγνοούσαν και μάλιστα έτειναν να τις οξύνουν μέσω της αντιπαράθεσης και της διερεύνησης και όχι να τις συμβιβάζουν, τονίζοντας επιφανειακές ομοιότητες και διευθετώντας με φιλελεύθερο τρόπο τις ιδεολογικές διαφοροποιήσεις. Η σφαγή και ο τρόμος που ακολούθησαν την πορεία του Φράνκο προς τη Μαδρίτη στα τέλη του καλοκαιριού του 1936 και η φυσική αιμορραγία από την απώλεια τόσων ζωών στη μεγάλη πορεία του Εμφύλιου Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα και μια πνευματική αιμορραγία που έφερε στην επιφάνεια όλες τις λανθάνουσες αδυναμίες του κλασσικού εργατικού κινήματος, τόσο του αναρχικού όσο και του σοσιαλιστικού. Κάποιες από αυτές τις αδυναμίες τις επισημαίνω στο τελευταίο κεφάλαιο αυτού του βιβλίου. Παρ' όλα αυτά, η έντονη αίσθηση της επαναστατικής αφοσίωσης παρέμεινε και διατηρήθηκε ζωντανή για δεκαετίες. Περιστατικά που θέτουν σε κίνδυνο ακόμη και την απλή φυσική επιβίωση μπορούν να επιφέρουν συμβιβασμούς μεταξύ των ιδανικών και της πραγματικότητας τόσο στη ζωή ενός ανθρώπου όσο και ενός κινήματος. Είναι όμως ασυγχώρητο αυτά τα ιδανικά να απορρίπτονται ανέμελα ή να λησμονούνται και να αντικαθίστανται από έναν επιπόλαιο οικουμενισμό που αντιμετωπίζει τους κοινωνικούς στόχους λες και είναι ρεύματα της μόδας.

Η συγκίνηση που μου προκαλεί η αίσθηση της αφοσίωσης του ισπανού αναρχικού στις υψηλές αρχές του ελευθεριακού ιδανικού – τόσο από οργανωτική όσο και από ιδεολογική άποψη – αποτέλεσε ένα ακόμη κίνητρο για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου. Ο σεβα-

σμός προς τη μνήμη των πολλών χιλιάδων που θυσιάστηκαν για τα ελευθεριακά οράματα και τους ελευθεριακούς στόχους επιβάλλει να αναφέρουμε αυτά τα οράματα και τους στόχους με σαφήνεια και καθαρότητα, ανεξάρτητα αν συμφωνούμε μαζί τους ή όχι. Οι νεκροί αυτοί αξίζουν τούτον τον ελάχιστο φόρο τιμής, γιατί ταύτισαν τον αναρχισμό με την κοινωνική επανάσταση και όχι με τις σύγχρονες αντιλήψεις περί αποκέντρωσης και αυτοδιαχείρισης που συνυπάρχουν βολικά με την κρατική εξουσία, την οικονομία του κέρδους και τους πολυεθνικούς οργανισμούς. Λίγοι άνθρωποι σήμερα ενδιαφέρονται να διακρίνουν την εκδοχή των ισπανών αναρχικών περί επαναστατικής αποκέντρωσης και αυτοδιαχείρισης από εκείνη των φιλελεύθερων που είναι τόσο πολύ της μόδας. Ο Ανσέλμο Λορένθο, ο Φερμίν Σαλβοτσέα και οι νεαροί *faístas* του 1930 θα αντιμετώπιζαν με φρίκη την αντίληψη ότι οι ιδέες τους υλοποιήθηκαν στις σύγχρονες κινέζικες «κομμούνες» ή με τους ευρωπαϊούς συνδικαλιστές ηγέτες που συμμετέχουν ως «αντιπρόσωποι των εργατών» σε συμβούλια των πολυεθνικών. Η άποψη που είχαν οι ισπανοί αναρχικοί για τις κομμούνες, την αυτοδιαχείριση και τις τεχνολογικές καινοτομίες είναι εντελώς ασύμβατη με οποιοδήποτε σύστημα κρατικής εξουσίας ή ατομικής ιδιοκτησίας και σε πλήρη αντίθεση με τον όποιο συμβιβασμό με την αστική κοινωνία.

Κατά τη γνώμη μου, η επικαιρότητα από μόνη της δεν δικαιολογεί την έκδοση ενός βιβλίου πάνω στον ισπανικό αναρχισμό. Θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω το θάνατο του Φράνκο ως αφορμή για να παρουσιάσω αυτό το βιβλίο στο αναγνωστικό κοινό και πράγματι θα ήταν ένας καλός λόγος για να διαβάσει κανείς ένα παρόμοιο έργο. Εντούτοις, τα κίνητρά μου για τη συγγραφή του δεν μπορούν να αποδοθούν στο πρόσφατο ενδιαφέρον για την Ισπανία. Το κύριο ζήτημα που έθεσαν οι ισπανοί αναρχικοί είναι το κατά πόσον μπορούν οι άνθρωποι να αποκτήσουν πλήρη και άμεσο έλεγχο της καθημερινής τους ζωής, να χειριστούν την κοινωνία με το δικό τους τρόπο – όχι σαν «μάζες» που καθοδηγούνται από επαγγελματίες ηγέτες αλλά ως πλήρως χειραφετημένα άτομα σε έναν κόσμο

χωρίς καθοδηγητές και καθοδηγούμενους, χωρίς αφέντες και σκλάβους. Η μεγάλη λαϊκή εξέγερση του Ιουλίου του 1936, ιδιαίτερα στα αναρχικά κέντρα της Ισπανίας, προσπάθησε να προσεγγίσει αυτόν το στόχο. Το γεγονός πως η προσπάθεια απέτυχε με ένα τρομερό κόστος σε ανθρώπινες ζωές και σε ηθικό δεν ακυρώνει την εγγενή αλήθεια αυτού του στόχου.

Τέλος, θα ήθελα να υπενθυμίσω στον αναγνώστη πως οι συνθήκες ζωής στην Ισπανία έχουν αλλάξει πολύ από εκείνες που περιγράφω σε αυτό το βιβλίο. Η Ισπανία δεν είναι πλέον κυρίως αγροτική χώρα και το παραδοσιακό *ruetio* παραχωρεί γρήγορα τη θέση του στη σύγχρονη κωμόπολη και πόλη. Είναι κάτι που δεν πρέπει να ξεχνάμε όταν διαβάζουμε τούτο το βιβλίο. Η εικόνα της «αιώνιας Ισπανίας» υπήρξε ανέκαθεν αντιδραστική και σήμερα, που η Ισπανία αποτελεί μια από τις πλέον βιομηχανοποιημένες χώρες του κόσμου, είναι απλώς παράλογη. Ωστόσο, υπάρχουν πολλά προβιομηχανικά και προκαπιταλιστικά στοιχεία που επιβιώνουν στην Ισπανία και ελπίζω ότι το παλιό αναρχικό όνειρο της συνύφανσης της αλληλεγγύης που χαρακτήριζε τον πρώιμο αγροτικό τρόπο ζωής με την εξελιγμένη τεχνολογική κοινωνία θα βρει την πραγμάτωσή του στο παρόν και στο μέλλον του ισπανικού λαού.

Πριν ολοκληρώσω αυτή την εισαγωγή, θα ήθελα να εξηγήσω ορισμένα ανορθόδοξα στοιχεία που αφορούν στη συγγραφή αυτού του βιβλίου και να αναγνωρίσω την προσφορά ορισμένων ανθρώπων που μου πρόσφεραν πολύτιμη βοήθεια στη διάρκεια της προετοιμασίας του.

Σε όλη την ιστορία τους, οι ισπανοί αναρχικοί ήταν οπαδοί μιας συνδικαλιστικής μορφής του αναρχισμού που γενικά ορίζεται ως «αναρχοσυνδικαλισμός».*

Σε αντίθεση με πολλούς μελετητές που θεωρούν τον ισπανικό αναρχοσυνδικαλισμό σαν αποκλειστικό φαινόμενο του 20ού αιώνα

* Σημείωση Μάρεϊ Μπούκτσιν (στο εξής Σ.τ.Μ.Μπ.): Για την ανάλυση των διαφορετικών μορφών του αναρχισμού βλέπε το πρώτο κεφάλαιο.

που έχει τις ρίζες του στη Γαλλία, έχω πλέον πειστεί πως το ισπανικό τμήμα της Α' Διεθνούς ήταν αναρχοσυνδικαλιστικό από την πρώτη του ένταξη στη Διεθνή,* στις αρχές του 1870, και πιστεύω ότι αυτή η παράδοση υπερίσχυσε σε όλα τα ελευθεριακά σωματεία μέχρι και τη δημιουργία της CNT. Επιπλέον, πιστεύω ότι το ίδιο ισχύει τόσο για τις ενώσεις εργατών γης της Ανδαλουσίας όσο και για τους υφαντουργούς εργάτες της Βαρκελώνης. Ο γαλλικός αναρχοσυνδικαλισμός μπορεί να αποτέλεσε την αφετηρία για τη θεωρία της συνδικαλιστικής γενικής απεργίας, αλλά οι ισπανοί αναρχικοί εφάρμοζαν αναρχοσυνδικαλιστικές τακτικές αρκετές δεκαετίες νωρίτερα και σε πολλές περιπτώσεις είχαν συνείδηση της επαναστατικής τους σημασίας πολύ πριν η λέξη «αναρχοσυνδικαλιστής» γίνει της μόδας.

Γι' αυτό το λόγο, χρησιμοποίησα τους όρους «αναρχικός» και «αναρχοσυνδικαλιστής» σχεδόν διαισθητικά, συνδέοντας συνήθως τους ελευθεριακούς διαφορετικών πεποιθήσεων κάτω από την ετικέτα του «αναρχικού», όταν αντιμετωπίζουν τους μαρξιστές, την κρατική εξουσία και τους ταξικούς τους αντιπάλους, καθώς τους θεωρώ ως μια σχετικά ενιαία τάση στην ισπανική κοινωνία, και διακρίνοντας τους «αναρχοσυνδικαλιστές», όταν λειτουργούν κυρίως υπό συνδικαλιστική οπτική. Η ανάμειξη αυτών των όρων ήταν συνηθισμένη σε πολλά έργα που αναφέρονταν στην Ισπανία στη διάρκεια της δεκαετίας του '30 όπως διαπιστώνει ο Τζέραλντ Μπρέναν στο έργο του *The Spanish Labyrinth* και ο Φραντς Μπορκενάου στο έργο του *The Spanish Cockpit*.**

Οι ισπανοί αναρχικοί χρησιμοποιούσαν υποκοριστικά όπως *fai-*

* Σ.τ.Μ.Μπ. Αξίζει να αναφέρουμε πως ο Ένγκελς κατανοούσε πλήρως την αναρχοσυνδικαλιστική φύση του ισπανικού τμήματος, όπως διαπιστώνουμε από το άρθρο του «Οι Μπακουνιστές επί τω Έργω». Είναι να εκπλήσσεται κανείς που αυτό το γεγονός περνά απαρατήρητο στις περισσότερες σύγχρονες μελέτες για το ισπανικό αναρχικό κίνημα.

** Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

sta, *cenetista* και *ugetista* για τα μέλη της FAI,* της CNT και της ελεγχόμενης από τους σοσιαλιστές UGT.** Διατηρώ αυτό το λεξιλόγιο στο βιβλίο αλλά αποφεύγω τα πιο οικεία υποκοριστικά που χρησιμοποιούσαν για τα έντυπά τους, όπως για παράδειγμα *Soli* για τη *Solidaridad Obrera* [Εργατική Αλληλεγγύη].

Αν μπορεί αυτό το βιβλίο να διακριθεί για κάποια πρωτοτυπία, αυτή οφείλεται κυρίως στις συνεντεύξεις που πήρα από ισπανούς αναρχικούς και αλλοδαπούς που συμμετείχαν στο κίνημα. Αν και συμβουλευτήκα ένα μεγάλο αριθμό βιβλίων, περιοδικών, επιστολών και άρθρων πάνω στο ισπανικό αναρχικό κίνημα, οι πολυτιμότερες εμπειρίες μου προήλθαν από τους ανθρώπους που το γνώρισαν από πρώτο χέρι. Ο περιορισμένος χώρος με υποχρεώνει να αναφέρω τα ονόματα ελαχίστων. Χρωστώ μεγάλη ευγνωμοσύνη σε έναν πολύ ευγενικό άνθρωπο, στον Χοσέ Πείράτς, τον ιστορικό της μεταγενέστερης περιόδου του ισπανικού αναρχισμού, γιατί έκανε τον κόπο να μου εξηγήσει με μεγάλη υπομονή τη δομή της CNT και της FAI και μου ανέφερε πολλά γεγονότα σχετικά με την ατμόσφαιρα της Βαρκελώνης από την εποχή της νεότητάς του. Ο Πείράτς, που τον θεωρώ φίλο, μου μετέφερε πολύ περισσότερα από οποιοδήποτε έντυπο για την ψυχολογία του ισπανικού αναρχικού κινήματος κατά την προεμφυλιακή περίοδο. Γι' αυτήν ακριβώς την αίσθηση που μου μετέδωσε η προσωπική επαφή μαζί του όπως και για τα ανεκτίμητα γραπτά του πάνω στην πορεία του ισπανικού αναρχισμού, του οφείλω πολλά.

Έμαθα επίσης πολλά από τις συνομιλίες μου με τον Γκαστόν Λεβάλ. Υπήρξε μια πολύτιμη πηγή πληροφοριών για τις αναρχικές κολεκτίβες στην Ισπανία στη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου – πρόκειται για έναν τομέα στον οποίο οι γνώσεις του είναι απαράμιλλες. Μου εμπιστεύτηκε επίσης τις απόψεις του και, για χάρη

* Σημείωση των Μεταφραστών (στο εξής Σ.τ.Μ.): *Federación Anarquista Ibérica*: Ιβηρική Αναρχική Ομοσπονδία.

** Σ.τ.Μ. *Unión General de Trabajadores*: Γενική Ένωση Εργαζομένων.

αυτού του πρώτου τόμου, τις εμπειρίες του στη CNT στη δεκαετία του '20. Ο Λεβάλ, που δεν είναι απολογητής της CNT ή της FAI, βοήθησε πολύ στη διαμόρφωση της άποψής μου ότι δόθηκε υπερβολική έμφαση στους αναρχικούς πιστολάδες στην κρίσιμη περίοδο και με βοήθησε να διαμορφώσω μια πιο αντικειμενική εικόνα για τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '20 από εκείνη που είχα σχηματίσει μέσα από τη συμβατική φιλολογία για το θέμα.

Χρωστώ πολλά στον Πάμπλο Ρουίθ για τις λεπτομερείς αφηγήσεις του όσον αφορά στην ίδρυση και στη δραστηριότητα των «Φίλων του Ντουρούτι», τη μικρή αλλά ηρωική ομάδα που έδωσε τα πάντα για να διατηρήσει την τιμή του ισπανικού αναρχισμού στη διάρκεια της δύσκολης «υπουργικής» κρίσης που ξέσπασε μέσα στο κίνημα το 1936-37. Ο εκλιπών Θιπριάνο Μέρα μου έδωσε πολύτιμες πληροφορίες για τις αναρχικές милітсієς και τη δομή τους στη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου και για τις δραστηριότητες του κινήματος στη Μαδρίτη στις αρχές της δεκαετίας του '30. Παρόλο που ένα εξόριστο κίνημα συνήθως παραμορφώνεται από την απομόνωσή του και τις εσωτερικές συγκρούσεις του, απέκτησα μια αίσθηση της ζωής των αναρχικών όταν παρακολούθησα συνεδριάσεις της CNT στο Παρίσι, όταν επισκέφθηκα τα σπίτια των μελών της και όταν άκουσα συγκινητικές αφηγήσεις για την αλληλεγγύη που διατήρησαν αυτοί οι άνθρωποι τα χρόνια που ακολούθησαν την ήττα του κινήματός τους το 1939.

Χρωστώ επίσης πολλά σε δύο φίλους, στο Σαμ Ντόλγκοφ και στον εκλιπόντα Ράσελ Μπλάκγουελ, για τη βοήθεια που μου πρόσφεραν συλλέγοντας υλικό γι' αυτό το βιβλίο και χαρίζοντάς μου τις προσωπικές αναμνήσεις τους. Η αφιέρωση αυτού του βιβλίου στη μνήμη του Ράσελ Μπλάκγουελ είναι κάτι παραπάνω από μια πράξη φιλίας. Ο Μπλάκγουελ πολέμησε με τους «Φίλους του Ντουρούτι» στη Βαρκελώνη στην εξέγερση του Μάη του 1937. Με τον καιρό έφτασε να συμβολίζει τη συνένωση των ισπανικών και των αμερικανικών ελευθεριακών ιδανικών κατά τρόπο αξεπέραστο. Θέλω ακόμη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον Φεντερικό Άρκος

και στον Γουίλ Γουότσον γιατί με βοήθησαν να αποκτήσω πρόσβαση σε υλικά δυσεύρετα στις Ηνωμένες Πολιτείες· στον καλό μου φίλο Βέρνον Ρίτσαρντς για τις πολύτιμες κριτικές του απόψεις· στον Φρανκ Μιντζ γιατί μοιράστηκε μαζί μου πολλά στοιχεία που είχε αντλήσει από τις προσωπικές του έρευνες· στους επίτροπους της Συλλογής Λαμπάντι* στο Πανεπιστήμιο του Μίτσιγκαν γιατί μου επέτρεψαν να μελετώ ανενόχλητος ντοκουμέντα και δημοσίευτες διατριβές πάνω σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους του κινήματος· στη Σούζαν Χάρντιγκ γιατί μου έστειλε επιπλέον υλικό από την Ευρώπη και έκανε κριτικές παρατηρήσεις που μου φάνηκαν ιδιαίτερα χρήσιμες στην προετοιμασία του κειμένου.

Όταν ένας συγγραφέας ξεκινά μια γενική καταγραφή αυτού του είδους, πρέπει να αποφασίσει πού θα βάλει όρια στην έρευνά του, αν φυσικά θέλει να ολοκληρώσει το έργο του σε ένα λογικό χρονικό διάστημα. Παρά το σχετικά βελτιωμένο κλίμα της φρανκικής Ισπανίας πριν από μια δεκαετία, η επίσκεψή μου στη χώρα, το 1967, συνέπεσε με τη δημοσίευση ενός άρθρου μου σε ένα σημαντικό αναρχικό έντυπο της Ευρώπης και αποφάσισα ότι θα ήταν καλύτερα να μη συνεχίσω την έρευνα που είχα προγραμματίσει σε αυτή τη χώρα. Η αλήθεια είναι ότι τα ευρωπαϊκά αρχεία τα σχετικά με τον ισπανικό αναρχισμό είναι τόσο εκτεταμένα που θα μπορούσα να περάσω πολλά χρόνια έρευνας στο εξωτερικό, αν αποφάσιζα να θυσιάσω το στόχο μιας γενικής καταγραφής για χάρη ενός λεπτομερούς ιστορικού που θα βασιζόταν σε πρωτογενείς πηγές. Οπότε αποφάσισα να μεταφέρω την έρευνά μου πίσω στις Ηνωμένες Πολιτείες, αφού πρώτα επισκέφθηκα πολλές ευρωπαϊκές πόλεις και υπήρξα πολύ τυχερός καθώς συνέλεξα ένα μεγάλο μέρος του υλικού που χρειαζόμουν για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου.

* Σ.τ.Εκδ. Ζοζέφ Λαμπάντι (1850-1933). Αναρχοατομικιστής, σπουδαίος ρήτορας, δημοσιογράφος και ποιητής. Πεθαίνοντας άφησε στο πανεπιστήμιο της γενέτειράς του τη βιβλιοθήκη και το αρχείο του. Βλ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΟΥΝΤΑΣ: *Αναρχικό Λεξικό*, υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '60 και πέρα έχουν δημοσιευτεί πολλά έργα με θέμα τις διαφορετικές περιόδους του ισπανικού αναρχισμού. Χρησιμοποίησα κάποιες από αυτές τις καινούριες μελέτες, όπου ήταν δυνατόν, για να διασταυρώσω και να τροποποιήσω το σε γενικές γραμμές ήδη διαμορφωμένο έργο μου. Ευτυχώς, λίγα ήταν αυτά που χρειάστηκε να αλλάξω ενώ πολλά ενίσχυαν γενικεύσεις που είχα αρχικά διατυπώσει στο χαρτί ως υποθέσεις. Σε ένα τόσο απαιτητικό έργο είναι αναμφίβολο ότι θα υπάρξουν και κάποια σφάλματα ως προς τα αντικειμενικά γεγονότα. Ελπίζω πως θα είναι ελάχιστα και ασήμαντα. Οι ιστορικές ερμηνείες που υπάρχουν είναι αποκλειστικά και μόνο δική μου ευθύνη και θα ήταν άδικο να τις καταλογίσει κανείς στους πολλούς ανθρώπους που με βοήθησαν τόσο γενναϊόδωρα σχετικά με άλλα ζητούμενα του βιβλίου.

ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ

Κολέγιο Ραμάπο του Νιου Τζέρσι

Μάουα, Νιου Τζέρσι

Κολέγιο Γκόνταρντ

Πλέινφιλντ, Βερμόντ

Νοέμβριος 1976.

Πρόλογος στις Εκδόσεις AK Press

Το έργο *Οι Ισπανοί Αναρχικοί* γράφτηκε σε μια περίοδο δέκα ετών με κάποια διαλείμματα στη διάρκεια της δεκαετίας του '70 για τη συγγραφή άρθρων και άλλων βιβλίων. Για να πω την αλήθεια, είχα ήδη αρχίσει να γράφω το βιβλίο στο μυαλό μου πριν από τριάντα χρόνια, από τότε που άρχισα να συνειδητοποιώ την αλήθεια για τον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο (1936-39). Η μνημειώδης αυτή σύγκρουση αποτέλεσε ένα σημαντικό κομμάτι της νιότης μου: ως νέος κομμουνιστής δήλωσα εθελοντής για να πολεμήσω, αλλά δεν έγινα δεκτός λόγω της ηλικίας μου και επιπλέον έχασα δύο μεγαλύτερους συντρόφους μου στο μέτωπο της Μαδρίτης. Καθώς η δεκαετία του '30 έφτανε στο τέλος της, όσα περισσότερα μάθαινα για τη σύγκρουση –για την επανάσταση που είχαν ξεκινήσει οι απλοί αναρχικοί αγωνιστές, εργάτες και αγρότες, και για τον αντεπαναστατικό ρόλο που έπαιξαν οι σταλινικοί– τόσο περισσότερο απογοητευόμουν από τις κομμουνιστικές καταβολές μου. Παρόλο που μου έλειπε η πλήρης ενημέρωση για την επαναστατική φύση του αγώνα (στις Ηνωμένες Πολιτείες ο φιλελεύθερος και ο σταλινικός τύπος λειτούργησαν ξεδιάντροπα και σε αγαστή συνεργασία για να αποκρύψουν τα γεγονότα τα σχετικά με το εργατικό και αγροτικό κίνημα στην Ισπανία), όσο η σύγκρουση εξελισσόταν, έμαθα αρκετά τόσο για να διαρρήξω οριστικά τις σχέσεις μου με τους σταλινικούς όσο και για να στραφώ προς τα αντισταλινικά και αργότερα προς τα ελευθεριακά σοσιαλιστικά κινήματα. Σε κάθε περίπτωση, είναι δύσκολο να εξηγήσεις στους νέους ανθρώπους σήμερα πώς η επανάσταση στην Ισπανία πάθιασε τους ριζοσπάστες πριν από μισόν αιώνα και να τους μεταδώσεις μια αίσθηση των ιδεολογικών και συναισθηματικών προκλή-

σεων, την έμπνευση και τις φλογερές ελπίδες που γέννησε αυτή η σύγκρουση στις καρδιές και στα μυαλά μας.

Το 1977, τη χρονιά που εκδόθηκε για πρώτη φορά το έργο *Οι Ισπανοί Αναρχικοί*, κατά κάποιον παράδοξο τρόπο ελάχιστα πράγματα ήταν γνωστά σχετικά με το κίνημα. Παρόλο που υπήρχαν γενικές μελέτες για τον ισπανικό αναρχισμό και συνδικαλισμό, ήταν ατελείς και τους έλειπαν οι σημαντικές λεπτομέρειες σχετικά με τις οργανωτικές δομές που οι νεαροί ριζοσπάστες της δεκαετίας του '60 θα έβρισκαν χρήσιμες. Το αλησιμόνητο έργο του Τζορτζ Όργουελ *Homage to Catalonia*,* που εκδόθηκε το 1938 αλλά ήταν ουσιαστικά άγνωστο στους αμερικάνους ριζοσπάστες της γενιάς μου, έδινε μια συγκινητική αλλά σε μεγάλο βαθμό προσωπική περιγραφή των ηρωικών πράξεων που είχε δει ο συγγραφέας, όταν πολέμησε στη Βαρκελώνη και στο μέτωπο της Αραγονίας. Παρά την προφανή συμπάθεια που έτρεφε ο Όργουελ για τους αναρχο-συνδικαλιστές, είχε γράψει το βιβλίο του κυρίως από τη σκοπιά ενός ανθρώπου που ήταν στρατευμένος στο POUM.

The Spanish Labyrinth του Τζέραλντ Μπρέναν, που εκδόθηκε το 1943, έμεινε επίσης σε μεγάλο βαθμό άγνωστο στους αμερικάνους ριζοσπάστες της γενιάς μου. Την εποχή που ανατυπώθηκε σε χαρτόδετη έκδοση, το 1969, μια νεότερη γενιά ριζοσπαστών, η «Νέα Αριστερά», είχε ομολογουμένως στρέψει την πλάτη της στο παρελθόν, στην «παλιά» αριστερά και στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο. Τα κινηματογραφικά ντοκιμαντέρ όπως το *Πεθαίνοντας στη Μαδρίτη* ενίσχυαν την αγωνιστικότητα στα αριστεριστικά κινήματα της δεκαετίας του '60, απ' όσο θυμάμαι με μια γενναία δόση ανάτασης, αλλά αυτό καθαυτό το περιεχόμενο της επανάστασης

* Σ.τ.Εκδ. ΤΖΟΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ: *Προσκήνιο στην Καταλονία*, Εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1974, Β' έκδοση 1999. ΤΖΟΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ: *Φόρος Τιμής στην Καταλονία*, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, 1980. Επίσης ΤΖΟΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ: *Πεθαίνοντας στην Καταλονία*, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 2005.

παρέμενε σε μεγάλο βαθμό άγνωστο. Η ταινία απλώς ακολουθούσε τη χαρακτηριστική φιλελεύθερη-σταλινική «γραμμή» της δεκαετίας του '30, απεικονίζοντας τη σύγκρουση σαν «έναν πόλεμο της δημοκρατίας ενάντια στο φασισμό» και αγνοώντας την αναρχοσυνδικαλιστική επανάσταση που είχε σαρώσει εκείνο που στη δεκαετία του '30 αποκαλείτο κατ' ευφημισμόν «νομιμόφρων» ή «δημοκρατική» Ισπανία.

Ο Μπρέναν πράγματι αφιέρωσε δύο από τα δεκατέσσερα κεφάλαια του βιβλίου του στο ελευθεριακό κίνημα στην Ισπανία –«Οι Αναρχικοί» και οι «Αναρχοσυνδικαλιστές»– και έκανε σημαντικές αναφορές και στα δύο κινήματα στα υπόλοιπα κεφάλαια του έργου του. Παρόλο που από ιστορική άποψη αυτά τα δύο κεφάλαια ήταν ανεκτίμητα για μένα το 1969, έθεταν περισσότερα ερωτήματα από όσα μπορούσαν να λύσουν. Είχαν γραφτεί από την –όπως την αποκαλώ– «ανδαλουσιανή οπτική», με άλλα λόγια μια αντίληψη του ισπανικού αναρχισμού σαν ένα πρωτίστως αγροτικό και χιλιαστικό κίνημα, παρόλο που είναι γεγονός ότι ο Μπρέναν δεν παρέβλεψε τη βιομηχανική εργατική τάξη, που ουσιαστικά αποτελούσε την πλειονότητα της διάσημης CNT, ούτε τη δραματική ιστορία της. Αλλά όπως ο Φραντς Μπορκενάου στο έργο του *The Spanish Cockpit*, που έφτασε στα χέρια μας το 1937, ο Μπρέναν έδειχνε ερωτευμένος με τη θέση ότι στην Ισπανία ο αναρχισμός ήταν το ισοδύναμο της οιονεί μυστικιστικής Μεταρρύθμισης που είχε παρακάμψει την Ισπανία πριν από πέντε αιώνες και ότι αντέγραφε τα χιλιαστικά κινήματα που είχαν τόσο συμβάλει στις μεγάλες αγροτικές εξεγέρσεις του 16ου αιώνα. Αυτή η άποψη στην πραγματικότητα τοποθετούσε τον αναρχισμό πίσω στα βάθη του παρελθόντος, σε μια εποχή «πρωτόγονων επαναστατών» όπως το θέτει τόσο υποτιμητικά ο Ε. Τζ. Χομπσμπάουμ, ο μαρξιστής ιστορικός, στο ομότιτλο βιβλίο του.*

* Σ.τ.Εκδ. Βλ. ERIC J. HOBBSAUM: *Primitive Rebels. Studies in archaic forms of social movements in 19th and 20th centuries*, Manchester University Press, Manchester, 1959.

Στην Ισπανία αυτή η ιδέα οδήγησε σε μια προσέγγιση του αναρχικού κινήματος ως «αρχαϊσμού», μια άποψη με την οποία έχω φτάσει στο σημείο να δυσανασχετώ όχι μόνο σε συναισθηματικό αλλά και σε θεωρητικό επίπεδο.

Έτσι, στα τέλη της δεκαετίας του '60 άρχισα να εξετάζω προσεκτικά αυτό το εκπληκτικό κίνημα, ιδιαίτερα από τη στιγμή που οι ελευθεριακές σοσιαλιστικές απόψεις μου έγιναν σαφώς αναρχικές και καθώς η επικαιρότητα των αναρχικών θέσεων όσο προχωρούσε η δεκαετία του '60 γινόταν (πράγμα ολοφάνερο σε μένα) όλο και μεγαλύτερη όχι σε «οπισθοδρομικές», κατά κύριο λόγο αγροτικές χώρες, όπως η Ισπανία της δεκαετίας του '30, αλλά σε πλήρως βιομηχανοποιημένες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες. Το 1967 ταξίδεψα στην Ευρώπη για να αποκτήσω μια αίσθηση της οπτικής και του χαρακτήρα των πιο αναρχικών τάσεων της Ηπείρου, όπως των πρόβος στην Ολλανδία και ως ένα βαθμό των καταστασιακών στη Γαλλία. Πρωτίστως όμως πήγα στην Ισπανία του Φράνκο για να συλλέξω βιβλία για τον ισπανικό αναρχισμό και να μελετήσω το διαθέσιμο αρχαιακό υλικό. Σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες προσπάθησα να μιλήσω με εξόριστους αναρχικούς εργάτες και συγγραφείς που είχαν αναμιχθεί σοβαρά στην επανάσταση. Ήθελα να ανιχνεύσω την εξέλιξη του κινήματος: τις λεπτομέρειες της ιστορικής διαδρομής του, τις μορφές της οργάνωσής του και κάποια ομιχλώδη γεγονότα για τα οποία συγγραφείς όπως ο Μπρέναν είχαν κάνει μόνο υπαινιγμούς. Ήθελα να κατανοήσω καλύτερα τις βιομηχανικές και αγροτικές κολεκτίβες που είχαν δημιουργηθεί στους πρώτους μήνες της επανάστασης: το πώς λειτουργούσαν και σχημάτιζαν τις συνομοσπονδίες τους, όχι απλά τις στατιστικές για την παραγωγικότητά τους, κάτι που τόνιζαν συχνά οι αναρχικοί συγγραφείς στα κείμενά τους, θέλοντας να αντιδράσουν στα ευρύτατα διαφημισμένα οικονομικά «επιτεύγματα» των «πεντάχρονων» πλάνων του Στάλιν.

Το ενδιαφέρον μου δεν ήταν απλά και μόνο ιστορικό. Είχε κεντριστεί από πρακτικά ζητήματα που είχαν ανακύψει στην αριστερά της δεκαετίας του '60, η οποία συχνά διακήρυσσε τις αναρχικές

θέσεις της. Πολλοί νεαροί ριζοσπάστες της δεκαετίας του '60 χρησιμοποιούσαν τον όρο «αναρχία» για να αναφερθούν κυρίως σε προσωπικούς στόχους: μια εγωκεντρική και συχνά αποδιοργανωμένη έκφραση της ατομικής επαναστατικότητας χωρίς μόνιμα αποτελέσματα σε ένα κίνημα το οποίο χρειαζόταν απεγνωσμένα σοβαρή ιδεολογία και ελευθεριακές μορφές οργάνωσης. Στο ιδεολογικό και οργανωτικό κενό της Νέας Αριστεράς, και ενώ οι αυτοαποκαλούμενοι αναρχικοί διασκέδαζαν διοργανώνοντας θεατρικά «ιδρώμενα», οι μαρξιστές και –ακόμη χειρότερα– οι μαοϊκοί άρχισαν να αναλαμβάνουν την καθοδήγηση του κινήματος. Τελικά, οι αναρχικοί εγκατέλειψαν την ευρεία λαϊκή και αναρχική Νέα Αριστερά στους εξουσιαστές, οι οποίοι έπαιξαν ένα σημαντικό ρόλο στην καταστροφή της.

Άρχισα να γράφω το βιβλίο *Οι Ισπανοί Αναρχικοί* στα τέλη της δεκαετίας του '60 γιατί ήθελα να αποκαταστήσω στα μάτια της νέας γενιάς αυτό το μεγαλειώδες επαναστατικό και εξεγερσιακό κύμα που οι φιλελεύθεροι και οι σταλινικοί παραμόρφωσαν με τόσο χονδροειδή τρόπο. Ήθελα να τους παρουσιάσω το παράδειγμα ενός αυτοπειθαρχημένου αναρχικού κινήματος στο πλαίσιο του οποίου απλοί, συνηθισμένοι εργάτες και αγρότες είχαν προσπαθήσει να υποδαυλίσουν μια επανάσταση. Επαναστάτες που γνώριζαν πώς να δομήσουν τις δραστηριότητές τους και λαχταρούσαν πραγματικά να αλλάξουν τον κόσμο και όχι απλά να τον μετατρέψουν σε παιδική χαρά για τις δικές τους πολιτιστικές δραστηριότητες. Προσπάθησα να δείξω ότι στην Ισπανία οι αναρχικοί είχαν επιχειρήσει να εμπλουτίσουν το δικό τους αυθορμητισμό με τη θεωρία, τη δομή, τη συνειδητή δραστηριότητα και, ναι, με τη προγραμματική δέσμευση στις επαναστατικές αρχές. Ήλπιζα ότι ένα βιβλίο που θα αφορούσε στην ιστορία τους μπορούσε να εκφράσει τη ζωνρή αντίθεση με τις «απερισκεψίες» και τις παρεκτροπές στις οποίες τόσοι πολλοί νεαροί αμερικάνοι αναρχικοί τη δεκαετία του '60 είχαν υποβιβάσει την ελευθεριακή τους δέσμευση – συχνά για να επιστρέψουν αργότερα σταδιακά στην ίδια εκείνη κοινωνία που καταδίκαιζαν στα νιάτα τους.

Αν σήμερα το βιβλίο *Οι Ισπανοί Αναρχικοί* θεωρείται απλώς μια ρομαντική αφήγηση περασμένων γεγονότων –όπως το στήσιμο οδοφραγμάτων στους δρόμους της Βαρκελώνης, η αντίσταση των ένοπλων εργατών, των αγροτών στις πιο απομακρυσμένες περιοχές ενάντια στις αντιδραστικές στρατιωτικές δυνάμεις και η πορεία μεγάλων λαϊκών μαζών κάτω από τις μαυροκόκκινες σημαίες του αναρχοσυνδικαλισμού– αυτός ο πρόλογος θα περιείχε απλώς τις μαρτυρίες των πολυάριθμων Ισπανών που μου έδωσαν πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με την «Ιδέα», όπως αποκαλούσαν τον αναρχισμό, και τη «Συνομοσπονδία», όπως αποκαλούσαν τη CNT. Αλλά και σήμερα, όπως και στη δεκαετία του '60, συνεχίζω να θεωρώ ότι είναι απαραίτητο να ζωντανέψω μια βιωμένη αναρχική παράδοση, οι εκφρασμένοι στόχοι και πρακτικές της οποίας ήταν επαναστατικοί, σε αντίθεση με τα φιλελεύθερα και συχνά από ιδεολογική άποψη άμορφα και επιπλέον μυστικιστικά συμπεράσματα της σημερινής «μεταμοντέρνας» και προφανώς «μετεπαναστατικής» εποχής, μιας εποχής κατά την οποία οι «ριζοσπάστες» εύκολα παραλύουν μπροστά στη σύγκρουση και σύρονται σε ένα συχνά αυτοανααιρετικό πλουραλισμό ο οποίος άνετα μετατρέπεται σε απέχθεια προς τη σοβαρή δέσμευση αυτή καθαυτήν. Ούτε θα ήθελα να δω το ρωμαλέο, επαναστατικό αναρχισμό στον οποίο εμμένω να μεταλλάσσεται σε μια αυστηρά πολιτιστική αντίληψη συγγενή με εκείνη που προώθησαν οι γάλλοι καταστασιακοί, που το μαλθακό κόσμο των σαλονιών τους γνώρισα από κοντά στα τέλη της δεκαετίας του '60 στο Παρίσι.

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο αναρχισμός –όπως εκείνος των ισπανικών αναρχικών κατά την περίοδο του Εμφύλιου Πολέμου– παρέβλεπε το πολιτισμικό και το ηθικό περιεχόμενο της «Ιδέας». Είναι γεγονός ότι σε αντίθεση με τους κάθε είδους σοσιαλιστές, οι αναρχικοί ενδιαφέρονταν να αλλάξουν την καθημερινή ζωή και τις αξίες της και προσπάθησαν να εμπνεύσουν ουτοπικά οράματα και ελπίδες στους απλούς ανθρώπους με τους οποίους εργάζονταν και ζούσαν. Η ριζοσπαστική «αντικουλτούρα» τους ήταν ιδιαίτερα σημαντική όχι

μόνο στην προσωπική ζωή τους, αλλά στις ομάδες δράσης, στα λογοτεχνικά περιοδικά τους και στις ελευθεριακές μορφές εκπαίδευσης.(...)*

Οι ισπανοί αναρχικοί αγωνίζονταν επίσης εναντίον ενός κοινωνικού καθεστώτος που περιφρονούσαν – και είχαν έντονη συνείδηση της ανάγκης τους για οργάνωση. Και η αλήθεια είναι ότι δεν έφταιγε η οργάνωση ή το πρόγραμμά τους για την ήττα τους αλλά η αναποφασιστικότητα των αυτοχρισμένων «ηγετών» τους, για να μην αναφερθώ στις καλά εξοπλισμένες και καλά εκπαιδευμένες στρατιωτικές δυνάμεις που ρίχτηκαν στη μάχη εναντίον τους, συμπεριλαμβανομένων των μισθοφορικών μαυριτανικών στρατευμάτων και της ισπανικής Λεγεώνας των Ξένων που είχαν μια τρομακτική προϊστορία μαζικών εκτελέσεων στη Βόρεια Αφρική και αργότερα στην Ισπανία. Τα στρατεύματα του Φράνκο, ως επί το πλείστον μισθοφορικά, που αποτέλεσαν την αιχμή της επίθεσης της στρατιωτικής εξέγερσης, τα ακολούθησαν ιταλικές μεραρχίες και τμήματα της γερμανικής αεροπορίας. Επίσης, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την αδράνεια του εργατικού κινήματος της Γαλλίας, το οποίο ελεγχόταν από τους σταλινικούς, όπως και της διεθνούς εργατικής τάξης γενικότερα, η οποία ήταν παραπλανημένη από το φιλελεύθερο και σταλινικό τύπο, σε αντίθεση με την υποστήριξη που είχαν από την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική οι μπολσεβίκοι στην περίοδο 1917-20.

Η μελέτη που έκανα ειδικά πάνω στο κίνημα των ισπανών εργατών ενίσχυσε ένα συμπέρασμα στο οποίο είχα σταδιακά καταλήξει από την εμπειρία μου ως συνδικαλιστής και εργοστασιακός εργάτης που ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '30 και

* Σ.τ.Εκδ. Παραλείπονται τέσσερις παράγραφοι που περιέχονται αυτούσιες στην Εισαγωγή του παρόντος από την α' ανατύπωση του βιβλίου MURRAY BOOKCHIN: *The Spanish Anarchists*, Εκδόσεις Harper Colophon Books, Harper & Row Publishers, New York, Hagerstown, San Francisco & London, 1978.

διήρησε πάνω από μια δεκαετία: ότι το κλασικό εργατικό κίνημα το οποίο η γενιά μου γνώριζε γενικά ως «προλεταριακό σοσιαλισμό» έφτασε στο απόγειό του στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο και από κει και πέρα παρήκμασε. Η μνημειώδης σύγκρουση στην Ισπανία αποκάλυψε τον ιδεαλισμό και τον οπορτουνισμό, τις διαστάσεις της χειραφέτησης και της εξουσίας, τις δυνατότητες και τους περιορισμούς της ιστορίας ενός αιώνα που ξεκίνησε με την εξέγερση του Ιουνίου του 1848 των γάλλων εργατών κάτω από το κόκκινο λάβαρο και συνεχίστηκε μέχρι την εξέγερση του Ιουλίου του 1936 των εργατών της Βαρκελώνης κάτω από τα μαυροκόκκινα λάβαρα – μια ιστορία που έχει φτάσει τα όρια του θρύλου με τις προσπάθειές της να αλλάξει ριζικά τον κόσμο σύμφωνα με τις ορθολογιστικές, ουμανιστικές και συνεργατικές θέσεις.

Από ιστορική άποψη, κανένα άλλο προλεταριάτο δεν προσέγγισε ούτε κατά διάνοια το βαθμό της ταξικής συνείδησης, του διεθνισμού, της επαναστατικής έξαρσης και του ανθρώπινου μεγαλείου που πέτυχαν οι ισπανοί εργάτες. Και αναφέρομαι ιδιαίτερα στο υπερήφανο αναρχικό προλεταριάτο της Σαραγόσας, το αυθεντικό κέντρο της «μαύρης σημαίας» του ισπανικού ελευθεριακού κινήματος, που συχνά απέφευγε τις απεργίες για «απλά» οικονομικά οφέλη και αντιθέτως εστίαζε σε πολιτικά ζητήματα. Έφτασε στο σημείο να προκηρύξει μονοήμερη γενική απεργία διαμαρτυρίας για τη σύλληψη από τον Χίτλερ του γερμανού σταλινικού ηγέτη Ερνστ Τέλμαν, ενός ανθρώπου που πιθανότατα θα αντιμετώπιζε τους αναρχικούς σαν μεγαλύτερους εχθρούς από τους ναζί. Η ήττα αυτής της εκπληκτικής εργατικής τάξης από τα στρατηγήματα των δολοφόνων του Φράνκο με τίμημα χιλιάδες ζωές δεν πρέπει να ξεχαστεί ποτέ όσο υπάρχουν επαναστάτες που αναπολούν το παρελθόν και τις υποσχέσεις του.

Δεν θεωρώ ότι ο αναρχοσυνδικαλισμός στην κλασική του μορφή μπορεί να επιστρέψει ξανά στην Ισπανία ως μαζικό κίνημα ούτε φαίνεται πιθανόν να κερδίσει σημαντικό έδαφος σε κάποιο άλλο μέρος του κόσμου. Θεωρώ όμως ότι τότε μπόρεσε. Είναι βέβαιο ότι

δεν θα είχα να φέρω καμία αντίρρηση σε ένα μαζικό επαναστατικό εργατικό κίνημα που θα εκπροσωπούσε τις οικουμενικές ανησυχίες της ανθρωπότητας. Η ιστορία όμως είναι πολύ απάνθρωπη από αυτή την άποψη. Ενταφιάζει γρήγορα τα κινήματα, τις δυνάμεις και τις ιδεολογίες, όσο κι αν ενέπνεαν κάποτε, όταν οι συνθήκες μεταβάλλονται σημαντικά και απαιτούν νέα κοινωνικά και θεωρητικά ανακλαστικά. Ο καπιταλισμός δεν είναι σήμερα το ίδιο κοινωνικό σύστημα με εκείνο που ήταν πριν από πενήντα ή εξήντα χρόνια ούτε οι κοινωνικοί υποκινητές των επαναστατικών αλλαγών οι ίδιοι με εκείνους του πρώτου μισού του αιώνα – εάν βέβαια υπήρχαν αυθεντικοί υποκινητές. Το λέω αυτό με θλίψη και με βαθιά αίσθηση απώλειας για μια πιο απλή, πιο σαφή εποχή από αυτή που οι νέοι άνθρωποι αντιμετωπίζουν σήμερα και θα αντιμετωπίσουν στο προβλεπόμενο μέλλον.

Εντούτοις, μόνο μια αποφασιστική προσπάθεια να εξεταστούν διεξοδικά αυτές οι ιστορικές αλλαγές θα δώσει στους αριστερούς ελευθεριακούς τα μέσα για την αναδόμηση της «Ιδέας» με τρόπους που θα είναι συνεπείς με τις αντιεξουσιαστικές παραδόσεις της αριστεράς και αρκετά ευρείς ώστε να μπορέσουν να συμπεριλάβουν νέα ζητήματα και πραγματικότητες. Ο καπιταλισμός σήμερα έχει διεισδύσει στην καθημερινή ζωή περισσότερο από ποτέ. Έχει διαρρήξει τους ισχυρούς κοινοτικούς δεσμούς και τα κοινά ταξικά συμφέροντα που έθρεψαν τον «προλεταριακό σοσιαλισμό» από το 1848 έως το 1939. Εκείνα τα χρόνια το κεφάλαιο πολιορκούσε μια προφανώς προβιομηχανική κοινωνία, η οποία μπορούσε να του αντισταθεί με την πλούσια ποικιλία της ζωής στις γειτονιές της, στις πόλεις και στα χωριά της. Σήμερα εκείνη η προβιομηχανική κοινωνία παραχωρεί ραγδαία τη θέση της σε μια ιδιαίτερα εμπορευματοποιημένη κοινωνία της αγοράς – όχι απλά σε μια οικονομία της αγοράς – που έχει μετατρέψει ένα μεγάλο μέρος του δυτικού κόσμου σε ένα γιγάντιο σούπερ μάρκετ με τους υποταγμένους και μίζερους τρόπους ζωής.

Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι τα παράφερνα των πρώην

ριζοσπαστικών κινημάτων εμπορευματοποιούνται σαν πολιτιστικά τεχνουργήματα: ακόμη και οι ταινίες, οι αφίσες και η αρχιτεκτονική των γάλλων καταστασιακών –ή εκείνο που οι καταστασιακοί που γνώριζα αποκαλούσαν «πολιτιστική τρομοκρατία»– εκτίθενται σήμερα στους τοίχους των μουσείων προς τέρψη της σικ μικροαστικής τάξης. Ήδη από το 1967, στη διάρκεια των ερευνών μου στη Βαρκελώνη, είχα διαπιστώσει ότι η χειραψία αντικαθιστούσε το χαρακτηριστικά ισπανικό *abrazo** και ότι οι χαρτοφύλακες ήταν περισσότεροι από τα παραδοσιακά προλεταριακά κουτιά για κολατσιό. Αυτή δεν ήταν πια η Ισπανία για την οποία διάβαζα με τόση προσήλωσή στα νιάτα μου ούτε εκείνη που μου περιέγραφαν οι φίλοι που είχαν επιστρέψει από τα πεδία των μαχών του Εμφύλιου Πολέμου.

Ο πρόλογος δεν είναι ο κατάλληλος χώρος για να ερευνήσει κανείς τα πολύπλοκα νέα ζητήματα που τίθενται σήμερα ή τα κινήματα που θα μπορούσαν να αναδυθούν από έναν αγώνα κατά του καπιταλισμού και γενικότερα κατά της ιεραρχικής κοινωνίας. Έχω ήδη δημοσιεύσει αρκετά κείμενα πάνω στο συγκεκριμένο θέμα και ιδιαίτερα το *Remaking Society*** και το *The Philosophy of Social Ecology*. Προσωπικά, παραμένω ένας αμετανόητος επαναστάτης και αρνούμαι οποιοδήποτε συμβιβασμό με το υπάρχον κοινωνικό καθεστώς. Δεν θέλω να ισχυριστώ ότι η προσωπική εκδοχή μου για τον αναρχισμό εξαντλεί το σύνολο της ελευθεριακής παράδοσης, ωστόσο μου φαίνεται παράδοξο ότι τόσοι πολλοί αναρχικοί σήμερα φαίνονται να αντιμετωπίζουν την έκκλησή μου για ιδεολογική συνοχή, συνέπεια και μια συνολικά επαναστατική άποψη σαν «ελιτίστικη», «αντιπαραθετική» ακόμη και «εξουσιαστική» μόνο και μόνο γιατί διαφωνώ όταν τίθενται ολοφάνερα ασύμφωνες και αντιφατικές απόψεις κάτω από το ίδιο ιδεολογικό ψευδώνυμο. Από αυτή την άποψη, παραμένω σταθερά ριζωμένος στο επαναστατικό

* Σ.τ.Μ. Αγκάλιασμα. Ισπανικά.

** Σ.τ.Εκδ. ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ: *Ξαναφτιάχνοντας την Κοινωνία*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1993.

κίνημα που προσπάθησαν να δημιουργήσουν οι ισπανοί αναρχικοί. Προσπάθησα σε αυτό το βιβλίο να ζωντανέψω το κίνημά τους έτσι όπως εξελίχτηκε από τη δεκαετία του 1880 μέχρι τον Εμφύλιο Πόλεμο, εν μέρει ως μια δήλωση της προσήλωσής μου στο πνεύμα που προσπάθησαν να εμφυσήσουν στην εργατική τάξη και στους αγρότες της εποχής τους.

Δεν μπορούμε να αφήσουμε τους ισπανούς αναρχικούς στην κρίση της ιστορίας καθώς τα ζητήματα που έθεσε το κίνημά τους έχουν μεγάλη σχέση με αυτό που αποκαλούμε επαναστατική προοπτική: ιδιαίτερα ο ιδεαλισμός τους, η εμμονή τους σε μια αντίληψη που βασίζεται σε υψηλές αρχές και η μαχητικότητά τους – χαρακτηριστικά που θεωρώ ότι έχει μεγάλη ανάγκη μια αριστερά που, αλίμονο, ξέφτισε σε μια φιλελεύθερη Realpolitik και στον πραγματισμό. Η αφοσίωσή τους σε έναν ηθικό σοσιαλισμό, που η τοξική επίδραση του σταλινισμού και της σοσιαλδημοκρατίας διέβρωσε σε τόσο μεγάλο βαθμό, παραμένει πιο ζωντανή από ποτέ. Η συχνά απαρέγκλιτη δέσμευση των απλών, στρατευμένων αναρχικών – που αποτελούσαν ομολογουμένως μια μειοψηφία, αν και αξιόλογη, στη χαοτική CNT – σε μια ορθολογιστική αντίληψη των πραγμάτων όπως θα έπρεπε να είναι ως αληθινή εκπλήρωση των ανθρώπινων δυνατοτήτων αποτελεί μεγαλύτερη αναγκαιότητα σήμερα· σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από συμβιβασμούς με εκείνο που υπερισχύει, με τον παραλογισμό των πραγμάτων όπως είναι. Η προθυμία τους να αγωνιστούν με αρχές για ένα πραγματικά ανθρωπιστικό μέλλον που αποκαλούσαν «ελευθεριακό κομμουνισμό» και η άρνησή τους να υποχωρήσουν από τις αρχές τους ή να «συμβιβαστούν» με το status quo, να προσαρμοστούν σε μια ουσιαστικά παράλογη κοινωνία είναι χαρακτηριστικά εξίσου πολύτιμα για την εποχή μας όσο ήταν και για τη δική τους. Οι αναρχικοί αγωνιστές ζούσαν ανάμεσα στους συναδέλφους τους εργάτες και αγρότες και προσφέρθηκαν αμέσως να πάρουν τα όπλα και να πεθάνουν τραγικά κατά χιλιάδες τους πρώτους μήνες του Εμφύλιου Πολέμου. Ήταν πρόθυμοι να αναλάβουν κάθε θυσία για ένα κίνημα και μια

«Ιδέα», ακόμη και στην εξορία, μετά από τον Εμφύλιο Πόλεμο, παρά το ξεμυάλισμα των ηγετών τους με την όλο και περισσότερο δεσπόζουσα θέση που αποκτούσαν στην τεράστια συνομοσπονδία, για να μην αναφέρουμε τις ανώτερες θέσεις που είχαν καταλάβει το 1936 στο ίδιο το δημοκρατικό κράτος που με τόσο ζήλο είχαν αποκηρύξει ένα χρόνο πριν.

Δεν έγραψα το δεύτερο τόμο αυτού του βιβλίου με θέμα τον Εμφύλιο Πόλεμο, όπως είχα αρχικά την πρόθεση, καθώς μου έγινε σαφές ότι η ηγεσία της CNT-FAI υπέστη έναν τραγικό ξεπεσμό τόσο στις αρχές όσο και στην πρακτική της μετά από το τέλος του καλοκαιριού του 1936. Στα δικά μου μάτια τουλάχιστον, ο αναρχισμός και ο αναρχοσυνδικαλισμός στην Ισπανία είχαν φτάσει στα πιο εκπληκτικά και ηρωικά ύψη στην προ του 1936 ιστορία τους, στην επαναστατικότητα των μαχητών τους κατά την εξέγερση του Ιουλίου, στο μέτωπο της Αραγονίας αμέσως μετά από το ξέσπασμα του Εμφύλιου Πολέμου και στις πρώιμες προσπάθειες των πιο αφοσιωμένων, απλών υποστηρικτών τους να διαμορφώσουν τον πυρήνα μιας κολεκτιβιστικής κοινωνίας. Οι αναγνώστες που ενδιαφέρονται για τη μεταγενέστερη περίοδο, ιδιαίτερα για τα χρόνια του Εμφύλιου Πολέμου, καλό θα ήταν να διαβάσουν το έργο των Πιερ Μπρούε και Εμίλ Τεμίμ, *The Revolution and the Civil War in Spain* (Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1970), που κατά τη γνώμη μου παραμένει η καλύτερη και πιο συνοπτική ιστορία του Ισπανικού Εμφύλιου Πολέμου που είναι διαθέσιμη στα αγγλικά. Για μια πιο λεπτομερή περιγραφή, το μνημειώδες έργο των χιλίων σελίδων του Μπουρνέτ Μπόλοτεν, *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution* (Chapel Hill and London, The University of North Carolina Press, 1991) είναι κατά τη γνώμη μου απαράμιλλο. Ο Μπόλοτεν, ως ρεπόρτερ, ένας άνθρωπος άμεμπτης εντιμότητας, ήταν αυτόπτης μάρτυρας σε πολλά από τα γεγονότα που περιγράφει και δεν χαρίζεται σε κανέναν που άμεσα ή έμμεσα προσπάθησε να υπονομεύσει τον επαναστατικό ξεσηκωμό.

Για τον αναγνώστη που ενδιαφέρεται περισσότερο για την αλή-

θεια παρά για το μύθο θα σύστηνα μια συνετή ανάγνωση του έργου του Γκαστόν Λεβάλ, *Collectives in the Spanish Revolution** (London, Freedom Press, 1975) που κατά τη γνώμη μου υπερέχει όλων των αγγλόφωνων έργων που έχω συναντήσει μέχρι τώρα. Και λέω «συνετή ανάγνωση» γιατί το υλικό του Λεβάλ είναι προφανώς εξαιρετικά προπαγανδιστικό. Ωστόσο, δεδομένης της προσωπικής του εντιμότητας, συχνά παραθέτει σημαντικές αδυναμίες, κυρίως στις κολεκτίβες των πόλεων (βλέπε ιδιαίτερα τις σελίδες 205, 226, και 228-29 του βιβλίου του), τις οποίες πιο εχθρικά διακαίμενοι απέναντι στη CNT-FAI συγγραφείς αγνοούν. Έχω αναφερθεί σε αυτές τις αδυναμίες στο άρθρο μου *The Ghost of Anarchosyndicalism* στο *Anarchist Studies*, Τόμος 1, Τεύχος 1. Η εκδοχή του Λεβάλ μπορεί να διαβαστεί σε συνδυασμό με τη θαυμάσια προφορική ιστορία του Εμφύλιου Πολέμου του Ρόναλντ Φρέιζερ, *Blood of Spain* (New York, Pantheon Books, 1979) που αναδεικνύει την κατάσταση που επικρατούσε στις αγροτικές κολεκτίβες καλύτερα από πολλά άλλα έργα που έχω συναντήσει στον ελευθεριακό τύπο. Καμία μελέτη της περιόδου του Εμφύλιου Πολέμου δεν θα ήταν πλήρης χωρίς να ανατρέξει κανείς στο *Anarchists in the Spanish Revolution*** (Detroit, Black and Red Books, 1979) του Χοσέ Πείράτς, μια εξοντωτική κριτική της αναρχοσυνδικαλιστικής ηγεσίας γραμμένης το 1964 από έναν στρατευμένο, ο οποίος ήταν από κάθε άποψη ο «επίσημος» ιστορικός» της CNT. Ένα από τα πιο προκλητικά βιβλία πρόσφατης εσοδείας που αντιμετωπίζει τις εντάσεις –και τα όρια– της εργατικής τάξης της Βαρκελώνης είναι το *Workers Against Work* (Berkeley, University of California Press, 1991) του Μάικλ Σάιντμαν που παρέχει λεπτομερή παραδείγματα για το πώς οι προλετάριοι δεν έχουν καμία διάθεση να μοχθούν στα εργοστάσια και πόσο μάλλον να αφιερώνουν το χρόνο τους στον «έλεγχο» της διαδικασίας παραγωγής, ακόμη και σε εποχές επαναστατικής αναστά-

* Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

** Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

τωσης όπως, για παράδειγμα, στην Ισπανία από το 1936 ως το 1938.

Το ακριβοδίκαια έντιμο και κριτικά αδυσώπητο έργο του Βέρνον Ρίτσαρντς, *Lessons of the Spanish Revolution (1936-1939)** (London, Freedom Press, 1972) εισήγαγε για τα καλά –τουλάχιστον στην αγγλόφωνη φιλολογία– την εσωτερική κριτική στα πλαίσια του ίδιου του αναρχικού κινήματος που ήταν τόσο απαραίτητη μετά το τέλος του Εμφύλιου Πολέμου. Σε απάντηση της κριτικής που άσκησε ο Ρίτσαρντς στο δικό μου βιβλίο *The Spanish Anarchists* στην τρίτη έκδοση του βιβλίου του (1983, σελ. 238-39) θα ήθελα να αναφέρω ότι ο Χουάν Πεϊρό ήταν πράγματι στη «δεξιά πτέρυγα» της CNT, δεδομένης της σχέσης του με τους *Treintistas*** και της αμφιλεγόμενης σταδιοδρομίας του ως υπουργού στην αστική κυβέρνηση παρά την έμφαση που δίνει ο Ρίτσαρντς στο δημόσιο ισχυρισμό του πρώτου ότι ήταν αναρχικός. Αυτό δεν σημαίνει ότι θέλω να παραβλέψω τον προσωπικό ηρωισμό του Πεϊρό, όταν με τίμημα τη ζωή του αρνήθηκε να χρησιμοποιήσει τη θέση του για να δημιουργήσει μια συμπαιγνία μεταξύ της CNT και των συνδικαλιστικών ενώσεων του Φράνκο μετά από τον Εμφύλιο Πόλεμο. Παρά την παρατήρηση του Ρίτσαρντς ότι η Φεδερίκα Μοντσένι αρνήθηκε ότι ήταν μέλος της FAI (υποστήριξα εσφαλμένα ότι ήταν) υπήρξε από όλες τις απόψεις μια σθεναρή υπέρμαχος όλου σχεδόν του «κύκλου εξεγέρσεων» της FAI (για να χρησιμοποιήσουμε την έκφραση του Πεϊράτς) στις αρχές της δεκαετίας του '30 και, μάλιστα, πολύ περισσότερο από πολλές διακεκριμένες αυθεντίες της FAI. Και άλλωστε ποιος μπορεί πράγματι να ισχυριστεί ότι ήταν μέλος μιας τόσο χαλαρά δομημένης οργάνωσης; Και επιπλέον, δεν θεωρώ ότι οι επηρεασμένες από τον Σπέρνερ απόψεις της Μοντσένι ήταν κάτι το ασυνήθιστο στην Ισπανία. Εάν η υποστήριξη στον ηρωικό και ατομικιστή «Υπεράνθρωπο» του Νίτσε μοιάζει να έχει κάτι από την

* Σ.τ.Εκδ. ΒΕΡΝΟΝ ΡΙΤΣΑΡΝΤΣ: *Διδάγματα από την Ισπανική Επανάσταση*, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, 1996.

** Σ.τ.Εκδ. Βλ. κεφάλαια 9 και 10.

αντίληψη του Στίρνερ, θα μπορούσαμε δικαιολογημένα να χαρακτηρίσουμε τον Σαλβαδόρ Σεγκί, την Έμα Γκόλντμαν και τον Γκουστάβ Λαντάουερ, όσο περίεργο κι αν φαίνεται, ως ένα είδος σπιρνερικών. Η εικόνα του ηρωικού επαναστάτη είναι ένα σταθερό χαρακτηριστικό του αναρχισμού και κατά παράδοξο τρόπο συχνά συνυπάρχει με κολεκτιβιστικές, ακόμη και κομμουνιστικές απόψεις.

Ο Βέρνον Ρίτσαρντς έχει δίκιο στην κριτική που ασκεί στο βιβλίο μου, όταν παρατηρεί ότι δεν γίνεται σωστή διάκριση ανάμεσα στους αναρχικούς και στους συνδικαλιστές. Είχα συνείδηση αυτής της διάκρισης όταν ξεκίνησα αυτό το βιβλίο, αλλά προέκυψε ένα πολύ δύσκολο πρόβλημα –δύσκολο τουλάχιστον για μένα– από τη στιγμή που οι ελευθεριακές απόψεις του συνδικαλισμού σάρωσαν το αναρχικό κίνημα στις αρχές του αιώνα. Πρόκειται για ένα ζήτημα το οποίο προσπάθησα να θίξω στις σελίδες 275-79, 296-98, 317, 364-372, 388-419 και 470-74 που ακολουθούν. Οι συνδικαλιστικού τύπου ενώσεις είχαν ήδη εμφανιστεί στην Ισπανία στις αρχές της δεκαετίας του 1880 και επιβίωσαν μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, πολύ πριν γίνουν δημοφιλείς όροι όπως αναρχοσυνδικαλισμός και συνδικαλισμός. Το ότι υπήρξαν αναρχικοί και αναρχικές ομάδες που δεν αποδέχτηκαν ποτέ τον αρκετά περιοριστικό χαρακτήρα του συνδικαλισμού είναι, κατά τη γνώμη μου, γεγονός και είναι κάτι που ισχύει και στην Ισπανία του σήμερα όπου πολλές αναρχικές ομάδες απέχουν από την υπάρχουσα CNT-AIT.* Εντούτοις, η υπόγεια δράση αυτόνομων αναρχικών, σε σύγκριση με τους υψηλούς στόχους που πέτυχε το ελευθεριακό συνδικαλιστικό κίνημα, μας εμποδίζει να τους διακρίνουμε εάν εξαιρέσουμε τις *atentados*** που σφράγισαν τις διάφορες περιόδους.

Συνάντησα πολλούς αναρχικούς, στην πλειοψηφία τους πρώην

* Σ.τ.Εκδ. Asociación Internacional de los Trabajadores: Διεθνής Ένωση Εργαζομένων. Γνωστή και ως Συνδικαλιστική Διεθνής. Ιδρύθηκε στο συνέδριο του Βερολίνου (25 Δεκεμβρίου 1922 – 2 Ιανουαρίου 1923).

** Σ.τ.Μ. Απόπειρες κατά της ζωής κάποιου. Ισπανικά.

μέλη της FAI –και συχνά, αναπόφευκτα, της CNT– κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου γι’ αυτό το βιβλίο στην Ευρώπη και αλλού. Αναλογίζομαι τις συζητήσεις μου με τον Πάμπλο Ρουίθ των «Φίλων του Ντουρούτι» στο Παρίσι· τον Χοσέ Πειράτς που ήταν ανεξάρτητος από τη CNT όταν συζητήσαμε στην Τουλούζη το 1967· τον Γκαστόν Λεβάλ που μου αφιέρωσε τόσο μεγάλο μέρος του χρόνου του στο διαμέρισμά του στο Παρίσι την ίδια χρονιά· τους πολλούς αναρχικούς εργάτες, εξόριστους από τη χώρα τους, στα σπίτια των οποίων γευμάτισα ενώ μου έκαναν σημαντικές περιγραφές των εμπειριών που βίωσαν τη δεκαετία του '30 – περιγραφές που θα ήθελα να δημοσιεύσω κάποια μέρα σε ένα υπόμνημα για τους ανθρώπους που συμμετείχαν στη μεγαλύτερη των κλασικών προλεταριακών επαναστάσεων.

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70, παρά την έξαρση που μου έδωσε την ώθηση να γράψω αυτό το βιβλίο, ήταν δύσκολο να ξεθάψω τα γεγονότα των συγκεκριμένων περιόδων στην ιστορία του ισπανικού αναρχισμού όπως η βασιανιστική πορεία του στα τέλη του 1880 και στις αρχές του 1900 και να ξετυλίξω με λεπτομέρειες την εξέλιξη του κινήματος στα τέλη της δεκαετίας του '20. Από την εποχή που έγραψα το *Ισπανοί Αναρχικοί* έχουν εμφανιστεί και άλλα βιβλία που ασχολούνται ειδικά με αυτές τις δεκαετίες. Όταν τα μελέτησα, δεν βρήκα ουσιαστικά τίποτα που να θέλω να αλλάξω στη δική μου καταγραφή. Τα λάθη μου ήταν παραδόξως ασήμαντα. Συνεχίζω να νιώθω βαθιά αγάπη για τον σύντροφό μου Ράσελ Μπλάγκουελ που τραυματίστηκε το Μάιο του 1937 στα γεγονότα της Βαρκελώνης και με βοήθησε να δημιουργήσω αυτό το βιβλίο μέχρι το θάνατό του στην πόλη της Νέας Υόρκης. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τη βαθιά μου εκτίμηση στη συνάδελφό μου Τζάνετ Μπίελ, που με βοήθησε να ετοιμάσω αυτό το βιβλίο για τις εκδόσεις AK Press.

Μετά από την εμφάνιση αυτού του βιβλίου, πολλοί άνθρωποι μου έθεσαν ερωτήματα για συγκεκριμένα περιστατικά που σχετίζονται με την αντισταλινική αριστερά στην Ισπανία σαν να ήμουν ο

ειδικός για τη λύση των «μυστηρίων» της, για παράδειγμα, πώς πέθανε ο Ντουρούτι ή τι συνέβη στον Αντρές Νιν, στον ηγέτη του POUM. Δεν διαθέτω εμπιστευτικές πληροφορίες πάνω σε αυτά τα θέματα. Έχω όμως την άποψη –που βασίζεται εν μέρει σε συμπεράσματα και εν μέρει σε εύλογα στοιχεία από πηγές που δεν είμαι σε θέση να παραθέσω– ότι ο Ντουρούτι σκοτώθηκε όταν το όπλο ενός συντρόφου του εκτυροσκορήθηκε. Δεν τον πυροβόλησε ένας «εξαγριωμένος» αναρχικός που διαφωνούσε με την πολιτική του, όπως υποστήριζαν οι κομμουνιστές, ούτε τον σκότωσε κάποιος σταλινικός ή φασίστας ελεύθερος σκοπευτής, όπως μου είπαν κάποιοι αναρχικοί. Έχω σοβαρούς λόγους να υποψιάζομαι ότι τον Αντρές Νιν τον στραγγάλισε ένα υψηλόβαθμο στέλεχος της NKVD* του Στάλιν που αργότερα αυτομόλησε στη Δύση. Ήταν θλιβερά και τραγικά γεγονότα και οι αναγνώστες θα αποφασίσουν για την ακρίβεια των απόψεών μου. Συνολικά ήταν η καλύτερη και η χειρότερη εποχή ταυτόχρονα, αλλά για μένα αξέχαστη εποχή. Γιατί ήταν μια εποχή που οι ψυχές μας φλέγονταν από ιδανικά για τα οποία άξιζε κάποιος να πολεμήσει. Μακάρι να ίσχυε αυτό και σήμερα.

ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ

Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικολογίας

Πλέινφιλντ, Βερμόντ

9 Φεβρουαρίου 1993.

* Σ.τ.Μ. Η σοβιετική μυστική αστυνομία.

Men in a dark, confined space, possibly a ship's hold or a mine. They are wearing heavy, dark clothing and caps. One man on the left is wearing a light-colored jacket. The men appear to be gathered around a central point, possibly a table or a piece of equipment, in a dimly lit environment.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Το Ταξίδι του Φανέλι

Στα τέλη Οκτωβρίου του 1868, ο Τζουζέπε Φανέλι, ένας ψηλός Ιταλός γύρω στα σαράντα με πυκνή γενειάδα, έφτασε σιδηροδρομικώς στη Βαρκελώνη, έχοντας ξεκινήσει από τη Γενεύη. Ήταν η πρώτη επίσκεψη του Φανέλι στην Ισπανία. Έφτασε στην πόλη χωρίς απρόοπτα και θα την εγκατέλειπε μερικούς μήνες αργότερα χωρίς καμιά ενόχληση από τις ισπανικές αρχές. Τίποτε στην εμφάνισή του δεν τον ξεχώριζε από οποιονδήποτε άλλον ιταλό επισκέπτη εκτός ίσως από το ύψος του και το ιδιαίτερα ελκυστικό παρουσιαστικό του.

Όμως ο Τζουζέπε Φανέλι δεν ήταν ένας συνηθισμένος ταξιδιώτης. Το σύντομο ταξίδι του έμελλε να έχει μια μακροχρόνια επίδραση καθώς ήταν ο καταλύτης για εκείνο που επρόκειτο να αποτελέσει το πιο πλατιά διαδεδομένο εργατικό και αγροτικό κίνημα στην Ισπανία αλλά και το μεγαλύτερο αναρχικό κίνημα στη σύγχρονη Ευρώπη. Γιατί ο Φανέλι ήταν ένας έμπειρος ιταλός επαναστάτης, ένας υποστηρικτής του ρώσου αναρχικού Μιχαήλ Μπακούνιν και ένας χαρισματικός προπαγανδιστής. Ο ίδιος ο Μπακούνιν είχε οργανώσει το ταξίδι του προκειμένου να κερδίσει ισπανούς υποστηρικτές για τη Διεθνή Ένωση Εργαζομένων, την περίφημη Α' Διεθνή, που είχαν ιδρύσει οι ευρωπαίοι εργάτες μερικά χρόνια νωρίτερα.

Το ταξίδι του Φανέλι θα μπορούσε να είχε εξελιχτεί σε πλήρες φιάσκο. Ο οικονομικός του προϋπολογισμός ήταν εξαιρετικά περιορισμένος. Ο Μπακούνιν είχε συγκεντρώσει ελάχιστα χρήματα που μετά βίας κάλυπταν το αντίτιμο του εισιτηρίου και ως εκ τούτου ο Φανέλι, που ήταν μονίμως απένταρος, πιεζόταν συνεχώς από το

χρόνο. Γνώριζε ελάχιστα για την Ισπανία και με δυσκολία άρθρωνε μια πρόταση στα ισπανικά. Στη Βαρκελώνη μετά από κάποιες δυσκολίες κατόρθωσε να συναντήσει τον Ελί Ρεκλί, το διακεκριμένο γάλλο ανθρωπολόγο και αφοσιωμένο οπαδό του Μπακοΐνι, που βρισκόταν στο καταλανικό λιμάνι για δημοσιογραφικούς λόγους. Κατά τα άλλα ο Φανέλι δεν γνώριζε κανέναν άλλον στην πόλη. Απ' ό,τι φαίνεται, οι δύο άντρες καυγάδισαν εξαιτίας της διαλλακτικής στάσης του Ρεκλί απέναντι στους ισπανούς δημοκρατικούς φίλους του, γιατί ο Φανέλι, προς μεγάλη αμηχανία του οικοδεσπότη του, προσπάθησε να τους προσηλυτίσει στον αναρχισμό. Αφού δανείστηκε λίγα χρήματα από τον Ρεκλί για να συνεχίσει το ταξίδι του, ο Ιταλός πήγε στη Μαδρίτη όπου συνάντησε τον Χοσέ Γκισα-sόλα, τον ιδιοκτήτη του περιοδικού *La Igualdad* [*Η Ισότητα*]. Εκείνος έφερε τον Φανέλι σε επαφή με μια ομάδα εργαζομένων με «πολύ προωθημένες ιδέες» και οργανώθηκε γι' αυτό το σκοπό μια μυστική συνάντηση σε στενό κύκλο στον ξενώνα κάποιου Ρουβάου Ντοναδέου. Ο Φανέλι μιλούσε μόνο ιταλικά και γαλλικά και οι εργαζόμενοι, οι περισσότεροι από τους οποίους γνώριζαν μόνο ισπανικά, είχαν αμελήσει να φέρουν διερμηνέα. Αλλά από τη στιγμή που ο ψηλός, λιπόσαρκος Ιταλός άρχισε να μιλά, η σχέση του με τους ακροατές του έγινε τόσο έντονη ώστε γρήγορα εξαλείφθηκαν όλα τα γλωσσικά εμπόδια. Χρησιμοποιώντας μια μεγάλη ποικιλία από λατινικές χειρονομίες και δυναμικές εκφράσεις, ο Φανέλι κατόρθωσε να μεταδώσει, ηλεκτρίζοντας τους ακροατές του, τον πλούτο των ελευθεριακών οραμάτων του και την οργή του για τον ανθρώπινο πόνο και την εκμετάλλευση. Οι εργάτες, συνηθισμένοι στις μετριοπαθείς εκφράσεις των ισπανών φιλελεύθερων, συγκλονίστηκαν. Αρκετές δεκαετίες αργότερα, ο Ανσέλμο Λορένθο, που νεαρός παρακολούθησε τη συνάντηση, περιγράφει τη συζήτηση με μια ζωντάνια που ο χρόνος έχει αφήσει ανέπαφη: «Τα εκφραστικά μαύρα μάτια του Φανέλι», θυμάται, «άστραφταν σαν κεραυνός ή έπαιρναν την έκφραση της συμπόνιας ανάλογα με τα συναισθήματα που τον κυρίευαν. Η φωνή του είχε μια μεταλλική χροιά που έ-

... ..

... ..

The image shows a large, circular, multi-lobed structure, possibly a biological specimen or a large-scale construction, viewed from above. The structure is composed of numerous smaller, interconnected circular or polygonal units, creating a complex, radial pattern. The overall appearance is that of a large, circular, multi-lobed structure, possibly a biological specimen or a large-scale construction, viewed from above.

ναν μαζί τρεις ή τέσσερις «προπαγανδιστικές συνεδριάσεις», που εναλλάσσονταν με ιδιωτικές συνομιλίες σε περιπάτους και σε καφενεία. Ο Λορένθο θυμάται πως ο Φανέλι τον είχε τιμήσει ιδιαίτερα με την εμπιστοσύνη του. Εάν αυτό αληθεύει, ο Φανέλι είχε εξαιρετική κρίση: ο Λορένθο έμελλε να ζήσει πολλά χρόνια και παρέμεινε αφοσιωμένος επαναστάτης, κερδίζοντας το παρατσούκλι «ο παππούς του ισπανικού αναρχισμού». Η συνεισφορά του στη διάδοση των αναρχικών ιδεών στη Βαρκελώνη και στην Ανδαλουσία τις επόμενες δεκαετίες υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική.

Στις 24 Ιανουαρίου 1869 ο Φανέλι συναντήθηκε για τελευταία φορά με τους προσήλυτους του στη Μαδρίτη. Αν και η μικρή ομάδα, που αποτελείτο κυρίως από τυπογράφους, μογιατζήδες και τσαγκάρηδες, δεν αριθμούσε πάνω από είκοσι άτομα, αυτοανακηρύχτηκε επισήμως ως το τμήμα Μαδρίτης της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων. Ο Λορένθο προσπάθησε να πείσει τον Φανέλι να μείνει λίγο περισσότερο, αλλά εκείνος αρνήθηκε. Ο Ιταλός εξήγησε ότι έπρεπε να φύγει, γιατί τα άτομα και οι ομάδες όφειλαν να αναπτύσσονται «με τις δικές τους δυνάμεις και αξίες» έτσι ώστε «το τεράστιο κοινό έργο που είχαν να επιτελέσουν να μη χάσει τα ατομικά και τοπικά χαρακτηριστικά, τα οποία δημιουργούν εκείνο το είδος της πολυμορφίας που δεν θέτει σε κίνδυνο την ενότητα» αλλά αντίθετα «παράγει ένα σύνολο στο οποίο συνυπάρχουν πολλά και διαφορετικά στοιχεία». Σε αυτές τις λίγες παρατηρήσεις, που παραθέτει ο Λορένθο, ο Φανέλι θίγει την τόσο σημαντική οργανωτική και πρακτική αρχή του αναρχισμού: ότι η τάξη αναδεικνύεται και φτάνει στην πιο αρμονική μορφή της μέσα από την αυθόρμητη και ανεμπόδιστη εξέλιξη της ατομικότητας και της πολυμορφίας. Ουσιαστικά, η δυναμική του ισπανικού αναρχικού κινήματος θα εξαρτηθεί από το βαθμό στον οποίο θα αναδείξει αυτή την αρχή ως ζωντανή δύναμη στις κοινωνικές και οργανωτικές του δραστηριότητες.

Πριν φύγει από την Ισπανία, ο Φανέλι σταμάτησε ξανά στη Βαρκελώνη. Αυτή τη φορά είχε στα χέρια του μια συστατική επιστολή

από τον Χοσέ Ρουβιάου Ντοναδέου, έναν από τους προσήλυτους του στη Μαδρίτη, για το ζωγράφο Χοσέ Λουίς Πεγιθέρ, ένα ριζοσπάστη δημοκρατικό με στέρεες φεντεραλιστικές πεποιθήσεις. Ο Πεγιθέρ κανόνισε μια συνάντηση στο εργαστήρι του και προσκάλεσε είκοσι περίπου δημοκρατικούς, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν επαγγελματικά καταξιωμένοι. Αυτό το εκλεπτυσμένο, μεσοαστικό ακροατήριο αποδείχτηκε πιο επιφυλακτικό στην παθιασμένη ρητορική δεινότητα του Φανέλι απ' ό,τι το κοινό της Μαδρίτης. Μόνο μια χούφτα νεαρών, κυρίως σπουδαστές, προσέγγισαν τις ιταλικές αναρχικές ιδέες, όμως η ομάδα συμπεριλάμβανε τον Ραφαέλ Φάργα Πεγιθέρ, τον ανιψιό του Χοσέ Λουίς, που θα έπαιζε ένα σημαντικό ρόλο στην ίδρυση της Διεθνούς στη Βαρκελώνη. Ο Φανέλι είχε πλέον ξεμείνει εντελώς από χρήματα και μετά από μια σύντομη διαμονή στο καταλανικό λιμάνι έφυγε για τη Μασσαλία.

Ο Τζουζέπε Φανέλι δεν επέστρεψε ποτέ στην Ισπανία. Πέθανε μόλις οκτώ χρόνια αργότερα, στα σαράντα οκτώ του χρόνια, από φυματίωση. Όπως τόσοι νεαροί Ιταλοί της εποχής του, ο Φανέλι είχε εγκαταλείψει μια πολλά υποσχόμενη σταδιοδρομία ως αρχιτέκτονας και μηχανικός για να δουλέψει για την επανάσταση, βοηθώντας αρχικά τον Γκαριμπαλντι και αργότερα ως εντεταλμένος του Μαρτσίνι. Με τη νίκη της εθνικής υπόθεσης το 1861, εκλέχτηκε αντιπρόσωπος στο ιταλικό κοινοβούλιο. Μέσω της επίσημης θέσης του απέκτησε το παραδοσιακό δωρεάν σιδηροδρομικό εισιτήριο για όλη την Ιταλία ενώ η κυβέρνηση του χορήγησε μια μικρή σύνταξη για τα προβλήματα υγείας που είχε αποκτήσει ως πολιτικός αιχμάλωτος των Βουρβώνων. Συνάντησε τον Μπακούινι το 1866 στην Ισκία μόλις δύο χρόνια πριν από το ταξίδι του στην Ισπανία και γοητεύτηκε από τη χαρισματική προσωπικότητα του ρώσου επαναστάτη. Για τον Φανέλι η επανάσταση ήταν ένας τρόπος ζωής, όχι απλώς ένας απόμακρος θεωρητικός στόχος, και τα τελευταία του χρόνια ως βουλευτής τα πέρασε ταξιδεύοντας, προπαγανδίζοντας την κοινωνική επανάσταση στα χωριά όλης της Ιταλίας κατά τη διάρκεια της ημέρας ενώ τις νύχτες επέστρεφε στο τρένο για να κοιμηθεί.

Είναι αμφίβολο κατά πόσον συνειδητοποίησε το εύρος του επιτεύγματός του στην Ισπανία. Προηγούμενες απόπειρες να εμφυτευθούν οι αναρχικές ιδέες στη χώρα είχαν ξεκινήσει το 1845, όταν ο Ραμόν δε λα Σάγγρα, οπαδός του Προυντόν, ίδρυσε ένα ελευθεριακό έντυπο στην Κορούνια. Αλλά το έντυπο *El Porvenir* [Το Μέλλον] απαγορεύτηκε σύντομα από τις αρχές και ο Σάγγρα πέθανε στην εξορία χωρίς να ασκήσει κάποια επιρροή στην πατρίδα του.

Το επίτευγμα του Φανέλι ήταν μοναδικό και προφητικό. Πιθανόν αυτή η αφήγηση της επίσκεψής του να έχει φτάσει σ' εμάς διανθισμένη με κάποιες υπερβολές. Αλλά ακόμη και έτσι είναι σημαντική, γιατί δείχνει τα παθιασμένα, δημιουργικά στοιχεία που υπεισέρχονται στη λαχτάρα των Ισπανών για ελευθερία. Και, όπως θα δούμε, η Ισπανία στάθηκε ασύγκριτα δεκτική στα αναρχικά οράματα για απελευθέρωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η «Ιδέα» και η Ισπανία

Το Υπόβαθρο

Ποια ήταν η «Ιδέα», όπως έμελλε να ονομαστεί, που έφερε ο Τζουζέπε Φανέλι στη Μαδρίτη και στη Βαρκελώνη; Γιατί ρίζωσε τόσο βαθιά στην Ισπανία και άντεξε τόσο στο χρόνο;

Ελάχιστα είναι τα οράματα μιας ελεύθερης κοινωνίας που έχουν παρερμηνευτεί τόσο πολύ όσο ο αναρχισμός. Για να μιλήσουμε κυριολεκτικά, αναρχία σημαίνει χωρίς εξουσία, χωρίς κυβέρνηση, δηλαδή μια κοινωνία χωρίς κράτος, που βασίζεται στην αυτοδιαχείριση. Στο μυαλό των πολλών η λέξη ταυτίζεται με το χάος, την αταξία και τις βόμβες των τρομοριστών. Τίποτα δεν θα μπορούσε να είναι πιο εσφαλμένο. Η βία και ο τρόμος δεν είναι εγγενή χαρακτηριστικά του αναρχισμού. Υπάρχουν κάποιοι αναρχικοί που έχουν στραφεί σε πράξεις τρομορισμού όπως υπάρχουν και άλλοι που αντιτίθενται στη χρήση βίας από θέση αρχής.

Αντίθετα από το μαρξισμό, με τους ιδρυτές του, με τα ολοκληρωμένα κείμενά του και την ξεκάθαρα προσδιορισμένη ιδεολογία του, τα αναρχικά ιδανικά είναι δύσκολο να παγιωθούν σε ένα άκαμπτο και σφιχτοδεμένο δόγμα. Ο αναρχισμός είναι ένα μεγάλο λιμπιντικό κίνημα της ανθρωπότητας, το οποίο στοχεύει στην αποτίναξη του καταπιεστικού μηχανισμού που έχει δημιουργήσει η ιεραρχική κοινωνία. Πηγάζει από την αρχαία επιθυμία των καταπιεσμένων να υποστηρίξουν το πνεύμα της ελευθερίας, της ισότητας και του αυθορμητισμού απέναντι σε αξίες και θεσμούς που βασίζονται στην εξουσία. Αυτό εξηγεί τις βαθιές ρίζες μέσα στο χρόνο των αναρχικών

οραμάτων, την ακάθεκτη και συνεχή επανεμφάνισή τους στο ιστορικό προσκήνιο, ιδιαίτερα σε περιόδους κοινωνικού μετασχηματισμού και επανάστασης. Η πολυμορφία των απόψεων που αναδύονται από τα έργα της κοινωνίας με το μεγάλο αυτό κίνημα αποτελούν στην πραγματικότητα, σε κάθε δεδομένη ιστορική περίοδο, συγκεκριμένες εκφάνσεις διάχυτων υποκείμενων συναισθημάτων και όχι αναλλοίωτων από το χρόνο δογμάτων. Όπως ακριβώς οι αξίες και οι θεσμοί της ιεραρχίας αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου, το ίδιο μεταβάλλονται και τα αναρχικά πιστεύω που επιχειρούν να αποτινάξουν αυτές τις αξίες και αυτούς τους θεσμούς.

Κατά την αρχαιότητα αυτά τα πιστεύω διατυπώθηκαν από αρκετούς και ιδιαίτερα εκλεπτυσμένους φιλοσόφους, αλλά όλες αυτές οι θεωρίες αποτελούσαν μονάχα χλωμές αντανάκλασεις των μαζικών εκρήξεων που ξεκίνησαν με τη διάλυση της αγροτικής οικονομίας και κορυφώθηκαν στο χιλιαστικό χριστιανισμό. Για αιώνες ολόκληρους οι πατέρες της εκκλησίας ασχολούνταν με μαζικές αιρέσεις που διεκδικούσαν την ελευθερία, την ισότητα και συχνά έναν έξαλλο ηδονισμό. Οι σκλάβοι και οι φτωχοί που ασπάστηκαν το χριστιανισμό έβλεπαν τη δεύτερα παρουσία του Χριστού σαν μια εποχή όπου «ένας κόκκος σταριού θα φέρει εκατονταπλάσιους καρπούς», όπου η πείνα, η αρρώστια, ο καταναγκασμός και η ιεραρχία θα εξαφανίζονταν από προσώπου γης.

Αυτές οι αιρέσεις, που δεν είχαν σταματήσει να διαποτίζουν τη μεσαιωνική κοινωνία, ξέσπασαν προς το τέλος της σε μεγάλα αγροτικά κινήματα με εκστατικά οράματα ελευθερίας και ισότητας. Ορισμένες από τις μεσαιωνικές αναρχικές σχέτες ήταν εκπληκτικά σύγχρονες και διεκδικούσαν μια ελευθερία «τόσο παράτολμη και απόλυτη», γράφει ο Νόρμαν Κον, «που συνοψιζόταν σε μια ολική άρνηση κάθε είδους περιορισμού». Η συγκεκριμένη αίρεση στην οποία αναφέρεται εδώ ο Κον είναι το «Ελεύθερο Πνεύμα», μια ηδονιστική σχέση που είχε διαδοθεί σε όλη τη νότια Γερμανία κατά τη διάρκεια του 14ου αιώνα. «Αυτοί οι άνθρωποι», τονίζει ο Κον, «μπορούν να θεωρηθούν ως οι μακρινοί προάγοντες του Μπακούνιν

και του Νίτσε – ή καλύτερα αυτής της μοπέμ διανόησης που κατά τη διάρκεια του τελευταίου μισού του αιώνα ζει σύμφωνα με τις ιδέες που κάποτε εκφράσανε ο Μπακούνιν και ο Νίτσε στις πιο παράφορες στιγμές τους».

Ωστόσο, πιο χαρακτηριστικά ήταν τα επαναστατικά αγροτικά κινήματα στα τέλη του Μεσαίωνα που διεκδικούσαν την αυτονομία των χωριών, τη διατήρηση της κοινοκτημοσύνης της γης και σε ορισμένες περιπτώσεις τον καθαρό κομμουνισμό. Παρόλο που αυτά τα κινήματα έφτασαν στο απόγειό τους στη Μεταρρύθμιση, δεν εξαφανίστηκαν ποτέ ολοκληρωτικά. Μάλιστα, ακόμη και στον 20ό αιώνα, στο Ρωσικό Εμφύλιο Πόλεμο, ουκρανικές αγροτικές πολιτοφυλακές, καθοδηγούμενες από τον Νέστορα Μάχνο, πολέμησαν και τους λευκοφρουρούς και τους μπολσεβίκους κάτω από αναρχικές μαύρες σημαίες που ανέγραφαν το παραδοσιακό αίτημα «Γη και Ελευθερία».

Οι αναρχικές θεωρίες απέκτησαν εντελώς νέες μορφές καθώς τα επαναστατικά πάθη άρχισαν να αναδύονται στις πόλεις και στις κωμοπόλεις. Η λέξη «αναρχικός» πρωτοχρησιμοποιήθηκε ευρέως ως επίθετο κατά των *engagés*,* που ήταν οι ρήτορες στους δρόμους του Παρισιού κατά τη μεγάλη Γαλλική Επανάσταση. Παρόλο που τα αιτήματα των *engagés* ήταν ουσιαστικά ριζοσπαστικής δημοκρατικής φύσης, η χρήση αυτού του επιθέτου δεν ήταν εντελώς αδικαιολόγητη. Η φλογερή ρητορική τους, η έκκλησή τους για ισονομία και άμεση δράση όπως και το αδυσώπητο μίσος τους για τις ανώτερες τάξεις ηχούσαν απειλητικά στην καινούρια ιεραρχία του πλούτου και των προνομίων που έθρεφε η επανάσταση. Τους σύντριψε ο Ροβεσπιέρος λίγο πριν την πτώση του, αλλά ένας από τους πιο άξιους *engagés*, ο Ζαν Βαρλέ, που κατάφερε να γλιτώσει από τη γκιλοτίνα, διατύπωσε το έσχατο συμπέρασμα από τις εμπειρίες του: «Για κάθε λογικό άνθρωπο», έγραψε μετά από χρόνια, «η κυβέρνηση και η επανάσταση είναι πράγματα διαμετρικά αντίθετα».

* Σ.τ.Μ. Λυσσασμένοι. Γαλλικά.

When the tent is set up, the structure is a large, dark, dome-shaped structure, possibly a tent or a large container, set up on a flat, open field. The structure has a prominent circular opening at the top. The background shows a vast, flat landscape under a bright sky.

Ο πληθειακός αναρχισμός των πόλεων στόχευσε τη δράση του κατά της ανισότητας του πλούτου, αλλά όπως και ο αγροτικός αναρχισμός της υπαίθρου δεν είχε ξεκάθαρη και ολοκληρωμένη κοινωνική οπτική. Στις αρχές του 19ου αιώνα, αυτά τα διάσπαρτα συναισθήματα και οι ιδέες του παρελθόντος συγκροτήθηκαν υπό το νέο πνεύμα του επιστημονικού ορθολογισμού που σάρωσε την Ευρώπη. Για πρώτη φορά άρχισαν να εμφανίζονται συστηματικά έργα πάνω στην αναρχική θεωρία.

Ίσως ο πρώτος άνθρωπος που αυτοχαρακτηρίστηκε δημόσια «αναρχικός» και παρουσίασε τις απόψεις του με μεθοδικό τρόπο ήταν ο Πιερ Ζοζέφ Προυντόν, το έργο του οποίου επρόκειτο να ασκήσει μια σημαντική επίδραση στις λατινικές χώρες. Ωστόσο δεν πρέπει να αντιμετωπίσουμε ανεπιφύλακτα τη χρήση της λέξης «αναρχικός» από τον Προυντόν. Σε προσωπικό επίπεδο ήταν ένας εργατικός άνθρωπος με σταθερές συνήθειες που απολάμβανε ιδιαίτερα την ηρεμία και τις χαρές της οικογενειακής ζωής. Μεγάλωσε σε μια μικρή πόλη και εκπαιδεύτηκε για τυπογράφος. Οι απόψεις αυτού του πάτερ φαμίλια περιορίζονταν συχνά από τα κοινωνικά σύνορα του βιοτέχνη και του επαρχιώτη παρά τη μακροχρόνια διαμονή του στο Παρίσι και σε άλλες μεγάλες πόλεις.

Είναι προφανές από τα γραπτά και την αλληλογραφία του πως ο Προυντόν οραματίζεται μια ελεύθερη κοινωνία όπου οι τεχνίτες και οι αγρότες από τη μια και οι βιομηχανικές επιχειρήσεις συλλογικής ιδιοκτησίας από την άλλη διαπραγματεύονται και συμβάλλονται μεταξύ τους προκειμένου να ικανοποιήσουν τις υλικές τους ανάγκες. Η εκμετάλλευση φτάνει στο τέλος της και οι άνθρωποι απλά διεκδικούν την ανταμοιβή της εργασίας τους, δουλεύοντας ελεύθερα και ανταλλάσσοντας τα προϊόντά τους χωρίς να καταναγκάζονται στον ανταγωνισμό ή στην επιδίωξη του κέρδους. Παρόλο που οι αυτές οι απόψεις εμπεριέχουν μια ρήξη με τον καπιταλισμό, με κανέναν τρόπο δεν μπορούν να θεωρηθούν ως κομμουνιστικές, δηλαδή ως ένα σύνολο ιδεών που τονίζει τη δημόσια ιδιοκτησία και ένα στόχο σύμφωνα με τον οποίο οι ανθρώπινες ανάγκες ικανοποιού-

νται ανεξάρτητα από την εργασία που συνεισφέρει το κάθε άτομο.

Παρά τη σημαντική επίδραση που άσκησε ο Προυντόν στον ισπανικό αναρχισμό, οι απόψεις του περί αμοιβαιότητας αποτέλεσαν συχνά το στόχο πολλών επιθέσεων από το πρώιμο εργατικό ισπανικό κίνημα. Το συνεργατικό κίνημα, πιθανόν περισσότερο στο πνεύμα του Προυντόν παρά του αναρχισμού, έθεσε πολλά εμπόδια στην επαναστατική πορεία του ισπανικού αναρχικού κινήματος. Ως «συνεργατιστές», οι οπαδοί της αμοιβαιότητας επιδίωκαν την ειρηνική και σταδιακή διάβρωση του καπιταλισμού. Οι αναρχικοί, με τη σειρά τους, τόνιζαν την ανάγκη για αγωνιστική δράση, γενική απεργία και εξέγερση.

Ωστόσο ο Προυντόν, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο συγγραφέα της εποχής του, ήταν εκείνος που έκανε τόσο δημοφιλή το φεντεραλισμό στα σοσιαλιστικά και αναρχικά κινήματα του τελευταίου αιώνα. Σύμφωνα με το όραμά του για μια ομοσπονδιακή κοινωνία, οι διαφορετικές αυτοδιοικούμενες κοινότητες ενώνονται σε τοπικές και περιφερειακές ομοσπονδίες, αναθέτοντας ελάχιστη ή και καθόλου εξουσία σε μια κεντρική κυβέρνηση. Ασχολούνται με τα κοινά διαχειριστικά προβλήματα και προσπαθούν να επιλύσουν τις διαφορές τους με φιλικό τρόπο. Ο Προυντόν στην πραγματικότητα δεν βλέπει ανάγκη για κεντρική διοίκηση και μάλιστα κάποιες φορές φαίνεται να επιζητεί την ολική κατάργηση του κράτους.

Αν και το ύφος του είναι σφριγηλό και συχνά δυναμικό, η ψυχροσύνθεση του Προυντόν, οι μέθοδοί του και η έμφαση που έδινε σε σχέσεις βασισμένες σε συμβάσεις δεν μπορεί ουσιαστικά να χαρακτηριστούν επαναστατικές, πόσο μάλλον αναρχικές. Παρ' όλα αυτά, οι θεωρίες του ασκήσανε μια τεράστια επίδραση στη Γαλλία και στην Ιβηρική Χερσόνησο.

Η αμοιβαιότητα και οι απόψεις του Προυντόν ρίζωσαν βαθιά στην Ισπανία μέσα από το έργο ενός νεαρού Καταλανού, του Φρανθίσκο Πι ι Μαργάλ. Το 1854, ο Πι δημοσίευσε το *La Reacción y la Revolución* [*Η Αντίδραση και η Επανάσταση*], ένα έργο που έμελλε

να ασκήσει μια βαθιά επίδραση στη ριζοσπαστική σκέψη στην Ισπανία. Ο Πι ήταν τραπεζικός υπάλληλος στη Μαδρίτη, ο οποίος στον ελεύθερο χρόνο του συνδύαζε σποραδικές απόπειρες στη δημοσιογραφία με τη συγγραφή βιβλίων πάνω στην τέχνη. Παρόλο που δεν ήταν αναρχικός και ποτέ δεν έγινε, το βιβλίο του συμπεριλαμβάνει αιχμές κατά της κεντρικής εξουσίας και ισχύος που θα μπορούσαν άνετα να προέρχονται από την πένα του Μπακούιν: «Ο κάθε άνθρωπος που ασκεί εξουσία πάνω σε άλλον είναι τύραννος», έγραφε ο νεαρός Καταλανός. Και ακόμη: «Θα διαιρέσω και θα τεμαχίσω την εξουσία· θα την κάνω ευμετάβλητη και στη συνέχεια θα την καταλύσω». Η ομοιότητα αυτών των δηλώσεων με τις απόψεις του Προυντόν έκανε μερικούς συγγραφείς να θεωρήσουν πως ο Πι ήταν οπαδός του Γάλλου. Στην πραγματικότητα, ο Χέγκελ ήταν εκείνος που άσκησε τη μεγαλύτερη επίδραση στη σκέψη του Πι στις αρχές της δεκαετίας του 1850. Η εγελιανή ιδέα της αναγκαίας κοινωνικής εξέλιξης και της «ενότητας στην πολυμορφία» ήταν οι κατευθυντήριες αρχές στις πρώιμες φεντεραλιστικές απόψεις του Πι. Πολύ αργότερα ο Καταλανός άρχισε να στρέφεται όλο και περισσότερο προς τον Προυντόν και να απορρίπτει τις εγελιανές του ιδέες. Αν και συμπονούσε την αθλιότητα των ισπανικών λαϊκών τάξεων, ο Πι απέκλειε τη χρήση της επαναστατικής βίας. Οι συνθήκες ζωής τους, υποστήριζε, θα μπορούσαν να βελτιωθούν με μεταρρυθμιστικά και προοδευτικά μέτρα.

Το βιβλίο προκάλεσε μεγάλη αίσθηση μεταξύ των ισπανών ριζοσπαστών διανοουμένων. Για πολλούς ο φεντεραλισμός ήταν η ιδανική λύση για τα οξυμένα κοινωνικά προβλήματα της Ισπανίας. Οι άνθρωποι στους οποίους απευθύνθηκε ο Φανέλι στη Μαδρίτη και στη Βαρκελώνη ήταν κυρίως φεντεραλιστές, όπως ήταν και οι περισσότεροι δημοκρατικοί στις δύο πόλεις. Οι φεντεραλιστικές απόψεις είχαν εξαπλωθεί τόσο πολύ στην Ισπανία που από τις γραμμές τους το αναρχικό κίνημα θα στρατολογούσε στην πορεία του τους πιο σημαντικούς του διανοουμένους.

Η αμοιβαιότητα έγινε η κυρίαρχη κοινωνική φιλοσοφία τόσο

των ριζοσπαστών ισπανών δημοκρατικών της δεκαετίας του 1860 όσο και των κομμουνάρων στο Παρίσι του 1871. Αλλά κυρίως χάρη στο έργο ενός διάσημου επαναστάτη εξόριστου –του «Γκαριμπάλντι του σοσιαλισμού», όπως τον αποκαλεί ο Τζέραλντ Μπρέναν– τα κολεκτιβιστικά και ομοσπονδιακά στοιχεία της θεωρίας του Πруντόν απέκτησαν επαναστατική πνοή και μεταφέρθηκαν στην Ισπανία ως ένα εμπνευσμένο αναρχικό ιδανικό.

Μιχαήλ Μπακούιν

Ο άνθρωπος που κατόρθωσε με μεγάλη επιτυχία να προσδώσει στα πολλά και πληθειακά στοιχεία του ισπανικού αναρχισμού ένα συνεπές σύστημα ιδεών δεν ήταν ούτε Ισπανός ούτε πληβίος, αλλά ένας ρώσος αριστοκράτης, ο Μιχαήλ Μπακούιν. Παρόλο που έχει περάσει ένας αιώνας από το θάνατό του, παραμένει μια από τις πιο αμφιλεγόμενες, άγνωστες και συκοφαντημένες μορφές στην ιστορία των επαναστατικών κινήματων του 19ου αιώνα. Δεν απολαμβάνει καμία από τις μεταθανάτιες τιμές που επιδαψιλεύθηκαν στον Μαρξ. Ακόμη και μέχρι σήμερα σχεδόν όλες οι βιογραφίες του και οι παραθέσεις των ιδεών του από μη αναρχικούς συγγραφείς διακρίνονται από κακεντρέχεια και εχθρότητα. Το όνομά του συνεχίζει να ζωντανεύει εικόνες βίας, λεηλασίας, τρομοκρατίας και αιματοβαμμένης εξέγερσης. Σε μια εποχή η οποία έχει μετατρέψει την αποδοχή των νεκρών επαναστατών σε ευγενή τέχνη, ο Μπακούιν απολαμβάνει τη μοναδική διάκριση του να είναι ο πιο αμαυρωμένος επαναστάτης της εποχής του.

Το γεγονός ότι και μόνο η παρουσία του Μπακούιν προκαλούσε μια αίσθηση απειλής βεβαιώνεται από όλες τις περιγραφές που έχουν φτάσει σ' εμάς από τους συγχρόνους του. Όλοι τον ζωγραφίζουν με πληθωρικές πινελιές: ένας πανύψηλος, σωματώδης άντρας (ο Μαρξ τον περιέγραφε σαν ταύρο) με μια αναμαλλιασμένη, λιονταρίσια χαιτή, δασιά φρύδια, πλατύ μέτωπο και ένα πρόσωπο με σλαβικά χαρακτηριστικά και πυκνή γενειάδα. Αυτά τα κυκλώ-

Portrait of a man with a beard and mustache, wearing a suit and tie. The image is a black and white photograph.

πια στοιχεία συνταίριαζαν με μια εκρηκτική προσωπικότητα και μια απίστευτη ενεργητικότητα. Ο ευγενικής καταγωγής ρώσος εξόριστος, Αλεξάντερ Χέρτσεν, μας δίνει μια ανεκτίμητη περιγραφή της εποχής, όταν ο πενηντάρης πια Μπακούνιν έμενε στο σπίτι του στο Λονδίνο. «Ο Μπακούνιν», μας λέει ο Χέρτσεν, «λογομαχούσε, προπαγάνδιζε, διέταζε, φώναζε, αποφάσιζε, κανόνιζε, οργάνωνε, νοθετούσε, όλη τη μέρα, όλη τη νύχτα, είκοσι τέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο ασταμάτητα. Τις ελάχιστες στιγμές που του απέμεναν, ριχνόταν στο γραφείο του, καθάριζε ένα μικρό χώρο από τις στάχτες του πούρου του και άρχιζε να γράφει πέντε, δέκα, δεκαπέντε γράμματα στο Σεμπαλατίνσκ, στο Αράντ, στο Βελιγράδι, στη Μολδαβία και στη Λευκορωσία. Στα μισά ενός γράμματος πετούσε την πένα του για να αντικρούσει μονολογώντας κάποιον αντιδραστικό από τη Δαλματία εν συνεχεία, χωρίς να ολοκληρώσει το λόγο του, άρπαζε την πένα του και συνέχιζε να γράφει (...) Η ενεργητικότητά του, η όρεξή του όπως και όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά του –ακόμη και το γιγαντιαίο μέγεθός του και ο ακατάλαυστος ιδρώτας του– είχαν υπεράνθρωπες διαστάσεις».

Αυτά γράφτηκαν αφού ο κουρασμένος και πολιτικά απογοητευμένος Χέρτσεν είχε διαχωρίσει το δρόμο του από τον πληθωρικό επαναστάτη. Παρ' όλα αυτά, η συγκεκριμένη περιγραφή μάς δίνει μια εικόνα της απόλυτης και πρωτόγονης δύναμης που ανέδυε ο Μπακούνιν, ένα προσόν που τον διέσωσε από δοκιμασίες που θα είχαν φυσιολογικά συντρίψει ένα συνηθισμένο άνθρωπο. Τη δυναμικότητα του Μπακούνιν, που μπορεί να ήταν εξουθενωτική για τον Χέρτσεν, τη μετρίαζε η φυσική του απλότητα και μια απόλυτη απουσία εκζήτησης και δόλου που έφτανε στα όρια της παιδικής αθωότητας.

Όπως τόσοι άλλοι ρώσοι εξόριστοι της εποχής, ο Μπακούνιν ήταν ευγενής και γενναϊόδωρος μέχρι υπερβολής. Υπήρξαν κάποιιοι που εκμεταλλεύτηκαν αυτά τα στοιχεία του για ιδιοτελείς σκοπούς, αλλά υπήρχαν και πολλοί (μεταξύ αυτών νεαροί ιταλοί, ισπανοί και ρώσοι επαναστάτες), που βαθιά γοητευμένοι από τη ζεστή του

προσωπικότητα, κατέφευγαν σ' αυτόν για ηθική έμπνευση σε όλη τη διάρκεια της ζωής του.

Γεννήθηκε το Μάιο του 1814 στο Πριαμουχίνο, ένα αρκετά μεγάλο κτήμα, 240 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Μόσχας. Ο Μπακούνιν, που ήταν ευγενικής καταγωγής και η μητέρα του συνδεόταν συγγενικά με τους ηγετικούς κύκλους της Ρωσίας, εγκατέλειψε μια απεχθή στρατιωτική σταδιοδρομία και την προοπτική της αριστοκρατικής αποχαύνωσης στο οικογενειακό του κτήμα για μια ζωή περιπλάνησης και επαναστατικής δραστηριότητας στην Ευρώπη. Το 1848 βρέθηκε στο Παρίσι, αργότερα στην Πράγα και τελικά στη Δρέσδη. Ταξίδευε από τη μια εστία εξέγερσης στην άλλη ωθούμενος από τη δίψα του για δράση. Συνελήφθη και από το Μάιο του 1849 μεταφερόταν από τη μια φυλακή στην άλλη, στη Σαξονία, στην Αυστρία και στη Ρωσία, μέχρι που τελικά απέδρασε από τη Σιβηρία και έφτασε στο Λονδίνο το 1863.

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1860 ο Μπακούνιν ήταν ουσιαστικά ένας επαναστάτης ακτιβιστής που υποστήριζε χαλαρά τις ριζοσπαστικές δημοκρατικές και εθνικές ιδέες της εποχής. Στο Λονδίνο και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της μακροχρόνιας διαμονής του στην Ιταλία άρχισε να διατυπώνει τις αναρχικές του απόψεις. Στα δεκατρία χρόνια της ζωής που του απέμεναν δεν σταμάτησε ποτέ να είναι ο αγωνιστής των οδοφραγμάτων του 1848 και δεν σταμάτησε ποτέ να εμπλέκεται σε επαναστατικές συνωμοσίες, ταυτόχρονα όμως την ίδια περίοδο ανέπτυξε και το πιο ώριμο κομμάτι των θεωρητικών του απόψεων.

Ο αναρχισμός του Μπακούνιν συγκλίνει προς ένα και μοναδικό σημείο: την απεριόριστη ελευθερία. Δεν αποδέχεται κανένα συμβιβασμό όσον αφορά στο συγκεκριμένο στόχο που διαποτίζει όλα τα ώριμα κείμενά του. «Έχω κατά νου τη μόνη ελευθερία που αξίζει να λέγεται έτσι», γράφει, «ελευθερία που συνίσταται στην πλήρη ανάπτυξη όλων των υλικών, διανοητικών και ηθικών δυνάμεων που βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση σε κάθε άνθρωπο· μια ελευθερία που δεν αναγνωρίζει κανέναν άλλον περιορισμό εκτός από εκείνους που

υπαγορεύουν οι νόμοι της φύσης μας, που είναι σαν λέμε πως δεν υπάρχουν καθόλου περιορισμοί, καθώς αυτοί οι νόμοι δεν μας επιβάλλονται από κάποιον εξωτερικό νομοθέτη που βρίσκεται υπεράνω μας ή δίπλα μας. Αυτοί οι νόμοι ενπάρχουν, είναι εγγενείς σ' εμάς, αποτελούν την ίδια τη βάση της ύπαρξής μας, της υλικής, της διανοητικής και της ηθικής και αντί να τους αντιμετωπίζουμε ως όρια στην ελευθερία μας, οφείλουμε να τους θεωρούμε ως το ουσιαστικό της αίτιο».

Εντούτοις, οι νόμοι που «ενπάρχουν» και είναι «εγγενείς» στη φύση μας, που διαμορφώνουν το υπόβαθρο της ανθρώπινης φύσης, δεν μας οδηγούν σε ένα ακραίο ατομικισμό που αντιμετωπίζει την κοινωνική ζωή σαν περιορισμό. Ο Μπακούνιν αρνείται κατηγορηματικά πως τα άτομα μπορούν να ζήσουν σαν ακοινωνήτα «εγώ». Υποστηρίζει πως οι άνθρωποι θέλουν να είναι ελεύθεροι για να ολοκληρώσουν τους εαυτούς τους και για να ολοκληρώσουν τους εαυτούς τους πρέπει να ζουν με άλλους σε κοινότητες. Στο βαθμό που αυτές οι κοινότητες δεν παραμορφώνονται από την ιδιοκτησία, την εκμετάλλευση και την εξουσία τείνουν να προσεγγίζουν μια συνεργατική και ανθρωπιστική ισορροπία που πηγάζει από το κοινό συμφέρον.

Η κριτική που ασκεί ο Μπακούνιν στον καπιταλισμό βασίζεται κυρίως στα κείμενα του Μαρξ. Δεν σταμάτησε ποτέ να επαινεί τον Μαρξ για τη θεωρητική του συνεισφορά στην επαναστατική θεωρία ακόμη και κατά τη διάρκεια των έντονων συγκρούσεών τους στα πλαίσια της Διεθνούς. Η βασική διαφωνία μεταξύ του Μαρξ και του Μπακούνιν επικεντρώνεται στον κοινωνικό ρόλο του κράτους και στις επιδράσεις του συγκεντρωτισμού στην κοινωνία και στις επαναστατικές οργανώσεις. Παρόλο που ο Μαρξ συμμερίζεται το αναρχικό όραμα μιας ακρατικής κοινωνίας (ο «απώτερος στόχος») του μαρξιστικού κομμουνισμού είναι στην πραγματικότητα μια μορφή αναρχίας), ταυτόχρονα θεωρεί το ρόλο του κράτους «προοδευτικό» και το συγκεντρωτισμό να πλεονεκτεί του τοπικού και περιφερειακού στοιχείου. Ο Μπακούνιν διαφωνεί κατηγορηματικά με αυτή την άποψη. Το κράτος, παραδέχεται, μπορεί να είναι «ιστορικά απαραίτητο» με την έννοια πως η εμφάνισή του ήταν ανα-

πόφρευκτη όταν η ανθρωπότητα αναδύθηκε από τη βαρβαρότητα, αλλά πρόκειται για ένα «ιστορικά αναγκαίο κακό. Ήταν απαραίτητο στο παρελθόν όσο απαραίτητη θα είναι αργά ή γρήγορα και η κατάργησή του, είναι εξίσου απαραίτητο με την πρωτόγονη βαρβαρότητα και τις θεολογικές αναζητήσεις του παρελθόντος».

Το ζήτημα είναι πως ο Μπακούνιν, σε αντίθεση με τον Μαρξ, δεν σταματά να τονίζει τις αρνητικές όψεις του κράτους: «Ακόμη κι όταν επιτάσσει το καλό, είναι άνευ αξίας ακριβώς επειδή το επιτάσσει· γιατί η κάθε επιταγή υπονομεύει την ελευθερία. Όταν το καλό είναι αντικείμενο επιταγής, μετατρέπεται σε κακό στα μάτια της πραγματικής (της ανθρώπινης όχι της θείκης) ηθικής, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ελευθερίας».

Αυτή η βαθιά ηθική κρίση παίζει σημαντικό ρόλο στην οπτική του Μπακούνιν και μάλιστα του αναρχισμού γενικότερα. Τα ανθρώπινα πλάσματα για τον Μπακούνιν δεν αποτελούν «εργαλεία» μιας αφαίρεσης που αποκαλείται «ιστορία»: είναι αυτοσκοπός από μόνα τους και δεν μπορούν να τα υποκαταστήσουν αφηρημένες ιδέες. Εάν οι άνθρωποι αρχίσουν να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους σαν «εργαλεία» οποιουδήποτε είδους, μπορεί να μετατραπούν σε μέσο και όχι σε σκοπό και να αλλάξουν την πορεία των γεγονότων έτσι ώστε να μην επιτύχουν ποτέ την ελευθερία. Όταν προδικάζουν λάθος τον εαυτό τους και τη «λειτουργία» τους, μπορεί να παραβλέψουν ευκαιρίες που θα οδηγούσαν κατευθείαν στην απελευθέρωση ή που θα μπορούσαν εν δυνάμει να δημιουργήσουν ευνοϊκές κοινωνικές συνθήκες για τη μελλοντική ελευθερία.

Με αυτή την έμφαση στην ύπαρξη, ο Μπακούνιν απομακρύνεται ριζικά από το μαρξισμό που τονίζει συνεχώς τις οικονομικές προϋποθέσεις για την ελευθερία και συχνά καταφεύγει σε έντονα εξουσιαστικές μεθόδους και θεσμούς για να ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη. Ο Μπακούνιν δεν παραβλέπει το σημαντικό ρόλο της τεχνολογίας και το ρόλο που παίζει στην ωρίμανση των συνθηκών για την ελευθερία, αλλά πιστεύει ότι δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι εκ των προτέρων κατά πόσον αυτές οι συνθήκες είναι

ώριμες ή όχι. Κατά συνέπεια, πρέπει να αγωνιζόμαστε συνεχώς για την πλήρη ελευθερία, διαφορετικά μπορεί να χάσουμε ευκαιρίες να την επιτύχουμε, ή τουλάχιστον να προετοιμάζουμε τις συνθήκες για την επίτευξή της.

Αυτές οι φαινομενικά αφηρημένες θεωρητικές διαφορές μεταξύ του Μαρξ και του Μπακούνιν οδηγούν σε ριζικά αντίθετα συμπεράσματα συγκεκριμένης και πρακτικής φύσης. Για τον Μαρξ, του οποίου η αντίληψη για την ελευθερία νοθεύεται από προϋποθέσεις και αφαιρέσεις, ο άμεσος στόχος της επανάστασης είναι να αδράξει την πολιτική εξουσία και να αντικαταστήσει το αστικό κράτος με μια ιδιαίτερα συγκεντρωτική «δικτατορία του προλεταριάτου». Το προλεταριάτο πρέπει κατά συνέπεια να οργανώσει ένα μαζικό, συγκεντρωτικό πολιτικό κόμμα και να χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα, ακόμη και εκλογικές ή κοινοβουλευτικές μεθόδους, για να διευρύνει τον έλεγχό του επί της κοινωνίας. Για τον Μπακούνιν, από την άλλη πλευρά, ο άμεσος στόχος της επανάστασης είναι να επεκτείνει τον έλεγχο του ατόμου πάνω στη ζωή του ή στη ζωή της· επομένως, η επανάσταση πρέπει να έχει στόχο όχι την «ικατάκτηση της εξουσίας» αλλά την κατάλυσή της. Ο Μπακούνιν προειδοποιεί ότι μια επαναστατική ομάδα που μετατρέπεται σε πολιτικό κόμμα, δομείται σύμφωνα με ιεραρχικές αξίες και συμμετέχει σε εκλογές θα εγκαταλείψει τελικά τους επαναστατικούς στόχους της. Οι ανάγκες της πολιτικής ζωής θα έχουν ως αποτέλεσμα τον εκφυλισμό της και τελικά θα αφομοιωθεί από την κοινωνία που επιδιώκει να ανατρέψει.

Η επανάσταση λοιπόν πρέπει να καταστρέψει από την αρχή την κρατική μηχανή: την αστυνομία, το στρατό, τη γραφειοκρατία. Εάν η βία είναι αναγκαία, πρέπει να ασκείται από τους ένοπλους επαναστάτες που θα είναι οργανωμένοι σε λαϊκές πολιτοφυλακές. Το επαναστατικό κίνημα οφείλει να αντανακλά την κοινωνία που προσπαθεί να δημιουργήσει. Εάν το κίνημα θέλει να αποφύγει να μετατραπεί σε αυτοσκοπό, σε ένα καινούριο κράτος, πρέπει να υπάρχει πλήρης συμφωνία μεταξύ των μέσων και του σκοπού του, με-

ταξύ της μορφής και του περιεχομένου του. Σε ένα κείμενό του για τη δομή της Διεθνούς, ο Μπακούιν επιμένει ότι αυτή «πρέπει να διαφέρει ουσιαστικά από την κρατική οργάνωση. Όπως ακριβώς το κράτος είναι εξουσιαστικό, τεχνητό, βίαιο, ξένο και εχθρικό στη φυσική εξέλιξη των συμφερόντων και των ενστίκτων του ανθρώπου, έτσι και η οργάνωση της Διεθνούς πρέπει να είναι ελεύθερη και φυσική και να συμμορφώνεται από κάθε άποψη με αυτά τα συμφέροντα και τα ένστικτα».

Όπως ήταν επόμενο, τα τελευταία χρόνια της Διεθνούς ο Μπακούιν αντιτάχθηκε στις προσπάθειες του Μαρξ να συγκεντρωτικοποιήσει το κίνημα και να αποδώσει ουσιαστικά κυριαρχικές εξουσίες στο Γενικό της Συμβούλιο.*

Ο Μπακούιν δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο του αυθορμητισμού στην επανάσταση και στην επαναστατική δραστηριότητα. Εάν οι άνθρωποι πρόκειται να πραγματώσουν την ελευθερία, εάν πρόκειται να επαναστατικοποιηθούν από την επανάσταση, πρέπει να κάνουν οι ίδιοι την επανάσταση και όχι υπό την καθοδήγηση ενός πολιτικού κόμματος που θα παίζει το ρόλο του παντογνώστη. Ο Μπακούιν αναγνωρίζει εντούτοις ότι ένα επαναστατικό κίνημα πρέπει να λειτουργήσει ως καταλύτης στη μετατροπή της επαναστατικής πιθανότητας σε πραγματικότητα, να καλλιεργήσει την επαναστατική ανάπτυξη μέσω της προπαγάνδας, των ιδεών και των προγραμμάτων. Το επαναστατικό κίνημα, πιστεύει, πρέπει να οργανώνεται σε μικρές ομάδες αποφισωμένων «αδελφών» (η λέξη επανεμφανίζεται συχνά όταν αναφέρεται στην οργάνωση) που έχουν μόνο ένα σκοπό: την υποκίνηση της επανάστασης. Η έμφαση που δίνει στις μικρές ομάδες οφείλεται εν μέρει στην ανάγκη μυστικότητας που επικρατούσε στις χώρες της νότιας Ευρώπης στην

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ίσως το μοναδικό και μεγάλο λάθος του Μπακούιν ήταν το ότι δεν προσπάθησε να εφαρμόσει τις ομολογημένες οργανωτικές του αντιλήψεις στην πράξη. Για μια πιο ολοκληρωμένη συζήτηση αυτού του προβλήματος βλ. σελ. 99-103 του παρόντος.

εποχή του και εν μέρει στην επιθυμία του να ενθαρρύνει τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις στα πλαίσια του επαναστατικού κινήματος.

Για τον Μπακούνιν μια επαναστατική οργάνωση είναι μια κοινότητα αδελφών (αντρών και γυναικών) που εμπλέκονται προσωπικά και όχι ένας μηχανισμός που βασίζεται στη γραφειοκρατία, στην ιεραρχία και στις προγραμματικές συμφωνίες. Πολύ περισσότερο από τους άλλους μεγάλους επαναστάτες της εποχής του, ο Μπακούνιν επιζητούσε την αρμονία μεταξύ του τρόπου ζωής και των στόχων του επαναστατικού κινήματος. Ήταν μοναδικός στην αντίληψή του για την επανάσταση ως γιορτή. Όταν θυμάται τις εμπειρίες του από το Παρίσι, λίγο μετά την επανάσταση του 1848, γράφει: «Ρουφούσα με όλες μου τις αισθήσεις και με όλους τους πόρους του σώματός μου το μεθύσι της επαναστατικής ατμόσφαιρας. Ήταν μια γιορτή χωρίς αρχή και τέλος. Έβλεπα τους πάντες και δεν έβλεπα κανέναν ξεχωριστά, γιατί όλοι μας ήμασταν χαμένοι στο ίδιο αναρίθμητο και αεικίνητο πλήθος. Μιλούσα με όλους χωρίς να θυμάμαι ούτε τα λόγια μου ούτε τα λόγια των άλλων, γιατί η προσοχή μου στρεφόταν κάθε στιγμή σε καινούρια γεγονότα ή συμβάντα και σε απρόσμενα νέα».

Η έμφαση που έδινε ο Μπακούνιν στη συνωμοτικότητα και στη μυστικότητα μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο εάν λάβουμε υπόψη μας το κοινωνικό υπόβαθρο της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Ρωσίας – τις τρεις χώρες της Ευρώπης όπου η συνωμοτικότητα και η μυστικότητα ήταν ζήτημα απλής επιβίωσης. Σε αντίθεση με τον Μαρξ, που θαύμαζε το πειθαρχημένο και συγκεντρωτικό γερμανικό προλεταριάτο, ο Μπακούνιν εναπόθετε τις ελπίδες του για κοινωνική επανάσταση στις λατινικές χώρες. Διέβλεπε τον κίνδυνο της αστικοποίησης του βιομηχανικού προλεταριάτου και προειδοποιούσε για τις συνέπειες. Καθώς δυσπιστούσε στις σταθερές, αυτάρκες, θεσμοποιημένες τάξεις της κοινωνίας, ο Μπακούνιν ενδιαφερόταν όλο και περισσότερο για τις παρακλιμακικές, προκαπιταλιστικές τάξεις σαν αυτές που επικρατούσαν στη Ρωσία και στη Νότια Ευρώπη: ακτήμονες αγρότες, κοινωνικά περιθωριοποιημένοι εργάτες, τεχνίτες αντιμέτωποι με την οικονομική καταστροφή, α-

δέσμευτοι *déclassé** διανοούμενοι και σπουδαστές. Ο Μαρξ θεωρούσε τη διαμόρφωση μιας σταθερής βιομηχανικής εργατικής τάξης σαν προϋπόθεση για την κοινωνική επανάσταση. Αντιθέτως, ο Μπακούιν έβλεπε σε αυτή τη διαδικασία την καταστροφή της ελπίδας για ένα πραγματικά επαναστατικό κίνημα – και από αυτή την άποψη αποδείχτηκε βαθιά προφητικός.

Ο Μπακούιν δεν ήταν κομμουνιστής. Πιθανόν να αναγνώρισε ότι η οικονομική ανάπτυξη στην εποχή του δεν συμβάδιζε με την κομμουνιστική αρχή: «Από τον καθέναν σύμφωνα με τις ικανότητές του, στον καθέναν σύμφωνα με τις ανάγκες του». Όπως και να 'χει αποδέχτηκε την άποψη του Προυντόν ότι η ικανοποίηση των υλικών αναγκών θα πρέπει να συνδεθεί με την εργασία που συνεισφέρει το κάθε άτομο. Ο Μπακούιν επίσης υιοθέτησε τη φεντεραλιστική προσέγγιση του Προυντόν για την κοινωνική οργάνωση. Αλλά σε αντίθεση με το γάλλο οπαδό της αμοιβαιότητας, θεωρούσε ως βασική κοινωνική ομάδα την κολεκτίβα και όχι τον ανεξάρτητο τεχνίτη. Ήταν οξύτατα κριτικός απέναντι στους οπαδούς του Προυντόν: «οι οποίοι αντιλαμβάνονται την κοινωνία σαν το αποτέλεσμα ενός ελεύθερου συμβολαίου που συνάπτουν άτομα εντελώς ανεξάρτητα μεταξύ τους και διαμορφώνουν αμοιβαίες σχέσεις μόνο και μόνο εξαιτίας της σύμβασης που έχουν συνομολογήσει. Λες και αυτοί οι άνθρωποι έπεσαν από τον ουρανό, φέρνοντας μαζί τους το λόγο, τη θέληση, την πρωτότυπη σκέψη, λες και είναι εξωγήινοι, άσχετοι από τα κοινωνικά αίτια που καθορίζουν την εποχή τους».

Με τον καιρό αυτή η άποψη ονομάστηκε «κολεκτιβιστικός αναρχισμός» για να διακρίνεται από την αμοιβαιότητα του Προυντόν και αργότερα από τον «αναρχικό κομμουνισμό» που προτάθηκε από τον Πιοτρ Κροπότκιν. (Για μια πιο ολοκληρωμένη συζήτηση των κομμουνιστικών απόψεων του Κροπότκιν, βλέπε σελ. 203-208 του παρόντος). Η απλή σκιαγράφηση των θεωριών του Μπακούιν δεν

* Σ.τ.Εκδ. Αυτός που έχει εκπέσει από την κοινωνική του τάξη ή αυτός που την έχει απαρνηθεί. Γαλλικά.

αποδίδει το άρωμα των γραπτών του, το ενθουσιώδες πνεύμα του, που εκτίναξε την προσωπικότητά του στο προσκήνιο της ριζοσπαστικής ιστορίας του 19ου αιώνα. Παρόλο που υπήρξε βαθιά ανθρωπιστής και ευγενικός άνθρωπος, ο Μπακούνιν (ακριβώς εξαιτίας αυτής της ουσιαστικής ανθρωπιάς και ευγένειάς του) δεν δειλίασε μπροστά στη χρήση βίας. Αντιμέτωπος το πρόβλημα με αποπλιστική ειλικρίνεια και αρνήθηκε να υποβαθμίσει την αναγκαιότητα της βίας -αν ήταν υποκριτής θα τη χαρακτήριζε θηικά καταδικαστέα- όπως αρνήθηκε να υποβαθμίσει και την πραγματικότητα της βίας που ασκούν καθημερινά οι άρχουσες τάξεις στις σχέσεις τους με τους καταπιεσμένους. «*Η τάση για καταστροφή*», έγραψε νέος, «είναι και αυτή μια δημοουργική παρόρμηση». Τα γραπτά του αποπνέουν μια αίσθηση βίαιης εξέγερσης κατά της εξουσίας, ανεπιφύλακτης οργής κατά της αδικίας, φλογερής στράτευσης υπέρ των θυμάτων της εκμετάλλευσης και των καταπιεσμένων. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι έζησε πιστός σε αυτό το πνεύμα με συνέπεια και εξαιρετική προσωπική τόλμη.

Κάτω από την επιφάνεια των θεωριών του Μπακούνιν υποβόσκει η πιο θεμελιώδης σύγκρουση αρχών: η εξέγερση της αρχής της κοινότητας κατά της αρχής του κράτους, της κοινωνικής αρχής κατά της πολιτικής αρχής. Οι ιδέες του Μπακούνιν από αυτή την άποψη μπορούν να ανιχνευτούν σε όλα εκείνα τα υπόγεια ρεύματα της ανθρωπότητας που στην πολύχρονη ιστορία της αποπειράθηκαν να επαναφέρουν την κοινότητα ως δομική μονάδα της κοινωνικής ζωής. Ο Μπακούνιν θαύμαζε απεριόριστα τις παραδοσιακές κολεκτιβιστικές όψεις του ρωσικού χωριού, όχι γιατί έτρεφε αταβιστικές ψευδαισθήσεις για το παρελθόν, αλλά επειδή επιθυμούσε να δει τη βιομηχανική κοινωνία να διαποτίζεται από την ατμόσφαιρα της αμοιβαίας βοήθειας και αλληλεγγύης που το χαρακτήριζε. Όπως όλοι οι διανοούμενοι της εποχής του, αναγνώριζε τη σπουδαιότητα της επιστήμης ως μέσο βελτίωσης της ανθρώπινης κατάστασης εξ ου και ο αθεϊσμός και ο αντικληρικαλισμός που διαποτίζει όλα τα γραπτά του. Κατά τον ίδιο τρόπο απαιτούσε τα

επιστημονικά και τεχνολογικά μέσα της κοινωνίας να διατίθενται για την ενίσχυση της κοινωνικής συνεργασίας, της ελευθερίας και της κοινότητας αντί να γίνονται αντικείμενο κατάχρησης για το κέρδος, την ανταγωνιστικότητα και τον πόλεμο. Από αυτή την άποψη ο Μπακούνιν δεν βρισκόταν πίσω από την εποχή του αλλά έναν αιώνα ή και περισσότερο μπροστά της.

Για τους νεαρούς ισπανούς επαναστάτες της δεκαετίας του 1860, τους στρατευμένους εργάτες της Βαρκελώνης και τους ατίθασους εργάτες γης της Ανδαλουσίας, οι ιδέες που διατύπωσε ο Μπακούνιν αποκρυστάλλωναν όλα τα συγκεχυμένα συναισθήματα και τις αόριστες σκέψεις τους σε ένα εμπνευσμένο όραμα της αλήθειας. Τους πρόσφερε ένα συνεπές σύνολο ιδεών που ανταποκρινόταν με θαυμαστό τρόπο στις ανάγκες τους: ένα σθεναρό φεντεραλισμό, επαναστατικό στις μεθόδους του, και ένα ριζοσπαστικό κολεκτιβισμό που πήγαζε από την τοπική πρωτοβουλία και τις αποκεντρωτικές κοινωνικές μορφές. Ακόμη και ο στρατευμένος αθεϊσμός του έδειχνε να ικανοποιεί το ισχυρό αντικληρικό συναίσθημα που φούντωνε σε όλη την Ισπανία. Η προοπτική συμμετοχής τους στο έργο της Διεθνούς υποσχόταν πως θα συνδέσουν τη μοίρα τους με έναν παγκόσμιο αγώνα ιστορικών διαστάσεων. Τέλος, η Ισπανία ήταν έτοιμη για τις θεωρίες του Μπακούνιν όχι μόνο κοινωνικά αλλά και πνευματικά. Εάν ο αναρχισμός του Μπακούνιν ακούστηκε καινούριος στους ακροατές του Φανέλι, κάποια από τα στοιχεία του, όπως ο φεντεραλισμός, ήταν οικεία θέματα συζήτησης στη Μαδρίτη και στη Βαρκελώνη.

Εξίσου σημαντικές με τις φεντεραλιστικές απόψεις του Μπακούνιν ήταν ο αθεϊσμός του και οι επιθέσεις του στον κλήρο. Θα δούμε ότι η ισπανική εκκλησία είχε γίνει το πιο ισχυρό στήριγμα του απολυταρχισμού και της αντίδρασης στις αρχές του 19ου αιώνα ενώ αργότερα συντάχθηκε με τους καρλιστές (τους αντιδραστικούς διεκδικητές του ισπανικού θρόνου) και τις πιο συντηρητικές τάσεις στην πολιτική ζωή. Η συνεργασία μεταξύ της ιεραρχίας των καθολικών και της ισπανικής άρχουσας τάξης «είχε υπονομεύσει ο-

λοκληρωτικά το κύρος του κλήρου στις εργαζόμενες τάξεις», γράφει η Έλενα ντε λα Σουσέρ, «και είχε επιφέρει μια απομάκρυνση των μαζών από το χριστιανισμό, που αποτελεί το ουσιαστικό φαινόμενο για την πραγματικότητα της Ισπανίας στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού. Η ισπανική μπουρζουαζία είχε δημιουργήσει μια τέλεια πόλη και οι πληβείοι, που κρατιόντουσαν αποκλεισμένοι εκτός των τειχών, περιέβαλλαν τον κλήρο με το ίδιο μίσος που αισθάνονταν για τους θεσμούς και τις κάστες που ήταν αποδεκτοί σ' εκείνη την κλειστή πόλη».

Συνεπώς ήδη από το 1835 η οργή κατά των φρικαλεοτήτων που διέπρατταν οι καρλιστές στο βορρά οδήγησε σε εμπρησμούς εκκλησιών σε πολλές μεγάλες πόλεις της Ισπανίας. Οι μοναχοί ήταν μισητοί ως παράσιτα και οι ανώτεροι αξιωματούχοι της εκκλησιαστικής ιεραρχίας θεωρούνταν απλά οι κληρικοί ισότιμοι των πλούσιων κοσμικών γαιοκτημόνων και αστών. Τους μισούσαν με μεγαλύτερο πάθος, γιατί μιλούσαν στο όνομα της θρησκείας και επικαλούνταν την ταπεινότητα και την αρετή της φτώχειας.

Η έμφαση που έδινε ο Μπακούιν στον κολεκτιβισμό, πολύ πιο ισχυρή από εκείνη του Προυντόν, είχε μια ιδιαίτερα ευρεία απήχηση στους ακτήμονες αγρότες. Ταίριαζε θαυμάσια με την αίσθηση που είχαν για την *patria chica*,* τον αυτόνομο κόσμο του χωριού που είχαν εγκαταλείψει οι άρχουσες τάξεις για μια πιο άνετη ζωή στις μεγάλες επαρχιακές πόλεις.

Κατά τον ίδιον τρόπο, η ψυχολογία του Ρομπέν των Δασών, που διαποτίζει τόσο πολύ τη σκέψη του Μπακούιν και που αποτελεί ένα εμφανές χαρακτηριστικό της δικής του ζωής, είχε αναμφίβολα μεγάλη απήχηση σε περιοχές όπως η Ανδαλουσία, όπου οι χωρικοί είχαν φτάσει στο σημείο να λατρεύουν τον κοινωνικό ληστή ως εκδικητή της αδικίας. Σε αυτή τη γη του «μόνιμου αντάρτη» – μια μορφή που φτάνει πολύ πίσω, στη μαυριτανική εισβολή– ο μοναχικός ληστής, που χτυπά για την ελευθερία, είχε γίνει ιδιαίτερα

* Σ.τ.Μ. Ιδιαίτερη πατρίδα. Ισπανικά.

αγαπητός στους φτωχούς αγρότες και αποτέλεσε υλικό για πολλούς τοπικούς μύθους και θρύλους.

Τέλος, η έκκληση του Μπακούνιν για άμεση δράση βρήκε πρόσοφο έδαφος από τις προηγούμενες αγροτικές εξεγέρσεις και από τις εξεγέρσεις στις πόλεις. Χωρίς την παραμικρή προστασία από το νόμο οι Ισπανοί όλο και περισσότερο βασιζόνταν στη δική τους δράση για την αποκατάσταση των αδικιών που υφίσταντο. Θα δούμε ότι οι εκλογές στην Ισπανία ήταν άνευ περιεχομένου ακόμη και όταν καθιερώθηκε η καθολική ψήφος. Σε πολλά ισπανικά χωριά οι τοπικοί πολιτικοί άρχοντες, οι *caciques** (συνήθως οι γαιοκτήμονες, αλλά συχνά δικηγόροι και ιερείς), είχαν τον πλήρη έλεγχο της πολιτικής ζωής. Χρησιμοποιώντας την οικονομική τους ισχύ και, όπου ήταν απαραίτητο, άμεσο καταναγκασμό οι *caciques* διόριζαν όλους τους τοπικούς αξιωματούχους των περιοχών τους και «παρέδιδαν την ψήφο» στα πολιτικά κόμματα της επιλογής τους. Το σκανδαλώδες σύστημα της απροκάλυπτης πολιτικής χειραγώγησης σε συνδυασμό με τα επανειλημμένα πραξικοπήματα, τα διαβόητα *pronunciamientos*** των ισπανών στρατιωτικών, είχαν δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα γενικευμένου κυνισμού απέναντι στην εκλογική δραστηριότητα. Δεν χρειαζόταν να βρεθεί ένας ρώσος αριστοκράτης για να πείσει τους Ισπανούς ότι το κράτος ήταν αποκλειστικό κτήμα των κυρίαρχων τάξεων· η γνώση τους πήγαζε από τους αλαζονικούς γαιοκτήμονες και την αστική τάξη της χώρας τους.

Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι ο Τζουζέπε Φανέλι είχε θριαμβεύσει στη Μαδρίτη μπορεί να είναι μοναδικό, αλλά δεν προκαλεί έκπληξη. Οι ιδέες που έφερε μαζί του δεν χρειάζονταν πολύπλοκη θεωρητική επεξεργασία. Ήταν αρκετό για τους ακροατές του να

* Σ.τ.Εκδ. Κομματάρχες, τοπικοί πολιτικοί αρχηγοί. Ισπανικά. Η λέξη *cacique* έχει μια σαφώς αρνητική χροιά αφού εκτός από τα παραπάνω μεταφορικά σημαίνει και τυραννίσκος.

** Σ.τ.Μ. Διαγγέλματα που δήλωναν την κήρυξη πραξικοπήματος και την επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας.

αδράξουν θραύσματα από τις ιδέες του Μπακούνιν, για να νιώσουν μια έντονη συγγένεια ανάμεσα στα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν στην Ισπανία και τις παθιασμένες ιδέες του ρώσου εξόριστου στη Γενεύη.

Η Τοπογραφία της Επανάστασης

Θα προσπαθήσουμε τώρα να δούμε πόσο άψογα ταίριαζαν οι ιδέες του Μπακούνιν με τις ανάγκες του επαναστατικού κινήματος των εργατών και των αγροτών στην Ισπανία.

Για το φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα τα προβλήματα της Ισπανίας θα μπορούσαν να συνοψιστούν σε μια κλασικά στερεότυπη αντίληψη: μια οπισθοδρομική αγροτική χώρα αντιμετώπιη με το ζήτημα του αναδασμού της γης, της βιομηχανικής ανάπτυξης και της δημιουργίας ενός μεσοαστικού δημοκρατικού κράτους. Ο παραλληλισμός με τη Γαλλία τις παραμονές της Μεγάλης Επανάστασης είναι αναμφισβήτητος: μια φιλελεύθερη μπουρζουαζία που απαιτούσε να περνάει ο λόγος της στο κράτος, μια απόλυτη μοναρχία που βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο αποσύνθεσης, μια λιμνάζουσα αριστοκρατία, χαμένη στις σκοτεινές αναμνήσεις των περασμένων μεγαλείων της, μια αντιδραστική εκκλησία βουτηγμένη στο μεσαιωνισμό και τέλος μια εργατική τάξη που την εκμεταλλεύονταν άγρια και εξαθλιωμένοι ακτήμονες αγρότες. Η συνείδηση αυτού του παραλληλισμού, που έμοιαζε σχεδόν μοιραίος, ήταν τόσο έντονη που οι ισπανικές πολιτικές ομάδες συχνά διαμορφώνονταν σύμφωνα με τα αντίστοιχα πρότυπα της Γαλλικής Επανάστασης: γιακωβίνοι, γιρονδίνοι,* μοναρχικοί και βοναπαρτιστές.

Εντούτοις υπήρχαν πολλές και βαθιές διαφορές μεταξύ της Ι-

* Σ.τ.Εκδ. Οι μετριοπαθείς στη Γαλλική Επανάσταση. Πήραν το όνομά τους από τη Γιρόνδη απ' όπου κατάγονταν πολλοί από τους εκπροσώπους τους στην Εθνοσυνέλευση.

σπανίας του 19ου αιώνα και της Γαλλίας του 18ου. Κάποιοι από αυτές, όπως για παράδειγμα η εμφάνιση ενός σύγχρονου βιομηχανικού προλεταριάτου, θα μπορούσαν να εξηγηθούν με το πέρασμα του χρόνου. Άλλες όμως σχετιζόνταν με τις ιδιαιτερότητες της Ισπανίας και είχαν ελάχιστα ιστορικά προηγούμενα. Αυτές οι ιδιαιτερότητες είναι που εξηγούν την εξαιρετική δημοτικότητα που είχε ο αναρχισμός του Μπακούιν κάτω από τα Πυρηναία.

Το πιο έντονο χαρακτηριστικό της Ιβηρικής Χερσονήσου είναι η εκπληκτική της πολυμορφία - η πολυμορφία του τοπίου, του συστήματος γαιοκτησίας, των πολιτισμικών χαρακτηριστικών και των κοινωνικών μορφών. Εκείνο που προκαλεί την προσοχή ενός ταξιδιώτη στην Ισπανία είναι οι απότομες αλλαγές του τοπίου. Μέσα σε λίγες ώρες μπορεί κανείς να περάσει από καταπράσινες επίπεδες εκτάσεις με υγρό έδαφος και πλούσια βλάστηση σε άγονες και άνυδρες πεδιάδες που θυμίζουν περισσότερο Βόρεια Αφρική παρά Ευρώπη. «Οι βορειοδυτικές επαρχίες», σημειώνει ένας άγγλος ταξιδιώτης του περασμένου αιώνα, «έχουν περισσότερες βροχές από το Ντεβονσάιρ ενώ οι κεντρικές πεδιάδες ψήνονται πιο πολύ και από τις έρημους της Αραβίας. Όσο για τα παράλια του νότου ή τις ανατολικές ακτές θυμίζουν εκείνες της Αλγερίας».

Για την Ισπανία αυτό σημαίνει όχι μόνο διαφορετικές μορφές γαιοκτησίας αλλά και διαφορετικούς τύπους αγροτικών αναταραχών. Στον υγρό και ορεινό βορρά η αγροτική οικονομία είχε από παλιά σταθεροποιηθεί γύρω από μικρά, καλά οργανωμένα αγροκτήματα που η παραγωγή τους βασιζόταν στα δημητριακά και στα γαλακτοκομικά προϊόντα. Εδώ οι δημοκρατικές παραδόσεις της προμουσουλμανικής Ισπανίας ήταν βαθιά ριζωμένες και οι ανεξάρτητοι χωρικοί, κολίγοι και εισοδηματίες ζούσαν μαζί με άνετο και σχεδόν ισότιμο τρόπο. Η μακροχρόνια κληρονομιά της κοινοτικής ζωής, σχεδόν νεολιθική ως προς την προέλευσή της, είχε δημιουργήσει μια βαθιά συντηρητική οπτική που το πνευματικό της επίκεντρο ήταν η εκκλησία, ενώ τον αντίχριστο συμβόλιζε ο αναδυό-

μενος βιομηχανικός κόσμος με τις επισφαλείς αξίες του, τα εντυπωσιακά προϊόντα του και την απειλή που αντιπροσώπευε για την αυτονομία του χωριού. Τα μικρά φαιά χωριά σε αυτή τη μεγάλη βορινή περιοχή, το καθένα αγριστρωμένο στην κορφή ενός λόφου ή κρεμασμένο σαν κάστρο στην πλαγιά ενός βουνού, ζούσαν τους κύκλους της καθημερινής τους ζωής με τη συνοδεία των επωδών των δογματικών και συχνά φανατικών παπάδων και με κώδικες που συχνά χάνονταν στα βάθη των πιο αρχαίων μύθων.

Το 19ο αιώνα αυτά τα χωριά είχαν βγει από το λήθαργο και την απομόνωση και αντιμετώπιζαν έναν κόσμο όπου βασίλευε η οικονομική και κοινωνική αναστάτωση. Ανταποκρίθηκαν με τον τρόπο τους, αλλά στα μάτια τους η εξέγερση πήρε την αναχρονιστική μορφή μιας μόνιμης αντεπαναστάσης. Ενωμένοι από ένα φλογερό καθολικισμό, από μια έντονη αίσθηση τοπικής ανεξαρτησίας και από βαθιά ριζωμένες κοινοτικές και πατριαρχικές παραδόσεις, οι ορεσίβιοι αγρότες του βορρά αποτέλεσαν τη μεγαλύτερη και μοναδική δεξαμενή πολιτικής αντίδρασης στην Ισπανία. Τα επόμενα χρόνια αυτά τα οπισθοδρομικά χωριά δημιούργησαν στρατιές από αγρότες εθνοφύλακες –τρομακτικούς ανθρώπους οπλισμένους με δρεπάνια, ρόπαλα και παλιά όπλα– που τους καθοδηγούσαν οι παπάδες του χωριού και είχαν τη φήμη σφαγέων. Οι πρώτες από αυτές τις στρατιές κινήθηκαν ενάντια στον Ναπολέοντα, που προσωποποιούσε όχι μόνο τον παραδοσιακό γάλλο επιδρομέα αλλά και τη μισητή Γαλλική Επανάσταση. Αργότερα, κατά τη διάρκεια δύο αιματοβαμμένων εμφύλιων πολέμων, οι αγρότες του βορρά πήραν τα όπλα με το μέρος των καρλιστών. Θα δούμε ότι καθώς ο 19ος αιώνας πλησίαζε στο τέλος του, νέες κοινωνικές δυνάμεις έμελλε να διαποτίσουν αυτή τη δεξαμενή της αντίδρασης με φιλελεύθερα ακόμη και σοσιαλιστικά ιδανικά. Παρ' όλα αυτά, ο στρατηγός Φράνκο το 1936 στρατολόγησε τις πιο ενθουσιώδεις μάζες για το πεζικό του από τους μικρούς γαιοκτήμονες των βουνών της Ναβάρρας και των γύρω περιοχών.

Εάν ο βορράς μπορούσε να θεωρηθεί σαν η αντιδραστική Βαν-

δέα* της Γαλλικής Επανάστασης, η Μεσέτα μπορούσε να θεωρηθεί σαν η μετριοπαθής Γιρόνδη. Σε αυτό το μεγάλο, άδεντρο, ανεμοδαρμένο οροπέδιο της κεντρικής Ισπανίας η αντίδραση πήρε την απόχρωση ενός επιφυλακτικού φιλελευθερισμού. Από την εποχή της Ανάκτησης, όταν οι Μαυριτανοί εκδιώχθηκαν από την Ιβηρική Χερσόνησο, οι Καστιλιάνοι της κεντρικής Μεσέτα θεωρούσαν τους εαυτούς τους σαν την αστείρευτη πηγή της ισπανικής κουλτούρας και σαν τους αναμφισβήτητους κληρονόμους του ισπανικού κράτους. Όλους τους άλλους κατοίκους της Ισπανίας τους θεωρούσαν κοινωνικά κατώτερους. Παρ' όλα αυτά, σπανίως στην ιστορία συναντούμε μια «κυρίαρχη φυλή» να έχει περιοριστεί στην πιο αφιλόξενη περιοχή της χώρας την οποία ελέγχει. Η Μεσέτα έχει δριμύ και άστατο κλίμα. Το έδαφός της λόγω της έλλειψης αρδευτικών έργων είναι φτωχό και απαιτητικό. Την εποχή του Φανέλι ένας ταξιδιώτης θα είχε διαπιστώσει πως υπήρχαν όλες οι απαραίτητες συνθήκες για επαναλαμβανόμενες αγροτικές εξεγέρσεις: μεγάλες εκτάσεις γης, που τις κατείχαν απόντες αριστοκράτες και νεόπλουτοι αστοί, οι οποίες συνυπήρχαν με μικρά εξαθλιωμένα αγροκτήματα. Η τοκογλυφία και η κερδοσκοπία της γης επιβάρυνε το οροπέδιο σε βαθμό που αρκετοί από τους κατώτερους ευγενείς υποβιβάστηκαν στο επίπεδο του απλού αγρότη. Ένας μεγάλος πληθυσμός από οικογένειες κολίγων, που καλλιεργούσαν τη γη με επισφαλείς, βραχυπρόθεσμες εκμισθώσεις, κατάφεραν ίσα ίσα να επιβιώνουν και αδιαφορούσαν παντελώς για τις ανάγκες της γης.

Αλλά αυτό το δυναμικό για αγροτικό ξεσηκωμό σπανίως διοχετευόταν σε μεγάλη εξέγερση. Σε αντίθεση με το βορρά, όπου η εκκλησία είχε με εξαιρετική πονηριά διοχετεύσει τη δυσάρεσκεια των αγροτών σε αντιδραστικά κανάλια, στη Μεσέτα ο σοβινισμός χρησιμοποιήθηκε περισσότερο ως πολιτικό εργαλείο από την κεντρική κυβέρνηση της Μαδρίτης (και εδώ τελειώνουν οι όποιες

* Σ.τ.Εκδ. Περιοχή της νοτιοδυτικής Γαλλίας, προπύργιο της αντεπανάστασης κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης.

συγκρίσεις με τους γάλλους γιρονδίνους) παρά ως το θεμέλιο μιας συνεπούς αντιδραστικής ιδεολογίας. Όλες σχεδόν οι κοινωνικές τάξεις, πλούσιες και φτωχές, στήριζαν την ανωτερότητα της κεντρικής κυβέρνησης σε βάρος του καρλισμού και του τοπικισμού, αλλά πέρα από αυτή τη σοβινιστική ομπρέλα την αφοσίωσή τους καθόριζαν ουσιαστικά οι οικονομικές προτεραιότητες. Οι αριστοκράτες γαιοκτήμονες της Μεσέτα, όπως και οι ομότιμοί τους στην υπόλοιπη Ισπανία, παρέμεναν καθολικοί και συντηρητικοί. Η επαρχιακή μπουρζουαζία υποστήριζε την πολιτική του μετριοπαθούς φιλελευθερισμού, στο βαθμό που η κοινωνική αναταραχή δεν τη φόβιζε τόσο ώστε να στρέφεται σε αντιδραστικούς στόχους. Η μεγάλη μάζα των χωρικών και των κολίγων ήταν πολιτικά ανενεργή κατά τη διάρκεια του μεγαλύτερου μέρους του 19ου αιώνα και αντικείμενο χειραγώγησης από τους μεγάλους γαιοκτήμονες. Τελικά, στράφηκε σε νομοταγείς, γραφειοκρατικές σοσιαλιστικές ενώσεις.

Όλες οι αναλογίες με τη Γαλλική Επανάσταση τελειώνουν τη στιγμή που κάποιος περνά νότια διασχίζοντας τη Σιέρα Μορένα, ένα από τα πιο σημαντικά ορεινά φράγματα της Ισπανίας. Στα βόρεια της Μορένα βρίσκεται η κλασική Ισπανία: αυστηρή, ηθικά άκαμπτη, διακατεχόμενη από μια ανένδοτη αίσθησης ευθύνης και καθήκοντος. Στα νότια βρίσκεται η Ανδαλουσία: ξέγνοιαστη, φιλήδονη και γοητευτικά παρορμητική. Αυτή η μεγάλη και πολυπληθής περιοχή είχε αποικηθεί διαδοχικά από τους Φοίνικες, τους Έλληνες, τους Καρχηδόνιους, τους Ρωμαίους, τα βαρβαρικά γερμανικά φύλα και τους Μαυριτανούς. Οι Μαυριτανοί κυριάρχησαν στην Ανδαλουσία σχεδόν πέντε αιώνες και άφησαν πίσω τους μια ηδονιστική παράδοση που μπόρεσε να επιβιώσει παρόλη την Ιερά Εξέταση, τις εκτελέσεις στην πυρά και την κυριαρχία των σκυθρωπών καστιλιάνων γραφειοκρατών. Οι Ρωμαίοι, που επικράτησαν στην περιοχή ακόμη περισσότερο χρόνο από τους Μαυριτανούς, άφησαν πίσω τους το λατιφούντιο, μια αποικιακού τύπου οικονομία που βασιζόταν στην ομαδική εργασία και στις κτηνώδεις συνθήκες εκμετάλλευσης.

Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το λατιφούντιο σαν το έλκος

του μεσογειακού αγροτικού κόσμου και από πολλές απόψεις μπορούμε να το συγκρίνουμε με την οικονομική οργάνωση στις φυτείες του προεμφυλιακού αμερικανικού νότου. Αμφότερα, ιστορικά ριζωμένα στο καθεστώς της δουλείας, έχουν παρόμοιες παραδόσεις διαχείρισης της εργασίας και κοινές μορφές γαιοκτησίας. Στις περιοχές γύρω από τη Σεβίλη ακόμη και το προϊόν είναι ίδιο με εκείνο του αμερικανικού νότου: το βαμβάκι. Στα περισσότερα ανδαλουσιανά λατιφούντια καλλιεργούσαν ελιές, σταφύλια και σιτηρά – τα χαρακτηριστικά αγροτικά προϊόντα της μεσογειακής γεωργίας. Τα μακριά, άνυδρα καλοκαίρια της περιοχής δημιούργουσαν σημαντικά προβλήματα στη διατήρηση της υγρασίας. Εξαιτίας της έλλειψης γεωργικών μηχανημάτων για ξηρά καλλιέργεια μεγάλες εκτάσεις γης παρέμεναν σε αγρανάπαυση και σπέρνονταν κάθε δύο ή τρία χρόνια. Τα μεγαλύτερα κτήματα συγκεντρώνονταν στην κοιλάδα του Γουαδαλκιβίρ, την τεράστια τριγωνική λεκάνη που βρίσκεται μεταξύ της Σιέρα Μορένα και τις οροσειρές της νότιας ακτής. Εδώ, στην καλύτερη γη της πιο εύφορης περιοχής της Ανδαλουσίας, συναντούσε κάποιος τα μεγαλύτερα κτήματα, τις απέραντες μάζες των εργατών γης και εκείνες τις παράλογες οικονομικές αντιθέσεις που έκαναν γνωστή την περιοχή για την εξαθλίωσή της και τις αγροτικές της εξεγέρσεις.

Στην Ανδαλουσία, ακόμη και από την εποχή των Ρωμαίων, υπήρχαν δύο τάξεις που ήταν αντιμέτωπες: οι μεγιστάνες της γης και ένα τεράστιο πλήθος ακτημόνων αγροτών. Εάν ο γαιοκτήμονας ζούσε στο κτήμα του, όλοι έτρεμαν την παρουσία του. Εάν ζούσε στις πόλεις, όπως συνηθιζόταν, άφηνε τη διαχείριση της περιουσίας του σε επιστάτες που απαιτούσαν σκληρό μόχθο από τους υφισταμένους τους. Ανάμεσα σ' αυτή τη χούφτα των μεγαλογαιοκτημόνων και τη μεγάλη μάζα των ακτημόνων υπήρχε ένα χάσμα που ελάχιστοι επίσημοι θεσμοί της Ισπανίας μπόρεσαν να γεφυρώσουν. Μόνο η εκκλησία το είχε κατορθώσει, αλλά η επιρροή της έφθινε στα τέλη του 19ου αιώνα με αποτέλεσμα να σπάσουν και οι τελευταίοι δεσμοί. Σε αυτές τις τεράστιες εκτάσεις του νότου βρήκαν οι αναρχικοί μαζική λαϊκή υποστήριξη.

Στα δυτικά της Μεσέτα, στην Εστρεμαδούρα, ο ταξιδιώτης συναντούσε μια άγρια και άγονη περιοχή να εκτείνεται από το κεντρικό οροπέδιο μέχρι τα πορτογαλικά σύνορα. Το μεγαλύτερο μέρος της γης ανήκε σε λίγους απόντες γαιοκτήμονες και το καλλιεργούσαν οι *campesinos*, μια τάξη αγροτών προλεταρίων που δεν είχαν τίποτα εκτός από τα μουλάρια τους. Η δουλειά ήταν εποχική, συχνά αβέβαιη, με εξευτελιστική αμοιβή. Βόρεια, στη Γαλικία, τη δυτικότερη επαρχία της Ισπανίας, η αγροτική ζωή είχε υποβαθμιστεί και το βιοτικό επίπεδο ήταν απίστευτα χαμηλό. Εάν η Ανδαλουσία ήταν η γη του λατιφούντιου, η Γαλικία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η γη του μινιφούντιου: Οι κλήροι ήταν τόσο μικροί που μετά βίας συντηρούσαν μια οικογένεια. Αν ο ταξιδιώτης στρίψει ανατολικά, κατά μήκος της μεσογειακής ακτής, θα συναντήσει τις επαρχίες της Βαλένθιας και της Μούρθια (το ισπανικό Λεβάντε) που συμπεριλαμβάνανε καλοποτισμένες *vegas* (πεδιάδες) χωρισμένες σε μικρά εύφορα κομμάτια πορτοκαλεώνων και στην ενδοχώρα ορεινές περιοχές όπου επικρατούσε ανελέητη φτώχεια. Από πολιτική άποψη οι ιδιοκτήτες των *vegas* αμφιταλαντεύονταν μεταξύ του Φιλελεύθερου και του Συντηρητικού Κόμματος. Από τους αγρότες των ορεινών περιοχών, οι αναρχικοί θα στρατολογούσαν μερικούς από τους πλέον αφοσιωμένους αγωνιστές τους.

Παρ' όλα αυτά, η ομοιομορφία αυτών των μεγάλων αγροτικών περιοχών είναι περισσότερο επιφανειακή παρά πραγματική. Στην Ανδαλουσία, για παράδειγμα, οι ορεινές περιοχές αποτελούνταν κυρίως από μικρές ιδιοκτησίες και βοσκοτόπια που τα νέμονταν από κοινού. Στις πεδιάδες υπήρχαν πολλά μικρά αγροκτήματα που τα δούλευαν ιδιοκτήτες αγρότες και κολίγοι. Στον ορεινό βορρά τα υψίπεδα της Αραγονίας συντηρούσαν τους πάμφτωχους βοσκούς του Μαεστράτσο - άνθρωποι που υποστήριζαν τον καρλισμό όχι επειδή είχαν την αντίστοιχη υλική ευημερία των βορείων αδελφών τους, αλλά για τον αντίθετο λόγο, γιατί ήταν εξαθλιωμένοι. Στις στέπες της Αραγονίας η χρόνια υλική σπάνις που είχε προκληθεί από το συνδυασμό της μεγάλης γαιοκτησίας, της τοκογλυφίας και

της άγονης γης δημιούργησε φιλόξενο κλίμα για τον αναρχισμό. Στις *vegas* του νότου η Γρανάδα επρόκειτο να αποτελέσει ένα θύλακα του σοσιαλισμού παρά το αναρχικό συναίσθημα των γύρω εργατών γης, ενώ στον αντιδραστικό ορεινό βορρά νησίδες αναρχικών και αναρχοσυνδικαλιστικών ενώσεων έμελλε να αναδυθούν στη μακρινή Γαλιχία, στις Αστουρίες και στις οιοπαραγωγικές περιοχές στο πάνω μέρος της κοιλάδας του Έβρου.

Η Ισπανία όμως είναι μια χώρα εκπληκτικών αντιθέσεων όχι μόνον όσον αφορά στη γεωγραφία της ή στη γαιοκτησία. Οι αντιθέσεις επεκτείνονται και στις διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις, οι οποίες στην περίπτωση των Βάσκων και των Καταλανών φθάνουν να σηματοδοτούν εντελώς διαφορετικά έθνη. Οι Βάσκοι ζουν στο βορρά, από την πλευρά του Ατλαντικού, στα σύνορα με τη Γαλλία, στην οποία ζει άλλο ένα μεγάλο μέρος του λαού τους. Τα βασκικά είναι μια αρχαία γλώσσα που δεν συγγενεύει με καμία άλλη της Ευρώπης. Οι Βάσκοι, λαός βαθιά ευσεβής, εξωτερικά αυστηρός του οποίου η αίσθηση της αυτοπειθαρχίας μετριάζεται από τα κεφάλια τραγούδια τους και τις σατιρικές παντομίμες τους, κατόρθωσαν να κρατήσουν σταθερά την ανεξαρτησία τους και τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής τους αιώνες ολόκληρους. Οικονομικά προσανατολισμένοι προς την ατλαντική Ευρώπη, αντιστάθηκαν στον εκλατινισμό και υποδουλώθηκαν στους Ρωμαίους μόνο τυπικά. Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα κατόρθωσαν να εμποδίσουν τους Βησιγότθους, τους Φράγκους και τους Μαυριτανούς εισβολείς να καταλάβουν τα πατρογονικά τους εδάφη. Για δύο αιώνες, από το 10ο έως το 13ο, όλοι οι Βάσκοι της Ισπανίας ενώθηκαν στο βασίλειο της Ναβάρρας – το χριστιανικό βασίλειο που έπαιξε πολύ μεγάλο ρόλο στην ανάκτηση της Ιβηρικής Χερσονήσου και την εκδίωξη των Μαυριτανών.

Η ανάπτυξη του κράτους της Καστίλης στη Μεσέτα περιέκοψε βαθμιαία τις ελευθερίες τους και τους ώθησε σε ανεπιτυχείς εξεγέρσεις και τελικά στο στρατόπεδο των καρλιστών. Στο μεταξύ τα λιμάνια τους άρχισαν να αναπτύσσονται και το εμπόριο με την

Ευρώπη να επεκτείνεται σταθερά. Το Μπιλμπάο, καθώς βρισκόταν κοντά σε μεταλλεία σιδηρομεταλλευμάτων υψηλής περιεκτικότητας σε σίδηρο και στα ανθρακωρυχεία των Αστουριών, έγινε σύντομα η πιο σημαντική πόλη παραγωγής χάλυβα στην Ισπανία. Οι βάσκοι χρηματιστές έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε όλες τις φάσεις της ισπανικής οικονομίας και οι βάσκοι εφοπλιστές πέτυχαν να συγκεντρώσουν στα χέρια τους τον κύριο όγκο της ισπανικής εμπορικής ναυτιλίας. Αυτή η βιομηχανική και χρηματιστική αστική τάξη, μια από τις πλέον σύγχρονες και αποδοτικές της Ισπανίας, άρχισε γρήγορα να επιδοτεί ένα μετριοπαθές εθνικιστικό κίνημα, βαθιά καθολικό από θρησκευτική άποψη, φιλελεύθερο στην οικονομική πολιτική του και ρεφορμιστικό όσον αφορούσε στο κοινωνικό του πρόγραμμα και στην πολιτική. Η εργατική τάξη των Βάσκων, που προερχόταν κυρίως από τους συντηρητικούς αγρότες των παράκτιων βουνών, δεν επηρεάστηκε ποτέ από τον επαναστατικό πυρετό που αναστάτωσε τη Βαρκελώνη. Παρόλο που κάποιοι εργάτες της χαλυβουργίας στράφηκαν στον αναρχοσυνδικαλισμό, η πλειοψηφία των βάσκων εργατών μοίραζε την αφοσίωσή της μεταξύ των καθολικών και των σοσιαλιστικών ενώσεων.

Η Καταλονία, παραδοσιακά προσανατολισμένη στο βορρά πέρα από τα Πυρηναία, δεν αποτέλεσε ποτέ οργανικό τμήμα της Ισπανίας. Ανήκε περισσότερο στο σφριγηλό και προοδευτικό *langue d'oc** πολιτισμό της νότιας Γαλλίας και της βόρειας Ιταλίας. Η καταλανική γλώσσα συγγενεύει με εκείνη της Προβηγκίας και όχι με την ισπανική παρόλο που και οι δύο είναι λατινογενείς γλώσσες.

* Σ.τ.Μ. Ο πολιτισμός του Languedoc αναφέρεται στις περιοχές της Occitania (της ρωμαϊκής Aquitania) που συμπεριλαμβάνουν το νότιο ήμισυ της Γαλλίας, μέρος των ιταλικών Άλπεων και την κοιλάδα του Αράν στην Καταλονία, όπου η Occitan είναι επίσημη γλώσσα από το 1990, καθώς και το Πριγκιπάτο του Μονακό. Κατά το 12ο και το 13ο αιώνα οι τροβαδούροι έφτιαξαν σε αυτή τη γλώσσα τα τραγούδια τους, τη γλώσσα του *Langue d'Oc*, που διαδόθηκε σε όλους τους καλλιεργημένους ευρωπαϊκούς κύκλους.

Η «σταυροφορία» κατά της αίρεσης των Αλβιγινών το 13ο αιώνα συνέτριψε αυτόν τον πολύχρωμο κόσμο, αλλά άφησε και πολλές από τις πολιτιστικές ρίζες του άθικτες. Όταν αποκόπηκαν οριστικά από τη Γαλλία και το εμπόριό τους καταστράφηκε με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, οι Καταλανοί αναγκάστηκαν να γυρίσουν την πλάτη στο βορρά και να στραφούν προς την Ιβηρική Χερσόνησο. Δεν συμφιλώθηκαν ποτέ μ' αυτό που είδαν. Ένας εκλεπτυσμένος, εμπορικός λαός με δικό του αστικό πολιτισμό, οι Καταλανοί δεν σταμάτησαν ποτέ να εκδηλώνουν αποσχιστικές τάσεις. Στις αρχές του 19ου αιώνα οι φυγόκεντρες δυνάμεις που είχε δημιουργήσει η κουλτούρα τους ενισχύθηκαν από τη βιομηχανική ανάπτυξη. Σε μια ιστορική περίοδο, όπου όλοι οι θεσμοί του καστιλιάνικου κράτους στη Μαδρίτη ήταν σε ορατή αποσύνθεση, εμφανίστηκε μια βιώσιμη αστική τάξη και ένα προλεταριάτο όχι στο κέντρο της Ισπανίας αλλά στην περιφέρειά της. Η χώρα των Βάσκων και η Καταλονία έθεταν οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές απαιτήσεις που απειλούσαν να υπονομεύσουν όλη την παραδοσιακή δομή της Ισπανίας όπως ήταν γνωστή από την εποχή της Ανάκτησης.

Ακόμη πιο απειλητικός για το συγκεντρωτικό κράτος απ' ό,τι ο περιφερειακός εθνικισμός είναι ο έντονος τοπικισμός της ισπανικής κοινωνικής ζωής: η *patria chica* (κυριολεκτικά: «η μικρή πατρίδα»), ένας όρος που είναι δύσκολο να αποδοθεί και σημαίνει το χωριό και την περιφέρειά του – με λίγα λόγια τη ζωντανή αρένα του ισπανικού αγροτικού κόσμου.

Η ισπανική λέξη για το χωριό είναι *pueblo*. *Pueblo* σημαίνει επίσης «λαός» και αυτό δεν είναι καθόλου τυχαίο. Ο Τζ. Α. Πιτ-Ρίβερς, που αφιέρωσε χρόνια ολόκληρα στη μελέτη της ισπανικής αγροτικής ζωής στα χωριά της Ανδαλουσίας, επισημαίνει: «Η ελληνική λέξη *πόλις* ερμηνεύει πολύ καλύτερα τη λέξη *pueblo* από οποιαδήποτε αγγλική λέξη, γιατί η κοινότητα δεν είναι απλά μια γεωγραφική ή πολιτική ενότητα αλλά η μονάδα της κοινωνίας από όλες τις απόψεις. Το *pueblo* παρέχει ένα ολοκληρωμένο πλέγ-

μα ανθρώπινων σχέσεων, κάτι που το αναγάγει σε θεμελιώδη αντίληψη κάθε κοινωνικής σκέψης».*

Για το παραδοσιακό *rueblo* αυτή η ολοκλήρωση συνίστατο σε μια βαθιά αίσθηση ηθικής ενότητας, έναν κοινό σκοπό και στην αμοιβαία βοήθεια, αλλά επίσης, στα *fueros*, ένα σύστημα δικαιωμάτων που καθόριζε την αυτονομία της κοινότητας σε τοπικά ζητήματα και την προστάτευε από τις παρεμβάσεις της εξωτερικής εξουσίας. Πολλά *fueros* γεννήθηκαν από τις ανάγκες της Ανάκτησης, όταν οι βασιλείς της Ισπανίας παραχώρησαν τοπικά προνόμια για να εξασφαλίσουν στρατιωτική βοήθεια κατά των Μαυριτανών. Άλλα προνόμια χαρίστηκαν από τη μοναρχία στην προσπάθειά της να κερδίσει την κοινοτική υποστήριξη κατά των ατίθασων ευγενών και των στρατιωτικών ταγμάτων. Αλλά υπήρχαν *fueros*, όπως εκείνα των Βάσκων, που ουδέποτε «παραχωρήθηκαν» και τα οποία μάλιστα προέρχονταν από μια πολύ μακρινή εποχή, όταν οι αρχηγοί και οι μεταγενέστεροι μονάρχες εκλέγονταν δημοκρατικά από τις λαϊκές συνελεύσεις του χωριού. Η Έλενα ντε λα Σουσέρ παρατηρεί πως η μαυριτανική εισβολή με την καταστροφή του ρωμαιο-γερμανικού κράτους ευνόησε εμμέσως την αναγέννηση αυτών των πολύ πρώιμων κοινωνικών μορφών. Οι Ίβηρες της βόρειας ορεινής περιοχής που είχαν αντισταθεί επιτυχώς στη ρωμαϊκή, γερμανική και μαυριτανική επιρροή έμελλε να αποτελέσουν όχι μόνο την εμπροσθοφυλακή της Ανάκτησης, «αλλά να τελειοποιήσουν, ακόμη και να επαναφέρουν σε άλλα μέρη της χώρας, τους ιδιαίτερους θεσμούς και τα έθιμά τους».

* Σ.τ.Μ.Μπ. Μ' αυτό δεν θέλουμε να πούμε πως το *rueblo* δεν υπέβαλε τη μικρή τυραννία των αυστηρών εθίμων, των στενών αντιλήψεων, των δεισιδαιμονιών και την πιο απροκάλυπτη τυραννία των *caçiques*, του κλήρου και της αριστοκρατίας. Όπως θα δούμε ο αναρχισμός προσπάθησε να διαχωρίσει τα θετικά στοιχεία του *rueblo* από τα αντιδραστικά κοινωνικά χαρακτηριστικά του και να καλλιεργήσει την αντίληψή του για το μέλλον πάνω στις αρχές της αμοιβαιότητας της κοινοτικής ζωής.

Το ότι τα *fueros* διατήρησαν τη ζωντανιά τους και μετά την Ανάκτηση οφείλεται κατά ειρωνικό τρόπο στη φύση της ισπανικής μοναρχίας και στην επίδρασή της στην οικονομική ζωή. Ο τεράστιος πλούτος που απέκτησε η Ισπανία από την αυτοκρατορία της δεν έφτασε ποτέ στις μεσαιές τάξεις. Γέμισε τα μπαούλα της απόλυτης μοναρχίας (πιθανόν η καλαιότερη του είδους της στη σύγχρονη εποχή) και τελικά κατασπαταλήθηκε σε αυτοκρατορικές απόπειρες για τον έλεγχο της Ευρώπης και της χερσονήσου. Αυτή η σταθερή αφαίμαξη του εν δυνάμει κεφαλαίου, του αποθεματικού που θα μπορούσε να είχε επενδυθεί στη βιομηχανική ανάπτυξη, είχε ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του εθνικού εμπορίου και την παρακμή της ισπανικής μπουρζουαζίας.

Ο Μαρξ, που καταλάβαινε την Ισπανία καλύτερα από πολλούς ισπανούς οπαδούς του, παρατηρεί ότι καθώς το εμπόριο και η βιομηχανία παρήκμαζαν και καθώς οι πρώτες οι αστικές πόλεις άρχισαν να λιμνάζουν, «οι εσωτερικές ανταλλαγές περιορίστηκαν εξαιρετικά, οι συναλλαγές μεταξύ των διαφορετικών επαρχιών έγιναν λιγότερο συχνές και οι μεγάλοι δρόμοι βαθμιαία ερήμωσαν». Αυτή η σαρωτική οικονομική παρακμή κατά το 16ο και το 17ο αιώνα ισχυροποίησε πολύ την τοπική ζωή των *rueblos* και της περιφέρειας. Η Ισπανία και το ισπανικό κράτος άρχισε να αποκτά σπάνια χαρακτηριστικά. Παρόλο που η μοναρχία διατηρούσε όλα τα εξωτερικά στολίδια του απολυταρχισμού, ο έλεγχός της στη χώρα ήταν συχνά στοιχειώδης ή ακόμη και ανύπαρκτος. Σε καιρούς ειρήνης μπορούσε κάποιος να καθορίσει στο χάρτη την Ισπανία με γεωγραφική ακρίβεια, αλλά ο κάθε εισβολέας γρήγορα ανακάλυπτε προς μεγάλη του λύπη πως σε εποχή πολέμου τεμαχιζόταν σε πολλές Ισπανίες. Ο Μαρξ με μεγάλη ευστροφία παρατηρεί ότι ο Ναπολέων, που θεωρούσε την Ισπανία σαν «άψυχο πτώμα», έμεινε έκπληκτος όταν ανακάλυψε πως «ενώ το ισπανικό κράτος ήταν νεκρό, η ισπανική κοινωνία έσφυζε από ζωή και το κάθε κομμάτι της ξεχείλιζε από δυνάμεις αντίστασης».

Τα *fueros*, που τα ευνόησε αυτή η μοναδική εξέλιξη, δημιούργη-

σαν μια ευρωστία στο *rueblo* που καμία γραφειοκρατική δομή, όσο ισχυρή και να ήταν, δεν μπορούσε να την αντιπαλέψει. Δημιούργησαν επίσης εκείνες τις φυγόκεντρες δυνάμεις που απειλούσαν συνεχώς την κεντρική εξουσία ή τουλάχιστον αψηφούσαν την εγκυρότητα των λειτουργιών της. Τι ανάγκη είχαν οι Ισπανοί από ένα απόμακρο, γραφειοκρατικό, ανώνυμο κράτος, όταν τα *rueblos* τους, που λειτουργούσαν σε ανθρώπινη κλίμακα, με συνοχή και ανθρώπινη οικειότητα, με μια καθησυχαστική αλληλεγγύη και ένα πνεύμα αμοιβαίας βοήθειας, μπορούσαν να καλύψουν τις περισσότερες κοινωνικές και υλικές ανάγκες τους; Τι ανάγκη υπήρχε για μια απόμακρη πολιτική οντότητα, για αόριστες νομικίστικες γενικότητες, όταν τα *fuegos* παρείχαν στους Ισπανούς υψηλές δημοκρατικές κατευθυντήριες αρχές για την κοινωνική διαχείριση; Οι Ισπανοί διαβάθμιζαν την αφοσίωσή τους από κάτω προς τα πάνω, από το *rueblo* στην τοπική κοινότητα, από την τοπική κοινότητα στην περιφέρεια και από την περιφέρεια στην επαρχία, διατηρώντας ελάχιστη υπακοή, εάν απόμεινε καθόλου, για το συγκεντρωτικό κράτος της Μαδρίτης. Αυτό το έντονο συναίσθημα για την κοινότητα, για την ανθρώπινη κλίμακα, για την αυτοδιαχείριση έκανε τον Ισπανό ιδιαίτερα επιδεκτικό στις ελευθεριακές ιδέες και μεθόδους. Αυτή η τοπικιστική τάση μεταφερόμενη σε ένα αστικό περιβάλλον μετέτρεπε την πόλη σε μια σύνθεση από *rueblos*, τη συνδικαλιστική ένωση σε μια *patría chica*, το εργοστάσιο σε μια κοινότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Το Ξεκίνημα

Η Διεθνής στην Ισπανία

Από τον πυρήνα που άφησε πίσω του ο Φανέλι στην Ισπανία το 1869 για ένα διάστημα ακούστηκαν ελάχιστα.

Πριν από την αναχώρησή του από τη Μαδρίτη, ο Ιταλός είχε αφήσει στην ομάδα των εργατών που οργάνωσε ένα μικρό κληροδοτήμα από γραπτό υλικό: τον καταστατικό χάρτη της Διεθνούς, το πρόγραμμα και τους κανονισμούς της Συμμαχίας για Κοινωνική Δημοκρατία του Μπακούιν, τις αρχές μιας ελβετικής ένωσης εργατών και αρκετά ριζοσπαστικά έντυπα που συμπεριλαμβάνανε άρθρα και ομιλίες του Μπακούιν. Αυτά τα πολύτιμα κείμενα μελετήθηκαν προσεκτικά, συζητήθηκαν και πέρασαν από το ένα μέλος στο άλλο (πιθανότατα μεταφρασμένα) μέχρι που οι νεόκοποι αναρχικοί της Μαδρίτης άρχισαν να νιώθουν σίγουροι και γεμάτοι αυτοπεποίθηση για τις απόψεις τους. Αποκαλούσαν τους εαυτούς τους «Διεθνιστές» και θα έκαναν το ίδιο για πολλά χρόνια, απολαμβάνοντας το ανερχόμενο γόητρο της μεγάλης Διεθνούς των εργαζομένων βορείως των Πυρηναίων.

Άρχισαν επίσης να γράφουν επιστολές προς το Γενικό Συμβούλιο της Διεθνούς στο Λονδίνο αλλά σπανίως λάβαιναν απάντηση. Είναι πιθανόν το Γενικό Συμβούλιο που το έλεγχε ο αντίπαλος του Μπακούιν, ο Καρλ Μαρξ, να αντιμετώπιζε με καχυποψία το νέο «επίσημο τμήμα» της Μαδρίτης ή μπορεί να ήταν απλή αμέλεια. Όπως και να 'ναι, οι οπαδοί της Διεθνούς στη Μαδρίτη διατήρησαν στενούς δεσμούς με τον Μπακούιν και τους φίλους του στη

Γενεύη και άρχισαν να αναζητούν υποστηρικτές στην πόλη τους.

Όμως αυτό έγειρε ένα σοβαρό ζήτημα: τι μπορούσε μια επαναστατική ομάδα, προσανατολισμένη προς την εργατική τάξη, να ελπίζει πως μπορούσε να καταφέρει στην ισπανική πρωτεύουσα; Η Μαδρίτη, το διοικητικό κέντρο του ισπανικού στέμματος, δεν διέθετε προλεταριάτο με τη σύγχρονη έννοια του όρου. Για τα δεδομένα της Ιβηρικής ήταν μια καινούρια πόλη, την οποία ο Φίλιππος Β' είχε ανακηρύξει πρωτεύουσα για να παρέχει στη χώρα ένα γεωγραφικό και πολιτικό κέντρο, που ήταν απολύτως αναγκαίο. Μόλις το 18ο αιώνα, υπό τη βασιλεία των Βουρβώνων, η Μαδρίτη απέκτησε διαστάσεις πόλης. Την εποχή της επίσκεψης του Φανέλι, η πρωτεύουσα της Ισπανίας δεν είχε αξιόλογη βιομηχανία. Το προλεταριάτο της αποτελείτο από τεχνίτες που δούλευαν με παραδοσιακό τρόπο σε μικρά εργαστήρια και το αγοραστικό κοινό της συνίστατο από κατώτερους κυβερνητικούς αξιωματούχους, αυλικούς, στρατιώτες, μια αναδυόμενη εμπορική μεσαία τάξη και ένα μεγάλο αριθμό διανοουμένων που τους προσέλκυε το Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης και η πλούσια πολιτιστική ζωή της πόλης. Ο αναρχισμός στην ισπανική πρωτεύουσα θα αντανakλούσε ευρέως αυτά τα κοινωνικά γνωρίσματα. Η οργάνωση της Μαδρίτης στην πορεία προσέελκυσε πολλούς διανοουμένους και έγινε ένα από τα μεγαλύτερα θεωρητικά κέντρα του αναρχικού κινήματος στην Ισπανία.

Παρ' όλα αυτά, οι πρώτοι οπαδοί της Διεθνούς στην πρωτεύουσα ξεκίνησαν έχοντας μια σύγχυση όσον αφορούσε στους στόχους και στις μεθόδους τους. Ένας σημαντικός αριθμός της αρχικής ομάδας, όσοι στην πραγματικότητα ήταν ρεπουμπλικάνοι, μασόνοι και συνεργατιστές, σύντομα αποσκίρτησαν. Οι εναπομείναντες, αφού ξεκαθάρισαν τις απόψεις τους και μελέτησαν το υλικό που τους είχε αφήσει ο Φανέλι, άρχισαν να διοργανώνουν δημόσιες συγκεντρώσεις και να προσελκύουν την προσοχή της τοπικής κοινωνίας. Η πρώτη από αυτές τις συγκεντρώσεις έγινε σε μια αποθήκη της οδού Βαλένθιας την οποία ο επιστάτης, ένας νεοφώτιστος οπαδός με το όνομα Χάλβο, άνοιξε για τους οπαδούς της Διεθνούς. Η κίνηση

του Χάλβο, χαρακτηριστική για τον αρχικό ενθουσιασμό και την απερισκεψία που σημάδεψε το κίνημα, θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη δουλειά του ή και να επιφέρει τη σύλληψή του, γιατί η αποθήκη ήταν ένα δημοτικό κτίριο που το χρησιμοποιούσαν για αποθήκευση υλικών για τις δημόσιες γιορτές. Ευτυχώς, οι αρχές δεν πήραν το κίνημα στα σοβαρά και ο Χάλβο δεν είχε επιπτώσεις.

Το τμήμα Μαδρίτης της Διεθνούς επεκτάθηκε ραγδαία. Οι πρώτες συναντήσεις προσέλκυσαν επίσης έναν αριθμό επιδέξιων ρεπουμπλικάνων ρητόρων που αναζητούσαν πρόσβαση στο εργατικό κίνημα και προσπάθησαν να προσεταιριστούν το νέο τμήμα. Αλλά ο Φανέλι είχε κάνει καλά τη δουλειά του και συνάντησαν σθεναρή αντίσταση. Αντιμέτωποι πλέον με αυτές τις πολυπληθείς συναντήσεις, ο Λορένθο και οι σύντροφοί του ξεκίνησαν το δύσκολο έργο: να προσδώσουν στο κίνημά τους κάποια οργανωτική συνοχή. Έριξαν μακριά τα δίχτυα τους, φτάνοντας μέχρι τους μασόνους (που ο Λορένθο τους περιγράφει με συμπάθεια ως «βοηθητικούς» της Διεθνούς), πολιτιστικές ομάδες, σωματεία αλληλοβοήθειας ακόμη και σε οπαδούς του οικονομικού φιλελευθερισμού. Στις αρχές του 1870, ένα χρόνο μετά την αναχώρηση του Φανέλι, το τμήμα της Μαδρίτης της Διεθνούς είχε δύο χιλιάδες μέλη και εξέδιδε μια τοπική περιοδική έκδοση, τη *Solidaridad* [Αλληλεγγύη], για την προπαγάνδη των ιδεών του. Ο αριθμός των μελών είχε προφανώς διογκωθεί με το συνυπολογισμό πολλών ατόμων και ομάδων που διατηρούσαν μια πολύ χαλαρή σχέση με το τμήμα και που δεν είχαν ξεκάθαρη αντίληψη των επαναστατικών στόχων του. Παρ' όλα αυτά, είναι φανερό πως το 1870 το αναρχικό κίνημα είχε ριζώσει για τα καλά στη Μαδρίτη.

Εάν η επιτυχία μετριέται από τον αριθμό των οπαδών, το καινούριο κίνημα ήταν ακόμη πιο επιτυχημένο στη Βαρκελώνη. Σε αντίθεση με τη Μαδρίτη, το μεγάλο λιμάνι της Καταλονίας ήταν ένα σημαντικό υφαντουργικό κέντρο, το μεγαλύτερο της Ισπανίας, με πολυπληθή βιομηχανική εργατική τάξη. Παρόλο που η Βαρκελώνη ήταν διάσημη για τα υφαντουργικά της προϊόντα εδώ και πολλούς αιώνες, η βιομηχανική ανάπτυξη της πόλης με τη σύγχρο-

νη έννοια της λέξης ξεκίνησε μόλις στα τέλη της δεκαετίας του 1840, όταν τα ατμοκίνητα εργοστάσια βάμβακος καθιερώθηκαν ευρέως. Μια δεκαετία αργότερα, γκραβούρες απεικονίζουν την περιοχή του παλιού λιμανιού να περιβάλλεται από καμινάδες εργοστασίων. Οι περισσότερες από αυτές τις επιχειρήσεις δεν ήταν μεγάλες, συνήθως απασχολούσαν δέκα με είκοσι εργάτες και αποτελούσαν ιδιοκτησία απλώς ευκατάστατων αστικών οικογενειών. Υπήρχαν όμως και θεαματικές βιομηχανικές δυναστείες όπως οι Γκουέλ, οι αδελφοί Μουντάδα, οι αδελφοί Σέρα που απασχολούσαν χιλιάδες ανειδίκευτους εργάτες και παρήγαγαν φτηνό βαμβακερό ύφασμα για τα χωριά και τις πόλεις της Ισπανίας.

Ο μέσος εργοστασιακός εργάτης στη Βαρκελώνη δούλευε αμέτρητες ώρες και το ημερομίσθιό του ήταν στα όρια της επιβίωσης (βλ. σελ. 107). Ζούσε με την οικογένειά του σε τρώγλες χωρίς επαρκή εξαερισμό και χωρίς τις στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής. Αυτός ο εξανθλιωμένος τρόπος ζωής, που τον χαρακτήριζε ο μόχθος και η φτώχεια, ήταν επιπλέον υπό τη συνεχή απειλή της ανεργίας λόγω της τεχνολογίας και των προσωρινών απολύσεων σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Το προλεταριάτο της Βαρκελώνης, υποβαθμισμένο σε κτηνώδες επίπεδο ύπαρξης, έβραζε από μάταιη οργή που βρήκε μερική διέξοδο στο λουδισμό: την καταστροφή των μηχανών και των εργοστασιακών εγκαταστάσεων. Το 1836, σε ένα ξέσπασμα της δυσάρεσκιας της εργατικής τάξης, το πλήθος έκαψε στη Βαρκελώνη το εργοστάσιο Μποναπλάτα, μια καινούρια ατμοκίνητη επιχείρηση που δεν παρήγαγε μόνο υφάσματα αλλά και υφαντουργικά μηχανήματα. Οι εμπρησμοί εργοστασίων και η καταστροφή των αυτόματων αδραχτιών εγκαινίασαν και τους εργατικούς αγώνες του 1854, αλλά αυτή τη φορά τη Βαρκελώνη τη σάρωνε μια γενική απεργία κατά την οποία οι εργάτες έκαναν πορεία με το σύνθημα «Σωματείο ή Θάνατος». Το δικαίωμα της δημιουργίας εργατικών συνδικαλιστικών σωματείων, που απαγορευόταν από το νόμο σε όλα σχεδόν τα καθεστώτα εκείνης της περιόδου, έγινε το κατεξοχήν αίτημα της καταλανικής εργατικής τάξης.

Παρά την αποτυχία της απεργίας, το κίνημα για τη δημιουργία σωματείων ήταν ακαταμάχητο. Αυτό έγινε φανερό στα μέσα της δεκαετίας του 1860, όταν υπό την ανεκτική διαχείριση μιας φιλελεύθερης κυβέρνησης αναδύθηκαν ξαφνικά στην επιφάνεια υπογειες εργατικές οργανώσεις, εκδόθηκαν δύο επιτυχημένες εφημερίδες με ευρεία απήχηση στο κοινό και το 1865 έγινε ένα εντυπωσιακό συνέδριο. Με την πτώση των φιλελευθέρων, ένα χρόνο αργότερα, το κίνημα κατεστάλη αλλά δυνάμωσε υπογείως και εμφανιζόταν δημόσια υπό τη μορφή πολιτιστικών κύκλων και επιμορφωτικών ομίλων. Την εποχή της τελευταίας επίσκεψης του Φανέλι στη Βαρκελώνη, οι πιο μαχητικές εργατικές ομάδες ήταν οργανωμένες γύρω από το *Centro Federal de las Sociedades Obreras* (Ομοσπονδιακό Κέντρο των Εργατικών Σωματείων). Από πολιτική άποψη το Ομοσπονδιακό Κέντρο είχε κοινούς στόχους με τους ρεπουμπλικάνους καθώς υποστήριζε το αίτημά τους για ομοσπονδιακή δημοκρατία. Από οικονομική άποψη, ευνοούσε τις χρηματοδοτούμενες από ιδιώτες συνεργατικές ενώσεις. Ένα εργατικό συνέδριο, όπου συμμετείχαν πάνω από εξήντα σωματεία και διεξήχθη στη Βαρκελώνη στις 12-13 Δεκεμβρίου του 1868, διακήρυξε την υποστήριξή του σε αυτές τις μετριοπαθείς μορφές και απέφυγε με μεγάλη περίσκεψη όποια αιτήματα θα μπορούσαν να αποξενώσουν τους ρεπουμπλικάνους συμμάχους του.

Ο πυρήνας Βαρκελώνης της Διεθνούς αποφάσισε να δουλέψει σε αυτό το διάχυτο εργατικό κίνημα που ήταν προσανατολισμένο σε μια αστική πολιτική συμμαχία. Η κινητήρια δύναμη του πυρήνα ήταν αναμφισβήτητα ο Ραφαέλ Φάργα Πεγιθέρ, που είχε βαθιά εντυπωσιαστεί από το λόγο του Φανέλι στο γραφείο του θείου του. Η ομάδα των οπαδών της Διεθνούς, που διαμορφώθηκε μετά την αναχώρηση του Ιταλού, ενισχύθηκε σύντομα από νέους και εξαιρετικά ικανούς ανθρώπους: το γιατρό Γκασπάρ Σεντινιόν, τον Χοσέ Γκαρθία Βίνιας, φοιτητή της ιατρικής από τη Μάλαγα, τον Τρινιδάδ Σοριάνο, φοιτητή του Πολυτεχνείου και τον Αντόνιο Γκονθάλεθ Μενέσες, φοιτητή μηχανικό από το Κάντιθ. Το Μάιο του 1869, ο

Portrait of a man with a beard and mustache, likely a historical figure, wearing a dark cap and a dark jacket.

Portrait of a man with a beard and mustache, likely a historical figure, wearing a dark cap and a dark jacket. The image is a black and white photograph, possibly a reproduction of an older portrait. The man has a full, dark beard and mustache, and is wearing a dark, possibly fur-lined, cap and a dark jacket. He is looking slightly to the right of the camera with a serious expression. The background is a plain, light color.

LA REVISTA SOCIAL

Se publica los días 15 de Febrero, Mayo, Agosto y Noviembre de cada año. Precio de cada número \$1.00. Anual \$4.00. Suscripciones al extranjero \$5.00. Se vende en todas las librerías y papelerías de la ciudad de México y en las de los principales puertos de los Estados Unidos.

El presente número de la Revista Social, como los anteriores, está dedicado a la publicación de los trabajos de los autores que se han interesado en el estudio de los problemas sociales de México. En este número se publica un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México, un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México, un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México, un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México.

El presente número de la Revista Social, como los anteriores, está dedicado a la publicación de los trabajos de los autores que se han interesado en el estudio de los problemas sociales de México. En este número se publica un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México, un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México, un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México, un artículo de don Juan de Dios Martínez sobre el problema de la vivienda en México.

οι περισσότεροι συνεργάτες του δήλωναν πλέον υποστηρικτές της Διεθνούς, φέρνοντας χιλιάδες βιομηχανικούς εργάτες σε ένα κίνημα επηρεασμένο από τον αναρχισμό. Πρέπει να τονίσουμε πως αυτή η επιρροή ασκείτο με μεγάλη προσοχή. Η μεγάλη πλειοψηφία των εργατών και των ηγετών τους δεν ήταν συνειδητοί αναρχικοί, σίγουρα όχι με την όποια επαναστατική έννοια του όρου. Πράγματι, όπως θα δούμε αργότερα, η είσοδος του Ομοσπονδιακού Κέντρου στη Διεθνή ήταν συμμαχία –όχι πράξη οργανικής ενότητας– μεταξύ μιας μικρής ομάδας αναρχικών αγωνιστών και ενός αριθμητικά ευρύτερου συνδικαλιστικού μηχανισμού. Αλλά προδιέγραφε την εποχή κατά την οποία οι αναρχικές ιδέες θα διαπότηζαν το ισπανικό εργατικό κίνημα και θα παρήγαγαν μια αμιγώς επαναστατική μαζική οργάνωση βασισμένη στον αναρχοσυνδικαλισμό.

Από τη Μαδρίτη και τη Βαρκελώνη οι ιδέες της Διεθνούς άρχισαν να διαδίδονται στις επαρχίες της Ισπανίας. Εφημερίδες και προπαγανδιστές άρχισαν να εμφανίζονται στην Ανδαλουσία, στην Αραγονία, στο Λεβάντε και σε αγροτικές περιοχές της Καταλονίας, στις δύο Καστίλες* και στη Γαλιξία. Το κίνημα βαθμιαία απέκτησε επιρροή και εκτός των δύο μεγάλων πόλεων. Το Φεβρουάριο του 1870 η *Solidaridad* εξέδωσε ένα κάλεσμα για εθνικό συνέδριο όλων των τμημάτων της Διεθνούς στην Ισπανία. Μετά από συζητήσεις με τους Καταλανούς για την ανεύρεση ενός κατάλληλου χώρου, αποφασίστηκε να συνεδριάσουν στη Βαρκελώνη στα τέλη του Ιουνίου.

Κατά τη διάρκεια αυτών των λίγων μηνών πριν από το συνέδριο οι αναρχικοί έκαναν πολύ προσεκτικό σχεδιασμό και μεγάλη προετοιμασία. Μετά από την οριστική αναχώρηση του Φανέλι από τη Βαρκελώνη, το χειμώνα του 1869, ο Φάργα και ο Σεντινιόν άρχισαν να αλληλογραφούν τακτικά με τον Μπακούιν. Έξι μήνες αργότερα, το Σεπτέμβριο, οι δύο Ισπανοί παρακολούθησαν το παγκόσμιο συνέδριο της Διεθνούς στη Βασιλεία, όπου ο Μπακούιν πέτυχε ένα βραχύβιο

* Σ.τ.Μ. Οι περιφέρειες της Παλαιάς και της Νέας Καστίλης, βορείως και νοτίως της Μαδρίτης.

Вид на здание в центре Москвы. В центре здания находится башня. Вид на здание в центре Москвы. В центре здания находится башня.

Вид на здание в центре Москвы. В центре здания находится башня. Вид на здание в центре Москвы. В центре здания находится башня.

ρόλο που έπαιξαν οι διάφορες προσκείμενες στον Μπακούιν οργανώσεις -η «Διεθνής Αδελφότητα» και η διάδοχός της, η Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία- στην εξέλιξη της Διεθνούς στην Ισπανία.

Η «Διεθνής Αδελφότητα» του Μπακούιν έχει υποστεί υποτιμητική κριτική ως ιεραρχική και ελιτίστικη οργάνωση που ερχόταν σε κραυγαλέα αντίθεση με τις ελευθεριακές αρχές του. Κατά την άποψή μου, αυτή η αντίθεση είναι πολύ πραγματική. Ο Μπακούιν ήθελε η «Διεθνής Αδελφότητα» να είναι μια μυστική οργάνωση αναρχικών αγωνιστών που θα την καθοδηγούσε μια συγκεντρωτική ομάδα μυημένων με υψηλή αίσθηση πειθαρχίας - κάτι αντίστοιχο με ένα επαναστατικό γενικό επιτελείο. Ο Ρώσος δεν αποφάσισε ποτέ να εναρμονίσει τις οργανωτικές του θεωρίες και πρακτικές με τα ελευθεριακά κοινωνικά του ιδανικά. Έδειχνε ειλικρινά να πιστεύει πως τόσο οι οπαδοί του όσο και ο ίδιος είχαν τόσο υψηλό επίπεδο ηθικής και αφοσίωσης που θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στις νοσηρές όψεις της οργανωτικής ζωής χωρίς να καταντήσουν εξουσιαστές και ίσως ακόμη ότι θα μπορούσαν να προφυλάξουν τα πιο αδύναμα άτομα και τις λιγότερο αφοσιωμένες οργανώσεις από τους πειρασμούς της δύναμης και της εξουσίας. Οι οπαδοί του Μπακούιν επαναστατούσαν συχνά κατά αυτής της προφανούς αντίθεσης μεταξύ θεωρίας και πράξης και τελικά πίεσαν το Ρώσο να αποδεχτεί έναν πιο χαλαρό, πιο ελευθεριακό τύπο οργάνωσης. Ως αποτέλεσμα όλων αυτών, η «Αδελφότητα» και οι διάδοχες οργανώσεις της παρέμειναν ασαφείς, μυστηριώδεις και ποτέ δεν ανέπτυξαν ιεραρχικές δομές: είναι αμφίβολο μάλιστα εάν ο αριθμός τους ξεπέρασε ποτέ τις μερικές δεκάδες.

Η «Αδελφότητα» θα έπαιζε καθοδηγητικό ρόλο σε άλλη μια οργάνωση, τη Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία, που οι σύντροφοι του Μπακούιν δημιούργησαν παρά τις αντιρρήσεις του το 1868, λίγο πριν από το ταξίδι του Φανέλι στην Ισπανία. Ο Φάργα Πεγιθέρ και ο Σεντινιόν μάλιστα είχαν βοηθήσει στο σχηματισμό του ισπανικού τμήματος της Συμμαχίας αρκετούς μήνες πριν μά-

The photograph above shows the interior of the tunnel at the site of the disaster. The debris is the result of the collapse of the tunnel structure. The tunnel was built by the U.S. Army Corps of Engineers and was used for the transport of military supplies. The disaster occurred on August 11, 1965, and resulted in the deaths of 28 people and the destruction of the tunnel structure.

θουν για την «Αδελφότητα». Σε αντίθεση με την «Αδελφότητα», αυτή η οργάνωση ήταν ένα ανοιχτό, δημόσιο κίνημα και είχε καθαρά αναρχικό πρόγραμμα παρά την προφανή αθωότητα του ονόματός της. Τάχθηκε υπέρ της κατάργησης των τάξεων, της ιδιοκτησίας και του κληρονομικού δικαιώματος, δεν αναγνώριζε «καμία μορφή κράτους» και αξίωνε «όλα τα πολιτικά και αυταρχικά κράτη της εποχής να υποβιβαστούν σε απλά διοικητικά συστήματα παροχής δημόσιων υπηρεσιών».

Για τον Μαρξ, τον ιδύνοντα νου του Γενικού Συμβουλίου της Διεθνούς στο Λονδίνο, αυτό ισοδυναμούσε με μια *de facto* απόρριψη της εκλογικής και πολιτικής δραστηριότητας, πράγμα με το οποίο διαφωνούσε κατηγορηματικά. Όταν η Συμμαχία ζήτησε να προσχωρήσει στη Διεθνή στα τέλη του 1868, η απόρριψη του αιτήματός της από το Γενικό Συμβούλιο ήταν ουσιαστικά προαποφασισμένη. Θέλοντας να παρακάμψει την απόφαση του Συμβουλίου, η Συμμαχία επισήμως διαλύθηκε και ζήτησε από τα κατά τόπους τμήματά της να προσχωρήσουν στη Διεθνή. Στην πραγματικότητα, αυτά τα τμήματα εξακολούθησαν να υπάρχουν ως μυστικοί πυρήνες που υποστήριζαν τις απόψεις του Μπακούνιν. Στην Ισπανία η Συμμαχία μετατράπηκε ουσιαστικά σε μια μικρή υπόγεια οργάνωση μέσα στα πλαίσια της ευρύτερης, ανοιχτής αρένας που δημιουργούσαν τα ισπανικά τμήματα της Διεθνούς. Στις αρχές του καλοκαιριού του 1870 τα τμήματα αριθμούσαν είκοσι με τριάντα χιλιάδες μέλη με πολλές ομάδες σε διαφορετικά σημεία της χώρας.

Στα εξήντα χρόνια που ακολούθησαν την επίσκεψη του Φανέλι, οι τύχες του ισπανικού αναρχισμού κυμαίνονταν αλλάζοντας γρήγορα και δραματικά. Σε περιόδους καταστολής το κίνημα συρρικνωνόταν σε λίγους απομονωμένους πυρήνες αφοσιωμένων αγωνιστών και εν συνεχεία διογκωνόταν αγκαλιάζοντας ακόμη μεγαλύτερες μάζες καταπιεσμένων. Βαθμιαία οι αναρχικές ομάδες ρίζωσαν σε πολλά χωριά της Ανδαλουσίας όπως και στις μεγάλες πόλεις και στα βιομηχανικά κέντρα. Απλώθηκαν στις ορεινές κοινοότητες της Μούρθια, στις πόλεις της κοιλάδας του Έβρου και στα

απομονωμένα ψαροχώρια της ακτής της Γαλικίας. Χρόνια μετά τη δύση του στην υπόλοιπη Ευρώπη, ο αναρχισμός θα εύρισκε πρόσφορο έδαφος κάτω από τα Πυρηναία, τρεφόμενος από τις χιλιάδες εργατών και αγροτών. Μόνο το δρεπάνι του φασισμού θα μπορούσε να θερίσει αυτή την πλούσια βλάστηση από την Ιβηρική Χερσόνησο και μαζί με αυτήν και το επαναστατικό πάθος της Ισπανίας.

Το Συνέδριο του 1870

Το πρωί της Κυριακής 18 Ιουνίου 1870 εκατό περίπου αντιπρόσωποι εκατόν πενήντα εργατικών σωματείων από τριάντα έξι περιοχές της Ισπανίας συγκεντρώθηκαν στο Teatro del Circo της Βαρκελώνης για το πρώτο συνέδριο του ισπανικού τμήματος της Διεθνούς. Το συνέδριο που είχε προτείνει πριν από πέντε μήνες η *Solidaridad* της Μαδρίτης, όργανο της Διεθνούς, ήταν πλέον πραγματικότητα.

Το θέατρο είχε πλημμυρίσει από κόσμο. Οι πρώτες σειρές είχαν κρατηθεί για τους αντιπροσώπους, αλλά οι εργάτες που είχαν κατακλύσει μαζικά την αίθουσα θέλοντας να εκφράσουν την αλληλεγγύη τους, είχαν πιάσει όλες τις θέσεις, είχαν γεμίσει τους διαδρόμους, την αίθουσα υποδοχής και έφταναν μέχρι το δρόμο. Στο κέντρο της σκηνής είχε στηθεί μια εξέδρα. Στο βάθος υπήρχαν κρεμασμένες κόκκινες σημαίες και ως προμετωπίδα ένα μεγάλο κόκκινο λάβαρο που δήλωνε με χρυσά γράμματα: «Δεν υπάρχουν δικαιώματα χωρίς καθήκοντα, δεν υπάρχουν καθήκοντα χωρίς δικαιώματα!»* Οι δύο πτέρυγες της σκηνής που οδηγούσαν στα

* Σ.τ.Μ.Μπ. Τα επόμενα χρόνια οι αναρχικοί θα υιοθετούσαν τη μαύρη σημαία ως σύμβολο της αθλιότητας των εργατών και ως έκφραση της οργής και της πικρίας τους. Οι μαύρες σημαίες από κοινού με τις κόκκινες έγιναν χαρακτηριστικές των αναρχικών εκδηλώσεων σε όλη την Ευρώπη και την αμερικάνικη ήπειρο. Όταν δημιουργήθηκε η CNT υιοθέτησε ως έμβλημα τη μαυροκόκκινη σημαία, όπου το μαύρο και το κόκκινο συνυπήρχαν χωρισμένα διαγωνίως, και αυτή τη σημαία συναντάμε ευρέως κυρίως στην Ισπανία.

Великолепный театральный декоративный ансамбль, созданный в 1911 году в театре им. Вагнера в Мюнхене. Автор декораций — немецкий архитектор и декоратор Макс Райнхардт. Фотография из альбома «Театральный декоративный ансамбль».

Великолепный театральный декоративный ансамбль, созданный в 1911 году в театре им. Вагнера в Мюнхене. Автор декораций — немецкий архитектор и декоратор Макс Райнхардт. Фотография из альбома «Театральный декоративный ансамбль».

Великолепный театральный декоративный ансамбль, созданный в 1911 году в театре им. Вагнера в Мюнхене. Автор декораций — немецкий архитектор и декоратор Макс Райнхардт. Фотография из альбома «Театральный декоративный ансамбль».

φοί, εκ μέρους των εργατών της Βαρκελώνης σας εύχομαι ειρήνη και σας χαιρετίζω!».*

Το ρητορικό ύφος με τη χρήση υπερθετικών, την ευρύτητα της προοπτικής του, τον έντονο διεθνισμό του και τον υψηλόφωνα τόνο του, βαθιά ειλικρινές και συγκινησιακό, ήταν χαρακτηριστικό των αναρχικών λόγων στην Ισπανία. Ο Φάργα δεν προσπάθησε να κρύψει ή να απαλύνει τις ριζοσπαστικές απόψεις του. «Το κράτος», δήλωσε, «είναι ο φρούρός και υπερασπιστής των προνομίων που αγιοποιεί η εκκλησία. (...) Επιθυμούμε να βάλουμε τέλος στην κυριαρχία του κεφαλαίου, του κράτους και της εκκλησίας και να οικοδομήσουμε στα ερείπιά τους την αναρχία – την ελεύθερη ομοσπονδία των ελεύθερων εργατικών ενώσεων».

Τον ομιλητή, μαθαίνουμε, διέκοπταν συνέχεια «ενθουσιώδη χειροκροτήματα» και οι ακροατές ήταν «φανερά συγκινημένοι». Μια ατμόσφαιρα «ευδαιμονίας» και ενθουσιασμού βασίλευε στο θέατρο και οι χαιρετισμοί που έφτασαν από το βελγικό και ελβετικό τμήμα

* Σ.τ.Μ.Μπ. Η πρώτη και η τελευταία λέξη στο απόσπασμα αυτής της ομιλίας –*compañeros* και *salud*– μεταφράζονται εδώ στα αγγλικά «*comrades*» και «*greetings*». Εξελίχθηκαν σε τυπικές μορφές προσφώνησης και χαιρετισμού μεταξύ των ισπανών αναρχικών σε προσωπικές και δημόσιες συναντήσεις. Η λέξη *compañero* έχει μια πιο οικεία και συναισθηματική χροιά απ' ότι η λέξη *camarada* που χρησιμοποιούσαν οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές. *Compañero* σημαίνει «φίλος», «σύντροφος», κάποιος με τον οποίο δεν έχεις μόνο κοινές ιδέες αλλά και μια προσωπική σχέση. Η λέξη *salud* θα μπορούσε να μεταφραστεί «στην υγεία σας», «στην ευημερία σας». Υιοθετήθηκε για να αντικαταστήσει το συνηθισμένο αποχαιρετισμό *adiós* που κυριολεκτικά σημαίνει «στο θεό», μια αναφορά στα θεία που οι αναρχικοί τη θεωρούσαν ως αποικιοποίηση του καθημερινού λόγου από τις προλήψεις. Σε μεταγενέστερα χρόνια η συνάντηση των αναρχικών θα ονομαζόταν *una asemblea de las tribus* –«μια συγκέντρωση των φυλών»– φράση που προϋπέδει για την αίσθηση κοινότητας που επιδιώκει και η νεανική κουλτούρα της εποχής μας. Οι ισπανοί αναρχικοί χρησιμοποιούσαν πιο προσωπικές, συναισθηματικές και οικείες εκφράσεις από εκείνες που χρησιμοποιούσαν οι ψυχροί μαρξιστές αντίπαλοί τους.

της Διεθνούς δημιούργησαν μια πρόσθετη αίσθηση ιστορικής αποστολής και παγκόσμιας συναδέλφωσης. Το απόγευμα οι αντιπρόσωποι ανέβηκαν στο βήμα ο ένας μετά τον άλλον και εξέθεσαν τις συνθήκες που επικρατούσαν στα εργοστάσια που δούλευαν. Οι αφηγήσεις τους μας αφήνουν μια πικρή γεύση της αθλιότητας που επικρατούσε στη ζωή των ισπανών εργατών τη δεκαετία του 1870. Η αναφορά του Μπόβε, ενός εργάτη υφαντουργίας από τη Βαρκελώνη, είναι χαρακτηριστική. Οι εργάτες, μας αποκαλύπτει, δουλεύουν από τις πέντε το πρωί έως αργά το βράδυ. Οι γυναίκες δουλεύουν από δέκα έως δεκαπέντε ώρες για λιγότερο από ένα δολάριο και σε πολλά εργοστάσια δεκαοκτώ ώρες για κάτι περισσότερο από ένα δολάριο. Άλλοι αντιπρόσωποι αναφέρουν πως οι έντεκα, δεκαέξι και δεκαοκτώ ώρες δουλειάς είναι συνηθισμένο φαινόμενο στις υφαντουργικές επιχειρήσεις στην περιοχή της Βαρκελώνης και της Ταραγόνας. Ο Φαρές, αντιπρόσωπος εργατών από ατμοκίνητα εργοστάσια, κάνει λόγο «για μια θλιβερή και αξιοθρήνητη μονάδα στην οποία οι καπιταλιστές δήλωσαν πως οι άντρες είναι ανίκανοι για δουλειά και τους αντικατέστησαν με γυναίκες και παιδιά. Είναι αδιανόητο, γιατί αυτή τη βαριά δουλειά μόνο άντρας μπορεί να την κάνει και όχι γυναίκα. Οι άντρες δεν ξέρουν τι να κάνουν, γιατί δεν έχουν γεννηθεί για να κλέβουν αλλά για να δουλεύουν».

Αυτή η σκληρή πραγματικότητα ερχόταν σε χτυπητή αντίθεση με τις λαμπρές ελπίδες με τις οποίες ξεκίνησε και οι οποίες εμπύχωναν αυτό το συνέδριο. Οι συνεδριάσεις κάθε τμήματος εξελίσσονταν ομαλά σε μια ατμόσφαιρα αυθόρμητου ακόμη και θορυβώδους ενθουσιασμού χωρίς να τίθεται κανένας περιορισμός στην αντιπαράθεση ή στην ελεύθερη έκφραση γνώμης. Αλλά όπως έχουμε δει, η διαδικασία είχε σχεδιαστεί προσεκτικά από μια συνειδητή και καλά οργανωμένη ομάδα αναρχικών που όλοι αποτελούσαν μέλη της Συμμαχίας για Κοινωνική Δημοκρατία του Μπακούιν.

Ήταν αυτή η Συμμαχία –η μυστική αναρχική φράξια στην Ισπανία, γνωστή μόνο σε λίγες εκατοντάδες μνημόνους– της οποίας τα μέλη καθοδηγούσαν τις διαδικασίες στο Teatro del Circo. Προ-

ετοίμασαν την ημερήσια διάταξη του συνεδρίου, επάνδρωσαν τις βασικές επιτροπές του και εξασφάλισαν τους πιο σαφείς και ενημερωμένους ομιλητές του συνεδρίου. Οι *Aliancistas** δεν χρειάζονταν να καταφύγουν σε επιδέξιους χειρισμούς, γιατί διέθεταν μεγάλο κύρος στους αντιπροσώπους του συνεδρίου. Αυτοί ήταν οι πραγματικοί ιδρυτές της Διεθνούς στην Ισπανία. Η Διεθνής ήταν τόσο στενά συνδεδεμένη με τη Συμμαχία που οι οπαδοί του Φανέλι είχαν αρχικά υιοθετήσει το πρόγραμμα της Συμμαχίας για τα τμήματα Μαδρίτης και Βαρκελώνης. Μόνο την άνοιξη του 1870, όταν η Συμμαχία εδραιώθηκε στην Ισπανία ως ανεξάρτητο σώμα, οι δύο οργανώσεις έγιναν διακριτές από ιδεολογική άποψη. Στο συνέδριο του 1870 οι *Aliancistas* προσπάθησαν να δώσουν στο ισπανικό τμήμα της Διεθνούς ένα ευρύτερο πρόγραμμα, ένα πρόγραμμα που θα ανταποκρινόταν περισσότερο στις ανάγκες μιας χαλαρής μοσπονδίας εργατικών και αγροτικών ενώσεων.

Ωστόσο, αυτό το καινούριο πρόγραμμα δεν επιβλήθηκε με δόλια τεχνάσματα. Διαμορφώθηκε μέσα από αντίπαλα επιχειρήματα στις «επιτροπές εργασίας» που εργάστηκαν πάνω στα διάφορα κοινωνικά ζητήματα και στις συζητήσεις που έγιναν επιτόπου στο θέατρο. Εκτός από την αναρχική, εμφανίστηκαν άλλες τρεις τάσεις στο συνέδριο: μια ατελέσφορη τάση ετερόκλητων «συνεταιριστών» που ενδιαφέρονταν κυρίως για τη δημιουργία συνεργατικών ενώσεων παραγωγών και καταναλωτών μέσα στα πλαίσια της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης· μια «πολιτική» ομάδα που την ενδιέφερε να κερδίσει εργατική υποστήριξη για τα δημοκρατικά κόμματα και τέλος η πιο σημαντική και ανθεκτική: η τάση των «καθαρών-και-μόνο» συνδικαλιστών, μια ομάδα που την ενδιέφεραν μόνο οι άμεσοι οικονομικοί αγώνες για το μεροκάματο, τις ώρες και τις συνθήκες εργασίας. Επρόκειτο για μια ομάδα που, όπως θα δούμε, λειτούργησε στο μέλλον περιοριστικά για τους πιο αγωνιστικούς και επανα-

* Σ.τ.Μ. Συμμαχητές. Ισπανικά. Τα μέλη της μακροκινήτης οργάνωσης «Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία».

στατικούς αναρχικούς. Φαινομενικά όλες αυτές οι τάσεις χρησιμοποίησαν μια πλούσια επαναστατική ρητορική, επιδιώκοντας στα λόγια ένα μέλλον ισονομίας, αλλά διαχωρίστηκαν κατηγορηματικά από τους αναρχικούς στα σημαντικά ζητήματα για το πώς συγκεκριμένα επιτυγχάνεται αυτή η νέα κοινωνία.

Οι απόψεις των «συνεταιριστών» προκάλεσαν ελάχιστο ενδιαφέρον στο συνέδριο. Μια αναφορά, προφανώς εμπνευσμένη από τους αναρχικούς, της «Θεματικής Επιτροπής για τη Συνεργατικότητα» θεώρησε ότι οι συνεργατικές ενώσεις των παραγωγών στα πλαίσια του καπιταλισμού θα ήταν άνευ σημασίας: θα αντιπροσώπευαν απλώς έναν ακόμη θεσμό μέσα στο αστικό πλαίσιο. Ωστόσο, η αναφορά έριξε μεγάλο βάρος στον πρακτικό ρόλο που μπορούν να παίξουν οι συνεργατικές ενώσεις των καταναλωτών για την προώθηση των «συνεργατικών ηθών» και για την ανάπτυξη ενός πνεύματος αμοιβαίας βοήθειας μεταξύ των εργατών. Αντιμετωπίζοντας τις συνεργατικές ενώσεις ως εκπαιδευτικό μέσο και όχι σαν κοινωνικό σκοπό που μπορεί να επιτύχει μια καινούρια κοινωνία μέσα στον καπιταλισμό, η αναφορά υποβάθμισε το όλο θέμα, περιορίζοντας τους «συνεταιριστές» στο περιθώριο. Το συνέδριο του 1870 αποτέλεσε μια κρίσιμη καμπή σε αυτό το ζήτημα, καθώς σημάδεψε την πτώση της παράδοσης Προυντόν που κάποτε είχε υπάρξει τόσο σημαντική για το ισπανικό εργατικό κίνημα. Από εδώ και πέρα η όποια συζήτηση για τις κοοπερατίβες θα συνδεόταν με τα προβλήματα της κοινωνικής επανάστασης και όχι με αυτά των ειρηνικών μεταρρυθμίσεων.

Πιθανόν η πιο οξεία σύγκρουση στο συνέδριο να επικεντρώθηκε γύρω από τη στάση του ισπανικού τμήματος απέναντι στην πολιτική. Οι *Aliancistas* υποστήριζαν την πολιτική αποχή. Αυτή η θέση, όπως παρατηρεί ο Κασιμίρο Μαρτί στη μελέτη του πάνω στον πρώιμο αναρχισμό της Καταλονίας, «τόνισε με σαφή τρόπο τις άμεσες συνέπειες του νέου προσανατολισμού που υιοθέτησε το εργατικό κίνημα. Δεν επρόκειτο πλέον για ένα απλό παράπονο, για μια περισσότερο ή λιγότερο βίαιη διαμαρτυρία κατά συγκεκριμένων αδικιών, αλλά για την άρνηση συμμετοχής σε πολιτικές δρα-

στηριότητες εξαιτίας μιας ολικής και ανεπιφύλακτης ρήξης με τη θεσμοποιημένη κοινωνία». Η αποχή από την πολιτική ισοδυναμούσε με την πλήρη υποστήριξη της «άμεσης δράσης που προσανατολιζόταν στην κατάργηση του κράτους».

Μπορεί να πρόκειται για μια υπερβολική δήλωση, αλλά στην ουσία της είναι αληθινή. Παρόλο που οι μη αναρχικές τάσεις στο συνέδριο ήταν προετοιμασμένες να αποδεχτούν κάποιες αφηρημένες έννοιες των αντιπάλων τους –όπως τα συνεργατικά ή κοινοτικά οράματα της μελλοντικής κοινωνίας των μελών της Συμμαχίας– αντιδρούσαν σε μια αυστηρή γραμμή πολιτικής αποχής και άμεσης δράσης. Μετά από πολύωρες συζητήσεις το συνέδριο κατέληξε σε ένα συμβιβασμό σύμφωνα με τον οποίο, ενώ το ίδιο δεσμεύτηκε οργανωτικά σε μια αντικρατική πορεία αποχής από την πολιτική, άφηνε ελεύθερα τα μέλη του να λειτουργήσουν κατ' επιλογή στην πολιτική арένα.

Αυτή ήταν μια σοβαρή αναποδιά για τους αναρχικούς. Παρότι δεν προσπαθούσαν να κάνουν το πρόγραμμα της Διεθνούς πανομοιότυπο με αυτό της Συμμαχίας, γιατί κάτι τέτοιο θα περιόριζε τη Διεθνή αποκλειστικά σε επαναστατικές μορφές δράσης, και αντιθέτως επιθυμούσαν να διαφοροποιηθούν οι δύο αυτές οργανώσεις από πολλές και σημαντικές απόψεις τόσο προγραμματικά όσο και στη δομή τους, ταυτόχρονα γνώριζαν πως οποιοσδήποτε συμβιβασμός πάνω στο ζήτημα της αποχής από την πολιτική απειλούσε να στρέψει τη Διεθνή σε μια μεταρρυθμιστική προοπτική που θα την ενέπλεκε κατά κύριο λόγο στη βελτίωση της υπάρχουσας οικονομικής και πολιτικής εκμετάλλευσης. Ο συμβιβασμός στην πραγματικότητα επρόκειτο να έχει σοβαρές συνέπειες στο μέλλον γιατί παρείχε μια φόρμουλα σύμφωνα με την οποία η Διεθνής και οι κληρονόμοι της στην Ισπανία είχαν το ελεύθερο να τηρούν στα λόγια τη θεωρία, αλλά να λειτουργούν ομορτυνιστικά στην πράξη. Παρόλο που ο συμβιβασμός έγινε από το σύνολο του συνεδρίου, δεν χαιρετήθηκε με ιδιαίτερο ενθουσιασμό: σχεδόν 40% από τους αντιπροσώπους ψήφισε εναντίον του ή απείχε. Οι περισσότερες αρνη-

τικές ψήφοι και αποχές προήλθαν από τους αντιπροσώπους της εργατικής τάξης της Βαρκελώνης.

Το πιο σημαντικό επίτευγμα του συνεδρίου ήταν στο οργανωτικό πεδίο. Η «Θεματική Επιτροπή για την Κοινωνική Οργάνωση των Εργατών» πρότεινε μια δομή που θα παρέμενε ως πλαίσιο του ισπανικού τμήματος για πολλά χρόνια και που οι *Aliancistas* ήλπιζαν πως θα μπορούσαν να περάσουν ως πρότυπο για το σύνολο της Διεθνούς στο επόμενο συνέδριό της στο Λονδίνο το 1871. Αξίζει να εξετάσουμε αυτή τη δομή πιο λεπτομερειακά. Από πολλές απόψεις προαναγγέλλει τη συνδικαλιστική μορφή οργάνωσης που θα υιοθετήσει το γαλλικό εργατικό κίνημα τη δεκαετία του 1890, μια μορφή που αργότερα διαδόθηκε και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και αναδύθηκε εκ νέου στην Ισπανία.

Η επιτροπή πρότεινε μια διπλή δομή για το ισπανικό τμήμα της Διεθνούς ή, όπως θα ονομαζόταν από δω και πέρα, την Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία: οργάνωση ανά επάγγελμα και οργάνωση ανά περιοχή. Από τη μια πλευρά οι *Secciones de Oficio* (τοπικές επαγγελματικές οργανώσεις) συγκέντρωναν όλους τους εργάτες μιας επιχείρησης ή μιας κοινής ειδικότητας σε μεγάλες *Uniones de Oficio* (επαγγελματικές ομοσπονδίες) που οι πρωταρχικές τους λειτουργίες ήταν ο αγώνας για οικονομικά αιτήματα και για τις συνθήκες εργασίας. *Secciones de Oficio Varios* (τοπικές οργανώσεις διαφορετικών επαγγελμάτων) συγκέντρωναν όλους εκείνους τους εργάτες από διαφορετικά επαγγέλματα που ο αριθμός τους ήταν πολύ μικρός για να συστήσουν λειτουργικές επαγγελματικές οργανώσεις. Από την άλλη πλευρά, σε κάθε κοινότητα και περιοχή όπου αντιπροσωπευόταν η Διεθνής οι διαφορετικές τοπικές *secciones* ομαδοποιούνταν, ανεξάρτητα από επαγγελματική ειδικότητα, σε *Federaciones Locales* σε οργανικές ενότητες η λειτουργία των οποίων ήταν αποκάλυπτα επαναστατική – η διαχείριση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής σε μια αποκεντρωτική, ελευθεριακή βάση.

Αυτή η διττή διάρθρωση αποτελεί το θεμέλιο όλων των συνδικαλιστικών οργάνωσεων. Στην Ισπανία, όπως και αλλού, ο συνδε-

Специально разработанные информационные материалы для учащихся с ограниченными возможностями здоровья, обучающихся в общеобразовательных организациях, реализующих программы основного общего образования, и обучающихся с ограниченными возможностями здоровья, обучающихся в образовательных организациях, реализующих программы среднего общего образования.

Специально разработанные информационные материалы для учащихся с ограниченными возможностями здоровья, обучающихся в общеобразовательных организациях, реализующих программы основного общего образования, и обучающихся с ограниченными возможностями здоровья, обучающихся в образовательных организациях, реализующих программы среднего общего образования. Эти материалы являются частью образовательных ресурсов, созданных в рамках проекта «Информационные технологии в образовании» и предназначены для использования в образовательном процессе. Они содержат информацию о различных аспектах жизни и деятельности человека, а также о его взаимодействии с окружающей средой. Эти материалы могут использоваться как для самостоятельного изучения, так и в качестве дополнительных материалов к учебным программам. Они помогут учащимся лучше понять мир вокруг себя и развить свои познавательные способности.

τίας, της χειραγώγησης και του κεντρικού ελέγχου υπάρχει σε όλα τα συστήματα έμμεσης αντιπροσώπευσης. Δεν είναι δύσκολο για ένα πολύπλοκο δίκτυο επιτροπών που δημιουργούν περιφερειακές και εθνικές ενώσεις να παρακάμψουν τις επιθυμίες των εργατικών συνελεύσεων που βρίσκονται στη βάση αυτού του οικοδομήματος. Είναι κάτι που συνέβη στη Γαλλία, όταν μια ομάδα ομορτουριστών συνδικαλιστών, σοσιαλιστών και αργότερα κομμουνιστών πήρε τον έλεγχο της γαλλικής CGT (Confédération Générale du Travail: Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας).

Στην Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία και στους συνδικαλιστικούς επιγόνους της δεν εδραιώθηκε ποτέ η γραφειοκρατία, τουλάχιστον μέχρι τον εμφύλιο πόλεμο του 1936. Καλώς ή κακώς τα περιοδικά κύματα καταστολής που εξαπέλυαν οι εργοδότες ή η κυβέρνηση και ξεσπούσαν πάνω στις ισπανικές συνδικαλιστικές ενώσεις βοήθησαν ώστε να μη θεωρηθεί ποτέ αξιολήλυτη η ηγετική θέση σε ένα σωματείο. Επιπλέον, οι αναρχικοί λειτούργησαν ως σταθερό και απειλητικό αντίβαρο στη γραφειοκρατικοποίηση, παρά τις δικές τους περιστασιακές απόπειρες να χειραγωγήσουν τα σωματεία και να αποκτήσουν τον έλεγχό τους. Κράτησαν το εργατικό κίνημα σε κατάσταση μιας συνεχούς ζύμωσης και αναβρασμού και δεν σταμάτησαν ποτέ να τονίζουν την ανάγκη για αποκέντρωση, για έλεγχο από τη βάση και για άμεση δράση. Εντέλει η επίδρασή τους στο ισπανικό εργατικό κίνημα αποδείχτηκε καθοριστική. Τις επόμενες δεκαετίες θα του προσέδιδαν ένα αβυσσαλέο πάθος και τέτοια ένταση επαναστατικού ιδεαλισμού που δεν έχουμε συναντήσει σε εργατικά σωματεία πουθενά αλλού στον κόσμο.

Πρέπει να κοιτάζουμε προσεκτικά αυτούς τους άντρες και τις γυναίκες, αυτούς τους ισπανούς αναρχικούς και να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τις ζωές τους, το ζήλο τους και την αφοσίωσή τους στην «Ιδέα». Παρόλο που ο ιδρυτικός πυρήνας του ισπανικού αναρχισμού συμπεριλάμβανε πολλούς διανοούμενους και φοιτητές, μορφές όπως ο Γκασπάρ Σεντινιόν, ο Τρινιδάδ Σοριάνο, ο Αντόνιο Γκονθάλεθ Μενέσες και ο Φερμίν Σαλβοτσεά, τα περισσότερα άτομα που

επάνδρωσαν τις αναπτυσσόμενες ελευθεριακές ομάδες των πόλεων ήταν απλοί εργάτες και εργάτριες. Ακόμη και οι δημοσιογράφοι, οι θεωρητικοί και οι ιστορικοί αυτού του κινήματος ήταν κυρίως αυτοδίδακτοι άνθρωποι προλεταριακής προέλευσης, που συχνά είχαν μάθει να διαβάζουν και να γράφουν μόνοι τους ή παρακολουθώντας τα ελευθεριακά σχολεία και τα σχολεία των συνδικαλιστικών ενώσεων. Όφειλαν τη μόρφωσή τους αποκλειστικά και μόνο στο πείσμα τους, αφού μελετούσαν τις βραδινές ώρες μετά από τη δουλειά. Στην πλειοψηφία τους είχαν αρχίσει να δουλεύουν σε εργοστάσια από πολύ νεαρή ηλικία. Αργότερα ήρθαν οι ευθύνες της οικογενειακής ζωής, της ανατροφής των παιδιών και της συντήρησης του σπιτιού. Αυτοί οι αναρχικοί ήταν πολύ περήφανοι για τις ξεχωριστές τους ικανότητες και έχαιραν της εκτίμησης και του σεβασμού των συναδέλφων τους. Οι περισσότεροι ήταν πολύ σοβαροί και ευγενείς άνθρωποι. Ήταν επίσης ανοιχτοί, αυθόρμητοι και, όπως οι περισσότεροι Ισπανοί, φλογερά αφοσιωμένοι στους φίλους και τους συντρόφους τους.

Ήταν άτομα με ισχυρή προσωπικότητα. Για παράδειγμα, οι πιο αφοσιωμένοι ανάμεσά τους, από τη στιγμή που αποφάσισαν να αγκαλιάσουν την «Ιδέα», έκοψαν το ποτό, το κάπνισμα, άρχισαν να αποφεύγουν τα πορνεία και σταμάτησαν τις βωμολοχίες. Πίστευαν πως αυτά τα χαρακτηριστικά ήταν «βίτσια» που υποβίβαζαν τους ελεύθερους ανθρώπους και που τα υπέβαλλαν συστηματικά οι άρχουσες τάξεις, για να διαφθείρουν και να υποδουλώνουν πνευματικά τους εργάτες. Το καθήκον του κάθε *obrero consciente*, του κάθε συνειδητού εργάτη, και ιδιαίτερα του αναρχικού ήταν να ζει σύμφωνα με τις αρχές του ή τις αρχές της και όχι απλά να τις υποστηρίζει. Αυτοί οι εργάτες βοηθούσαν να εξυψωθούν και οι υπόλοιποι της τάξης τους με το παράδειγμα της ακεραιότητας και της εντιμότητας της καθημερινής ζωής τους. Χωρίς αυτή την ηθική αναγέννηση του προλεταριάτου η επανάσταση τελικά θα διαφθειρόταν από τη διαβρωτική πραγματικότητα της αστικής κοινωνίας.

Αυτό που επιδίωκαν οι ισπανοί αναρχικοί στην πραγματικότητα ήταν μια κοινωνία στον αντίποδα της καλιάς. Είναι εύκολο να την

ταυτίσουμε με μια «εναλλακτική κοινωνία», μια κοινωνία που θα λειτουργούσε σαν θύλακας καθαρότητας και ελευθερίας μέσα στα πλαίσια του καπιταλισμού, αλλά θα ήταν μεγάλο σφάλμα. Οι ισπανοί αναρχικοί απορρίπτανε κατηγορηματικά την ιδέα μιας «εναλλακτικής κοινωνίας» μαζί με την ελπίδα της ειρηνικής οικοδόμησής της και της προνομιακής θέσης της σε έναν κόσμο όπου κατά τα άλλα θα βασίλευε η εξαθλίωση. Θεωρούσαν το συνεργατικό κίνημα ως παρεκτροπή από το κύριο έργο της ανατροπής του καπιταλισμού και του κράτους. Εφόσον δεν μπορούσε κανείς να αποκτήσει κοινωνική και προσωπική ελευθερία στα πλαίσια της καθεστηκυίας τάξης, οραματίζονταν μια αντικοινωνία ως το πεδίο όπου θα μπορούσαν να διαμορφωθούν οι ίδιοι σε επαναστάτες και να απομακρυνθούν από όσα διακυβεύονταν στην αστική κοινωνία, έχοντας όμως συνείδηση ότι επρόκειτο για ένα πολιορκούμενο πεδίο. Με τον καιρό οι αναρχικές ομάδες διαμόρφωσαν τους δικούς τους επαναστατικούς κώδικες, τη δική τους αντίληψη για την ελευθερία και δημιούργησαν έναν κόσμο στενής συντροφικότητας και αλληλεγγύης που αποδείχτηκε σχεδόν απρόσβλητος από την καταστολή.

Οι πιο αφοσιωμένοι αναρχικοί δεν αρνήθηκαν μόνο τους νόμους, τις αξίες και την ηθική της υπάρχουσας κοινωνίας, αλλά βάλθηκαν να εφαρμόσουν τις αρχές τους στην πράξη. Δεν προέβαιναν σε νόμιμους γάμους. Αρνιόνταν να δηλώσουν στο ληξιαρχείο τη γέννηση των παιδιών τους ή να τα βαπτίσουν. Η γραφειοκρατία, το κράτος και η εκκλησία ήταν οι θανάσιμοι εχθροί των αναρχικών και απέφευγαν κάθε οικειοθελή συναλλαγή με αυτούς τους θεσμούς. Έστειναν τα παιδιά τους σε ελευθεριακά σχολεία ή στα σχολεία των συνδικαλιστικών ενώσεων και όπου αυτά δεν υπήρχαν, τα παιδιά πήγαιναν σε μη θρησκευτικά ιδρύματα ή έμεναν σπίτι και τα δίδασκαν οι γονείς τους. Οι γονείς έδιναν συχνά ονόματα στα παιδιά τους όπως «Libertaria» [Ελευθέρια], προσφιλές όνομα για τις κόρες των μαχητικών αναρχικών, ή «Emancipación» [Χειραφέτηση]. Άλλαζαν ακόμη και τα δικά τους ονόματα με εκείνα των αναρχικών ηρώων ή μαρτύρων. Περιφρονούσαν τη συσσώρευση του χρήματος

και παρόλο που τα επόμενα χρόνια οι αναρχικοί έκαναν πολλές ληστείες τραπεζών, τα χρήματα πήγαιναν εξολοκλήρου στο κίνημα, στα ελευθεριακά σχολεία ή σε εκδόσεις. Δεν δίσταζαν να χρησιμοποιούν όπλα, όταν επρόκειτο για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους ή όταν ήθελαν να ανταποδώσουν την κρατική βία.

Θα ασχοληθώ με το ζήτημα της αναρχικής βίας στην ώρα του. Σε αυτό το σημείο θα ήταν καλύτερα να επιστημόνουμε την ανθρωπιά που διαπερνούσε την οπτική και τα ιδανικά του ισπανικού αναρχισμού. Η οργανωμένη κρατική βία, που ο ισπανός εργάτης αντιμετώπιζε σχεδόν καθημερινά, ακόμη και στη διασκέδασή του, έκανε πραγματικά αυτούς τους ειλικρινείς ελευθεριακούς να φρίττουν. Για παράδειγμα, οι ισπανοί αναρχικοί, σοκαρισμένοι από την αγριάδα και την κτηνωδία της ταυρομαχίας, ξεκίνησαν μια επίμονη καμπάνια με στόχο την απομάκρυνση των εργατών και αγροτών από τους αγώνες και τη στροφή τους σε πνευματικά ενδιαφέροντα όπως τα βιβλία, ο πολιτισμός και οι ιδεολογικές συζητήσεις. Κατά συνέπεια, όπου η Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία είχε αξιόλογο ρεύμα δημιουργούσε *centros obreros*, εργατικά κέντρα, που λειτουργούσαν όχι μόνο ως κεντρικά γραφεία, αλλά και ως πολιτιστικά κέντρα. Το *centro obrero*, χρηματοδοτούμενο αποκλειστικά από δικούς του πόρους, οργάνωνε λογοτεχνικές εκδηλώσεις και παρείχε βιβλία, μαθήματα και αίθουσες για συζητήσεις πάνω σε μια ευρεία γκάμα θεμάτων. Αυτός ο θεσμός ασκούσε μια βαθιά επίδραση στην προσωπική ζωή ενός εργάτη που ανήκε σε ενώσεις που επηρεάζονταν από τους αναρχικούς. Ο Ρικάρδο Μέγια, ένας από τους πιο αξιόλογους αναρχικούς θεωρητικούς και δοκιμιογράφους της εποχής, θυμάται πως στη Σεβίλη «με το τεράστιο *centro obrero* της, που ήταν ικανό να φιλοξενήσει χιλιάδες ανθρώπους, τα ήθη των εργατών άλλαξαν τόσο πολύ που εξαλείφθηκε ο αλκοολισμός. Κανένας εργάτης δεν θα τολμούσε ή δεν θα του επιτρεπόταν να εμφανιστεί μεθυσμένος στην πόρτα αυτού του μεγάλου, λαϊκού και αγαπητού κτιρίου».

Τα συνδικάτα που βρίσκονταν υπό την επιρροή των αναρχικών είχαν προτεραιότητα τη διεκδίκηση περισσότερου ελεύθερου χρό-

νου για την ατομική εξέλιξη αντί για τα υψηλότερα μεροκάματα και το οικονομικό όφελος. Διαπιστώνουμε καλύτερα τον εκτεταμένο ανθρωπισμό αυτών των αναρχικών στις δραστηριότητές τους και στις διαμαρτυρίες για τις διώξεις των επαναστατών στο εξωτερικό, όποτε και οπουδήποτε συνέβαιναν. Οργάνωσαν μεγάλες διαδηλώσεις και σκληρές απεργίες όχι μόνο για τους αλλοδαπούς ιδεολογικούς τους συντρόφους, όπως για τους αναρχικούς του Σικάγου τη δεκαετία του 1880 και μερικές δεκαετίες αργότερα για τους Σάκο και Βαντσέτι, αλλά και για ανθρώπους που ήταν κατηγορηματικά αντίθετοι στο κίνημα και στις ιδέες τους όπως ο Ερνστ Τέλμαν, ο γερμανός κομμουνιστής ηγέτης που φυλακίστηκε από τους ναζί.

Η συναισθηματική τους γενναιοδωρία άγγιζε τις πιο προσωπικές λεπτομέρειες της προσωπικής και οικογενειακής ζωής τους. Η αφοσίωση του άντρα ισπανού αναρχικού για παράδειγμα στην *compañera* του σπανίως κλονιζόταν. Σεβόταν ειλικρινά την αξιοπρέπειά της και την ίδια στάση υιοθετούσε στη συμπεριφορά του απέναντι στα παιδιά του και στους συντρόφους του. Η «Ιδέα» ήταν το πάθος του. Εάν ήταν μέλος επιτροπής ή είχε μια θέση στο σωματείο, παρακολουθούσε τακτικά τις συγκεντρώσεις και ασχολιόταν με όλες τις λεπτομέρειες του κινήματος, γιατί το κίνημα έδινε νόημα και σκοπό στη ζωή του και την απομάχρυνε από τη μετριότητα της καθημερινής ρουτίνας, τη χυδαιότητα του ατομικού συμφέροντος και την κοινοτοπία.

Εντούτοις, αυτή η αφοσίωση δεν τον υποβάθμιζε σε οργανωτικό ρομπότ. Έλεγε το κίνημα όπως όλοι όσοι συμμετείχαν σε αυτό, το οποίο παρά την ανά περιόδους πολυπλοκότητα της δομής του ήταν διαρθρωμένο σε ανθρώπινη κλίμακα. Εάν η δομή κινήματος κινδύνευε να γίνει ιδιαίτερα πολύπλοκη, ο αναρχικός χρησιμοποιούσε το κύρος του ενάντια σε αυτή την εξέλιξη και από κοινού με τους συντρόφους του το επανέφερε σε κατανοητές και μεστές νοήματος διαστάσεις.

Επιπλέον, ο αναρχισμός ως ιδεολογία δημιουργούσε στο πνεύμα του αναρχικού μια έντονη τάση για πειραματισμό. Ο ισπανικός α-

ναρχισμός βασίζεται στην πεποίθηση του «φυσικού ανθρώπου», ο οποίος έχει διαφθαρεί από την κοινωνία της ιδιοκτησίας και το κράτος και που θα αναγεννηθεί από την ελευθεριακή επανάσταση. Πολλοί αναρχικοί θεωρούσαν αυτή τη διαφθορά πανταχού παρούσα: να νοθεύει όχι μόνο τα ένστικτα και την ηθική ακεραιότητα των ανθρώπων, αλλά επίσης τη διατροφή τους, τα γούστα και τη συμπεριφορά τους. Κατά συνέπεια, οι αναρχικοί πειραματίστηκαν με μια μεγάλη ποικιλία ιδεών. Επινόησαν νέες διατροφικές συνήθειες (πολλοί έγιναν φυτοφάγοι), φλερτάρισαν με τη φυσιολατρία, μελέτησαν εσπεράντο και σε ορισμένες περιπτώσεις έγιναν γυμνιστές. Καθώς εκθειάζαν τον αυθορμητισμό της συμπεριφοράς, γοητεύτηκαν από τις ελευθεριακές μορφές εκπαίδευσης και τις τεχνικές ανατροφής των παιδιών που προήγαγαν τις φυσικές κλίσεις των νέων. Η έμφαση στην ελευθερία αποτέλεσε την πιο σοβαρή πρόκληση για τα αυστηρά ήθη και το μεσαιωνικό φανατισμό της εποχής.

Πολλοί φιλελεύθεροι και μαρξικοί μελετητές περιέγραψαν τον ισπανικό αναρχισμό σαν μια αταβιστική απόπειρα να γυρίσει πίσω το ρολόι της ιστορίας. Αλλά στην πραγματικότητα οι αναρχικοί έδιναν μεγάλη σημασία στην επιστημονική γνώση και στην τεχνολογική εξέλιξη. Διάβαζαν μανιωδώς όλα τα σχετικά με τα επιστημονικά επιτεύγματα της εποχής τους και εμβαθύνανε συνεχώς σε θέματα όπως η εξέλιξη, οι ορθολογιστικές κοσμοθεωρίες καθώς και στην αξία της τεχνολογίας ως πιθανό παράγοντα απελευθέρωσης της ανθρωπότητας. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο ισπανικός αναρχισμός διέθλασε το πνεύμα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού μέσα από το πρίσμα της ιβηρικής χερσονήσου σε διακριτά στοιχεία που εν συνεχεία αναδόμησε με τρόπο που να καλύπτουν τις συγκεκριμένες ανάγκες της Ισπανίας.

Είναι βέβαιο ότι οι ισπανοί αναρχικοί ήθελαν να διατηρήσουν οπωσδήποτε την πλούσια προβιομηχανική ποικιλομορφία των κοινοτικών παραδόσεων της χώρας – την έμφαση στην ατομικότητα και στην αξιοπρέπεια, το πνεύμα της αμοιβαίας βοήθειας, τον τοπικισμό, την *patria chica* και το *pueblo*. Αναγνώριζαν όμως ότι η

Ισπανία χρειαζόταν τις τεχνολογικές πηγές του προηγμένου καπιταλιστικού κόσμου για να μπορέσει να δημιουργήσει το υλικό υπόβαθρο για μια αταξική κοινωνία και για την πραγματική ελευθερία.

Οι ισπανοί αναρχικοί αντιμετώπιζαν ένα κρίσιμο πρόβλημα: πώς να εκβιομηχανιστεί η Ισπανία χωρίς να καταστραφεί η κοινοτική κληρονομιά, χωρίς να υποβιβαστεί η εργατική τάξη και χωρίς να εκκολαφθεί το φθοροποιό τερατούργημα που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία. Η προσπάθειά τους να επιλύσουν αυτό το πρόβλημα εξηγεί εν μέρει την πουριτανική ηθική τους.*

Οι ισπανοί αναρχικοί δεν μπορούσαν παρά να αφομοιώσουν ως ένα βαθμό την παραδοσιακή, πουριτανική ατμόσφαιρα της καθολικής αγροτικής Ισπανίας. Αλλά το να αντιμετωπίσουμε το κίνημά τους σαν θρησκευτικό και να το χαρακτηρίσουμε, όπως ο Μπρέναν, σαν τη Μεταρρύθμιση του 19ου αιώνα αποτελεί μια αβασάνιστη απλούστευση. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα η Ισπανία άρχισε να ζει τη δική της βιομηχανική επανάσταση με τα ίδια ολέθρια αποτελέσματα που είχε η βιομηχανική επανάσταση και στην Αγγλία. Η τεχνολογική αλλαγή και η διάβρωση των παραδοσιακών κοινωνικών σχέσεων άρχισε να υπονομεύει τη δομή της οικογένειας και το παλαιότερο σύστημα ηθικών αξιών. Η εξαχρείωση των πρώην αγροτών, που κατακλύζουν σε μεγάλους αριθμούς τις πόλεις, ψάχνοντας για δουλειά και ανακούφιση από τη μακροχρόνια πείνα, ήταν ένα διακριτό φαινόμενο της κοινωνικής ζωής. Ο αλκοολισμός,

* Σ.τ.Μ.Μπ. Είναι ένα σημείο που πρέπει να τονίσουμε. Όλοι σχεδόν οι ερευνητές που έχουν σχολιάσει την έμφαση που δίνουν στην ηθική οι ισπανοί αναρχικοί την αντιμετωπίζουν σαν μια μορφή ημιθρησκευτικού ασκητισμού. Πιθανόν κάτι τέτοιο να ισχύει για τους αναρχικούς της υπαίθρου και ιδιαίτερα για όσους ζούσαν στα *rueblos*, αλλά προσωπικά πιστεύω (μετά από συζητήσεις που έκανα για το συγκεκριμένο ζήτημα με εξόριστους ισπανούς αναρχικούς από βιομηχανικές πόλεις) ότι, τουλάχιστον στο βορρά, αυτή η έμφαση στην ηθική ήταν παρόμοια με την προσπάθεια που έκαναν οι μαύροι ριζοσπάστες στις Ηνωμένες Πολιτείες να τραβήξουν και να ανυψώσουν το λαό τους από μια κουλτούρα εξαχρείωσης και υποδούλωσης.

η πορνεία, οι διαλυμένες οικογένειες και η επαιτεία είχαν πάρει επικίνδυνες διαστάσεις. Όχι μόνο η παραδοσιακή κοινωνία, αλλά και το ίδιο το προλεταριάτο ήταν σε κατάσταση αποσύνθεσης.

Οι ισπανοί αναρχικοί ήταν αποφασισμένοι να εξαλείψουν αυτά τα ταπεινωτικά χαρακτηριστικά από τη ζωή της εργατικής τάξης. Ποθούσαν να αποκαταστήσουν την ηθική υπόσταση του προλεταριάτου, να του προσφέρουν εσωτερική αλληλεγγύη και αποφασιστικότητα. Σε μια κοινωνία με ελάχιστους πόρους, όπου η ζωή της ανεμελιάς και της διασκέδασης ήταν συνώνυμη με την εκμετάλλευση και τα προνόμια, ήταν αδιανόητο να προκύψει επανάσταση, αν δεν δινόταν έμφαση στο καθήκον της εργασίας. Ο αγώνας των ισπανών αναρχικών κατά του αλκοολισμού, της ακολασίας και της ανευθυνότητας έγινε αγώνας για την ακεραιότητα της εργατικής τάξης, ένα στοίχημα για την ικανότητά της σε ηθικό επίπεδο να αναδιοργανώσει την κοινωνία και να τη διευθύνει σε ελευθεριακή βάση σε μια εποχή υλικής σπάνειας.

Άτομα αυτού του ηθικού διαμετρήματος και αυτής της κοινωνικής οπτικής αναμετρήθηκαν με τους συνεργατιστές, τους συνδικαλιστές, τους πολιτικούς ομορτουμιστές και τους σοσιαλιστές στο συνέδριο του 1870. Βγήκαν νικητές από αυτή την αναμέτρηση για έναν τουλάχιστον χρόνο μέχρι το επόμενο συνέδριο. Όταν ο Φρανθίσκο Τομάς δήλωσε τη λήξη των εργασιών «βαθιά συγκινημένος και με ενθουσιώδη λόγια», το συνέδριο είχε εκλέξει ένα πενταμελές Ομοσπονδιακό Συμβούλιο όπου συμμετείχαν οι: Τομάς Γκονθάλεθ Μοράγο, Ενρίκε Μπορέλ, Φρανθίσκο Μόρα, Ανσέλμο Λορένθο και Άνχελ Μόρα. Και οι πέντε ήταν αναρχικοί από τη Μαδρίτη, οι οποίοι είχαν συναντήσει το Φανέλι στις αρχές του 1869 και τώρα αποτελούσαν μέλη της Συμμαχίας για Κοινωνική Δημοκρατία του Μπακούβιν. Επιπλέον οι *Aliancistas* είχαν κατακτήσει θέσεις κλειδιά σε όλα τα ηγετικά κλιμάκια της Ομοσπονδίας και θα έπαιζαν έναν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής της. Το ισπανικό εργατικό κίνημα είχε θεμελιωθεί σε αμιγώς ελευθεριακές κατευθύνσεις και σύντομα θα ερχόταν αντιμέτωπο με θυελλώδεις αναταραχές.

Η Ήττα των Φιλελευθέρων

Η μεγάλη συγκέντρωση των επαναστατικών εργατικών οργανώσεων δεν θα μπορούσε να διεξαχθεί σε πιο ευνοϊκή εποχή από το καλοκαίρι του 1870. Το ιδρυτικό συνέδριο της Ισπανικής Ομοσπονδίας διεξήχθη προς το τέλος μιας μεσοβασιλείας κατά την οποία όλη η χώρα ήταν σε κατάσταση σύγχυσης όσον αφορούσε στο πολιτικό της μέλλον και οι άρχουσες τάξεις της παρέβαιαν μέσα στην αβεβαιότητα. Για δύο σχεδόν χρόνια ο ισπανικός θρόνος ήταν κενός ενώ η Μαδρίτη παρακολουθούσε τους πολιτικούς να μαλώνουν μεταξύ τους για την επιλογή του κατάλληλου μονάρχη. Αυτή η ταπεινωτική μεσοβασιλεία αποκάλυπτε με εξαιρετική σαφήνεια την έκταση της μόνιμης κρίσης της ισπανικής κοινωνίας. Η βεβιασμένη φυγή της Ισαβέλλας Β' από την Ισπανία το Σεπτέμβριο του 1868 σηματοδοτεί το απόγειο μιας ιστορικής σύγκρουσης μεταξύ της απόλυτης μοναρχίας και των φιλελεύθερων μεσαίων τάξεων, που τη διαδέχτηκε η διαμάχη μεταξύ της εκκλησίας και του στρατού, καθώς ο τελευταίος πήρε για μια περίοδο τη θέση του προστάτη όλων εκείνων που φοβόντουσαν μια θεοκρατική κυβέρνηση. Οι δύο αυτές συγκρούσεις διογκώθηκαν σαν απανωτά κύματα, χαλαρώνοντας την παραδοσιακή δομή του ισπανικού κράτους. Η μοναρχία είχε αποτύχει καταγωδώς να παλινρθώσει την «παλιά Ισπανία» του *ancien régime** η εκκλησία να καθηλώσει τη χώρα στη θεοκρατία· η αστική τάξη να ακολουθήσει τα βήματα των προγόνων της βόρεια των Πυρηνάων και να δημιουργήσει το θεσμικό, οικονομικό και πολιτισμικό υπόβαθρο ενός συνταγματικού, δημοκρατικού κράτους. Και τώρα οι πληβείοι είχαν αρχίσει να μπαίνουν δυναμικά στον πολιτικό στίβο: η ριζοσπαστική μεσαία τάξη, οι αγρότες και το κίνημα της αναπτυσσόμενης εργατικής τάξης.

Είναι δύσκολο να εξετάσουμε διεξοδικά αυτές τις διαδοχικές και

* Σ.τ.Μ. Το μοναρχικό πολίτευμα της Γαλλίας πριν την επανάσταση του 1789. Γαλλικά.

σύνθετες αποτυχίες μέσα σε λίγες σελίδες, αλλά αυτή ακριβώς η πολυπλοκότητά τους είναι και η απόδειξη μιας σπασμωδικότητας με επακόλουθες περιοδικές κρίσεις που χαρακτήρισαν την ισπανική πολιτική ζωή από τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα μέχρι την απομάκρυνση της Ισαβέλλας από το θρόνο.

Η κατάληψη της Μαδρίτης από το στρατό του Ναπολέοντα το 1808 τίναξε κυριολεκτικά στον αέρα τα τελευταία απομεινάρια του μύθου του «Χρυσού Αιώνα», της εποχής που η Ισπανία φιλοδοξούσε να αποκτήσει την ηγεμονία της Ευρώπης και στη διάρκεια της οποίας η αυτοκρατορία της περιλάμβανε τεράστιες εκτάσεις στο Νέο Κόσμο. Για πρώτη φορά από την εποχή της Ανάκτησης, ο λαός της είχε μια έντονη αίσθηση εθνικής ταυτότητας. Και η παραμικρή γωνιά της χώρας πήρε τα όπλα και ξεσηκώθηκε κατά του γάλλου εισβολέα ενώ η κάθε περιοχή και κοινότητα λειτουργούσε αυτόνομα με το δικό της στρατό και τους δικούς της διοικητές. Όπως παρατήρησε ο Τσαρλς Όμαν, ο άγγλος χρονικογράφος του Πολέμου της Χερσονήσου, «το κίνημα ήταν αυθόρμητο, ανιδιοτελές και τολμηρό. Το έθνος, με πληγωμένη την υπερηφάνεια του, απήφησε και προκάλεσε τον Ναπολέοντα σε πόλεμο χωρίς να υπολογίσει τις συνέπειες, χωρίς να υπολογίσει τις δικές του δυνάμεις ή εκείνες του εχθρού». Παρά τις διαφορές που χώριζαν τις στρατιωτικές κλίκες, τις περιοχές και τις τάξεις, η μακροχρόνια σύγκρουση με τον Ναπολέοντα θα μπορούσε να αποτελέσει την αφετηρία για μια εθνική αναγέννηση και την επανένταξη της Ισπανίας στην ευρωπαϊκή κοινωνία.

Και όμως κάτι τέτοιο δεν έγινε. Οι ελπίδες αυτές εξανεμίστηκαν όταν επέστρεψε ο Φερδινάνδος Ζ' από την αιχμαλωσία του στη Γαλλία. Αν και ενδοτικός απέναντι στον Ναπολέοντα, ο Φερδινάνδος αποδείχτηκε αμείλικτος στις προσπάθειές του να συντρίψει τους φιλελευθέρους της Ισπανίας. Το Σύνταγμα του 1812, που είχε ψηφιστεί από τα έκτακτα Κόρτες στο Κάντιθ κατά τη διάρκεια του εθνικού πολέμου, καταργήθηκε. Οι διατάξεις του για συνταγματική μοναρχία, καθολική ψήφο, ξεχωριστό νομοθετικό σώμα και πολιτικές ελευθερίες αντικαταστάθηκαν από ένα σκληρό απολυταρχισμό.

Για έξι σχεδόν χρόνια η κυριαρχία του Φερδινάνδου τύλιξε την Ισπανία σε σάβανο. Παρόλο που η χώρα άρχισε να ανακτά το ρυθμό της με το επιτυχημένο πραξικόπημα των Κιρόγα και Ριέγο τον Ιανουάριο του 1820, το φάντασμα της απολυταρχίας κλείστηκε στο μαυισυλίο της ιστορίας μόνο μετά το θάνατο του Φερδινάνδου το 1833. Εντούτοις, μετά την κατάργηση της απολυταρχικής διακυβέρνησης, η Ισπανία ήρθε αντιμέτωπη με την απειλή της θεοκρατίας. Το ξέσπασμα του Α΄ Καρλιστικού Πολέμου τον Οκτώβριο του 1833 ήταν η πρώτη προσπάθεια της εκκλησίας να αποκτήσει τον έλεγχο της ισπανικής πολιτικής ζωής. Όταν η βία απέτυχε να ανεβάσει στο θρόνο τον αντιδραστικό αδελφό του Φερδινάνδου, τον Δον Κάρλος, η εκκλησία στράφηκε στη συστηματική διάβρωση του κράτους. Στα τέλη της δεκαετίας του 1860 η αυλική *camarilla** έβριθε από παπάδες και η ιερατική επιδεξιότητα έδειχνε έτοιμη να επιτύχει ό,τι δεν είχαν καταφέρει με τις εξεγέρσεις τους οι ένοπλοι αγρότες πολιτοφύλακες όλα αυτά τα χρόνια των αιματηρών αγώνων τους.

Παρ' όλα αυτά, ούτε η εκκλησία ούτε ο στρατός, που αντιδρούσε στις φιλοδοξίες της, ούτε η μπουρζουαζία θα αποκτούσαν το διαρκή έλεγχο του ισπανικού κράτους. Τα τριάντα χρόνια που ακολούθησαν το θάνατο του Φερδινάνδου έμοιαζαν με το θερμομετρικό διάγραμμα ενός ανθρώπου που πεθαίνει από υψηλό πυρετό. Οι κυβερνήσεις άλλαζαν με εκπληκτική συχνότητα, παρασυρόμενες από πολιτικές μανούβρες, εμφύλιους πολέμους και πάνω απ' όλα από στρατιωτικά πραξικοπήματα. Ο στρατός, που αρχικά ήταν ο υπερασπιστής του φιλελευθερισμού κατά της απολυταρχίας και της ιερατικής αντίδρασης, άρχισε να δρα σαν δικαιωματικός πολιτικός άρχοντας. Ακόμη και η λέξη «φιλελευθερισμός» άρχισε να χάνει τη σημασία της. Ο συνασπισμός που αξίωνε αυτή την ονομασία είχε διαιρεθεί στους μετριοπαθείς, μια αντιδραστική συνάθροιση που βασιζόταν στους αστούς γαιοκτήμονες, και τους προοδευτικούς, μια δράκα αντικληρικών «ευρωπαϊστών» που βασιζόνταν στην υποστήριξη

* Σ.τ.Μ. Οι μυστικοσύμβουλοι ενός ηγεμόνα. Ισπανικά.

των ευκατάστατων μεσοαστών. Οι δημοκρατικοί αναδύθηκαν από τα βάθη της απογοητευμένης μικροαστικής τάξης. Επρόκειτο για μια συσπείρωση ριζοσπαστών και φεντεραλιστών με τους δεύτερους να υποστηρίζουν τη θεωρία του Πι ι Μαργάλ για ένα κράτος καντονιών στο πρότυπο της Ελβετίας.

Υπήρχε ένα στοιχείο που ένωνε αυτά τα αποβράσματα των μοναρχικών, των κληρικών, των «φιλελευθέρων», των γαιοκτημόνων και των στρατιωτικών που πάλευαν απεγνωσμένα για τον έλεγχο του κράτους. Ήταν ο φόβος: ο φόβος των μαζών. Ο Φραντς Μπορκενάου παρατηρεί ότι: «στη Βρετανία, στην Αμερική και στη Γερμανία όλα τα λαϊκά κινήματα πήγαζαν από τα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας και εν συνεχεία διαπερνούσαν τις μάζες». Αντιθέτως, στην Ισπανία «κανένα κίνημα που εκδηλώθηκε στις ανώτερες τάξεις δεν επηρέασε ποτέ ουσιαστικά τις μάζες. Η Ισπανία είναι η χώρα όπου είναι ολοφάνερος ο αυθορμητισμός του “λαού” κατά της αριστοκρατίας, της μπουρζουαζίας, της διανόησης και τις τελευταίες δεκαετίες κατά του κλήρου. Αυτή η βαθιά απόσχιση του λαού από τις ομάδες εξουσίας, αυτή η ανάπτυξη πρωτοβουλίας από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα αποτελούσε ανέκαθεν σύμπτωμα βαθιάς παρακμής και αποσύνθεσης του παλαιού πολιτισμού».

Νιώθοντας την ίδια την αδυναμία και την παρακμή τους, οι άρχουσες τάξεις αντιμετώπισαν το λαό με ένα συνδυασμό ολύμπιας περιφρόνησης και καθαρού πανικού. Αναφέρεται ότι μετά από μια δύσκολη εμπειρία σε μια λαϊκή αναταραχή ο Κάρολος Γ' δεν ξεπέρασε ποτέ το φόβο του για τον «όχλο» της Μαδρίτης - τον τρομοκρατούσαν ακόμη και οι απλοί θόρυβοι του δρόμου. Παρόλο που η εθνική παράδοση αναγνωρίζει ότι «ο λαός» έτρεψε σε φυγή τα στρατεύματα του Ναπολέοντα από την Ισπανία, ένας σύγχρονος της εποχής θυμάται τον πανικό με τον οποίο αντιμετώπισαν οι μεσαίες τάξεις την είσοδο των ραχένδυτων στρατιωτών του «στρατού της Βαλένθιας» στη Μαδρίτη.*

* Σ.τ.Εκδ. Ο «στρατός» αυτός, αποτελούμενος ως επί το πλείστον από

Η εκκλησία ήταν αυτή που ανέλαβε τη χειραγώγηση των μαζών, την άγρυπνη παρακολούθησή τους και τον περιορισμό τους. Η ιστορική απομόνωση της εκκλησίας από το λαό κατά το 19ο αιώνα, εν μέρει συνέπεια της αγροτικής πολιτικής των φιλελευθέρων, ολοκλήρωσε την απομόνωση των κυρίαρχων τάξεων στην Ισπανία.

Είχε υπάρξει βέβαια μια εποχή όπου το κύρος της εκκλησίας ήταν τεράστιο στις λαϊκές μάζες και ο θεσμός ιδιαίτερα δημοφιλής. Οι καμπάνες των εκκλησιών της Ισπανίας είχαν σημάνει το συναγερμό για την Ανάκτηση και είχαν ξεσηκώσει χωριά ολόκληρα στον πόλεμο κατά των μαυριτανών εισβολέων. Οι κληρικοί όχι μόνο ευλογούσαν τις χριστιανικές στρατιές, αλλά μπαίνανε και επικεφαλής στη μάχη. Κατά τη διάρκεια του «Χρυσού Αιώνα» ο κλήρος συμβόλισε την κοινωνική συνείδηση της Ισπανίας, υψώνοντας τη φωνή του υπέρ των αγροτών που τους εκμεταλλεύονταν στην πατρίδα και υπέρ των Ινδιάνων που αποδεκατίζονταν στις αποικίες. Καταφέρθηκε κατά της αγριότητας της τοκογλυφίας, των προνομίων και της απληστίας και ήταν, σε αντίθεση με τις κυρίαρχες τάξεις, ο μόνος που υπερασπίστηκε τους κοινοτικούς θεσμούς της Ισπανίας και τους θεσμούς των φυλών του Νέου Κόσμου.

Παρά την επιβλητική της ιεραρχία, η ισπανική εκκλησία παρέμεινε ο πιο δημοκρατικός θεσμός σε μια κοινωνία αγκυροβλημένη στον πολιτικό απολυταρχισμό. Ένας γάλλος ευγενής που επισκέφθηκε την Ισπανία στις αρχές του 19ου αιώνα, χαρακτήρισε τον ισπανικό κλήρο «*tout a fait républicaine*» (βαθιά δημοκρατικό). Ο

εθελοντές αγρότες από τη Βαλένθια και τη Μούρθια –γνωστούς για την αγριότητά τους– υπό τη διοίκηση βαθμοφόρων στρατιωτικών, μπήκε θριαμβευτικά στη Μαδρίτη στις αρχές Αυγούστου του 1808, όταν τα γαλλικά στρατεύματα είχαν ήδη αποχωρήσει. Είχε προηγηθεί στα τέλη Ιουνίου η ανεπιτυχής πολιορκία της Βαλένθιας από τους Γάλλους, όταν η «Επιτροπή της Βαλένθιας», αποτελούμενη από στρατιωτικούς, ευγενείς κ.ά. κήρυξε τον πόλεμο στον Ναπολέοντα μετά από ισχυρές πιέσεις των λαϊκών στρωμάτων. Ο πανικός των μεσοαστών οφείλεται και στο γεγονός ότι οι περισσότεροι ήταν φίλα προσκείμενοι στους Γάλλους.

Ρέιμοντ Καρ σε μια οξυδερκή ανάλυση της σύγχρονης ισπανικής ιστορίας μάς υπενθυμίζει ότι «ένας πριμάτος του 18ου αιώνα ήταν γιος καρβουνιάρη, πράγμα ασύλληπτο για τα δεδομένα της Γαλλίας» και ακόμη ότι οι περισσότεροι επίσκοποι προέρχονταν από «τους άσημους μικροευγενείς της επαρχίας». Επιπλέον, ο κλήρος της Ισπανίας δεν έκανε επίδειξη πλούτου ή χλιδής. Ένας επίσκοπος, προσθέτει ο Καρ, «ήταν φυσικό να δίνει όλο το περίσσειμά του σε φιλανθρωπίες και μόλις κάλυπτε τις λιτές ανάγκες του νοικοκυριού του. Ο μέσος ιερέας της ενορίας ήταν φτωχός και φτωχός παρέμεινε κατά το 19ο και τον 20ο αιώνα. Κέρδιζε λιγότερα από έναν καλοπληρωμένο εργάτη και συχνά στις αγροτικές ενορίες εξαρτιόταν από την πώληση αυγών ή άλλων δευτερευόντων αγροτικών προϊόντων».

Ακόμη κι αν μια τέτοια περιγραφή φαίνεται υπερβολική, είναι γεγονός πως με την πάροδο του χρόνου, η εκκλησία άρχισε να γερνά και να χοντραίνει, όπως ακριβώς οι αυλικοί, των οποίων οι λιπόσαρκοι πολεμιστές πρόγονοί τους είχαν βοηθήσει στην εκδίωξη των Μαυριτανών. Στα τέλη του 18ου αιώνα, η εκκλησία είχε γίνει ο μεγαλύτερος γαιοκτήμονας και ο πλουσιότερος θεσμός της Ισπανίας, αδιάρρηκτα συνδεδεμένος με τη μοναρχία και την αριστοκρατία. Το χάσμα μεταξύ του τι «έπρεπε» να κάνουν οι επίσκοποι και του τι έκαναν στην πραγματικότητα είχε αξιοσημείωτα διευρυνθεί, παρ' όλα αυτά η εκκλησία δεν είχε χάσει το κύρος της στις μάζες. Στον τεράστιο αριθμό των *los miserables* (των ζητιάνων), που ήταν η κινητήρια δύναμη στις ταραχές του «όχλου» και στις μικροεξεγέρσεις στους δρόμους των ισπανικών πόλεων, η εκκλησία δεν παρείχε μόνο χώρους συνάντησης αλλά και υλική υποστήριξη. Στη Μαδρίτη για παράδειγμα μόνο οι μονές πρόσφεραν στους ζητιάνους 30.000 πιάτα σούπα καθημερινά. Στη Βαλαδολίδ, σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Καρ, το ένα εικοστό του πληθυσμού εξαρτιόταν για την επιβίωσή του από την εκκλησία, «καθώς η σούπα και το ψωμί που πρόσφεραν τα επισκοπικά παλάτια και τα μοναστήρια αποτελούσαν σημαντικό στοιχείο για τον προϋπολογισμό των φτωχών των πόλεων».

Εντούτοις, δεσμοί αυτού του τύπου μπορούσαν να υπάρξουν μόνο

εάν η εκκλησία συντηρούσε τις αγροτικές ρίζες ενός φεουδαρχικού κράτους, ρίζες που τροφοδοτούσαν το μεσαιωνικό θέαμα της δημόσιας ταπεινοφροσύνης και της φιλανθρωπίας προς τους φτωχούς. Όταν ο φιλελεύθερος πρωθυπουργός Μεντιθάμπαλ εισήγαγε τη δήμευση της εκκλησιαστικής γης σε μείζονα κλίμακα, αυτές οι παραδοσιακές ρίζες κόπηκαν βιαίως. Φαινομενικά η δήμευση έγινε για δύο λόγους: για να χρηματοδοτηθεί ο πόλεμος κατά των καρλιστών και για να δημιουργηθεί μια αγροτική μεσαία τάξη ως έρεισμα για τους φιλελευθέρους. Στην πραγματικότητα η πώληση των κτημάτων της εκκλησίας δεν είχε κανένα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Τα δήμευμένα κτήματα αποτέλεσαν αντικείμενο χονδρειακής αστικής κερδοσκοπίας που ανέδειξε μια νέα τάξη γαιοκτημόνων. Η δίψα των φτωχών αγροτών για γη, που στη Γαλλία ικανοποίησε η Μεγάλη Επανάσταση και ο Ναπολέων, παρέμεινε στην Ισπανία ως ενδημικό φαινόμενο.

Έχοντας χάσει τη γη της και τις αγροτικές της βάσεις, η εκκλησία για να αντλήσει πόρους στράφηκε στην κερδοσκοπία και στις επιχειρήσεις. Ο ανώτερος κλήρος άρχισε να παραμελεί τα ποιμαντικά του καθήκοντα για τους πιο επικερδείς τομείς της βιομηχανίας, του εμπορίου, της αγοράς αστικών ακινήτων και, σύμφωνα με τα κριτήρια της εποχής, των μπορντέλων. Οι νέες επενδύσεις της μετέτρεψαν την Καθολική Εκκλησία από το μεγαλύτερο γαιοκτήμονα της Ισπανίας στο μεγαλύτερο καπιταλιστή. Η ιδεολογία της, η πιο μεσαιωνική και αταβιστική της δυτικής Ευρώπης, τη μετέτρεψε από κοινωνική συνείδηση της άρχουσας τάξης στην πιο αντιδραστική δύναμη της κοινωνικής ζωής.

Η απώλεια του λαϊκού κύρους της εκκλησίας άφησε μόνο ένα θεσμό που μπορούσε να λειτουργήσει πολιτικά χωρίς λαϊκή βάση – το στρατό. Αρχικά ο στρατός ήταν το προτύργιο του φιλελευθερισμού και τα πρώτα του πραξικοπήματα επέβαλλαν τα συμφέροντα της μεσαίας τάξης στην ισπανική πολιτική σκηνή. Αλλά μισός αιώνας παρέμβασης και χειρισμών τον είχαν καταστήσει σώμα πραιτοριανών ακόμη και για τους μετριοπαθείς. Έχοντας εξαντλή-

σει τα περιθώρια συμμαχίας της με τους φιλελευθέρους και έχοντας εμπλακεί σε ιμπεριαλιστικές περιπέτειες στο Μαρόκο, η ισπανική στρατιωτική κάστα άρχισε την αργή και μοιραία στροφή της προς τα δεξιά. Εάν οι φιλελεύθεροι, που διατηρούσαν ακόμη την ψευδαίσθηση της λαϊκής υποστήριξης, θεωρούσαν το στρατό ως ενοχλητικό και επικίνδυνο εμπόδιο, οι αντιδραστικοί των μεταγενέστερων χρόνων με χαρά τον χρησιμοποίησαν σαν μοχλό για την απόκτηση κοινωνικής ισχύος. Η ιστορία του στρατού μετά το 1870 είναι μια εξαντλητική περιγραφή της εντεινόμενης απομόνωσής του, της ενασχόλησής του με το χρήμα, την προαγωγή, τη δωροδοκία και της υπεροψίας του απέναντι στην *canaille*.*

Για τους στρατιωτικούς *canaille* ήταν φυσικά οι λαϊκές μάζες της Ισπανίας –αγρότες, εργάτες γης, βιοτέχνες, βιομηχανικοί εργάτες, ζητιάνοι– η πλειοψηφία των οποίων ζούσε σε συνθήκες εξαθλίωσης. Χιλιάδες ζητιάνοι ζούσαν στις φτωχογειτονιές της πόλης ή περιπλανιόνταν στους δρόμους της υπαίθρου. Για τις άρχουσες τάξεις ο ισπανικός λαός ήταν ένα απρόσωπο και ανώνυμο πλήθος, ζωηρό αλλά ανοργάνωτο, απειλητικό αλλά πολιτικά αδρανές. Όλες οι αντιμαχόμενες φατρίες στην κορυφή της κοινωνίας είχαν κοινή ανάγκη την εξαίρεση του λαού από τις διαδικασίες των θεσμικών αλλαγών.

Αλλά εάν η λέξη «μάζα» σημαίνει κάτι περισσότερο από καθαρούς αριθμούς, στην Ισπανία χάνει το νόημά της. Από το ισπανικό *mueblo*, με την αξιοσημείωτη αίσθηση κοινότητας που το διακατείχε, αναδύθηκε ένας λαός του οποίου η αυτοπεποίθηση, η αξιοπρέπεια και η εκπληκτική του ατομικότητα δείχνουν να είναι εγγενή χαρακτηριστικά. Η λέξη *dignidad* [αξιοπρέπεια] έχει στα ισπανικά έναν τόνο αγριάδας που δεν συναντούμε σε άλλη ευρωπαϊκή γλώσσα. Μια αγριάδα που οι αναρχικοί καλλιέργησαν σε κάθε απόχρωση συμπεριφοράς και δράσης. Δεν ήταν οι μόνοι από αυτή την άποψη. Ο Μπρέναν μας θυμίζει ότι τουλάχιστον στα βόρεια της Σιέρα Μορένα

* Σ.τ.Μ. Όχλος, παλιάνθρωποι, κανάγιες. Γαλλικά.

η αξιοπρέπεια είναι μια αξία βαθιά ριζωμένη στην ιστορία της Ισπανίας: ο χωρικός που όργωνε με ένα σπαθί που κρεμόταν από τη μέση του, ο τσαγκάρης και ο κτίστης που μεταχειρίζονταν τον ευγενή σαν όμοιό τους, ο ζητιάνος που απαιτούσε να προσφωνείται «η εντιμότητά σας» είναι εικόνες που υπήρχαν από πολλούς αιώνες.

Αυτό το λαό απέκλεισαν οι άρχουσες τάξεις από όλες τις σημαντικές σχέσεις με τους θεσμούς και τις αξίες της επίσημης Ισπανίας. Έως τα τέλη της δεκαετίας του 1860 είχε δημιουργηθεί ένα πολιτιστικό, θρησκευτικό, πολιτικό και οικονομικό κενό για τις λαϊκές μάζες της Ισπανίας. Η εκκλησία είχε προδώσει το ρόλο της και οι πολιτικοί τις υποσχέσεις τους. Δεν υπήρχε τρόπος να συμφιλωθούν έστω και ελάχιστα τα συμφέροντα των εργατών γης, των ακτημόνων αγροτών και των εργατών, που τους εκμεταλλεύονταν άγρια, με εκείνα της άρχουσας τάξης. Οι *casiques* κυβερνούσαν με σκληρότητα τα χωριά. Η Guardia Civil* αστυνόμευε τους δρόμους και τους σιδηροδρομικούς σταθμούς. Οι εργάτες, καθώς τους είχαν αρνηθεί το δικαίωμα για οργάνωση, αντιμετώπιζαν μια σχεδόν συμπαγή φάλαγγα από αρπακτικούς εργοστασιάρχες. Οι φρουροί του κράτους, απασχολημένοι με τα δικά τους στενά μικροπολιτικά συμφέροντα, ούτε που αντιλαμβάνονταν τις απογοητευμένες μάζες. Για το μεγαλύτερο μέρος του ισπανικού λαού η πολιτική ζωή ήταν εξίσου κενή με τον άδειο θρόνο της Μαδρίτης. Κατά συνέπεια, μετά το 1870 εκείνα που μπορούσαν να γεμίσουν αυτό το κενό ήταν η δημοκρατική πολιτική της μικροαστικής τάξης, οι σοσιαλιστικές θεωρίες της ριζοσπαστικής διανόησης και τα αναρχικά ιδανικά προλεταριακής ή αγροτικής απόχρωσης.

* Σ.τ.Μ. Κατά λέξη Πολιτοφυλακή. Αστυνομικό σώμα αντίστοιχο της ελληνικής χωροφυλακής. Ιδρύθηκε το 1844 από τη βασίλισσα Ισαβέλλα Β' Εξαιτίας των βίαιων κατασταλτικών μεθόδων που χρησιμοποίησε για να καταπνίξει τις εργατικές και αγροτικές εξεγέρσεις η Guardia Civil έγινε γρήγορα λαομίσητη. Περισσότερα στοιχεία στο πέμπτο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
Τα Πρώιμα Χρόνια

Προλεταριακός Αναρχισμός

Η ίδρυση της Ισπανικής Περιφερειακής Ομοσπονδίας εγκαινίασε μια εντελώς νέα περίοδο στη σύγχρονη ιστορία της Ισπανίας. Από τη στιγμή που τα κομφορμιστικά φιλελεύθερα κόμματα είχαν αποκοπεί από τις μάζες της Ισπανίας, οι κατώτερες τάξεις θα προσπαθούσαν να δημιουργήσουν τις δικές τους οργανώσεις. Η πολιτική πώλωση ανάμεσα σε κυβερνώντες και κυβερνωμένους ήταν αντίστοιχη με εκείνη που είχε διαμορφωθεί από πολύ καιρό σε οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο, μόνο που τα επόμενα χρόνια έμελλε να οδηγήσει σε αντιπαραθέσεις που θα αποκτούσαν ολοένα και πιο έντονο χαρακτήρα.

Οι πρώτες από αυτές είχαν ήπια μορφή. Το ιδρυτικό συνέδριο είχε προκαλέσει τις επιθέσεις του τύπου σε ολόκληρη την Ισπανία, ειδικότερα στη Μαδρίτη, όπου οι φιλελεύθεροι και οι δημοκρατικοί θεώρησαν ότι η αντιπολιτική στάση της νέας Ομοσπονδίας απειλεί την ήδη φθίνουσα επιρροή τους πάνω στην εργατική τάξη. Ευτυχώς το πιο άμεσο πρακτικό αποτέλεσμα του συνεδρίου της Βαρκελώνης ήταν ότι εφοδίασε την Ομοσπονδία με τη μαγιά του δικού της εθνικού τύπου. Δίπλα στη *Federación* της Βαρκελώνης και στη *Solidaridad* της Μαδρίτης, οι Διεθνιστές απέκτησαν την *Obrera* [*Η Εργάτρια*] και τη *Revolución* [*Η Επανάσταση*] στην Πάλμα και τη *Voz del Trabajador* [*Η Φωνή του Εργαζομένου*] στην καθοριστικής σημασίας βιομηχανική πόλη του Μπιλμπάο. Η προπαγάνδα της Ισπανικής Ομοσπονδίας αντιπροσωπεύει ενδεχομένως το σημαντι-

κότερο επίτευγμα του πρώτου εξαμήνου της ύπαρξής της. Το έντυπο υλικό της εξαπλώθηκε σε χιλιάδες κόσμο πυροδοτώντας την αντίδραση του επίσημου τύπου, ο οποίος της πρόσφερε με τη σειρά του πλατιά και διαρκή δημοσιότητα. Στη σκέψη του κόσμου η Ομοσπονδία άρχισε να αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις από τις πραγματικές, μια εικόνα την οποία το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο στη Μαδρίτη και τα τμήματα φρόντισαν να ενισχύσουν κατάλληλα με πολυάριθμα φυλλάδια, ανακοινώσεις και δημόσιες συγκεντρώσεις.

Σε άλλους τομείς όμως οι δραστηριότητες της Ομοσπονδίας δεν ήταν εξίσου ικανοποιητικές. Ο μεγάλος ενθουσιασμός που προκλήθηκε από το ιδρυτικό συνέδριο σύντομα παραχώρησε τη θέση του στη χαλάρωση. Η ανταπόκριση στην προσπάθεια του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου να εξασφαλίσει την εργατική ενότητα μεταξύ των διαφόρων τμημάτων σε ολόκληρη τη χώρα υπήρξε απογοητευτική. Επιστολές που εστάλησαν σε απομακρυσμένες περιοχές της Ισπανίας παρέμειναν αναπάντητες, πολύ συχνά οι απαντήσεις έρχονταν καθυστερημένα και ένα μόνιμο έλλειμμα οικονομικών πόρων δημιούργησε δυσκολίες στην οργάνωση της Μαδρίτης και σοβαρές στερήσεις για τα μέλη του Συμβουλίου, η πλειοψηφία των οποίων είχαν προσφέρει αφειδώς το χρόνο και τα χρήματά τους. Αυτό με τη σειρά του προκάλεσε τριγμούς στις σχέσεις ανάμεσα σε μερικά μέλη της Συμμαχίας που συνέθεταν τον κεντρικό πυρήνα της Ομοσπονδίας με αποτέλεσμα σοβαρές προσωπικές και πολιτικές προστριβές.

Ακόμα σοβαρότερα ήταν τα προβλήματα που αντιμετώπιζε το κίνημα στην Βαρκελώνη. Μολονότι η Καταλονία είχε εξασφαλίσει το μεγαλύτερο και πιο ενιαίο συνασπισμό της εργατικής τάξης για την Ισπανική Ομοσπονδία, οι Διεθνιστές αποτελούσαν ισχυρή μειοψηφία ανάμεσα στο προλεταριάτο της Βαρκελώνης. Ίσως μόνο το 9% από την εργατική τάξη στην πόλη να υποστήριζε το κίνημα. Όσο μικρό κι αν είναι αυτό το ποσοστό, μειώθηκε ακόμα περισσότερο όταν το λιμάνι της Καταλονίας σαρώθηκε από μια επιδημία κίτρινου πυρετού που προκάλεσε πολλούς θανάτους και εξανάγκασε πολλούς να καταφύγουν πανικόβλητοι στην ύπαιθρο. Από τα 10.000 μέλη που

ανήκαν στο κίνημα της Βαρκελώνης τον Ιούλιο του 1870, τον Ιανουάριο του 1871 είχαν παραμείνει μόνο 1.800 και τον Αύγουστο, έναν ολόκληρο χρόνο μετά το ιδρυτικό συνέδριο, λίγο περισσότερα από 2.500. Η γενική αντίληψη ότι η Διεθνής γνώρισε μια θεαματική ανάπτυξη στη διάρκεια του πρώτου χρόνου της ύπαρξής της στην Ισπανία είναι μύθος τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στη Βαρκελώνη, που ήταν και το κέντρο της προλεταριακής υποστήριξης στη Διεθνή.

Φαινομενικά η οργάνωση της Βαρκελώνης τελούσε υπό τον έλεγχο των αναρχικών. Στην πραγματικότητα όμως ο αριθμός των αναρχικών στα τμήματα ήταν πολύ μικρός. Είναι γεγονός ότι πολλές από τις ξεχωριστές μορφές του εργατικού κινήματος της Βαρκελώνης ήταν ρεαλιστές συνδικαλιστές, ο κοινωνικός ιδεαλισμός των οποίων ήταν, στην καλύτερη περίπτωση, επιφανειακός. Στο λιμάνι της Καταλονίας η Διεθνής βασιζόταν στη συμμαχία μιας χούφτας αναρχικών και μιας μεγαλύτερης ομάδας ομορτουριστών συνδικαλιστών που είχαν οδηγηθεί σε μια αντιπολιτική θέση άμεσης δράσης λόγω της αδιάλλακτης στάσης των βιομηχάνων της κλωστοϋφαντουργίας. Ανάμεσα στις δυο αυτές τάσεις του πρώιμου συνδικαλιστικού κινήματος της Καταλονίας υπήρχε μια ασαφής-επίοτε δύσπιστη- σχέση, η οποία τα επόμενα χρόνια διαρκώς διακοπτόταν και επανασυνδεόταν. Η φύση της συμμαχίας αυτής και οι ελιγμοί που συνεπαγόταν ανησύχησε τον θαρραλέο και έντιμο Ανσέλμο Λορένθο. Ο Λορένθο δεν είχε λησμονήσει ποτέ τα λόγια του Φανέλι σχετικά με την ελευθεριακή οργάνωση. «Δεν θα ήταν πιο πρακτικό», αποφάνθηκε αρκετά χρόνια αργότερα, «αν η Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία, αντί να βρίσκει αιφνιδιαστικές συμφωνίες και λύσεις, είχε ασχοληθεί με το έργο της εκπαίδευσης και της διαφώτισης προκειμένου να δείξει το δρόμο για την επίτευξη συμφωνιών και λύσεων ως ένα συνειδητό σύνολο επιθυμιών;» Αντί γι' αυτό, οι εντάσεις στη συγχώνευση των συνδικαλιστικών αιτημάτων με κοινωνικά επαναστατικά ιδεώδη έμελλε να έχουν σοβαρές συνέπειες σε ολόκληρη την ιστορία του ισπανικού εργατικού κινήματος.

Αν οι καταλανοί αναρχικοί είχαν βασίσει αποκλειστικά τις ελπίδες τους στη συμμαχία με μια οπορτουμιστική εργατική ηγεσία, σίγουρα θα είχαν χάσει μέσα από τα χέρια τους το εργατικό κίνημα της Βαρκελώνης προς όφελος ενός ρεφορμιστικού συνδικαλισμού γαλλικού τύπου. Όσο κι αν ήταν ξεροκέφαλη και προσκολλημένη στο παρελθόν η τάξη των εργοδοτών, δεν θα μπορούσε να έχει αποτραπεί αυτή η εξέλιξη. Εκείνο που τελικά παρείχε μαζική υποστήριξη στον αναρχισμό της Καταλονίας ήταν οι ορδές ενός αγροτικού πληθυσμού, οι άκληροι αγρότες και εργάτες γης που είχαν πλημμυρίσει τη Βαρκελώνη ψάχνοντας για δουλειά. Κάθε χρόνο έφταναν κατά χιλιάδες, στην πλειονότητά τους από την καταλανική ύπαιθρο, η αμέσως μετά πολυπληθέστερη ομάδα προερχόταν από το Λεβάντε (τη Μούρθια, τη Βαλένθια, το Αλικάντε, την Καστεγιόν) και ακολουθούσαν οι Αραγονέζοι της Σαραγόσας, της Ουέσκα και της Τερούελ. Αντίθετα με τη λαϊκή πεποίθηση, μόνο ένα μικρό τμήμα από αυτό το διογκούμενο εργατικό δυναμικό είχε προέλθει από την Ανδαλουσία. Οι εκλεπτυσμένοι κάτοικοι της Βαρκελώνης τους άπορους αυτούς απόδημους από το εξαθλιωμένο Λεβάντε με τους επαρχιώτικους τρόπους και την άξεστη συμπεριφορά τους χαρακτήρισαν αδιακρίτως «Μουρθιάνους» – λέξη που στη Βαρκελώνη είχε την ίδια χροιά με τη λέξη «αράτης».

Παρίες σε ένα ξένο, εχθρικό αστικό περιβάλλον, οι Μουρθιάνοι είχαν κατασκηνώσει κατά δεκάδες χιλιάδες σε ελεεινές, άθλιες παράγκες. Οι καλύβες τους κύκλωσαν το μεγάλο λιμάνι και διείσδυσαν στα προάστια του, εξασφαλίζοντας μια απέραντη δεξαμενή ανειδίκευτων χαμάληδων τους οποίους εκμεταλλευόταν η καταλανική αστική τάξη. Περιφρονημένοι από σχεδόν όλες τις παρατάξεις των φιλελευθέρων και αργότερα επηρεαζόμενοι από ριζοσπάστες δημαγωγούς, όπως ο Αλεχάνδρο Λερού, οι Μουρθιάνοι υπήρξαν και μια δεξαμενή για τους πιο ένθερμους υποστηρικτές του ελευθεριακού κινήματος στην Καταλονία. Χωρίς αυτό το μεταναστευτικό προλεταριάτο ο αναρχισμός θα είχε χάσει τη μαζική του βάση προς όφελος μιας κυρίως συνδικαλιστικής εργατικής οργάνωσης και θα

ήταν αδύνατο να αναπροσανατολίσει τις ρεφορμιστικές τάσεις των ειδικευμένων και με μόνιμη απασχόληση βιομηχανικών εργατών της Βαρκελώνης προς τον αναρχοσυνδικαλισμό.

Ο ρόλος των Μουρθιάνων στο ριζωμα του ισπανικού αναρχισμού στη μεγαλύτερη βιομηχανική πόλη της Ισπανίας και η σχεδόν επαναστατική ατμόσφαιρα που δημιούργησαν προβάλλει πολλά συναρπαστικά ερωτήματα. Σύμφωνα με τον Μαρξ, όσο το προλεταριάτο εγκαταλείπει τη θέση του τεχνίτη για τη θέση του βιομηχανικού εργάτη και όσο περισσότερο η τάξη αυτή είναι «πειθαρχημένη, ενωμένη και οργανωμένη από τη διαδικασία της ίδιας της καπιταλιστικής παραγωγής» – δηλαδή από το εργοστάσιο – τόσο εξελίσσεται σε επαναστατική δύναμη. Σύμφωνα με τη θεωρία του Μαρξ οι τεχνίτες ήταν ένα οπισθοδρομικό και υποανάπτυκτο προλεταριάτο, μέλη μιας μεταβατικής τάξης όπως οι αγρότες, και είναι σίγουρο ότι θα αντιμετώπιζε τους Μουρθιάνους των αγροτικών περιοχών, για να μη μιλήσουμε γενικότερα για τους εξαθλιωμένους των ισπανικών πόλεων, με περιφρόνηση – σαν *déclassé* αποβράσματα, σαν ένα λούμπεν προλεταριάτο.

Αυτή η περιφρονητική στάση απέναντι στις παρακμασμένες τάξεις στη βάση της κοινωνίας διαπιστώνεται σαφώς στα σχόλια του για τον Γαλλοπρωσικό Πόλεμο. «Οι Γάλλοι χρειάζονται μια συντριβή», έγραψε στον Ένγκελς, μία ημέρα μετά το ξέσπασμα των εχθροπραξιών: «Αν νικήσουν οι Πρώσοι, τότε η συγκέντρωση της κρατικής εξουσίας είναι χρήσιμη για τη συγκέντρωση της γερμανικής εργατικής τάξης. Επιπλέον, η γερμανική υπεροχή στην Ευρώπη θα μετατοπίσει το κέντρο βάρους του δυτικοευρωπαϊκού εργατικού κινήματος από τη Γαλλία στη Γερμανία και δεν χρειάζεται παρά να συγκρίνει κανείς το κίνημα από το 1866 έως τώρα στις δύο χώρες για να διαπιστώσει ότι η γερμανική εργατική τάξη είναι ανώτερη από τη γαλλική τόσο στη θεωρία όσο και στην οργάνωση. Η επικράτηση της επί της Γαλλίας στην παγκόσμια σκηνή θα γίνει ταυτόχρονα η επικράτηση της θεωρίας μας πάνω στη θεωρία του Προυτόν».

Όπως αποδείχτηκε, ο Μαρξ έσφαλλε – όχι μόνο στις προβλέψεις

του, αλλά και στις ερμηνείες του. Οι τάξεις που αποτέλεσαν το σημείο αιχμής στην επανάσταση του 1848 δεν ήταν οι εργάτες των εργοστασίων, αλλά κυρίως οι τεχνίτες και οι εργαζόμενοι σε μικρές βιοτεχνίες, εκείνα ακριβώς τα εξαθλιωμένα, προβιομηχανικά στρώματα τα οποία ο Μαρξ αντιμετώπιζε με τόση περιφρόνηση. Οι εργάτες των εργοστασίων του Βερολίνου, συγκεντρωμένοι κυρίως στη νέα ατμοκίνητη βιομηχανία, έπαιξαν αντιδραστικό ρόλο στο επαναστατικό κίνημα της περιόδου ακόμα και σε σύγκριση με τους μικροαστούς δημοκράτες. Αργότερα, ένα χρόνο μετά την επιστολή του Μαρξ προς τον Ένγκελς, οι *déclassés* της Μονιμάτρης, οι τεχνίτες και οι εργαζόμενοι στις μικρές βιομηχανίες (οι «εργάτες πολυτελείας», όπως τους αποκαλούσε περιφρονητικά ο Μαρξ) ύψωσαν κόκκινες σημαίες και πέθαναν κατά χιλιάδες στα οδοφράγματα υπερασπίζοντας την Παρισινή Κομμούνια του 1871. Και εξήντα περίπου χρόνια αργότερα δεν ήταν το εξελεγμένο, εξαιρετικά συγκεντρωτικό και πειθαρχημένο εργατικό κίνημα της Γερμανίας που θα έπαιρνε τα όπλα ενάντια στο φασισμό, αλλά οι εργάτες και οι αγρότες της Ισπανίας, που αμφότεροι υπήρξαν μοναδικοί στη Δυτική Ευρώπη καθώς είχαν διατηρήσει τις προβιομηχανικές αντιλήψεις.

Δίκην ειρωνείας, «η ίδια η διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής», την οποία επισήμανε ο Μαρξ στο *Κεφάλαιο*, δεν χρησίμευσε μόνο για να ενώσει, να πειθαρχήσει και να συγκεντρώσει το προλεταριάτο, αλλά και για να νοθεύσει τις επαναστατικές του τάσεις. Όσο περισσότερο οι εργάτες εθίζονταν στη ρουτίνα του εργοστασίου και υπέκυπταν στις απαιτήσεις των προϊσταμένων τους, τόσο έτειναν να αποδέχονται την ιεραρχία, την εξουσία και την υπακοή σαν μια αναπόφευκτη μοίρα. Και όσο περισσότερο η θέση της εργατικής τάξης στην κοινωνία γινόταν κληρονομική, η ίδια –μη γνωρίζοντας άλλο τρόπο ζωής πέρα από τη βιομηχανική ρουτίνα– τόσο λιγότερο επαναστατικές τάσεις κληροδοτούσε στους απογόνους της. Ήταν ακριβώς η διαρκής ροή των Μουρθιάνων στην καταλανική βιομηχανία, η συνεχώς διογκούμενη δράση των διαλυμένων τάξεων που προέρχονταν από τα προβιομηχανικά *pueblos*, η

ατία για την ανάκαμψη του επαναστατικού ζήλου του προλεταριάτου της Βαρκελώνης. Αυτός ο αγροτικός λαός, ο οποίος είχε ξεριζωθεί από μια προκαπιταλιστική κουλτούρα και έναν αντίστοιχο τρόπο ζωής και ήταν εμποτισμένος με αξίες, κώδικες και προτιμήσεις τελείως αντίθετες στην αποχαυνωτική κουλτούρα των πόλεων, εμπόδισε τα πιο αδρανή και εγκλωβισμένα τμήματα της καταλανικής εργατικής τάξης να προσαρμοστούν στα καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα. Οι Μουρθιάνοι ήταν ένα απέραντο κοινωνικό στρώμα που δεν είχε απολύτως τίποτε να χάσει. Εξοικειωμένοι με την παρανομία, εκδηλωτικοί και με την εξέγερση στο αίμα τους ηλεκτρίσαν την ατμόσφαιρα της Βαρκελώνης και τη μετέτρεψαν στην πιο συναρπαστική, ανυπότακτη και επαναστατική πόλη της Ευρώπης.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1870 όμως αυτές οι μεγάλες μάζες των ημιπρολεταρίων είχαν να διανύσουν ακόμα πολύ δρόμο μέχρι να στραφούν προς τον αναρχισμό. Οι πρώτοι πιο αφοσιωμένοι υποστηρικτές της Ισπανικής Ομοσπονδίας ήταν τεχνίτες και όχι *déclassés* ή ανειδίκευτοι εργάτες εργοστασίων. Ήδη από το 1872 οι μισοί και περισσότεροι αντιπρόσωποι στο συνέδριο της Ομοσπονδίας στην Κόρδοβα ήταν τυπογράφοι, στοιχειοθέτες, οικοδόμοι, υποδηματοποιοί και αρτοποιοί – με λίγα λόγια ειδικευμένοι ή αρκούντως ειδικευμένοι τεχνίτες που εργάζονταν σε μικρές βιοτεχνίες. Μόνον ο ένας στους πέντε αντιπροσώπους ήταν εργάτης σε εργοστάσιο και ακόμα μικρότερο ήταν το ποσοστό των αγροτών. Οι ανυπότακτοι εξαθλιωμένοι της Μαδρίτης, για παράδειγμα, δεν συμπαθούσαν κατά κανέναν τρόπο την Ομοσπονδία. Στις 2 Μαΐου 1871, που η Ισπανία γιόρταζε την επέτειο της πρώτης λαϊκής εξέγερσης κατά της στρατιάς του Ναπολέοντα, οι Διεθνιστές οργάνωσαν ανοιχτή συγκέντρωση για να εκφράσουν την αντίθεσή τους στο σοβινιστικό, αντιγαλλικό πνεύμα που προκαλούσε ο εορτασμός. Η συγκέντρωση διαλύθηκε από τη φτωχολογιά της περιοχής. Ένα αγριεμένο πλήθος πολίορκησε τους Διεθνιστές σε ένα καφενείο μέχρι αργά την νύχτα.

Θεωρητικά ο χρόνος ήταν με το μέρος της Ομοσπονδίας, η οποία

σύντομα άρχισε να κερδίζει έδαφος ανάμεσα στους εργάτες και τους φτωχούς της πόλης. Μερικές επιτυχημένες απεργίες στη Βαρκελώνη σε συνδυασμό με την αυξανόμενη φήμη της Διεθνούς στο εσωτερικό και στο εξωτερικό προσέλκυσαν στο κίνημα νέους αφοσιωμένους οπαδούς. Οι προοπτικές για μια γρήγορη ανάπτυξη έμοιαζαν εξαιρετικά ευοίωνες. Στη Βαρκελώνη τα μέλη άρχισαν να αυξάνονται σημαντικά μετά τη μείωση που είχαν παρουσιάσει τον Ιανουάριο του 1871. Νέα έντυπα ξεκίνησαν ή προγραμματίσαν την έκδοσή τους ενώ η αγκιτάτσια άρχισε να παίρνει σοβαρές διαστάσεις εκτός από τις πόλεις και σε απομακρυσμένες περιοχές της υπαίθρου.

Όμως, τελικά, ο χρόνος, όπως απεδείχθη, ήταν αυτό ακριβώς που έλειπε από την Ισπανική Ομοσπονδία. Όταν το Μάρτιο του 1871 οι εργάτες του Παρισιού ξεσηκώθηκαν και εργαθίδρυσαν την Κομμούνα, ρίγη τρόμου συγκλόνισαν τις αυλές και τις καγκελαρίες της Ευρώπης. Στη Μαδρίτη οι φόβοι αυτοί μεγάλωσαν από την αυξανόμενη κυβερνητική αστάθεια. Το Δεκέμβριο του 1870 ο Αμσδαίος της Σαβοΐας είχε έρθει από την Ιταλία για να καταλάβει τον κενό ισπανικό θρόνο, αλλά η παρουσία του, αντί να συμφιλιώσει τις αντιμαχόμενες πολιτικές παρατάξεις, έφερε εκ νέου στο προσκήνιο όλες τις εσωτερικές διενέξεις και ίντριγκες που είχαν οδηγήσει στην απομόνωση και στην εκθρόνιση της Ισαβέλλας. Το νέο καθεστώς, οξύθυμο και ανασφαλές καθαυτό, έγινε βαθμιαία ευαίσθητο απέναντι στην αγκιτάτσια που είχαν εγκαινιάσει οι Διεθμιστές. Σύντομα οι επιθέσεις του τύπου άρχισαν να παραχωρούν τη θέση τους στην αστυνομική καταστολή. Οι Διεθμιστές παρενοχλούνταν και φυλακίζονταν ολοένα και συχνότερα και το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο, ανησυχώντας από την τροπή των γεγονότων, αποφάσισε να μεταναστεύσει στην πιο ήρεμη ατμόσφαιρα της Πορτογαλίας. Τον Ιούνιο του 1871, την Ημέρα των Ευχαριστιών, ο Λορένθο, ο Μοράγο και ο Φρανθίσκο Μόρα αναχώρησαν για τη Λισαβόνα μαζί με τα αρχεία της Ισπανικής Ομοσπονδίας, αφήνοντας πίσω τους τον Μπορέλ και τον Άνχελ Μόρα για να παρακολουθούν τις εξελίξεις.

Η φυγή αυτή ήταν μάλλον πρόωγη. Η κυβέρνηση ήταν ακόμα

πολύ αδύναμη και διασπασμένη για να διαλύσει την εργατική οργάνωση και η πίεση άρχισε να υποχωρεί. Τρεις μήνες αργότερα οι Διεθνιστές επέστρεψαν στη Μαδρίτη. Στη διάρκεια της σύντομης εξορίας τους πέρασαν από ένα νέο σκληρό κύκλο στερήσεων και εσωτερικών προστριβών, αλλά η παραμονή τους στη Λισαβόνα δεν απέβη τελείως άκαρπη. Εκεί συνάντησαν δυο νεαρούς διανοούμενους, τον Χοσέ Φοντάνα και τον Αντέρο δο Κεντάλ, οι οποίοι τους βοήθησαν να εγκαθιδρύσουν τον πρώτο σταθερό πυρήνα της Διεθνούς (και της Συμμαχίας του Μπακούιν) στην Πορτογαλία. Ένα χρόνο αργότερα η νέα Πορτογαλική Ομοσπονδία ισχυριζόταν ότι έχει 10.000 μέλη στη Λισαβόνα και χιλιάδες άλλα στην υπόλοιπη χώρα.

Από την άλλη πλευρά, η Ισπανική Ομοσπονδία βρισκόταν σε δύσκολη θέση και χρειαζόταν ανανέωση. Το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο είχε χάσει δύο σημαντικά μέλη: τον Μπορέλ, ο οποίος αποσύρθηκε από την ενεργό δράση, και τον Φρανθίσκο Μόρα, ο οποίος παρέμεινε στη Λισαβόνα βιώνοντας προσωπικές και πολιτικές δυσκολίες που τελικά τον οδήγησαν στο εμπνεόμενο από το μαρξισμό Ισπανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα. Ο Άνχελ Μόρα και ο ακαταπόνητος Ανσέλμο Λορένθο ανέλαβαν το κύριο βάρος των καθηκόντων του Συμβουλίου. Μολονότι ο αριθμός των μελών είχε παραμείνει σχεδόν σταθερός και η *Solidaridad* στην Μαδρίτη είχε πλαισιωθεί από ένα νέο έντυπο, την *Emancipación* [Χειραφέτηση], οι δεσμοί ανάμεσα στο Ομοσπονδιακό Συμβούλιο και τα διάφορα τμήματα στην Ισπανία ήταν πιο χαλαροί από ποτέ. Η ίδια η ύπαρξη της Ομοσπονδίας ως εθνικού κινήματος έμοιαζε να ισορροπεί σε τεντωμένο σχοινί.

Για την αντιμετώπιση της κρίσης 54 αντιπρόσωποι της Ισπανικής Ομοσπονδίας συνεδρίασαν στη Βαλένθια από τις 10 Σεπτεμβρίου 1871 και επί μία εβδομάδα εργάστηκαν εντατικά στο οργανωτικό. Η συνδιάσκεψη διεξήχθη μυστικά λόγω της κατασταλτικής ατμόσφαιρας που εξακολουθούσε να πλανιέται από την άνοιξη. Για να ενισχύσει την οργάνωση, η συνδιάσκεψη χώρισε τη Διεθνή στην Ισπανία σε πέντε μεγάλες *comarcas* (επαρχιακές) ομοσπονδίες (βό-

ρεια, νότια, ανατολική, δυτική και κεντρική). Τα τοπικά επαγγελματικά τμήματα, οι *Secciones de Oficio*, οι οποίες υπήρχαν σε μια εξαιρετικά αποκεντρωτική μορφή, συνδέθηκαν ομοσπονδιακά σε μια βάση ανάλογα με το επάγγελμα και συγκεντρώθηκαν σε κλαδικά σωματεία. Τέλος, οι αρμοδιότητες των ανώτερων επιτροπών που συνέδεαν τα κλαδικά σωματεία ενισχύθηκαν σημαντικά, αυξάνοντας το κύρος τους απέναντι στα τοπικά τμήματα.

Με την πάροδο του χρόνου η νέα δομή θα αποκτούσε πολύ σύνθετη μορφή και θα κρινόταν ουσιαστικά ακατάλληλη. Προς το τέλος του 1872 η Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία είχε μετατραπεί σε μια δυσκίνητη, πολύπλοκη οργάνωση με 500 *Secciones de Oficio* και *Oficio Varios*, 236 *Federaciones Locales* και 10 *Uniones de Oficio*. Καθένα από τα όργανα αυτά διέθετε μια επιτροπή που με τη σειρά της ήταν χωρισμένη σε επιτροπές για τη διαχείριση, την αλληλογραφία, την οργάνωση και την προπαγάνδα. Ο Ανσέλμο Λορένθο υπολογίζει σε περίπου 7.500 τα στελέχη όλων των επιτροπών και των τοπικών συμβουλίων – ένα σοβαρό ενδεχόμενο για την ανάπτυξη της γραφειοκρατίας, ειδικότερα αν λάβει κάποιος υπόψη του ότι πολλοί από τους ισπανούς εργάτες ήταν αναλφάβητοι. Στην πραγματικότητα πολλές επιτροπές δεν μπορούσαν να βρουν ούτε έναν εργάτη για να κρατά πρακτικά στις συνελεύσεις και συχνά χρειαζόταν να ζητήσουν βοήθεια από συμπαθούντες φοιτητές και διανοούμενους.

Αν τα μέλη των τμημάτων είχαν λάβει σοβαρά υπόψη τους τη δομή και τις απαιτήσεις της Ομοσπονδίας (κάτι που ενδεχομένως δεν έκαναν), θα ήταν σχεδόν αδύνατον να αναλάβουν οποιαδήποτε ουσιαστική δράση και να εκδηλώσουν την αλληλεγγύη τους σε οποιοδήποτε επίπεδο πέρα από την περιοχή τους. Αν κάποια ομάδα απεργών επιθυμούσε την υποστήριξη τμημάτων εκτός της κοινότητάς της ή τη χρήση πόρων της οργάνωσης για την απεργία, ήταν αναγκασμένη να ακολουθήσει μια πολύπλοκη διαδικασία «αιτήσεων» προς την επαγγελματική ομοσπονδία στην οποία ανήκε. Ενδεχομένως θα χρειάζονταν δύο ίσως και περισσότεροι μήνες μέχρις

όπου η επαγγελματική ομοσπονδία ανταποκριθεί με κάποιες αποφασιστικές ενέργειες. Αν η απεργία αφορούσε αυστηρά οικονομικά αιτήματα, ενδεχομένως θα είχε τερματιστεί. Αν αφορούσε το ξεκίνημα μιας επανάστασης, ήταν σχεδόν βέβαιο ότι θα είχε συντριβεί.

Μετά την επιστροφή του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου από τη Λισαβόνα ήταν απαραίτητο να ληφθούν δραστικά μέτρα για να αποτραπεί η διάλυση της Ομοσπονδίας ως εθνικού κινήματος. Όμως η δομή που υιοθετήθηκε στη Βαλένθια ξεπέρασε αυτό που χρειαζόταν για να διατηρηθεί η ενότητα της εργατικής οργάνωσης. Επομένως, από πού προέκυψαν τα κίνητρα για το συγκεντρωτισμό της Ισπανικής Περιφερειακής Ομοσπονδίας; Η αλήθεια είναι ότι το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο δεν αποτελείτο αποκλειστικά από αναρχικούς, αλλά συμπεριλάμβανε και τους ίδιους αυτούς ανθρώπους που τα επόμενα χρόνια θα ίδρυσαν το Ισπανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα: Τον Φρανθίσκο Μόρα, τον Χοσέ Μέσα και τον Πάμπλο Ιγκλέσιας. Μερικούς μήνες μετά το συνέδριο της Βαλένθιας, οι άνθρωποι αυτοί –οι *Autoritarios* (οι Εξουσιαστές), όπως τους αποκαλούσαν οι αναρχικοί– θα εμπλέκονταν σε μια λυσσαλέα σύγκρουση με τους αποκαλούμενους *Anti-Autoritarios*. Καμία πλευρά δεν εμφανίστηκε ιδιαίτερα αξιόπιστη.

Μολονότι η σύγκρουση προφανώς υπέβασκε για αρκετό καιρό, εξελίχτηκε σε ανοιχτό πόλεμο εξαιτίας γεγονότων και παρεμβάσεων από το εξωτερικό. Το μήνα που οργανώθηκε η συνδιάσκεψη της Βαλένθιας, ο Ανσέλμο Λορένθο είχε επισκεφτεί το Λονδίνο για να παραστεί σε ένα παγκόσμιο συνέδριο της Διεθνούς. Εκεί συνάντησε τον Μαρξ και διαπίστωσε από πρώτο χέρι τη σκληρή εσωτερική διαμάχη που ένα χρόνο αργότερα θα κορυφωνόταν με την αποπομπή του Μπακούνιν στο συνέδριο της Χάγης. Οι θεωλωδεις συζητήσεις στο Λονδίνο αποκάλυψαν ότι το σχίσμα ήταν αναπόφευκτο. Δυο μήνες αργότερα, το Δεκέμβριο του 1871, ο γαμπρός του Μαρξ, ο Πολ Λαφάργκ, εμφανίστηκε ως πρόσφυγας στη Μαδρίτη λόγω της καταστολής που ακολούθησε την Παρισινή Κομμούνια. Ο Λαφάργκ είχε μεγαλώσει στην Κούβα και μιλούσε με ευχέρεια τα ισπανικά.

Χάρη στον Μέσα και τον Ιγνλέσιας απέκτησε τον έλεγχο της *Emancipación* και ξεκίνησε επιθέσεις εναντίον των υποστηρικτών του Μπακούιν στη Μαδρίτη.

Η σύγκρουση, που διήρκεσε μέχρι και το καλοκαίρι του 1872, είχε άθλια κατάληξη. Η συνδιάσκεψη του Λονδίνου είχε απαγορεύσει την ύπαρξη μυστικών οργανώσεων στους κόλπους της Διεθνούς. Επομένως, ο κεντρικός στόχος της επίθεσης του Λαφάργκ ήταν να αποδείξει ότι η Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία δεν είχε διαλυθεί, αλλά εξακολουθούσε να παίζει μυστικό ρόλο στην καθοδήγηση των υποθέσεων της Ισπανικής Ομοσπονδίας. Ο Λαφάργκ, βέβαια, είχε δίκιο. Τα μέλη της Συμμαχίας, ενοχλημένα από τις επιθέσεις, διέλυσαν την οργάνωσή τους, τουλάχιστον επίσημα. Η διένεξη όμως δεν επικεντρώθηκε αποκλειστικά σε οργανωτικά ζητήματα. Ο Λαφάργκ δεν είχε έρθει στη Μαδρίτη μόνο και μόνο για να μεταστρέψει την Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία υπέρ του Μαρξ, αλλά και για την αναπροσανατολίσει προς την πολιτική δράση. Υποστήριξε μια συμμαχία με τους δημοκρατικούς και το σχηματισμό ενός εργατικού κόμματος. Στη Μαδρίτη η διένεξη πάνω σε αυτά τα ζητήματα προσέλαβε ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις, όταν το Μάρτιο του 1872 οι φιλομαρξιστές εκδότες της *Emancipación*, αντιπροσωπεύοντας στην ουσία μόνο τους εαυτούς τους, άρχισαν να χρησιμοποιούν το έντυπο στο όνομα του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου προκειμένου να δημιουργήσουν στενές σχέσεις με τους δημοκρατικούς. Οι εκδότες διαγράφηκαν και η Ομοσπονδία της Μαδρίτης βρέθηκε μπροστά στο ενδεχόμενο ενός ανοιχτού σχίσματος.

Ένα μήνα αργότερα η Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία οργάνωσε το Β' Εθνικό της Συνέδριο στη Σαραγόσα, σε μια προσπάθεια να αμβλυθούν οι αντιθέσεις ανάμεσα στις δυο φράξιες. Οι εκδότες της *Emancipación* αποκαταστάθηκαν στην οργάνωση. Με τρόπο συνετό το συνέδριο εξέλεξε ένα Ομοσπονδιακό Συμβούλιο φιλικά προσκείμενο στον Μπακούιν. Ο Λορένθο διορίστηκε γενικός γραμματέας και μετέφερε το αρχηγείο του από τη Μαδρίτη στη Βαλένθια. Παρά το συμβιβασμό, σε διάστημα ελάχιστων εβδομά-

δων η σύγκρουση επαναλήφθηκε λυσσαλέα – και αυτή τη φορά εξαπολύθηκε και από τις δυο πλευρές χωρίς ηθικούς φραγμούς. Για παράδειγμα, οι εκδότες της *Emanipiración*, εκφράζοντας ανοιχτά τις αμφιβολίες τους για τις πηγές του εισοδήματός του Μπακούνιν, προσπάθησαν να αναβιώσουν φήμες σύμφωνα με τις οποίες ο Μπακούνιν ήταν πράκτορας της αστυνομίας. Η προσωπική επίθεση έγινε το Σεπτέμβριο, αρκετό καιρό αφότου είχαν διαγραφεί από την Ομοσπονδία της Μαδρίτης, αλλά μας δίνει μια συνοπτική εικόνα για τα ζοφερά έρεβη στα οποία είχαν βυθιστεί οι «συζητήσεις». Από την άλλη πλευρά, οι αναρχικοί του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου δεν είναι άμοιροι των δικών τους επονεϊδιστών τακτικών. Όντας καχύποπτοι λόγω της προσωπικής φιλίας του Λορένθο με τον Λαφάργκ, άνοιξαν κρυφά την αλληλογραφία του από την Μαδρίτη και προσπάθησαν να τον εμπλέξουν σε μια ατμόσφαιρα που έβριθε μηχανοραφιών. Αυτές οι τακτικές εκ μέρους των ίδιων του των συντρόφων εξόργισαν τον Λορένθο, ο οποίος παραιτήθηκε από το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο και έφυγε από τη Βαλένθια. Ωστόσο, ουδέποτε εγκατέλειψε τις αναρχικές του πεποιθήσεις και σύντομα επέστρεψε στην Ομοσπονδία.

Οι σοβαρές πολιτικές διαφορές ανάμεσα στις δυο ομάδες εντεινόνταν ολοένα και περισσότερο από διαδόσεις, συκοφαντίες, οργανωτικούς ελιγμούς και σκληρές προσβολές. Αποκορύφωμα της άθλιας σύγκρουσης ήταν η 3η Ιουνίου 1872, όταν οι *Autogitarios* διαγράφηκαν από την Ομοσπονδία της Μαδρίτης. Ένα μήνα αργότερα ίδρυσαν από μόνοι τους μια «Νέα Ομοσπονδία της Μαδρίτης» και για να εκδικηθούν για τη διαγραφή τους δημοσίευσαν με κακεντρέχεια τα ονόματα των μελών της Συμμαχίας στην *Emanipiración* (27 Ιουλίου), αφήνοντας τους πρώην συντρόφους τους εκτεθειμένους στα αντίποινα της αστυνομίας. Για τον Λαφάργκ, τον Μέσα, τον Φρανθίσκο Μόρα και τον Ιγκλέσιας η σύγκρουση δεν απέφερε τελικά κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα: Η συντριπτική πλειοψηφία της Ομοσπονδίας της Μαδρίτης, στην ουσία το σύνολο της Ισπανικής Περιφερειακής Ομοσπονδίας, υποστήριξε τα μέλη της Συμμαχίας.

Όμως οι διενέξεις στη Μαδρίτη προμήνυαν μια βαθύτερη ιστορική διαμάχη σε διεθνές επίπεδο, η οποία έμελλε να επηρεάσει σε βάθος το επαναστατικό κίνημα κατά τις επόμενες δεκαετίες. Στις 2 Σεπτεμβρίου 1872, στο αξιομνημόνευτο συνέδριο της Χάγης, ο Μιχαήλ Μπακούνιν και ο νεαρός ελβετός σύντροφός του Τζέιμς Γκιγιόμ διαγράφηκαν από τη Διεθνή με την κατηγορία της σύστασης μυστικής οργάνωσης. Τα στοιχεία για την κατηγορία αυτή προέρχονταν από τον Πολ Λαφάργκ. Για να επικυρώσει τη νίκη του επί του Μπακούνιν, ο Μαρξ είχε γεμίσει το συνέδριο με υποστηρικτές του, είχε στείλει αντιπροσώπους με άκρως αμφισβητήσιμα παραστατικά, είχε προβεί σε ανήθικες συμφωνίες με ανθρώπους που πολύ σύντομα θα στρέφονταν εναντίον του και είχε συμμετάσχει προσωπικά στις διαδικασίες. Είχε μάλιστα κατηγορήσει τον Μπακούνιν για «απάτη» επειδή δεν είχε καταφέρει να επιστρέψει σε έναν εκδότη τη μικρή προκαταβολή για μια ανολοκλήρωτη μετάφραση του *Κεφαλαίου* στα ρωσικά. «Αυτή η απόπειρα να διαβάλει ένα γνωστό επαναστάτη, να σπιλώσει τη δημόσια εικόνα του, απόπειρα την οποία σήμερα καταδικάζουν με απολογητικό τρόπο οι περισσότεροι μαρξιστές ιστορικοί», επισημαίνει ο Μαξ Νετλάου, «θα δηλητηρίαζε σχεδόν για πάντα το προσωπικό συναίσθημα των αναρχικών απέναντι στον Μαρξ». Στη συνέχεια ο Μαρξ και το Γενικό Συμβούλιο μεταφέρθηκαν από το Λονδίνο στη Νέα Υόρκη, μια κίνηση που ουσιαστικά σήμανε το τέλος της Διεθνούς.

Δύο εβδομάδες αργότερα οι αναρχικοί αντιπρόσωποι στο συνέδριο της Χάγης, που κυρίως εκπροσωπούσαν την Ελβετία, την Ιταλία και την Ισπανία, συναντήθηκαν στο Σεντ Ιμιέ του ελβετικού Ιούρα και σχημάτισαν τη δική τους Διεθνή. Οι αντιπρόσωποι από την Ισπανία περιλάμβαναν τον Φάργα Πεγιθέρ και τον Γκονθάλεθ Μοράγο. Αφού συσκέφτηκαν με τον Μπακούνιν, επέστρεψαν γρήγορα στην πατρίδα τους και κατέστρωσαν σχέδια για να συνδέσουν την Ισπανική Ομοσπονδία με τη νέα Διεθνή. Καθώς όλα τα εμπόδια είχαν απομακρυνθεί λόγω της απομόνωσης των *Autoritarios* και του σχίσματος στη Διεθνή, τα μέλη της Συμμαχίας αποφάσι-

σαν να δράσουν με τόλμη. Συγκάλεσαν νέο συνέδριο τέσσερις μήνες νωρίτερα από τον Απρίλιο του 1872, ημερομηνία που είχε καθορίσει το Συνέδριο της Σαραγόσας. Έτσι στις 25 Δεκεμβρίου 1872, 54 αντιπρόσωποι που εκπροσωπούσαν 20.000 εργαζόμενους από 236 τοπικές ομοσπονδίες και 516 επαγγελματικά τμήματα συναντήθηκαν στο Teatro Moratín της Κόρδοβας για το Γ' Συνέδριο της Ισπανικής Ομοσπονδίας. Αυτή έμελλε να είναι η τελευταία δημόσια συγκέντρωση της αρχικής Διεθνούς στην Ισπανία για τα επόμενα εννέα χρόνια. Από πολλές απόψεις ήταν και η σημαντικότερη.

Το Συνέδριο της Κόρδοβας δημιούργησε αυτό που σε γενικές γραμμές θεωρείται ως η «τυπική» μορφή αναρχικής οργάνωσης στην Ισπανία. Μολονότι δύσκολα μπορούμε να μιλάμε για «τυπικότητα» σε ό,τι αφορά το ισπανικό αναρχικό κίνημα, το συνέδριο εγκατέλειψε τη δυσκίνητη δομή που είχε δημιουργηθεί από το Συνέδριο της Βαλένθιας τον περασμένο χρόνο. Το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο έχασε την εξουσία του πάνω στις τοπικές οργανώσεις και υποβαθμίστηκε σε μια απλή «Ομοσπονδιακή Επιτροπή για την Αλληλογραφία και τη Στατιστική». Τα επαγγελματικά τμήματα και οι τοπικές ομοσπονδίες αναβαθμίστηκαν σε «αυτεξούσια» όργανα, ελεύθερα ανά πάσα στιγμή να διαρρήξουν τους δεσμούς τους με την εθνική οργάνωση. Όλοι οι περιορισμοί που αφορούσαν πράξεις αλληλεγγύης απέναντι στις κατά τόπους απεργίες και εξεγέρσεις καταργήθηκαν. Με τον ίδιο τρόπο, κανένα επαγγελματικό τμήμα ή τοπική ομοσπονδία δεν μπορούσε να εξαναγκαστεί να αναλάβει ή να στηρίξει οποιαδήποτε δράση. Στο εφεξής η Ισπανική Ομοσπονδία θα εξελισσόταν σε μια χαρακτηριστικά αποκεντρωτική οργάνωση και η επιτυχία της ως κίνημα έμελλε να βασιστεί κυρίως σε πρωτοβουλίες προερχόμενες από τη βάση.

Παρ' όλα αυτά ήταν απαραίτητο κάποιο είδος συνοχής. Την ευθύνη για την συνάφεια της οργάνωσης ανέλαβαν οι αναρχικοί οι οποίοι, παρά την επίσημη διάλυση της Συμμαχίας, εξακολουθούσαν να διατηρούν στενούς προσωπικούς και οργανωτικούς δεσμούς μεταξύ τους. Ουσιαστικά η Συμμαχία συνέχιζε να υπάρχει, κάτι που

σήμαινε ότι η Ισπανική Ομοσπονδία είχε μια *de facto* ηγεσία, μολονότι ελευθεριακή. Με τη χαρακτηριστική του εντιμότητα ο Ανσέλμο Λορένθο αρνήθηκε να ωραιοποιήσει το γεγονός αυτό. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του, έγραψε: «Όταν ένας αστός εκφράζει την έκπληξή του για τις οργανώσεις της εργατικής τάξης, επειδή δεν διαθέτουν έναν πρόεδρο που να αναλαμβάνει την ευθύνη της ηγεσίας, οι Διεθνιστές (οι αναρχικοί) χαμογελούν με μεγάλη υπερφάνεια θαρρείς και κατέχουν κάποιο μυστικό το οποίο δεν μπορεί να διαβλέψει ο κοντόφθαλμος αστός συνομιλητής τους». Αυτή η ξιπασιά εξόργισε τον παλιό αναρχικό που πρόσθεσε: «Δεν υπήρχε τέτοιο μυστικό ούτε αληθεύει ότι δεν είχαμε καμία απολύτως εξουσία. Αυτό που είχαμε στην πραγματικότητα ήταν μια άδηλη σύμβαση, η οποία δημιουργούσε αυταπάτες στους ίδιους τους εργαζόμενους που την υπηρετούσαν».

Κατά μια έννοια όμως, τόσο στον Λορένθο όσο και στους αυτάρεσκους αναρχικούς, τους οποίους επιπλήττει, διαφεύγει ένα ουσιώδες στοιχείο. Η μεγάλη μάζα των Διεθνιστών εργαζόνταν πολλές ώρες και με χαμηλούς μισθούς. Τους έπνιγε η ανάγκη να τα βγάλουν πέρα – για τους εαυτούς τους και για τις οικογένειές τους που πεινούσαν. Συνήθως ο χρόνος που μπορούσαν να διαθέσουν οι εργαζόμενοι για την οργάνωσή τους ήταν ελάχιστος και μόνο οι υψηλόφρονες εργαζόμενοι μπορούσαν να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στο κίνημα με αντίτιμο τεράστιες προσωπικές θυσίες. Υπό αυτές τις συνθήκες κάποιο είδος καθοδήγησης ήταν αναπόφευκτο και ταυτόχρονα αναγκαίο· η άρνηση του γεγονότος αυτού θα ήταν εθελουφλία ή υποκρισία.

Οπωσδήποτε οι ισπανοί αναρχικοί εξαπάτησαν τους εαυτούς τους πολλές φορές και θα ήταν παράδοξο, αν ήταν απαλλαγμένοι από υποκριτές. Εκείνο που αξίζει να υπογραμμιστεί είναι το γεγονός ότι προσπάθησαν να δημιουργήσουν μια οργάνωση με καθοδήγηση όχι καταναγκαστική και με μια ηγεσία η οποία θα ήταν εύκολο να καθαιρεθεί όταν αυτό ήταν απαραίτητο. Προσπάθησαν επίσης να ενθαρρύνουν την ανάληψη πρωτοβουλιών από τη βάση και να καλ-

λιεργήσουν τον επαναστατικό ζήλο στα τμήματα, στις ομοσπονδίες και φυσικά στα εργοστάσια και στα χωριά. Σε αυτά τα καθήκοντα ανταποκρίθηκαν με εξαιρετική επιτυχία, αφού μέχρι το ξέσπασμα του Εμφύλιου Πολέμου το ισπανικό ελευθεριακό κίνημα ουδέποτε ανέπτυξε γραφειοκρατικές δομές. Δεν έλειπαν οι γραφειοκράτες και τα άτομα με εξουσιαστικές τάσεις που συνήθως συρρέουν σε κάθε δυναμικό μαζικό κίνημα. Οι άνθρωποι αυτοί δημιουργούσαν μόνιμως προβλήματα στην αρχική Διεθνή και στους διαδόχους της. Η επιρροή τους όμως εξουδετερώθηκε από μια δομική ευελιξία, μια οργανωτική χαλαρότητα και από μια ατμόσφαιρα ελευθερίας σχεδόν μοναδική για μαζικό εργατικό κίνημα στη σύγχρονη ιστορία. Είχαν μελετήσει καλά τον Μπακούιν τους.

Ο Μπρέναν αφηγείται με έξοχο τρόπο την εναρμόνιση του κινήματός τους με τις ισπανικές συνθήκες. Γράφει: «Πρώτο τους μέλημα ήταν να προσεγγίσουν τους μισοπεινασμένους, αναλφάβητους εργάτες της γης και των εργοστασίων και να τους κάνουν να συνειδητοποιήσουν τα βάσανα και τη δύναμή τους. Σε γενικές γραμμές οι άνθρωποι εκείνοι δεν μπορούσαν να πληρώνουν κανονική συνδρομή και ήταν καχύποπτοι απέναντι σε κάθε εξωτερική επιρροή, η οποία θα μπορούσε να τους δημιουργήσει προβλήματα με τους εργοδότες τους. Οποιαδήποτε συνηθισμένη εργατική ένωση με έμμισθη γραμματεία, που λειτουργούσε σύμφωνα με εντολές προερχόμενες από τη Βαρκελώνη ή τη Μαδρίτη και που οδηγούσε τους υποστηρικτές της στις κάλπες, όπως κάθε αστικό δημοκρατικό κόμμα, ήταν καταδικασμένη στην αποτυχία. Όμως οι αναρχικοί ηγέτες ήταν άμισθοι – το 1936, όταν η συνδικαλιστική τους οργάνωση, η CNT, περιλάμβανε στις τάξεις της περισσότερα από ένα εκατομμύριο μέλη, είχε μόνον έναν έμμισθο γραμματέα. Ταξιδεύοντας από τόπο σε τόπο, με τα πόδια, καβάλα σε μουλάρια ή στην τρίτη θέση των αμαξοστοιχιών, ή ακόμα και σαν αλήτες ή σαν περιoδεύoντες ταυρομάχοι κάτω από τις λινάτσες κάρων, ενώ παράλληλα οργάνωναν νέες ομάδες ή συνέχιζαν την προπαγανδιστική τους εκστρατεία, αυτοί οι «Απόστολοι της Ιδέας», όπως αποκαλούνταν, ζούσαν σαν πένητες μοναχοί χάρη στη φιλοξενία των πιο ευκατάστατων εργαζομένων».

»Ο κύριος αντικειμενικός στόχος τους ήταν απλώς η στρατολόγηση ομάδων φτωχών εργατών ανεξάρτητα από την πολιτική ή τη θρησκευτική τους τοποθέτηση για την αμοιβαία προστασία ενάντια στους εργοδότες. Κάπου κάπου ξεσπούσε κάποια μικρή απεργία η οποία, αν ήταν επιτυχημένη, διπλασίαζε αμέσως τα μέλη του τμήματος και οδηγούσε σε άλλες μικρές απεργίες σε γειτονικές περιφέρειες. Στη συνέχεια σταδιακά οι ηγέτες ανέπτυσαν το αναρχικό τους δόγμα με το μίσος του προς την εκκλησία, με τον ιδεαλισμό του, υπογραμμίζοντας τη γενναιόδωρη και ανθρωπιστική του πλευρά και εξάπτοντας τη φαντασία των ακροατών. Με αυτόν τον τρόπο, σε στιγμές ενθουσιασμού, ο αριθμός των εργατών που ελέγχονταν από τους αναρχικούς διπλασιαζόταν και τριπλασιαζόταν από μόνος του και, όταν πια έφτανε η μοιραία αντίδραση, συρρικνωνόταν και πάλι σε ένα μικρό πυρήνα στρατευμένων αγωνιστών. Αυτή η προσαρμοστικότητα του αναρχικού κινήματος το βοήθησε να επιβιώνει από διώξεις και να επανεμφανίζεται ισχυρότερο από ποτέ αμέσως μόλις σταματούσαν».

Η οργανωτική προσαρμοστικότητα που δημιουργήθηκε από το Συνέδριο της Κόρδοβας σύντομα έμελλε να δοκιμαστεί. Η πολιτική αστάθεια που είχε οδηγήσει στην εξορία την Ισαβέλλα και στο θρόνο τον Αμαδαίο έπαιρνε πλέον σοβαρές διαστάσεις. Μέσα σε αυτή τη διογκούμενη κρίση, η αγκισιά και οι απεργίες εκ μέρους της Ισπανικής Ομοσπονδίας δεν πέρασαν απαρατήρητες. Στη διάρκεια όλων των τελευταίων μηνών του 1871 η Ομοσπονδία, οι δραστηριότητές της και το γεγονός της σύνδεσής της με τη «καταχθόνια» Διεθνή πέρα από τα Πυρηνάια απασχολούσαν όλο και περισσότερο τα Κόρτες. Τον Ιανουάριο του 1872 η Ομοσπονδία διατάχθηκε επισήμως να διαλυθεί λόγω των δεσμών της με μια «οργάνωση του εξωτερικού». Όμως η κυβέρνηση ήταν πολύ αδύναμη για να επιβάλει την εντολή της και η Ομοσπονδία εξακολούθησε τη δράση της πιο ανοιχτά από ποτέ, οργανώνοντας μεγάλα συλλαλητήρια διαμαρτυρίας ενάντια στην απαγόρευση. Ωστόσο, οι μέρες της νομιμότητας ήταν μετρημένες γιατί αν η Ισπανία βρισκόταν σε αναταραχή και αντιμέτωπη με την επανάσταση, βρισκό-

ταν επίσης αντιμέτωπη με ένα αντιδραστικό στρατιωτικό πραξικόπημα που θα καθόριζε το μέλλον της για τις επόμενες δεκαετίες.

Εξέγερση και Καταστολή

Στις 11 Φεβρουαρίου 1873 ο Αμαδαίος της Σαβοΐας παραιτήθηκε από τον ισπανικό θρόνο και επέστρεψε στην Ιταλία. Μετά από μια βασιλεία διάρκειας περίπου δύο χρόνων ο «ευγενής βασιλεύς», όπως τον ονόμαζαν οι Ισπανοί, είχε δοκιμάσει έξι κυβερνητικές αλλαγές και τρεις γενικές εκλογές χωρίς να επιφέρει την πολιτική σταθερότητα στη χώρα. Εξαρχής ο Αμαδαίος είχε προκαλέσει την αντιπάθεια των υπηκόων του. Η αριστοκρατία τού συμπεριφέρθηκε με περιφρόνηση, το κοινό των θεάτρων της Μαδρίτης τον προσέβαλε ανοιχτά και κατά τους τελευταίους μήνες της βασιλείας του είχε ουσιαστικά απομονωθεί στα Κόρτες. Αντιμέτωπος με τις επιλογές να ανταγωνιστεί τους διάφορους αξιωματούχους, να προκαλέσει μια εξέγερση των δημοκρατικών ή να κυβερνήσει αυταρχικά, ο πολιτισμένος μονάρχης εγκατέλειψε το θρόνο ανοίγοντας το δρόμο για μια αναίμακτη νίκη των δημοκρατικών.

Η ανακήρυξη της δημοκρατίας βρήκε τους υποστηρικτές της το ίδιο διχασμένους όσο και τους υποστηρικτές της συνταγματικής μοναρχίας. Οι ουνιταριανοί, μια συντηρητική παράταξη με επικεφαλής τον Γκαρθία Ρουίθ, ευνοούσαν μια συγκεντρωτική δημοκρατία βασισμένη στα γαλλικά πρότυπα. Η ομάδα αυτή τύχαινε μεγαλύτερης υποστήριξης στην κεντρική Ισπανία, κυρίως ανάμεσα στις ριζοσπαστικές μεσαίες τάξεις της Μαδρίτης. Αντίθετοι με τους συγκεντρωτικούς δημοκρατικούς ήταν οι φεντεραλιστές που είχαν επηρεαστεί από τις θεωρίες του Πι ι Μαργάλ για μια αποκεντρωτική δημοκρατία ελβετικού τύπου βασισμένη στην αυτονομία των επαρχιών. Όπως ήταν φυσικό, κύριοι υποστηρικτές των φεντεραλιστών υπήρξαν οι μικροαστοί ριζοσπάστες των επαρχιακών πόλεων και κωμοπόλεων.

Αλλά οι φεντεραλιστές δεν διέθεταν ενότητα. Οι άμεσοι υπο-

στηρικτές του Πι ήταν άνθρωποι συνετοί που υιοθέτησαν την αρχή ότι «η βία νομιμοποιείται μόνον όταν αποτυγχάνει το δίκαιο» και πίστεψαν στην επίτευξη μιας δημοκρατίας με νόμιμα μέσα. Μαζί με τους συνιταριανούς είχαν αναπτύξει τις δυνάμεις τους γύρω από κοινοβουλευτικές και συνταγματικές διεκδικήσεις και πάλευαν από κοινού στα Κόρτες με τους πιο φιλελεύθερους υποστηρικτές της συνταγματικής μοναρχίας ενάντια στους «αντιδραστικούς». Χάρη σε αυτή την κοινοβουλευτική «προσθήεια» απέναντι στους υποστηρικτές μιας φιλελεύθερης μοναρχίας ονομάστηκαν περιφρονητικά *benevelos*.* Προς τα τέλη της βασιλείας του Αμαδαίου οι τακτικές τους είχαν προκαλέσει την οργή των μαχητικότερων στοιχείων του φεντεραλιστικού στρατοπέδου –τους επονομαζόμενους «Αδιάλλακτους»– τα οποία στρέφονταν πλέον προς μια αντικοινοβουλευτική πολιτική και στην επαναστατική δράση από τη βάση.

Μολονότι οι φεντεραλιστές δεν είχαν την υποστήριξη της πλειοψηφίας της χώρας, τα πάντα ευνόησαν την επιτυχία τους. Οι αντιφεντεραλιστικές δυνάμεις είχαν εξαντλήσει κάθε εναλλακτική λύση από το πολιτικό τους οπλοστάσιο και μετά από μια απόπειρα πραξικοπήματος, που ματαιώθηκε στη Μαδρίτη, βυθίστηκαν στην πλήρη εξαχρείωση. Η κατάσταση ανάμεσα στους εργάτες και τη μεγάλη μάζα των εργατών γης ήταν έκρυθμη και ένα σοβαρό πρόγραμμα που θα αποκρινόταν στις ανάγκες τους εύκολα θα τους έφερνε στο φεντεραλιστικό στρατόπεδο. Καθησυχασμένοι από την πολιτική των φεντεραλιστών ενάντια στη στρατολογία, οι υπαξιωματικοί και οι οπλίτες άρχισαν να εγκαταλείπουν κατά κύματα τα συντάγματα τους, αφήνοντας τους αξιωματικούς χωρίς τις δυνάμεις που ήταν αναγκαίες για να στηρίξουν ένα πραξικόπημα. Οι ριζοσπάστες μικροαστοί των επαρχιακών πόλεων και κωμοπόλεων οργανώνονταν σε παραστρατιωτικές ομάδες. Μόνον οι καρλιστές διέθεταν αρκετά όπλα και συνοχή για να υπερασπιστούν τα συμφέροντα της αντίδρασης αλλά, πέρα από την απειλή που συνιστούσαν για την

* Σ.τ.Μ. Καλοπροαίρετοι. Ισπανικά.

Καταλονία, ήταν εγγλωβισμένοι στις ορεινές περιοχές του βορρά.

Για κάποια περίοδο φάνηκε ότι οι φεντεραλιστές θα πετύχαιναν. Μερικές εβδομάδες μετά την παραίτηση του Αμαδαίου εκλέχτηκαν Συντακτικά Κόρτες που τους εξασφάλισαν την πλειοψηφία και την απαραίτητη νομιμότητα προκειμένου να εγκαθιδρύσουν μια αποκεντρωμένη δημοκρατία βασισμένη σε καντόνια. Ο Εστανισλάο Φιγέρας, ένας επιφυλακτικός φεντεραλιστής *benevelo* που είχε αναλάβει καθήκοντα προσωρινού προέδρου από το Φεβρουάριο, παραχώρησε τη θέση του στον Πι ι Μαργάλ, τον πατέρα του φεντεραλιστικού δόγματος στην Ισπανία. Στις 24 Απριλίου 1873 ο Πι ανέλαβε την προεδρία της νέας δημοκρατίας. Η κυβέρνηση και η τύχη του φεντεραλιστικού κινήματος, στη δημιουργία του οποίου ο ίδιος είχε βοηθήσει, βρίσκονταν στα χέρια του. Ανατρέχοντας στο παρελθόν αρκετά χρόνια αργότερα θυμόταν ότι «μετά τις 23 Απριλίου άσκησα απόλυτη εξουσία». Αυτή η «απόλυτη εξουσία» θα έλιωνε στα χέρια του σαν πάγος κάτω από το λαμπρό ήλιο.

Το 1873 ο Φρανθίσκο Πι ι Μαργάλ ήταν σαράντα εννέα ετών. Ο νεαρός, γεμάτος πάθος Καταλανός, που είχε απειλήσει να «διαιρέσει και να υποδιαιρέσει την εξουσία» μέχρι την καταστροφή της, βρέθηκε παγιδευμένος από το ίδιο σύστημα εξουσίας που είχε δεσμευτεί να καταστρέψει. Είχαν περάσει περίπου είκοσι χρόνια από την έκδοση του *La Reacción y la Revolución*. Η φεντεραλιστική υπόθεση είχε εξελιχθεί από μια αιρετική σχέση σε ένα μεγάλο κίνημα που αγχάλιαζε χιλιάδες εκστασιασμένους μικροαστούς. Η αδυσώπητη καταστολή που είχε εγκαινιαστεί μετά το 1856 από τον Ραμόν Ναρβάθ είχε συνταράξει τις χαμηλότερες μεσαίες τάξεις και τις είχε αποξενώσει από τα φιλελεύθερα κόμματα. Από εκείνο το σημείο και μετά το φεντεραλιστικό κίνημα άρχισε να αναπτύσσεται. Το 1869 ο Πι εκλέχτηκε στα Κόρτες και άρχισε να μαθαίνει τους ελιγμούς της κοινοβουλευτικής στρατηγικής.

Έχοντας εξασφαλίσει την προεδρία, ο Πι άρχισε να χειραγωγεί τις φράξιες μέσα στο ίδιο του το κίνημα. Οι «Αδιάλλακτοι» τον προβλημάτιζαν με την «παιδαριώδη ανυπομονησία» τους και τους

αντιμετώπιζε αφ' υψηλού. Αυτός ο θιασώτης της νομιμότητας, τον οποίο ο Φρίντριχ Ένγκελς περιέγραψε παραδόξως ως «το μόνο σοσιαλιστή στο δημοκρατικό στρατόπεδο», δεν μπορούσε να προσφέρει στις κατώτερες τάξεις τίποτα περισσότερο από αφηρημένες ιδέες για την κοινωνία. Παρόλο που ο Πι διέθετε το πλατύτερο όραμα από κάθε άλλον πολιτικό του φεντεραλιστικού κινήματος, ο «σοσιαλισμός» του, όπως έχει επισημάνει ο Ρέιμοντ Καρ, «περιορίστηκε στη διαίτησία για τους μισθούς, σε μια ελάχιστη κρατική δράση για να βελτιωθούν οι συνθήκες εργασίας, στις αγροτικές πιστώσεις και σε μια “γένικευση της ιδιοκτησίας” που θα επέκτεινε τη φιλελεύθερη επανάσταση για τη γη πέραν των ορίων ενός “νέου φεουδαλισμού” προς όφελος των φτωχών αγροτών». Έτσι, αν η θεσμική νομιμότητα συνεπαγόταν την εγκαθίδρυση μιας ομοσπονδιακής δημοκρατίας που θα προέτρεπε τους «Αδιάλλακτους» να αναλάβουν δράση, το αναίμικό φεντεραλιστικό πρόγραμμα για τον κοινωνικό μετασχηματισμό βύθισε την εργατική τάξη και τους αγρότες στην αδράνεια.

Ο Πι δεν θα μπορούσε με καμία έννοια να θεωρηθεί επαναστάτης. Ο «σοσιαλισμός» του περιείχε ένα συνονθύλευμα μη ανεπτυγμένων ιδεών που έμοιαζαν περισσότερο με τον κοοπερατιβισμό παρά με τον αναρχισμό ή το μαρξιστικό σοσιαλισμό. Μολονότι είχε έρθει στην εξουσία κυρίως λόγω των πιέσεων που είχαν ασκήσει οι «Αδιάλλακτοι» (ένα γεγονός που ο ίδιος αντιλαμβάνονταν και εκμεταλλεύτηκε προς όφελός του), ο Πι έτεινε να βασιζόταν στους δεξιούς και κεντρώους φεντεραλιστές. Ήταν σχεδόν έτοιμος να χρησιμοποιήσει στρατό ενάντια στους «Αδιάλλακτους» επαναστάτες και στις μισητές εργατικές απεργίες. Η «συμβιβαστική» πολιτική του συνίστατο σε μεγάλο βαθμό στην προσπάθειά του να κολακίψει τους «Αδιάλλακτους» προκειμένου να προβούν σε παραχωρήσεις απέναντι στις μετριοπαθείς πτέρυγες των Κόρτες.*

* Σ.τ.Μ.Μπ. Μόνο μετά την απομάκρυνσή του από την εξουσία, ο Πι προσπάθησε να εδραιώσει μια σχέση συνεργασίας με τους «Αδιάλλακτους»,

Ο επίλογος γράφτηκε στις 12 Ιουλίου, όταν ένοπλοι καντοναλιστές (όπως αποκαλούνταν οι «Αδιάλλακτοι» και οι σύμμαχοί τους) κατέλαβαν το κυβερνείο της Καρθαγένης και ανακήρυξαν την αυτονομία τους. Η εξέγερση της Καρθαγένης αποδοκίμασε τη νομικίστικη «συμβιβαστική» πολιτική του Πι. Ο «πατέρας του ισπανικού φεντεραλισμού» είχε πλέον χάσει την εμπιστοσύνη κάθε φράξιας του κινήματος. Η δεξιά τον θεωρούσε υπερβολικά «σοσιαλιστή» και «συμβιβαστικό»: οι «Αδιάλλακτοι» τον θεωρούσαν αναξιόπιστο και στερούμενο επαναστατικού ζήλου, μολοντί οι βουλευτές τους στα Κόρτες ήταν έτοιμοι να τον υποστηρίξουν απέναντι σε άλλες τάσεις: η κεντρώα πτέρυγα των φεντεραλιστών στην οποία είχε βασιστεί για κοινοβουλευτική υποστήριξη ήταν μοιρασμένη ανάμεσα στη δεξιά και στους «Αδιάλλακτους», αφήνοντάς τον απομονωμένο. Στις 18 Ιουλίου, πριν συμπληρωθούν τρεις μήνες από την ανάληψη της προεδρίας, ο Πι παραιτήθηκε από το αξίωμά του και αντικαταστάθηκε από τον Σαλμερόν, ο οποίος δεν είχε τους δισταγμούς του Πι και ήταν έτοιμος να ξεφορτωθεί την ομοσπονδιακή δημοκρατία για ένα περισσότερο συγκεντρωτικό κράτος.

Με την παραίτηση του Πι, η εξέγερση των καντοναλιστών που είχε ξεκινήσει από την Καρθαγένη εξαπλώθηκε σε ολόκληρο το νότο. Σε διάστημα λίγων ημερών, από τις 19 μέχρι τις 22 Ιουλίου, οι καντοναλιστές κατέλαβαν τα κυβερνεία της Σεβίλης, του Κάντιθ, της Βαλένθιας, του Αλμάνσας, της Τορεβιέχα, της Καστεγιόν, της Γρανάδας, της Μάλαγας, της Σαλαμάνκας, της Μπαϊλέν, της Αντούχαρ, της Ταρίφα, του Αλγεθίρας και άλλων μικρών κοινοτήτων. Την εξέγερση υποστήριξαν κυρίως η Ανδαλουσία και το Λεβάντε, ενώ η Μαδρίτη και η Βαρκελώνη παρέμειναν στα χέρια της κυβέρνησης. Η εξέγερση των καντοναλιστών στο νότο υποβοηθήθηκε

αλλά ήταν πολύ αργά. Με την κατάρρευση της ομοσπονδιακής δημοκρατίας και την παλινόρθωση των Βουρβόνων, ο Πι αγνοήθηκε τελείως από τους προηγούμενους υποστηρικτές του και ουσιαστικά έγινε ένας θεωρητικός και προυτονομιστής ιδεολόγος.

από το ξέσπασμα μιας εξέγερσης των καρλιστών στα περάσματα των Πυρηναίων και από ταραχές στη Μαδρίτη. Η κυβέρνηση εξαναγκάστηκε να αποστείλει τα καλύτερα στρατεύματα που της είχαν απομείνει στο βορρά, εγκαταλείποντας ουσιαστικά αφρούρητες τις κύριες πόλεις της Ανδαλουσίας.

Ποιο ρόλο έπαιξε όμως η Ισπανική Ομοσπονδία στα γεγονότα αυτά; Στην πραγματικότητα, πολύ μικρό. Η Ομοσπονδία είχε προεξοφλήσει ότι η πολιτική κρίση στην Ισπανία θα οξυνόταν επικίνδυνα και ανέλαβε πρωτοβουλίες ώστε να είναι προετοιμασμένη για κάθε ενδεχόμενο. Την άνοιξη του 1872 το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο στην Μαδρίτη έστειλε τον Φρανθίσκο Μόρα και τον Ανσέλμο Λορένθο να περιοδεύσουν στα τμήματα –τον Μόρα στην ανατολική περιφέρεια και τον Λορένθο στην Ανδαλουσία– με στόχο τη δημιουργία μιας παράνομης οργάνωσης. Οι δυο άνδρες ζήτησαν από έμπιστους αγωνιστές κάθε τμήματος να σχηματίσουν μια ειδική μυστική ομάδα με την ονομασία «Υπέρμαχοι της Διεθνούς» και με αποστολή να αποτελέσει την εμπροσθοφυλακή σε μια εξέγερση ή, σε περίπτωση καταστολής, να επιδοθεί σε παράνομες δραστηριότητες. Οι «Υπέρμαχοι» αυτοί υπήρξαν οι προπομποί πολλών άλλων οργανώσεων που θα δημιουργούσαν στο μέλλον οι ισπανοί αναρχικοί.

Σε περίπτωση επιτυχημένης εξέγερσης, οι «Υπέρμαχοι» θα εγκαθίδρυν τοπικές επαναστατικές επιτροπές από τις οποίες –«αν ήταν δυνατόν» (σύμφωνα με τα λόγια του Λορένθο)– θα αποκλείονταν τα αστικά στοιχεία. Τα «αστικά στοιχεία» περιελάμβαναν, όπως είναι φυσικό, φεντεραλιστές καθώς και φιλελευθέρους. Όμως η επιφυλακτική φράση του Λορένθο είναι ενδεικτική αποκαλύπτει τις αμφιβολίες που είχαν αρχίσει να διαπνέουν τη στάση της Ομοσπονδίας απέναντι στο φεντεραλιστικό κίνημα. Ήταν προφανές ότι η Ομοσπονδία έτρεφε ελπίδες για μια φεντεραλιστική νίκη στην Ισπανία η οποία, κατά τη γνώμη της, θα δημιουργούσε ευνοϊκή πολιτική ατμόσφαιρα για το εργατικό κίνημα. Από τη στιγμή όμως που οι αναρχικές αρχές απαιτούσαν μια σαφώς αντιπολιτική θέση προσανατολισμένη στο ταξικό ζήτημα, το δίλημμα ξεπεράστηκε

από μια εσκεμμένη μορφή «διστακτικότητας». Την παραμονή των εκλογών για τα Συντακτικά Κόρτες, η Ομοσπονδία επιβεβαίωσε την αντιπολιτική γραμμή της και αρνήθηκε να υποστηρίξει υποψηφίους. Ωστόσο επέτρεψε μεμονωμένα στα τμήματα και στους Διεθνιστές, εφόσον το επιθυμούσαν, να ψηφίσουν υπέρ των φεντεραλιστών ή να συνεργαστούν μαζί τους.

Σε πρακτικό επίπεδο η Ομοσπονδία δεν είχε τη δυνατότητα να χαράξει ανεξάρτητη πολιτική, αν εξαιρέσουμε τις εξεγέρσεις των Διεθνιστών στο Αλκός, στο Σαν Λουκάρ και σε μερικές σκόρπιες κοινότητες στην Ανδαλουσία. Στη Βαρκελώνη το προλεταριάτο ανταποκρίθηκε στην έκκληση της Ομοσπονδίας για γενική απεργία, αλλά αρνήθηκε να την ακολουθήσει στο δρόμο της κοινωνικής επανάστασης. Οι «Αδιάλλακτοι» και οι Διεθνιστές συνεργάστηκαν για τη σύσταση μιας Επιτροπής Δημόσιας Σωτηρίας στην τοπική κυβέρνηση της Βαρκελώνης. Η επαναστατική επιτροπή της Σεβίλλης καθοδηγείτο από τον Διεθνιστή Μιγκνοράνθε. Το τμήμα της Καρθαγένης ίσως έπαιξε κάποιο ρόλο για να κερδίσει τους ναυτεργάτες υπέρ της καντοναλιστικής εξέγερσης και οι Διεθνιστές ενδεχομένως συνεργάστηκαν με τους «Αδιάλλακτους» στη Γρανάδα και στη Βαλένθια. Στην πλειοψηφία τους όμως οι καντοναλιστικές εξεγέρσεις συνοδεύτηκαν από έντονες αντεγκλήσεις ανάμεσα στους αναρχικούς και τους φεντεραλιστές όλων των τάσεων.

Οι καντοναλιστές, μολονότι ήταν ικανοί να κινητοποιήσουν πολύ περισσότερους υποστηρικτές σε σχέση με τους Διεθνιστές, δεν ήταν αρκετά ισχυροί ώστε να αντισταθούν σε μια σοβαρή στρατιωτική επίθεση από τη Μαδρίτη. Με ένα στρατιωτικό σώμα τριών χιλιάδων ανδρών ο στρατηγός Παβία κατέλαβε τη Σεβίλη μετά από ένα διήμερο σκληρών μαχών και πολύ σύντομα συνέτριψε την εξέγερση στις περισσότερες πόλεις της Ανδαλουσίας. Η Βαλένθια αντιστάθηκε σχεδόν για δύο εβδομάδες στην επίθεση των δυνάμεων του στρατηγού Κάμπο και η παρακείμενη πόλη της Καρθαγένης, η οποία προστατευόταν από ισχυρά οχυρά και τη ναυτική βάση που βρισκόταν στα χέρια των καντοναλιστών, αποκλείστηκε από μια

παρατεταμένη πολιορκία. Από τη στιγμή όμως που η υπόλοιπη χώρα είχε υποταχθεί, η πόλη ήταν καταδικασμένη. Κατελήφθη τέσσερις μήνες αργότερα μετά από προδοσία των αξιωματικών ενός σημαντικού οχυρού.

Σε γενικές γραμμές οι καντοναλιστές κυριάρχησαν στον αγώνα. Όμως στο Αλκói, μια κοινότητα τριάντα χιλιάδων κατοίκων νοτιώς της Βαλένθιας, η Ισπανική Ομοσπονδία κατάφερε να αφήσει το δικό της αποτύπωμα στα γεγονότα του 1873. Αυτή η παλιά βιομηχανική πόλη, κέντρο επεξεργασίας χάρτου επί αιώνες, είχε βαθιά επηρεαστεί από τους Διεθνιστές και από τις αρχές του 1873 είχε ήδη ξεχωρίσει, τροφοδοτώντας την Ισπανική Ομοσπονδία με σημαντικούς αναρχικούς αγωνιστές. Το συνέδριο της Κόρδοβας είχε αποφασίσει να εγκαταστήσει την Ομοσπονδιακή Επιτροπή στο Αλκói, επειδή πέντε από τα μέλη της Επιτροπής προέρχονταν από εκείνη την πόλη. Ως αποτέλεσμα, η σχετικά μικρή βιομηχανική κοινότητα έγινε το κέντρο της Ισπανικής Ομοσπονδίας τις παραμονές αυτής της πανεθνικής εξέγερσης.

Οι οδομαχίες στο Αλκói προηγήθηκαν αρκετές ημέρες της καντοναλιστικής εξέγερσης στην Καρθαγένη και σχεδόν ξεχωρίζουν ως προάγγελος των εξεγέρσεων που έμελλε να ακολουθήσουν. Εντούτοις, η εξέγερση ξέσπασε στο Αλκói όχι εξαιτίας πολιτικών ή περιφερειακών ανταγωνισμών, αλλά ως συνέπεια μιας οικονομικής διαμάχης ανάμεσα στους εργάτες χάρτου και τους εργοδότες τους.

Για αρκετό καιρό τα εργοστάσια του Αλκói είχαν γίνει στόχος μιας δυναμικής αγκιτάσιας για το οκτάωρο. Η αγκιτάσια, που κατευθυνόταν από τους τοπικούς Διεθνιστές, κορυφώθηκε στις 7 Ιουλίου, όταν μια εργατική συνέλευση αποφάσισε να προχωρήσει σε γενική απεργία για να επιβάλλει τα αιτήματά της. Την επομένη μια αντιπροσωπεία εργαζομένων από τα εργοστάσια εμφανίστηκε στο δημαρχείο ενώπιον του δημάρχου και του ζήτησε να συγκαλέσει τους εργοδότες και να τους εκθέσει τα αιτήματα των εργατών. Ο δήμαρχος Αουγουστίν Άλμπορς, ένας ψύχραιμος φεντεραλιστής,

αποφάσισε να εξοικονομήσει χρόνο. Διαβεβαίωσε τους εργάτες για την ουδετερότητά του απέναντι στην απεργία και παρότρυνε με ύπουλο τρόπο τους εργοδότες να μην ενδώσουν και να οχυρωθούν στα σπίτια τους μέχρι να συγκεντρωθούν στρατιωτικές ενισχύσεις. Μόλις έστειλε το αίτημά του για την αποστολή στρατευμάτων, αναίρεσε την ουδέτερη στάση του και κατήγγειλε δημόσια τους απεργούς.

Είναι αμφίβολο αν οι Διεθνιστές ανυπομονούσαν πραγματικά να υποδαυλίσουν μια εξέγερση στο Αλκόι. Θα πρέπει να είχαν συνειδητοποιήσει τις δυσκολίες ενός ξεσηκωμού σε μια απομονωμένη και ανοχύρωτη πόλη. Επομένως προσπάθησαν να διαπραγματευτούν με τη δημοτική αρχή. Την επομένη μια δεύτερη αντιπροσωπεία παρουσιάστηκε στο δημαρχείο και προειδοποίησε το δήμαρχο και το συμβούλιό του ότι έπρεπε να διατηρήσουν την ουδετερότητά τους ή να παραιτηθούν εφόσον επιθυμούσαν να αποφύγουν μια σύγχυση. Καθώς η αντιπροσωπεία αποχωρούσε, η αστυνομία άνοιξε πυρ ενάντια στο άοπλο πλήθος που ήταν συγκεντρωμένο στην πλατεία. Αυτή η ανόητη προβοκάτσια προκάλεσε την εξέγερση στο Αλκόι και όχι κάποιο «απειλητικό» σχέδιο των Διεθνιστών. Οι άσκοποι πυροβολισμοί εξόργισαν τους εργάτες που σύντομα συγκέντρωσαν όπλα και πολιορκήσαν το δημαρχείο. Τελικά οι αστυνομικοί (μια δύναμη περίπου τριάντα ανδρών) παραδόθηκαν μετά από εικοσιτετράωρη πολιορκία και αφού τους είχαν σωθεί τα πυρομαχικά. Ο Άλμπορς, ανένδοτος και ανόητος μέχρι τέλους, εκτελέστηκε, αφού πρώτα πυροβόλησε εξ επαφής τους εργάτες που προσπαθούσαν να τον συλλάβουν.

Η εξέγερση του Αλκόι ξέσπασε στις 9 Ιουλίου και οι πιθανότητες να διαρκέσει ήταν πολύ λιγότερες από εκείνες των μεταγενέστερων καντοναλιστικών εξεγέρσεων στις πόλεις. Οι Διεθνιστές εγκαθίδρυσαν μια Επιτροπή Πρόνοιας για να διευθύνει την πόλη, αλλά η πιο επείγουσα αποστολή της ήταν να διαπραγματευτεί ευνοϊκούς όρους παράδοσης με το στρατηγό Βελάρδε, ο οποίος πλησίαζε από το Αλικάντε. Ευτυχώς η επιτροπή έλαβε υπόσχεση

για πλήρη αμνηστία χάρη στην παρέμβαση του φεντεραλιστή βουλευτή Θερβέρα και στις 12 Ιουλίου ο Βελάρδε μπήκε στο Αλκói χωρίς να συναντήσει ένοπλη αντίσταση.

Πολλοί συγγραφείς έχουν αντιμετωπίσει την εξέγερση του Αλκói ως ένα ασήμαντο επεισόδιο που υποβαθμίστηκε από τις καντοναλιστικές εξεγέρσεις. Από την πλευρά τους έχουν δίκιο. Το όλο το περιστατικό διήρκεσε λίγο παραπάνω από πέντε μέρες. Σε σύγκριση με ένα ιστορικό γεγονός όπως η Παρισινή Κομμούνα, το Αλκói μοιάζει με αφιμαχία. Το γεγονός και μόνο ότι συνέβη οφειλόταν μάλλον στην αναβλητικότητα των στρατιωτικών του Αλικάντε παρά στην επαναστατική έξαψη των εργατών στο Αλκói. Εντούτοις, αυτό το σύντομο επεισόδιο προκάλεσε αίσθηση στην Ισπανία. Σχεδόν όλες οι πλευρές, συμπεριλαμβανομένων και των φεντεραλιστών, το καταδίκασαν σύσσωμες. Δίχως αμφιβολία οι εύπορες τάξεις της Ισπανίας κατατρώχονταν από τις εντυπώσεις που είχε δημιουργήσει η Παρισινή Κομμούνα και από το ενδεχόμενο να επαναληφθεί στην Ισπανία. Υπήρχαν όμως και εσωτερικοί λόγοι για τους φόβους που είχε αφυπνίσει το Αλκói. Για πρώτη φορά στην ιστορία της Ισπανίας είχε πραγματοποιηθεί μια ένοπλη εξέγερση που δεν είχε ενορχηστρωθεί από τα συνήθη στοιχεία όπως ο στρατός, η εκκλησία ή οι φιλελεύθεροι, αλλά από μια ομολογουμένης επαναστατική οργάνωση της εργατικής τάξης. Για πρώτη φορά το βιομηχανικό προλεταριάτο της Ισπανίας είχε δράσει ως μια ανεξάρτητη επαναστατική δύναμη.

Ήταν επόμενο ότι η εξέγερση, σε συνδυασμό με την πτώση του Πι, θα προκαλούσε διώξεις σε βάρος της Ισπανικής Ομοσπονδίας. Η οργάνωση όμως εξακολούθησε να διατηρεί μια δημόσια, έστω και με συνεχείς παρενοχλήσεις, παρουσία για μισό χρόνο ακόμα ενώ οι αστοί πολιτικοί της Μαδρίτης ολοκλήρωναν τις επικήδειες τελετές της Πρώτης Δημοκρατίας. Σε λιγότερο από δύο μήνες ο Νικολάς Σαλμερόν, ο οποίος τον Ιούλιο του 1873 είχε αντικαταστήσει τον Πι στην προεδρία, αντικαταστάθηκε από τον Καστελάρ, ένα φεντεραλιστή που οι συντηρητικές τάξεις και οι στρατηγοί θεω-

ρούσαν περισσότερο υποχωρητικό από τους προκατόχους του. Το στρατό που είχε ενισχύσει τη θέση του στα πολιτικά πράγματα της Ισπανίας ούτε ο Σαλμερόν ούτε και ο Καστελάρ μπορούσαν να τον ελέγξουν. Όταν πια έγινε φανερό ότι ο Καστελάρ δεν ήταν σε θέση να περιορίσει μια κοινοβουλευτική μετατόπιση προς τους φεντεραλιστές, οι στρατηγοί αποφάσισαν να δράσουν ανοιχτά. Τον Ιανουάριο του 1874 ο στρατηγός Παβία, που «έσωσε την Ισπανία» από την καντοναλιστική δημοκρατία, εκδηλώθηκε εναντίον του Καστελάρ και τον αντικατέστησε με το στρατηγό Σεράνο, ένα συντηρητικό στρατιωτικό πολιτικό. Σε διάστημα ενός χρόνου έγινε σαφές ότι η κυβέρνηση του Σεράνο ήταν απλώς μια μεταβατική περίοδος για την παλινόρθωση της μοναρχίας των Βουρβόνων. Όταν ένα χρόνο αργότερα ένα αναίμακτο πραξικόπημα υπό τον Μαρτίνεθ Κάμπος έφερε στο θρόνο το γιο της Ισαβέλλας, τον Αλφόνσο ΙΒ', κανείς δεν ξεπλάγη στην Ισπανία ή στο εξωτερικό. Πολλοί καρλιστές μάλιστα αποστάτησαν υπέρ του νέου μονάρχη.

Η παλινόρθωση των Βουρβόνων έμελλε να εξαφανίσει το φεντεραλιστικό κίνημα που είχε υποστεί ανεπανόρθωτες διασπάσεις λόγω των καντοναλιστικών εξεγέρσεων. Ωστόσο, η σημασία του ως κίνημα ήταν μεγάλη για τον ισπανικό αναρχισμό. Παρά τις έντονες διαφορές που προέκυψαν ανάμεσα στα δύο κινήματα στη διάρκεια της εξέγερσης, είχαν πολλά βασικά κοινά στοιχεία. Και τα δύο κινήματα επιδίωξαν να αποδυναμώσουν την κεντρική κυβέρνηση (οι αναρχικοί, βέβαια, με σκοπό να την καταργήσουν) και να αναπτύξουν μια δραστήρια ζωή σε περιφερειακό και κοινοτικό επίπεδο. Οι «Αδιάλλακτοι», όπως και οι αναρχικοί, ήταν προετοιμασμένοι να χρησιμοποιήσουν και τις πιο ακραίες επαναστατικές μεθόδους προκειμένου να πετύχουν τους αποκεντρωτικούς τους στόχους. Οι αναρχικοί και οι καντοναλιστές πολέμησαν μαζί πίσω από τα ίδια οδοφράγματα τον Ιούλιο του 1873 και συμμετείχαν σε κοινές επαναστατικές επιτροπές στις επαρχιακές πόλεις και κωμοπόλεις. Αργότερα, πολλοί φεντεραλιστές θα στρέφονταν στον αναρχισμό ως μια λογική εξέλιξη των αποκεντρωτικών τους οραμάτων. Με τη

σειρά τους οι αναρχικοί θα ανήγαγαν τον Πι ι Μαργάλ σε πρόδρομο του ελευθεριακού κινήματος στην Ισπανία.*

Αμέσως μόλις ο Σεράνο χρίστηκε πρόεδρος της αποδυναμωμένης δημοκρατίας κατά τους πρώτους μήνες του 1874 ξεκίνησε την αμείλικτη καταστολή των πιο ακραίων φεντεραλιστικών ομάδων και της Διεθνούς. Οι αίθουσες συγκεντρώσεων και τα εργατικά κέντρα της Ισπανικής Ομοσπονδίας έκλεισαν, οι αγωνιστές της φυλακίστηκαν κατά εκατοντάδες και οι εφημερίδες της κηρύχτηκαν παράνομες. Στην καλύτερη στιγμή της, το Σεπτέμβριο του 1873, η Ομοσπονδία ενδεχομένως αριθμούσε περίπου 60.000 μέλη, ένας ασήμαντος αριθμός σε σύγκριση με τη λαϊκή υποστήριξη που μπορούσαν να συγκεντρώσουν οι φεντεραλιστές. Τα χτυπήματα του Σεράνο και των πολιτικών της Παλινόρθωσης στη βάση του κινήματος, στην εργατική τάξη, ήταν ακόμα πιο εντυπωσιακά από τις συλλήψεις των Διεθνιστών. Οι απεργίες συντρίβονταν με τα όπλα, ενώ απαγορεύτηκε δια νόμου το δικαίωμα των εργατών να σχηματίζουν εργατικές ενώσεις. Στην ουσία το εργατικό κίνημα πήγε πίσω σχεδόν μια εικοσαετία, στην εποχή που η κραυγή «Σωματεία ή Θάνατος» δονούσε τους δρόμους της Βαρκελώνης. Ούτε και οι διώξεις υποχώρησαν με τα χρόνια. Το Μάρτιο του 1877 η αστυνομία στη Λα

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο Πι ήταν εκείνος που διέταξε τον Βελάρδε να βαδίσει κατά του Αλκί μετὰ την εξέγερση των Διεθνιστών. Από την άλλη πλευρά, η καταστολή θα ήταν αμείλικτη, αν δεν ήταν εκείνος Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Αργότερα, όταν οι αναρχικοί τεροριστές θα έστρεφαν την κοινή γνώμη ενάντια στο ελευθεριακό κίνημα, εκείνος θα μιλούσε με θάρρος για λογαριασμό του. Όπως σημειώνει ο Χένεσι, οι αναρχικοί δεν θαύμαζαν τον Πι μόνο λόγω της ηθικής του ακεραιότητας. Ο Πι πέθανε το 1901. Σε μια νεκρολογία, που δημοσιεύθηκε στην αναρχική εφημερίδα *La Revista Blanca* [*Η Λευκή Επιθεώρηση*] ως απολογισμός της ζωής του, υπογραμμίστηκε ότι «η ακεραιότητα σε μια σαθρή κοινωνία έχει μια αξία που μπορούν να εκτιμήσουν μόνον όσοι έχουν θελήσει και έχουν επιτύχει να διατηρήσουν ακηλίδωτο το δημόσιο και τον ιδιωτικό τους βίο» – ένα χαρακτηριστικό συμπέρασμα για ένα κίνημα που επέμεινε στην ολοκληρωτική ενότητα ανάμεσα σε αυτά τα δυο.

Καράκα έχωσε σε τσουβάλια εξήντα έξι Διεθνιστές και τους έριξε στη θάλασσα. Ένα πυκνό σύννεφο τρόμου και καταστολής είχε σκεπάσει την Ισπανία. Θα διαρκούσε περίπου οκτώ χρόνια.

Κατά κάποιον τρόπο η Ομοσπονδία κατάφερε να επιβιώσει αυτών των διώξεων. Τα εθνικά συνέδρια εγκαταλείφθηκαν προς όφελος μυστικών επαρχιακών ή τοπικών συνδιασκέψεων. Τοπικά παράνομα τυπογραφεία αντικατέστησαν τα γραφεία των εφημερίδων πλατιάς κυκλοφορίας. Οι απεργίες με βάση τα οικονομικά αιτήματα αντικαταστάθηκαν από τις επαναστατικές απεργίες – πράγμα που στην ουσία σήμαινε καθόλου απεργίες. Έχοντας μεθύσει από την πηγή της επανάστασης, η Ισπανική Ομοσπονδία αναδιοργανώθηκε για άλλη μια φορά, αυτή τη φορά ως μια μικρή επαναστατική οργάνωση.

Μια νέα δομή, προσανατολισμένη σχεδόν στο σύνολό της στην ένοπλη εξέγερση, αντικατέστησε τη χαλαρή, άτυπη, δημόσια δομή που είχε εδραιωθεί από το συνέδριο της Κόρδοβας. Στις πόλεις, όπου κάποτε μπορούσε να υπολογίζει σε χιλιάδες υποστηρικτές και πολυάριθμα τμήματα, η Διεθνής είχε συρρικνωθεί σε ελάχιστους αφοσιωμένους αναρχικούς. Οι «Υπέρμαχοι της Διεθνούς» μετονομάστηκαν σε «Εκτελεστικούς Πυρήνες Εκδίκησης», ένα πιο επιθετικό όνομα που εκείνη την περίοδο ταίριαζε με την ετοιμοπόλεμη και βίαιη διάθεση του αναρχισμού.

Το γεγονός φυσικά είναι ότι οι Διεθνιστές των πόλεων ζούσαν μέσα σε ένα μύθο. Καμία επανάσταση δεν προβλεπόταν για το άμεσο μέλλον. Στην πραγματικότητα, τα πρώτα σημάδια μαζικής επαναστατικής αναταραχής στις πόλεις θα έκαναν ξανά την εμφάνισή τους στην Ισπανία με την αλλαγή του αιώνα. Το ισπανικό προλεταριάτο είχε εγκαταλείψει τη Διεθνή λόγω της αδυναμίας της να οργανώσει απεργίες για υψηλότερους μισθούς και καλύτερες συνθήκες εργασίας· έτσι, από δω και πέρα μπορούσε να τραφεί μόνο με την ιδεολογία, την ελπίδα και τη συνωμοσία. Πολλοί εργάτες που είχαν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Καταλονία ουδέποτε είχαν ασπαστεί με ενθουσιασμό τις βίαιες αναρχικές θεωρίες

της Ομοσπονδίας. Θα μπορούσαν να είχαν προσχωρήσει μαζικά σε τυπικές ρεφορμιστικές εργατικές ενώσεις, εάν δεν επηρεάζονταν από τη συνεχιζόμενη ροή των Μουρθιάνων και την αδιαλλαξία των καταλανών βιομηχάνων. Σε κάθε περίπτωση, με το δυνάμωμα της καταστολής η ισορροπία στους κόλπους της Διεθνούς άρχισε να μετατοπίζεται από το βορρά στο νότο. Το Φεβρουάριο του 1873, όταν ο αριθμός των μελών της Ισπανικής Ομοσπονδίας είχε φτάσει στο αποκορύφωμα των 60.000, τα δυο τρίτα προέρχονταν από την Ανδαλουσία. Στη διάρκεια των πρώτων χρόνων της παλινόρθωσης των Βουρβόνων ο ισπανικός αναρχισμός θα επιβίωνε και θα αναπτυσσόταν στον αγροτικό νότο, στα ορεινά *ruedas*, στις ηλιόλουστες πόλεις και κωμοπόλεις και στα παλιά αγροκτήματα της Ανδαλουσίας και του Λεβάντε.

Left: A view of the Earth from the International Space Station (ISS) during the STS-107 mission. Right: A view of the Earth from the ISS during the STS-107 mission.

Οι Απόκληροι

Αγροτικός Αναρχισμός

Το επιχείρημα που προβάλλουν μερικοί συγγραφείς ότι ο αναρχισμός εισήχθη στην Ανδαλουσία και στο Λεβάντε δεν είναι απόλυτα ακριβές. Θα ήταν ίσως πιο σωστό να πούμε ότι ο αναρχισμός υπέβασκε εκεί και ότι οι Διεθνιστές του έδωσαν πνοή. Εκεί που οι αναρχικοί των πόλεων έπρεπε να χτίσουν τη δική τους κοινωνία σε έναν αφιλόξενο και διαβρωτικό κόσμο, οι αναρχικοί της υπαίθρου τη βρήκαν ακριβώς ανάμεσά τους. Το μόνο που έπρεπε να κάνουν ήταν να αναδιοργανώσουν μερικά από τα στοιχεία της προκειμένου να δημιουργήσουν ένα ζωντανό κοινωνικό περιβάλλον για τις ελευθεριακές ιδέες και τον ελευθεριακό τρόπο ζωής.*

Η Διεθνής δεν δυσκολεύτηκε να κερδίσει τους *braceros*, τη μεγάλη μάζα των εργατών που δούλευαν υπό άθλιες συνθήκες καλλιεργώντας τα αγροκτήματα της λεκάνης του Γουαδαλκιβίρ. Η πραγματική δύναμη όμως βρισκόταν στα ορεινά *rueblos* της Ανδαλουσίας και του Λεβάντε – στους «ανθρώπους της οροσειράς» όπως τους αποκαλεί ο Τζ. Α. Πιτ-Ρίβερς. Σε εκείνα τα μέρη, όπου

* Σ.τ.Μ.Μπ. Όπως θα διαπιστώσουμε, αυτές οι ελευθεριακές ιδέες και ο τρόπος ζωής ήταν απόλυτα αντίθετος με τις καπιταλιστικές σχέσεις που είχαν διεισδύσει στην επαρχία, ιδίως από την στιγμή που κοινόχρηστα εδάφη είχαν καταπατηθεί και ήταν προς πώληση. Η πρόκληση του καπιταλισμού απέναντι στις αξίες του *rueblo* ενδεχομένως αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή αγροτικών αναταραχών στην Ισπανία μετά τη δεκαετία του 1850.

μερικές εκατοντάδες οικογένειες ζούσαν στριμωγμένες σε κωμολύμεις περικυκλωμένες από γυμνές, οδοντωτές κορυφές, ο αναρχισμός ρίζωσε βαθιά και με διάρκεια. Το πείσμα και η συνοχή είναι δύο από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά αυτών των κοινοτήτων και αποκαλύπτονται με πολλούς τρόπους. Τα χαμηλά οικήματα, χτισμένα από ασβεστωμένους γρανιτινούς ογκόλιθους και ακατέργαστη πέτρα, υλικά που απαντώνται τόσο συχνά στα βουνά, είναι κατασκευασμένα για να έχουν διάρκεια και συχνά οι παραδόσεις των χωριών έχουν τις ρίζες τους αρκετούς αιώνες πίσω στην ισπανική πολεμική ιστορία. Οι καταβολές μερικών *rueblos* ανάγονται στην εποχή των μαυριτανικών εισβολών.

Σε αντίθεση με την πλούσια λεκάνη του Γουαδαλιβίρ, το έδαφος των οροσειρών είναι άγονο και δύσκολα καλλιεργείται. Παλεύοντας με μια ανυπότακτη γη, οι αγρότες των ορεινών περιοχών πρέπει να καλλιεργούν με μεγάλη προσοχή μια μεικτή σοδειά από λαχανικά και καλαμπόκι – και αυτό με χειρωνακτική εργασία, επειδή τα μηχανήματα όχι μόνο κοστίζουν, αλλά είναι και άχρηστα πάνω στο επικλινές βραχώδες έδαφος. Οι ελιές, τα φρούτα και η κτηνοτροφία παίζουν βασικό ρόλο στην αγροτική οικονομία. Οι περισσότεροι ορεισίβιοι αγρότες καλλιεργούν τη δική τους γη, συνήθως σε κλήρους που δεν ξεπερνούν τα είκοσι στρέμματα. Για να αντισταθμίσουν τη μικρή έκταση των χωραφιών τους, βόσκουν τα ζώα τους σε κοινόχρηστη γη. Για παράδειγμα, ένα μεγάλο *rueblo* με τρεις χιλιάδες ή και περισσότερους κατοίκους μπορεί να κατέχει χιλιάδες στρέμματα σε δασικές εκτάσεις και βοσκοτόπια. Μια ελάχιστη μειονότητα των αγροτών κατέχει μεγαλύτερες εκτάσεις (περισσότερο από είκοσι στρέμματα) ενώ μια άλλη αποτελείται από ουσιαστικά άκληρους εργάτες γης που πρέπει να συνάψουν σύμβαση εργασίας με τα *rueblos* ή με τα μεγαλύτερα αγροκτήματα της κοιλάδας. Τα έσοδα των *rueblos* εξαρτώνται κυρίως από την πώληση χοίρων για σφαγή, αλλά επίσης τα αυγά, τα πουλερικά και ένα μεγάλο μέρος της σοδειάς καταλήγουν στην αγορά.

Στο σύνολό του το ορεινό *rueblo* είναι οικονομικά άυταρκες σε

σημαντικό βαθμό ενώ σε πολιτιστικό επίπεδο απολαμβάνει μια σχεδόν αξιολαύμαστη ανεξαρτησία. Τα στοιχειώδη για τη διαβίωση -η τροφή, η στέγη, οι καύσιμες ύλες και, σε παλαιότερους καιρούς, ο ρουχισμός- προέρχονταν από το ίδιο το *rueblo*, με αποτέλεσμα οι αγρότες των ορεινών περιοχών να επηρεάζονται λιγότερο από τις οικονομικές μεταβολές απ' όσο οι *braceros* και οι βιομηχανικοί εργάτες. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν είναι η ξηρασία. Στα άνυδρα εδάφη του νότου οι βροχοπτώσεις και η εξεύρεση νερού απαιτούν από τους αγρότες «μαγικές» ικανότητες. Από άλλες απόψεις, οι ορεισίβιοι αγρότες δεν αγαπούν τη φύση ούτε εκδηλώνουν μυστικιστική διάθεση για τη γη ούτε τρέφουν κάποια ιδιαίτερα συναισθήματα για τη γεωργία.

Το μεγαλύτερο πάθος τους είναι η κοινωνική ζωή: οι χαρές της συζήτησης, των αντιπαραθέσεων και της συντροφικότητας. Για το λόγο αυτό τα σπίτια βρίσκονται το ένα κοντά στο άλλο, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει ότι οι αγρότες ίσως είναι αναγκασμένοι να διανύουν μεγάλες αποστάσεις με τα πόδια μέχρι τα χωράφια τους. Οι αρετές που εκτιμούνται περισσότερο είναι η αλληλοβοήθεια, η φιλοξενία, η αφοσίωση και η εντιμότητα στις συναλλαγές τους. Η κοινωνική τους συνοχή είναι τόσο ισχυρή, ώστε το *rueblo* είναι υπεύθυνο για το κάθε μέλος του ως μια ενιαία κοινότητα ενώ με τη σειρά του καθένας θέτει το καλό όνομα του *rueblo* πάνω από τα μικροσυμφέροντα και τα προσωπικά του. Το θεατρικό έργο *Fuenteovejuna* του Λόπε δε Βέγα βασίζεται στην αληθινή ιστορία του ομώνυμου *rueblo* του 15ου αιώνα που ξεσηκώθηκε ενάντια σε έναν τυραννικό κυβερνήτη και τον σκότωσε. Όταν έφτασαν οι δικαστές του βασιλιά και προσπάθησαν να αποφασίσουν ποιος ήταν υπεύθυνος για το θάνατό του, η μόνη απάντηση που μπόρεσαν να αποσπάσουν ήταν: «Fuenteovejuna».* Η πράξη την οποία εκτέλεσε ένα από τα μέλη

* Σ.τ.Εκδ. Fuenteovejuna: Κατά λέξη Προβατοπηγή. Ισπανικά. Χωριό της Καστίλης, όπου το 1476 έλαβε χώρα ο φόνος του κυβερνήτη Φερνάν Γκόμεθ δε Γκουθμάν, που έδωσε στον Λόπε δε Βέγα την ιδέα για το ομώνυμο

του με την έγκριση του *pueblo*, δεν μπορούσε παρά να θεωρηθεί ως πράξη ολόκληρου του *pueblo*.

Αυτή η αλληλεγγύη, ενισχυμένη από ένα τραχύ περιβάλλον πενιχρών μέσων και από την κοινή μοίρα της σκληρής εργασίας, δημιουργεί μια μοναδική αντίληψη περί ισότητας. Η προτιμότερη μορφή συναλλαγής ανάμεσα στους αγρότες και τους εργάτες γης είναι η *apercegia*, ο συνεταιρισμός, παρά οι μισθοί. Μολονότι κατέχουν την γη και εργάζονται εξίσου σκληρά με τους εργάτες γης, οι αγρότες μπορεί να δώσουν ακόμα και τη μισή τους σοδειά στους προσωρινούς «συνεταίρους» τους. Αυτό το είδος σχέσης είναι προτιμότερο επειδή είναι πιο φρόνιμο να μοιράζεται κανείς αυτά που κατέχει αντί να στοχεύει σε οικονομικές απολαβές. Επίσης οφείλεται σε μια πλούσια αίσθηση συντροφικότητας και σε μια περιφρόνηση απέναντι στις αξίες της ατομικής ιδιοκτησίας. Στη ζωή του *pueblo* όλοι είναι ίσοι απέναντι στην ανέχεια. Ο πλούτος δεν έχει καμία σημασία εκτός κι αν δαπανάται προς το συμφέρον της κοινότητας. Οι πλούσιοι ιδιοκτήτες, που ζουν μέσα ή κοντά στο *pueblo*, αντιμετωπίζονται εν γένει ως μια αχρεία φάρα με εξουσία και φιλοδοξίες που διαφθείρουν την κοινωνία. Το *pueblo* όχι μόνο δεν επηρεάζεται από αυτούς, αλλά από αντίδραση τείνει να οργανώνει τις αξίες του γύρω από την αξιοπρέπεια της εργασίας και τη σημασία των ηθικών και πνευματικών στόχων.

Πριν από τη δεκαετία του 1870 οι πιο δυναμικοί από αυτούς τους αγρότες στα νιάτα τους μπορεί να είχαν γίνει ληστές. Ληστές, υπέρμαχοι των φτωχών, λυμαίνονταν τα βουνά και σε ορισμένες περιπτώσεις τα κατορθώματά τους προσλάμβαναν μυθικές διαστάσεις. Αλλά μετά από το 1870 οι ικανότεροι των ορεσίβιων αγροτών έγιναν «*los que tenían ideas*» («εκείνοι που είχαν ιδέες»). Ασπάστηκαν τον αναρχισμό με μια αφοσίωση που θα επιβίωνε από όλες

θεατρικό. Το έργο του Βέγα γράφτηκε στα 1612-1614 και πρωτοεκδόθηκε στη Μαδρίτη το 1619. Βλ. ΛΟΠΕ ΔΕ ΒΕΓΑ: Φουέντε *Οβεχούνα*, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα, 1977.

τις διώξεις και θα συντριβόταν μόνο μπροστά στα σχολαστικά εκτελεστικά αποσπάσματα των φασιστών φαλαγγιτών.

Για να είναι κανείς αναρχικός στα ορεινά *pueblos*, όφειλε να έχει υιοθετήσει όλα τα προσωπικά πρότυπα που ακολουθούσαν και οι αναρχικοί στις πόλεις. Ο άνδρας δεν κάπνιζε, δεν έπινε και δεν επισκεπτόταν τα πορνεία, αλλά ζούσε μια συγκρατημένη υποδειγματική ζωή διατηρώντας μια σταθερή ελεύθερη σχέση με μια *compañera*. Η εκκλησία και το κράτος ήταν κατάρες που έπρεπε να ξεφορτωθούν. Τα παιδιά έπρεπε να μεγαλώνουν και να εκπαιδεύονται με βάση τα ελευθεριακά πρότυπα και να αντιμετωπίζονται ως ανεξάρτητες ανθρώπινες υπάρξεις.

Υπήρχαν όμως σημαντικές διαφορές ανάμεσα στον αναρχισμό των βιομηχανικών πόλεων και στον αναρχισμό της υπαίθρου. Καθώς ο προλεταριακός αναρχισμός στρεφόταν ολοένα προς το συνδικαλισμό, άρχισε να δίνει μεγάλη έμφαση στην οργανωτική σκοπιμότητα. Ο αγροτικός αναρχισμός διατήρησε τα έντονα ηθικά στοιχεία του που συχνά συγκρούονταν με τις αξίες και τις απαιτήσεις των πόλεων. Όπως παρατηρεί ο Πιτ-Ρίβερς, «στα τηλεγραφήματα προς το συνέδριο του 1882 που έφταναν από την Καταλονία και το βορρά επαναλαμβάνονταν λέξεις όπως “αναρχοσυνδικαλιστές”. Εκείνα που έφταναν από την οροσειρά μιλούσαν μόνο για δικαιοσύνη και για την υπόθεση του λαού». Ανάλογες διαφορές θα έκαναν ξανά την εμφάνισή τους σε κάθε μεγάλη αντιπαράθεση που θα δίχαζε τους ισπανούς αναρχικούς. Η πόλη και η επαρχία θα συγκρούονταν για τη σημασία της εθνικής πάνω στην τοπική οργάνωση, για την αξία του ελευθεριακού κομμουνισμού απέναντι στον κολεκτιβισμό του Μπακούνιν, για τις αγροτικές κομμούνες σε αντίθεση με το *perato*, το χωρισμό της γης σε ατομικά κτήματα. Οι διαφωνίες αυτές όμως ανήκουν σε μετέπειτα χρόνια, όταν ο αγροτικός αναρχισμός άρχισε να υποχωρεί μπροστά στον αναρχοσυνδικαλισμό.

Ζώντας σε έναν κόσμο που είχε λιγότερες απαιτήσεις από εκείνες που αντιμετώπιζαν οι σύντροφοί τους στις πόλεις, οι αναρχικοί της οροσειράς βάδιζαν σαν άσπιλοι προφήτες ανάμεσα στο λαό

τους. Η επιρροή τους δεν βασιζόταν στην εξουσία ή στην κοινωνική θέση. Καθώς αποτελούσαν στόχο για τον κλήρο, την Πολιτοφυλακή και τους μεγάλους γαιοκτήμονες, η μόνη απολαβή των αναρχικών της οροσειράς ήταν ο σεβασμός που κέρδιζαν χάρη στην υποδειγματική συμπεριφορά τους και την έμπρακτη εφαρμογή των ιδεών τους. Επειδή δεν ασκούσαν καμία επίσημη επιρροή, ήταν ευάλωτοι. Πολύ συχνά η Πολιτοφυλακή εφάρμοζε τους δικούς της νόμους στην αγροτική ενδοχώρα της Ισπανίας. Το γεγονός ότι οι αναρχικοί στα χωριά μπορούσαν να γλιτώνουν από το κρατικό και εκκλησιαστικό κατεστημένο που τους καταδίωκε αποτελεί αδιάσειστο στοιχείο της λαϊκής συμπάραστασης που είχαν εξασφαλίσει.

Στην πραγματικότητα επρόκειτο για ημιμαθείς ανθρώπους και συχνά οι πιο καλλιεργημένοι και εκλεπτυσμένοι έβρισκαν τις ιδέες τους ακατέργαστες. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι στην Ισπανία των τελευταίων χρόνων του 19ου αιώνα οι αναρχικοί των χωριών υπήρξαν ουσιαστικά οι μοναδικές επιστημονικές και εκσυγχρονιστικές φωνές στην οροσειρά. Μόνο μέσω των αναρχικών οι αγρότες μπορούσαν να ελπίζουν ότι θα ενημερώνονταν για ανθρώπους όπως ο Δαρβίνος, ο Χέλμχολτς, ο Λαπλάς – πόσο μάλλον για τον Γαλιλαίο και τον Κοπέρνικο. Έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να αναπτύξουν τις απόψεις τους, διαμόρφωσαν τον πυρήνα όλων των συζητήσεων γύρω από τη θρησκεία, την πολιτική, την επιστήμη, την ηθική και την εκπαίδευση. Πολλά από τα παιδιά των *rueblos* μάθαιναν να διαβάζουν και να γράφουν χάρη σε αυτούς τους ευσυνειδητούς «Απόστολους της Ιδέας». Και εκείνοι ήταν οι μόνες φωνές διαμαρτυρίας ενάντια στις αδικίες των τοπικών αξιωματούχων, μεταφέροντας στον έξω κόσμο τα παράπονα των χωρικών με τη μορφή επιστολών και άρθρων που δημοσιεύονταν στον αναρχικό τύπο. Με τη σειρά τους, οι άνθρωποι της οροσειράς τους συμβουλευόνταν διαρκώς για κάθε μικρολεπτομέρεια της ζωής του χωριού. Ήταν οι διαιτητές στις προσωπικές διενέξεις και στις αδικοπραγίες μεταξύ των χωρικών – η πηγή συμβουλών για ατέλειωτα πρακτικά ζητήματα.

Ομολογουμένως η πλειοψηφία των αγροτών δεν ασχολήθηκε ποτέ ενεργά με το αναρχικό κίνημα. Παρόλο που αναλάμβαναν δράση σε περιόδους εξαθλίωσης ή ελπίδας, τον υπόλοιπο καιρό ήταν απασχολημένοι με τις καθημερινές τους εργασίες και έδειχναν ελάχιστα ενδιαφέρον για τις αναρχικές αντιλήψεις. Από την άλλη πλευρά, οι στρατευμένοι αναρχικοί είχαν σχηματίσει ένα συμπαγή πυρήνα στην ευρύτερη περιοχή του *rueblo*. Στην ουσία έγιναν μια οικογένεια, τελώντας μάλιστα γάμους μεταξύ τους και δημιουργώντας δεσμούς αίματος. Ο Ε. Τζ. Χόμπσμπαουμ, που μελέτησε διεξοδικά την εξέγερση του Κάσας Βιέχας, ανακάλυψε ότι η Μαρία («La Libertaria»), η κόρη του Κούρο Κρουθ, του παλιού αναρχικού αγωνιστή που υποδαύλιζε την εξέγερση, ήταν «μνηστή» του Χοσέ Καμπάνιας Σίλβα, του διαπρεπέστερου ανάμεσα στους νεαρούς αγωνιστές. Ένα άλλο μέλος της οικογένειας Σίλβα ήταν γραμματέας του συνδικάτου των εργατών γης. Οι οικογένειες Κρουθ και Σίλβα ήταν δεμένες μεταξύ τους όχι μόνο λόγω της σχέσης της Μαρίας και του Χοσέ, αλλά και από την τραγωδία της ίδιας της εξέγερσης.

Στις κοιλάδες και στα χαμηλότερα επίπεδα της λεκάνης του Γουαδαλιβίρ τα μικρότερα αγροκτήματα των ορεσίβιων αγροτών παραχωρούν τη θέση τους σε μεγάλα αγροκτήματα και τελικά στα λατιφούντια, τις μεγάλες φυτείες που χαρακτηρίζουν την επαρχία της Ανδαλουσίας. Σε αυτά τα μέρη έρχεται κανείς αντιμέτωπος με τις πιο ακραίες αντιθέσεις: του αγροτικού πλούτου και της φτώχειας, της υπεραφθονίας και της μόνιμης ανέχειας. Και εδώ επίσης, ανάμεσα στο άκληρο, αγροτικό προλεταριάτο –τους *braceros*– ο αναρχισμός βρήκε ένα άλλο είδος μαζικής υποστήριξης εξίσου μεταβαλλόμενης και ασταθούς με τις ευμετάβλητες διαθέσεις των φτωχών της Ανδαλουσίας.

Αν η επιμονή του αναρχικού κινήματος στην οροσειρά μπορεί να εξηγηθεί από τη σταθερότητα του *rueblo*, η αστάθεια του κινήματος στα λατιφούντια μπορεί να εξηγηθεί από την έλλειψη κοινωνικών προτύπων ανάμεσα στους *braceros*. Αυτές οι μεγάλες μάζες των εργατών γης, που ενώνονταν και στη συνέχεια σκορπίζονταν

ανάλογα με τις εποχικές απαιτήσεις της καλλιέργειας των φυτειών, στερούνταν από κάθε εμφανές κοινωνικό περίγραμμα ή θεσμό. Δεν ζούσαν μέσα στο κτήμα του γαιοκτήμονα ως δουλοπάροικοι ή στα χωριά ως αγρότες ούτε και στις πόλεις όπως οι βιομηχανικοί εργάτες, αλλά στις φτωχογειτονιές των καταθλιπτικών πόλεων της Ανδαλουσίας με πληθυσμό άνω των 15.000 κατοίκων. Οι πόλεις αυτές ήταν πολύ μεγάλες και άμορφες για να εξασφαλίσουν την αλληλεγγύη, όπως συνέβαινε στα *ruedlo* της οροσειράς, και πολύ μικρές για να παρέχουν τα ερεθίσματα μιας Βαρκελώνης.

Μονότονη και δίχως σκοπό, η ζωή των *braceros* δεν παρείχε καμία ασφάλεια. Προσλαμβάνονταν με την εποχή, με την εβδομάδα ή με την ημέρα (τους αποκαλούσαν *jornaleros*, μεροκαματιάρηδες) και εργάζονταν, με περιστασιακά διαλείμματα για κάπνισμα, δώδεκα ή και περισσότερες ώρες την ημέρα μακριά από τα σπίτια τους. Την εποχή του οργώματος ή του θερισμού, όταν η εργασία ήταν εξασφαλισμένη για αρκετούς μήνες, ο *bracero* ήξερε ότι έπρεπε να αφήσει την οικογένειά του και να ζήσει στην *gañanía* του γαιοκτήμονα, μια άθλια παράγκα που έμοιαζε με αχυρώνα, έχοντας για κρεβάτι μερικά άχυρα πάνω στο έδαφος και για συγκάτοικους μοναχικούς, εξαθλιωμένους φουκαράδες όπως αυτός, οι οποίοι είχαν στερηθεί την οικογένειά τους λόγω της ανάγκης για εργασία.

Η εξαθλίωσή τους ήταν απερίγραπτη. Ο γαιοκτήμονας τους τάζε *gazpacho*, μια σούπα από νερό, λάδι, ξύδι, ψωμί και μερικά φασόλια ή ρεβίθια. Το ψωμί, που ουσιαστικά τρωγόταν ως υποκατάστατο όλων των θρεπτικών ουσιών, αποτελούσε το βασικό διαιτολόγιο των φτωχών της Ανδαλουσίας. Ο γαιοκτήμονας που πρόσθετε και άλλα συστατικά σε αυτό το φτωχό και περιορισμένο διαιτολόγιο μπορούσε να αφαιρεί το επιπλέον κόστος από το μισθό των *braceros*. Η απάνθρωπη εγκατάλειψη, που υφίσταντο οι άνθρωποι αυτοί μέχρι τη δεκαετία του 1930, περιγράφεται από τον άγγλο γεωγράφο Ε. Χ. Τζ. Ντόμπι, ο οποίος για δυο χρόνια έκανε επιτόπια έρευνα στην Ισπανία: «Θυμάμαι ένα περιστατικό στη διάρκεια μιας επίσκεψης σε ένα πειραματικό χοιροτροφείο σε κάποιο μα-

κρινό σημείο της Ανδαλουσίας. Μέσα στο σκοτάδι μια κόκκινη αναλαμπή φάνηκε από την άκρη ενός κτιρίου. Προχώρησα και βρήκα την οικογένεια ενός εργάτη ζαρωμένους στο έδαφος γύρω από μια φωτιά που είχαν ανάψει με κλαδιά και που κάπνιζε κόβοντας κυριολεκτικά την ανάσα. Η δύσοσμη αυτή εξαθλίωση ερχόταν σε αντίθεση με το πεντακάθαρο χοιροτροφείο που είχα δει. Στην ερώτησή μου μια ηλικιωμένη γυναίκα μουρμούρισε: “Ναι, εδώ ζούμε. Χειρότερα κι απ’ τα γουρούνια”. Ως απάντηση, ο ιδιοκτήτης που με ακολουθούσε φώναξε αγανακτισμένος: “Δεν φτάνει που έχετε στέγη πάνω απ’ τα κεφάλια σας. Τι άλλο θέλετε;”»

Η απάντηση του ιδιοκτήτη συνοψίζει με μοναδική σαφήνεια τη συμπεριφορά της τάξης των γαιοκτημόνων της Ανδαλουσίας απέναντι στους *bracegos*: τους θεωρούσαν χειρότερους και από ζώα. Και για να σχηματίσουμε μια πλήρη εικόνα της ζωής στις *gañanías* στη διάρκεια της σποράς ή του θερισμού, πρέπει να προσθέσουμε ότι οι ομάδες των *bracegos* αποτελούνταν από είκοσι ή και περισσότερα άτομα κάθε ηλικίας. Αν υπήρχε οικογένεια, όλα τα μέλη, μαζί και τα παιδιά, εργάζονταν συχνά μέχρι τα όρια της εξάντλησης.

Από οικονομική άποψη, οι εξαθλιωμένοι *bracegos* βρίσκονταν στο έλεος του γαιοκτήμονα, ο οποίος μπορούσε να μειώσει τα μεροκάματά τους και να σπάσει τις απεργίες προσλαμβάνοντας απεργοσπάστες από τα ορεινά χωριά ή καλλιεργώντας απλώς τα πιο γόνιμα εδάφη και αφήνοντας τα υπόλοιπα χέρσα. Στην πραγματικότητα μεγάλες εκτάσεις γης έμεναν ακαλλιεργητές: μερικές χρησιμοποιούνταν για κυνήγι και άλλες ως βοσκότοποι για την εκτροφή ταύρων για τις ταυρομαχίες. Εξαιτίας της υπερβολικής φτώχειας τους οι *bracegos* πολύ σπάνια μπορούσαν να οργανώσουν μακράς διαρκείας απεργίες φθοράς. Εξ ου και οι βίαιες, σχεδόν εκρηκτικές, διαστάσεις των εργατικών συγκρούσεων στην Ανδαλουσία. Στην πραγματικότητα, οι απεργίες δεν θα είχαν καμία διάρκεια χωρίς την υποστήριξη αγροτών οι οποίοι κατείχαν ή εκμίσθωναν γη στις περιοχές με τα λατιφούντια. Αν οι γαιοκτήμονες δεν πανικοβάλλονταν, προβαίνοντας σε παραχωρήσεις από το φόβο

μιας γενικευμένης αγροτικής εξέγερσης ή ενός αγροτικού πολέμου, συνήθως οι απεργοί έχαναν. Περιστασιακά η κοινή γνώμη τάσσόταν στο πλευρό τους και τότε ακόμα και οι πιο απάνθρωποι γαιοκτήμονες προέβαιναν από μόνοι τους σε παραχωρήσεις.

Στους άκληρους προλετάριους, που λιμοκτονούσαν αφού εργάζονταν έξι ή και λιγότερους μήνες το χρόνο έναντι εξευτελιστικής αμοιβής, η θέα των μεγάλων περιοχών με τα ακαλλιέργητα εδάφη μπορούσε να προκαλέσει μόνο ένα συναίσθημα: έντονο μίσος για το γαιοκτήμονα και τους επιστάτες που εκτελούσαν τις εντολές του. Ο ανταγωνισμός τους θα μπορούσε να είχε περιοριστεί το 1835, όταν ο Μεντιθάμπαλ και η φιλελεύθερη κυβέρνησή του αποφάσισαν τη δήμευση των εκκλησιαστικών γαιών. Τα επόμενα χρόνια απέραντες εκτάσεις εκκλησιαστικής και κοινοτικής γης εκποιήθηκαν στην Ανδαλουσία. Όπως επισημάνθηκε προηγουμένως, η αστική τάξη άρπαξε αυτό το τεράστιο κληροδότημα και μετέτρεψε το μεγαλύτερο μέρος του σε λατιφούντια. Οι *braceros* δεν αποκόμισαν τίποτα. Η αγροτική αναταραχή δεν αντιμετωπίστηκε με αγροτική μεταρρύθμιση αλλά με την επιστράτευση της *Guardia Civil*, της μισητής Πολιτοφυλακής, ενάντια στους αγρότες και τους άκληρους εργάτες γης.

Από ιστορική άποψη ο ρόλος αυτής της ειδικής αστυνομικής δύναμης για την αντιμετώπιση της επαναστατικής αναταραχής στην ύπαιθρο υπήρξε τόσο σημαντικός, ώστε πρέπει να εξεταστεί ως ξεχωριστός παράγοντας στην ανάπτυξη του αγροτικού αναρχισμού. Η Πολιτοφυλακή ιδρύθηκε το 1844 ως ένα επίλεκτο σώμα χωροφυλακής με προσεκτικά επιλεγμένο και εκπαιδευμένο προσωπικό, για να αντιμετωπίσει την αυξανόμενη ληστρική δραστηριότητα στο νότο. Εκείνη την περίοδο η πλειοψηφία των ληστών της Ανδαλουσίας δεν προσέγγιζε στο ελάχιστο την ηρωική εικόνα με την οποία τους είχαν περιβάλλει οι λαϊκοί θρύλοι. Είχαν καταντήσει υποχείρια των *caciques*. Τους χρησιμοποιούσαν για να υπερασπίζονται τις περιουσίες τους ενάντια στα αιφνιδιαστικά ξεσπάσματα των αγροτικών ξεσηκωμών και για να τρομοκρατούν τους αντιπά-

λους των διεφθαρμένων πολιτικών αφεντικών τους στις τοπικές εκλογές. Η συμμαχία ανάμεσα στους *caciques* και τους ληστές δεν συνέβαλε στη μείωση της ληστείας αλλά στην εξάπλωσή της. Έχοντας εξασφαλίσει άσυλο χάρη στην προστασία των νέων τους εργοδοτών, οι ληστές συνέχισαν ανενόχλητοι τις επιδρομές τους, σε σημείο που το ταξίδι ανάμεσα στις πόλεις της Ανδαλουσίας ήταν αδύνατο χωρίς ένοπλη συνοδεία.

Η προσπάθεια να αποκατασταθεί η ασφάλεια των δρόμων με τη χρησιμοποίηση της τοπικής φρουράς και της αστυνομίας θα ήταν μάταιη. Όπως οι ληστές, έτσι και εκείνα τα σώματα ελέγχονταν στην πλειοψηφία τους από τους *caciques*. Γι' αυτό, όταν σχηματίστηκε η Πολιτοφυλακή έπρεπε να ληφθούν αυστηρά μέτρα για την προστασία του νέου σώματος από την τοπική επιρροή. Οι άνδρες της δεν στρατολογούνταν από τις περιοχές στις οποίες υπηρετούσαν και απαγορευόταν ρητά να παντρεύονται ή να συνάπτουν φιλικές σχέσεις με τον τοπικό πληθυσμό. Οι Πολιτοφύλακες ζούσαν σε ειδικά οχυρωμένους στρατώνες μέσα στο χωριό. Κυκλοφορούσαν πάντα ανά δύο, με πλήρη οπλισμό, και ήταν καχύποπτοι απέναντι στην κοινότητα, που με τη σειρά της σύντομα τους αντιμετώπιζε με εχθρότητα. Απομονωμένη και περιφρονημένη, η Πολιτοφυλακή έχανε εύκολα την ψυχραιμία της και άνοιγε πυρ με το παραμικρό, κλιμακώνοντας ασήμαντες διαμαρτυρίες σε εξεγέρσεις και τις εξεγέρσεις σε επαναστάσεις. Όποια συμπαραύσταση δεν μπορούσαν να επιστρατεύσουν οι επαναστατικές ομάδες με το έντυπο υλικό τους και με τις ομιλίες τους, την κέρδιζε τελικά για λογαριασμό τους η Πολιτοφυλακή με τα όπλα της. Ο Ναρβάεθ, ο οποίος οργάνωσε αυτό το σώμα και το έστειλε στην επαρχία, αξίζει να μνημονεύεται σαν ένας από τους ικανότερους προπαγανδιστές του αναρχικού και του σοσιαλιστικού κινήματος στην Ισπανία.

Απογοητευμένοι από τη ρύθμιση των εκκλησιαστικών γαιών, κεντρισμένοι από τις καραμπίνες της Πολιτοφυλακής και απειλούμενοι από τις αξίες ενός ωμού εγωιστικού επιχειρηματικού πολιτισμού, οι αγρότες και οι *braceros* του νότου έμελλε να δημιουργή-

σουν τη δική τους μοναδική μορφή κοινωνικής εξέγερσης. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1860 μια νέα αναταραχή άρχισε να αφυπνίζει τα *pueblos*, τις *gañanías* και τις μουντές πόλεις του νότου, ένας αναβρασμός που θα έπαιρνε διαστάσεις, ξεσπώντας σε διάφορα σημεία, θα γέμιζε ξαφνικά με ελπίδες τις αγροτικές μάζες και θα τις ωθούσε σε τοπικές εξεγέρσεις. Πολύ συχνά αυτές δεν ξεσπούσαν μόνο για οικονομικά οφέλη, αλλά και για την πραγμάτωση του *comunismo libertario*, του ελευθεριακού κομμουνισμού, που περιέγραφαν τα αναρχικά φυλλάδια. Συγγραφείς που ασχολήθηκαν με τις εξεγέρσεις στην Ανδαλουσία –ανάμεσά τους και αναρχικοί– τείνουν να υπογραμμίζουν τα χιλιαστικά χαρακτηριστικά αυτών των ξεσπασμάτων. Και είναι αλήθεια ότι με την αφελή και απλοϊκή αμεσότητα των οραμάτων τους οι εξεγεγερμένοι αγρότες και *braceros* της Ανδαλουσίας έτειναν να παραλληλίζουν τον αγροτικό κόσμο του τέλους του Μεσαίωνα με τα εκστατικά τους όνειρα για μια «δευτέρα παρουσία». Το κακό και η διαφθορά θα εξαλείφονταν από τη Γη. Πλούσιοι και φτωχοί, φωτισμένοι από την εκθαμβωτική πραγματικότητα ενός καινούργιου κόσμου, θα αγκαλιάζονταν μέσα σε ένα πνεύμα συμφιλίωσης και αλληλοβοήθειας. Θα ήταν ένας ασκητικός κόσμος –«μια δίκαιη κατανομή της λιτότητας παρά ένα όνειρο πλουτισμού», όπως επισημαίνει ο Χόμπσμπωουμ– όπου θα κυβερνούσε η ειρήνη, η ελευθερία και η ισότητα. Για τους πιο αυστηρούς θιασώτες της ιδέας, μαζί με την κατάργηση του χρήματος, του πλούτου και των κοινωνικών διαφορών, οι άνθρωποι θα απείχαν από το κάπνισμα, το αλκοόλ, τον καφέ και τις άλλες πολυτέλειες που προάγουν τον «εχχυδαϊσμό».

Το όραμα αυτό διείσδυε στις *gañanías* των λατιφούντιων και στα ορεινά *pueblos* και αναπτυσσόταν σταδιακά μέχρι που οι αξίες του και οι πιθανότητες επικράτησής του γίνονταν το κύριο θέμα συζήτησης. Ακολουθούσε αναβρασμός με αφορμή κάποια απεργία ή κάποια άστοχη ενέργεια των αρχών και στη συνέχεια ένα σύντομο διάστημα μαχών που το διαδεχόταν μια περίοδος καταστολής στη διάρκεια της οποίας το όνειρο έμοιαζε να εξατμίζεται. Η ζοφερή

απόγνωση και η μοιρολατρία αντικαθιστούσαν τη χαρά και την ελπίδα. Ο Ρικάρδο Μέγια, ο ευαίσθητος αναρχικός δοκιμιογράφος που έζησε για πολλά χρόνια στην Ανδαλουσία, θυμάται το εκρηκτικό ταμπεραμέντο του λαού, την ταχύτητα με την οποία ξεσηκωνόταν πλημμυρισμένος από άκρατο ενθουσιασμό, για να βυθιστεί στη συνέχεια στη μελαγχολία έχοντας χάσει το πείσμα και τις αντοχές του. Ωστόσο, λίγο αργότερα τα πάθη άρχιζαν και πάλι να φουντώνουν και το όνειρο έκανε ξανά την εμφάνισή του. Ο κύκλος επαναλαμβανόταν με τον ίδιο ζήλο χωρίς να υπάρχει απόηχος από τις προηγούμενες ήττες, σαν να είχε προκύψει μια αναγέννηση.

Η εναλλαγή περιόδων ξεσηκωμού και παρακμής του αγροτικού κινήματος στο νότο οφειλόταν αποκλειστικά σε οικονομικούς παράγοντες που ερμηνεύουν τη διαρκή του αναβίωση παρά τις αντίξοες συνθήκες. Για πολλούς αγρότες και *braceros*, ο *comunismo libertario* εξισωνόταν με το *reparto* – την αναδιανομή της γης. Στην Ανδαλουσία, όπου μια απέραντη έκταση στρεμμάτων παρέμενε άσκοπα ακαλλιέργητη ή πλημμελώς καλλιεργημένη, μια λογική αναδιανομή της γης θα είχε βελτιώσει σημαντικά το βιοτικό επίπεδο και θα είχε εξασφαλίσει ένα δυναμικό κίνητρο για την οικονομική ανάπτυξη της Ισπανίας. Στη δεκαετία του 1870 και στις αρχές της δεκαετίας του 1880 το *reparto* είχε την έννοια του χωρισμού της γης σε ατομικές ιδιοκτησίες και όχι σε συλλογικά αγροκτήματα. Ακόμα και οι αναρχικοί αγρότες επέμεναν στην άποψη αυτή. Αργότερα, με την ανάπτυξη των αναρχοσυνδικαλιστικών ενώσεων, το σύστημα της κοινής γαιοκτησίας κέρδισε τους *braceros* και σε μικρότερο βαθμό τους αγρότες.

Το αγροτικό κίνημα εκείνης της περιόδου δεν καταστράφηκε λόγω της ανεδαφικότητας του οράματός του αλλά εξαιτίας της απομόνωσής του. Οι εξεγέρσεις συνήθως περιορίζονταν σε ορισμένες περιοχές, ακολουθώντας η μια την άλλη σαν βαρελότα. Σπανίως προέκυπτε κάποια έκρηξη σε μια ολόκληρη επαρχία. Τα *pueblos* έπρεπε να έρθουν σε συνεννόηση με τις *gañanías*. Χρειαζόταν έντυπο υλικό που θα μετέφερε τις ειδήσεις για το κοινωνικό κίνημα

της μιας περιφέρειας στις άλλες. Η οργάνωση ήταν απαραίτητη για το συντονισμό των εξεγέρσεων σε ένα κοινό κίνημα. Τελευταίο και πιο σημαντικό, έπρεπε να ανατραπούν τα εμπόδια που χώριζαν τις βιομηχανικές πόλεις από την επαρχία και το εργατικό κίνημα να ενωθεί με το αγροτικό.

Αγροτικές Ενώσεις και Εξεγέρσεις

Ανδαλουσιανοί όπως ο Τρινιδάδ Σοριάνο, ο Χοσέ Γκαρθία Βίνιας και ο Αντόνιο Γκονθάλεθ Μενέσες είχαν δραστηριοποιηθεί για να ιδρύσουν τον πυρήνα της Διεθνούς στη Βαρκελώνη και είχαν συμμετάσχει στο ιδρυτικό συνέδριο της Ισπανικής Ομοσπονδίας τον Ιούνιο του 1870. Επρόκειτο για σπουδαστές της τεχνολογίας, της ιατρικής και της μηχανολογίας, κατοίκους του λιμανιού της Καταλονίας, οι οποίοι είχαν συγκεντρωθεί γύρω από το Φάργα Πεγιθέρ κατά τις πρώτες ημέρες της δράσης της Διεθνούς και αργότερα είχαν επιστρέψει στην πατρίδα τους, στο νότο, όπου οι περισσότεροι είχαν επιδοθεί στην αναρχική προπαγάνδα. Επιπλέον, η *Federación* είχε αρχίσει να φτάνει σε αρκετές πόλεις της Ανδαλουσίας, όπου είχε περιορισμένη κυκλοφορία ανάμεσα σε ακροαριστερούς φεντεραλιστές, τους περισσότερο «σοσιαλίζοντες» υποστηρικτές του Προυντόν και του Πι ι Μαργάλ. Ωστόσο, σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1870 η πραγματική δύναμη της Ισπανικής Ομοσπονδίας βρισκόταν στο βορρά, ειδικότερα στη Βαρκελώνη και στις γύρω πόλεις που είχαν αναπτυγμένη κλωστοϋφαντουργία. Η αλήθεια πάντως είναι ότι ο ισπανικός αναρχισμός αναπτύχθηκε πρώτα ανάμεσα στους βιομηχανικούς εργάτες και τεχνίτες των πόλεων παρά στους αγρότες με τις χιλιαστικές αντιλήψεις. Οι πρώτοι υποστηρικτές του ισπανικού αναρχισμού ήταν κυρίως ειδικευμένοι τεχνίτες και επιστήμονες παρότι υπήρχαν και ονειροπόλοι χιλιαστές και αγιοπρεπείς απόστολοι.

Το 1871 η Ισπανική Ομοσπονδία άρχισε να κινείται δυναμικά προς τις πόλεις του νότου και στη συνέχεια η ανάπτυξή της υπήρξε

ραγδαία. Ένα χρόνο αργότερα ο Ανσέλμο Λορένθο ενώ περιόδευε στην Ανδαλουσία ανέφερε με μεγάλη του ικανοποίηση ότι υπήρχαν βιώσιμες ομάδες στη Σεβίλη, στην Καρμόνα, στο Χερέθ, στη Μάλαγα και στο Κάντιθ. Η Ομοσπονδία είχε επίσης μικρές ομάδες στην Κόρδοβα, στην Αγουιλάρ δε λα Φροντέρα και σε άλλες κοινότητες. Τα επόμενα χρόνια οι πόλεις αυτές έμελλε να παίξουν βασικό ρόλο στη διάδοση των αναρχικών ιδεών ανάμεσα στους *bracegos* και τους αγρότες. Προς τα τέλη του 1872 η Ομοσπονδία ισχυριζόταν ότι είχε στην Ανδαλουσία 28.000 μέλη, δηλαδή περισσότερους από τους μισούς υποστηρικτές της σε εθνικό επίπεδο.

Η Ανδαλουσία θα πρόσφερε γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη των αναρχικών ιδεών, ακόμα κι αν δεν υπήρχαν σοσιαλιστές ή φεντεραλιστές πρόδρομοι. Στη δεκαετία του 1860 ο ισπανικός νότος βυθιζόταν σε μια κατάσταση χρόνιας κοινωνικής αναταραχής. Η πώληση των εκκλησιαστικών περιουσιών και ειδικότερα των κληροδοτημένων γαιών (που ως επί το πλείστον ανήκαν από κοινού στα χωριά και στις κοινότητες) είχε διαταράξει την παραδοσιακή ισορροπία ανάμεσα στις κυρίαρχες τάξεις και τους καταπιεσμένους της περιφέρειας. Για ολόκληρες γενιές το μαντρωμένο, ασβεστωμένο *coritijo** του γαιοκτήμονα και των επιστατών του είχε κυριαρχήσει στο λατιφούντιο ως ένα άυταρκες οχυρό προνομίων και εκμετάλλευσης. Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα οι πλούσιοι εξακολουθούσαν να είναι υπερόπτες σε αντίθεση με τους πεινασμένους και εξαθλιωμένους που ήταν μοιρολάτρες.

Οι απαλλοτριώσεις των εκκλησιαστικών περιουσιών, παρότι άνοιξαν το ενδεχόμενο αναδιανομής της γης, τελικά διέψευσαν τις ελπίδες των αγροτών και των *bracegos* να αποκτήσουν γη με νόμιμα μέσα. Διότι η πώληση των δημευμένων γαιών όχι μόνο διέρρηξε τους τελευταίους δεσμούς ανάμεσα στους άκληρους και στο κράτος, αλλά ενίσχυσε και την εξουσία μιας άπληστης αστικής τάξης από την οποία έλειπαν ακόμα και τα προσχήματα των α-

* Σ.τ.Μ. Υποστατικό. Ισπανικά.

ριστοκρατών και ο πατερναλισμός της παραδοσιακής τάξης των ευγενών. Στις μεγάλες πόλεις εύπορες οικογένειες από τη μεσαία τάξη έγιναν απόντες γαιοκτήμονες, ιδιοκτήτες των απέραντων λατιφούντιων. Στις αγροτικές κοινότητες πολλοί ντόπιοι αστοί (μια τάξη από τοκογλύφους, μεταπράτες, κατώτερους δικαστικούς υπαλλήλους και δικηγόρους) απέκτησαν μικρές αλλά σημαντικές περιουσίες. Από αυτό το τελευταίο στρώμα προήλθαν οι *casiques* της Ανδαλουσίας – άνθρωποι που γελοιοποιούσαν κάθε εκλογική διαδικασία στην επαρχία. Στυγνοί εκμεταλλευτές που επιδίωκαν αδυσώπητα το κέρδος, αυτή η αγροτική αστική τάξη διευκόλυνε την αναζωπύρωση μιας επανάστασης που δεν θα υποχωρούσε παρά με το ξερίζωμα της συνολικής δομής της ανδαλουσιανής κοινωνίας.

Η παρακμή των παραδοσιακών σχέσεων στην Ανδαλουσία δεν επηρέασε μόνο τους αγρότες και τους *braceros*, αλλά και την κατώτερη μικροαστική τάξη των επαρχιακών πόλεων και κωμοπόλεων. Αυτή η μεγάλη τάξη των δασκάλων, των δημοσίων υπαλλήλων, των δημοσιογράφων, των επαγγελματιών και των καταστηματάρχων ζούσε μέσα σε μια καθωσπρέπει ανέχεια, ανάμεικτη με ανασφάλεια και ταπείνωση. Προς τα μέσα του 19ου αιώνα η πρόοδος του καπιταλισμού στο νότο είχε απογυμνώσει τα επαγγέλματά τους από κάθε κοινωνικό κύρος, ενώ οι ίδιοι υποβαθμίζονταν όλο και περισσότερο σε μια δεξαμενή εργασίας προς εκμετάλλευση και είχαν αρχίσει να υποφέρουν από τη γενικότερη εκμετάλλευση της περιοχής. Η επιφανειακή ενότητα, που είχε δημιουργήσει ο φιλελευθερισμός ανάμεσα στις μεσαίες τάξεις στις αρχές του αιώνα, άρχισε να παραχωρεί τη θέση της σε μια πόλωση μεταξύ των ευκατάστατων και των εξαθλιωμένων τάξεων, οδηγώντας τους μικροαστούς –κυρίως το στρώμα των διανοουμένων– σε ακραίες φεντεραλιστικές ακόμα και ακαθόριστα σοσιαλιστικές ομαδοποιήσεις.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ανδαλουσία δεν στερείται σοσιαλιστικής παράδοσης. Πριν ακόμα ο Φερνάντο Γκαρίδο ιδρύσει στη Μαδρίτη την *Atracción* [Έλεη] (που ουσιαστικά θεωρείται το πρώτο ισπανικό σοσιαλιστικό έντυπο με επιρροές από τις θεωρίες του

Φουριέ), ο Χουάν Αμπρέου είχε προπαγανδίσει αντίστοιχες ιδέες στο Κάντιθ. Αργότερα ίδρυσε μια αποικία οπαδών του Φουριέ κοντά στο Χερέθ δε λα Φροντέρα, η οποία όμως διαλύθηκε από τις αρχές. Η ανάπτυξη ενός δυναμικού φεντεραλιστικού κινήματος στο νότο είχε προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον για τις σοσιαλιστικές ιδέες, οι οποίες τροφοδοτούνταν από φυλλάδια γύρω από τις θεωρίες του Προυντόν περί αμοιβαιότητας και από μεταφράσεις των γραπτών του. Μια ισχυρή παράδοση δημοκρατικής *exaltado** από τη δεκαετία του 1820 είχε εξασφαλίσει ένα μέσο για την ανάπτυξη αυτών των ιδεών, δίνοντας έμφαση στο σκληρό ανταγωνισμό ανάμεσα στους πλούσιους και στους φτωχούς, στους ιδιοκτήτες και στους άκληρους.

Η δυναμική αυτή αντιπροσωπεύει ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά του ριζοσπαστικού κινήματος στο νότο. Δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι στη διάρκεια των δεκαετιών του 1850 και του 1860 οι ριζοσπάστες μικροαστοί της Ανδαλουσίας είχαν εξελιχτεί σε ένα από τα πιο επαναστατικά στρώματα της Ευρώπης. Μόνο οι Παριζιάνοι θα μπορούσαν να παραβγούν με την παράτολμη τάση των Ανδαλουσιανών να παίρνουν τα όπλα, να υψώνουν οδοφράγματα και να δίνουν μάχες χαμένες εκ των προτέρων. Μεγάλες εξεγέρσεις ξέσπασαν στις πόλεις του νότου το 1857, το 1861 και το 1873. Η πρώτη από αυτές, την οποία καθοδηγούσε ο κτηνίατρος Πέρεθ δελ Άλαμο στη Λόχα, έχει κερδίσει μια θέση στα χρονικά της ισπανικής επαναστατικής ιστορίας ως *insurrección socialista*** Στις αρχές της δεκαετίας του 1870 το κοινωνικό περιβάλλον ολόκληρης της περιφέρειας ήταν έτοιμο να δεχτεί τις πιο προοδευτικές ιδέες που προέρχονταν από τη Μαδρίτη και τη Βαρκελώνη. Στην πραγματικότητα θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο αναρχισμός δεν ήταν ο σπόρος μιας νέας κοινωνικής θεωρίας που βρήκε πρόσφορο έδαφος στην Ανδαλουσία, αλλά ο καρπός μιας μεγάλης ε-

* Σ.τ.Μ. Ανάτασης. Ισπανικά.

** Σ.τ.Μ. Κοινωνική εξέγερση. Ισπανικά.

παναστατικής ανάπτυξης ιδεών και κοινωνικών συνθηκών που είχαν εγκαινιαστεί πριν από δεκαετίες.

Από ορισμένες απόψεις αυτή η σωρευτική ανάπτυξη ερμηνεύει την αργή ανάπτυξη της Ισπανικής Ομοσπονδίας στις πόλεις του νότου στη διάρκεια του 1870 και του 1871. Το φεντεραλιστικό κίνημα απασχολούσε σχεδόν εξολοκλήρου τις δραστηριότητες των επαναστατών της Ανδαλουσίας, αφήνοντας ελάχιστο χώρο μέχρι τότε για την επέκτασή της Διεθνούς. Ήδη από τον Απρίλιο του 1871 ο Μοντίγια είχε στείλει πληροφορίες σχετικά με τη Διεθνή, αλλά, όπως αναφέρει ο Διάθ δελ Μόραλ, οι πολιτικές συγκρούσεις σε επίπεδο κοινοτήτων είχαν απορροφήσει σε τέτοιο βαθμό το ριζοσπαστικό κίνημα των πόλεων της Ανδαλουσίας, ώστε πέρασαν δύο χρόνια μέχρις ότου ιδρυθεί ένα βιώσιμο τμήμα. Χάρη στο έργο του Διάθ δελ Μόραλ μπορούμε να διαμορφώσουμε μια σαφή εικόνα για τον τρόπο της ίδρυσης των πρώτων τμημάτων στην Ανδαλουσία και για το είδος των ανθρώπων που τα επάνδρωσαν.

Μια από τις πιο άρτιες αφηγήσεις γι' αυτό το ξεκίνημα υπάρχει για την πόλη της Κόρδοβας. Το πρώτο στοιχείο δραστηριότητας της Διεθνούς εμφανίστηκε το καλοκαίρι του 1871, όταν ο Ραφαέλ Σουάρεθ και ο εκδότης εφημερίδας Χοσέ Ναβάρο Πριέτο ξεκίνησαν αλληλογραφία με το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο της Μαδρίτης. Αργότερα συνδέθηκαν μαζί τους και άλλοι: ο τεχνίτης Φρανθίσκο Μπαράδο Γκαρθία, ο καθηγητής του εκκλησιαστικού δικαίου Αουγουστίν Θερβάντες και ο υπάλληλος του δήμου Εουχένιο Γκονθάλεθ. Αυτή η παράξενη ποικιλία επαγγελμάτων ήταν συνηθισμένη στις ριζοσπαστικές ομάδες του νότου. Και οι πέντε άνδρες μυήθηκαν στη Συμμαχία του Μπακούιν και μέχρι το 1872 είχαν ιδρύσει ένα «τμήμα ποικίλων επαγγελμάτων» και αργότερα μια τοπική ομοσπονδία στην Κόρδοβα. Ο Διάθ δελ Μόραλ μας έχει κληροδοτήσει μια παραστατική περιγραφή του Ναβάρο και του Θερβάντες, των δύο διανοουμένων της ομάδας. Οι αντίθετες προσωπικότητές τους σχηματίζουν μια γοητευτική εικόνα των διαφορετικών τύπων ανθρώπων που εκείνη την περίοδο ελκύνονταν από τον αναρχισμό.

Ο Χοσέ Ναβάρο Πριέτο άρχισε να αλληλογραφεί με το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο σε ηλικία δεκαεννέα ετών. Όπως συνέβαινε συνήθως με πολλούς νεαρούς ριζοσπάστες της εποχής, στο παρελθόν του διαπιστώνουμε μια σύμπτωση με τον κόσμο των τεχνιτών και των διανοούμενων μεσοαστών. Ο πατέρας του, που ήταν υποδηματοποιός, προσδοκούσε ένα υψηλότερο επίπεδο ζωής για το μοναχογιό του ενώ η πανεπιστημιακή εκπαίδευση απαιτούσε μεγάλες θυσίες από τους γονείς. Όμως υπήρχε το ενδεχόμενο να «μουχλιάσει» ως δάσκαλος ή δικηγόρος και ο Ναβάρο ήταν πολύ ανήσυχος και ηδονιστής, για να θυσιάσει τα νιάτα του προς όφελος μιας ακαδημαϊκής ρουτίνας, ενώ η προοπτική μιας μίζερης επαγγελματικής ζωής τον απωθούσε. Στράφηκε στη δημοσιογραφία και άρχισε να αποκτά φήμη στην τοπική κοινωνία ως καυστικός σατιρογράφος. Το πνεύμα και η ευστροφία του σύντομα τον έκαναν έναν από τους εξέχοντες Διεθνιστές του νότου και ήδη από το 1872 απολάμβανε της εμπιστοσύνης των *Aliancistas* της Μαδρίτης και της Βαρκελώνης.

Αλλά είχε και μια φήμη δειλού απέναντι στους φυσικούς κινδύνους. Λόγω της ήττας του φεντεραλιστικού κινήματος το 1873 και της ενδεχόμενης καταστολής από το καθεστώς του Σεράνο άρχισε να αναθεωρεί τον πολιτικό του προσανατολισμό και να στρέφεται σταθερά προς τα κόμματα της «τάξης». Πολύ σύντομα ο Ναβάρο έγινε εντελώς συντηρητικός. Τα επόμενα χρόνια εκπλήρωσε και με το παραπάνω τις προσδοκίες του πατέρα του, αφού έγινε γνωστός εκδότης εφημερίδων και συντάκτης. Μετά το θάνατό του οι συντηρητικοί φίλοι του τον θυμόντουσαν στοργικά ως έναν εύστροφο φαρσέρ, έναν ευχάριστο και καλόκαρδο χαρακτήρα ο οποίος, σύμφωνα με τα λόγια του Διάθ δελ Μόραλ, υπήρξε «μάλλον αφοσιωμένος στο Διόνυσο παρά στον Απόλλωνα».

Η κοινωνική και εύθυμη προσωπικότητα του Ναβάρο ήταν πολύ συνηθισμένη στο νότο σε αντίθεση με το στερεότυπο του μυστικιστή ανδαλουσιανού αναρχικού και πολλοί άνδρες που διέθεταν τη νεανική του ζέση και τις προτιμήσεις του προσχώρησαν στη Διεθνή. Η

Ανδαλουσία είχε επίσης το μερίδιό της σε εγκρατείς προσωπικότητες, όπως ο Αουγουστίν Θερβάντες, φτιαγμένες από καλύτερο πνευματικό υλικό από τον Ναβάρο και ικανές να αντιμετωπίζουν τις διωξεις επιδεικνύοντας μεγαλύτερο θάρρος. Ο don Αουγουστίν Θερβάντες δελ Καστίγιο Βαλέρο, γιος ενός δικηγόρου από τη Μούρθια, σπούδασε στο πανεπιστήμιο της Μαδρίτης και τελικά απέκτησε διδακτορικό με διπλώματα στα νομικά, στη φιλοσοφία και στη φιλολογία. Ήταν ένας σοβαρός σπουδαστής, ένας λιγομίλητος νεαρός άνδρας με επιφυλακτικό και εσωστρεφή χαρακτήρα. Αυτή η εντυπωσιακή διαγωγή σε συνδυασμό με τις πλατιές του γνώσεις και ένα ποικίλο πολιτιστικό υπόβαθρο εξύψωσε τον Θερβάντες στα ανώτερα στρώματα του ακαδημαϊκού κόσμου. Σε ηλικία τριάντα ετών ήταν ήδη καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Κόρδοβας. Δυο χρόνια αργότερα ο γάμος του με τη δόνα Χούλια Βαλδίβια ι Ρουίθ δε Βαλενθουέλα τον καθιέρωσε στην υψηλή κοινωνία της πόλης.

Ωστόσο, στην ψυχή του don Αουγουστίν κόχλαζε ένα πάθος για την ανθρωπότητα το οποίο εκδήλωνε με επισκέψεις στις φτωχογειτονιές της πόλης, όπου πρόσφερε χρήματα στους φτωχούς. Οι εκπρόσωποι της υψηλής κοινωνίας της Κόρδοβας αγνοούσαν τις επισκέψεις αυτές. Μερικούς μήνες μετά το γάμο του ο Θερβάντες υιοθέτησε ανοιχτά την υπόθεση της Διεθνούς και οι άνθρωποι του κύκλου του έμειναν άναυδοι. Δημοσίευσε μια προπαγανδιστική εργασία με τίτλο *Τρεις Σοσιαλιστικές Διαλέξεις για την Ιδιοκτησία και την Κληρονομιά* και συμμετείχε στο συνέδριο της Διεθνούς στην Κόρδοβα ως εκπρόσωπος της τοπικής ομοσπονδίας της Σολάνα. Ο Θερβάντες άρχισε να απομονώνεται κοινωνικά. Οι αστοί φίλοι του –συμπεριλαμβανομένων και των δημοκρατικών– άρχισαν να απομακρύνονται και σύντομα βρέθηκε σχεδόν αποκλειστικά στον κύκλο των Διεθνιστών. Τελικά, όταν από την ακαδημαϊκή του θέση επέκρινε τον καθολικισμό, δέχτηκε σφοδρή επίθεση από την υπηρεσία του. Καθώς η παραμονή του στο πανεπιστήμιο έγινε ανυπόφορη, ο Θερβάντες εγκατέλειψε την Κόρδοβα και ανέλαβε καθήκοντα καθηγητή στο Μπανταχόθ, όπου λίγο αργότερα πέθανε.

Αν και έμελλε να ακολουθήσουν διαφορετική πορεία, ο Ναβάρο και ο Θερβάντες υπήρξαν ικανότατοι άνθρωποι. Το πιο σημαντικό ήταν ότι περιστοιχίζονταν από ένα σύνολο εξαιρετικά αφοσιωμένων εργατών. Ο πυρήνας της Κόρδοβας άρχισε να ευημερεί. Μετά τον Ιούνιο του 1872 αυξήθηκε σε πενήντα τέσσερα μέλη και απέκτησε επιρροή ανάμεσα στους υποδηματοποιούς και τους πιλοποιούς της πόλης. Στο συνέδριο της Κόρδοβας, που διεξήχθη το Δεκέμβριο, το τμήμα φιλοξένησε ηγετικά στελέχη των Διεθνιστών από ολόκληρη την Ισπανία και τα μέλη του άρχισαν να διακρίνονται σε εθνικό επίπεδο. Η διακήρυξη της δημοκρατίας δυο μήνες αργότερα έδωσε μεγάλη ώθηση στην ομάδα, η οποία καθοδήγησε μια επιτυχημένη απεργία κλωστοϋφαντουργών, ίδρυσε ένα προοδευτικό σχολείο και τον Ιούνιο εξέδωσε δική της εφημερίδα, την *Orden* [Τάξη]. Οι Διεθνιστές της Κόρδοβας εκμεταλλεύτηκαν το φεντεραλιστικό κύμα στα τέλη της άνοιξης και εξέλεξαν δικό τους υποψήφιο στο δημοτικό συμβούλιο, τον *Aliancista* Μπαράδο, χωρίς να υπάρχουν στοιχεία για τυχόν δυσανεκτικές λόγω της ανάδειξης ενός αναρχικού σε δημόσιο αξίωμα.

Η κινητοποίηση στη διάρκεια εκείνων των μηνών υπήρξε θεαματική. Η προπαγάνδα των Διεθνιστών και των φεντεραλιστών κυριαρχούσε παντού. Η αναταραχή εξαπλώθηκε από την πόλη στην ύπαιθρο και κορυφώθηκε με εμπρηστικές ενέργειες. Κυκλοφόρησαν φήμες για επικείμενη εξέγερση φεντεραλιστών και Διεθνιστών. Τόσο οι φεντεραλιστές όσο και οι μοναρχικοί σχημάτισαν παραστρατιωτικές ομάδες και κάθε παράταξη απειλούσε να καταλάβει για λογαριασμό της την πόλη, η οποία ήταν ένας νότιος σιδηροδρομικός κόμβος στρατηγικής σημασίας. Προβλέποντας εξέγερση, ο στρατιωτικός διοικητής, στρατηγός Ριπόλ, συνέλαβε υπόπτους και από τις δύο παρατάξεις. Αργότερα ο στρατηγός Παβία και τα στρατεύματά του κατέλαβαν την Κόρδοβα. Στη διάρκεια των καντοναλιστικών εξεγέρσεων τον Ιούλιο του 1873 η πόλη παρέμεινε αδρανής εξαιτίας του αποπλισμού της δημοκρατικής πολιτοφυλακής. Ο ενθουσιασμός υποχώρησε, οι φεντεραλιστές συρρικνώθηκαν

και ανέστειλαν την έκδοση των εφημερίδων τους. Την ίδια περίπου εποχή ο Ναβάρο αποστάτησε από το εργατικό κίνημα και άρχισε να στρέφεται προς το κυβερνητικό κόμμα. Ακόμα και ο αξιόλογος δον Αουγουστίν αποτραβήχτηκε διακριτικά από τη δράση των Διεθνιστών. Πλέον το τμήμα της Κόρδοβας αποτελούνταν αποκλειστικά από εργάτες υπό την καθοδήγηση του τεχνίτη Μπαράδο. Εντούτοις, παρά τη διογκούμενη καταστολή και τη λιποταξία των διανοουμένων, εξακολούθησε να αναπτύσσεται η *Orden*, για παράδειγμα, έφτασε στο απόγειο της κυκλοφορίας της στα τέλη του καλοκαιριού του 1873.

Όμως με την άνοδο του Εμίλιο Καστελάρ στην προεδρία λήφθηκαν σοβαρά κατασταλτικά μέτρα. Οι συνταγματικές εγγυήσεις ανεστάλησαν, απεργοί απειλήθηκαν με τη χρήση των όπλων να επιστρέψουν στην εργασία τους, τα *centros obreros** έκλεισαν και οι πιο ένθερμοι Διεθνιστές βρέθηκαν στη φυλακή. Την 1η Οκτωβρίου 1873 ο Μπαράδο συνελήφθη και αργότερα εκτοπίστηκε στο Αλικάντε. Τώρα πια το τμήμα της Κόρδοβας άρχισε να παρακμάζει ραγδαία. Η στυγνή δικτατορία του Σεράνο, η οποία αντικατέστησε την κυβέρνηση του Καστελάρ τον Ιανουάριο του 1874, υποχρέωσε το σύνολο της Ισπανικής Ομοσπονδίας να περάσει στην παρανομία. Τον Απρίλιο, μετά από εβδομάδες αμείλικτων διώξεων, το τμήμα της Κόρδοβας εξαφανίστηκε τελείως ως οργανωμένη ομάδα. Οι ελπίδες που είχε δημιουργήσει ολόκληρη την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1873 έμελλε να διατηρηθούν για πολλά χρόνια από μια χούφτα σκόρπιων και απομονωμένων ατόμων. Το κίνημα θα αναβίωνε ως οργανωμένος φορέας το 1881 με την αναγέννηση της ριζοσπαστικής δραστηριότητας που θα σάρωνε την Ισπανία.

Το τμήμα της Κόρδοβας μας παρέχει μια αρκετά ενδεικτική εικόνα για την εξέλιξη του πρώιμου αναρχικού κινήματος στις πόλεις της Ανδαλουσίας. Οι διανοούμενοι λειτουργούν ως σημείο εκκίνησης για την εγκαθίδρυση ενός πυρήνα, σύντομα περιστοιχίζονται από

* Σ.τ.Μ. Εργατικά κέντρα. Ισπανικά.

εργάτες, συνήθως ειδικευμένους τεχνίτες, οι οποίοι συνθέτουν τα σταθερά θεμέλια της τοπικής οργάνωσης. Το κίνημα στις πόλεις δεν είναι κατά κύριο λόγο χιλιαστικό – αποκαλυπτικό. Απεναντίας, ριζώνει χωρίς ιδιαίτερες εξάρσεις και αναπτύσσεται ραγδαία μόνον εφόσον το υπαγορεύουν τα γεγονότα. Όταν η κατάσταση αποκτά επικίνδυνη τροπή, η πλειοψηφία των διανοουμένων αποχωρεί ή «τροποποιεί» τις πεποιθήσεις της, αφήνοντας την ομάδα στα χέρια των υποστηρικτών της από την εργατική τάξη. Από εκείνο το σημείο και μετά το αναρχικό κίνημα μετουσιώνεται σε μια κυρίως προλεταριακή (ή αγροτική) οργάνωση. Οι λαμπρότεροι αγωνιστές του στρατολογούνται από τα εργαστήρια και τα εργοστάσια.

Αξίζει να σημειωθεί ο στενός παραλληλισμός της ανάπτυξης του τμήματος της Κόρδοβας με εκείνο της Σεβίλης, ενός άλλου κέντρου του αναρχισμού στην Ανδαλουσία. Και στην περίπτωση αυτή βασικό ρόλο για τη δημιουργία ενός οργανωτικού πυρήνα έπαιξαν δύο διανοούμενοι. Εκείνη την περίοδο ο Τρινιτάδ Σοριάνο είχε επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Σεβίλη, και πρωτοστατούσε στη δημιουργία κινήματος στην πόλη. Εκτός από αυτόν υπήρχε ο Νικολάσ Αλόνσο Μαρσελάου, ένας αριστερός δημοκράτης που είχε προσχωρήσει στον αναρχισμό στα τέλη της δεκαετίας του 1860. Αυτός ίδρυσε τη *La Razón* [Ο Λόγος], την πρώτη εφημερίδα των Διεθνιστών στην πόλη και μια από τις πρώτες στην Ανδαλουσία. Ο Μαρσελάου υπήρξε φοιτητής της Θεολογίας και το παρελθόν του ήταν παρόμοιο με του Θερβάντες. Η συμμετοχή του σε κάθε καθοριστική απόφαση της τοπικής ομάδας θεωρείτο πολύ σημαντική και όταν ο Λορένθο επισκέφτηκε στην πόλη για να δημιουργήσει τους «Υπέρμαχους της Διεθνούς», οι *Aliancistas* εισέβαλαν στη φυλακή της Σεβίλης, όπου βρισκόταν φυλακισμένος ο Μαρσελάου, για να συσχεφθούν μαζί του. Οι απαρχές όμως μιας τύφλωσης και οι εξεγέρσεις της δεκαετίας του 1870 εξανέμισαν όλες τις αριστερές του πεποιθήσεις. Αποκήρυξε τον αναρχισμό και έγινε τραπιστής*

* Σ.τ.Μ.: Μέλος εκκλησιαστικού ασκητικού τάγματος που ακολουθεί την

μοναχός. Το κίνημα που εκείνος είχε βοηθήσει να δημιουργηθεί καταστράφηκε από τον Παβία και τον Σεράνο. Όταν αναβίωσε, οι προλετάριοι αποτέλεσαν το βασικό πυρήνα των υποστηρικτών του. Όπως για παράδειγμα ο τσαγκάρης Σάντσεθ Ρόσα, που είχε παρακολουθήσει μόνο δύο τάξεις του Δημοτικού. Μετά από ταραγμένα νεανικά χρόνια στη διάρκεια των οποίων είχε συμμετάσχει στην περίφημη εξέγερση του Χερέθ και είχε φυλακιστεί, ο Ρόσα έγινε σημαντικός αναρχικός προπαγανδιστής και καθοδηγητής. Ίδρυσε προοδευτικά και ελευθεριακά σχολεία και απέκτησε κάποια φήμη λόγω των απλών ηθικών διαλόγων του γύρω από τις αρετές της αναρχίας και τα δεινά του καπιταλισμού.

Τελικά, ο Σεράνο και ο Αντόνιο Κάνοβας δελ Καστίγιο, που τον διαδέχτηκε, παρά τις προσπάθειές τους δεν κατάφεραν να καταστείλουν το αναρχικό κίνημα. Η συντριβή των καντοναλιστικών εξεγέρσεων επρόκειτο να μετατρέψει πολλούς φεντεραλιστές σε δραστήριους ελευθεριακούς. Το κύρος που είχε αποκτήσει η Διεθνής ανάμεσα στους απλούς εργάτες ήταν τεράστιο. Αργότερα, με την αναβίωση της ριζοσπαστικής δράσης θα προσχωρούσαν μαζικότερα απ' όσο στο παρελθόν στις οργανώσεις που τη διαδέχτηκαν. Εξίσου σημαντική είναι η επίδραση του φεντεραλιστικού κινήματος και των εξεγέρσεων στη διασπορά ριζοσπαστικών ιδεών ανάμεσα στους αγρότες και τους *braceros*. Η ακτινοβολία από τα ξεσπάσματα της φεντεραλιστικής δράσης και των οδοφραγμάτων των καντοναλιστών στις πόλεις της Ανδαλουσίας έφτασε μέχρι την ύπαιθρο. Συναγωνιζόμενοι τους επαναστάτες των πόλεων, οι φτωχοί αγρότες πυρπολούσαν τις σοδειές και τις αποθήκες των γαιοκτημόνων, σκότωναν τα σκυλιά τους, έβλαπταν τα κοπάδια τους και προσπαθούσαν να καταστρέψουν μερικά από τα *cortijos* τους. Περιπλανώμενοι αναρχικοί προπαγανδιστές, συνήθως φυγάδες ή εξόριστοι λόγω της καταστολής στις πόλεις, έκαναν την εμφάνισή τους στα *pueblos* και

εφαρμογή του μεταρρυθμιστικού κανόνα που υιοθετήθηκε στο αβαείο της Λα Τραπ στη Γαλλία το 1664.

στις *gañanías* παίζοντας σημαντικό ρόλο στη διάδοση των αναρχικών ιδεών. Αρκετά χρόνια μετά την καταστολή της Διεθνούς στις πόλεις από τον Σεράνο, οι αναρχικές ιδέες έμελλε να διεισδύσουν βαθιά στην ύπαιθρο της Ανδαλουσίας.

Η Ισπανική Ομοσπονδία όμως έχανε διαρκώς έδαφος. Η ιστορία της ανάμεσα στο 1874 και το 1880 είναι μάλλον ταπεινωτική. Η Ομοσπονδιακή Επιτροπή, που ήταν διαρκώς αναγκασμένη να διαφεύγει από την αστυνομία, διασπάστηκε από εσωτερικές έριδες. Κατέληξε ένα εριστικό, ασαφές όργανο με σκιώδη ηγεσία και υποστηρικτές που μειώνονταν ραγδαία και τελικά έχασε το σεβασμό των απλών μελών της. Οι εκλογές για την Επιτροπή αντιμετώπιζονταν σαν αστείο, σαν μια ευκαιρία για αρκετές δόσεις κακόβουλου χιούμορ. Η Ισπανική Ομοσπονδία, που κάποτε αποτελούσε φόβητρο, τώρα απλώς ξεθώριαζε. Όταν ήρθε η αναξωγογόνηση της δεκαετίας του 1880, η Ομοσπονδία δεν υπήρχε πλέον στις μεγαλύτερες πόλεις της Ισπανίας.

Με τον ίδιο τρόπο παρήκμασαν και οι αδελφές οργανώσεις της Ομοσπονδίας βορείως των Πυρηναίων. Η Διεθνής του Μπακούιν, που είχε ιδρυθεί στο Σεν Ιμιέ, οργάνωσε το τελευταίο της συνέδριο το 1877 στη βελγική βιομηχανική πόλη Βερβιέ. Η ελευθεριακή αυτή οργάνωση διατηρήθηκε μόνο για μια πενταετία. Η παρακμή της συνήθως αποδίδεται στην καταστροφή των βιοτεχνιών του Ιούρα, όπου οι οπαδοί του Μπακούιν είχαν αποκτήσει μεγάλη υποστήριξη κατά την προηγούμενη δεκαετία ανάμεσα στους φημισμένους ελβετούς ωρολογοποιούς, αλλά η εξήγηση αυτή είναι μόνο εν μέρει αληθινή. Ένας σημαντικότερος λόγος για την παρακμή της ελευθεριακής Διεθνούς και γενικότερα του αναρχικού κινήματος στην Ευρώπη ήταν ίσως η οικονομική σταθερότητα που ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1870, μια ανοδική πορεία της οικονομίας που καλλιέργησε μια συντηρητική νοοτροπία στους κόλπους της εργατικής τάξης. Οι μαρξιστές με την εκλογική πολιτική τους και με τις κοινοβουλευτικές και ρεφορμιστικές εργατικές ενώσεις τους θα έδρεπαν τις δάφνες εκείνης της περιόδου και θα κέρδιζαν

τον κύριο όγκο των εργατών εκτός της Ισπανίας και της Γαλλίας.

Η Διεθνής στην Ισπανία δεν καταστράφηκε μόνο εξαιτίας της αστυνομικής καταστολής αλλά και εξαιτίας των τακτικών που αναπτύχθηκαν από την απομόνωσή της. Το φθινόπωρο του 1878 ο Χουάν Ολίβια Μονκουσί, ένας νεαρός Διεθνιστής από την Ταράγωνα, αποπειράθηκε να δολοφονήσει το βασιλιά Αλφόνσο ΙΒ', πυροβολώντας δύο φορές εναντίον του στην Κάγιε Μαγιόρ της Μαδρίτης. Η απόπειρα απέτυχε, αλλά η κυβέρνηση εκμεταλλεύτηκε το περιστατικό για να εντείνει τα κατασταλτικά μέτρα εναντίον του συνόλου του εργατικού κινήματος. Συνελήφθησαν πολλοί συνδικαλιστές καθώς και αναρχικοί. Οι καταλανοί εργάτες αντέδρασαν με απεργίες αντεκδίκησης και οι ανδαλουσιανοί αγρότες με ένα κύμα εμπρηστικών ενεργειών. Η εμπλοκή της Ισπανικής Ομοσπονδίας στον τερορισμό και τα αντίποινα που προκλήθηκαν από τη δολοφονική απόπειρα επιδείνωσαν την κακή σχέση ανάμεσα στην Ομοσπονδιακή Επιτροπή και την εργατική τάξη. Η μεγαλύτερη ένταση δημιουργήθηκε στην Καταλονία όπου η Διεθνής διέθετε τους περισσότερους προλετάριους υποστηρικτές. Όταν τον Φεβρουάριο του 1881 η μετριοπαθής φιλελεύθερη κυβέρνηση του Πράξεδες Σαγάστα αντικατέστησε την κυβέρνηση του Κάνοβας, οι καταλανοί εργάτες απομακρύνθηκαν γρήγορα από τις βίαιες τακτικές της Ομοσπονδιακής Επιτροπής.

Έγινε λοιπόν μια απόπειρα για την ίδρυση μιας πιο συμβατικής εργατικής ομοσπονδίας, αναρχικής στη θεωρία αλλά ουσιαστικά οπορτουμιστικής στην πρακτική. Το Ιδρυτικό Συνέδριο της Εργατικής Ομοσπονδίας της Ισπανικής Περιφέρειας, όπως ονομαζόταν η νέα οργάνωση, συνεδρίασε στις 24 Σεπτεμβρίου 1881 στο αξιωματικό κτήριο Teatro del Circo της Βαρκελώνης. Στο κάλεσμα ανταποκρίθηκαν 140 αντιπρόσωποι που εκπροσωπούσαν 162 ομοσπονδίες από ολόκληρη την Ισπανία - μια σημαντική ανταπόκριση δεδομένου ότι το εργατικό κίνημα μόλις έκανε την επανεμφάνισή του μετά από χρόνια λυσσαλέας καταστολής. Παρόλο που πάνω από μια δεκαετία πλούσιας εμπειρίας χώριζε τα δύο ιδρυτικά συνέδρια

στο Teatro del Circo, οι διαδικασίες θύμιζαν τις αντιπαράθεσεις που είχαν παρατηρηθεί το 1870. Οι δημοκρατικοί προσπάθησαν να κερδίσουν τη δέσμευση του συνεδρίου για πολιτική δράση. Όπως ήταν αναμενόμενο, ορισμένοι από τους πιο δυναμικούς συνδικαλιστές επιδίωξαν μια συμβατική εργατική οργάνωση στοχεύοντας ρητά σε μεταρρυθμίσεις και οικονομικά οφέλη. Το συνέδριο απέρριψε κατά πλειοψηφία τις δύο αυτές θέσεις και διακήρυξε ότι κοινωνικός στόχος της ισπανικής εργατικής τάξης ήταν ο αναρχισμός. Απέρριψε κατηγορηματικά τις πολιτικές τακτικές ως μέσον για την επίτευξη των στόχων της. Σε οργανωτικό επίπεδο η Εργατική Ομοσπονδία βασίστηκε στο πρότυπο της αποκεντρωτικής δομής της παλιάς Ισπανικής Ομοσπονδίας, αλλά υπήρξαν τροποποιήσεις ως προς τις *uniones de oficios similares*, τις τοπικές ενώσεις συναφών επαγγελμάτων, οι οποίες είχαν πολύ κοινά γνωρίσματα με εκείνες που θα υιοθετούσε αργότερα η CNT.

Οι ψήφοι που αποδέχονταν τον αναρχισμό ως ιδεώδες ήταν συντριπτικές -110 έναντι 8- αλλά οι ρητορείες δύσκολα μπορούσαν να συγκαλύψουν μια θεμελιώδη μετατόπιση προς το συμβατικό, στην πραγματικότητα μετριοπαθή, συνδικαλισμό. Χάρη στην έντονη αντίθεση των πιο ένθερμων αναρχικών, η νέα Εργατική Ομοσπονδία αποφάσισε ως τακτικό ελιγμό να οργανώσει ένα απεργιακό ταμείο. Αποφάσισε επίσης να περιορίσει δραστικά τη χρήση της απεργίας ως όπλο για την άσκηση πίεσης. Μια απεργία, εφόσον ήταν αναπόφευκτη, έπρεπε να γίνεται με τάξη και πειθαρχία. Έπρεπε να βασίζεται περισσότερο στη φθορά παρά στον καταναγκασμό για να πετύχει τους στόχους της. Στην ουσία αυτό σήμαινε το τέλος της εργατικής βίας και του σαμποτάζ - με λίγα λόγια των δυναμικών απεργιών που μπορεί να υποδαύλιζαν κάποια εξέγερση.

Η προσέγγιση αυτή κατέγραψε την αποφασιστική ήττα των σοβαρών αναρχικών στην Ομοσπονδία. Ο θρίαμβος των πιο συντηρητικών συνδικαλιστών ηγετών της Καταλονίας οφειλόταν εν μέρει στη διαίρεση και στην ιδεολογική σύγχυση που επικρατούσε ανάμεσα στους αντιπροσώπους που αυτοαποκαλούνταν αναρχικοί. Η

παλιά Συμμαχία για την Κοινωνική Δημοκρατία του Μπακούνιν, που είχε παίξει τόσο καθοριστικό ρόλο στον προσανατολισμό της Ισπανικής Ομοσπονδίας, είχε χαθεί μαζί με τη Διεθνή. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1880 στην Ισπανία δεν υπήρχε εθνικό αναρχικό κίνημα. Απεναντίας, υπήρχε ένα πλήθος αναρχικών ομάδων που διαφωνούσαν μεταξύ τους με ιδέες που εκτείνονταν σε τόσο διαφορετικά πεδία, ώστε στο ένα άκρο σχεδόν προσέγγιζαν τους δημοκρατικούς και στο άλλο τους ετοιμοπόλεμους ατομικιστές τερορίστες. Υπήρχαν επίσης πολλοί ρεφορμιστές που αυτοαποκαλούνταν «αναρχικοί» λόγω του κύρους που είχε η λέξη και της ρομαντικής ατμόσφαιρας που προκαλούσε ανάμεσα στους εργάτες.

Ένας άλλος παράγοντας που ερμηνεύει τη μεταστροφή προς μια πολιτική συμβατικού συνδικαλισμού ήταν τα αντίποινα που ακολούθησαν τις δυναμικές τακτικές της Διεθνούς. Παρόλο που ο παράγοντας αυτός έχει ήδη προαναφερθεί, απαιτεί περαιτέρω εξήγηση. Οι συνδικαλιστές της Καταλονίας αντιμετώπιζαν το καθεστώς Σαγιάστα με μεγάλη καχυποψία. Προκειμένου να έρθει στην εξουσία, ο νέος πρωθυπουργός, ένας διαβόητος εχθρός του εργατικού κινήματος, είχε συνενώσει έναν ασταθή συνασπισμό μετριοπαθών φιλελεύθερων ομάδων. Οι συνδικαλιστές είχαν κάθε λόγο να ανησυχούν ότι είχε αποκαταστήσει τη νομιμότητα των εργατικών ενώσεων σαν ένα είδος δημοκρατικής βιτρίνας για τη νέα κυβέρνηση. Εντούτοις, οι εργατικοί ηγέτες της Καταλονίας στόχευαν καθαρά στη διατήρηση αυτού του προσώπειου αποφεύγοντας κάθε σοβαρή αντιπαράθεση με το νέο καθεστώς. Παρά την επαναστατική τους ρητορική συμπεριφέρθηκαν με σύνεση απέναντι στην κυβέρνηση του Σαγιάστα. Ένα από τα μανιφέστα τους ερμηνεύεται μάλλον ως έκκληση για αυτοσυγκράτηση παρά σαν κάλεσμα για δράση στην πραγματικότητα, κάθε υπέρμαχος μαχητικών τακτικών στην ουσία περιγράφεται σαν προβοκάτορας.

Όπως αποδείχτηκε, και μόνο η ανάπτυξη της Ομοσπονδίας ήταν αρκετή για να την καταστρέψει. Την εποχή του Β' Συνεδρίου, που οργανώθηκε στη Σεβίλη στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1882, η Εργα-

τική Ομοσπονδία ισχυριζόταν ότι είχε σχεδόν 58.000 μέλη οργανωμένα σε 218 τοπικές ομοσπονδίες και 663 τμήματα. Ο κύριος όγκος των μελών της ένωσης –πάνω από 38.000– βρισκόταν στην Ανδαλουσία, ενώ μόνο 13.000 προέρχονταν από τη βιομηχανική Καταλονία. Για πολλούς από τους αντιπροσώπους του νότου, οι ομορτουριστικές τακτικές των εργατικών ηγετών της Καταλονίας ήταν απλώς προδοσία. Στη διάρκεια του τριήμερου συνεδρίου ξέσπασε μια λυσσαλέα διένεξη ανάμεσα στις δύο μεγάλες περιφέρειες του ισπανικού αναρχισμού. Στο συνέδριο της Σεβίλλης η Εργατική Ομοσπονδία προσδιόρισε ουσιαστικά τον αναρχισμό ως το μακροπρόθεσμο στόχο της και την πάλη για οικονομική βελτίωση ως την καθημερινή της αποστολή – η ίδια διχογνωμία που είχε προκύψει και στο συνέδριο του 1870. Παρόλο που αυτή η συγκεκριμένη φόρμουλα παρουσιάστηκε ως συγκερασμός, στην ουσία κυριάρχησε η άποψη των Καταλανών.*

Όμως επικρατούσε μεγάλη δυσαρέσκεια στους Ανδαλουσιάνους, ιδιαίτερα στους αντιπροσώπους από τη νοτιότερη περιοχή της χερσονήσου. Μια ομάδα, που ονομαζόταν *Desheredados* (Απόκληροι), αποκήρυξε τις τακτικές της Ομοσπονδίας και αποσχίστηκε, δημιουργώντας δική της οργάνωση για να στραφεί προς την άμεση δράση. Οι *Desheredados* υπήρξαν ενδεχομένως μια από τις πολλές μυστικές εταιρείες που αναπτύσσονταν ραγδαία ανάμεσα στους αγρότες γης του νότου. Τα τέλη της δεκαετίας του 1870 και οι αρχές της δεκαετίας του 1880 μπορούν να περιγραφούν ως μια περίοδος οικονομικής ανάπτυξης του βιομηχανικού βορρά, αλλά στην Ανδαλουσία οι δεκαετίες εκείνες σηματοδεύτηκαν από μεγάλη ξηρασία και συνθήκες που έφτασαν στα όρια του λιμού. Στο Χερέθ, όπου οι

* Σ.τ.Μ.Μπ. Το συνέδριο της Σεβίλλης υπήρξε επίσης το σκηνικό μιας ανοιχτής διαμάχης ανάμεσα στους «αναρχικούς κολεκτιβιστές» του Μπακούνιν και τους υποστηρικτές του «αναρχικού κομμουνισμού» του Κροπότκιν. Τη θέση των αναρχικών κομμουνιστών υποστήριξε ο Μιγέλ Ρομπιο από τη Σεβίλη και των κολεκτιβιστών ο Χοσέ Γιόνας από τη Βαρκελώνη.

εργαζόμενοι και οι εργάτες γης είχαν εμμείνει πεισματικά στον αναρχισμό κατά τα βίαια χρόνια των διώξεων, η δυσaráσκεια ήταν ιδιαίτερα έντονη. Εκεί οι *Desheredados* είχαν τη μεγαλύτερη υποστήριξη διότι οι εργάτες στην αμπελοργία πληρώνονταν με εξαιρετικά χαμηλούς μισθούς βασισιμένους στην εργασία με το κομμάτι και ζούσαν σε συνθήκες απελπιστικής ένδειας.

Παρόλο που οι *Desheredados* ήταν πιο πολύ λόγια παρά πράξεις βίας, η περιφέρεια του Χερέθ βίωσε πολλές εμπρηστικές ενέργειες και αρκετές δολοφονίες. Τα θύματα των δολοφονιών ήταν ως επί το πλείστον πληροφοριοδότες της αστυνομίας και σε μερικές περιπτώσεις γαιοκτήμονες. Ενδεχομένως οι *Desheredados* μαζί με άλλες μυστικές οργανώσεις στην περιοχή να είχαν εμπλακεί σε μερικούς από τους φόνους. Η ζώνη του λυκόφωτος μέσα στην οποία κινούνταν αυτές οι ομάδες κάνει αδύνατο το διαχωρισμό του μύθου από τα πραγματικά γεγονότα.

Μια πασίγνωστη υπόθεση της δεκαετίας του 1880 αναδεικνύει τόσο τη μυθολογία η οποία περιέβαλε ανάλογα περιστατικά όσο και την πραγματική καταστολή που προκλήθηκε από το ξέσπασμά τους. Στη μέση μιας πολλά υποσχόμενης απεργίας των εργατών της αμπελοργίας ενάντια στην εργασία με το κομμάτι σκοτώθηκε ένας πανδοχέας για τον οποίο υπήρχαν υποψίες ότι ήταν πληροφοριοδότης της αστυνομίας. Ενώ η απεργία συνεχιζόταν, η Πολιτοφυλακή ανακοίνωσε ξαφνικά ότι η έρευνα που είχε διεξαχθεί σχετικά με το φόνο είχε αποκαλύψει την ύπαρξη μιας τεράστιας μυστικής οργάνωσης, της *Mano Negra* (Μαύρη Χειρ), η οποία είχε πρόθεση να δολοφονήσει όλους τους γαιοκτήμονες στην Ανδαλουσία. Οι εντυπωσιακές ιστορίες με τις οποίες η Πολιτοφυλακή τροφοδοτούσε το κοινό είναι κατά τη γνώμη μου φανταστικές, παρόλο που σήμερα υπάρχουν επιχειρήματα για το αντίθετο. Ο διαπρεπής ισπανός κοινωνιολόγος Βερνάρδο δε Κιρόθ, ο οποίος ερεύνησε την υπόθεση για λογαριασμό της κυβέρνησης, αμφέβαλλε αν υπήρξε ποτέ η *Mano Negra* στην Ανδαλουσία. Η αστυνομία όμως εκμεταλλεύτηκε την υπόθεση προκειμένου να συλλάβει αναρχικούς και

Die photographische Aufnahme zeigt ein großes, mehrstöckiges Gebäude mit einer markanten Fassade. Die Architektur ist klassisch, mit einem zentralen Portal und zahlreichen Fenstern. Die Aufnahme ist in Schwarz-Weiß gehalten und zeigt die gesamte Breite des Gebäudes.

Das Gebäude ist ein Beispiel für die architektonische Gestaltung der Zeit. Die Fassade ist durch die Anordnung der Fenster und die zentrale Eingangshalle geprägt. Die Aufnahme ist von guter Qualität und zeigt die Details der Architektur.

Die Aufnahme ist ein Dokument der architektonischen Gestaltung des Gebäudes. Sie zeigt die äußere Erscheinung und die charakteristischen Merkmale der Fassade.

υποδαυλιζόταν από τις αναμνήσεις της καταστολής στη διάρκεια της δεκαετίας του 1870, απλώθηκε πάνω από την Ισπανία και οι εργάτες άρχισαν να εγκαταλείπουν κατά χιλιάδες το κίνημα. Το Γ' Συνέδριο της Ομοσπονδίας, που οργανώθηκε το 1883 στη Βαλένθια, αποκέρυξε κατηγορηματικά τις βίαιες τακτικές που είχαν αποδοθεί στη *Mano Negra*, αλλά αυτό δεν στάθηκε ικανό να εμποδίσει την παρακμή της. Στα παράνομα πλέον τμήματα της Ανδαλουσίας είχαν απομείνει μόνο 3.000 μέλη. Η *Revista Social* [*Κοινωνική Επιθεώρηση*], ένα εξέχον αναρχικό θεωρητικό περιοδικό με κυκλοφορία 20.000 αντιτύπων, διέκοψε σταδιακά την έκδοσή της λόγω έλλειψης συνδρομητών. Το 1887, όταν η Ομοσπονδία οργάνωσε το Δ' Συνέδριό της στη Μαδρίτη, εμφανίστηκαν μόνο δεκαέξι αντιπρόσωποι. Δύο χρόνια αργότερα η Εργατική Ομοσπονδία της Ισπανικής Περιφέρειας, η οποία είχε ξεκινήσει οκτώ χρόνια νωρίτερα με τόσες ελπίδες και υποσχέσεις, ανακοίνωσε επίσημα τη διάλυσή της.

Για τους αναρχικούς αγρότες της Ισπανίας το μεσαιωνικό χωριό είχε πολλούς περιορισμούς. Ως κοινότητα όμως είχε πολλά χαρακτηριστικά ζωτικής σημασίας. Οι αναρχικοί της Ανδαλουσίας εκτίμησαν το *ruebilo* εξαιτίας του πνεύματος της αλληλοβοήθειας, της αλληλεγγύης, της ισότητας και της κοινωνικότητας, που ήταν απόλυτα σύμφωνο με το στόχο του αναρχισμού και ουσιαστικά κάθε κοινωνίας με κεντρικό άξονα τον άνθρωπο. Θεώρησαν όμως το χωριό ως σημείο εκκίνησης για έναν ακόμα καλύτερο τρόπο ζωής και όχι ως στόχο, ως μια αφετηρία για μια κοινωνία όπου οι υλικές ανάγκες θα ικανοποιούνταν από τη σύγχρονη τεχνολογία και την επιστήμη· η ανθρώπινη σκέψη θα απελευθερωνόταν διαμέσου της λογικής και της γνώσης· το ανθρώπινο πνεύμα θα αναπτυσσόταν διαμέσου της συνεργασίας και της ελευθερίας.

Επομένως, οι αναρχικοί διεξήγαγαν έναν αποφασιστικό πόλεμο ενάντια στα αρνητικά χαρακτηριστικά του *ruebilo* – τη στενοκεφαλιά, τις προκαταλήψεις, την άγνοια και τα συστήματα εξουσίας. Ενθάρρυναν το σεβασμό απέναντι στη μόρφωση και τις τολμηρό-

τερες ιδέες σχεδόν σε κάθε τομέα της ζωής. Στους αγρότες και στους *braceros* μετέδωσαν μια αίσθηση αξιοπρέπειας και αυτοσεβασμού, γενναιοδωρίας απέναντι στους καταπιεσμένους της τάξης τους και βέβαια μια θέαση της ανθρωπότητας που ήταν έντονα διεθνιστική τόσο στο πνεύμα όσο και στην προοπτική. Έφεραν στα *ruedlos* μια γνώση των επιστημών που είχε απαγορευτεί από τον κλήρο, τη διεκδίκηση μιας ελευθερίας που είχε καταργηθεί από το κράτος και μια απαίτηση για την υλική ευημερία που είχαν σφετεριστεί οι κυρίαρχες τάξεις.

Από την άποψη αυτή, θα είχε ενδιαφέρον να συγκρίνουμε τον αναρχισμό της Ανδαλουσίας με ένα άλλο αγροτικό κίνημα, τον καρλισμό των βόρειων ορεινών περιοχών. Ο καρλισμός βέβαια υπήρξε μια κατεξοχήν προσπάθεια για να προφυλαχθεί η πατριαρχική εκκλησιαστική ηθική του *ruedlo* από τον εκσυγχρονισμό. Υπό την καθοδήγηση της εκκλησίας το κίνημα αυτό ήταν αταβιστικό: το μόνο πρόγραμμα που μπορούσε να προτείνει ήταν η επιστροφή στο παρελθόν. Όντας εκ διαμέτρου αντίθετος με τον αγροτικό αναρχισμό, ο καρλισμός καλλιέργησε μια τυφλή υπακοή στην ιεραρχία της εκκλησίας και στην εξουσία του στέμματος – τουλάχιστον εκείνου με το οποίο ήλπιζε να στέψει το διεκδικητή του θρόνου. Επαρχιακός και δογματικός, κήρυσσε ένα ευαγγέλιο μίσους και άγνοιας απέναντι στην επιστημονική γνώση, στον πειραματισμό και στην ανεξαρτησία του πνεύματος. Στη διάρκεια τριών εμφύλιων πολέμων οι στρατιές των καρλιστών είχαν προελάσει κατά των φιλελεύθερων πόλεων του βορρά, πυρπολώντας σιδηροδρομικούς σταθμούς και καταστρέφοντας άλλες «σατανικές» εφευρέσεις. Φανατισμένοι ιερείς, που καθοδηγούσαν τα κοπάδια τους σε θηριωδίες, τρομοκρατούσαν ολόκληρη τη χερσόνησο αναδεικνύοντας μια εκκλησιαστική αντίδραση που βρισκόταν εκτός ελέγχου. Οι πόλεμοι των καρλιστών υπήρξαν η αφορμή για μερικές από τις πλέον τρομερές σφαγές του 19ου αιώνα. Από αυτή την πλευρά απαιτήθηκε η λογοκρισία εντύπων και βιβλίων, ο εκκλησιαστικός έλεγχος στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και η επαναφορά της Ιεράς Εξέτασης.

Τόσο ο καρλισμός όσο και ο αναρχισμός είχαν ως αφετηρία το *ruemblo*. Θα ήταν ωστόσο δύσκολο να φανταστούμε τόσο αποκλίνουσες κοσμοθεωρίες όσο εκείνες των δύο αυτών αγροτικών κινημάτων. Το ένα στράφηκε προς το παρελθόν και το άλλο προς το μέλλον.* Και τα δύο, ξεκινώντας από τη δυσaréσκεια του ισπανικού *ruemblo* απέναντι στην αστική κοινωνία, αναζήτησαν εντελώς αντίθετες προοπτικές. Η κοινή τους βάση στην κοινωνία του χωριού είναι επουσιώδης στο βαθμό που καλλιέργησαν αλληλοσυγκρουόμενες δυνατότητες και κινήθηκαν προς αντίθετες κατευθύνσεις.

* Σ.τ.Εκδ. Παράβαλε τις απόψεις του Μπούκτσιν για τις αμερικανικές Πολιτείες του νότου όπου επιβιώνουν θεσμοί άμεσης δημοκρατίας ενώ ταυτοχρόνως είναι οι πλέον ρατσιστικές και αντιδραστικές κοινωνίες. Βλ. *Η Σύγχρονη Οικολογική Κρίση*, Εκδόσεις Βιβλιόπολις, Αθήνα, 1993.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Τερορίστες και «Άγιοι»

Η δεκαετία του 1880 υπήρξε για την Ισπανία μια περίοδος ραγδαίας βιομηχανικής ανάπτυξης και γενικά γεωργικής ευημερίας. Βρετανικά και γαλλικά κεφάλαια εισέρευσαν στη βιομηχανία μετάλλου και μετέτρεψαν τη χώρα σε έναν από τους σημαντικότερους παραγωγούς σιδήρου και χαλκού στην Ευρώπη. Η εξέλιξη της Κούβας σε αγορά για φθηνά υφάσματα στήριξε την καταλάινικη κλωστοϋφαντουργία και όταν οι αμπελώνες της Γαλλίας σχεδόν καταστράφηκαν από φυλλοξήρα, τα ισπανικά κρασιά είχαν μια σύντομη περίοδο υπεροχής στην παγκόσμια αγορά. Εντούτοις, με τον ερχομό της δεκαετίας του 1890 η οικονομική ανάπτυξη έγινε ανομοιογενής, διακοπτόμενη από απειλητικές χρονιές στασιμότητας και επιδείνωσης. Αν η προηγούμενη ανοδική πορεία είχε αποφέρει κάποια περιορισμένα οφέλη στις εργαζόμενες τάξεις των πόλεων και της υπαίθρου, η παρακμή υπήρξε βασανιστική για αυτές. Εκείνο που ταλάνιζε τη χώρα ήταν οι αντιθέσεις ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς. Από τη μια πλευρά η Ισπανία είχε ριχτεί στον κόσμο των επιχειρήσεων, οι οποίες λειτουργούσαν με πυρετώδεις ρυθμούς και με τις οποίες οι εύπορες τάξεις συσσώρευαν τεράστιες περιουσίες, ενώ από την άλλη τα κατώτερα στρώματα ζούσαν μέσα σε χρόνια ένδεια, εξαθλίωση και απόγνωση.

Αυτή η αντίθεση κυριαρχούσε σε υπερβολικό βαθμό σε όλες τις πόλεις της Ισπανίας και σε μεγάλο μέρος της υπαίθρου. Στη Βαρκελώνη, ενώ οι βιομήχανοι της κλωστοϋφαντουργίας είχαν αρχίσει να χτίζουν πολυτελείς νεομπάροκ κατοικίες στο Τιμπιντάμπο, οι φτωχογειτονιές των εργατών απλώθηκαν προς τα περίχωρα και

ενώθηκαν με τις καλύβες των νεοαφιχθέντων Μουρθιάνων. Οι μηχανές εξαπλώθηκαν σαν καρκίνος στο παραδοσιακό σύμπαν των μικρών βιοτεχνιών και χιλιάδες τεχνίτες και ειδικευμένοι εργάτες, τα επαγγέλματα των οποίων είχαν αχρηστευτεί από τη μαζική βιομηχανία, αναγκάστηκαν να βγουν στην αγορά εργασίας. Ακόμα πιο δυσάρεστες ήταν οι εντυπωσιακές οικονομικές ανισότητες που κυριάρχησαν στο νότο. Σε πολλές περιοχές της Ανδαλουσίας η μισή γη ήταν διαιρεμένη σε κτήματα 20.000 ή και περισσότερων στρεμμάτων, ενώ οι άκληροι προλετάριοι των αγροτικών περιοχών αποτελούσαν το 80% του πληθυσμού. Η αβιταμίνωση από τον υποσιτισμό ήταν ενδημική. Η θνησιμότητα είχε αυξηθεί. Οι κυρίαρχες τάξεις δεν έκαναν καμία προσπάθεια για να εξασφαλίσουν στους ανθρώπους κάποια εκπαίδευση: οι περισσότεροι από τους μισούς άνδρες και σχεδόν το σύνολο των γυναικών ήταν εντελώς αναλφάβητοι.

Επιπλέον, το μεγαλύτερο πρόβλημα ήταν ο αποκλεισμός των αστικών και αγροτικών μαζών από κάθε ρόλο στη διακυβέρνηση της χώρας. Ανάμεσα στις δεκαετίες του 1830 και του 1860 η πολιτική ζωή της Ισπανίας είχε λειτουργήσει σαν εκκρεμές ανάμεσα στα γνήσια συντηρητικά και στα φιλελεύθερα καθεστώτα, τα οποία ελέγχονταν από στρατηγούς, πολίτες και στα τελευταία χρόνια της βασιλείας της Ισαβέλλας από μια *camarilla* ιερών. Σε κάθε ταλάντωση όμως οι συντηρητικοί γίνονταν πιο φιλελεύθεροι και οι φιλελεύθεροι πιο συντηρητικοί. Οι δύο παρατάξεις μοιράζονταν έναν κοινό φόβο για τις εκκλησιαστικές, στρατιωτικές και ριζοσπαστικές αναταραχές. Μετά τον πρόωρο θάνατο του Αλφόνσου ΙΒ', το Μάρτιο του 1885, τα συντηρητικά και φιλελεύθερα κόμματα της περιόδου της Παλινόρθωσης κατέληξαν σε μια συμφωνία για να μοιραστούν από κοινού το κράτος. Καθιερώθηκε το πολιτικό σύστημα του τουρνισμού, της «εναλλαγής», σύμφωνα με το οποίο το φιλελεύθερο κόμμα με επικεφαλής τον χειμαρρώδη Πράξεδες Σαγάστα έπαιρνε τα ηνία της εξουσίας κάθε φορά που χρειαζόταν δημοκρατικό προσωπείο για να απορροφήσει την κοινωνική ανατα-

ραχή ή να δικαιολογήσει τη θέσπιση κατασταλτικών νόμων. Το συντηρητικό κόμμα με επικεφαλής τον Αντόνιο Κάνοβας δελ Καστίγιο αναλάμβανε τη διακυβέρνηση σε συνθήκες σχετικής σταθερότητας. Εκτός από την αντικληρικαλιστική παράδοση και το ενδιαφέρον τους προς την κοσμική εκπαίδευση οι φιλελεύθεροι δεν διέφεραν σημαντικά από τους συντηρητικούς ομολόγους τους. Εκείνο που πράγματι ξεχώριζε τα δύο κόμματα ήταν τα συμφέροντα των αγροτικών στρωμάτων που εκπροσωπούσαν: οι συντηρητικοί εξέφραζαν τις απόψεις των γαιοκτημόνων της Ανδαλουσίας και οι φιλελεύθεροι των σιτοπαραγωγών της Καστίλης.

Βασικός εμπνευστής του τουρισμού υπήρξε ο Κάνοβας, ένας κινικός τυπολάτρης που συνδύαζε την πολιτική οξύνιοια με ένα ευρύ πολιτιστικό υπόβαθρο, μοναδικό σε σύγκριση με κάθε άλλον πολιτικό της εποχής του. Πριν ασχοληθεί με την πολιτική, είχε αποκτήσει μεγάλη φήμη ως ιστορικός. Η πολιτική του Κάνοβας είχε επικεντρωθεί στην τήρηση της δημόσιας τάξης με κάθε τίμημα. Αυτή η τακτική της εσκεμμένης πολιτικής στασιμότητας βασιζόταν με τη σειρά της στη λειτουργία ενός μαζικού συστήματος διαφθοράς σε κάθε σφαίρα του δημόσιου βίου. Σε θεωρητικό επίπεδο το πολίτευμα της Ισπανίας ήταν μια συνταγματική μοναρχία που βασιζόταν σε μια περιορισμένου (και αργότερα καθολικού) τύπου ψηφοφορία με τους συνήθεις *caciques* της υπαίθρου και τους *jefes** των πόλεων οι οποίοι έκοβαν και έραβαν τις ψήφους ανάλογα με τις ανάγκες της Μαδρίτης. Η κατ' όνομα ελευθερία του τύπου ήταν εξαγοράσιμη (σχεδόν όλοι οι διακεκριμένοι δημοσιογράφοι μπορούσαν να εξασφαλίσουν μια έδρα στα Κόρτες χωρίς την παραμικρή δυσκολία), ενώ οι στρατηγοί εξευμενίζονταν με περιπέτειες στο Μαρόκο προκειμένου να παραμένουν ήσυχοι.

Το πρόβλημα της αντιμετώπισης της αστικής τάξης ήταν πιο περίπλοκο. Η ισπανική βιομηχανία δεν είχε αναπτυχθεί στην Καστίλη ή στην Ανδαλουσία, αλλά στην περιφέρεια της χώρας, στην

* Σ.τ.Μ. Κομματάρχες. Ισπανικά.

Καταλονία και στις βασικές επαρχίες, τις δύο περιοχές που ήταν παραδοσιακά αντίθετες σε ένα συγκεντρωτικό κράτος. Ο τουρισμός έπρεπε να εκφράζει τα συμφέροντα της στρατηγικής βιομηχανικής αστικής τάξης, χωρίς να της επιτρέπει ιδιαίτερες παρεμβάσεις στη διαχείριση του κράτους. Το πρόβλημα λύθηκε με τέχνασμα. Αναπτύχθηκε ένα υπόγειο πολιτικό ρεύμα από ομάδες που ασκούσαν πιέσεις και μηχανοραφούσαν και στις οποίες μεταβιβάζονταν οι οικονομικές απαιτήσεις των βιομηχάνων, όταν πλέον είχαν εξαντλήσει κάθε διαπραγματευτική προσπάθεια και ελιγμό. Η εξουσία όμως εξακολούθησε να εναλλάσσεται ανάμεσα στις δύο μεγάλες αγροτικές ομάδες.

Στη δεκαετία του 1890 ο καθένας μπορούσε να διαπιστώσει τον παραλογισμό αυτής της πολιτικής δομής. Σε μια περίοδο πρωτοφανούς βιομηχανικής ανάπτυξης ο κρατικός μηχανισμός ελεγχόταν από τα παρωχημένα συμφέροντα των γαιοκτημόνων, υποχρεώνοντας τις «προοδευτικές» βιομηχανικές τάξεις που ήθελαν το μερίδιό τους σε αυτόν να χρησιμοποιούν την πίσω πόρτα σαν ζητιάνοι. Η μικροαστική τάξη, ως επί το πλείστον δημοκρατικών φρονημάτων, δεχόταν πιέσεις προκειμένου να μένει ικανοποιημένη από ένα μονάρχη βασικό επικαρπωτή και να αποδέχεται ένα νόθο εκλογικό σύστημα που απέκλειε με αποτελεσματικό τρόπο την είσοδό της στον πολιτικό βίο. Η εργατική τάξη και οι φτωχοί αγρότες απλώς αγνοούνταν. Αποκλεισμένοι στην ουσία από τον ενεργό πολιτικό βίο, είχαν φαινομενικά το προνόμιο να ιδρύουν «νόμιμες» εργατικές ενώσεις, οι οποίες παρενοχλούνταν διαρκώς από την αστυνομία και διαλύονταν αμέσως μόλις αποκτούσαν μεγάλη δύναμη.

Οι ενώσεις αυτές προσπάθησαν σοβαρά να προσαρμοστούν σε αυτόν το διακανονισμό. Όπως έχουμε διαπιστώσει, η Εργατική Ομοσπονδία κατέρρευσε στην προσπάθειά της να προωθήσει το νόμιμο συνδικαλισμό. Αφανίστηκε από το απλό γεγονός ότι είχε προσελκύσει μεγάλες μάζες ανδαλουσιανών εργατών γης. Το 1881, την ίδια χρονιά με την ίδρυση της Εργατικής Ομοσπονδίας, δοκιμάστηκε μια πιο επιφυλακτική στρατηγική, όταν οι *Autoritarios* της πα-

λιάς Διεθνούς ίδρυσαν το Ισπανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα.* Παρά τη μαρξιστική ρητορική και οργανωτική δομή του, στην ουσία ήταν ρεφορμιστικό σε ό,τι αφορούσε την πολιτική και τους στόχους του. Εκείνο που ενδεχομένως διέσωσε το κόμμα ώστε να μην έχει την τύχη των αναρχικών ήταν οι μετριοπαθείς διεκδικήσεις του προγράμματός του, η συνετή φύση των τακτικών του και η ευπρεπής μορφή της προπαγάνδας του. Σύντομα το κόμμα βρέθηκε μέσα σε ένα φαύλο κύκλο. Από τη μια πλευρά, το πρόγραμμα και οι τακτικές που ακολουθούσε είχαν μικρή απήχηση ανάμεσα στους Μουρθιάνους και τους *braceros*, οι οποίοι συνέρευσαν στις αναρχικές ενώσεις. Από την άλλη, οι ειδικευμένοι εργάτες στους οποίους απευθυνόταν, όντας αστοί στις αντιλήψεις και στις πολιτικές πεποιθήσεις τους, επένδυσαν την εμπιστοσύνη τους στα δημοκρατικά κόμματα.

Για αυτούς τους λόγους οι Ισπανοί σοσιαλιστές μόλις το 1888, επτά χρόνια μετά από την ίδρυση του κόμματος, κατόρθωσαν να εγκαθιδρύσουν δική τους εργατική ένωση, την UGT (Unión General de Trabajadores: Γενική Ένωση των Εργαζομένων). Υπό την καθοδήγηση του Πάμπλο Ιγκλέσιας αυτή η επιφυλακτική και σχολαστική γραφειοκρατική εργατική οργάνωση απέκτησε επιρροή ανάμεσα στους βιομηχανικούς εργάτες των βασικών πόλεων, τους τεχνίτες της Μαδρίτης και τους αγρότες της Καστίλης. Αργότερα δημιούργησε ισχυρές βάσεις στη Γρανάδα και στην επαρχία της

* Σ.τ.Μ.Π. Στην πραγματικότητα το κόμμα ιδρύθηκε κρυφά το Μάιο του 1879 με την ονομασία Partido Democratico Socialista Obrero (Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα). Το 1881 επανιδρύθηκε με ενιακό-σσια μέλη ως Partido Socialista Obrero (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα), ένα όνομα που διατηρεί μέχρι σήμερα. Όπως συνηθίζεται, το προσδιορίζω απλώς ως «Σοσιαλιστικό Κόμμα». Στις αρχές της δεκαετίας του 1880, οι υποστηρικτές του κόμματος περιορίζονταν σχεδόν αποκλειστικά ανάμεσα στους τυπογράφους της Μαδρίτης. Ο Πάμπλο Ιγκλέσιας εξελέγη γραμματέας, μια θέση που θα διατηρούσε επί δεκαετίες. Το κόμμα αναπτύχθηκε με πολύ αργούς ρυθμούς, εκδίδοντας πέντε χρόνια αργότερα την πρώτη εβδομαδιαία του εφημερίδα, *El Socialista*, το επίσημο όργανό του.

Ανδαλουσίας, την οποία ο Μπρέναν θεωρεί περισσότερο «καστιλιάνικη» από κάθε άλλη του νότου.

Η επιρροή των σοσιαλιστών στους επαναστάτες μεταλλωρύχους των Αστουριών και του Ρίο Τίντο (δυο περιοχές που τις διεκδικούσαν σθεναρά οι αναρχικοί) εξηγείται πιο δύσκολα, διότι οφειλόταν περισσότερο σε συμπτώσεις παρά στο ρεφορμισμό των ίδιων των μεταλλωρύχων. Σε κάθε περίπτωση πάντως η ανάπτυξη υπήρξε αργή και στα τέλη του αιώνα, μια δεκαετία και πλέον από την ίδρυσή της, η UGT αριθμούσε λιγότερα από είκοσι πέντε χιλιάδες μέλη. Στην οργανωτική της πορεία η Ένωση βρέθηκε αντιμέτωπη με την τοπικιστική εχθρότητα, χωρίς ωστόσο να εμπνεύσει ιδιαίτερο φόβο στην κυβέρνηση με αποτέλεσμα να αποφύγει την καταστολή που τελικά διέλυσε την Εργατική Ομοσπονδία.

Για τους ευρωπαίους αναρχικούς στα τέλη του 19ου αιώνα οι κυρίαρχες τάξεις φαίνονταν σταθερότερες από ποτέ. Μια καταπιεστική ατμόσφαιρα αστικού εγωτισμού κυριαρχούσε στη ζωή. Όλα έμοιαζαν να παίρνουν μια πληκτική, γκριζα, ανούσια μορφή. Και οι ευαίσθητοι Ευρωπαίοι αποστρέφονταν την αυταρέσκεια και την κοινοτοπία της εποχής. Το πνεύμα της εξέγερσης, μπλοκαρισμένο από τη συμπαγή σταθερότητα του *fin de siècle** καπιταλισμού, άρχισε να αναπτύσσεται στην κοινωνία υπογείως. Το ποιητικό πιστεύω του Αρθούρου Ρεμπό περί αισθητικής παραφροσύνης, η προκλητική «λούμπεν» τέχνη του Τουλούζ-Λοτρέκ και ο χλευασμός των μεσοαστικών συμβάσεων από τον Όσκαρ Ουάιλντ και τον Πολ Γκογκιέν εξέφρασαν την ανάγκη των συγγραφέων και των καλλιτεχνών να προκαλέσουν τους αστούς, να υψώσουν την κραυγή τους ενάντια στη θανάσιμη αναισθησία της εποχής. Εμφανίστηκε ένας λογοτεχνικός και καλλιτεχνικός αναρχισμός, που περιλάμβανε ανθρώπους όπως ο Μπαρές, ο Μαλαρμέ, ο Βαλερί και ο Στάνιλεν, των οποίων τα ευγενικά ιδεώδη για την απελευθέρωση της ανθρωπότητας στηρίζονταν στη λυσσαλέα οργή ενάντια στη μετριότητα των

* Σ.τ.Μ. Τέλος του αιώνα. Γαλλικά.

αστών. Η επιρροή αυτών των πολιτιστικών επαναστατών στην κοινωνική ζωή της εποχής ήταν μηδαμινή. Στην καλύτερη περίπτωση οι αστοί τούς υποδέχονταν με ακραίες προσβολές, συχνότερα δεν τους καταλάβαιναν και αδιαφορούσαν.

Υπήρχαν όμως και μερικά άτομα που θέλοντας να προκαλέσουν οδηγήθηκαν σε τεροριστικές ενέργειες. Αυτοί οι άνθρωποι δεν αγνοήθηκαν. Συχνά προέρχονταν από τα κατώτερα στρώματα της εργατικής ή της μικροαστικής τάξης – πραγματικοί *Desheredados* με ζωή σακατεμένη από τη φτώχεια και την εκμετάλλευση. Μερικοί –όπως για παράδειγμα ο Ογκίστ Βαγιάν, που έβαλε βόμβα στη γαλλική Βουλή– υπήρξαν μέλη αναρχικών ομάδων. Στην πλειοψηφία τους όμως, όπως ο Γάλλος Ραβασόλ, ήταν μοναχικοί. Αποκαλούσαν τους εαυτούς τους «αναρχικούς» χωρίς να ανήκουν σε κάποια ομάδα, επειδή εκείνη την εποχή ο όρος είχε γίνει συνώνυμο της λέξης «τεροριστής». Η ταύτιση του αναρχισμού με τον τερορισμό δεν υπήρξε αποτέλεσμα μόνο των πρώτων βομβιστικών ενεργειών, αλλά μιας νέας έμφασης στους ελευθεριακούς κύκλους για την «έμπρακτη προπαγάνδα».

Η εξαφάνιση της Διεθνούς του Μπακούιν μετά το συνέδριο της Βερβιέ το 1877 άφησε πίσω της μικρές, απομονωμένες αναρχικές ομάδες σε όλη την Ευρώπη. Πολλές από αυτές δεν είχαν κάποια συγκεκριμένη στρατηγική για επαναστατική αλλαγή. Τα μέλη τους αντιτάσσονταν στην περιχαρακωμένη κρατική εξουσία μόνο με τα γραπτά και τις ομιλίες τους. Τα αναπτυσσόμενα σοσιαλιστικά κινήματα της εποχής ήταν πέρα για πέρα απώθητικά. Εξουσιαστικά στη δομή και ρεφορμιστικά στις επιδιώξεις, έμοιαζαν να ενσαρκώνουν το πεζό αστικό πνεύμα της εποχής.

Μέσα σε εκείνη την ατμόσφαιρα, σε μια εποχή ήττας και αυξανόμενης απόγνωσης, μια παράτολμη ενέργεια στη Ρωσία φώτισε το δρόμο. Την 1η Μαρτίου 1881, στις όχθες του Καναλιού της Αικατερίνης, στην Αγία Πετρούπολη, η «Λαϊκή Θέληση», μια μικρή τεροριστική ομάδα, κατάφερε να δολοφονήσει τον τσάρο Αλέξανδρο Β'. Ο όμιλος αυτών των νεαρών επαναστατών, μια πολιτικά υβρι-

δική ομάδα με έντονες αναρχικές τάσεις, είχε καταδικάσει δημόσια σε θάνατο τον τσάρο το 1879 και τον παρακολουθούσε για δύο χρόνια μέχρι να πετύχει το στόχο του. Η αντιπαράθεση ανάμεσα σε μια χούφτα τεροριστών και το συμπαγές ρωσικό κράτος είχε συναρπάσει τον κόσμο – και είχε φέρει τον τσάρο σε σημείο νευρικής κατάρρευσης.

Η δολοφονία συντάραξε την Ευρώπη. Λίγο αργότερα, όταν ένα διεθνές συνέδριο αναρχικών και αριστερών σοσιαλιστών πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο, ένα από τα βασικά θέματα που συζητήθηκαν ήταν η «έμπρακτη προπαγάνδα». Οι αντιπρόσωποι κατέληξαν ότι «μια έμπρακτη ενέργεια που διεξάγεται ενάντια στους κατεστημένους θεσμούς έλκει τις μάζες πολύ περισσότερο από χιλιάδες φυλλάδια και χείμαρρους λέξεων». Μεγάλο μέρος των συζητήσεων επικεντρώθηκε στο ζήτημα της «χημείας». Αποφασίστηκε ότι «οι τεχνικές και χημικές επιστήμες έχουν προσφέρει υπηρεσίες στην υπόθεση της επανάστασης και ότι στο μέλλον θα προσφέρουν ακόμα μεγαλύτερες». Για το λόγο αυτό ζητήθηκε από ομάδες που ήταν στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους και από μεμονωμένους υποστηρικτές να «αφοσιωθούν στη μελέτη αυτών των επιστημών».

Ανάμεσα στους υποστηρικτές της νέας τακτικής ήταν ο Πιοτρ Κροπότκιν, ένας νεαρός ρώσος πρίγκιπας που είχε διαρρήξει τους δεσμούς του με την τάξη του και είχε προσχωρήσει στο αναρχικό κίνημα. Παρόλο που ως προς την ιδιοσυγκρασία ήταν ακριβώς το αντίθετο του Μπακούνιν, ο Κροπότκιν μοιραζόταν το βαθύ ανθρωπισμό του προγενεστέρου του. Παρά την αριστοκρατική του καταγωγή –ή ίσως και εξαιτίας της– φυλακίστηκε για δυο χρόνια στο φοβερό Φρούριο Πέτρου και Παύλου λόγω των ιδεών του. Η περιπετειώδης απόδρασή του και οι περγαμηνές του ως γεωγράφου τον έκαναν γνωστό διεθνώς. Την εποχή που οργανώθηκε το συνέδριο του Λονδίνου, ο Κροπότκιν είχε εξελιχθεί σε έναν έξοχο ρήτορα του «Αναρχικού Κομμουνισμού», μιας θεωρίας που ο ίδιος είχε αναπτύξει με μεγάλη μαεστρία απέναντι στο διαδεδομένο «κολεκτιβισμό» των παραδοσιακών υποστηρικτών του Μπακούνιν.

Portrait of a man with a long white beard and mustache, wearing a dark suit jacket and a white shirt with a dark tie. The man is looking slightly to the right of the camera. The background is dark and out of focus.

Ο Μπακούιν, υπενθυμίζουμε, πίστευε ότι στα πλαίσια του αναρχισμού τα υλικά μέσα που θα παρέχονται στα άτομα πρέπει να είναι ανάλογα με την εργασία την οποία προσφέρουν. Παρόλο που θα ανταμείβονται πλήρως για την εργασία τους, η ποσότητα των αγαθών που θα αποκομίζουν θα αποφασίζεται σύμφωνα με την εργασία που προσφέρουν και όχι σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Ο Κροπότκιν συμφώνησε με το συνολικό όραμα του Μπακούιν για μια ελευθεριακή κοινωνία. Και εκείνος πίστευε ότι ελευθεριακή κοινωνία σημαίνει μια κοινωνία χωρίς κράτος, απαρτιζόμενη από ελεύθερες αποκεντρωμένες κομμούνες που θα συνδέονται μεταξύ τους με αμοιβαίες δεσμεύσεις και συμβάσεις. Εκείνο που τον διέκρινε από τον Μπακούιν ήταν η επιμονή του ότι αμέσως μετά την επανάσταση, κάθε κομμούνα θα ήταν ικανή να διανέμει τα προϊόντα της σύμφωνα με τις ανάγκες. «Η ανάγκη θα βρίσκεται πάνω από την εργασία», έγραψε. «Θα αναγνωριστεί ότι καθένας, ο οποίος συνεργάζεται μέχρι ενός βαθμού στην παραγωγή, έχει πρώτα απ' όλα το δικαίωμα να ζει με άνεση». Θεμέλιο της άποψης αυτής ήταν η πεποίθηση σύμφωνα με την οποία η τεχνολογία είχε προοδεύσει σε σημείο που μπορούσαν να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του συνόλου. Το διάσημο κομμουνιστικό ρητό, «από τον καθέναν ανάλογα με τις ικανότητές του σε καθέναν ανάλογα με τις ανάγκες του», θα ήταν ο κανόνας για τη διανομή των αγαθών αμέσως μετά την επανάσταση.

Έχει υποστηριχτεί η άποψη ότι ο Κροπότκιν προτιμούσε μια καθαρολογική αναρχική ελίτ και απέρριπτε την αξίωση του Μπακούιν για τη δημιουργία στενών δεσμών ανάμεσα στις αναρχικές ομάδες και τις ευρύτερες μαζικές οργανώσεις. Αυτό δεν ισχύει απόλυτα. Διαφωνώντας με αρκετούς ιταλούς αναρχικούς, οι οποίοι συνηγορούσαν υπέρ ενός αυστηρά συνωμοτικού τύπου οργάνωσης, ο Κροπότκιν επέμεινε ότι «η μικρή επαναστατική ομάδα» πρέπει να «καταδυθεί» καθαυτή μέσα στην «οργάνωση του λαού», μια αντίληψη που συγγενεύει πολύ με τις ιδέες περί οργάνωσης του Μπακούιν.

Η διαφορά ανάμεσα στις οργανωτικές αντιλήψεις του Μπακούνιν και του Κροπότκιν εστιάστηκε κυρίως γύρω από το ζήτημα της «έμπρακτης προπαγάνδας». Όπως παρατηρεί ο Μαξ Νόμαντ: «Η τακτική αυτή δεν υπήρχε στο σπλοστάσιο των υποστηρικτών του Μπακούνιν. Πίστευαν ότι οι μάζες ήταν στην ουσία επαναστατικές και ως εκ τούτου δεν χρειάζονταν τεροριστικά πυροτεχνήματα για να διεγείρουν το πνεύμα της εξέγερσης. Σύμφωνα με τον Μπακούνιν, το μόνο απαραίτητο ήταν μια οργάνωση συνωμοτών οι οποίοι την κατάλληλη στιγμή θα εκμεταλλεύονταν το επαναστατικό δυναμικό των μαζών. Ο Κροπότκιν και οι φίλοι του δεν συμμερίζονταν αυτή την άποψη. Την αντικατέστησαν από ένα είδος επαναστατικής “εκπαίδευσης” των μαζών διαμέσου επαναστατικών ενεργειών ή “έμπρακτης προπαγάνδας”. Αρχικά, αυτό το είδος “προπαγάνδας”, όπως συζητήθηκε για πρώτη φορά στο συνέδριο της “Αντιεξουσιαστικής” Διεθνούς στη Βέρνη (1876), παρέπεμπε σε μικρές απόπειρες στη διάρκεια τοπικών εξεγέρσεων. Λίγο αργότερα –αφού παρόμοιες ενέργειες είχαν αποδειχτεί μάλλον αναποτελεσματικές– ο όρος χρησιμοποιήθηκε για ατομικές ενέργειες διαμαρτυρίας».

Καμία από τις ιδέες αυτές δεν είχε σημαντική επίδραση στον ισπανικό αναρχισμό μέχρι τη δεκαετία του 1880, οπότε εμφανίστηκαν μεταφράσεις των έργων του Κροπότκιν. Αυτή τη φορά, ιταλοί αναρχικοί κομμουνιστές, που είχαν μεταναστεύσει στη Βαρκελώνη, άρχισαν να προωθούν την καθαρολογική προσέγγιση στην οργάνωση και να υπογραμμίζουν τη σημασία των τεροριστικών ενεργειών. Η σοβαρή διαμάχη ανάμεσα στους ισπανούς αναρχικούς γύρω από τις καινούργιες ιδέες και τακτικές επέσπευσαν εν μέρει τη διάλυση της Εργατικής Ομοσπονδίας. Όταν το 1888 διαλύθηκε η πάλαι ποτέ πολλά υποσχόμενη Εργατική Ομοσπονδία, αντικαταστάθηκε από μια αυστηρά αναρχική οργάνωση και από ιδεολογικά χαλαρότερα ελευθεριακά συνδικάτα. Η Αναρχική Οργάνωση της Ισπανικής Περιφέρειας ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1888 στη Βαλένθια και αποτελείτο από διάφορες ελευθεριακές τάσεις, κυρίως αναρχοκομμουνιστικής κατεύθυνσης. Η βάση του κινήματος αυτού οργανώθηκε

γύρω από την *tertulia*,* τη μικρή ομάδα αντρών στην παραδοσιακή Ισπανία που συγκεντρώνονταν καθημερινά στο αγαπημένο τους καφενείο για να ανταλλάξουν απόψεις και να συζητήσουν ιδέες. Συνήθως οι αναρχικές ομάδες ήταν μεγαλύτερες και οπωσδήποτε πιο ασταθείς. Έπαιρναν εντυπωσιακά ονόματα που χαρακτήριζαν τα υψηλόφρονα ιδανικά τους (*Ni rey, ni patria, Vía Libre*),** του επαναστατικού τους ζήλου (*Los Rebeldes*),*** ή της αίσθησης που είχαν για την αδελφοσύνη (*Los Afines*).**** Όπως και οι *tertulianos*, συναντιόντουσαν σε καφενεία για να ανταλλάξουν απόψεις και να σχεδιάσουν τη δράση τους. Παρόμοιες ομάδες είχαν ήδη σχηματιστεί αυθόρμητα την εποχή της Διεθνούς, αλλά η νέα Αναρχική Οργάνωση τις χρησιμοποίησε συνειδητά ως βασικό οργανωτικό πρότυπο. Δεκαετίες αργότερα θα επανεμφανίζονταν στη FAI ως *grupos de afinidad* (ομάδες εκλεκτικής συγγένειας) με μια πιο χαρακτηριστική δομή. Η μεγάλη πλειοψηφία των ομάδων αυτών δεν συμμετείχε σε τροριστικές ενέργειες. Η δράση τους ήταν περιορισμένη και αφορούσε κυρίως τη γενική προπαγάνδα και το επίμοχθο αλλά αναγκαίο έργο του προσηλυτισμού ατόμων.

Από την άλλη πλευρά, το κίνημα των εργατικών ενώσεων, το οποίο είχε εστιάσει τις δραστηριότητές του στους οικονομικούς αγώνες, σε γενικές γραμμές καθοδηγείτο από στελέχη της ελευθεριακής ένωσης. Προβλέποντας το τέλος της Εργατικής Ομοσπονδίας, αρκετά από τα στελέχη αυτά είχαν αποφασίσει να διατηρήσουν μια χαλαρή επαφή μεταξύ τους, την οποία επισημοποίησαν το 1888 ως Σύμφωνο Ενότητας και Αλληλεγγύης της Ισπανικής Περιφέρειας. Με την αναβίωση του εργατικού κινήματος το 1891, το Σύμφωνο Ενότητας και Αλληλεγγύης οργάνωσε το Α' Συνέδριο το

* Σ.τ.Εκδ. Λέσχη, συγκέντρωση, συνάθροιση. Ισπανικά. Παράβαλε την υποσημείωση για το *rueblo* στην Εισαγωγή του παρόντος.

** Σ.τ.Μ. Ούτε βασιλιάς ούτε πατρίδα, Ελεύθερος Δρόμος. Ισπανικά.

*** Σ.τ.Μ. Οι Επαναστάτες. Ισπανικά.

**** Σ.τ.Μ. Οι Συγγενείς. Ισπανικά.

Μάρτιο, προσελκύοντας σοσιαλιστές καθώς επίσης και αναρχικούς. Αν και το συνέδριο οργανώθηκε στη Μαδρίτη, η νέα οργάνωση ήταν κυρίως καταλανικό κίνημα, επηρεασμένο από αναρχικούς κολεκτιβιστές και στρατευμένους συνδικαλιστές.

Το Σύμφωνο Ενότητας και Αλληλεγγύης ήταν εξ αρχής καταδικασμένο επειδή εμφανίστηκε σε μια περίοδο κατά την οποία η τεροριστική δράση είχε αρχίσει να λαμβάνει σοβαρές διαστάσεις στην Ισπανία. Παρόλο που και στη διάρκεια της δεκαετίας του 1880 γίνονταν βομβιστικές ενέργειες, αποτελούσαν μεμονωμένα περιστατικά που συνέβαιναν στο παρασκήνιο ενός ευρύτερου ταξικού αγώνα ανάμεσα στις εργατικές ενώσεις και την εργοδοσία. Οι βόμβες που εγκαινίασαν τη δεκαετία του 1890 ήταν εντελώς διαφορετικές. Πυροδοτούνταν στο προσκήνιο του αγώνα και έμελλε να αποτελέσουν χρόνια κατάσταση στη Βαρκελώνη. Η πρώτη από αυτές τις βομβιστικές ενέργειες έγινε στη διάρκεια μιας γενικής απεργίας για το οκτάωρο, την οποία το Σύμφωνο Ενότητας και Αλληλεγγύης είχε αποφασίσει να καλέσει την Πρωτομαγιά του 1891.

Η απεργία ξεκίνησε αρκετά ειρηνικά με ένα μεγάλο συλλαλητήριο στο θέατρο Tivoli της Βαρκελώνης. Ακολούθησε διαδήλωση στη διάσημη Ράμπλας προς το κυβερνείο της πόλης. Την επομένη όμως άρχισε να λαμβάνει σοβαρές διαστάσεις. Πολλά εργοστάσια έκλεισαν και ξέσπασαν βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα σε εργάτες και στην αστυνομία. Η κυβέρνηση αντέδρασε με χαρακτηριστικό τρόπο κηρύσσοντας στρατιωτικό νόμο (στα ισπανικά αποδίδεται κυριολεκτικά ως «κατάσταση πολέμου»). Την επόμενη ημέρα μια βόμβα εξερράγη μπροστά από το κτίριο που στέγαζε το *Fomento del Trabajo Nacional* («Ενίσχυση της Εθνικής Εργασίας») – ένας ευφημισμός για την πανίσχυρη και άκρως αντιδραστική ένωση των βιομηχάνων της Βαρκελώνης).

Η απεργία έσπασε λόγω της βίας και της προδοσίας, αλλά από το σημείο εκείνο και μετά οι βομβιστικές ενέργειες έγιναν συνηθισμένο χαρακτηριστικό της εργατικής αναταραχής στη Βαρκελώνη. Τις ακολουθούσαν σχεδόν πάντα συλλήψεις και ξυλοδαρμοί κρα-

τούμενων αγωνιστών και πάλι όμως οι ζημιές που προκαλούσαν ήταν ελάχιστες. Σε γενικές γραμμές ο χρόνος και ο τόπος της έκρηξης τους σχεδιάζονταν έτσι ώστε να αποφεύγεται να υπάρχουν θύματα. Προφανώς ο στόχος των «τρομοκρατών» ήταν να φοβίζουν και όχι σκοτώνουν. Στην πραγματικότητα, δεν είναι σίγουρο πόσες από τις ενέργειες αυτές υπήρξαν έργο αναρχικών που διαμαρτύρονταν ενάντια στους αληθινούς τραυματισμούς που προκαλούσαν οι αρχές στους φυλακισμένους αγωνιστές εργάτες και πόσες από προβοκάτορες του *Fomento* και της αστυνομίας.

Η αυξανόμενη ροπή του ισπανικού αναρχισμού προς τον τρομορισμό θα ενισχυόταν από μια αγροτική αναταραχή που έμελλε να χαρακτηί στην ιστορία του ανδαλουσιανού κινήματος. Διαδραματίστηκε στο Χερέθ, το κέντρο των *Desheredados* και της υποτιθέμενης *Mano Negra*.

Οι αναρχικές ιδέες είχαν ριζώσει σε αυτή την ονομαστή οιοπαγωγό περιοχή από τις αρχές τις δεκαετίας του 1870 και όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει άντεξαν στη μακροχρόνια καταστολή που εγκαινιάστηκε από τον Σεράνο. Τα φυλλάδια και τα έντυπα που έστελναν αναρχικοί μετανάστες από τη Νότια και Βόρεια Αμερική διατήρησαν ζωντανά τα οράματα της ένδοξης άνοιξης του 1873 για πολύ καιρό παρόλο που σε άλλες περιοχές το κίνημα είχε περιοριστεί σε μικρές ομάδες και μεμονωμένα άτομα. Οι διώξεις που ακολούθησαν τις έρευνες για τη *Mano Negra* δεν εκμηδένισαν τους αναρχικούς της περιοχής. Απεναντίας, οι βαρβαρότητες της Πολιτοφυλακής προκάλεσαν συσσωρευμένα συναισθήματα οργής και απογοήτευσης που ήταν βέβαιο ότι θα απελευθερώνονταν με την πρώτη αναζωπύρωση της ριζοσπαστικής δραστηριότητας.

Η αναζωπύρωση αυτή ξεκίνησε το 1890. Την Πρωτομαγιά εκείνης της χρονιάς μεγάλα συλλαλητήρια για τον εορτασμό της εργατικής αργίας σάρωσαν ολόκληρη την Ανδαλουσία βγάζοντας στους δρόμους χιλιάδες ασυγκράτητους εργάτες και αγρότες. Κατάπληκτες οι αρχές οργάνωσαν αντίποινα: βόμβες «ανακαλύφθηκαν» με πολύ βολικό τρόπο στα γραφεία της αναρχικής εφημερίδας

του Κάντιθ *El Socialismo* και ένα νέο κύμα συλλήψεων σάρωσε την περιφέρεια. Οι διώξεις συνεχίστηκαν και τον επόμενο χρόνο όταν οι αρχές, επικαλούμενες τον αμφισβητούμενο θρύλο του 1883, φυλάκισαν 157 αναρχικούς και στρατευμένους εργάτες κατηγορώντας τους για συμμετοχή στη *Mano Negra*. Οι εξοργισμένοι εργάτες περίμεναν σχεδόν έξι μήνες προτού απαντήσουν σε αυτήν και σε άλλες προκλήσεις. Και τότε ξέσπασαν.

Προς τα μεσάνυχτα της 8ης Ιανουαρίου 1892, μια ομάδα από περίπου πεντακόσιους εργάτες αμπελουργίας, εργάτες γης και μερικούς τεχνίτες διέσχισε τους δρόμους του Χερέθ κραυγάζοντας: «Ζήτω η Αναρχία!», «Θάνατος στους Αστούς!», «Ζήτω η Κοινωνική Επανάσταση!». Ήταν οπλισμένοι με κλαδευτήρια, δρεπάνια και με όσα όπλα είχαν μπορέσει να συγκεντρώσουν. Έξω από την πόλη, στην πεδιάδα της Γκαγίνα και στο δρόμο προς την πόλη περίμεναν μερικές χιλιάδες άνδρες, που φαινομενικά αποτελούσαν εφεδρική δύναμη, ενώ στην ουσία καθυστερούσαν όντας αρκετά λιπόψυχοι για να συμμετάσχουν στην επίθεση.* Δεν έχει διευκρινιστεί τι ακριβώς ήλπιζαν να πετύχουν στην πόλη οι διαδηλωτές. Στην περιοχή επικρατούσε μεγάλη επαναστατική αναταραχή. Αρκετοί ύποπτοι, ξένοι στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένου και ενός νεαρού, του «*El Madrileño*» («ο Μαδριλένιος»), είχαν εμφανιστεί ανάμεσα στους εργάτες της αμπελουργίας, καλώντας τους να προετοιμαστούν για την «κοινωνική επανάσταση».** Οι ιδιοκτήτες

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο αριθμός που συνήθως αναφέρεται είναι τέσσερις χιλιάδες (ένας αριθμός που συχνά συγχέεται με τον αριθμό εκείνων που εισέβαλαν στην πόλη), αλλά είναι αμφίβολο ότι ισχύει έστω και κατά προσέγγιση. Έχοντας αποφασίσει να μη συμμετάσχουν στην πορεία, πολλοί από αυτούς ενδεχομένως επέστρεψαν στα σπίτια τους.

** Σ.τ.Μ.Μπ. Ο «*El Madrileño*» εξαφανίστηκε τελείως μετά την πορεία των εργατών στο Χερέθ και δεν ξαναεμφανίστηκε ποτέ. Ο Πέδρο Βαγίνα, ένας διαπρεπής ισπανός αναρχικός που διατηρούσε καλές σχέσεις με μερικούς από τους συμμετέχοντες στην εξέγερση του Χερέθ, είχε χαρακτηρίσει το νεαρό ως προβοκάτορα. Προσθέτει επίσης το όνομα του Φερνάντο Πουλέ, ενός

των αμπελώνων επιδίωκαν εμφανώς μια αντιπαράθεση προκειμένου να καταπνίξουν την αναταραχή.

Μόλις βρέθηκαν μέσα στην πόλη, οι διαδηλωτές χωρίστηκαν σε μικρές ομάδες. Πελαγωμένοι και έχοντας χάσει τον προσανατολισμό τους, δεν αποτελούσαν σοβαρή απειλή παρά μόνο για τους ελάχιστους τυχαίους περαστικούς που έπεσαν στα χέρια τους. Μια ομάδα κατευθύνθηκε προς τη φυλακή του Χερέθ για να απελευθερώσει τους αγωνιστές που είχαν φυλακιστεί ως μέλη της *Mano Negra*. Ένας μοναδικός πυροβολισμός που εικάζεται ότι ρίχτηκε από την κόρη του διευθυντή της φυλακής ήταν αρκετός για να τους σκορπίσει. Κάποιοι άλλοι περιπλανήθηκαν μέσα στην πόλη αναζητώντας τους «αστούς». Σταμάτησαν μερικούς καλοντυμένους ανθρώπους, τους επιτέθηκαν και εξέτασαν τα χέρια τους για κάλους. Στην πορεία αυτής της επιχειρήσης σκοτώθηκαν δύο υπάλληλοι που θεωρήθηκαν εσφαλμένα ταξικοί εχθροί.

Στη διάφρακτα όλης αυτής της αναταραχής, η Πολιτοφυλακή και το ιππικό είχαν λάβει καίριες θέσεις σε ολόκληρη την πόλη αναμένοντας εντολές για να επέμβουν. Προφανώς οι αρχές ήταν ενημερωμένες για τις χιλιάδες που περίμεναν στην πεδιάδα της Γκαγίνα, για την πορεία στο Χερέθ και για τις ομάδες που περιπλανιόνταν στους σχεδόν άδειους δρόμους. Δεν έκαναν τίποτα για να τους εμποδίσουν. Έχοντας στην διάθεσή της αρκετά «πεισώδια» για να δικαιολογήσει την άγρια καταστολή, η Πολιτοφυλακή και το ιππικό επιτέθηκαν κατά των διαδηλωτών, οι οποίοι στα γρήγορα μετά από μερικές αφιμαχίες διασκορπίστηκαν στην ύπαιθρο. Παρά το γεγονός ότι όλο το περιστατικό ήταν ασήμαντο, η αστυνομία το εκμεταλλεύτηκε σαν να επρόκειτο για μεγάλη εξέγερση. Εκατοντάδες συνελήφθησαν και πολλοί ξυλοκοπήθηκαν βάνουσα. Δεκαέξι άντρες δικάστηκαν και καταδικάστηκαν σε ποινές από δέκα χρόνια

Γάλλου που εμφανίστηκε στο Παρίσι στους κύκλους των εξόριστων αναρχικών. Κατά την άποψη του Βαγίνα, ο Πουλέ ήταν έμμισθος χαφιές της ισπανικής πρεσβείας.

μέχρι ισόβια. Με απίστευτη υπεροψία οι αρχές έσυραν τον Φερμίν Σαλβοτσέα, το σεβάσμιο αναρχικό «άγιο» στο στρατοδικείο και τον κατηγορήσαν ότι υποδαύλισε τις ταραχές στο Χερέθ παρά το γεγονός ότι σε όλη τη διάρκεια του περιστατικού εκείνος βρισκόταν φυλακισμένος στο Κάντιθ. Απτόητοι οι στρατοδίκες τον καταδίκασαν σε δώδεκα χρόνια καταναγκαστικά έργα. Μερικές εβδομάδες αργότερα, στις 16 Φεβρουαρίου, οι αναρχικοί Λαμέλα, Μπουσίκουε, Λεβριχάνο και Θαρθουέλα οδηγήθηκαν στην κεντρική πλατεία του Χερέθ και εκτελέστηκαν στην γκαρότα μπροστά σε ένα μεγάλο, σιωπηλό πλήθος. Πέθαναν χωρίς να σκύψουν το κεφάλι, κραυγάζοντας «*Viva la Anarquía!*». Προτού στραγγαλιστεί, ο Θαρθουέλα πρόφερε ένα προφητικό πρόσταγμα: «*Λαέ του Χερέθ!*», φώναξε από το ικρίωμα, «*Μην επιτρέψεις σε κανέναν να πει ότι πεθάναμε σαν δειλοί. Είναι καθήκον σου να εκδικηθείς για λογαριασμό μας αυτή τη νέα Ιερά Εξέταση!*».

Με την καταστολή της εξέγερσης του Χερέθ, η τεροριστική δραστηριότητα έφτασε σε κρίσιμο σημείο: Η εκτέλεση των τεσσάρων αναρχικών εξόργισε τους επαναστάτες σε ολόκληρη την Ισπανία και η κραυγή του Θαρθουέλα για εκδίκηση δεν πήγε χαμένη. Επτά μήνες αργότερα ένας νεαρός αναρχικός αποπειράθηκε να δολοφονήσει στη Βαρκελώνη το στρατηγό Μαρτίνεθ Κάμπος, θέλοντας να εκδικηθεί τις εκτελέσεις στο Χερέθ. Έριξε δυο βόμβες στον Μαρτίνεθ Κάμπος, τον αξιωματικό ο οποίος είχε οργανώσει το πραξικόπημα που έστρωσε το δρόμο για τον Αλφόνσο ΙΒ' και ο οποίος εκείνη την εποχή κατείχε τη θέση του αρχιστρατήγου της Καταλονίας. Ο Μαρτίνεθ γλίτωσε ως εκ θαύματος το σοβαρό τραυματισμό, αλλά η έκρηξη σκότωσε ένα στρατιώτη και πέντε περαστικούς πολίτες. Σύντομα η αστυνομία συνέλαβε το δολοφόνο Παουλίνο Παλάς, ένα νεαρό αναρχικό από την Ανδαλουσία, ο οποίος είχε εξερευνησει την Παταγονία μαζί με το διάσημο ιταλό αναρχικό Ερίκο Μαλατέστα. Ο Ανδαλουσιανός δικάστηκε από στρατοδικείο και καταδικάστηκε σε θάνατο από εκτελεστικό απόσπασμα. Από την αρχή μέχρι το τέλος της δίκης του η συμπεριφορά του Παλάς υπήρξε προκλητική. Πριν

οι σφαίρες του αφαιρέσουν τη ζωή, επανέλαβε τη δυσοίωνη κραυγή του νότου: «Η εκδίκηση θα είναι τρομερή!».

Πριν το τέλος της χρονιάς η προειδοποίησή του έγινε πραγματικότητα. Στις 7 Νοεμβρίου, στην πρεμιέρα της όπερας της Βαρκελώνης, δυο βόμβες εκτοξεύτηκαν από το θεωρείο του Teatro Liceo σε ένα λαμπερό ακροατήριο από τις πιο γνωστές οικογένειες της πόλης. Μια από τις βόμβες εξερράγη, σκοτώνοντας είκοσι δύο άτομα και τραυματίζοντας πενήντα. Οι αστοί πανικοβλήθηκαν. Η αστυνομία ξαμολήθηκε για τα χειρότερα: έκλεισε όλα τα εργατικά κέντρα και έκανε επιδρομές στα σπίτια όλων των σεσημασμένων ριζοσπαστών. Εκατοντάδες συνελήφθησαν και ρίχτηκαν στα μπουντρούμια του φρουρίου Μοντσουίχ, της στρατιωτικής φυλακής που δέσποζε στο λιμάνι της Βαρκελώνης και στις εργατικές συνοικίες. Πέντε αναρχικοί, που δεν είχαν σχέση με τις βομβιστικές επιθέσεις, καταδικάστηκαν σε θάνατο και αργότερα εκτελέστηκαν.

Ο πραγματικός δολοφόνος, ο Σαντιάγο Σαλβαδόρ, αποκαλύφθηκε δυο μήνες αργότερα. Ο Σαλβαδόρ ήταν φίλος του Παλάς και ήταν αποφασισμένος να ανταποκριθεί στην κραυγή του για εκδίκηση. Αφού απέτυχε να αυτοκτονήσει κατά τη σύλληψή του, κατάφερε να αποφύγει τα βασανιστήρια στα οποία συνήθως η αστυνομία υπέβαλε τους πολιτικούς κρατούμενους καθώς υποκρίθηκε ότι μετάνιωσε και προσποιήθηκε πως προσηλυτίστηκε από την εκκλησία. Η εκτέλεσή του αναβλήθηκε για ένα σχεδόν χρόνο, ενώ οι Ιησουίτες και οι κυρίες της αριστοκρατίας ικέτευαν την κυβέρνηση να μετατρέψει την ποινή. Όταν τελικά ο νεαρός αναρχικός στάθηκε στο ικρίωμα, εγκατέλειψε την υποκριτική του στάση και πέθανε κραυγάζοντας: «*Viva la Anarquía!*!».

Το θάνατο του Σαλβαδόρ ακολούθησε ένας νέος γύρος βομβιστικών επιθέσεων, συλλήψεων και εκτελέσεων. Για να συντρίψει τους αναρχικούς με ένα πιο αποτελεσματικό αντιτρομοκρατικό μέτρο, η κυβέρνηση οργάνωσε τη *Brigada Social*,* μια νέα μονάδα από

* Σ.τ.Μ. Κοινωνική Ταξιαρχία. Ισπανικά.

έμμισθους χαφιέδες της αστυνομίας με ειδική αποστολή. Το νέο αστυνομικό σώμα περίμενε την κατάλληλη ευκαιρία για να χτυπήσει το αναρχικό κίνημα και γενικότερα όλες τις αντιπολιτευόμενες ομάδες της Βαρκελώνης. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν βάσιμες υποψίες ότι μια προβοκάτσια που οργανώθηκε τρία χρόνια μετά τη βομβιστική ενέργεια στο Liceo ήταν δικό της έργο.

Στις 7 Ιουνίου 1896, καθώς η λιτανεία της Ημέρας των Ευχαριστιών πορευόταν στην Κάγιε δελ Κάμπιος Νουέβος της Βαρκελώνης κατευθυνόμενη προς την εκκλησία, μια βόμβα ρίχτηκε στο δρόμο από το ψηλότερο παράθυρο ενός κτιρίου. Επικεφαλής της πομπής ήταν οι σημαντικότεροι προύχοντες της πόλης, όπως ο κυβερνήτης της Καταλονίας, ο Επίσκοπος της Βαρκελώνης και ο νέος αρχιστράτηγος, Βαλεριάνο Βέιλερ ι Νικολάου, οι βιαιότητες του οποίου στην Κούβα δυο χρόνια αργότερα θα τον εξέθεταν σε παγκόσμιο επίπεδο. Εντούτοις, παρά τα δελεαστικά δολώματα στην κεφαλή της πομπής, η βόμβα είχε ως στόχο τον απλό κόσμο στην ουρά της λιτανείας. Από την έκρηξη έντεκα άτομα έχασαν τη ζωή τους και σαράντα τραυματίστηκαν. Ο δολοφόνος δεν βρέθηκε ποτέ, αλλά ο Βέιλερ εκμεταλλεύτηκε τη βομβιστική ενέργεια για να επιτεθεί όχι μόνο ενάντια στους αναρχικούς και τους στρατευμένους εργάτες, αλλά και στους δημοκρατικούς καθώς επίσης και στους απλούς πολέμιους της εκκλησίας. Περισσότερα από πεντακόσια άτομα ρίχτηκαν στα μπουντρούμια του Μοντσουίχ και αφέθηκαν στο έλεος της *Brigada Social*.

Όταν αποκαλύφθηκαν στον τύπο τα βασανιστήρια που είχαν υποστεί οι κρατούμενοι, προκλήθηκε αίσθηση σε όλο τον κόσμο. Ένα από τα θύματα, ο αναρχικός Τάριδα δελ Μάρμολ, γόνος εκλεκτής καταλανικής οικογένειας και διευθυντής της Πολυτεχνικής Ακαδημίας της Βαρκελώνης, κατέγραψε την προσωπική μαρτυρία του σε ένα βιβλίο με τίτλο *Les Inquisiteurs de l'Espagne*,* προκαλώντας τον αποτροπιασμό βορείως των Πυρηναίων. Τα βασανιστή-

* Σ.τ.Μ. Οι Ιεροεξεταστές της Ισπανίας. Ισπανικά.

ρια ήταν τόσο ειδεχθή, ώστε αρκετοί φυλακισμένοι πέθαναν προτού καν προσαχθούν σε δίκη. Κάποιοι είχαν εξαναγκαστεί να βαδίζουν αδιάκοπα για ολόκληρες μέρες. Άλλοι είχαν μείνει κρεμασμένοι για ώρες από τις πόρτες των κελιών ενώ οι βασανιστές τούς συστρέφανε τα γεννητικά τους όργανα με σχοινιά και τα έκαιγαν. Τους αφαιρούσαν τα νύχια των χεριών και των ποδιών και τους ξυλοκοπούσαν αλύπητα σε όλο το σώμα. Αφού πέρασαν το μεγαλύτερο μέρος της χρονιάς στο φρούριο-φυλακή, ενενήντα άτομα προσήχθησαν σε δίκη την άνοιξη του 1897. Από τους είκοσι έξι που κρίθηκαν ένοχοι, οι οκτώ καταδικάστηκαν σε θάνατο και στους υπόλοιπους δεκαοκτώ επιβλήθηκαν μακροχρόνιες ποινές. Αν και ήταν ολοφάνερο ότι οι καταδικασμένοι ήταν αθώοι, πέντε εκτελέστηκαν. Σαν να μην έφτανε αυτό, το εκδικητικό καθεστώς του Κάνοβας συνέλαβε εκ νέου τους κατηγορούμενους που είχαν απαλλαγεί και τους εκτόπισε στην αφρικανική αποικία καταδικών του Ρίο ντ' Όρο – το ισπανικό αντίστοιχο της γαλλικής Νήσου του Διαβόλου.

Η προσπάθεια του Βέιλερ να συντρίψει το αίσθημα αντίστασης στην Βαρκελώνη απέτυχε παταγωδώς. Όχι μόνο δεν κατάφερε να αφανίσει τους αναρχικούς, αλλά προκάλεσε και ένα μαζικό κύμα διαμαρτυρίας από την Ευρώπη και τη Νότια Αμερική. Ογκώδη συλλαλητήρια ενάντια στις θηριωδίες του Μοντσούιχ οργανώθηκαν στο Λονδίνο, στο Παρίσι και σε άλλες πόλεις. Εξέχουσες προσωπικότητες από όλη την Ευρώπη εξέφρασαν την αγανάκτησή τους για τις βαρβαρότητες της *Espagne inquisitorial*.^{*} Τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα, παρά τις δυσκολίες τους, υπήρξαν μια περίοδος κατά την οποία οι άνθρωποι μπορούσαν ακόμη να εξοργίζονται ειλικρινά μπροστά στην κατάφωρη αδικία.

Τελικά, στις 8 Αυγούστου 1897, λίγους μόλις μήνες μετά τις δίκες του Μοντσούιχ, ο τρορισμός άγγιξε προσωπικά και τον πρωθυπουργό. Ο Κάνοβας παγιδεύτηκε στη βεράντα ενός ορεινού θέρετρου στην περιοχή των Βάσκων από τον ιταλό αναρχικό Μικέλ

* Σ.τ.Μ. Ισπανία της Ιεράς Εξέτασης. Ισπανικά.

Αντζιολίλο και τραυματίστηκε θανάσιμα. Παρόλο που ο Αντζιολίλο εκτελέστηκε στην γκαρότα για τη δολοφονία, η ανεπιτυχής απόπειρα του αναρχικού Σεμπάου να δολοφονήσει τον υπολοχαγό Ναρθίσο Πόρτας, έναν από τους αξιωματικούς της Πολιτοφυλακής που είχαν πρωτοστατήσει στις θηριωδίες του Μοντσοιχ, είχε εντελώς διαφορετική κατάληξη. Μολονότι η δολοφονική απόπειρα συνέβη μόλις ένα μήνα μετά το θάνατο του Κάνοβας, ο σάλος από τις θηριωδίες στο Μοντσοιχ ήταν τόσο μεγάλος, ώστε κανένας δικαστής δεν τολμούσε να καταδικάσει τον επίδοξο δολοφόνο του Πόρτας, ο οποίος τελικά αφέθηκε ελεύθερος.

Οι άνθρωποι που εκτελούσαν αυτές τις αναρχικές *atentados* (όπως ονομάζονταν οι τεροριστικές ενέργειες) δεν ήταν σκληροί ή αναίσθητοι όπως ο Βέιλερ ή ο Πόρτας, οι οποίοι προφανώς απολάμβαναν τις κτηνωδίες τους. Οι πρώτες βομβιστικές ενέργειες του 1891 και του 1892 ήταν σχετικά αβλαβείς. Ήταν προφανές ότι δεν επιδίωκαν να αφαιρέσουν ζωές, αλλά να ταράξουν την αδιαφορία της αστικής τάξης και να αφυπνίσουν το πνεύμα της εξέγερσης ανάμεσα στους εργάτες. Οι θανάσιμες ενέργειες που ακολούθησαν ήταν αντίδραση στη βαρβαρότητα της αστυνομίας και του κράτους. Οι *atentados* είχαν εξελιχτεί από μια *opéra bouffe** σε απεγνωσμένες πράξεις εκδίκησης. Παρά το φοβερό τους κόστος σε ζωή και πόνο, οι συγκεκριμένες τεροριστικές ενέργειες βοήθησαν στη συντριβή της «φιλελεύθερης» βιτρίνας του τουρνισμού και στην αποκάλυψη του ψυχρού δεσποτισμού που κρυβόταν πίσω από την παρωδία της κοινοβουλευτικής διακυβέρνησης του Κάνοβας.

Οι αναρχικοί από έναν ευγενή ανθρωπισμό είχαν εξωθηθεί σε έναν εκδικητικό τερορισμό. Όπως έχουμε επισημάνει, η τάση αυτή ξεκίνησε από νωρίς, όταν οι Διεθνιστές, θανάσιμα πληγωμένοι από την καταστολή του Σεράνο, προχώρησαν στην ίδρυση ενός «Εκτε-

* Σ.τ.Εκδ. Κωμικό μελόδραμα. Γαλλικά. Είδος γαλλικής οπερέτας (τέλη 19ου αιώνα) που συνδυάζει τα στοιχεία της κωμωδίας, της σάτιρας, της παρωδίας και της φάρσας.

λεστικού Πυρήνα Εκδίκησης». Όταν το τμήμα της Κόρδοβας άρχισε να παραπονείται απεγνωσμένα στην Ομοσπονδιακή Επιτροπή για την αστυνομική καταστολή, έλαβε μια βαρυσήμαντη απάντηση: «Σημειώστε τα ονόματα των δικωτών σας· θα έρθει η ημέρα της εκδίκησης και της δικαιοσύνης». Στην πραγματικότητα, ο «Εκτελεστικός Πυρήνας Εκδίκησης» και το τμήμα της Κόρδοβας δεν είχαν τα μέσα για να εκδικηθούν. Μονίμως ο πρώτος λόγος ανήκε στην κυβέρνηση και στην αστυνομία. Θα ερχόταν όμως κάποια στιγμή που τα ονόματα τα οποία είχε συγκεντρώσει η αστυνομία θα αντιπαράσσονταν με εκείνα που συμπεριλαμβάνονταν στις λίστες των αντιπάλων της. Και τότε τα εκτελεστικά αποσπάσματα της Φάλαγγας θα έπαιρναν απάντηση από τα αντίστοιχα της FAI.

Ωστόσο, είναι κανείς υποχρεωμένος να ρωτήσει αν αυτή η αιματηρή εικόνα, η τόσο κοινή στις περισσότερες αναλύσεις του Ισπανικού Εμφύλιου Πολέμου, προσφέρει μια εμπεριστατωμένη εικόνα των ισπανών αναρχικών. Σε μια περίοδο κατά την οποία ακόμα και οι ισπανοί σοσιαλιστές είχαν αρχίσει να υποτάσσονται στο αστικό πνεύμα της δεκαετίας του 1890, το αναρχικό κίνημα εξακολουθούσε να αναδεικνύει άτομα των οποίων ο ανθρωπισμός και η γνήσια συμπόνια για τους συνανθρώπους τους που υπέφεραν έχουν σωστά περιγραφεί σαν «αγιοπρεπή». Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι ο βαθύς ανθρωπισμός που μετέτρεψε τον Παλάς σε τεροριστή έκανε «άγιο» τον Φερμίν Σαλβοτσέα, ένα σπουδαίο αναρχικό από την Ανδαλουσία. Οι δύο άνδρες αλληλοσυμπληρώνονταν και δεν ήταν αντίπαλοι. Εκτός αυτού, η «αγιότητα» του Σαλβοτσέα είχε ιδιαίτερα γήινες διαστάσεις.

Ο Φερμίν Σαλβοτσέα, ένας πολύ καλλιεργημένος άνθρωπος, ορθολογιστής και ανθρωπιστής, είχε εκπαιδευτεί από τους γονείς του για να ακολουθήσει καριέρα επιχειρηματία και όχι για να αναλάβει κάποιο εκκλησιαστικό ή πανεπιστημιακό αξίωμα. Γεννήθηκε την 1η Μαρτίου 1842 στο Κάντιθ, ένα από τα σημαντικότερα και πιο ανεπτυγμένα λιμάνια του Ατλαντικού, όπου χάρη στο εμπόριο ο πατέρας του είχε αποκτήσει μια σημαντική περιουσία. Σε ηλικία

δεκαπέντε ετών στάλθηκε στο Λονδίνο για να μάθει Αγγλικά και να προετοιμαστεί για τον κόσμο των επιχειρήσεων. Τα πέντε χρόνια που πέρασε στο Λονδίνο και στο Λίβερπουλ τον έφεραν σε επαφή με τη ριζοσπαστική φιλολογία. Η κριτική του Τόμας Πέιν για τη θρησκεία και οι κομμουνιστικές θεωρίες του Ρόμπερτ Όουεν τον επηρέασαν βαθιά. Πριν εγκαταλείψει την Αγγλία το 1864, ο νεαρός Σαλβοτσέα είχε γίνει άθεος εκ πεποιθήσεως και κομμουνιστής. Μόλις επέστρεψε στο Κάντιθ, έλαβε ενεργό μέρος στο φεντεραλιστικό κίνημα, ζώντας λιτά και προσφέροντας το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του για την υπόθεση της επανάστασης.

Σύντομα συμμετείχε σε ένα πλήθος αξιοσημείωτα παράτολμων συνωμοσιών. Το 1886, για παράδειγμα, σχεδίασε την απελευθέρωση φυλακισμένων αντρών του πυροβολικού που είχαν συμμετάσχει σε μια εξέγερση και περίμεναν να εκτοπιστούν στη Μανίλα. Αργότερα, αποπειράθηκε να υποδαυλίσει μια στρατιωτική εξέγερση στην Κανταβρία. Στη διάρκεια της παραγμένης περιόδου που εγκαινιάστηκε με τη φυγή της Ισαβέλλας από τη χώρα, ο Σαλβοτσέα εξελέγη στην επαναστατική κομμούνια του Κάντιθ και έγινε διοικητής του πιο ριζοσπαστικού αποσπάσματος της δημοκρατικής πολιτοφυλακής. Όταν το δημοκρατικό Κάντιθ δέχτηκε την επίθεση των κυβερνητικών δυνάμεων, εκείνος αντιστάθηκε με χαρακτηριστικό τρόπο μέχρι τέλους έχοντας στη διάθεσή του ενάντια στα στρατεύματα εισβολής μια ανεπαρκώς εξοπλισμένη ομάδα.

Το κουράγιο του ανθρώπου αυτού ήταν απaráμιλλο. Όταν έγινε πλέον προφανές ότι η αντίσταση ήταν μάταιη, διέλυσε την πολιτοφυλακή και έμεινε πίσω για να αναλάβει προσωπικά την ευθύνη της εξέγερσης. Ακόμα και οι εχθροί του τον σεβάστηκαν για τη στάση του. Αντί να εκτελέσει τον Σαλβοτσέα, ο στρατηγός τον έστειλε στο φρούριο του Σαν Σεμπασιάν σαν αιχμάλωτο πολέμου. Εκείνη την εποχή ήδη αποτελούσε είδωλο για χιλιάδες φτωχούς του Κάντιθ. Μερικούς μήνες αργότερα, ενώ βρισκόταν ακόμα στη φυλακή, τον εξέλεξαν στα ισπανικά Κόρτες. Η κυβέρνηση της Μαδρίτης αρνήθηκε να αναγνωρίσει την εκλογή του και ο Σαλβο-

Das neue Schulgebäude der Stadtverwaltung in Berlin, das im Jahre 1928 fertiggestellt wurde. Es ist ein Beispiel für die moderne Architektur der Weimarer Republik.

Das neue Schulgebäude der Stadtverwaltung in Berlin, das im Jahre 1928 fertiggestellt wurde, ist ein Beispiel für die moderne Architektur der Weimarer Republik. Es zeigt die Verwendung von Stahlbeton und die Abkehr von den traditionellen Formen der Historizität.

Das Gebäude wurde von dem Architekten Hans Poelitz entworfen und ist ein Beispiel für die neue Bauweise der Weimarer Republik. Es ist ein Beispiel für die neue Bauweise der Weimarer Republik.

Με τις εξεγέρσεις των καντοναλιστών του 1871, ο Σαλβοτσέα αναμείχθηκε σε μια ανεπιτυχή απόπειρα να εντάξει το Κάντιθ στο επαναστατικό κίνημα.* Ηττήθηκε και αντιμετώπισε εκ νέου το στρατοδικείο στη Σεβίλη, κατηγορούμενος για συμμετοχή σε εξέγερση. Καταδικάστηκε σε ισόβια στην αφρικανική αποικία ποινικών της Γομέρα και άρχισε πλέον να εκπληρώνει τις γεμάτες αυταπάρηση υπηρεσίες που τον περιέβαλαν με το θρύλο του αναρχικού «Χριστού». Αποδέχτηκε γαλήνια και καρτερικά την ποινή του και μοιραζόταν όλα όσα του έστελνε η οικογένειά του με τους συγκατομήνους του. Όταν ο κυβερνήτης της αποικίας των ποινικών του ανακοίνωσε τη χορήγηση αμνηστίας, την οποία είχε τελικά εξασφαλίσει με τη βοήθεια της δημοτικής αρχής του Κάντιθ η μητέρα του που ασκούσε κάποια επιρροή, ο Σαλβοτσέα έσκισε το έγγραφο και διακήρυξε ότι μόνο με δύο τρόπους θα εγκατέλειπε τη φυλακή: με γενική αμνηστία ή με εξέγερση. Εννέα μήνες αργότερα απέδρασε και εγκαταστάθηκε στην Ταγγέρη.

Μέχρι να φυλακιστεί στη Γομέρα, ο Σαλβοτσέα δεν ήταν αναρχικός, παρόλο που αισθανόταν μια δυνατή έλξη προς το ελευθεριακό κίνημα. Ανήκε στη Διεθνή από τις πρώτες σχεδόν μέρες της στην Ισπανία, αλλά μόνο στην απομόνωση της αποικιακής φυλακής άρχισε να μελετά με προσοχή τις θεωρίες του Μπακούνιν. Αφού τελικά τις υιοθέτησε, έγινε ένας από τους πιο ένθερμους αναρχικούς προπαγανδιστές στην Ισπανία και παρέμεινε στο ελευθεριακό κίνημα μέχρι το τέλος της ζωής του.

Ο Σαλβοτσέα επέστρεψε τελικά στην Ισπανία το 1885, μετά το

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ως δήμαρχος ο Σαλβοτσέα είχε καταργήσει τα *consumos* (τη βαριά φορολογία που η πόλη εισέπραττε από τα εδάφη) και για να αναπληρώσει τα χαμένα έσοδα επέβαλε πρόσθετη φορολογία στους καταστηματάρχες. Η πράξη αυτή τον αποξένωσε από τις μικρομεσαίες τάξεις με αποτέλεσμα να ηττηθεί στις επόμενες εκλογές και η απόπειρα να παρατάξει το Κάντιθ στο πλευρό του επαναστατικού κινήματος των καντοναλιστών απέτυχε προτού καν φτάσουν στην πόλη τα στρατεύματα του Παβία.

θάνατο του Αλφόνσου ΙΒ', σε μια εποχή που τη χαρακτήριζε η έντονη αναρχική αγκιτάτσια στην Ανδαλουσία. Ο ελευθεριακός τύπος είχε νομιμοποιηθεί και ο Σαλβοτσέα ίδρυσε στο Κάντιθ την εφημερίδα *El Socialismo*, η οποία αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος του κινήματος που δημιουργήθηκε από τους εργάτες της αμπελοργίας και τους *braceros* της νοτιοδυτικής Ισπανίας. Συνελήφθη επανειλημμένα, αλλά η δυναμική υπεράσπιση των θέσεών του στο δικαστήριο αποδείχτηκε καταστροφική για την κυβέρνηση, υπερνικώντας κάθε δικανικό εμπόδιο που προσπάθησε να ρίξει στο δρόμο του. Οι πρακτικές του ικανότητες στην υπηρεσία του κινήματος υπήρξαν εξαιρετικές· είναι προφανές ότι ο Σαλβοτσέα είχε οργανώσει τα μεγαλειώδη πρωτομαγιάτικα συλλαλητήρια που σάρωσαν την Ανδαλουσία το 1890 και το 1891. Η υπόθεση της *Mano Negra*, ως επακόλουθο της «ανακάλυψης» δύο βομβών στα γραφεία της εφημερίδας *El Socialismo*, οδήγησε σε κύμα συλλήψεων σε ολόκληρη την περιφέρεια και το 1892 ο Σαλβοτσέα βρέθηκε ξανά στη φυλακή. Παρόλο που κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Χερθέλ βρισκόταν στη φυλακή του Κάντιθ, ένα στρατοδικείο τον καταδίκασε σε δώδεκα χρόνια φυλακή για τον υποτιθέμενο ρόλο του στα γεγονότα. Τα πολιτικά δικαστήρια είχαν αρνηθεί να τον δικάσουν και ο Σαλβοτσέα με τη σειρά του είχε αρνηθεί να συμμετάσχει στις διαδικασίες των στρατοδικών του. Φυλακισμένος στο Βαγιαδολίδ, υπέστη χειρότερες κακουχίες από εκείνες που είχε υποφέρει στην αφρικανική αποικία των ποινικών. Τέθηκε σε απομόνωση και του αφαιρέθηκε το δικαίωμα της αλληλογραφίας. Η καθοριστική στιγμή έφτασε όταν ο Σαλβοτσέα αντέδρασε αρνητικά σε εντολή του διευθυντή της φυλακής να παρακολουθήσει τη λειτουργία. Τον έριξαν για μήνες σε ένα υγρό υπόγειο μπουντρούμι. Τελικά, εξαντλημένος και απελπισμένος, καθώς πίστευε ότι δεν θα αποφυλακιζόταν ποτέ, αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει. Δεδομένων των περιστάσεων, η πράξη αυτή ήταν βαθιά ανθρώπινη και κατανοητή. Ανησύχησε όμως το θρησκευόμενο και φανατικό χριστιανό διευθυντή της φυλακής και από το σημείο εκείνο η ζωή του Σαλβοτσέα στη φυ-

λακή άρχισε να βελτιώνεται. Λίγο αργότερα μεταφέρθηκε στη φυλακή του Μπούργος, όπου στράφηκε στην πνευματική δραστηριότητα, μεταφράζοντας ένα έργο γύρω από την αστρονομία και συγγράφοντας δικά του.

Το 1899 ο Σαλβοτσέα απελευθερώθηκε με τη γενική αμνηστία που χορηγήθηκε μετά τις διαμαρτυρίες για τις θηριωδίες του Μοντσοιχ. Επέστρεψε στο Κάντιθ όπου έγινε δεκτός με ενθουσιασμό και άρχισε να δραστηριοποιείται εκ νέου στο αναρχικό κίνημα. Τώρα, σχεδόν εξήντα χρονών και με την υγεία του σοβαρά κλονισμένη από την πολύχρονη φυλάκιση, αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος της ενεργητικότητάς του στο γράψιμο. Το τελευταίο έργο του ήταν η μετάφραση του *Fields, Factories and Workshops* του Κροπότκιν,* μιας από τις πιο εύστοχες μελέτες γύρω από τον απελευθερωτικό ρόλο της σύγχρονης τεχνολογίας που έχει παρουσιάσει το αναρχικό κίνημα.

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1907, ο Φερμίν Σαλβοτσέα πέθανε στο Κάντιθ, τη λαμπερή, κατάλευκη πόλη που τόσο είχε αγαπήσει. Πενήντα χιλιάδες άτομα, ανάμεσά τους και εκατοντάδες από ολόκληρη την Ισπανία, ακολούθησαν τη νεκρώσιμη πομπή μέχρι το νεκροταφείο. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της απέραντης διαδήλωσης αποτελούσαν απλοί εργάτες από τις περιοχές του Κάντιθ και του Χερέθ, οι οποίοι είχαν μάθει να αγαπούν εκείνον τον άνθρωπο όχι μόνο για αυτό που ήταν αλλά και σαν την ενσάρκωση των προσδοκιών τους για έναν καλύτερο κόσμο. Καθώς το φέρετρο κατέβαινε αργά προς τον τάφο, από τη μεγάλη συγκέντρωση των λαϊκών ανθρώπων, που πολλοί παρακολουθούσαν με δάκρυα στα μάτια, υψώθηκε ξαφνικά μια μοναδική, αυθόρμητη κραυγή: «*Viva la Anarquía!*!». Η ζωή του Σαλβοτσέα έδωσε φτερά στο αναρχικό κίνημα της Ισπανίας από το ξεκίνημά του μέχρι το σημείο που πέρασε σε μια εντελώς καινούργια φάση – στην περίοδο του αναρχοσυνδικαλισμού.

* Σ.τ.Εκδ. ΠΙΟΤΡ ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ: *Άγροί, Εργοστάσια, Εργαστήρια, Εκδόσεις Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2005.*

Ο Σαλβοτσέα υπήρξε άνθρωπος με σπάνια γενναιοδωρία και ευαισθησία. Αναρχικοί όπως ο Μανουέλ Μπουενακάσα, ένας ιστορικός του κινήματος, τον χαρακτηρίζουν ως «*maestro santo mayor*» – το «μεγαλύτερό μας άγιο»– και θυμούνται ότι πολύ συχνά οι φίλοι του τον συναντούσαν χωρίς καπέλο ή παλτό επειδή τα είχε προσφέρει στους φτωχούς. Έμεινε ανύπαντρος και έζησε λιτά. Παρ' όλα αυτά ο Σαλβοτσέα δεν επιζητούσε τη νέκρωση της σάρκας σαν ασκητής ούτε γνώρισε την ανάταση μέσα από τις στερήσεις. Άνθρωπος γαλήνιος, σπανίως υπήρξε αυστηρός ή μελαγχολικός. Η συμπεριφορά του απέναντι στους φίλους του ήταν στοργική ενώ για τους εχθρούς του επέδειξε μια αταραξία στα όρια της ειρωνείας.

Τερορίστες, όπως ο Παουλίνο Παλάς, και «άγιοι», όπως ο Σαλβοτσέα, αποτελούν παραδείγματα της διττής οντότητας του ισπανικού αναρχισμού, η οποία παρέμεινε αναλλοίωτη μέχρι τη δεκαετία του 1930· ως ένα ασυνήθιστο μείγμα *pistolero* και ανθρωπισμού, έμελλε να εκφράσει την υπόγεια δυναμική που άλλοτε δίχαζε τους αναρχικούς και άλλοτε, σε στιγμές κρίσης, τους ένωνε σε μια ενθουσιώδη αφοσίωση προς την ελευθερία και σε ένα βαθύ σεβασμό προς την ατομικότητα. Ενδεχομένως κανένα κίνημα δεν συνδύασε παρόμοιες αντικρουόμενες τάσεις με τέτοιο τρόπο που να τροφοδοτεί τον ενθουσιασμό και να προσελκύει τα πλέον στερημένα στοιχεία της ισπανικής κοινωνίας. Μόνο οι βαθύτατες αλλαγές που εδραιώθηκαν στη μελλοντική ιστορία της Ισπανίας θα διέγραφαν την ανάμνηση των «αγίων» και των τεροριστών από τους λαϊκούς θρύλους της χερσονήσου. Καλώς ή κακώς, η παράδοση επηρέασε ριζικά τις εξέχουσες προσωπικότητες του ίδιου του κινήματος και διαμόρφωσε σε βάθος την τροχιά του για δύο σχεδόν γενιές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Αναρχοσυνδικαλισμός

Ο Νέος Αναβρασμός

Τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα, το οργανωμένο ελευθεριακό κίνημα στην Ισπανία ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτο. Το 1896, ο συνδικαλισμός των αστυνομικών αντιποίνων κατά των τεροριστών και της κατασταλτικής νομοθεσίας οδήγησε στη διάλυση του Συμφώνου Ενότητας και Αλληλεγγύης. Η Αναρχική Οργάνωση της Ισπανικής Περιφέρειας είχε αρχίσει να καταρρέει. Οι εργάτες εγκατέλειπαν τις ελευθεριακές οργανώσεις με τον ίδιο γρήγορο ρυθμό που τις είχαν πλαισιώσει πριν από αρκετά χρόνια. Στην Κόρδοβα, για παράδειγμα, μετά από την πολλά υποσχόμενη αναζωπύρωση της δεκαετίας του 1880, ελάχιστοι οπαδοί πείστηκαν να συμμετάσχουν στον εορτασμό της Πρωτομαγιάς του 1893. Τα επόμενα χρόνια τα συλλαλητήρια σταμάτησαν εντελώς. Μάταια οι αναρχικοί ηγέτες ανακάλεσαν τις απόψεις τους και κατήγγειλαν απερίφραστα τον τερορισμό. Ήδη από το 1891, ο Κροπότκιν είχε προειδοποιήσει ότι ενώ «η ανάπτυξη του επαναστατικού πνεύματος έχει τεράστια οφέλη από αυτές τις ατομικές ηρωικές ενέργειες (...) οι επαναστάσεις δεν γίνονται με τέτοιου τύπου ηρωισμούς». Μέχρι το 1900 όλοι, εκτός από ελάχιστους διακεκριμένους αναρχικούς που είχαν υποστηρίξει την «έμπρακτη προπαγάνδα», είχαν εγκαταλείψει τις τεροριστικές μεθόδους ως στρατηγική μορφή άμεσης δράσης.

Εντούτοις η «Ιδέα» θα έμενε ζωντανή στην Ισπανία και ο αναρχικός τερορισμός δεν επρόκειτο να εξαλειφθεί ολοκληρωτικά. Οι ελευθεριακές ιδέες άρχισαν να ριζώνουν τώρα στους κύκλους των

διανοουμένων. Την εποχή εκείνη, σημαντικοί ισπανοί συγγραφείς και ζωγράφοι, όπως ο μυθιστοριογράφος Πίο Μπαρόχα και ένας νεαρός καλλιτέχνης, ο Πάμπλο Πικάσο, άρχισαν να ερωτοτροπούν με την «Ιδέα». Άλλοι, κυρίως ο αστρονόμος Τάριδα δελ Μάρμολ και ο μηχανικός Ρικάρδο Μέγια, συμμετείχαν ενεργά στο κίνημα. Το περιοδικό *La Revista Social* [*Η Κοινωνική Επιθεώρηση*], ένα αξιόλογο αναρχικό θεωρητικό έντυπο που ιδρύθηκε το 1896, αποτέλεσε βήμα έκφρασης για ένα μεγάλο κύκλο πανεπιστημιακών, καλλιτεχνών και επιστημόνων. Απογοητευμένοι από την αποτυχία της τακτικής του τρορισμού, πολλοί αναρχικοί άρχισαν να τονίζουν τη σπουδαιότητα της παιδείας για την επίτευξη των κοινωνικών στόχων τους. Ήταν η περίοδος της ακμής των ελευθεριακών σχολείων και των παιδαγωγικών προγραμμάτων σε όλες τις περιοχές της χώρας όπου οι αναρχικοί ασκούσαν κάποια επιρροή. Η πιο φημισμένη προσπάθεια σε αυτόν τον τομέα ήταν το *Escuela Moderna* (Σύγχρονο Σχολείο) του Φρανθίσκο Φερέρ, ένα παιδαγωγικό σύστημα που επηρέασε σημαντικά την καταλανική εκπαίδευση και γενικότερα τις πειραματικές τεχνικές της διδασκαλίας. Οι διώξεις που υπέστη ο Φερέρ τα επόμενα χρόνια φέρνουν με ένταση στο προσκήνιο τα τεράστια προβλήματα και εμπόδια που αντιμετώπισε και η παραμικρή προσπάθεια για την αναμόρφωση της ισπανικής κοινωνίας. Για να προωθήσει την αντίληψη για το Σύγχρονο Σχολείο, ο Φερέρ υποχρεώθηκε να γίνει κάτι παραπάνω από παιδαγωγός και η προσωπική μοίρα του στη συνέχεια απέκτησε υψίστη πολιτική σημασία στα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα.

Δεν φαίνεται να υπάρχει κάτι στο παρελθόν του Φρανθίσκο Φερέρ ι Γκουάρδια που να δηλώνει ότι θα γινόταν παιδαγωγός και πολύ περισσότερο εικονοκλάστης. Γεννήθηκε στις 10 Ιανουαρίου 1859 στην Αλέγια, δεκαεννιά περίπου χιλιόμετρα από τη Βαρκελώνη. Οι γονείς του ήταν ευλαβείς καθολικοί που μεγάλωσαν το γιο τους με τον παραδοσιακό τρόπο των ευκατάστατων αγροτών (ο πατέρας του ήταν ιδιοκτήτης ενός μικρού αμπελώνα). Μέχρι τα δεκαπέντε του χρόνια, που πήγε να εργαστεί σε μια εταιρεία της

Βαρκελώνης, δεν υπάρχουν στοιχεία που να δηλώνουν ότι το αγόρι είχε επιδείξει κάποια επαναστατική διάθεση. Ο ιδιοκτήτης, ένας φανατικός πολέμιος της εκκλησίας, προφανώς άσκησε μεγάλη επιρροή στο νεαρό υπάλληλό του. Σε κάθε περίπτωση, όταν έγινε είκοσι χρονών, ο Φερέρ δήλωνε ήδη δημοκρατικός και πολέμιος της εκκλησίας και προσχώρησε στους ελευθεροτέκτονες, το παραδοσιακό καταφύγιο της φιλελεύθερης σκέψης και της πολιτικής συνωμοσίας στην Ισπανία.

Ο νεαρός Καταλανός τράβηξε την προσοχή του Μανουέλ Ρουίθ Θορίγια, του ριζοσπάστη δημοκρατικού που είχε διατελέσει πρωθυπουργός επί Αμαδαίου και που το 1885 είχε μια έντονη συνωμοτική δραστηριότητα ως εξόριστος στο Παρίσι. Ως σιδηροδρομικός υπάλληλος, ο Φερέρ ταξίδευε συχνά μεταξύ των γαλλικών συνόρων και της Βαρκελώνης καθώς είχε αναλάβει το παράτολμο έργο της λαθραίας διακίνησης πολιτικών προσφύγων στη Γαλλία. Εκτός αυτού έπαιζε και το ρόλο του αγγελιοφόρου, καθώς ο Θορίγια προσπαθούσε να κερδίσει με το μέρος του αξιωματικούς του στρατού για να οργανώσει ένα δημοκρατικό πραξικόπημα. Όταν το Σεπτέμβριο του 1886 ο στρατηγός Βιγιακάμπα έκανε το δημοκρατικό πραξικόπημα, ο Φερέρ συμμετείχε σε μια αποτυχημένη εξέγερση των Καταλανών. Αυτή ήταν η τελευταία επαναστατική προσπάθεια εκδημοκρατισμού της Ισπανίας για τον επόμενο μισό αιώνα. Η αποτυχία της βρήκε τον Φερέρ στο Παρίσι να εργάζεται ως γραμματέας του Ρουίθ Θορίγια.

Στη γαλλική πρωτεύουσα, ο Φερέρ άρχισε να εγκαταλείπει την κομματική πολιτική των δημοκρατών για χάρη της εκπαίδευσης. Αυτή ήταν μια σημαντική μετατόπιση που σημάδεψε την εξέλιξή του προς τον αναρχισμό, αν και πάντα υπήρξε προσεκτικός και περιέγραφε απλώς τον εαυτό του ως «φιλοσοφημένο αναρχικό», ως έναν *ácrata*.* Προς αυτή την κατεύθυνση επηρεάστηκε κυρίως από τον Ανσέλμο Λορένθο τον οποίο είχε συναντήσει στο Παρίσι. Σε

* Σ.τ.Μ. Ακρατιστής. Ισπανικά.

κάθε περίπτωση, δεν θα μπορούσε να αξιοποιηθεί καλύτερα τα νέα του ενδιαφέροντα. Στην Ισπανία και η παραμικρή προσπάθεια για την οργάνωση περισσότερων σχολείων έπεφτε σαν βροχή σε χέρσα γη. Στη χαραυγή του νέου αιώνα το 70% περίπου του ισπανικού πληθυσμού ήταν αναλφάβητοι. Οι δάσκαλοι πληρώνονταν με μισθούς πείνας και τα σχολεία στις αγροτικές περιοχές (όπου υπήρχαν) θύμιζαν συχνά παραπήγματα μέσα στα οποία ξυπόλητα, υποσιτισμένα παιδιά διδάσκονταν μόνο τα απολύτως απαραίτητα.

Το παιδαγωγικό σύστημα που ο Φερέρ έμελλε να καθιερώσει ως Σύγχρονο Σχολείο εμπεριέχει πολλά στοιχεία που σήμερα θα μπορούσαν να θεωρηθούν συμβατικά, αλλά το διέκριναν και κάποια χαρακτηριστικά που ακόμα και στην εποχή μας έχουν ουσιαστικά παραμείνει σε πειραματικό στάδιο. Για να αντιληφθεί κανείς την αξιόλογη καινοτομία που σημείωσε το Σύγχρονο Σχολείο, θα πρέπει να το δει συνολικά και στα πλαίσια του ισπανικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Μολονότι στην Ισπανία υπήρχε μια πανεθνική εκπαιδευτική νομοθεσία, η διεύθυνση των περισσότερων σχολείων βρισκόταν στα χέρια κληρικών που χρησιμοποιούσαν βάρβαρες μεθόδους διδασκαλίας και έδιναν έμφαση στην αποστήθιση του καθολικού δόγματος. Οι κληρικοί αυτοί κατέκριναν δριμύτατα κάθε πολιτική ομάδα, επιστημονική θεωρία ή πολιτιστική τάση που δυσαρεστούσε την εκκλησία. Η μεικτή εκπαίδευση, η οποία ήταν ανεκτή στην επαρχία λόγω της έλλειψης σχολικών εγκαταστάσεων, ήταν αυστηρά απαγορευμένη στις πόλεις.

Απέναντι σε αυτό το νοσηρό κατεστημένο ο Φερέρ αντιπρότεινε ένα παιδαγωγικό σύστημα και μια μέθοδο διδασκαλίας που οι κληρικοί μπορούσαν να αντιληφθούν μόνον σαν «διαβολικά». Καθιέρωσε μια σειρά μαθημάτων βασισμένων στις φυσικές επιστήμες και στον ηθικό ορθολογισμό, απαλλαγμένων από θρησκευτικά δόγματα και πολιτικές προκαταλήψεις. Παρόλο που η διδασκαλία ήταν συστηματική, δεν υπήρχαν έπαινοι, βαθμοί ή εξετάσεις. Στην ουσία δεν υπήρχε καμία ατμόσφαιρα ανταγωνισμού, πειθαναγκα-

σμού ή εξευτελισμού. Σύμφωνα με τα λόγια του Φερέρ, η «αρχή της αλληλεγγύης και της ισότητας» χρησίμευε ως οδηγός για τα μαθήματα. Σε μια περίοδο κατά την οποία οι «απειθαρχοί» μαθητές στα εκκλησιαστικά σχολεία ήταν αναγκασμένοι να γονατίζουν σε στάση μετάνοιας και στη συνέχεια να ξυλοκοποούνται, το Σύγχρονο Σχολείο προειδοποιούσε τους δασκάλους ότι έπρεπε να «απέχουν από κάθε ηθική ή υλική τιμωρία διαφορετικά κινδύνευαν να κριθούν ακατάλληλοι για πάντα». Η διδασκαλία έπρεπε να βασίζεται αποκλειστικά στην αυθόρμητη επιθυμία των μαθητών να αποκτήσουν γνώσεις και να τους προσφέρει την ευκαιρία να μαθαίνουν σύμφωνα με το δικό τους προσωπικό ρυθμό. Ο σκοπός του σχολείου ήταν να εμψυχήσει στους μαθητές «μια αμείλικτη εχθρότητα απέναντι στις προκαταλήψεις» και να δημιουργήσει «γέρα μυαλά, ικανά να διαμορφώνουν τις δικές τους ορθολογιστικές πεποιθήσεις πάνω σε όλα τα θέματα».

Για τον Φερέρ, ωστόσο, «η εκπαίδευση του ανθρώπου δεν συνίσταται μόνο στην εξάσκηση του πνεύματός του, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η καρδιά και η θέλησή του. Παρά τις διαφορετικές λειτουργίες του, ο άνθρωπος είναι ένα ολοκληρωμένο και ενιαίο σύνολο. Παρουσιάζει ποικίλες όψεις, αλλά κατά βάθος είναι μία και μοναδική ενέργεια η οποία παρατηρεί, αγαπά και χρησιμοποιεί τη βούληση για την επιδίωξη των στόχων του». Σύμφωνα με τον Φερέρ, μια από τις σημαντικότερες αποστολές του Σύγχρονου Σχολείου ήταν να διατηρήσει αυτή την ενότητα του ατόμου και να φροντίσει ώστε να μην δημιουργείται «διχασμός της προσωπικότητας στο άτομο: το ένα μέρος του να αντιλαμβάνεται και να εκτιμά την αλήθεια και την καλοσύνη και το άλλο να ακολουθεί το κακό». Το ίδιο το σχολείο πρέπει να αποτελεί μια μικρογραφία του πραγματικού κόσμου και να ενσωματώνει πολλές διαφορετικές πλευρές και ανθρώπινες προσωπικότητες. Για αυτό το λόγο ο Φερέρ δεν επέμεινε απλώς στη μεικτή εκπαίδευση των δύο φύλων, αλλά και σε ένα αντιπροσωπευτικό σύνολο μαθητών από όλες τις κοινωνικές τάξεις. Θεωρούσε ότι έπρεπε να καταβληθεί κάθε προ-

Portrait of a man in a dark suit and tie, standing in front of a large, light-colored, curved architectural structure. The image is a black and white photograph.

στάθεια για να έρθουν τα παιδιά των εργατών κοντά στα παιδιά της μεσαίας τάξης έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα πλήρως απελευθερωτικό περιβάλλον για τους νέους, «ένα σχολείο χειραφέτησης το οποίο θα αποκλείσει από τη σκέψη καθετί που χωρίζει τους ανθρώπους: τις εσφαλμένες αντιλήψεις περί ιδιοκτησίας, πατρίδας και οικογένειας». Πολλά από τα αυτά τα ιδεώδη αποτελούν την πεμπτούσια του αναρχισμού και αποκαλύπτουν την επιρροή του Λορένθο και του Κροπότκιν στη σκέψη του Φερέρ.

Ο Φερέρ δημιούργησε το Σύγχρονο Σχολείο στη Βαρκελώνη μόλις το Σεπτέμβριο του 1901. Κατά τη διάρκεια της μακροχρόνιας παραμονής του στο Παρίσι είχε εργαστεί ως δάσκαλος. Στις τάξεις που παρέδιδε Ισπανικά γνώρισε και συνδέθηκε φιλικά με μια ηλικιωμένη σπουδάστρια, τη δεσποινίδα Ερνεστίν Μενιέ, η οποία μετά το θάνατό της του κληροδότησε σημαντική περιουσία. Με αυτά τα χρήματα εγκαινίασε το πρώτο Σύγχρονο Σχολείο με μια αρχική τάξη από δώδεκα κορίτσια και δεκαοκτώ αγόρια. Σε διάστημα δέκα μηνών ο αριθμός των μαθητών είχε υπερδιπλασιαστεί και τα επόμενα χρόνια ιδρύθηκαν στην Ισπανία, κυρίως στην Καταλονία, πενήντα σχολεία βασισμένα στις αρχές του Σύγχρονου Σχολείου. Ο Φερέρ, που είχε επενδύσει τα χρήματα της Μενιέ σε επικερδή χρεόγραφα, συγκέντρωσε βαθμιαία ένα σημαντικό κεφάλαιο και έστησε έναν εκδοτικό οίκο που εξέδιδε μικρά, φθηνά και ευκολονόητα βιβλία σε μια μεγάλη ποικιλία επιστημονικών και πολιτιστικών θεμάτων. Πλανόδιοι αναρχικοί προπαγανδιστές τα μοίραζαν παντού στην Ισπανία σε αγρότες, *braceros* και εργάτες. Μέσω των βιβλίων αυτών οι φτωχότερες τάξεις της Ισπανίας ήρθαν για πρώτη φορά σε επαφή με τον παράξενο, σχεδόν άγνωστο, κόσμο της επιστήμης και του πολιτισμού που εκτεινόταν στην άλλη πλευρά των Πυρηναίων. Ο Φερέρ, αν και πιο επιφυλακτικός σε σύγκριση με το Παρίσι, διατήρησε τις επαφές του με τους αναρχικούς, επάνδρωσε με αρκετούς από αυτούς το προσωπικό του και προσέλαβε ως μεταφραστή τον ηλικιωμένο φίλο του Ανσέλμο Λορένθο.

Η ανάπτυξη του Σύγχρονου Σχολείου και η πλατιά διάδοση των

βιβλίων του εξόργισε τους κληρικούς. Για πολλά χρόνια όμως δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε πέρα από το να καταγγέλλουν το σχολείο και να λοιδορούν την προσωπική ζωή του Φερέρ.* Η ευκαιρία να περιορίσουν το έργο του Φερέρ προέκυψε τελικά το 1906, όταν ο Ματέο Μοράλ, που εργαζόταν στο Σύγχρονο Σχολείο, έριξε βόμβα κατά του βασιλικού ζεύγους της Ισπανίας. Η δολοφονική απόπειρα απέτυχε και ο Μοράλ αυτοκτόνησε. Ο Φερέρ και το Σύγχρονο Σχολείο θεωρήθηκαν υπεύθυνοι μολονότι ο νεαρός δολοφόνος είχε καταγγείλει κατηγορηματικά τον καταλανό παιδαγωγό και τον Ανσέλμο Λορένθο για την αντίθεσή τους σε *ateiidados*. Εντούτοις, η κατάσταση της ισπανικής δικαιοσύνης εκείνη την εποχή ήταν τέτοια που ο Φερέρ κρατήθηκε στη φυλακή για έναν ολόκληρο χρόνο, ενώ η αστυνομία παρίστανε ότι συγκέντρωνε στοιχεία για την ανάμειξή του στην απόπειρα του Μοράλ. Η αναθεώρηση της υπόθεσης από τα πολιτικά δικαστήρια επικύρωσε την αθωότητά του και αφέθηκε ελεύθερος, αλλά δεν άνοιξε ποτέ ξανά το Σύγχρονο Σχολείο στη Βαρκελώνη.

Αυτό το έντονο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση δεν σήμαινε ότι ο ισπανικός αναρχισμός είχε πάψει να ασχολείται κατά κύριο λόγο με τα καθήκοντα της ταξικής πάλης και με την οικοδόμηση ενός επα-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Χρόνια νωρίτερα ο Φερέρ είχε χωρίσει από τη γυναίκα του, την Τερέζα Σανμαρτί, που είχε εντελώς κατεστημένες αντιλήψεις. Σε μια έκρηξη οργής είχε αποπειραθεί να τον σκοτώσει και εκείνος συνήψε σχέσεις με τη Λεοπολδίνια Μπόναλντ, μια νεαρή η οποία συμμεριζόταν τις ριζοσπαστικές του ιδέες. Στην πορεία, η Μπόναλντ και ο Φερέρ χώρισαν φιλικά και εκείνος πήγε να ζήσει με τη Σολεδάδ Βιγιαφράνκα, δασκάλα του σχολείου του εμφορούμενη από αναρχικές αντιλήψεις. Η ισπανική ευκολασία και οι αντιδραστικοί πολιτικοί εκείνης της εποχής εκμεταλλεύτηκαν στο έπακρο την ειλικρίνεια και την ελευθερία των σχέσεών του με τις γυναίκες. Στην επίσημη ισπανική κοινωνία το να συχνάζει κανείς σε πορνεία ήταν απόλυτα αποδεκτό όπως και η συντήρηση ερωμένων και οι σχέσεις με συζύγους άλλων ανδρών – αρκεί όλες οι δημόσιες εκδηλώσεις του γάμου να ήταν σεβαστές και οι ερωτικές υποθέσεις να παρέμεναν διακριτικές.

ναστατικού κινήματος. Ο συνδικαλισμός κέρδιζε έδαφος ανάμεσα στον κόσμο. Η φαινομενικά γαλλικής προέλευσης ιδέα σύμφωνα με την οποία μια οικονομική οργάνωση εργατών –μια επαναστατική εργατική ένωση που θα διέφερε από ένα πολιτικό κόμμα– μπορεί να ανατρέψει την κοινωνία μέσω μιας γενικής απεργίας έχει τις ρίζες της στην εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης. Στη δεκαετία του 1830 το κίνημα των χαρτιστών* στην Αγγλία είχε προπαγανδίσει την πρόταση μιας «Μεγάλης Εθνικής Αργίας» (ένας ευφημισμός για τη γενική απεργία) που θα εκπλήρωνε τα αιτήματα των εργατών. Αυτή η δελεαστική έννοια της κοινωνικής αλλαγής ξεθώριασε όταν το βρετανικό εργατικό κίνημα απέκτησε ρεφορμιστικό χαρακτήρα και επανεμφανίστηκε στο περίφημο συνέδριο της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων που οργανώθηκε το 1869 στη Βασιλεία. Στα πλαίσια του συνεδρίου και σε ένα δημόσιο διάλογο που ξεκίνησε από το βελγικό τμήμα με την υποστήριξη αντιπροσώπων από την Ισπανία, τον ελβετικό Ιούρα και τη Γαλλία, η πρόταση συμπληρώθηκε με την προσθήκη ότι οι εργατικές ενώσεις μπορούν να παρέχουν τη βασική δομή μιας μελλοντικής σοσιαλιστικής κοινωνίας. Ο βέλγος αντιπρόσωπος Ευγένιος Χινς περιέγραψε την ακριβή οργανωτική μορφή αυτών των ενώσεων και πρότεινε μια «δυναμική μορφή οργάνωσης»: μια ομοσπονδία «εργατικών σωματείων» σε όλους τους βιομηχανικούς τομείς αφενός και μια ομοσπονδία τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και διεθνών «εργατικών συμβουλίων» αφετέρου. Η δομή αυτή διαμορφώνει το πρότυπο της εργατικής οργάνωσης συνδικαλιστικού τύπου που, όπως έχουμε δια-

* Σ.τ.Μ. Πολιτικοκοινωνικό κίνημα που εμφανίστηκε το 1838 στη Βρετανία ως έκφραση της λαϊκής δυσφορίας για τη μεταρρύθμιση του 1832. Το όνομα προέρχεται από τη Χάρτα του Λαού που είχαν συντάξει ο Φράνσις Πλίς και ο Ουίλιαμ Λόβερ και πρόβαλε διάφορα αιτήματα των εργαζομένων, μεταξύ των οποίων η καθολική ψηφοφορία για τους άντρες. Η απόρριψή της από το βρετανικό κοινοβούλιο προκάλεσε εξεγέρσεις που κατεστάλησαν βίαια.

πιστώσει, υιοθετήθηκε εξ αρχής από την παλιά Ισπανική Διεθνή. Οι «εργατικές ενώσεις» ήταν οι *secciones de oficio*, οι επαγγελματικές οργανώσεις, και τα «εργατικά συμβούλια» ήταν οι *federaciones locales*, οι τοπικές ομοσπονδίες.

Για να κατανοήσουμε με σαφήνεια τη συνδικαλιστική οργάνωση, πρέπει να την εξετάσουμε σε δύο χρονικές περιόδους: πριν από μια επαναστατική αλλαγή και μετά, όταν τα «συνδικάτα» αναμένεται να αναλάβουν τη διαχείριση της οικονομίας. Στο καπιταλιστικό σύστημα η ομοσπονδία των «εργατικών ενώσεων», που είναι οργανωμένη ανά επάγγελμα, ασχολείται με τη διεξαγωγή της ταξικής πάλης σε καθημερινό επίπεδο και αντιμετωπίζει τα άμεσα προβλήματα των εργαζομένων. Στην περίοδο αυτή τα «εργατικά συμβούλια», που είναι οργανωμένα γεωγραφικά, αναλαμβάνουν τα καθήκοντα της εκπαίδευσης, της προπαγάνδας και της προώθησης της τοπικής αλληλεγγύης στα πλαίσια των «εργατικών ενώσεων». Μετά την κοινωνική επανάσταση οι «εργατικές ενώσεις» αναλαμβάνουν την ευθύνη για τη συνολική διαχείριση και τον τεχνικό συντονισμό της οικονομίας. Φροντίζουν για τον εφοδιασμό των παραγωγικών μονάδων σε ολόκληρη τη χώρα με πρώτες ύλες, μέσα μεταφοράς, μηχανήματα κ.λπ. Με τη σειρά τους τα «εργατικά συμβούλια», τα οποία περιλαμβάνουν αντιπροσώπους από κάθε επάγγελμα και κάθε επιχείρηση σε τοπικό επίπεδο, διαχειρίζονται τις οικονομικές λειτουργίες της κοινότητας ή της περιφέρειας, καθορίζουν τις ανάγκες της και φροντίζουν για την κατανομή των αγαθών. Σε αυτό το διαδικτικό σύστημα οργάνωσης οι τοπικές «εργατικές ενώσεις» και τα «εργατικά συμβούλια» συνδέονται ομόσπονδα σε παράλληλα δημοτικά, περιφερειακά και εθνικά όργανα μέχρις ότου στην κορυφή της κοινωνίας προκύψουν δύο συμβούλια – ένα που θα αποτελείται από τους αντιπροσώπους των επαγγελματιών και το άλλο από τους αντιπροσώπους των περιφερειών για το συντονισμό του συνόλου της παραγωγής και της κατανομής των αγαθών. Καθώς οι αντιπρόσωποι των επαγγελματιών οργανώσεων συνιστούν επίσης τα «εργατικά συμβούλια», οι δύο παράλληλες

οργανώσεις τείνουν να διασταυρώνονται σε κάθε γεωγραφικό επίπεδο, αλλά είναι προφανές ότι η καθεμία έχει ξεχωριστές λειτουργίες στην οικονομική ζωή.

Αυτό το πρότυπο είναι βέβαια αφαιρετικό και σε μεγάλο βαθμό σχηματικό. Ο σκοπός του είναι να εξηγήσει όσο το δυνατόν πιο απλά την ουσιαστική δομή μιας συνδικαλιστικής οργάνωσης. Στην πράξη οι συνδικαλιστικές ομοσπονδίες έχουν αποδειχτεί πολύ πιο ευέλικτες από οποιοδήποτε οργανωτικό πρότυπο και ενσωμάτωσαν ήδη εδραιωμένες εργατικές ενώσεις που διατηρούσαν σαφώς μη συνδικαλιστικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, δεν υπάρχει πρότυπο που να παρέχει από μόνο του κάποια εγγύηση ότι μια εργατική ομοσπονδία είναι συνδικαλιστική με την επαναστατική έννοια του όρου. Το ομολογουμένως ρεφορμιστικό αμερικανικό εργατικό κίνημα είναι επίσης οργανωμένο σε δυαδική βάση. Τα «εθνικά» συνδικάτα στις Ηνωμένες Πολιτείες –όπως, για παράδειγμα, οι ομοσπονδίες των εργαζομένων στην αυτοκινητοβιομηχανία και τη χαλυβουργία– ανταποκρίνονται με έναν πολύ αόριστο τρόπο στις «εργατικές ενώσεις» και τα διάφορα δημοτικά, επαρχιακά και πολιτειακά εργατικά συμβούλια στα «εργατικά συμβούλια» που περιέγραψε ο Χικς στο συνέδριο της Βασιλείας. Από κάθε άλλη άποψη όμως οι διαφορές ανάμεσα στις επαναστατικές συνδικαλιστικές οργανώσεις και τις ρεφορμιστικές ενώσεις είναι πολύ πιο καθοριστικές από τις ομοιότητες.

Αν μη τι άλλο, σκοπός του συνδικαλισμού είναι η εξάλειψη του καπιταλισμού και όχι απλώς η βελτίωση των άμεσων οικονομικών προβλημάτων και των εργασιακών συνθηκών των εργαζομένων. Ο στόχος του είναι ομολογουμένως επαναστατικός. Εξίσου σημαντικός στόχος είναι και η εναπόθεση όλων των αποφάσεων οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα στα χέρια των άμεσων παραγωγών – των εργαζομένων σε κάθε συγκεκριμένη επιχείρηση. Σύμφωνα με την καθοδηγητική και σημαντικότερη αρχή του συνδικαλισμού, η διαχείριση της παραγωγής πραγματοποιείται στη βάση της κοινωνίας και όχι στην κορυφή της και οι αποφάσεις λαμβάνονται από τη βάση

προς την κορυφή. Γι' αυτό, ο συνδικαλισμός είναι αντιεξουσιαστικός. Τα δημοκρατικά, ομοσπονδιακά και αποκεντρωτικά οικονομικά όργανα του προλεταριάτου αντικαθιστούν τις πολιτικές υπηρεσίες του κράτους. Η εξουσία, που τώρα ασκείται από πολιτικά όργανα, μεταβιβάζεται στις οικονομικές μονάδες της κοινωνίας και στους πραγματικούς παραγωγούς που τις διαχειρίζονται.

Επομένως, κάθε επιχείρηση διευθύνεται από τους ίδιους τους εργαζομένους μέσω μιας εκλεγμένης επιτροπής, τα μέλη της οποίας είναι ενδεχομένως ανακλητά χωρίς, ωστόσο, αυτό να είναι απαραίτητο. Οι διάφορες επιτροπές συνδέονται μεταξύ τους με αντιπροσώπους σε τοπικά «εργατικά συμβούλια» και στη βάση όλων των βιομηχανικών κλάδων διαμέσου των «εργατικών ενώσεων» ή των εργατικών σωματείων. Προφανώς, οι καθοριστικοί φορείς αυτής της δομής είναι οι εργατικές επιτροπές, οι οποίες διαχειρίζονται τα μεμονωμένα εργοστάσια, τα μεταφορικά μέσα κ.λπ., καθώς επίσης και τα «εργατικά συμβούλια» τα οποία ασχολούνται με τις υποθέσεις και με τις ανάγκες της κάθε περιοχής. Τα σε επαγγελματική βάση δομημένα εργατικά σωματεία –σε διάκριση από τις σε γεωγραφική βάση δομημένες ενώσεις– αν και χρήσιμα υπό καπιταλιστικές συνθήκες για τη διοργάνωση γενικών απεργιών στο βιομηχανικό τομέα, δεν έχουν ουσιαστική λειτουργία μετά από την επανάσταση. Τα τοπικά, περιφερειακά και εθνικά «εργατικά συμβούλια» μπορούν να αναλάβουν πολύ εύκολα το έργο του συντονισμού της παραγωγής, την οποία οι συνδικαλιστές έχουν εκχωρήσει στις εργατικές ενώσεις. Πράγματι, ένα σύμπτωμα της παρακμής των συνδικαλιστικών ιδεωδών στη Γαλλία ήταν το γεγονός ότι παραχωρήθηκαν αυξημένες εξουσίες στις εργατικές ενώσεις, ενώ τα «εργατικά συμβούλια» αφέθηκαν να ατροφήσουν.

Ο συνδικαλισμός με την έμφαση που δίνει στη μετάθεση του οικονομικού ελέγχου στη βάση της κοινωνίας έχει συνειδητά αντικοινοβουλευτικό και αντιπολιτικό προσανατολισμό. Δεν επικεντρώνεται μόνο στην πραγματικότητα της εξουσίας, αλλά και στο βασικό πρόβλημα της επίτευξης της διάλυσής της. Σύμφωνα με το συνδι-

καλιστικό δόγμα, η πραγματική εξουσία είναι η οικονομική. Για να διαλυθεί η οικονομική εξουσία πρέπει ο κάθε εργαζόμενος να αποκτήσει δύναμη, εξαλείφοντας με τον τρόπο αυτό την εξουσία ως κοινωνικό προνόμιο. Έτσι, ο συνδικαλισμός διαρρηγγύνει όλους τους δεσμούς ανάμεσα στους εργαζομένους και το κράτος. Είναι αντίθετος με την πολιτική δράση, τα πολιτικά κόμματα και κάθε συμμετοχή σε πολιτικές εκλογικές διαδικασίες. Στην ουσία, αρνείται να λειτουργήσει στα πλαίσια της καθεστηκυίας τάξης και του κράτους. Επομένως, ποιο θα είναι το υποκατάστατο για αυτές τις παραδοσιακές μεθόδους πάλης; Στην προκειμένη περίπτωση, ο συνδικαλισμός στρέφεται προς την άμεση δράση όπως απεργίες, σαμποτάζ, κλωσισεργία και, πάνω απ' όλα, στην επαναστατική γενική απεργία. Η άμεση δράση δεν εντείνει απλά τη μαχητικότητα των εργατών και διατηρεί ζωντανό το πνεύμα της εξέγερσης, αλλά και αφυπνίζει μέσα τους μια μεγαλύτερη αίσθηση ατομικής πρωτοβουλίας. Με την άσκηση συνεχούς πίεσης η άμεση δράση δοκιμάζει την αντοχή του καπιταλιστικού συστήματος συνεχώς και ενδεχομένως στο πιο σημαντικό του πεδίο, στο εργοστάσιο, όπου εξουσιαστής και εξουσιαζόμενος αντιπαρά τίθενται με τον πιο άμεσο τρόπο.

Την ίδια στιγμή που ασκεί αυτή την αδυσώπητη πίεση στον καπιταλισμό, ο συνδικαλισμός προσπαθεί να οικοδομήσει τη νέα κοινωνική τάξη μέσα στην παλιά. Οι ενώσεις και τα «εργατικά συμβούλια» δεν είναι απλώς μέσα πάλης και εργαλεία κοινωνικής επανάστασης, αλλά αποτελούν επίσης το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται μια ελεύθερη κοινωνία. Οι εργάτες εκπαιδεύονται για το έργο της καταστροφής της παλιάς ιδιοκτησιακής τάξης και για την αποστολή της ανοικοδόμησης μιας ακρατικής, ελευθεριακής κοινωνίας. Αυτά τα δύο συμβαδίζουν. Όταν όλες οι συνθήκες έχουν ωριμάσει σε σημείο που να είναι εφικτή η κοινωνική επανάσταση, οι εργάτες προχωρούν σε γενική απεργία με συγκεκριμένο στόχο την ανατροπή της καπιταλιστικής κοινωνίας. Όλα τα μέσα της παραγωγής και μεταφοράς παύουν να λειτουργούν και η καπιταλιστική οικονομία ακινητοποιείται.

Στη δεκαετία του 1870, σχεδόν δύο δεκαετίες προτού ο συνδικαλισμός αποκτήσει δημοτικότητα στη Γαλλία, ο Φρίντριχ Ένγκελς απέδωσε την έννοια της επαναστατικής γενικής απεργίας στους οπαδούς του Μπακούνιν. Αξίζει να παραθέσουμε την κριτική του: «Ένα ωραίο πρωί», γράφει, «όλοι οι εργάτες, όποια και να είναι η ειδικότητά τους, σε μια χώρα, μπορεί και σε ολόκληρο τον κόσμο, αφήνουν κάτω τα εργαλεία τους και με αυτόν τον τρόπο, το πολύ σε τέσσερις εβδομάδες, υποχρεώνουν τις ιδιοκτήτριες τάξεις είτε να ταπεινωθούν είτε να εξαπολύσουν βία εναντίον των εργαζομένων, έτσι ώστε οι τελευταίοι να έχουν το δικαίωμα να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους και έτσι να ανατρέψουν το σύνολο της παλιάς κοινωνίας». Και στη συνέχεια, αφού εξετάζει την προέλευση αυτής της άποψης, ο Ένγκελς προσθέτει: «Από την άλλη, οι κυβερνήσεις, ειδικά εάν ενθαρρυνθούν από την πολιτική αποχή, δεν θα επιτρέψουν ποτέ στις οργανώσεις ή στα οικονομικά αποθέματα των εργατών να αναπτυχθούν σε τέτοιο επίπεδο. Και ακόμη, τα πολιτικά γεγονότα και οι καταχρήσεις των κυρίαρχων τάξεων θα πραγματώσουν την απελευθέρωση των εργατών πολύ πριν το προλεταριάτο προλάβει να αποκτήσει αυτές τις ιδανικές οργανώσεις και αυτά τα τεράστια οικονομικά αποθέματα. Και, σε τελευταία ανάλυση, αν τα είχε, δεν θα χρειαζόταν την πλάγια οδό της γενικής απεργίας για να επιτύχει τους στόχους του».

Η περιγραφή αυτή, με τη στενόμευαλη πολιτική αντίληψη και τη λογιστική οπτική της αποτελεί σκέτη δημαγωγία, παρουσιάζει όμως ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο στενότερος συνεργάτης του Μαρξ υποχρεώνεται να χρησιμοποιήσει μια τέτοια προσέγγιση. Όταν παραδέχεται ότι οι υποστηρικτές του Μπακούνιν είναι έτοιμοι να «υπερασπιστούν τους εαυτούς τους» (με άλλα λόγια, να εξεγερθούν), ο Ένγκελς δηλώνει καθαρά ότι οι αναρχικοί δεν θα περιορίζονταν σε μια ειρηνική απεργία και ότι, στην πραγματικότητα, γνώριζαν πολύ καλά ότι μια δοκιμασία οικονομικής αντοχής για «τέσσερις το πολύ εβδομάδες» ήταν διάστημα πολύ μεγάλο για να αντέξουν οι εργάτες. Σύμφωνα με τους αναρχικούς, η γενική απεργία ήταν το σκαλοπάτι

για μια επαναστατική αντιπαράθεση μεταξύ των δύο τάξεων, μια αντιπαράθεση στην οποία το προλεταριάτο θα ασκούσε επίσης τις δυνατότητές του στην οικονομία για να παραλύσει τις λειτουργίες του κράτους και να παρεμποδίσει τις κινήσεις στρατευμάτων.

Ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι το σχόλιο του Ένγκελς ότι το κράτος, «εάν ενθαρρυνθεί από την πολιτική αποχή, δεν θα επιτρέψει ποτέ στις οργανώσεις ή στα οικονομικά αποθέματα των εργατών να αναπτυχθούν σε τέτοιο επίπεδο». Κατά ειρωνεία της τύχης, η δήλωση αυτή θα ήταν πιο εύστοχη εάν αφορούσε ένα πολιτικό κόμμα παρά μια συνδικαλιστική ένωση. Εξήντα χρόνια αργότερα, ο γερμανικός φασισμός θα εξολόθρευε δύο μεγάλα μαρξιστικά κόμματα συναντώντας ελάχιστη αντίσταση από τους ηγέτες και τους οπαδούς τους. Και μάλιστα, η οργανωμένη πειθαρχία του Σοσιαλδημοκρατικού και του Κομμουνιστικού Κόμματος είχε στερήσει κάθε ίχνος πρωτοβουλίας από το προλεταριάτο, σε τέτοιο βαθμό που ακόμα και ο ίδιος ο Χίτλερ εξεπλάγη από την ευκολία με την οποία υποδουλώθηκε στο ολοκληρωτικό κράτος.*

Η αλήθεια είναι ότι ο συνδικαλισμός έχει πολλά μειονεκτήματα, αλλά οι μαρξιστές επικριτές του δεν ήταν σε θέση να τα επισημάνουν καθώς από τα ίδια μειονεκτήματα έπασχαν και τα ίδια τα σοσιαλιστικά κόμματα. Οι συνδικαλιστικές ενώσεις, έχοντας δια-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Προς το τέλος της ζωής του ο Ένγκελς υπέκυψε με απίστευτη αφέλεια στις πολιτικές και κοινοβουλευτικές ευκαιρίες που αντιμετώπιζαν τα μαρξιστικά κόμματα στα τέλη του 19ου αιώνα. Το 1891, λίγο πριν το θάνατό του, ο παλιός μαχητής των οδοφραγμάτων της δεκαετίας του 1840 θα έγραφε: «Αντιλαμβάνεται κανείς ότι η παλιά κοινωνία μπορεί να εξελιχθεί ειρηνικά σε μια νέα σε χώρες όπου η λαϊκή εκπροσώπηση συγκεντρώνει όλη την εξουσία, όπου μέσα σε συνταγματικά πλαίσια μπορεί κανείς να κάνει ό,τι επιθυμεί από τη στιγμή που εξασφαλίζει την πλειοψηφία του λαού· σε δημοκρατικά καθεστώτα όπως στη Γαλλία και στην Αμερική και σε μοναρχίες όπως η Αγγλία». Οι γερμανοί σοσιαλδημοκράτες θα χρησιμοποίησαν ευρέως παρατηρήσεις αυτού του είδους για να θέσουν εμπόδια στους σοσιαλιστές που υποστήριζαν τη γενική απεργία στη Β' (σοσιαλιστική) Διεθνή.

μορφωθεί σύμφωνα με τα πρότυπα της αστικής οικονομίας, έτειναν να γίνουν τα οργανωτικά αντίγραφα του ίδιου του συγκεντρωτικού μηχανισμού τον οποίο διακήρυσσαν ότι καταπολεμούσαν. Οι ρεφορμιστές ηγέτες των συνδικαλιστικών ενώσεων, με πρόφαση την ανάγκη της αποτελεσματικής αντιμετώπισης του καλολαδωμένου αστικού και κρατικού μηχανισμού, μπορούσαν να μετατοπίζουν τον οργανωτικό έλεγχο από τη βάση στην κορυφή με σχετική ευκολία. Πολλοί παλιοί αναρχικοί είχαν υπόψη τους αυτούς τους κινδύνους και αισθάνονταν άβολα με τα συνδικαλιστικά δόγματα. Ο Ερίκο Μαλατέστα, που ανησυχούσε για την εμφάνιση της γραφειοκρατίας στο νέο συνδικαλιστικό κίνημα, προειδοποίησε ότι «το συνδικαλιστικό στέλεχος αποτελεί για την εργατική τάξη έναν κίνδυνο που μπορεί να συγκριθεί μόνο με εκείνον που αντιπροσωπεύει ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος. Και οι δύο οδηγούν στη διαφθορά και η απόσταση ανάμεσα στη διαφθορά και το θάνατο είναι ελάχιστη».* Οι αναρχικοί εκείνοι διαπίστωσαν στο συνδικαλισμό μια μετατόπιση από την κομμούνα προς την εργατική ένωση, από το σύνολο των καταπιεσμένων στο βιομηχανικό προλεταριάτο αποκλειστικά, από τους δρόμους στα εργοστάσια και, τουλάχιστον, στις προτεραιότητες από την επανάσταση στη γενική απεργία.

Στη Γαλλία, όπου στη δεκαετία του 1890 ο συνδικαλισμός εγκαινίασε μια παγκόσμια ριζοσπαστικοποίηση των εργατικών ενώσεων, όλοι οι κίνδυνοι που υπέβασκαν στη δομή του κινήματος αναπτύχθηκαν ώστε να δημιουργήσουν μια ρεφορμιστική οργάνω-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Μολονότι ο Μαλατέστα θα άλλαζε τη στάση του απέναντι στο συνδικαλισμό, δέχτηκε το κίνημα με πολλές επιφυλάξεις και ποτέ δεν έπαψε να υπογραμμίζει ότι «οι εργατικές ενώσεις είναι από την ίδια τους τη φύση ρεφορμιστικές και καθόλου επαναστατικές». Στην επισήμανση αυτή πρόσθεσε ότι «το επαναστατικό πνεύμα πρέπει να εισαχθεί, να εξελιχθεί και να διατηρηθεί από τις αδιάκοπες ενέργειες επαναστατών, οι οποίοι εργάζονται μέσα και έξω απ' τις γραμμές τους, αλλά αυτό δεν μπορεί να είναι ο κανονικός, φυσικός ορισμός της λειτουργίας των εργατικών ενώσεων».

ση. Με ηγέτη τον Λεόν Ζουό, η συνδικαλιστική CGT (*Confédération Générale du Travail*: Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας) απέκτησε γραφειοκρατικό χαρακτήρα και, πέρα από τις επαναστατικές κορώνες της, κατέληξε μια συμβατική εργατική ένωση. Ως προς τη σύνθεσή της είχε σχεδόν αποκλειστικά προλεταριακό χαρακτήρα και άσκησε ελάχιστη επιρροή στις αγροτικές περιοχές. Η λέξη *syndicalisme* απέκτησε ουδέτερη σημασία –σωματειακός– και οι επαναστάτες υποστηρικτές της αρχικής θεωρίας για να διακρίνονται θα ονομαστούν «αναρχοσυνδικαλιστές». Ορισμένοι διανοούμενοι γοητεύτηκαν από την επαγγελία των στόχων παλιών συνδικαλιστών και ειδικότερα από την αγωνιστικότητά τους. Ο Ζορζ Σορέλ, που αναζήτησε στην επιθετικότητα του προλεταριάτου μια ανανεωτική δύναμη για να κατανικήσει την αστική παρακμή, προσπάθησε να αποδώσει στο συνδικαλισμό μια δική του ηρωική φιλοσοφία. Τα έργα του όμως άσκησαν ελάχιστη επίδραση στους κύκλους των γάλλων εργατών και απολύτως καμία στο ισπανικό εργατικό κίνημα. Όπως η πλειοψηφία των διανοουμένων που τους είχε αρχικά σαγηνεύσει η γοητεία του συνδικαλισμού, ο Σορέλ δεν άργησε να απογοητευτεί από τους ρεαλιστικούς και οπορτουνιστικούς στόχους του κινήματος.

Σε αντίθεση με τη Γαλλία, ο συνδικαλισμός στην Ισπανία ανέπτυξε μια φλογερή μαχητικότητα ήδη από την εποχή της Διεθνούς και εξαπλώθηκε για να αγκαλιάσει και την ύπαιθρο. Για την ακρίβεια, ο ισπανικός συνδικαλισμός αναγκάστηκε να εξελιχθεί προς μια επαναστατική αναρχοσυνδικαλιστική κατεύθυνση εξαιτίας των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν νοτίως των Πυρηναίων. Ωστόσο, τα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα αυτή η συνολική ανάπτυξη δεν ήταν ευδιάκριτη. Η κυβέρνηση της Μαδρίτης φαινόταν σταθερότερη από ποτέ και η οικονομική ζωή είχε αρχίσει να ανακάμπτει με ραγδαίους ρυθμούς, ξεπερνώντας τα προβλήματα που είχε προκαλέσει η απώλεια της Κούβας και των Φιλιππίνων κατά τον Ισπανοαμερικανικό Πόλεμο. Στην ανυπότακτη Καταλονία, η τοπική πολιτική ζωή ήταν μοιρασμένη ανάμεσα

στην *Lliga Regionalista* (Περιφερειακή Λίγκα), ένα συνασπισμό δεξιών αυτονομιστικών ομάδων που είχε τη εύνοια των βιομηχάνων και στο Ριζοσπαστικό Δημοκρατικό Κόμμα, έναν πολιτικό μηχανισμό που καθοδηγούσε ο Αλεχάνδρο Λερού ι Γκαρθία, ένας αδίστακτος δημαγωγός. Η *Lliga* είχε εξασφαλίσει την υποστήριξη των ευκατάστατων Καταλανών που δεν ένιωθαν κανενός είδους δέσμευση από τα κόμματα της Μαδρίτης. Οι ριζοσπάστες, χάρη στη φλογερή ρητορική του Λερού, είχαν την υποστήριξη της μεγάλης πλειοψηφίας των εργατών και των δημοκρατών της μεσαίας τάξης της Βαρκελώνης. Το αναρχικό κίνημα πέρα από τις ενδεχόμενες παρενοχλήσεις που μπορεί να προκαλούσε, μετά από μια σύντομη ανάκαμψη στη διάρκεια των απεργιών του 1901-1903, είχε ουσιαστικά εκμηδενιστεί λόγω της καταστολής σε βάρος των εργατικών οργανώσεων της Βαρκελώνης. Και μάλιστα, για ένα διάστημα οι βιομηχανικοί εργάτες της Καταλονίας έδειξαν να στρέφονται μάλλον προς τους σοσιαλιστές παρά προς τους αναρχικούς.

Ωστόσο, θα συνέβαινε ακριβώς το αντίθετο. Η δολοφονία του Κάνοβας τον Αύγουστο του 1897 δεν επέφερε καμία αλλαγή στον τουρνισμό, το πολιτικά εξασθενημένο σύστημα σύμφωνα με το οποίο οι συντηρητικές και οι φιλελεύθερες κυβερνήσεις εναλλάσσονταν στην εξουσία. Ήταν ένα σύστημα που ανέστελλε κάθε ουσιαστική κοινοβουλευτική έκφραση του αναβρασμού που επικρατούσε στη χώρα. Την περίοδο ανάμεσα στο 1899 και το 1909, τη διακυβέρνηση ανέλαβαν τρεις συντηρητικοί πρωθυπουργοί, ο Σιλβέλα, ο Βιγιαβέρδε και ο Μάουρα και ακολούθησαν οι φιλελεύθεροι Μοντέρο Ρίος και Μορέτ και, τέλος, για μια σχεδόν τριετία, ξανά ο Μάουρα. Η τελευταία κυβέρνηση Μάουρα επρόκειτο να υπονομεύσει σχεδόν συθέμελα τον τουρνισμό, ανοίγοντας το δρόμο για μια από τις πλέον θυελλώδεις περιόδους της σύγχρονης ισπανικής ιστορίας.

Η παλλά στρατηγική που είχε υιοθετήσει ο Κάνοβας της εσκεμμένης πολιτικής στασιμότητας είχε φτάσει σε τέτοιο σημείο που δεν μπορούσε πλέον να περιορίσει τις νέες απαιτήσεις που αναδύονταν στην ισπανική κοινωνία. Όπως έχουμε επισημάνει, οι δεκα-

επίς του 1880 και του 1890 υπήρξαν δεκαετίες εκτεταμένης εκβιομηχάνισης και, μάλιστα, υπερανάπτυξης. Οι καταλανοί βιομήχανοι, έχοντας επιβαρυνθεί από μεγάλα πλεονάσματα υφαντουργικών προϊόντων και από τις υψηλές τιμές του ακατέργαστου βάμβακος, άρχισαν να ασκούν πιέσεις για φοροαπαλλαγές και υψηλότερους δασμούς στις εισαγωγές. Όταν τα αιτήματά τους αγνοήθηκαν, υποχρεώθηκαν να ακολουθήσουν μια αντιφατική πολιτική που αποδείχθηκε μοιραία: ανεξάρτητη πολιτική δράση αφενός και περικοπή μισθών αφετέρου.

Μολονότι το 1907 η κυβέρνηση υπέκυψε στις απαιτήσεις των βιομηχάνων, προστατεύοντας ουσιαστικά την εγχώρια ισπανική αγορά από τον ξένο ανταγωνισμό, η πολιτική σταθερότητα της Καταλονίας είχε ήδη πληγεί ανεπανόρθωτα. Είχε ήδη μπει σε λειτουργία ένα σύστημα «εκφυλιστικής ανατροφοδότησης», το οποίο θα εξακολουθούσε να ισχύει για τις επόμενες τρεις δεκαετίες. Παρά τις φιλοκαταλανικές διεκδικήσεις της, η δεξιά *Lliga* ήταν κατά βάθος ομορτουμιστική. Οι βιομήχανοι που την υποστήριζαν οικονομικά δεν μπορούσαν να λησμονήσουν τις παλιές τους συνήθειες και συνέχισαν να κάνουν παραχωρήσεις στη Μαδρίτη με αντάλλαγμα οικονομικά προνόμια. Αυτή η πολιτική των μεταπτώσεων ενίσχυσε τη διεύρυνση του Ριζοσπαστικού Κόμματος του Λερού που συγκέντρωνε πλέον πολλούς δημοκρατικούς οι οποίοι είχαν απογοητευτεί από τον ομορτουισμό της *Lliga*. Η *Lliga* είχε καλλιεργήσει το φάντασμα του καταλανικού εθνικισμού για να εκφοβίσει τη Μαδρίτη. Ο Λερού ανυπομονούσε να συστειρώσει την τεράστια μάζα των Μουρβιάνων που ήταν αδιάφοροι έως εχθρικοί προς τον καταλανισμό και εξαπέλυσε μια βίαιη αντιεθνικιστική εκστρατεία από τη Βαρκελώνη. Η εκστρατεία αυτή διανθίστηκε με ένα δημητικό αντικληρικαλισμό που εξασφάλισε στο Ριζοσπαστικό Κόμμα μια αύρα μαχητικότητας χωρίς ωστόσο να θέτει σε κίνδυνο την αστική τάξη. Με τη σειρά της, η κυβέρνηση της Μαδρίτης αποφάσισε να δημιουργήσει ανταγωνισμό ανάμεσα στη *Lliga* και τους ριζοσπάστες, έχοντας την πεποίθηση ότι όσο μεγαλύτερη αστάθεια επικρα-

τούσε στη Βαρκελώνη τόσο πιο μειωμένη θα ήταν η ενότητα των Καταλανών ενάντια στην κεντρική εξουσία.

Μυστηριώδη κεφάλαια άρχισαν να συρρέουν στα χρηματοκιβώτια του Λερού. Ταυτόχρονα, βόμβες άρχισαν να εκρήγνυνται στις έδρες των καταλανών κλωστούφαντουργών βιομηχάνων που υποστήριζαν τη *Lliga*. Με κάθε ξέσπασμα καταλανικής εθνικιστικής δραστηριότητας φαινόταν να αναβιώνει η «αναρχική» τρομοκρατία. Με την πυροδότηση εξαιρετικά βίαιων καταστάσεων στη Βαρκελώνη, η κυβέρνηση της Μαδρίτης δημιούργησε μια συνεχόμενη κρίση στην πόλη – μια κρίση που πλέον μόνο κάποιο είδος δικτατορίας ή ένας εμφύλιος πόλεμος θα μπορούσε να ελέγξει. Ο Λερού από την πλευρά του επρόκειτο να χρεωθεί μια αξεδιάλυτη αντίφαση ανάμεσα στα λόγια και τις πράξεις, που τελικά διέρρηξε τους τελευταίους δεσμούς της εργατικής τάξης της Βαρκελώνης με τα πολιτικά κόμματα.

Οι παράγοντες αυτοί όμως, που αναμφίβολα ήταν σημαντικοί, προκάλεσαν απλώς έναν ταξικό πόλεμο ανάμεσα στην εργατική τάξη της Βαρκελώνης και τους βιομηχάνους της κλωστούφαντουργίας που έπαιρνε συνεχώς διαστάσεις. Παρόλο που στις δεκαετίες του 1880 και του 1890 η κλωστούφαντουργία είχε αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό, δεν ήταν σε θέση να απορροφήσει την τεράστια εισροή των Μουρβιάνων και των καταλανών αγροτών στις βιομηχανικές περιοχές. Ανάμεσα στο 1900 και το 1910, ο πληθυσμός στην πόλη της Βαρκελώνης αυξήθηκε κατά 10% – μια αύξηση που σε μεγάλο βαθμό οφειλόταν στη συρροή ανθρώπων από την επαρχία. Πολλοί από τους μετανάστες των αγροτικών περιοχών δεν είχαν μόνιμη εργασία ούτε ικανοποιητική στέγη. Αυτή η απελπισμένη μάζα, αποθαρρυσμένη και στα όρια της λιμοκτονίας, σχημάτισε μια εύφλεκτη δεξαμενή δυσαρέσκειας την οποία ο Λερού κέντριζε με ευκολίες για βίαιες ενέργειες κατά του κλήρου.

Εξίσου δυσαρεστημένοι ήταν οι βιομηχανικοί εργάτες τόσο στη Βαρκελώνη όσο και στις απομακρυσμένες εργατοπόλεις. Λόγω των υψηλών τιμών, μια εργατική οικογένεια ήταν αδύνατο να επι-

βιώσει μόνο με το μισθό του πατέρα. Παρόλο που μια τετραμελής οικογένεια χρειαζόταν περίπου 112 πεσέτες για να ικανοποιήσει τις στοιχειώδεις ανάγκες της, ένας ανειδίκευτος εργάτης έπαιρνε συνήθως 60 πεσέτες, ένας σοβατζής 96 και ένας μεταλλουργός 108. Η διατροφή κόστιζε στον εργάτη τα τρία τέταρτα του μισθού του. Η μόνη λύση για να επιβιώσει μια οικογένεια της εργατικής τάξης ήταν να δουλεύουν, πέρα από τον άντρα, η γυναίκα και τα παιδιά. Ήταν ήδη δύσκολο για έναν εργάτη να αποδεχτεί αυτή τη νοσηρή κατάσταση ως δεδομένο τρόπο ζωής, το να απειλείται όμως ταυτόχρονα και με περικοπή του μεροκάματου ήταν εντελώς ανυπόφορο. Αντιμέτωπο με αυτές τις ζοφερές προοπτικές, το καταλανικό προλεταριάτο έβραζε από δυσαρέσκεια.

Η σύγκληση των αυξανόμενων οικονομικών προβλημάτων με τα συνδικαλιστικά ιδεώδη που ήρθαν από τη Γαλλία σύντομα οδήγησε στο σχηματισμό μιας νέας αναρχικής εργατικής οργάνωσης. Στις 13 Οκτωβρίου 1900, με πρωτοβουλία ενός μαδριλένικου σωματείου πλινθοδόμων οργανώθηκε στη Μαδρίτη μια συνδιάσκεψη εργατικών ενώσεων. Αντιπρόσωποι, που σύμφωνα με τα λεγόμενά τους εκπροσωπούσαν περίπου 50.000 εργαζομένους, έφτασαν από την Καταλονία, την Ανδαλουσία, τη Βαλένθια, τις Αστουρίες, τη χώρα των Βάσκων, την Κορούνια, τη Βαγιαδολίδ και άλλες περιοχές. Πολλοί αντιπροσώπευαν οπαδούς της παλιάς Εργατικής Ομοσπονδίας και του Συμφώνου Ενότητας και Αλληλεγγύης που είχαν κατορθώσει να διασωθούν από την καταστολή της δεκαετίας του 1890. Καθώς επικρατούσε μια συνδικαλιστική ευφορία στη χώρα και νέες ενώσεις σχηματίζονταν παντού, οι προοπτικές έμοιαζαν ιδιαίτερα λαμπρές για μια νέα εργατική ομοσπονδία οργανωμένη πάνω στις αρχές του αναρχοσυνδικαλισμού.

Η οργάνωση ονομάστηκε Ομοσπονδία Εργατικών Ενώσεων της Ισπανικής Περιφέρειας και υιοθέτησε την οργανωτική διάρθρωση των ομοσπονδιών που είχαν προηγηθεί το 1873 και το 1881. Πριν περάσει χρόνος από την ίδρυσή της, βρέθηκε στην πρωτοπορία ενός κύματος γενικών απεργιών που ξέσπασαν στη Βαλένθια,

στη Σεβίλη, στη Σαραγόσα και σε άλλα προπύργια του αναρχισμού. Στην Ανδαλουσία, η μια πόλη μετά την άλλη κατέβηκε σε απεργία και σε ορισμένες περιπτώσεις με ένα και μοναδικό αίτημα: τον *comunismo libertario* [ελευθεριακό κομμουνισμό]. Υπήρξαν και μικρότερης έκτασης ξεσηκωμοί που θύμιζαν την εξέγερση στο Χερέθ. Το κίνημα στην ύπαιθρο συνεχίστηκε για αρκετά χρόνια και σταμάτησε μόλις το 1905, όταν η πείνα και η στέρηση στο νότο έλαβε διαστάσεις πραγματικής λιμοκτονίας.

Η Ομοσπονδία Εργατικών Ενώσεων υπέκυψε στην καταστολή, αλλά όχι πριν προλάβει να οργανώσει μια από τις σημαντικότερες γενικές απεργίες στην πρώιμη ιστορία του καταλανικού εργατικού κινήματος. Η απεργία έμελλε να αποκαλύψει την ασυνήθιστη αίσθηση αλληλεγγύης που είχε αναπτυχθεί εκείνη την περίοδο μεταξύ των εργατών της Βαρκελώνης από τη μια και την πεισματική άρνηση των βιομηχάνων να αποδεχτούν τα παράπονα της εργατικής τάξης από την άλλη. Ήταν ένα προμήνυμα για τα χρόνια που θα ακολουθούσαν και για το νέο συσχετισμό των δυνάμεων που έκανε την εμφάνισή του στο μεγάλο λιμάνι της Καταλονίας.

Οι πρώτες αψιμαχίες ξέσπασαν την άνοιξη του 1901, όταν οι νηματοβιομήχανοι της κοιλάδας του Τερ προσπάθησαν να επιβάλλουν χαμηλότερη μισθολογική κλίμακα αντικαθιστώντας τους άνδρες με γυναίκες στο χειρισμό των νέων αυτοματοποιημένων κλωστικών μηχανών. Ακολούθησε απεργία στη διάρκεια της οποίας οι εργάτες συγκρούστηκαν δυναμικά με τους απεργοσπάστες και την αστυνομία. Οι βιομήχανοι αντέδρασαν με ανταπεργία και έκλεισαν τα εργοστάσια προκειμένου να λυγίσουν τους εργάτες με τη λιμοκτονία. Ήταν προφανές ότι μια ενδεχόμενη νίκη της εργοδοσίας στην κοιλάδα του Τερ θα κατέληγε σε μείωση των εργατικών μεροκάματων όχι μόνο στον κλάδο των κλωστούφαντουργών αλλά και στους υπόλοιπους βιομηχανικούς τομείς. Καθώς το καλοκαίρι του 1901 πλησίαζε στο τέλος του, τα μεγάλα συνδικάτα στη Βαρκελώνη άρχισαν να προετοιμάζονται για μια αντιπαράθεση με την τάξη των βιομηχάνων στο σύνολό της.

Τα εμπόδια που αντιμετώπισαν τα εργατικά σωματεία ήταν τεράστια. Λιγότερο από το ένα τρίτο –στην πραγματικότητα σχεδόν το ένα τέταρτο– του εργατικού δυναμικού της πόλης ανήκε σε εργατικές οργανώσεις. Στο μεγάλο κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, η συντριπτική πλειοψηφία των εργαζομένων ήταν γυναίκες και παιδιά – πληθυσμιακές ομάδες που δύσκολα επηρεάζονταν από τα σωματεία. Ως προς τη διαμόρφωση των στρατηγικών αποφάσεων, η ηγεσία των σωματείων ήταν μοιρασμένη ανάμεσα σε αναρχικούς και σοσιαλιστές, χωρίς να αναφέρουμε τους «καθαρούς» συνδικαλιστές που η προσέγγισή τους ήταν επιφανειακή και η ικανότητά τους σε ό,τι αφορούσε στην ταξική αλληλεγγύη περιορισμένη. Η εργοδοσία διέθετε μια απέραντη εφεδρεία από ανειδίκευτους και αναλφάβητους ανέργους που προέρχονταν από τις αγροτικές περιοχές και χρησίμευαν ως απεργοσπαστές. Οι κλωστοϋφαντουργοί ήταν σκορπισμένοι σε 750 περίπου εργοστάσια, πολλά από τα οποία βρισκόνταν σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους και ήταν δύσκολο να συντονιστούν για κοινή δράση. Τέλος, οι εργοδότες ήταν συστειρωμένοι στη δική τους συμπαγή οργάνωση, την πανίσχυρη *Fomento del Trabajo Nacional*, και μπορούσαν να υπολογίζουν στην πλήρη υποστήριξη της αστυνομίας και του στρατού. Έχοντας αυτά τα δεδομένα στη διάθεσή της, η Ομοσπονδία Εργατικών Ενώσεων, μια αποκεντρωτική, ελευθεριακή οργάνωση, έπρεπε να οργανώσει μια αποτελεσματική γενική απεργία. Εντούτοις, η παράξενη διαλεκτική της απεργίας είναι ότι προέκυψε ακριβώς επειδή το προλεταριάτο της Βαρκελώνης, που ήταν εκπαιδευμένο στην άμεση δράση και τις αναρχικές τακτικές, είχε αναπτύξει ένα σημαντικό υψηλό βαθμό πρωτοβουλιών. Χωρίς αυτές τις πρωτοβουλίες, η απεργία θα ήταν ουσιαστικά ανέφικτη.

Η απεργία ξεκίνησε από μια περιορισμένη, σχεδόν επουσιώδη διένευξη. Στις 6 Δεκεμβρίου 1901, οι μεταλλουργοί της Βαρκελώνης κατέβηκαν αιφνιδιαστικά σε απεργία. Παρά την απουσία απεργιακών πόρων, συνέχισαν να απεργούν για τους τρεις επόμενους μήνες πιέζοντας και προωθώντας το βασικό τους αίτημα για οκτάωρη

εργασία. Οι εργοδότες ήταν ασυμβίβαστοι, αρνήθηκαν κατηγορηματικά κάθε διαμεσολαβητική προσπάθεια και κώφευαν στη δημοσία κριτική. Η δημοκρατική εφημερίδα *El Diluvio* [Ο Κατακλυσμός] προειδοποίησε ότι μια ενδεχόμενη ήττα των εργατών θα ερμηνευόταν ως ένδειξη της ματαιότητας των ειρηνικών απεργιών. Η επισήμανση αυτή αποδείχτηκε πολύ εύστοχη όπως έμελλε να διαπιστώσουν οι εργοδότες μετά από μερικά χρόνια. Καθώς κυλούσαν οι εβδομάδες και γινόταν φανερό ότι η απεργία εξελισσόταν σε μια σύγκρουση ανάμεσα στο προλεταριάτο της Βαρκελώνης και τους βιομηχάνους, μια επίδειξη της εργατικής αλληλεγγύης έγινε απολύτως απαραίτητη. Κατά συνέπεια, η δημοτική οργάνωση της Ομοσπονδίας Εργατικών Ενώσεων αποφάσισε να παρέμβει και το πρωί της Δευτέρας 17 Φεβρουαρίου 1902 κηρύχτηκε γενική απεργία σε όλη την πόλη.

Η απεργία διήρκεσε μια ολόκληρη εργάσιμη εβδομάδα. Οι εργοδότες ενίσχυσαν άθελά τους τις διαστάσεις της, όταν έκλεισαν τα εργοστάσια, καθώς φοβήθηκαν ενδεχόμενες καταστροφές στις επιχειρήσεις τους. Ξέσπασαν μερικές οδομαχίες ανάμεσα στους απεργούς και το στρατό, αλλά σε γενικές γραμμές η απεργία υπήρξε ειρηνική. Την επόμενη Δευτέρα, 24 Φεβρουαρίου, η πλειοψηφία των εργατών επέστρεψε στις εργασίες τους και η γενική απεργία έληξε. Οι απεργοί δεν είχαν προβάλλει συγκεκριμένα αιτήματα και, παρά τη συμμετοχή της Ομοσπονδίας Εργατικών Ενώσεων, είχαν διεξάγει τον αγώνα χωρίς κάποια εμφανή ηγεσία. Με λίγα λόγια, η γενική απεργία δεν ήταν απλώς μια πράξη αλληλεγγύης προς τους μεταλλουργούς, αλλά και μια μοναδική επίδειξη των πρωτοβουλιών που μπορούσε να πάρει η εργατική τάξη και της ικανότητάς της για αυτοοργάνωση.

Τα διδάγματα αυτά δεν ξεχάστηκαν από τους εργοδότες και την κυβέρνηση που συνδύασαν τις δυνάμεις τους για να συντρίψουν το εργατικό κίνημα της Βαρκελώνης. Το 1903 ξέσπασαν νέες απεργίες καθώς το προλεταριάτο προσπάθησε απεγνωσμένα να αντισταθεί στην επίθεση του κράτους και των βιομηχάνων. Την ίδια χρονιά, ο

Κάρλος Γκονθάλεθ Ρότβος, ο νέος κυβερνήτης που είχε διορισθεί από τους φιλελευθέρους, συνέλαβε περισσότερους από 350 αγωνιστές και έκλεισε πολλά εργατικά κέντρα. Το 1904 το απεργιακό κίνημα είχε αρχίσει να κοπάζει. Οι περισσότερες από τις απεργίες είχαν αποτύχει, αφήνοντας πίσω τους δυο χιλιάδες ανέργους. Ανάμεσα στο 1902 και το 1909 τα μέλη των εργατικών συνδικάτων της Βαρκελώνης μειώθηκαν από 45.000 σε 7.000 και οι εργοδότες είχαν κάθε λόγο να βαυκαλίζονται ότι το εργατικό κίνημα είχε συντριβεί ολοκληρωτικά στη συγκεκριμένη πόλη.

Το Ισπανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, το οποίο δεν είχε παίξει κανένα ρόλο στην απεργία, κατέληξε στα δικά του συμπεράσματα. Προειδοποίησε ότι η γενική απεργία ήταν απειλή για τη δημόσια τάξη καθώς επέφερε σοβαρά αντίποινα τα οποία θα μείωναν κάθε πιθανότητα συλλογικής διαπραγμάτευσης. Η αντίδραση είναι σημαντικό δείγμα της πολιτικής που ακολουθούσε το κόμμα εκείνη την περίοδο. Σε πολιτικό και οργανωτικό επίπεδο το Ισπανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα είχε καταλήξει να αποτελεί άλλο ένα παρακλάδι στο δέντρο της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας: οπορτουνιστικό στις μεθόδους και ρεφορμιστικό στην πολιτική. Στη Βαρκελώνη, όπου η βία των εργοδοτών και της αστυνομίας έτεινε να ωθεί την κάθε μεγάλη απεργία στα όρια της εξέγερσης, το κόμμα δεν είχε καμία επαφή με την πραγματικότητα και είχε ολοκληρωτικά απομονωθεί από τους εργάτες. Το γεγονός ότι το Σοσιαλιστικό Κόμμα και η UGT δεν διατήρησαν τη ρεφορμιστική τακτική τους οφείλεται περισσότερο στην διογκούμενη κρίση της ισπανικής κοινωνίας παρά στην υποβόσκουσα μαχητικότητα της ηγεσίας των σοσιαλιστών. Ο Μπρέναν παρατηρεί ότι όπου οι αναρχικές ενώσεις ήταν ισχυρές, οι σοσιαλιστές συνήθως ακολουθούσαν ρεφορμιστική τακτική. Στην αντίθετη περίπτωση, οι σοσιαλιστές συμπεριφέρονταν σαν ριζοστάτες. Ίσως θα ήταν πιο ακριβές να αναφέρουμε ότι όπου οι αναρχικές ενώσεις ήταν ισχυρές, δέχονταν τον κύριο όγκο της επίθεσης των εργοδοτών ενώ η UGT, χρησιμοποιώντας σαν ασπίδα προστασίας τους ελευθεριακούς αντιπάλους της, προσπαθούσε να

κάνει συμφωνίες με τους εργοδότες σε βάρος των αναρχικών. Όπου η UGT υπερίσχυε οργανωτικά, αναγκαζόταν να καταφύγει σε αγωνιστικές μορφές δράσης εξαιτίας της αδιαλλαξίας των εργοδοτών και των απαιτήσεων που πρόβαλλε η βάση της.

Οι εργάτες της Βαρκελώνης είχαν αντιληφθεί πολύ καλά αυτά τα χαρακτηριστικά. Η UGT προσπάθησε δυναμικά να προσελκύσει το προλεταριάτο της Καταλονίας στο σοσιαλιστικό κοπάδι. Και μάλιστα, το πρώτο εθνικό γραφείο της UGT ιδρύθηκε στη Βαρκελώνη, όπου η ένωση είχε αποκτήσει κάποια επιρροή ανάμεσα στους ειδικευμένους εργάτες. Η πρόδός της όμως ήταν μηδαμινή, καθώς βρισκόταν παγιδευμένη ανάμεσα στο μαχητικό πνεύμα των αναρχικών και την αδιαλλαξία των εργοδοτών. Τελικά, το 1898, το αρχηγείο της μεταφέρθηκε στο πιο ήπιο περιβάλλον της Μαδρίτης αλλά και εκεί ήρθε αντιμέτωπη με τον ανταγωνισμό των αναρχικών και δεν μπόρεσε να κερδίσει ποτέ τον πλήρη έλεγχο των οικοδόμων, που τελικά στράφηκαν προς τις αναρχοσυνδικαλιστικές ενώσεις.

Στη Μαδρίτη έγιναν μεγάλες προσπάθειες για να υποστηρίξει η UGT τη γενική απεργία και ο Πέδρο Βαγίνα μας δίνει μια ανεκτίμητη περιγραφή των γεγονότων. Μετά από μια συνάντηση στο καζίνο *Federal del Horno* της πρωτεύουσας, όπου οι αναρχικοί δεσμεύτηκαν στο σύνολό τους να υποστηρίξουν τους εργάτες της Βαρκελώνης, ορίστηκε μια επιτροπή και στάλθηκε στο αρχηγείο της UGT. «Ένας από τους ηγέτες της UGT, ο Λάργο Καμπαγιέρο, μας υποδέχτηκε στο γραφείο του», γράφει ο Βαγίνα, «και χωρίς να συμβουλευτεί κανέναν απέρριψε το αίτημά μας. Με ειρωνικό και υποτιμητικό τρόπο μας ρώτησε αν πιστεύαμε ότι θα μπορούσε να πετύχει η απεργία. Του απάντησα ναι, το πιστεύαμε ακόμα και χωρίς τη βοήθεια των σοσιαλιστών επειδή είχαμε εμπιστοσύνη στις καλές προθέσεις των εργατών της Μαδρίτης. Η συμπεριφορά του Λάργο Καμπαγιέρο ήταν τόσο εριστική ώστε ένας από τους αντιπροσώπους μας, που είχε αρχίσει να αγανακτεί, απείλησε να τον χτυπήσει. Στην ουσία οι σοσιαλιστές απέρριψαν κάθε συμμετοχή στη σύγκρουση. Εκείνη την περίοδο αποτελούσαν υπόδειγμα κοινής λογικής».

Η αντιπαράθεση του κυνικού αφεντικού της σοσιαλιστικής ένωσης με τους εκρηκτικούς, ιδεαλιστές αναρχικούς αποτελεί μια τέλεια μελέτη για τις αντιθέσεις των ανθρώπινων χαρακτήρων. Όπως εξελίχτηκαν τα πράγματα, οι εκτιμήσεις των εργοδοτών της Καταλονίας και των σοσιαλιστών ηγετών της Μαδρίτης αποδείχτηκαν εσφαλμένες. Το εργατικό κίνημα της Βαρκελώνης θα ανέκαμπτε και θα καλούσε σε δεύτερη γενική απεργία που έμελλε να εξελιχθεί σε μια εβδομάδα γενικευμένης εξέγερσης. Θα καταστέλλοταν σκληρά όπως και οι προηγούμενες και θα έμενε στην ιστορία ως «Τραγική Εβδομάδα». Εντούτοις, αντί να καταρρεύσει, το εργατικό κίνημα της Βαρκελώνης θα αναδυόταν με μια πιο ισχυρή και επαναστατική μορφή που δεν θα είχε προηγούμενο στην ιστορική πραγματικότητα.

«Η Τραγική Εβδομάδα»

Η κατάρρευση των εργατικών ενώσεων της Καταλονίας μετά τη γενική απεργία του 1902 μετατόπισε το επίκεντρο της σύγκρουσης από τον οικονομικό στον πολιτικό στίβο. Τα αμέσως επόμενα χρόνια, οι εργάτες της Βαρκελώνης θα απομακρύνονταν από τα συνδικάτα και θα πλαισιώναν το Ριζοσπαστικό Κόμμα του Λερού.

Το Ριζοσπαστικό Κόμμα δεν ήταν απλώς μια πολιτική οργάνωση αλλά και ένας συγκεκριμένος άνθρωπος, ο Αλεχάνδρο Λερού ι Γκαρθία, και ένα θεσμοποιημένο θέαμα για τους πληβείους. Επιφανειακά ο Λερού ήταν ένας ριζοσπάστης δημοκρατικός στην παράδοση του Ρουίθ Θορίγια: ανέκδοτος αντικληρικός και πολέμιος της καταλανικής αυτονομίας. Οι τακτικές του Λερού, όπως και του Ρουίθ, επικεντρώθηκαν στην προσπάθεια να απογαλακτιστεί ο στρατός και οι απόκληροι από τη μοναρχία και να προσανατολιστούν στο όραμα μιας ισπανικής δημοκρατίας.

Στα νεανικά του χρόνια ο Λερού μπορεί να πίστευε ειλικρινά σε αυτό το πρόγραμμα. Γιος ενός στρατιωτικού κτηνιάτρου, εξελίχτηκε σε ικανό δημοσιογράφο που είχε την ικανότητα να μαγεύει με το

λόγο του τα λαϊκά πλήθη και με την πένα του το αναγνωστικό κοινό. Το 1901 μετακόμισε από τη Μαδρίτη στη Βαρκελώνη κολακεύοντας ανοιχτά τους στρατιωτικούς ενώ ταυτόχρονα, και σύμφωνα με την *exaltado** παράδοση των παλιών δημοκρατικών επαναστατών, περιόδευε ανά την Ευρώπη αναζητώντας όπλα. Ωστόσο, ακόμα και να τα έβρισκε, θα ήταν μάλλον απίθανο να τα χρησιμοποιήσει ποτέ. Βασικός του στόχος δεν ήταν η επανάσταση, αλλά η αναβίωση του ετοιμοθάνατου δημοκρατικού κινήματος με μεταγγίσεις υποστηρικτών από την εργατική τάξη. Το κατάφερε με τη διοργάνωση μεγάλων θεαματικών συλλαλητηρίων, με τη χωρίς όρια δημαγωγία και με τη χρήση ενός δικτύου από πενήντα και πλέον δημόσια κέντρα μόνο στη Βαρκελώνη. Ο Λερού εισήγαγε στην Ισπανία το *Casa del Pueblo* (Σπίτι του Λαού), ένα θεσμό των βέλγων σοσιαλιστών που συνδύαζε στο ίδιο κτίριο αίθουσες συγκεντρώσεων, αίθουσες διδασκαλίας, μια βιβλιοθήκη και μια ταβέρνα. Μερικά χρόνια αργότερα, οι ισπανοί σοσιαλιστές θα οργανώνανε τα δικά τους Σπίτια του Λαού ως μέσο για την προώθηση του κινήματός τους. Εκτός από τα Σπίτια του Λαού, ο Λερού και οι ριζοσπάστες εξασφάλισαν για τους άπορους της Βαρκελώνης συνεταιριστικά συσσίτια, ταμεία αλληλοβοήθειας, ημερήσια και νυχτερινά μαθήματα και φθηνές θεατρικές παραγωγές. Μέρος των χρημάτων για τη λειτουργία αυτών των πολυδάπανων θεσμών προέρχονταν από μυστικά κυβερνητικά κονδύλια με τα οποία ο φιλελεύθερος πρωθυπουργός Μορέτ τροφοδοτούσε τους ριζοσπάστες με την ελπίδα ότι κατ' αυτόν τον τρόπο θα εξουδετέρωναν τους καταλανούς αυτονομιστές.

Οι μάζες συσπειρώθηκαν γύρω από τους ριζοσπάστες. Οι εργάτες αποτελούσαν πάνω από τα δύο τρίτα των μελών του κόμματος μαζί με τις σκληραγωγημένες γυναίκες της εργατικής τάξης, οι οποίες σχημάτισαν τις δικές τους ριζοσπαστικές οργανώσεις – τις *Damas Rádicales* και *Damas Rojas*.** Οι πιο δυναμικοί νεολαίοι

* Σ.τ.Μ. Ενθουσιώδη, Ισπανικά.

** Σ.τ.Μ. Ριζοσπάστριες Κυρίες και Κόκκινες Κυρίες, Ισπανικά.

της Βαρκελώνης είχαν ενταχθεί στη *Juventud Republicana Radical* –τους *Jóvenes Bárbaros** όπως τους αποκαλούσαν– και είχαν αναλάβει να περιφρουρούν τα συλλαλητήρια των ριζοσπαστών και να διαλύουν εκείνα που οργανώνονταν από αντίθετες οργανώσεις. Ο μηχανισμός αυτός εξαπλώθηκε στα εργατικά προάστια της Βαρκελώνης συγκεντρώνοντας χιλιάδες κόσμο σε ένα εκτεταμένο πολιτικό δίκτυο.

Από την άλλη, οι καταλανοί αυτονομιστές και οι εργατικές ενώσεις δεν διέθεταν κάτι αντίστοιχο. Το Μάρτιο του 1907, οι αυτονομιστές είχαν αναγκαστεί να συσπειρωθούν ενάντια στο Νόμο περί Αρμοδιοτήτων, που παρείχε το δικαίωμα στις στρατιωτικές αρχές να δικάζουν στο στρατοδικείο κάθε πολιτική ενέργεια που θα στρεφόταν κατά του στρατού. Ο νέος εκλογικός συνασπισμός, που ονομάστηκε *Solidaridad Catalana*,** περιελάμβανε μετριοπαθείς δημοκρατικούς, τη *Lliga*, που προάσπιζε τα συμφέροντα των επιχειρηματιών, και τους καρλιστές. Παρά τη δημοτικότητά της στις κάλπες, η *Solidaridad Catalana* δεν μπόρεσε να συσπειρώσει τους εργάτες και τους Μουρθιάνους που δεν λάμβαναν πλέον και πολύ σοβαρά υπόψη τους τις εκλογικές διαδικασίες.

Οι εργατικές ενώσεις εξακολουθούσαν να βρίσκονται σε αποσύνθεση. Πολλά *sindicatos* (όπως τώρα ονομάζονται) είχαν απλώς διαλυθεί ή αποτελούσαν σκιώδεις οργανώσεις, μολονότι οι ηγέτες τους είχαν διατηρήσει τις μεταξύ τους επαφές στα χρόνια που ακολούθησαν τη γενική απεργία. Μόλις το 1907 το εργατικό κίνημα της Βαρκελώνης ανέκαμψε τόσο που να μπορέσει να οργανώσει ένα τοπικό συνέδριο. Τον Ιούνιο, μια επιτροπή από μεταλλουργούς, στοιχειοθέτες, αρτοποιούς, ελαιοχρωματιστές και υπαλλήλους καταστημάτων συγκεντρώθηκε στα κεντρικά γραφεία του σωματείου των εμποροϋπαλλήλων για να συζητήσουν την πρόταση για μια δημο-

* Σ.τ.Μ. Ριζοσπαστική Δημοκρατική Νεολαία – τους Βάρβαρους Νεαρούς. Ισπανικά.

** Σ.τ.Μ. Καταλανική Αλληλεγγύη. Ισπανικά.

τική ομοσπονδία. Η ομοσπονδία, που ονομάστηκε *Solidaridad Obrera* (Εργατική Αλληλεγγύη), ιδρύθηκε στις 3 Αυγούστου και δυο μήνες αργότερα άρχισε να εκδίδει την ομώνυμη εφημερίδα. Παρόλο που η νέα οργάνωση αναπτύχθηκε με αργούς ρυθμούς, κατάφερε να αποκτήσει ερείσματα ανάμεσα στους εργάτες που ζούσαν έξω από την πόλη. Ένα χρόνο αργότερα, το Σεπτέμβριο του 1908, διευρύνθηκε σε μια περιφερειακή ομοσπονδία που περιελάμβανε 112 εργατικά συνδικάτα σε ολόκληρη την Καταλονία και 25.000 μέλη. Η εμφάνιση της νέας ανταγωνιστικής οργάνωσης που υποστήριζε τα συμφέροντα της εργατικής τάξης θορόβησε τους ηγέτες των ριζοσπαστών. Μετά την ανταλλαγή των πρώτων καχύποπτων φιλοφρονήσεων, άρχισαν να κινούνται εναντίον της με πρόθεση είτε να την ελέγξουν είτε να τη διαλύσουν.

Στην αρχή, οι ριζοσπάστες δεν είχαν λόγους ανησυχίας. Η Εργατική Αλληλεγγύη ήταν μια «καθαρά συνδικαλιστική» ένωση, οργανωμένη αποκλειστικά γύρω από τα άμεσα αιτήματα και τις συλλογικές συμβάσεις. Η ένωση διακήρυξε ότι ήταν ανεξάρτητη από την «ικηδεμονία οποιουδήποτε κόμματος ή (...) κάποιου από τους δύο σοσιαλιστικούς κλάδους» (μαρξισμό ή αναρχισμό). Απολάμβανε την εύνοια του κυβερνήτη Άνχελ Οσόριο ι Γαγιάρδο, ο οποίος συμπαθούσε τα σοσιαλιστικών τάσεων μέλη της και ήταν απαρηγόρητος για την αδυναμία του κόμματός τους στην Καταλονία. Όπως όμως ήταν αναπόφευκτο, η εργατική ομοσπονδία μετατράπηκε σε πεδίο μάχης ανάμεσα σε σοσιαλιστές και αναρχικούς. Οι σοσιαλιστές, που δρούσαν υπό την καθοδήγηση συνδικαλιστών όπως ο Αντόνιο Μπαδία Ματεμόλα, ο Αρτούρο Γκας και ο καταλανός διανοούμενος Αντόνιο Φάμπρα Ρίβας ήθελαν να ενσωματώσουν την Εργατική Αλληλεγγύη στην UGT. Ενέκριναν με πάθος την ομορτυνιστική γραμμή της ένωσης. Μάλιστα, όπως θα υπογράμιζε ο Αρτούρο Γκας, «τα ισχυρά συνδικάτα αναδεικνύουν εργάτες που έχουν συνείδηση της θέσης τους και από τέτοιους εργάτες αναδεικνύονται καλοί σοσιαλιστές». Όπως ακριβώς οι ριζοσπάστες έτσι και οι σοσιαλιστές θεώρησαν την Εργατική Αλληλεγγύη αντα-

γωνιστική της δικής τους οργάνωσης και θέλησαν είτε να την απορροφήσουν είτε να τη συντρίψουν. Το γεγονός ότι συμμετείχαν στη νέα ένωση οφειλόταν αποκλειστικά και μόνο στην έλλειψη επιρροής της Καταλανικής Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας στη Βαρκελώνη.

Οι αναρχικοί στην Εργατική Αλληλεγγύη ήταν αναρχοσυνδικαλιστές που υποστήριζαν τη δράση στα πλαίσια των μεγάλων εργατικών κινημάτων – εργάτες όπως ο Χοσέ Ροντρίγκεθ Ρομέρο, ο Τομάς Ερέρος και ο δημοσιολόγος Λεοπόλδο Μπονοφούγια. Με προτροπή του Φερέρ, ξεκίνησαν μια ενορχηστρωμένη επίθεση κατά των σοσιαλιστών και προσπάθησαν να προσανατολίσουν την εργατική ομοσπονδία στους επαναστατικούς στόχους. Οι προσπάθειές τους, που ενθαρρύνθηκαν από τη μετατόπιση της πρώιμης γαλλικής CGT προς τον επαναστατικό συνδικαλισμό, σηματοδεύτηκαν από συνεχόμενες επιτυχίες. Το έντυπο *Solidaridad Obrera* σύντομα πέρασε υπό τον έλεγχο των αναρχοσυνδικαλιστών και στις 13 Ιουνίου 1909 ένα συνέδριο της εργατικής ομοσπονδίας ψήφισε με συντριπτική πλειοψηφία την αποδοχή της τακτικής της γενικής απεργίας «ανάλογα με τις περιστάσεις».

Οι αναρχοκομμουνιστές της Βαρκελώνης, που συνδέονταν με το έντυπο *Tierra y Libertad* [Γη και Ελευθερία] και την ομάδα *Grupo 4 de Mayo* (Ομάδα 4ης Μαΐου) που ήταν προσανατολισμένη στον τρομορισμό, αντιμετώπιζαν με απαξία τους αναρχοσυνδικαλιστές. Αυτοί οι ελάχιστοι καθαρολόγοι ήταν οι μόνοι που είχαν απομείνει από το ευρύτερο αναρχοκομμουνιστικό κίνημα της δεκαετίας του 1890. Οι γραμμές τους είχαν συρρικνωθεί σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας των συλλήψεων και των διώξεων. Λόγω της έλλειψης οικονομικών πόρων, υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τα γραφεία τους και άρχισαν να συνεδριάζουν στα γραφεία της εφημερίδας. Οι εκδότες Χουάν Μπαρόν και Φρανθίσκο Καρδενάλ θεωρούσαν τους αναρχοσυνδικαλιστές σαν λιποτάκτες που είχαν προσχωρήσει στο ρεφορμισμό και παρέμεναν πιστά προσκολλημένοι στα βασικά δόγματα της παλιάς Αναρχικής Οργάνωσης της Ισπανικής Περιφέρειας.

Παρόλο που εκείνη την περίοδο δεν υπήρχαν εμφανώς οργανω-

μένες ελευθεριακές ομοσπονδίες, οι αναρχικοί αποτελούσαν σημαντική αριθμητική δύναμη στα πλαίσια του καταλανικού εργατικού κινήματος. Ένας μεγάλος αριθμός αναρχοσυνδικαλιστών συνδέονταν άτυπα με την Εργατική Αλληλεγγύη καθώς είχαν κοινούς αντικειμενικούς στόχους. Το κόμμα του Λερού συμπεριλάμβανε επίσης πολλούς παλιούς αναρχικούς που μόνο σε ένα πολύ επιφανειακό επίπεδο επικροτούσαν τη δημοκρατική πολιτική. Αυτοί οι «αναρχοειδείς» τύποι (αν θα μπορούσαμε να τους αποκαλέσουμε έτσι) θα συνέβαλαν ουσιαστικά στην καταστροφή του Ριζοσπαστικού Κόμματος καθώς απλά και μόνο θα εφάρμοζαν στην πράξη τις διακηρύξεις του. Τελικά όμως η αναρχική επιρροή στο εργατικό κίνημα της Βαρκελώνης δεν θα οφειλόταν τόσο στην αριθμητική υπεροχή, αλλά στη λυσσαλέα πάλη που αναπτύχθηκε ανάμεσα στο καταλανικό προλεταριάτο και στην εργοδοσία.

Την άνοιξη του 1909 η ταξική σύγκρουση ανάμεσα στους εργάτες της Βαρκελώνης και τους βιομηχάνους της κλωστοϋφαντουργίας άρχισε να μοιάζει σαν μια αλλόκοτη επανάληψη των γεγονότων που είχαν οδηγήσει στη γενική απεργία του 1902. Στις 15 Μαΐου το εργοστάσιο Ρουσινιόλ στην κοιλάδα του Τερ έκλεισε και 800 εργάτες απολύθηκαν. Η ανταπεργία ήταν το εναρκτήριο λάκτισμα για μια νέα εκστρατεία εκ μέρους της εργοδοσίας με στόχο τη μείωση των μισθών στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας. Σε μια διήμερη σύνοδο της Εργατικής Αλληλεγγύης τον Ιούλιο πολλοί ομιλητές παρότρυναν τους αντιπροσώπους να ρίξουν όλο το βάρος της εργατικής ομοσπονδίας στην ενίσχυση των κλωστοϋφαντουργών και στην προετοιμασία μιας γενικής απεργίας, μια πρόταση που φάνηκε να βρίσκει σύμφωνη τη μεγάλη πλειοψηφία των αντιπροσώπων. Μολονότι οι περισσότεροι εργάτες που δεν απασχολούνταν στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας παρέμεναν αμέτοχοι, η ιδέα της γενικής απεργίας έγινε δεκτή από την ομοσπονδία όχι μόνο σε θεωρητικό αλλά και σε πρακτικό επίπεδο ως μια στρατηγική που θα εφαρμοζόταν άμεσα στην πράξη στο βαθμό που υπήρχαν οι ανάλογες προκλήσεις από την πλευρά των βιομηχάνων ή της κυβέρνησης.

Μπροστά στο ενδεχόμενο μιας διογκούμενης κρίσης στη Βαρκελώνη, η κυβέρνηση Μάουρα εξήγγειλε στις 11 Ιουλίου επιστράτευση των εφέδρων για μάχιμη υπηρεσία στο Μαρόκο. Η επιστράτευση ήταν αναμενόμενη καθώς οι αψιμαχίες και οι σποραδικές αναμετρήσεις μεταξύ των φυλών της οροσειράς του Ριφ και των ισπανικών στρατευμάτων αποτελούσαν μέρος της καθημερινότητας εδώ και αρκετό καιρό. Ήταν γνωστό ότι οι επιδρομές στο Ριφ απειλούσαν τις οδούς ανεφοδιασμού προς τα πολύτιμα ορυχεία σιδήρου που ανήκαν σε μεγάλους ισπανούς καπιταλιστές. Ωστόσο, για τους ισπανούς εργάτες η προοπτική του να χύσουν το αίμα τους για να προστατέψουν τις αποικιακές περιουσίες μερικών μεγιστάνων δεν ήταν ιδιαίτερα ελκυστική. Η επιστράτευση του Μάουρα προκάλεσε συγκινητικές σκηνές στη Βαρκελώνη, το βασικό λιμάνι επιβίβασης για το Μαρόκο. Πολλοί έφεδροι ήταν απελπιστικά φτωχοί καταλανοί εργάτες και οι οικογένειές τους δεν είχαν την πολυτέλεια να στερηθούν εκείνους που κέρδιζαν το ψωμί τους ούτε για λίγες μέρες, πόσο περισσότερο να τους επιτρέψουν να διακινδυνέψουν τη ζωή τους σε ιμπεριαλιστικές περιπέτειες. Το αντιπολεμικό συναίσθημα εντάθηκε σε ολόκληρη τη χώρα. Σε ένα αντιπολεμικό συλλαλητήριο που οργανώθηκε στη Μαδρίτη στις 18 Ιουλίου, ο Πάμπλο Ιγκλέσιας, ένας άνθρωπος που επί δεκαετίες είχε αναδείξει τη σύνεση ως βασική πολιτική των σοσιαλιστών, προειδοποίησε ότι «αν κριθεί απαραίτητο, οι εργάτες θα προχωρήσουν σε γενική απεργία όποιες και να είναι οι συνέπειες».

Πότε όμως θα κρινόταν απαραίτητο; Την ίδια μέρα που ο Ιγκλέσιας εκφωνούσε το λόγο του, οι Ριφ επιτέθηκαν για πρώτη φορά στις ισπανικές γραμμές ανεφοδιασμού μετατρέποντας τις σποραδικές αναμετρήσεις σε γενικευμένη σύρραξη. Οι διαδηλώσεις στο καταλανικό λιμάνι επεκτάθηκαν στους σιδηροδρομικούς σταθμούς και των άλλων πόλεων που ήταν κέντρα επιστράτευσης εφέδρων. Η κρίση έλαβε τεράστιες διαστάσεις στη Βαρκελώνη και στις 21 Ιουλίου η *El Poble Català* [Ο Καταλανικός Λαός] δημοσίευσε μια έκκληση που απήθηναν οι καταλανοί σοσιαλιστές προς το αρχι-

γείο τους στη Μαδρίτη για το κάλεσμα μιας πανεθνικής γενικής απεργίας. Είχε περάσει σχεδόν μια εβδομάδα από την προειδοποίηση του Ιγλέςιας και η UGT δεν είχε αναλάβει την παραμικρή δράση. Στο μεταξύ, η αναταραχή στην Ισπανία συνέχιζε να διογκώνεται. Όπως δημοσίευσε σε κύριο άρθρο της η *El Poble Català*: «Οι βαλβίδες έχουν κλείσει και ο ατμός συσσωρεύεται. Ποιος ξέρει πότε θα εκραγεί;»

Το αδιέξοδο ξεπεράστηκε ξαφνικά τη νύχτα της 24η Ιουλίου, όταν δύο αναρχικοί από τη Βαρκελώνη, ο Χοσέ Ροδρίγκες Ρομέρο και ο Μιγέλ Βιγιαλόμπος Μορένα, αποφάσισαν να σχηματίσουν μόνοι τους τον πυρήνα μιας Κεντρικής Απεργιακής Επιτροπής. Ο Ροδρίγκες Ρομέρο ήταν αναρχοσυνδικαλιστής και στέλεχος της Εργατικής Αλληλεγγύης ενώ ο Μορένα δάσκαλος σε ένα χωριό ανθρακωρύχων, αλλά είχε αναγκαστεί να εγκαταλείψει τη θέση του επειδή προπαγάνδιζε αναρχικές ιδέες. Στη διάρκεια των γεγονότων που προαναφέρθηκαν, ο Βιγιαλόμπος εργαζόταν στο Σύγχρονο Σχολείο του Φερέρ και στη συνέχεια εκπροσώπησε τους «συνδικαλιστές» στην Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή. Φυσικά και οι δυο άντρες ήταν αναρχικοί, αφιερωμένοι στο όραμα μιας ελευθεριακής κοινωνίας και σε ελευθεριακές μεθόδους πάλης.*

Εκμεταλλεούμενοι την όποια βοήθεια μπορούσαν να προσφέρουν τα μαχητικά στελέχη της Εργατικής Αλληλεγγύης, κινητοποιήθηκαν στην πόλη για να εξασφαλίσουν τη δέσμευση και άλλων ηγετών. Οι καταλανοί σοσιαλιστές, που περίμεναν ακόμη την απάντηση της Μαδρίτης, όταν ήρθαν αντιμέτωποι με ένα *fait accompli*,** δεν είχαν πλέον άλλη επιλογή και αναγκάστηκαν να προσχωρήσουν

* Σ.τ.Μ.Μπ. Από δω και πέρα θα χρησιμοποιώ τον όρο «αναρχικός» για να περιγράψω αναρχοσυνδικαλιστές και αναρχοκομμουνιστές εκτός κι αν η διαφορά ανάμεσα στις δύο σχολές του αναρχισμού είναι συγκεκριμένη. Αυτό είναι απαραίτητο καθώς οι δυο αυτές σχολές σε μικρό χρονικό διάστημα θα άρχιζαν να αλληλοεπηρεάζονται και για ένα διάστημα θα ήταν απαράλλακτες.

** Σ.τ.Μ. Τετελεσμένο γεγονός. Γαλλικά.

στην Επιτροπή. Μια ενδεχόμενη άρνηση θα τους στερούσε την ευκαιρία να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στην απεργιακή δράση.

Στις γραμμές των ριζοσπαστών θα αναπτυσσόταν μια διαφοροποίηση ανάμεσα στην ηγεσία και στους απλούς αγωνιστές. Το Φεβρουάριο του 1909 ο Λερού είχε καταφύγει στο εξωτερικό για να αποφύγει μια δίκη για παλιά κατηγορία που εκκρεμούσε εξαιτίας της συγγραφής ενός ανατρεπτικού άρθρου. Θέλοντας να προφυλάξει τα νώτα του παρέμεινε εκτός Ισπανίας μέχρι τον Οκτώβριο του 1909, πολύ καιρό μετά από την καταστολή της αναταραχής. Η ηγεσία του κόμματος ανατέθηκε στον Εμιλιάνο Ιγκλέσιας Αμπρόσιο, έναν πανούργο δικηγόρο και πολιτικό, που ως μοναδική τακτική του είχε την αποτροπή της εξέγερσης χωρίς ταυτόχρονα να σπιλωθεί η φήμη της αγωνιστικότητας των ριζοσπαστών. Στην προσπάθειά τους να κολακέψουν τους στρατιωτικούς αλλά και τους εργάτες—δύο ουσιαστικά ανταγωνιστικά στρατόπεδα— οι ριζοσπάστες πολιτικοί κατάφεραν να προκαλέσουν τη δυσαρέσκεια και των δύο. Μολονότι ένα χρόνο αργότερα οι ριζοσπάστες θα κέρδιζαν μεγάλη εκλογική νίκη, οι καταλανοί εργάτες θα εγκατέλειπαν το κόμμα και θα απομακρύνονταν από την πολιτική. Ο στρατός, από την πλευρά του, θα ανέπτυσσε τις δικές του οργανώσεις, τις *Juntas de Defensa* (Επιτροπές Άμυνας), προτού στραφεί ολοκληρωτικά προς το μέρος της αντίδρασης.

Η Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή σχηματίστηκε ένα σαββατόβραδο. Τη Δευτέρα, η απεργία είχε δρομολογηθεί. Τις πρωινές ώρες στις πύλες των εργοστασίων εμφανίστηκαν απεργιακές επιτροπές που καλούσαν τους εργάτες σε απεργία. Οι εργοδότες έκλεισαν τα εργοστάσιά τους για να προστατέψουν την ιδιοκτησία τους διογκώνοντας για άλλη μια φορά, όπως και το 1902, τις τάξεις των απεργών. Οι αναρχικοί που συνδέονταν με την *Tierra y Libertad*, προσπάθησαν από την πρώτη στιγμή να μετατρέψουν την απεργία σε εξέγερση, πολύ σύντομα όμως οι αρχές συνέλαβαν τους πιο ικανούς ακτιβιστές με την κατηγορία ότι παρότρυναν τα πλήθη να επιτεθούν στα αστυνομικά τμήματα. Οι σοσιαλιστές από την άλλη,

φοβούμενοι «αναρχική οχλαγωγία», προσπάθησαν να περιορίσουν την απεργία σε μια αντιπολεμική διαμαρτυρία και θεώρησαν κάθε απόπειρα εξέγερσης σαν τυχοδιωκτική.

Τα γεγονότα θα εξέπλητταν τους πάντες. Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας από 26 Ιουλίου έως 1 Αυγούστου, η Βαρκελώνη θα παρουσίαζε το θέαμα μιας γενικευμένης εξέγερσης, ενός αυθόρμητου ξεσηκωμού εντελώς ανεξάρτητου από την καθοδήγηση των ηγετών της Ένωσης ή των ριζοσπαστών. «Αυτό που συμβαίνει εδώ είναι εκπληκτικό», έγραψε ο Ανσέλμο Λορένθο στον Τάριδα δελ Μάρμολ που βρισκόταν στο Λονδίνο. «Στη Βαρκελώνη έχει ξεσπάσει μια κοινωνική επανάσταση και έχει ξεκινήσει από το λαό. Κανείς δεν την υποδαύλισε. Κανένας δεν την καθοδήγησε. Ούτε οι φιλελεύθεροι, ούτε οι καταλανοί εθνικιστές, ούτε οι δημοκρατικοί, ούτε οι σοσιαλιστές, ούτε οι αναρχικοί».

Αν γνώριζε όλες τις λεπτομέρειες, ο Λορένθο μπορεί να είχε προσθέσει ότι η πολιτική κυβέρνηση της πόλης είχε καταφρευσει. Από την πρώτη μέρα της απεργίας, ο κυβερνήτης της Καταλονίας, δον Άνχελ Οσόριο ι Γκαγιάρδο, διαφώνησε έντονα με τον προϊστάμενό του, υπουργό Εσωτερικών δον Χουάν δε λα Θιέρβα και τον στρατιωτικό ομόλογό του και γενικό διοικητή της Καταλονίας, Σαντιάγο. Παραιτήθηκε εν μέσω απειλών και αποσύρθηκε σκυθρωπός στο καλοκαιρινό του μέγαρο στο Τιμπιντάμπο. Ο Σαντιάγο, που δεν εμπιστευόταν την τοπική φρουρά, περιόρισε τα περισσότερα στρατεύματά του στους στρατώνες, εγκαταλείποντας τους δρόμους στους επαναστάτες.

Η όποια ηγεσία εμφανίστηκε προήλθε από τα μαχητικά στελέχη του Ριζοσπαστικού Κόμματος και της Εργατικής Αλληλεγγύης. «Η ηγεσία της εξέγερσης πέρασε ερήμην στα χέρια των αγωνιστών...», παρατηρεί η Τζόαν Κόνελι Ούλμαν στην εμπειριστατωμένη μελέτη της για την εξέγερση. «Ήταν αναρχικοί εκ πεποιθήσεως, άσχετα αν τυπικά ανήκαν στο Ριζοσπαστικό Κόμμα ή στην Εργατική Αλληλεγγύη». Η Επιτροπή, η οποία αρνήθηκε σθεναρά να εκδώσει οποιαδήποτε οδηγία και έχασε πολύ χρόνο στην προ-

σπάθειά της να πείσει το ριζοσπάστη *jefe* Ιγκλέσιας να προσχωρήσει σε αυτήν, δεν συντόνισε ποτέ τις προσπάθειές τους. Ο Ιγκλέσιας, που ενδιαφερόταν πλέον μόνο για την προσωπική του ασφάλεια, αρνήθηκε. Έτσι, η εξέγερση ακολούθησε εξαρχής τη δική της πορεία. Τα πλήθη που περιπλανιόντουσαν στους κεντρικούς δρόμους φρόντιζαν να κάνουν διάκριση μεταξύ των αστυνομικών και των στρατιωτών. Σε κάθε τους εμφάνιση, οι τελευταίοι γίνονταν δεκτοί με επευφημίες και αντιπολεμικές εκκλήσεις. Από την άλλη, τα αστυνομικά τμήματα έγιναν στόχος σφοδρότατων επιθέσεων. Αυτή η έξυπνη προσέγγιση αποδείχτηκε ιδιαίτερα επιτυχημένη. Η αστυνομία σπανίως εμφανιζόταν ενώ στο Πασέο δε Κολόν μια διμοιρία δραγόνων αρνήθηκε να ανοίξει πυρ κατά του πλήθους. Οι σιδηροδρομικές γραμμές που οδηγούσαν στην πόλη ανατινάχτηκαν, αποκόπτοντας προσωρινά τη Βαρκελώνη από τις φρουρές που στρατοπέδευαν έξω από την πόλη. Στις εργατικές συνοικίες υψώθηκαν οδοφράγματα και μοιράστηκαν όπλα. Οι γυναίκες έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέγερση και συμμετείχαν συχνά στην ανταλλαγή πυροβολισμών. Ο αγώνας δεν αφύπνισε μόνο τους εργάτες και τους Μουρθιάνους αλλά και τα *déclassés* στοιχεία της Βαρκελώνης και ιδιαίτερα τις πόρνες.

Η εξέγερση δεν κατεστάλη λόγω της απουσίας κάποιας ηγεσίας, παρά το μύθο περί των ορίων του λαϊκού αυθορμητισμού. Το κρίσιμο πρόβλημα ήταν η έλλειψη συμπαράστασης εκτός των ορίων της Καταλονίας. Η διακοπή των επικοινωνιών ανάμεσα στη Βαρκελώνη και την υπόλοιπη Ισπανία λειτούργησε προς όφελος της κυβέρνησης, η οποία παρουσίασε την εξέγερση σαν ένα αποκλειστικά αυτονομιστικό κίνημα. Η μη καταλανική εργατική και αγροτική τάξη, εφησυχασμένη από την ψευδή ερμηνεία των γεγονότων, δεν κατέβαλλε την παραμικρή προσπάθεια για να βοηθήσει τους επαναστάτες. Πέρα από τους εργάτες μερικών παρακείμενων βιομηχανικών πόλεων που συμπαράσταθηκαν, το προλεταριάτο της Βαρκελώνης αγωνίστηκε μόνο του και πολέμησε με μεγάλο θάρρος και πρωτοβουλία. Την Τετάρτη 28 Ιουλίου μεγάλη στρατιωτικά

αποσπάσματα έφτασαν στην πόλη και παρατάχτηκαν εναντίον των επαναστατών. Οι σφοδρές μάχες συνεχίστηκαν και την επόμενη μέρα. Στις περιοχές του Κλोट και του Πουέμπλο Νουέβο, η αντίσταση των εργατών υπήρξε τόσο λυσσαλέα που χρειάστηκε το πυροβολικό για να εκκαθαρίσει τα οδοφράγματα. Ακόμα και όταν κατεδαφίστηκαν τα οδοφράγματα, οι πεισματικές μάχες μεταφέρθηκαν σε κτίρια και σε στέγες.

Σε άλλες περιοχές οι μάχες ήταν σποραδικές. Το ηθικό των εργατών κλονίστηκε όταν έμαθαν ότι η εξέγερσή τους ήταν απομονωμένη. Η UGT για παράδειγμα, η μόνη εθνική εργατική ομοσπονδία που υπήρχε στην Ισπανία εκείνη την περίοδο, εξέδωσε έκκληση για γενική απεργία μόλις το βράδυ της Τρίτης 27 Ιουλίου, δύο μέρες μετά από τον ξεσηκωμό της Βαρκελώνης. Και σαν να μην έφτανε αυτό, η έκκληση διανεμήθηκε μόλις την Τετάρτη και προγραμματίζε την απεργία για την επόμενη Δευτέρα 2 Αυγούστου – δύο μέρες μετά από την καταστολή της εξέγερσης της Βαρκελώνης.

Οι στόχοι της εξέγερσης δεν είναι σαφείς. Οι σοσιαλιστές, όπως έχουμε επισημάνει, θεώρησαν την εξέγερση ως μια αντιπολεμική διαμαρτυρία, οι αναρχικοί ως κοινωνική επανάσταση και οι δημοκρατικοί ως πλήγμα κατά της μοναρχίας. Ήδη από την Τρίτη, η «Τραγική Εβδομάδα» είχε αναπτύξει μια έντονη αντικληρικαλιστική διάσταση που θα τη χαρακτήριζε μέχρι το τέλος της. Πριν περάσει μία εβδομάδα υπολογίζεται ότι είχαν καταστραφεί ογδόντα εκκλησίες, μοναστήρια και καθολικά ιδρύματα πρόνοιας. Είναι πλέον προφανές ότι οι ριζοσπάστες πολιτικοί είχαν υποδαυλίσει την εκτεταμένη καταστροφή εκκλησιαστικών ιδρυμάτων στην προσπάθειά τους να εκτρέψουν τους εργάτες από τον επαναστατικό δρόμο και να τους στρέψουν σε καλοσκαμμένα, αντικληρικαλιστικά κανάλια.

Δεν χρειάζονταν και πολλά για να τελεσφορήσει αυτή η προσπάθεια: η εκκλησία προκαλούσε βαθιά δυσαρέσκεια στους εργάτες και στους μεσοαστούς ριζοσπάστες της Βαρκελώνης. Τα μοναστήρια θεωρούνταν φυλακές μέσα στις οποίες οι ατίθασοι δόκιμοι μοναχοί βασανίζονταν μέχρι να πειθαρχήσουν, διαφορετικά (σύμφωνα με

τις λαϊκές φήμες) απλώς δολοφονούνταν. Αυτή η διάχυτη ατμόσφαιρα των βασανιστηρίων και της φρίκης που καθόριζε τη διάθεση του λαού απέναντι στην εκκλησία οδήγησε σε μια σειρά από μακάβρια περιστατικά. Αφού «απελευθέρωσαν» τους μοναχούς και τις μοναχές, οι καλοπροαίρετοι επιτιθέμενοι άρχισαν να ξεθάβουν πτώματα από τις κρύπτες των μοναστηριών και των νεκροταφείων, αναζητώντας σημάδια βασανιστηρίων. Όταν κάποια από αυτά βρέθηκαν με δεμένα τα μέλη τους (συνήθεια των ιερωνυμιτών καλογραιών), μεταφέρθηκαν στο Δημαρχείο σαν απόδειξη βασανισμού. Σε μια περίπτωση, εναπόθεσαν αρκετά πτώματα στα κατώφλια επιφανών καθολικών λαϊκών. Ταυτόχρονα, ο Ραμόν Κλεμεντέ Γκαρθία, ένας νεαρός και αφελής καρβουνιάρης, άρχισε να χορεύει άσεμνα με ένα λείψανο για να «διασκεδάσει». Συνελήφθη από την Πολιτοφυλακή και αργότερα εκτελέστηκε με την κατηγορία ότι «είχε στήσει οδόφραγμα».*

Οι μάχες στη Βαρκελώνη έληξαν το Σάββατο 31 Ιουλίου, όταν κατελήφθη η Χόρτα, το τελευταίο οχυρό της αντίστασης των εξε-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Η ιστορία αυτή παρουσιάζεται με κάποιες λεπτομέρειες επειδή αποτελεί παράδειγμα εκείνων των φοβερών ανακριβειών που εμφανίζονται σε πολλές αφηγήσεις για τους ισπανούς αναρχικούς και τον Εμφύλιο Πόλεμο. Στη σύντομη αναφορά του στην «Τραγική Εβδομάδα», ο Τζέραλντ Μπρέναν γράφει ότι «Δολοφονήθηκαν μοναχοί, μνήματα βεβηλώθηκαν και εξελίχθηκαν μακάβριες και αλλόκοτες σκηνές, όταν εργάτες χόρευαν στο δρόμο με μουμιοποιημένα σκηνώματα καλογριών». Αυτή η φρικιαστική αφήγηση μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι γράφτηκε σχεδόν πριν από τρεις δεκαετίες στο Λονδίνο, σε μια περίοδο που ο Μπρέναν δεν διέθετε επαρκές ερευνητικό υλικό.

Από την άλλη πλευρά, ο Χιου Τόμας δεν δικαιολογείται το 1961 να επαναλαμβάνει την περιγραφή αυτή στο δικό του βιβλίο για τον Εμφύλιο Πόλεμο. Ο κύριος Τόμας δεν αντιγράφει μόνον ευθέως τον Μπρέναν, αλλά προσθέτει από μόνος του και μερικά εντυπωσιακά επίθετα. Μαθαίνουμε τώρα ότι «μεθυσμένοι εργάτες χόρευαν σαν μανιακοί στους δρόμους με εκταφιασμένα πτώματα καλογριών».

γερμένων. Οι επαναστάτες αγωνίστηκαν μέχρις εσχάτων. Επέμειναν να «πραγματοποιήσουν την επανάσταση», παρά τις συντριπτικά αντίξοες συνθήκες. Όταν έληξε η «Τραγική Εβδομάδα», οι απώλειες της αστυνομίας ήταν μόνον 8 νεκροί και 142 τραυματίες. Ο επίσημος απολογισμός για τους νεκρούς πολίτες ήταν 104, αλλά ο αριθμός αυτός είναι σχεδόν σίγουρα υποτιμημένος και θα πρέπει να συνεκτιμηθεί με τον ισχυρισμό του Μπουενακάσα που αναφέρεται σε 600 νεκρούς. Ο Μπουενακάσα συμμετείχε στην εξέγερση και ο αριθμός αυτός, αν και εξαπλάσιος του επίσημου, πρέπει να ληφθεί υπόψη. Άγνωστος παραμένει ο αριθμός των τραυματιών. Μολονότι ο αντιδραστικός τύπος βρυχιόταν για τις επιθέσεις σε βάρος κληρικών, μόνο δύο μοναχοί εκτελέστηκαν εσκεμμένα. Ήταν σαφές ότι οι επιθέσεις κατά των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων δεν είχαν ως στόχο την αφαίρεση ζώων αλλά, όπως έχει επισημάνει η Τζόαν Κόνελι Ούλμαν, «την καταστροφή της ιδιοκτησίας -τα πλούτη- του κλήρου».

Αμέσως μετά το τέλος της εξέγερσης συστάθηκαν στρατοδικεία για την τιμωρία των επαναστατών. Σύμφωνα με επίσημες αναφορές, με αφετηρία την 1η Αυγούστου και μέσα σε δέκα μήνες παραπέμφθηκαν σε στρατοδικεία 1.725 άτομα ενώ 214 διέφυγαν τη σύλληψη. Μετά από μια πιο προσεκτική εξέταση, τα δικαστήρια αναγκάστηκαν να αποσύρουν τις κατηγορίες που είχαν διατυπωθεί σε βάρος 469 ατόμων και να απαλλάξουν άλλα 584. Τελικά δικάστηκαν και καταδικάστηκαν σε διάφορες ποινές, κυρίως φυλάκισης, περίπου 450 άτομα. Σε θάνατο καταδικάστηκαν 17 άτομα, αλλά μόνο 5 εκτελέστηκαν στις φυλακές Μοντσουίχ. Οι ποινές των υπολοίπων μετατράπηκαν σε ισόβια.

Στις τέσσερις από τις πέντε περιπτώσεις καταδίκης σε θάνατο, οι δίκες στερούνταν ουσιαστικά νομικής υπόστασης: τα θύματα εκτελέστηκαν όχι επειδή είχαν διαπράξει τα σοβαρά αδικήματα για τα οποία κατηγορούνταν, αλλά επειδή οι αρχές ήθελαν να τα χρησιμοποιήσουν για παραδειγματισμό. Προφανώς οι στρατιωτικοί είχαν αποφασίσει να εκτελέσουν ένα τουλάχιστον άτομο για κάθε ένα από

Средняя Азия (Ашгабатский завод) на фоне промышленных предприятий Средней Азии. Видны трубы, выходящие из предприятий.

В настоящее время в Средней Азии и Казахстане ведется строительство новых предприятий, в том числе и в области химической промышленности. В частности, в Ашгабате ведется строительство нового завода по производству аммиака. Этот завод будет иметь мощность 1,2 млн тонн в год. Кроме того, в Ашгабате ведется строительство нового завода по производству серной кислоты. Этот завод будет иметь мощность 1,2 млн тонн в год. Кроме того, в Ашгабате ведется строительство нового завода по производству фосфорной кислоты. Этот завод будет иметь мощность 1,2 млн тонн в год.

В Ашгабате также ведется строительство нового завода по производству калийных удобрений. Этот завод будет иметь мощность 1,2 млн тонн в год. Кроме того, в Ашгабате ведется строительство нового завода по производству натрия. Этот завод будет иметь мощность 1,2 млн тонн в год. Кроме того, в Ашгабате ведется строительство нового завода по производству кальция. Этот завод будет иметь мощность 1,2 млн тонн в год.

ριζοσπάστες ενδιαφέρονταν κυρίως για τις οικονομικές εισφορές του Φερέρ στον αγώνα τους ενώ από την πλευρά τους οι σοσιαλιστές τον περιφρονούσαν. Όλοι σχεδόν θεωρούσαν την πολιτική του υποστήριξη ζημιόγωνα. Ήταν πρόθυμοι να δεχτούν τα χρήματά του (για παράδειγμα, τα κεντρικά γραφεία της Solidaridad Obrera είχαν εκμισθωθεί με δάνειο του Φερέρ) αλλά ελάχιστοι επιθυμούσαν να ακούσουν τις συμβουλές του.

Και όμως, ο άνθρωπος αυτός υπήρξε ειλικρινής επαναστάτης. Σε αντίθεση με ριζοσπάστες ηγέτες όπως ο Ιγλέσιας, ήλπιζε ολόψυχα ότι η γενική απεργία θα μετατρέποταν σε επανάσταση. Η κυβέρνηση και οι κληρικοί τον μισούσαν και ήθελαν να τον καταστρέψουν. Όταν συνελήφθη στις 31 Αυγούστου, αφού για πέντε εβδομάδες κρυβόταν σε σπηλιές του αγροκτημάτος του, οι ανώτεροι κληρικοί της Βαρκελώνης έστειλαν επιστολή στον Μάουρα, απαιτώντας κατηγορηματικά την ανάληψη δράσης κατά του Φερέρ και του Σύγχρονου Σχολείου. Ο Μάουρα απάντησε δημόσια ότι η κυβέρνηση «θα ενεργήσει σύμφωνα με το πνεύμα της επιστολής σας και θα ακολουθήσει τη γραμμή που εσείς υποδεικνύετε».

Επομένως, ο Φρανθίσκο Φερέρ καταδικάστηκε σε θάνατο από ένα στρατοδικείο που είχε λάβει την απόφασή του εκ των προτέρων. Η ακροαματική διαδικασία διήρκεσε μια μέρα. Στην πολιτική αγωγή παραχωρήθηκαν ελευθερίες που σκανδάλισαν την παγκόσμια κοινή γνώμη: ανώνυμες ένορκες καταθέσεις και προφορικές διαδόσεις προσκομίστηκαν σαν επιβαρυντικά στοιχεία σε βάρος του κατηγορουμένου. Φυλακισμένοι για ποινικές παραβάσεις άδραξαν την ευκαιρία που τους προσφέρθηκε και κατέθεσαν κατά του Φερέρ για να μειώσουν την εξοντωτική ποινή τους. Τα στοιχεία που προσκόμισε η υπεράσπιση του Φερέρ εξαφανίστηκαν και η εξέταση των μαρτύρων υπεράσπισης περιορίστηκε σε βαθμό που συγκλόνησε ακόμα και την ισπανική κοινωνία εκείνης της εποχής. Ένας μάρτυρας ισχυρίστηκε ότι ο Φερέρ συμμετείχε στην πυρπόληση των μοναστηριών μιας κοινότητας ενώ στην πραγματικότητα δεν είχε πυρποληθεί κανένα.

Το πρωί της 13ης Οκτωβρίου 1909, ο Φερέρ εκτελέστηκε στις φυλακές Μοντσουίχ. Σύμφωνα με πληροφορίες, πέθανε γαλήνια και με μεγάλο θάρρος. Καθώς οι στρατιώτες τον σημάδευαν με τα όπλα τους, εκείνος φώναζε: «Το νου σας, παιδιά μου! Είμαι αθώος. Ζήτη το *Escuela Moderna!*»

Η δικαστική δολοφονία του Φερέρ εκτός από μια πολύ άδικη πράξη υπήρξε και πολιτική ανοησία. Προκάλεσε μαζικές διαδηλώσεις σε ολόκληρη την Ευρώπη και συνέβαλε άμεσα στην πτώση της κυβέρνησης Μάουρα. Εξίσου σημαντικά ήταν και τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της καταστολής που ακολούθησε την εξέγερση. Η κυβέρνηση χρησιμοποίησε την εξέγερση σαν δικαιολογία για να καθυποτάξει τις καταλανικές ενώσεις, να αναστείλει την έκδοση των αντιπολιτευόμενων εφημερίδων και, στην ουσία, να κλείσει όλα τα ιδιωτικά σχολεία στην ανυπότακτη ύπαιθρο. Μολονότι αμέσως μετά το ξέσπασμα της εξέγερσης είχε εφαρμοστεί στρατιωτικός νόμος στην Ισπανία, ο πλήρης πολιτικός έλεγχος αποκαταστάθηκε στην Καταλονία μόλις στις 7 Νοεμβρίου, έξι σχεδόν εβδομάδες μετά από την αποκατάσταση της τάξης στην υπόλοιπη χώρα. Όπως θα διαπιστώσουμε, τα μέτρα αυτά ριζοσπαστικοποίησαν ακόμη περισσότερο το προλεταριάτο της Καταλονίας και αύξησαν την επιρροή των αναρχοσυνδικαλιστών στο εργατικό κίνημα.

Η «Τραγική Εβδομάδα» συσπείρωσε τους βιομηχάνους γύρω από τη Μαδρίτη και σηματοδότησε το πρώτο μεγάλο βήμα που θα οδηγούσε στο τέλος της ανεξάρτητης αστικής πολιτικής στην Καταλονία. Στην πραγματικότητα, όλοι σχεδόν οι Ισπανοί άρχισαν να αντιμετωπίζουν με καχυποψία τις εκλογικές μεθόδους και στράφηκαν είτε στα πολιτικά τεχνάσματα είτε στην άμεση δράση. Η βιομηχανική αστική τάξη επέστρεψε στην παλιά πρακτική της, εκείνη των παρασκηνιακών συμφωνιών. Οι συντηρητικοί και οι φιλελεύθεροι, μολονότι φιλονικούσαν ασταμάτητα μεταξύ τους, άρχισαν να ανησυχούν για τη διεξαγωγή των εκλογών. Τα μέλη των προνομιούχων τάξεων άρχισαν να ζουν κάτω από ένα και μοναδικό σύννεφο: τον κίνδυνο μιας μαζικής εξέγερσης από το προλεταριάτο των

πόλεων. Η εσωτερική παράλυση αυτών των τάξεων έτεινε να αποσυντονίσει ολόκληρο το συνταγματικό σύστημα, περιορίζοντας την πολιτική ζωή σε ενδοκυβερνητικούς χειρισμούς.

Από ειρωνεία της τύχης, η εξέγερση στην Βαρκελώνη μπορεί να είχε παρατείνει για λίγο τη ζωή του ετοιμοθάνατου τουρνισμού –όπως ακριβώς τον είχε ξαναζωντανέψει η φεντεραλιστική εξέγερση του 1873– αν δεν μεσολαβούσαν οι μηχανοραφίες του νεαρού βασιλιά Αλφόνσου ΙΓ΄. Η κατάφωρη επέμβασή του στις κοινοβουλευτικές υποθέσεις έμελλε να αποβεί μοιραία για τον κοινοβουλευτισμό και οδήγησε άμεσα στη δικτατορία του Πρίμο δε Ριβέρα τη δεκαετία του 1920.

Ο πρώτος μονάρχης της Παλινόρθωσης, ο Αλφόνσος ΙΒ΄, είχε συμβιβαστεί με το συνταγματικό καθεστώς των δεκαετιών του 1870 και του 1880. Κυβερνούσε η ολιγαρχία των γαιοκτημόνων και η μοναρχία σε γενικές γραμμές υπάκουε. Αν οι ολιγαρχικοί μπορούσαν να προβλέψουν το ρόλο που θα έπαιζε ο διάδοχός του, θα οδύρονταν όταν πέθανε ο βασιλιάς το Νοέμβριο του 1885. Θα έβλεπαν την πραγματικότητα μετά από δύο δεκαετίες. Ο δεύτερος μονάρχης της Παλινόρθωσης, ο Αλφόνσος ΙΓ΄, είχε γεννηθεί έξι μήνες μετά το θάνατο του πατέρα του. Η μητέρα του, η δόνα Μαρία Κριστίνα, δεν παρενέβη ποτέ για να απειλήσει το πρόγραμμα πολιτικής σταθεροποίησης του Κάνοβας και οι δεκαετίες αυτές υπήρξαν οι πιο σταθερές στη σύγχρονη ισπανική ιστορία. Η βιομηχανική ανάπτυξη εξελίχτηκε με σχετικά γρήγορους ρυθμούς. Ο ρόλος του στρατού στην πολιτική υποβαθμίστηκε, οι καρλιστές αφομοιώθηκαν βαθμιαία από την καθεστηκυία τάξη και το εργατικό κίνημα καταστέλλόταν σε τακτά χρονικά διαστήματα, κάθε φορά που η ανάπτυξή του αποκτούσε ανησυχητικές διαστάσεις.

Ενώ όμως ο Κάνοβας οικοδομούσε αυτό το νέο πολιτικό καθεστώς, οι στρατιωτικοί ανέλαβαν το νεαρό βασιλιά που εκπαιδεύτηκε κατά τα πρότυπα ενός στρατιωτικού πρίγκιπα. Ζούσε εν μέσω παρελάσεων, σπαθιών, στολών και αξιωματικών οι οποίοι τον μύησαν στα προνόμια της ηγεμονίας. Όταν ανέβηκε στο θρόνο το

1902, αυτό το μισό αγόρι-μισός στρατηγός, άρχισε να δείχνει ενδιαφέρον για τα βασιλικά του προνόμια, γεγονός που ενοχλούσε. Το σύνταγμα της Παλινόρθωσης του 1876 παρείχε στη μοναρχία το δικαίωμα να διορίζει και να απολύει τους πρωθυπουργούς της Ισπανίας και στα τέλη του 1909 ο Αλφόνσος αποφάσισε να ασκήσει τη βασιλική εξουσία του με πιο άμεσο τρόπο. Όταν ο Μάουρα βρέθηκε αντιμέτωπος με τις συστηματικές κωλυσιεργίες των φιλελευθέρων στα Κόρτες και προσπάθησε να ενισχύσει τη θέση του ζητώντας από το θρόνο ψήφο εμπιστοσύνης, ο Αλφόνσος αιφνιδίασε τον συντηρητικό πρωθυπουργό αποδεχόμενος τη για τυπικούς λόγους παραίτησή του και αντικαθιστώντας τον με το φιλελεύθερο Μορέτ. Με αυτή την ύπουλη ενέργεια ο Αλφόνσος έδωσε ουσιαστικά τέλος στον τουρνισμό, ένα σύστημα που για ένα τέταρτο του αιώνα είχε σταθεροποιήσει το κυβερνητικό σύστημα της Ισπανίας.

Αν ο Μάουρα ήλπιζε ότι θα χρησιμοποιούσε την καταστολή για να ενισχύσει την επιρροή του στην κυβέρνηση, σύντομα οι ελπίδες του θα διαψεύδονταν. Παρόλο που διέθετε την πλειοψηφία στα Κόρτες, καθαιρέθηκε επειδή οι χειρισμοί του κατά την «Τραγική Εβδομάδα» και η υπόθεση Φερέρ είχαν βαθύνει το χάσμα μέσα στη χώρα και είχαν στρέψει την παγκόσμια κοινή γνώμη κατά της Ισπανίας. Είναι δύσκολο να διαπιστωθεί για πόσο καιρό θα είχε επιβιώσει η κυβέρνηση του Μάουρα, αν είχε τη στήριξη του βασιλιά. Προφανώς η όλη δομή που είχε δημιουργηθεί από τον Κάνοβας βρισκόταν ήδη σε αποσύνθεση και η ανάμειξη του Αλφόνσου στις υποθέσεις της ολιγαρχίας ήταν αναμφίβολα αποτέλεσμα και όχι απλώς ένας συντελεστής της παρακμής της. Ούτως ή άλλως, με το τέλος της κυβέρνησης Μάουρα, το σύστημα του Κάνοβας για μια πειθαρχημένη εναλλαγή των κομμάτων άρχισε να παραχωρεί τη θέση του σε ανεύθυνες εσωτερικές διαμάχες ανάμεσα σε εξαχρειωμένες πολιτικές φατρίες, οδηγώντας αναπόφευκτα στη σταδιακή κατάρρευση της συνταγματικής δομής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Η CNT

Τα Πρώιμα Χρόνια

Η δεκαετία που ακολούθησε την «Τραγική Εβδομάδα» σηματοδοτεί την ώριμη περίοδο του ισπανικού αναρχισμού, την εποχή που το κίνημα προσέλαβε μαζικές διαστάσεις και αναπτύχθηκε πλήρως ως προς την τακτική του και τις οργανωτικές του μορφές. Την περίοδο αυτή κάνει επίσης την εμφάνισή της η CNT, η μεγαλύτερη από όλες τις ελευθεριακές οργανώσεις που θα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο.

Η ωρίμανση του ισπανικού αναρχισμού υπήρξε μια σύνθετη διαδικασία ενοποίησης και συνδυασμού προγενέστερων μεθόδων πάλης, οι οποίες στο παρελθόν είχαν χρησιμοποιηθεί υπερβολικά μονόπλευρα έτσι ώστε να αποκλείει η μία την άλλη. Κατά την περίοδο της Διεθνούς, οι αναρχικοί προσπαθούσαν να βρουν το δρόμο για τη δημιουργία μιας συνεκτικής ενότητας θεωρίας και πρακτικής και ασκούσαν πολύ περιορισμένη επιρροή στην ισπανική εργατική τάξη. Αυτή ήταν ενδεχομένως η πιο πειραματική περίοδος στην πρώιμη ιστορία του κινήματος. Οι μέθοδοί του –η γενική απεργία σε συνδυασμό με τις κατά τόπους εξεγέρσεις– μπορούσαν να αναπτυχθούν μόνο σε ένα πολύ περιορισμένο επιχειρησιακό στάδιο, στα πλαίσια ενός ιστορικού υπόβαθρου στο οποίο κυριαρχούσε ο φεντεραλισμός. Στη δεκαετία του 1880 και στις αρχές της δεκαετίας του 1890, οι αναρχικές τακτικές είχαν στραφεί –υπό την επίδραση κυρίως των Ανδαλουσιανών– προς μια πολιτική εξεγέρσεων τοπικού χαρακτήρα με αποκορύφωμα την εξέγερση στο Χε-

ρέθ. Στη συνέχεια υπήρξε μια νέα μετατόπιση, αυτή τη φορά προς τις *atentados* και τις συνωμοτικές δραστηριότητες της δεκαετίας του 1890. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου υπήρχαν πάντα οι αναρχικοί εκείνοι που έδιναν έμφαση στα λιγότερο θεαματικά καθήκοντα της προπαγάνδας και της οργάνωσης εργατικών ενώσεων. Με την πάροδο του χρόνου, όλες αυτές οι τακτικές άρχισαν να συνδυάζονται χωρίς να θεωρείται πλέον ότι η μία αποκλείει την άλλη. Οι ισπανοί αναρχικοί αφού εξάντλησαν την αποκλειστική χρήση της κάθε ξεχωριστής μεθόδου σαν πανάκεια άρχισαν πλέον να τις συνενώνουν ως πολύμορφα στοιχεία μέσα στη συνολική δομή του αναρχοσυνδικαλισμού. Η γενική απεργία συνδυάστηκε με τοπικές εξεγέρσεις, με ένα αδιάκοπο προπαγανδιστικό σφυροκόπημα, με άμεση δράση μεμονωμένων ατόμων ή μικρών ομάδων και με επίμονη οργάνωση συνδικαλιστικών ενώσεων έτσι ώστε το κάθε ξεχωριστό στοιχείο να ενισχύει με έναν ευέλικτο τρόπο τα υπόλοιπα. Σε αυτή την προσαρμοστικότητα και στον απλό και ελεύθερο συνδυασμό τακτικών οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η αξιοθαύμαστη ανάπτυξη του κινήματος τα επόμενα χρόνια. Το βασικό πρόβλημα πλέον ήταν η ανάπτυξη ελευθεριακών οργανωτικών δομών ικανών να συμπεριλάβουν αυτό το ευρύ φάσμα τακτικών και να προωθήσουν τη χρήση τους σε εθνική κλίμακα.

Τέτοιες οργανωτικές μορφές ωρίμασαν σταδιακά, σχεδόν ασυνείδητα, με τη βοήθεια της αποσύνθεσης των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών στην Ισπανία. Μετά το 1909, το συνταγματικό σύστημα εξασθένησε τόσο πολύ από τις εσωτερικές πολιτικές διαμάχες που ήταν αδύνατο να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα καταστολής ή να γίνουν ικανοποιητικές μεταρρυθμίσεις. Ο Μάουρα είχε πραγματικά προσπαθήσει να στηρίξει την ολιγαρχία και να συντρίψει το εργατικό κίνημα. Τον Ιούνιο του 1907 είχε αποπειραθεί να υπονομεύσει το δικαίωμα της λαϊκής ψήφου και να μειώσει την επιρροή των *caciques*, εισάγοντας εκλογικά «συλλογικά» προνόμια που παρείχαν δικαίωμα ψήφου σε ιδρύματα ενώ περιόρισε την ατομική ψήφο. Οι φιλελεύθεροι και οι δημοκρατικοί αντιμετώπισαν

εχθρικά αυτή την πολιτική καθώς πίστευαν ότι προοιωνιζόταν μια μεταστροφή σε ένα μονολιθικό συντηρητικό καθεστώς. Επτά μήνες αργότερα, όταν ο υπουργός Εσωτερικών του Μάουρα, ο Λα Θιέρβα, εμφάνισε ένα «Νόμο περί Τρομοκρατίας», που παρείχε σε ειδικές επαρχιακές επιτροπές καταλυτικές εξουσίες για την καταστολή των αναρχικών «τρομοκρατών», την αναστολή της έκδοσης των εντύπων τους και την εξορία των στρατευμένων εργατών, ξεσηκώθηκε το σύνολο σχεδόν της ισπανικής αντιπολίτευσης.

Το Φιλελεύθερο Κόμμα που, σε σύγκριση με τους συντηρητικούς, θεωρούσε περισσότερο σημαντικό τον κατευνασμό της επαναστατικής δυσαρέσκειας με παραχωρήσεις, σχημάτισε συμμαχία με τους δημοκρατικούς για να ανατρέψουν την κυβέρνηση. Όταν στις 21 Οκτωβρίου 1909 ο φιλελεύθερος Μορέτ αντικατέστησε τον Μάουρα στην πρωθυπουργία, δεσμεύτηκε δημόσια για ένα λιγότερο καταπιεστικό πρόγραμμα. Το Νοέμβριο, η υπόθεση τεσσάρων αναρχικών που κατηγορούνταν για στάση στη διάρκεια της «Τραγικής Εβδομάδας» αφαιρέθηκε από τη δικαιοδοσία του στρατοδικείου και ανατέθηκε σε πολιτικό δικαστήριο. Μερικές μέρες αργότερα, έγινε άρση του στρατιωτικού νόμου στην Καταλονία και τελικά εξαγγέλθηκε γενική αμνηστία για τους φυλακισμένους επαναστάτες του Ιουλίου. Η φιλελεύθερη αυτή ατμόσφαιρα συνεχίστηκε και τον επόμενο χρόνο, όταν ο Μορέτ αντικαταστάθηκε από τον φιλελεύθερο Χοσέ Καναλέχας, η κυβέρνηση του οποίου κατά κοινή ομολογία προσανατολίστηκε στη μεταρρύθμιση και στη διεύρυνση των πολιτικών ελευθεριών.

Το καταλανικό εργατικό κίνημα άρχισε να επανεμφανίζεται. Στις 18 Δεκεμβρίου 1909 η Εργατική Αλληλεγγύη οργάνωσε μια ειδική συνδιάσκεψη για την ανασύστασή της. Την παρακολούθησαν αντιπρόσωποι από μόλις 27 σωματεία ενώ άλλα 40 υποσχέθηκαν τη συμμετοχή τους – μια ουσιαστική μείωση, αν λάβουμε υπόψη τα 108 σωματεία που εκπροσωπούνταν στη συνδιάσκεψη του Απριλίου, πριν από οκτώ μήνες. Τα μέλη της εργατικής ομοσπονδίας είχαν μειωθεί από 15.000 σε περίπου 4.500. Μια αξιοθρήνητα ηττο-

παθής ατμόσφαιρα κυριάρχησε σε αυτή τη συγκέντρωση. Οι αντιπρόσωποι βιάστηκαν να αποκηρύξουν κάθε επίσημη σχέση με τη γενική απεργία του Ιουλίου και κάθε ιδεολογική ταύτιση με τον Φερέρ. Τον Ιούνιο, η Εργατική Αλληλεγγύη ήλπιζε ότι θα μπορούσε να επεκτείνει την Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Καταλονίας σε εθνικό επίπεδο. Τώρα, αυτά τα αισιόδοξα σχέδια φαίνονταν πολύ μακρινά. «Χωρίς αμφιβολία», σημειώνει ο αναρχικός ιστορικός Χοσέ Πειράτς, «η τρομακτική καταστολή, που κορυφώθηκε με τις εκτελέσεις στο Μοντσουίχ, καθυστέρησε την αποκρυστάλλωση της συνομοσπονδίας».

Κι όμως, μέσα σε διάστημα λίγων μηνών ο τροχός άρχισε να γυρίζει για μια ακόμα φορά προς όφελος της ίδρυσης μιας εθνικής συνομοσπονδίας. Η παρακμή της Εργατικής Αλληλεγγύης μετά την «Τραγική Εβδομάδα» είχε τουλάχιστον ένα ωφέλιμο στοιχείο: οι πιο μετριοπαθείς εργατικοί ηγέτες αποσύρθηκαν προσωρινά, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο στην αναρχική επιρροή που ενισχύθηκε όταν αποκαταστάθηκε η τιμή του Φερέρ. Οι άδικες κατηγορίες σε βάρος του και το συνακόλουθο μαρτύριό του δημιούργησαν (σύμφωνα με τα λόγια του Διάθ δελ Μόραλ) «μια ανάταξη του συνδικαλισμού και του αναρχισμού στη χερσόνησο». Τελικά, άρχισε να διαμορφώνεται μια έντονη ανάγκη για τη δημιουργία μιας εθνικής συνομοσπονδίας στους κόλπους των εργατικών ενώσεων εκτός Καταλονίας, εκεί όπου η καταστολή του Μάουρα είχε λάβει πιο ήπιες διαστάσεις.

Στις 30 Οκτωβρίου 1910 αντιπρόσωποι από τοπικές ομοσπονδίες ολόκληρης της Ισπανίας συνεδρίασαν στο *Palacio de Bellas Artes* στη Βαρκελώνη, σε μια ανεπίσημη τριήμερη ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών. Στη συγκέντρωση αυτή, που είχε συγκληθεί από την αναδιοργανωμένη Συνομοσπονδία Εργασίας της Καταλονίας (την περιφερειακή οργάνωση της Εργατικής Αλληλεγγύης), λήφθηκε τελικά η απόφαση για την ίδρυση μιας νέας εθνικής εργατικής συνομοσπονδίας: της *Confederación Nacional de Trabajo* (Εθνικής Συνομοσπονδίας Εργασίας), της διάσημης CNT. Η κίνηση δρομολογήθηκε ουσιαστικά κατά το Α' συνέδριο της CNT

At the 1968 Democratic National Convention in Chicago, Illinois, a large crowd of people gathered to support the party's presidential nominee, Hubert H. Humphrey. (AP Photo/Charles S. Johnston)

When another presidential election was held in 1968, Lyndon B. Johnson, who had been the Democratic nominee in 1964, was defeated by Richard Nixon, the Republican nominee. Johnson's loss was a result of a combination of factors, including his perceived involvement in the Vietnam War, his health problems, and the growing popularity of the anti-establishment candidate, Hubert H. Humphrey. Johnson's defeat marked the end of his political career and the beginning of a new era in American politics.

Johnson's political career was marked by a series of achievements, including his role in the passage of the Civil Rights Act of 1964 and the Voting Rights Act of 1965. He was also instrumental in the passage of the Great Society programs, which aimed to eliminate poverty and racial injustice. Johnson's leadership was a defining moment in American history.

ción Regional del Trabajo de Cataluña (Περιφερειακή Συνομοσπονδία Εργασίας της Καταλονίας). Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν και άλλες περιφερειακές συνομοσπονδίες από τοπικές ενώσεις σε κάθε επαρχία έτσι ώστε την περίοδο της Δεύτερης Δημοκρατίας είχαν φτάσει τις οκτώ. Η εθνική οργάνωση ήταν στην ουσία μια χαλαρή συλλογικότητα από περιφερειακές συνομοσπονδίες οι οποίες προέκυπταν από τις επαρχιακές (τοπικές και διαμερισματικές) συνομοσπονδίες και στη βάση από τα *sindicatos*, τις μεμονωμένες εργατικές ενώσεις. Τα *sindicatos* αυτά (που παλαιότερα ήταν γνωστά με το εντυπωσιακό όνομα *sociedades de resistencia al capital*: ενώσεις αντίστασης στο κεφάλαιο) είχαν δημιουργηθεί πάνω σε επαγγελματική βάση και με τον τυπικό συνδικαλιστικό τρόπο είχαν ομαδοποιηθεί σε *federaciones locales* και *sindicatos de oficio*, τοπικές και επαγγελματικές ομοσπονδίες. Για το συντονισμό της δομής αυτής, τα ετήσια συνέδρια της CNT εξέλεξαν μια Εθνική Επιτροπή, πρώτη λειτουργία της οποίας ήταν η αλληλογραφία, η συλλογή στατιστικών στοιχείων και η αλληλεγγύη προς τους φυλακισμένους.

Ο γενικός γραμματέας της Εθνικής Επιτροπής και οι γραμματείς των Περιφερειακών Επιτροπών ήταν τα μοναδικά έμμισθα στελέχη της Συνομοσπονδίας. Στη διάρκεια των πρώτων ετών τη θέση του γενικού γραμματέα κατείχε ο Χοσέ Νέγκρε. Σε αντίθεση με την UGT των σοσιαλιστών, η CNT απέφυγε κάθε εκδήλωση γραφειοκρατίας και συγκεντρωτισμού. Βασιζόταν κυρίως στην πρωτοβουλία των τοπικών οργάνων της, στις επαρχιακές και στις περιφερειακές συνομοσπονδίες για να φέρουν σε πέρας το έργο της οργάνωσης. Δεν δημιουργήθηκε απεργιακό ταμείο. Αναμενόταν ότι οι απεργίες θα ήταν σύντομες και, εφόσον κρινόταν απαραίτητο, βίαιες, όπως άρμοζε σε μια επαναστατική οργάνωση που ως βασικό της στόχο είχε την ανατροπή του καπιταλισμού. Σκοπός της CNT –όπως τουλάχιστον πίστευαν οι αναρχικοί αγωνιστές της– ήταν να διατηρήσει ζωντανό το πνεύμα της εξέγερσης και όχι να το σβήσει με επιμέρους μεταρρυθμίσεις και μακροχρόνιες, φθορο-

ποιές απεργίες. Ωστόσο, καθιερώθηκε ταμείο για την παροχή οικονομικής βοήθειας προς τους φυλακισμένους και τις οικογένειές τους το οποίο προέβλεπε και ένα σημαντικό ποσό για τα «ορθολογιστικά σχολεία». Ελάχιστες εργατικές οργανώσεις ασχολήθηκαν όσο η CNT με την υπεράσπιση των φυλακισμένων μελών τους και με την πολιτιστική, πνευματική και ηθική ανύψωση της εργατικής τάξης. Η φράση *emancipación integral de los trabajadores* (πλήρης χειραφέτηση των εργατών) εμφανίζεται σε όλα τα σημαντικά ντοκουμέντα αυτής της εκπληκτικής οργάνωσης.

Πώς όμως λειτούργησε η CNT; Για μια πρώτη απάντηση μπορεί κανείς να στραφεί στο καταστατικό της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Καταλονίας, η οποία έθεσε τις κατευθυντήριες γραμμές για το εθνικό κίνημα συνολικά. Η οργάνωση είχε δεσμευτεί στην «άμεση δράση». Απέριπτε κάθε «παρέμβαση πολιτικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα». Οι συνδεδεμένες επαρχιακές και τοπικές ομοσπονδίες «ιδιοκούνται με τη μεγαλύτερη δυνατή αυτονομία, πράγμα που σημαίνει ότι έχουν απόλυτη ελευθερία σε όλα τα επαγγελματικά ζητήματα που σχετίζονται με τα μεμονωμένα επιτηδεύματα τα οποία ενσωματώνουν». Κάθε μέλος όφειλε να καταβάλλει μηνιαία εισφορά από δέκα θεντίμια,* ένα συμβολικό ποσό, που μοιραζόταν εξίσου ανάμεσα στην τοπική οργάνωση, την Περιφερειακή Συνομοσπονδία, την Εθνική Συνομοσπονδία, ένα ειδικό ταμείο για τους «κοινωνικούς κρατούμενους» και τη *Solidaridad Obrera*, την εφημερίδα της οργάνωσης.

Η Περιφερειακή Επιτροπή –το περιφερειακό ισοδύναμο της Εθνικής Επιτροπής της CNT– ήταν ένα διοικητικό όργανο. Παρόλο που έπαιζε έναν καθαρά καθοδηγητικό ρόλο στο συντονισμό της δράσης, ήταν δεσμευμένο από την πολιτική που χάραζε το ετήσιο περιφερειακό συνέδριο. Σε έκτακτες καταστάσεις η επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να συμβουλευέται τα τοπικά όργανα είτε με δημοψήφισμα είτε με γραπτά ερωτήματα. Πέρα από το ετήσιο συνέδριο του

* Σ.τ.Μ. Θεντίμι: το εκατοστό της πεσέτας.

εθνικού κινήματος, διοργανωνόταν ένα ετήσιο περιφερειακό συνέδριο το οποίο εξέλεγε την Περιφερειακή Επιτροπή. Το καταστατικό του δεν προέβλεπε διατάξεις για την ανάκληση των μελών της Επιτροπής –μια σημαντική παράλειψη– αλλά παρείχε τη δυνατότητα της διοργάνωσης εκτάκτων συνεδρίων μετά από απαίτηση της πλειοψηφίας των τοπικών ομοσπονδιών. Για να οργανωθεί ένα τακτικό συνέδριο, οι τοπικές ομοσπονδίες έπρεπε να ειδοποιηθούν τρεις μήνες πριν «έτσι ώστε να μπορούν να προετοιμάσουν τα θέματα προς συζήτηση». Ένα μήνα πριν από το συνέδριο, η Περιφερειακή Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να δημοσιεύσει τα προτεινόμενα θέματα στην εφημερίδα της συνομοσπονδίας, έτσι ώστε οι εργάτες να έχουν το χρονικό περιθώριο να καθορίσουν τη στάση τους απέναντι στα συγκεκριμένα ζητήματα και να καθοδηγήσουν αναλόγως τους αντιπροσώπους τους. Οι αντιπρόσωποι στο συνέδριο, η ψήφος των οποίων είχε ισχύ που καθοριζόταν από τον αριθμό των μελών που εκπροσωπούσαν, εκλέγονταν από γενικές συνελεύσεις εργατών που τις διοργάνωναν οι τοπικές και *comarcas* [επαρχιακές] ομοσπονδίες.

Σε πρακτικό επίπεδο, η CNT ήταν πιο δημοκρατική από ό,τι φαίνεται να δηλώνει το καταστατικό της. Η οργάνωση έσφυζε από ζωντάνια στη βάση της που ασκούσε αποτελεσματικό έλεγχο και ανέπτυσε σημαντικές πρωτοβουλίες. Τα *centros obreros* που είχαν ιδρύσει οι αναρχικοί την περίοδο της Διεθνούς δεν ήταν απλώς τα τοπικά γραφεία της συνομοσπονδίας. Ήταν χώροι συνάντησης και πολιτιστικά κέντρα όπου τα μέλη πήγαιναν για να ανταλλάξουν απόψεις, να διαβάσουν και να παρακολουθήσουν μαθήματα. Επιτροπές στελεχωμένες αποκλειστικά από απλούς εργάτες διαχειρίζονταν όλες τις υποθέσεις της τοπικής CNT. Φυσικά δεν υπήρχαν έμμισθα στελέχη. Παρόλο που η συνομοσπονδία συνεδρίαζε επίσημα κάθε τρεις μήνες, τα σαββατόβραδα και τα απογεύματα της Κυριακής γίνονταν «συσκέψεις εκπαιδευτικού χαρακτήρα». Η επιτροπή της τοπικής ένωσης περιελάμβανε χαρακτηριστικά έναν πρόεδρο, αρκετούς αντιπροέδρους και γραμματείς, μια μικρή ομάδα «ιλογιστών» για την τήρηση των οικονομικών και ένα βιβλιοθηκά-

ριο.* Η αλληλεγγύη των *sindicatos* ήταν τόσο έντονη που σπανίως έμενε μια απεργία απομονωμένη σε κάποια περιοχή. Κάθε απεργία έτεινε να πυροδοτεί κι άλλες σε ένδειξη συμπαράστασης ή να προκαλεί την ενεργή βοήθεια από άλλα *sindicatos*. Αυτή η κατάσταση ήταν μια πραγματικότητα ιδιαίτερα για τα μεγάλα αναρχικά κέντρα όπως η Σαραγόσα, όπου το κίνημα είχε ριζώσει για τα καλά.

Πρωταρχικός κανόνας ήταν η συμμόρφωση στις επιθυμίες των μελών. Στα ετήσια συνέδρια, για παράδειγμα, πολλοί αντιπρόσωποι προσέρχονταν έχοντας σαφείς εντολές για την ψήφιση κάθε σημαντικού ζητήματος. Αν αποφασιζόταν κάποια ανάλυση δράσης, καμία από τις αντιπροσωπείες που διαφωνούσαν ή αισθάνονταν ότι αυτό ήταν πέρα από τις δυνάμεις των μελών της δεν ήταν υποχρεωμένη να συμμορφωθεί με την απόφαση. Η συμμετοχή ήταν εντελώς εθελοντική. Αρκετά συχνά αυτή η εθελοντική προσέγγιση οδήγησε σε όλα τα πρακτικά αποτελέσματα που χαρακτηρίζουν το συγκεντρωτισμό, αλλά χωρίς να δημιουργηθούν οι συνήθεις στάσιμες διαρθρωτικές δομές που προσιδιάζουν σ' αυτόν. Σε άλλες περιπτώσεις οδήγησε σε σποραδικά, άκαιρα ξεσπάσματα που εύκολα σύντριψε η κυβέρνηση. Αυτές όμως οι εκρήξεις οφείλονταν συνήθως στην υπερβολική αυτοπεποίθηση των τοπικών ενώσεων της CNT, ένας υπερβολικός ζήλος που μπορούσε να διορθωθεί μόνο με την εμπειρία.

Το 1911 η CNT ήταν ακόμα πολύ ανώριμη και η λαμπερή αισιοδοξία της για τις προοπτικές της λίγο έλειψε να στοιχίσει πολύ

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο αναγνώστης θα πρέπει να λάβει υπόψη το γεγονός ότι το κίνημα των ισπανών εργατών είχε επίσημο χαρακτήρα και έβριθε από μεγαλότομους τίτλους για στελέχη και «επιτροπές». Ακόμα και σήμερα, οι συνδιασκέψεις των ενώσεων των εξόριστων και των ριζοσπαστικών οργανώσεων έχουν αρκετά τυπικό χαρακτήρα τουλάχιστον όσον αφορά στους γηραιότερους. Οι ισπανοί εργάτες, όπως όλοι οι παρίες σε μια άκρως στρωματοποιημένη κοινωνία, αντιμετώπιζαν με μεγάλη σοβαρότητα το κύρος των οργανώσεών τους και τη διαχείριση των υποθέσεών τους. Δυστυχώς, το μόνο που μπορούσαν να σκεφτούν για να υπογραμμίσουν αυτό το γεγονός ήταν να αντιγράψουν τις κυρίαρχες τάξεις.

ακριβά. Λίγο καιρό αφότου το συνέδριο προχώρησε στην ίδρυση της εθνικής συνομοσπονδίας, αποφάσισε μυστικά να οργανώσει γενική απεργία ως ένδειξη συμπαράστασης προς τους εργάτες του Μπιλμπάο και ως διαμαρτυρία κατά του πολέμου στο Μαρόκο. Η απεργία είχε σχεδιαστεί για τις 16 Σεπτεμβρίου – πέντε μόλις ημέρες μετά την ίδρυση της CNT. Η γενική απεργία ξεκίνησε στη Σαραγόσα και γρήγορα εξαπλώθηκε στη Χιχόν, στη Βαλένθια και στη Σεβίλη. Επιμέρους απεργίες ξέσπασαν επίσης στο Οβιέδο, στη Λα Κορούνια, στη Μάλαγα, στο Σανταντέρ και σε άλλες πόλεις. Στην Κουγιέρα, μια πόλη κοντά στη Βαλένθια, η γενική απεργία έλαβε τη μορφή κανονικής εξέγερσης. Οι εργάτες κατέλαβαν για αρκετές ώρες τα γραφεία της κοινότητας και στη διάρκεια της εξέγερσης σκότωσαν το δήμαρχο και ένα δικαστή. Στη Μαδρίτη το κίνημα ματαιώθηκε από τους σοσιαλιστές, οι οποίοι χρησιμοποίησαν την επιρροή τους στην πρωτεύουσα για να εμποδίσουν το ξεκίνημα της απεργίας. Όσο κι αν αυτό προκαλεί έκπληξη, καμία απεργία δεν εκδηλώθηκε στην αναρχοσυνδικαλιστική Βαρκελώνη, όπου μόλις μερικές μέρες νωρίτερα η CNT είχε οργανώσει το συνέδριό της. Εκεί, οι αρχές ενημερώθηκαν για τα σχέδια της απεργίας από τον Σάντσεθ Βιγιαλόμπος Μορένα, τον αδελφό του Μιγέλ, ο οποίος είχε βοηθήσει στην ίδρυση της απεργιακής επιτροπής τον Ιούλιο του 1909. Τη νύχτα της 14ης Σεπτεμβρίου, η αστυνομία της Βαρκελώνης κύκλωσε πεντακόσιους αγωνιστές της CNT ή *cenetistas* (όπως σύντομα θα αποκαλούνταν τα μέλη της οργάνωσης) και με τη συνεργασία του Λερού, που θεωρούσε τη συνομοσπονδία ως ανταγωνιστική των ριζοσπαστών, κατάφερε να αναχαιτίσει το απεργιακό κίνημα.

Ο φιλελεύθερος πρωθυπουργός Καναλέχας αντέδρασε δυναμικά. Στρατεύματα εισέβαλαν σε όλες τις μεγάλες πόλεις και κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος σε ολόκληρη τη χώρα. Η κυβέρνηση έκλεισε τα *centros obreros* της CNT όπως και τα *casas del pueblo* των σοσιαλιστών καθώς υποψιαζόταν ότι θα στήριζαν την απεργία. Οι εκδόσεις του αναρχικού τύπου ανεστάλησαν και στα υπόλοιπα έντυπα επιβλήθηκε μερική λογοκρισία. Έγιναν συλλήψεις πολλών στρα-

τευμένων εργατών. Οι ηγέτες που συνελήφθησαν αντιμετώπισαν βαριές ποινές. Έτσι άρχισε το πρώτο κύμα φυγής (που έμελλε να επαναληφθεί πολλές φορές) των *cenetistas* στη Γαλλία. Στις 10 Ιανουαρίου 1912 πέντε αναρχικοί καταδικάστηκαν σε θάνατο για τη συμμετοχή τους στην εξέγερση της Κουγιέρα, αλλά η ποινή τους μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη. Ο τελευταίος της ομάδας, ο Χουάν Χοβέρ Κοράλ με το ψευδώνυμο *Chato de Cuqueta*,* γλίτωσε την γκαρότα μετά από παρέμβαση του Αλφόνσου ΙΓ', που ήθελε πλέον να καλοπιάσει την αριστερά.

Η CNT πέρασε στην παρανομία. Τα έντυπά της εξαφανίστηκαν και τα μέλη της άρχισαν να μειώνονται ραγδαία. Ο Καναλέχας, που τον είχαν υποδεχτεί ως μεταρρυθμιστή πρωθυπουργό, άρχισε να καταστέλλει συνολικά το εργατικό κίνημα, απομακρύνοντας ακόμα και τους μετριοπαθείς σοσιαλιστές και δημοκρατικούς. Για να σπάσει μια απεργία σιδηροδρομικών το 1912, επιστράτευσε 12.000 εργάτες. Ο φιλελεύθερος πρωθυπουργός θα πλήρωνε ακριβά τη δραστηριότητά του. Ο Μιγέλ Παρδίνιας, ένας νεαρός αναρχικός από την Αραγονία, τον πυροβόλησε θανάσιμα στην Πουέρτα δελ Σολ, την κεντρική πλατεία της Μαδρίτης. Ο Παρδίνιας, τον οποίο ο Μπουενακάσα γνώριζε προσωπικά ως ένα φιλήσυχο και ευγενικό αγόρι, αυτοκτόνησε για να αποφύγει τη σύλληψη. Η καταστολή του κινήματος προκάλεσε ένα νέο κύμα από *atentados*. Τον Απρίλιο του επόμενου χρόνου, ο Χοσέ Σάντσο Αλέγρε, ένας άλλος νεαρός αναρχικός από τη Βαρκελώνη, αποπειράθηκε να δολοφονήσει τον Αλφόνσο ΙΓ' στη διάρκεια μιας στρατιωτικής παρέλασης στη Μαδρίτη. Μολονότι η

* Σ.τ.Εκδ. Ο Χοβέρ ήταν καλλιεργητής ρυζιού, επικεφαλής των απεργιών που σκότωσαν το δικαστή Λόπεθ και άλλους δύο αξιωματούχους. Το ψευδώνυμό του σημαίνει κυριολεκτικά ο «Πλακουτσωμύτης απ' την Κουκέτα». Σε πολλές περιοχές της Ισπανίας το «chato» χρησιμοποιείται στην αρχή ως φιλική προσφώνηση αντίστοιχη του «μόρφη», «μάγκα», «βλάχο». Για τη δίκη των απεργών βλ. εφημερίδα *ABC* 8.12.1911, 9.12.1911, 7.1.1912, 9.1.1912, 16.1.1912 και εφημερίδα *La Vanguardia*, 8.12.1911 και 14.1.1912

απόπειρα απέτυχε, ο Σάντσο Αλέγρε καταδικάστηκε σε θάνατο. Για άλλη μια φορά ο επιεικής μονάρχης μετέτρεψε την ποινή σε ισόβια.

Βαθμιαία η τύχη του αναρχοσυνδικαλιστικού κινήματος άρχισε να αλλάζει, αν και για τα επόμενα χρόνια θα αναπτυσσόταν με αργούς ρυθμούς. Το 1913 ο φιλελεύθερος πρωθυπουργός Ρομανόνες που διαδέχτηκε τον Καναλέχας εξήγγειλε αμνηστία για όλους τους φυλακισμένους που είχαν λάβει μέρος στην απεργία το Σεπτέμβριο του 1911. Ωστόσο η CNT εξακολουθούσε να είναι μια παράνομη οργάνωση. Η δράση της είχε απαγορευτεί από το δικαστήριο της Βαρκελώνης που στη συνέχεια αρνήθηκε να ανακαλέσει την απόφασή του. Παρ' όλα αυτά, η ατρόμητη εργατική συνομοσπονδία εξακολούθησε να δρα στην παρανομία, οργανώνοντας απεργίες και συνεχίζοντας τη ζύμωση στα εργοστάσια.

Το ξέσπασμα του Α' Παγκόσμιου Πολέμου δίχασε ουσιαστικά όλες τις οργανώσεις της εργατικής τάξης βορείως των Πυρηναιών. Η αποσπίρτηση διακεκριμένων αναρχικών ηγετών, όπως ο Κροπότκιν, ο Γκρέιβ και ο Μάλτο στο πλευρό των Συμμάχων, τους οποίους ακολούθησε μια μικρή μερίδα ισπανών αναρχικών με τα έντυπά τους, αιφνιδίασε το κίνημα που στη συντριπτική του πλειοψηφία τάχτηκε κατά του πολέμου. «Αντί για Πόλεμο - Επανάσταση!» κραύγασε το *Ateneo Sindicalista* της Βαρκελώνης σε ένα μανιφέστο που έγραψε ο Αντόνιο Λορέδο και υπογράψαν εκατοντάδες οργανώσεις. Η *Tierra y Libertad* διατήρησε με πάθος τη διεθνιστική γραμμή της, προπαγανδίζοντας μια αντιπολεμική στάση από την πρώτη στιγμή της σύγκρουσης.

Ο Μπουενακάσα ήταν πεπεισμένος ότι η αποσπίρτηση του Κροπότκιν και άλλων ηγετικών μορφών του διεθνούς αναρχικού κινήματος επιτάχυνε το θάνατο του Ανσέλμο Λορένθο. Σε κάθε περίπτωση, ο μέγας πατριάρχης του ισπανικού αναρχισμού πέθανε στις 30 Νοεμβρίου 1914, έχοντας αφιερώσει σχεδόν μισό αιώνα στο ελευθεριακό κίνημα. Εκείνη την περίοδο η CNT, η ίδρυση της οποίας σήμαινε τόσα για τον Λορένθο, δεν αριθμούσε περισσότερα από 15.000 μέλη. Το 1916 η εργατική οργάνωση είχε ανακάμψει σε

βαθμό που ήταν σε θέση να εκδίδει τη *Solidaridad Obrera* σε καθημερινή βάση, αλλά το κίνημα εξακολουθούσε να υφίσταται σφοδρή καταστολή. Η δυναμική αντιπολεμική στάση των αναρχικών προκαλούσε μεγάλη δυσαρέσκεια στην κυβέρνηση. Παρόλο που η Ισπανία διατήρησε την ουδετερότητά της, οι κυρίαρχες τάξεις της ήταν συναισθηματικά δεσμευμένες με τις εμπόλεμες χώρες και είχαν σημαντικά οφέλη από τη συνέχιση του πολέμου.

Την άνοιξη του 1915 το *Ateneo Sindicalista* του Φερόλ προσπάθησε να οργανώσει ένα διεθνές αντιπολεμικό συνέδριο, μια εκδήλωση που προσέλυσε αντιπροσώπους από την Πορτογαλία, τη Βραζιλία και άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένων αντιπροσώπων από σοσιαλιστικές ομάδες νεολαίων της Γαλλίας. Ο Εδουάρδο Ντάτο, ο συντηρητικός πρωθυπουργός, φοβούμενος μήπως εξοργίσει τις εμπόλεμες δυνάμεις στην Ευρώπη, απαγόρευσε τη διάσκεψη λίγο μετά την άφιξη των αντιπροσώπων, αλλά η απαγόρευση δεν εμπόδισε τους καταλανούς *cenetistas* να οργανώσουν μια παράνομη σύσκεψη που είχε ως στόχο την αναδιοργάνωση της βαριά τραυματισμένης CNT.

Ο πόλεμος είχε δημιουργήσει θέσεις εργασίας και μια κάποια οικονομική βελτίωση για τις μάζες του ισπανικού λαού. Παράλληλα όμως προκάλεσε ένα θεαματικό πληθωρισμό των τιμών που εξουδετέρωνε τις μισθολογικές αυξήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορούσε στους ανειδίκευτους και ημειδίκευμένους εργάτες. Για άλλη μια φορά, ένα κύμα δυσφορίας άρχισε να σαρώνει τη χώρα. Αυτή τη φορά η πολιτική δυσαρέσκεια δεν αναπτύχθηκε μόνο στις γραμμές των εργατών αλλά και στον ισπανικό στρατό, στις μεσαίες τάξεις και στη βιομηχανική αστική τάξη. Η κοινωνική κατάσταση στην Ισπανία άρχισε να παίρνει μια πολύ παράξενη τροπή. Τα κόμματα των συντηρητικών και των φιλελευθέρων είχαν ουσιαστικά διασπαστεί σε φατρίες, δυσκολεύοντας σταδιακά τη λειτουργία του παλιού κοινοβουλευτικού συστήματος. Οι δυσαρεστημένοι στρατιωτικοί είχαν αρχίσει να σχηματίζουν *Juntas de Defensa*, ένα σύστημα συμβουλίων που φαινομενικά είχε ομοιότητες με τα εργατικά συνδικάτα, τουλάχιστον ως προς τα αιτήματα. Οι στρατιωτικοί διεκδικούσαν

αρχαιότητα στις προαγωγές, μισθολογικές αυξήσεις και το δικαίωμα της διαπραγματεύσεως με την κυβέρνηση για συνολικές βελτιώσεις στη στρατιωτική υπηρεσία. Ο επικεφαλής τους, συνταγματάρχης Μάρκεθ, που θεωρείτο ένας απλός, έντιμος στρατιωτικός και είχε συμπάθειες στους κύκλους των δημοκρατικών, δεν επιθυμούσε μόνο στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις, αλλά και το τέλος του ολιγαρχικού συστήματος όπως και το τέλος του *casiquismo*, του ελεγχόμενου από τους κομματάρχες πελατειακού συστήματος.

Το 1917 η Ισπανία παρουσίαζε ένα παράξενο θέαμα: ο στρατός, που επί πολλές δεκαετίες είχε αποκλειστεί από την πολιτική, κάτι που είχε προκαλέσει τη γενική ανακούφιση, αντιμετωπιζόταν πλέον σαν η ελπίδα για την πολιτική αναγέννηση. Η βιομηχανική αστική τάξη, ενοχλημένη από τους οικονομικούς περιορισμούς και την υψηλή φορολογία, άρχισε να θεωρεί τους στρατιωτικούς ως τον πιθανό μοχλό για την ανατροπή της ολιγαρχίας των γαιοκτημόνων και την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας προς όφελός της. Ο Φρανθίσκο δε Ασís Καμπό, ο καταλανός βιομήχανος και ηγέτης της *Lliga*, ήρθε σε επαφή με τον συνταγματάρχη Μάρκεθ. Τον ακολούθησαν ο Λερού και διάφοροι δημοκρατικοί, ριζοσπάστες και καταλανοί συντηρητικοί. Οι επαφές επεκτάθηκαν στο εργατικό κίνημα μέσω συμμαχιών που είχαν καλλιεργηθεί ανάμεσα σε σοσιαλιστές και δημοκράτες. Για πρώτη φορά η Ισπανία έδειχνε να βαδίζει προς τη δημιουργία ενός χαλαρού συνασπισμού από συντηρητικούς εκπροσώπους της βιομηχανικής τάξης, μεσοαστούς δημοκράτες, μικροαστούς δημοκράτες και, μέσω των σοσιαλιστών, από μια μεγάλη εργατική ομοσπονδία. Όλα αυτά τα ετερόκλητα και ουσιαστικά εχθρικά μεταξύ τους στοιχεία συσπειρώθηκαν με γνώμονα την έντονη επιθυμία τους να ανατρέψουν τους γαιοκτήμονες κυβερνήτες του κράτους και να εγκαθιδρύσουν ελεύθερα εκλεγμένα Συντακτικά Κόρτες που θα συνέτασσαν ένα νέο, πεφωτισμένο Σύνταγμα για την Ισπανία.

Σε ποια έκταση όμως συμμετείχε η CNT σε αυτόν τον αλλόκοτο συνασπισμό; Η αναρχοσυνδικαλιστική ένωση αναμείχθηκε στο βαθμό που το απαιτούσε η κοινή δράση με την UGT. Στο σημείο

αυτό πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η CNT δεν ήταν ομοιογενής στις απόψεις της. Περιελάμβανε μια ισχυρή συνδικαλιστική τάση, την οποία εκπροσωπούσε ο γενικός γραμματέας της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Καταλονίας Σαλβαδόρ Σεγκί και αργότερα ο Άνχελ Πεστάνια, εκδότης της *Solidaridad Obrera*. Και οι δύο άντρες πίστευαν στον αναρχισμό ως κοινωνικό ιδεώδες και χωρίς αμφιβολία επρόκειτο για ιδιαίτερα έντιμα άτομα, ικανά για μεγάλες θυσίες. Ωστόσο, οι πρακτικές τους αντιλήψεις διαμορφώνονταν ανάλογα με τα καθημερινά ζητήματα και τις οργανωτικές ανάγκες. Έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη για άμεσες κατακτήσεις, ενίοτε σε βάρος των ελευθεριακών αρχών. Ενώ οι έμπλεοι αρχών αναρχικοί, που κυρίως ενδιαφέρονταν για την ανατροπή του κεφαλαίου μέσω της επανάστασης και την εγκαθίδρυση μιας ελευθεριακής κοινωνίας, κινήθηκαν προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Ο Σεγκί ανυπομονούσε να προωθήσει τη συνεργασία με την UGT. Ενδεχομένως να διαπίστωσε ότι μπορούσε να συνυπάρξει καλύτερα με προσγειωμένους σοσιαλιστές όπως ο Πάμπλο Ιγλέσιας και ο Λάργο Καμπαγιέρο παρά με τους «ζηλωτές» της *Tierra y Libertad*. Προς τα τέλη του 1916, η ιδέα για τη δημιουργία μια λειτουργικής συνεργασίας ανάμεσα στις δυο μεγάλες εργατικές οργανώσεις φαινόταν ακαταμάχητη. Τα πολιτικά κόμματα παράπαιαν. Οι βιομήχανοι και η ολιγαρχία ήταν πιο διχασμένοι από ποτέ. Οι εργατικές ενώσεις γνώριζαν ραγδαία ανάπτυξη. Όσο για την αφοσίωση του στρατού στο στέμμα ήταν ιδιαίτερα αμφισβητούμενη. Το υψηλό κόστος ζωής προκαλούσε μεγάλη δυσαρέσκεια στους εργάτες. Τι θα μπορούσε να είναι πιο φυσιολογικό από την εδραίωση μιας σχέσης συνεργασίας στους κόλπους του εργατικού κινήματος;

Η προοπτική αυτή άρχισε να παίρνει πρακτικές διαστάσεις όταν σε μια συνέλευση της CNT στη Βαλένθια αποφασίστηκε επίσημα η διερεύνηση των πιθανοτήτων για την ανάπτυξη κοινής δράσης με την UGT. Μετά από μια «ανταλλαγή ιδεών» οι δύο οργανώσεις επισημοποίησαν τη συμφωνία συνεργασίας που έγινε γνωστή ως «Σύμφωνο της Σαραγόσας». Η συμφωνία επικεντρώθηκε κυρίως

γύρω από ζητήματα οικονομικής φύσης: η CNT και η UGT αποφάσισαν να ζητήσουν από την κυβέρνηση να μειώσει το κόστος ζωής περιορίζοντας τα μονοπώλια, τους κερδοσκόπους και τους εξαγωγείς τροφίμων. Συντάχτηκε ένα σχέδιο που προέβλεπε μια σειρά από κλιμακούμενες ενέργειες που θα ενίσχυαν τα συγκεκριμένα αιτήματα. Το κίνημα έφτασε στο αποκορύφωμά του στις 16 Δεκεμβρίου 1916, όταν οι δύο εργατικές οργανώσεις κάλεσαν μια εντυπωσιακή εικοσιτετράωρη γενική απεργία σε ολόκληρη την Ισπανία ως ένδειξη διαμαρτυρίας για τις αυξήσεις στις τιμές.

Το καλοκαίρι του 1917, η σχέση ανάμεσα στις δύο ενώσεις είχε αποκτήσει έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Είχε έρθει ο καιρός για τους βιομηχάνους, τις δημοκρατικές μεσαίες τάξεις και τους υποστηρικτές του Λερού να ριχτούν σε άμεση αντιπαράθεση με την ολιγαρχία. Τον Ιούνιο, ο νεοδιορισμένος πρωθυπουργός Ντάτο, αντέδρασε στη διογκούμενη επαναστατική απειλή με τη διάλυση των Κόρτες και την αναστολή των συνταγματικών εγγυήσεων. Η *Lliga* ανακάλεσε τους βουλευτές της Καταλονίας στη Βαρκελώνη που αμέσως μετά δήλωσαν ότι αποτελούν Έθνοςυνέλευση με αποστολή την ανανέωση όλης της πολιτικής δομής της Ισπανίας. Η συνέλευση κατάφερε να συγκεντρώσει περίπου 70 βουλευτές από τους 760 και να οργανώσει δύο μυστικές συνεδριάσεις προτού διαλυθεί από την αστυνομία.

Στο σημείο αυτό, η κυβέρνηση αποφάσισε πολύ έξυπνα να προκαλέσει το εργατικό κίνημα σε πρόωγη δράση. Η πρόθεση του Ντάτο ήταν σαφής: να πανικοβάλλει τους *Lligistas* ώστε να επιστρέψουν τρέχοντας στο κυβερνητικό στρατόπεδο και να καταπνίξει την επαναστατική αναταραχή, που επικρατούσε ανάμεσα στους εργάτες, προτού γίνει ανεξέλεγκτη. Η ευκαιρία για αυτό το στρατήγημα παρουσιάστηκε όταν οι εργάτες στους σιδηρόδρομους της *Compañía de Ferrocarriles del Norte* στη Βαλένθια αποφάσισαν να απεργήσουν. Η αιτία της απεργίας δεν είναι ξεκάθαρη. Πολύ πιθανόν να ήταν έργο κάποιου *agent provocateur*, αν και θα μπορούσε να είναι συνέπεια των ελπίδων που είχε δημιουργήσει η σύνοδος των κοινοβουλευτικών στη Βαρκελώνη. Σε κάθε περίπτω-

ση, η κυβέρνηση συμβούλευσε την εταιρεία να μην υποχωρήσει στα αιτήματα του σωματείου των σιδηροδρομικών που ήταν προσκείμενο στην UGT. Παρόλο που οι σοσιαλιστές κατάφεραν να πείσουν τους εργάτες να επιστρέψουν στις εργασίες τους, η εταιρεία προκάλεσε κρίση όταν αρνήθηκε να επαναπροσλάβει 43 μαχητικά στελέχη. Έτσι, οι σιδηροδρομικοί κατέβηκαν σε νέα απεργία.

Η εργατική τάξη είχε πλέον ξεσηκωθεί σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες της Ισπανίας. Στη Βιθκάγια 25.000 μεταλλουργοί κατέβηκαν σε απεργία με την ηθική και υλική συμπαράσταση των ανθρακωρύχων της περιοχής. Οι σοσιαλιστές βρέθηκαν σε απελπιστική κατάσταση. Έχοντας την πεποίθηση ότι μια γενική απεργία ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία λόγω της ανεπαρκούς προετοιμασίας, είχαν καταφέρει να πείσουν τη CNT να ανακαλέσει όλες τις απεργιακές κινητοποιήσεις στη Βαρκελώνη. Ταυτόχρονα, καθώς είχαν παρανοήσει σε μεγάλο βαθμό τις προθέσεις της κυβέρνησης, την είχαν απειλήσει με γενική απεργία, αν δεν επαναπροσλαμβάνονταν οι 43 σιδηροδρομικοί. Η απειλή αυτή, που κατά την άποψη των σοσιαλιστών είχε στόχο να πτοήσει την κυβέρνηση, ήταν ακριβώς η αφορμή που ζητούσε η Μαδρίτη. Επιπλέον, τα μέλη της UGT την εξέλαβαν ως σημείο εκκίνησης για μια κοινωνική επανάσταση. Όλοι αδημονούσαν, αλλά αυτή τη φορά τα χαλινάρια που κρατούσε η ηγεσία της UGT θα γλιστρούσαν γρήγορα από τα χέρια της.

Η γενική απεργία εξαγγέλθηκε για τις 13 Αυγούστου και στις περισσότερες περιοχές κατεστάλη μέσα σε λίγες μέρες. Σε αρκετές πόλεις ξέσπασαν σοβαρές συγκρούσεις, κυρίως στη Βαρκελώνη όπου η CNT τίμησε απρόθυμα τη συμφωνία της με τους σοσιαλιστές συμμάχους της. Στην περιοχή Αταραθάνας στήθηκαν οδοφράγματα και όταν οι απεργοί προσπάθησαν να διακόψουν τη λειτουργία των τρόλεϊ, οι συγκρούσεις κορυφώθηκαν. Έχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός ότι οι δυνάμεις του στρατού τάχτηκαν στο πλευρό της κυβέρνησης και σάρωσαν τους δρόμους με οπλοπολυβόλα και πυροβολικό. Έφτασαν στο σημείο να υπακούσουν σε εντολές των αξιωματικών της Πολιτοφυλακής. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία στη

διάρκεια των συγκρούσεων σκοτώθηκαν εβδομήντα άτομα, εκατοντάδες τραυματίστηκαν και περίπου δύο χιλιάδες συνελήφθησαν. Στρατιωτικός νόμος κηρύχτηκε σε ολόκληρη την Ισπανία. Αυτή τη φορά όμως η καταστολή είχε ως κύριο στόχο τους σοσιαλιστές: ο Λάργο Καμπαγιέρο, ο Ανγκουϊάνο, ο Μπεστείρο και ο Σαμπορίτ συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν σε ισόβια. Ωστόσο, τον επόμενο χρόνο εξελέγησαν στα Κόρτες με τις ψήφους της εργατικής τάξης και αφέθηκαν ελεύθεροι με τη γενική αμνηστία που ακολούθησε την περίοδο της καταστολής. Σε γενικές γραμμές, ο Ντάτο επέδειξε μεγαλύτερη αποφασιστικότητα από τον Καναλέχας στη συντριβή του εργατικού κινήματος και αρκετά χρόνια αργότερα έμελλε να πληρώσει το ίδιο τίμημα με το φιλελεύθερο προκάτοχό του.

Η απεργία αποδείχτηκε ότι είχε αποκλειστικά πολιτικό χαρακτήρα και τα αιτήματά της ήταν επηρεασμένα περισσότερο από τις σοσιαλιστικές παρά τις αναρχικές ιδέες. Στο πολιτικό επίπεδο, το πρόγραμμα της CNT στη Βαρκελώνη, για παράδειγμα, δεν προχώρησε πέρα από τα αιτήματα για εκδημοκρατισμό, αντικατάσταση του επαγγελματικού στρατού από πολιτοφυλακή, δικαίωμα άσκησης βέτο από τις εργατικές ενώσεις σε (μη ενεργοποιημένους) νόμους, διαχωρισμό της εκκλησίας από το κράτος και κλείσιμο των εκκλησιών «για ορισμένη χρονική περίοδο». Στο οικονομικό επίπεδο, η CNT ζήτησε την καθιέρωση του επταώρου, βασικό μεροκάματο τέσσερις πεσέτες, εθνικοποίηση της γης, κατάργηση της εργασίας με το κομμάτι, καλύτερους όρους για την παιδική εργασία και ούτω καθεξής. Στο αίτημα δημοψηφίσματος για την κήρυξη πολέμου, το πρόγραμμα έθεσε ειρωνικά την προϋπόθεση ότι «εκείνοι που ψηφίζουν υπέρ (...) να επιστρατεύονται πρώτοι». Όσο μετριοπαθή και να ήταν αυτά τα αιτήματα, για τα αναρχικά δεδομένα τουλάχιστον, δεν καθυσάχασαν τους αστούς κοινοβουλευτικούς στη Βαρκελώνη. Όπως ήταν αναμενόμενο, η *Lliga* και οι σύμμαχοί της εγκατέλειψαν οριστικά το εργατικό κίνημα.

Εντούτοις, η γενική απεργία τον Αύγουστο του 1917 σηματοδοτεί μια κρίσιμη καμπή για τη σύγχρονη ιστορία της Ισπανίας. Τελικά

σφράγισε τη συμμαχία της καταλανικής αστικής τάξης με το καθεστώς στη Μαδρίτη: από δω και πέρα, η *Lliga* και οι πλούσιοι βιομήχανοι υποστηρικτές της θα υπέτασσαν απροκάλυπτα τα οράματά τους για αυτονομία στα αμειλικτα ταξικά τους συμφέροντα. Για την καταλανική αστική τάξη ο κύριος εχθρός θα γινόταν το καταλανικό προλεταριάτο και όχι οι γαιοκτήμονες της Καστίλης και της Ανδαλουσίας. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε το κοινωνικό υπόβαθρο που τελικά θα οδηγούσε τους βιομηχάνους της Βαρκελώνης στην αγκαλιά του στρατηγού Φράνκο.

Τα Μεταπολεμικά Χρόνια

Το τέλος της ευρωπαϊκής διένεξης προκάλεσε οικονομική κρίση στην Ισπανία και σχεδόν μια τετραετία σκληρού κοινωνικού πολέμου. Η ύφεση της αγοράς κατά την περίοδο του πολέμου σε συνδυασμό με το κλείσιμο των ναυπηγείων, των χαλυβουργικών μονάδων και των ορυχείων και η απομάκρυνση από την καλλιέργεια της γης προκάλεσαν εκτεταμένη ανεργία στις πόλεις και στην ύπαιθρο. Οι βιομήχανοι, αποφασισμένοι να μειώσουν τους μισθούς, άρχισαν να προετοιμάζονται για να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις εργατικές ενώσεις. Για να το πετύχουν, ήταν πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν την ανταπεργία, την κατάρτιση μαύρης λίστας που περιλάμβανε τους στρατευμένους συνδικαλιστές, τα *sindicatos libres* (τα δήθεν «ελεύθερα συνδικάτα»), πολλά από τα οποία οι εργοδότες προωθούσαν σαν υποκατάστατα της CNT) και, όπως θα δούμε αργότερα, τις ιδιωτικές ένοπλες συμμορίες –τους *pistoleros*– για να τρομοκρατούν και να δολοφονούν συνδικαλιστές ηγέτες.

Ο κύριος στόχος αυτής της επίθεσης ήταν η CNT. Η εργατική οργάνωση είχε αναδυθεί από τα χρόνια του πολέμου και τη γενική απεργία ισχυρότερη από ποτέ: το 1919 η CNT αριθμούσε από 600.000 έως 1.000.000 μέλη. Είχε απορροφήσει σχεδόν όλα τα παλιά και καθιερωμένα συνδικάτα στην Καταλονία που από σύνεση δεν εντάχθηκαν στην Εργατική Αλληλεγγύη και τις προκατόχους της.

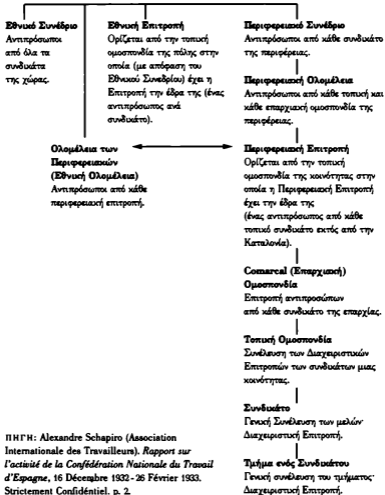
Αυτή η διεύρυνση της αναρχοσυνδικαλιστικής συνομοσπονδίας μετά την αποτυχία της γενικής απεργίας του Αυγούστου είναι πολύ σημαντική. Στο παρελθόν, τα συνδικάτα που επηρεάζονταν από τους αναρχικούς ήταν εύκολο να κατασταλούν. Μετά από κάθε ήττα είτε επανεμφανίζονταν πιο αδύναμα είτε εξαφανίζονταν εντελώς. Η CNT όμως τώρα όχι μόνο είχε επιβιώσει από τις μεγάλες κυβερνητικές επιθέσεις, αλλά και είχε εξελιχθεί σε πελώρια επαναστατική δύναμη στην Ισπανία.

Σε μεγάλο βαθμό, η ανάπτυξη της CNT μπορεί να αποδοθεί στην αδιαλλαξία της καταλανικής αστικής τάξης. Η αγωνιστικότητα των βιομηχάνων στην προώθηση των συμφερόντων τους προκάλεσε ένα αντίστοιχο αγωνιστικό πνεύμα από την πλευρά της εργατικής τάξης. Η αποτυχία των πολιτικών μεθόδων προώθησε μια αντιπολιτική στάση και κατά συνέπεια την άμεση δράση. Είναι αλήθεια ότι αυτό είχε συμβεί και στο παρελθόν, αλλά τότε δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει στα κατασταλτικά μέτρα. Προφανώς τώρα είχαν εμφανιστεί άλλοι παράγοντες που ενίσχυσαν την ανάπτυξη της συνομοσπονδίας παρά τις δυναμικές προσπάθειες να την καταστρέψουν.

Ο πιο σημαντικός από όλους ήταν η μεταπολεμική επαναστατική κρίση του 1918-20. Οι εργατικές τάξεις της Ισπανίας συμμερίστηκαν τον ενθουσιασμό που σάρωσε τον κόσμο για την επιτυχία της Ρωσικής Επανάστασης. Η ανατροπή του Τσάρου και η συνακόλουθη κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους – μια επανάσταση που διακήρυξε τα σοσιαλιστικά ιδεώδη – προκάλεσε ξέφρενο ενθουσιασμό σε κάθε γωνιά της χερσονήσου. Οι κυρίαρχες τάξεις τρομοκρατήθηκαν. «Η αμεσότητα μιας πολιτικής επανάστασης ανησύχησε ακόμα και τους πλέον αισιόδοξους», γράφει ο Διάθ δελ Μόραλ, που έζησε προσωπικά αυτή την αναταραχή. «Το ξεκάθαρο όραμα των γεγονότων αυτών και τα παραδείγματα της ανατολικής Ευρώπης εμφύχωσαν όλα τα προλεταριακά στρώματα με ελπίδες για νίκη. Στο σημείο αυτό, ξεκίνησε η πιο δυναμική εργατική ζύμωση στην ιστορία της χώρας μας».

Η ζύμωση αυτή αποκαλύπτει το σημαντικό ρόλο που έπαιξαν οι

Η ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (CNT)

ΠΗΓΗ: Alexandre Schapiro (Association Internationale des Travailleurs), *Rapport sur l'activité de la Confédération Nationale du Travail d'Espagne*, 16 Décembre 1932 - 26 Février 1933. Strictement Confidéntiel. p. 2.

Ο συγγραφέας θα ήθελε να εκφράσει τις ευχαριστίες του στη Μάρθα Αν Άκαλομπεργκ που του επισήμανε το έργο του Schapiro. Εδάπε: M.A. Ackelsberg, *The Possibilities of Anarchism: The Theory of Non-Authoritarian Organization*, Princeton University, Διαδακτορική Διατριβή, Σεπτέμβριος 1976.

αναρχικοί αγωνιστές στην ανάπτυξη της CNT και στην προώθηση μιας επαναστατικής κατεύθυνσης. Το χειμώνα του 1918 οργανώθηκε στη Βαρκελώνη μια εθνική αναρχική συνδιάσκεψη για να προσδιορίσει μια κοινή πολιτική απέναντι στη CNT. Συμφωνήθηκε ότι η συνομοσπονδία δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως μια αναρχική οργάνωση υπό την αυστηρή έννοια του όρου, αλλά αποφασίστηκε ότι η CNT όφειλε να γίνει ένας ευρύς στίβος αναρχικών δραστηριοτήτων. Οι αναρχικοί σε ολόκληρη την Ισπανία παροτρύνθηκαν να προσχωρήσουν στη συνομοσπονδία και να την προσηλυτίσουν στις ιδέες τους. «Τα αποτελέσματα της συνδιάσκεψης της Βαρκελώνης ήταν τα καλύτερα δυνατά», παρατηρεί ο Μπουενακάσα. «Μέσα σε λίγους μήνες όλα τα όργανα της CNT είχαν διαποτιστεί από το αναρχικό πνεύμα και ιδεώδες».

Εντούτοις, καλό θα ήταν να μη βιαστούμε να αποδεχτούμε το συμπέρασμα του Μπουενακάσα, όπως μαρτυρούν τα αποτελέσματα του συνεδρίου της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Καταλονίας (το περίφημο «συνέδριο του Σανς») που συνήλθε στη Βαρκελώνη στις 28 Ιουνίου 1918. Την τετραήμερη σύνοδο παρακολούθησαν 164 αντιπρόσωποι που εκπροσωπούσαν περίπου 73.860 μέλη από 27 τοπικές ομοσπονδίες. Οι αποφάσεις του συνεδρίου ήταν τόσο σημαντικές για τη μελλοντική εξέλιξη της CNT που καλό θα ήταν να εξεταστούν διεξοδικά.

Τα συνδικάτα αναδομήθηκαν πλήρως πάνω σε μια βάση που στις Ηνωμένες Πολιτείες θα την αποκαλούσαμε «εργοστασιακή». Μέχρι το συνέδριο του Σανς, οι εργάτες του ίδιου εργοστασίου ήταν μοιρασμένοι ανάμεσα σε ξεχωριστά, ανεξάρτητα συνδικάτα ανάλογα με την ειδικότητά τους. Τώρα θα οργανώνονταν σε ένα *sindicato único*, που θα συνένωνε όλους τους εργάτες της ίδιας επιχείρησης σε ένα ενιαίο συνδικάτο. Η αναδιοργάνωση αυτή δεν απέκλεισε όλα τα καθιερωμένα επαγγελματικά συνδικάτα στη CNT, ένας αριθμός των οποίων παρέμενε ακόμη σταθερός σε περιοχές επιρροής της UGT, ούτε απέκλεισε την εκπροσώπηση ανάλογα με το επάγγελμα μέσα στο ίδιο το *sindicato único*. Οι εργάτες δια-

φορετικών ειδικοτήτων ήταν αρχικά ομαδοποιημένοι σε επαγγελματικά «τμήματα» και στη συνέχεια σε ένα κοινό εργοστασιακό συνδικάτο.* Όταν υπήρχε κάποια διαφωνία με τον εργοδότη, όλα τα τμήματα ενεργούσαν ως μια οντότητα. Το *sindicato único* αποτελούσε τη βάση της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Καταλονίας και των ενώσεων που στο μέλλον θα προσχωρούσαν στη CNT. Με τη συνένωση των ειδικευμένων και των ανειδίκευτων εργατών σε μια επιχείρηση, οι ενώσεις δεν αύξησαν μόνο την αγωνιστική τους δύναμη, αλλά έδωσαν και τη δυνατότητα στους χαμηλόμισθους, ανειδίκευτους εργάτες να ασκήσουν μια ριζοσπαστική επίδραση στην πιο καλοπληρωμένη ελίτ των εξειδικευμένων.

Για να ενισχύσει ακόμη περισσότερο τη μαχητικότητα της συνομοσπονδίας, το συνέδριο επαναβεβαίωσε την αντίθεσή του στα *cajas de resistencia*, δηλαδή στα απεργιακά ταμεία. Αυτή η άποψη έτυχε της γενικής επιδοκιμασίας του συνεδρίου. Όπως διακήρυξε ο Πεστάνια, «ο καταλανός εργάτης από αμνημονεύτων χρόνων έχει αντισταθεί στα *cajas de resistencia*, καθώς ένιωθε ότι αδρανοποιούσαν την επιθυμία του να αγωνιστεί». Ταυτόχρονα, ο Πεστάνια αναγνώρισε ότι πολλά απασχολούμενα μέλη μπορεί να επιθυμούσαν να συγκεντρώσουν κάποιες εισφορές –όπως είχαν κάνει και στο παρελθόν– προκειμένου να βοηθήσουν τους απεργούς στις μεγάλες εργατικές κινητοποιήσεις. Ωστόσο, τέτοιοι διακανονισμοί έπρεπε να γίνονται μεμονωμένα και όχι μέσα στη δομή της συνομοσπονδίας. Και

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο Αλμπέρτο Μπαλσέλς δίνει μια συνθετική περιγραφή του τρόπου διάρθρωσης των νέων *sindicatos*: «Κάθε επαγγελματικός τομέας σχημάτιζε ένα τμήμα του *sindicato* και όριζε μια διμελή ή τριμελή *Junta de Sección* (Επιτροπή του Τμήματος) και μια μόνιμη επταμελή επιτροπή που άλλαζε κάθε έξι μήνες και είχε ως αρμοδιότητα τη διεύθυνση του τμήματος και τον καθορισμό των αντιπροσώπων του τμήματος στη *Junta del Sindicato* (Επιτροπή του Συνδικάτου) όπου όλα τα τμήματα εκπροσωπούσαν επί ίσοις όροις. Μόνο ο πρόεδρος του *sindicato* εκλεγόταν από τη γενική συνέλευση. Το *sindicato* εκπροσωπείτο στην Τοπική Ομοσπονδία και οι τοπικές ομοσπονδίες με τη σειρά τους στην Περιφερειακή Συνομοσπονδία».

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
530 N. Dearborn Street, Chicago, IL 60610
1-800-842-6796
www.press.uchicago.edu

αν δεν υπήρχαν *cajas de resistencia*, η αγωνιστική τακτική θα ήταν μονόδρομος στην οργάνωση των απεργιών. Ταυτόχρονα όμως το συνέδριο του Σανς διατύπωσε τη δέσμευσή του στη «σώφρονα άμεση δράση» – απλώς ως ένα «προτιμότερο μέσο»– και μόνο έμμεσα εξέφρασε την αντίθεσή του απέναντι σε πολιτικές μεθόδους. Απέφυγε να διακηρύξει την υποστήριξή του προς τον *comunismo libertario*. Όπως παρατήρησε επιτιμητικά ο Μπουενακάσα, το συνέδριο «δεν συνομολόγησε μια ειλικρινή διακήρυξη ελευθεριακών αρχών».

Σε μια αιφνιδιαστική κίνηση, όμως, όταν οι αντιπρόσωποι ανέλαβαν να ψηφίσουν για την εκλογή νέας Εθνικής Επιτροπής (τουλάχιστον μέχρι το επόμενο εθνικό συνέδριο), εξέλεξαν τον Μπουενακάσα γενικό γραμματέα και αναρχικούς, όπως τον Εβέλιο Μποάλ και τον Βιθέντε Χιλ, γραμματείς, τον Χοσέ Ριπόλ λογιστή και τον Αντρές Μιγέλ ταμιά. «Αυτοί οι πέντε», παρατηρεί ο Μπουενακάσα, «συσπειρώθηκαν σε μια αναρχική ομάδα και, ακολουθώντας τις ιδέες τους, προσανατόλισαν ανάλογα τη Συνομοσπονδία μέχρι το Συνέδριο της Μαδρίτης» (το Β' Εθνικό Συνέδριο της CNT το 1919).

Στην ουσία, το περιφερειακό συνέδριο του Σανς θεώρησε ότι ήταν ένα προσωρινό εθνικό όργανο. Η ορθότητα αυτής της απόφασης και το ότι επέλεξε μια προσωρινή Εθνική Επιτροπή που αποτελείτο αποκλειστικά από αναρχικούς θα μπορούσε να αμφισβητηθεί καθώς ήταν διφορούμενη. Όμως το καταλανικό συνέδριο είχε επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την αναρχική Ανδαλουσία, όπου η Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Ανδαλουσίας ιδρύθηκε την Πρωτομαγιά σε ένα συνέδριο που είχε οργανωθεί στη Σεβίλη. Και μάλιστα, στο συγκεκριμένο συνέδριο της Σεβίλης για πρώτη φορά μια ισπανική συνδικαλιστική ένωση υιοθέτησε τα *sindicatos únicos*, στρώνοντας το δρόμο για την αποδοχή τους από την Καταλονία και τελικά από το σύνολο της CNT. Καθώς η Καταλονία και η Ανδαλουσία βρίσκονταν πλέον σε στενή επαφή, οι Καταλανοί ήταν σίγουροι ότι οι ενέργειές τους εξέφραζαν τις επιθυμίες του συνόλου της εργατικής ομοσπονδίας.

Την εποχή εκείνη ο νότος ζούσε σε μια πυρετώδη αναμονή. Οι μήνες από τις ήττες που είχε υποστεί στις αρχές του αιώνα είχαν

ξεχαστεί όπως και η πείνα του 1905 που είχε καταστείλει το πνεύμα της αγροτικής εξέγερσης. Την άνοιξη του 1913 τα σημάδια της ανάκαμψης ήταν ήδη ορατά, όταν σε ένα συνέδριο στην Κόρδοβα ιδρύθηκε η FNA (*Federación Nacional de Agricultores*: Εθνική Ομοσπονδία Αγροτών). Σε γενικές γραμμές η επιτυχία της νέας αυτής οργάνωσης υπήρξε μέτρια, μολονότι κατόρθωσε να οργανώσει ένα τακτικό ετήσιο συνέδριο μέχρι το 1919, πριν διαλυθεί και προσχωρήσει στη CNT. Το πιο σημαντικό ήταν το γεγονός ότι είχε προσεταιριστεί το μεγαλύτερο μέρος της Μούρθια και της Βαλένθιας στις τάξεις των ελευθεριακών και ότι παρείχε ένα εφαλτήριο για μόνιμη αγκικιτάσια στην προσπάθειά της να προωθήσει το απλό αίτημα για *peranto*:* «Η γη ανήκει σε εκείνους που την καλλιεργούν!».

Με το ξέσπασμα των γενικών απεργιών στο βορρά και την επιτυχία της Ρωσικής Επανάστασης, ένα μεθυστικό κύμα ελπίδας σάρωσε όλο το νότο, εισάγοντας την *Trieno Bolchevista*, την «Τριετία των Μπολσεβίκων» του 1918-20. Τα δημοφιλή γραπτά του Σάντσεθ Ρόσα, το περίφημο *The Conquest of Bread*** του Κροπότκιν, το *To the People* [Προς το Λαό!] του Μεδίκο καθώς και έντυπα όπως η *Acción* [Δράση] στη Σεβίλλη, η *La Voz del Campesino* [Η Φωνή του Αγρότη] στο Χερέθ και η *Solidaridad Obrera* στη Βαλένθια άρχισαν να κατακλύζουν την επαρχία. Ο Σάντσεθ Ρόσα διεξήγαγε προσωπικά μια προπαγανδιστική περιοδεία στην περιφέρεια και ακολούθησαν ο Διέγο Αλφόνσο, ο Ιχίνιο Νόχα και ο Φρανθίσκο Καβέγιο, για να αναφέρουμε μόνο μερικούς από τους δημοφιλείς αναρχικούς ρήτορες της εποχής. Το Δεκέμβριο του 1919 είχε ήδη ξεκινήσει μια μεγάλη εκστρατεία που σάρωσε την Ανδαλουσία προς όφελος της CNT. Τοπικές εφημερίδες άρχισαν να εκδίδονται σε δεκάδες πόλεις και ο νότος κατακλύστηκε από ένα ποτάμι αναρχικών προπαγανδιστών, φυλλαδίων και προκηρύξεων.

* Σ.τ.Μ. Διανομή. Ισπανικά.

** Σ.τ.Εκδ. ΠΙΟΤΡ ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ: *Η Κατάκτηση του Ψωμιού*, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, 2008.

Ο Διάθ δελ Μόραλ, που έζησε τα αποτελέσματα της αναρχικής προπαγάνδας από πρώτο χέρι, την περιγράφει πολύ παραστατικά: «Όσοι βρέθηκαν εκεί την περίοδο 1918-19, αποκλείεται να ξεχάσουν το εκπληκτικό θέαμα. Στους αγρούς, στα καταλύματα και στις αυλές, σε κάθε χώρο που συγκεντρώνονταν οι αγρότες για να συζητήσουν, ένα θέμα κουβέντιαζαν μονίμως με πάθος και σοβαρότητα: το κοινωνικό ζήτημα. Στη διάρκεια των διαλειμμάτων για τσιγάρο την ημέρα και το βράδυ μετά το φαγητό, όσοι γνώριζαν γράμματα διάβαζαν τα φυλλάδια μεγάλωφωνα, ενώ οι υπόλοιποι άκουγαν με βαθιά προσήλωση. Στη συνέχεια ακολουθούσε η ανακεφαλαίωση που τεκμηριώνει όσα είχαν διαβαστεί και ακολουθούσε η γενική επιδοκιμασία. Οι αγρότες δεν καταλάβαιναν τα πάντα. Μερικές λέξεις τις αγνοούσαν. Μερικές ερμηνείες ήταν παιδαριώδεις, κάποιες άλλες κακόβουλες, ανάλογα με την προσωπικότητα των ατόμων που εμπλέκονταν. Βασικά, όλοι συμφωνούσαν μεταξύ τους. Και πώς θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά; Όλοι είχαν ακούσει την καθαρή αλήθεια που βίωναν σε όλη τους τη ζωή, παρόλο που ποτέ δεν είχαν βρεθεί σε θέση να την εκφράσουν! Οι πάντες διάβαζαν συνεχώς. Η περιέργεια ήταν ακόρεστη, το ίδιο και η δίψα για μάθηση. Ακόμα και όταν καρβλούσαν το άλογο διάβαζαν, αφήνοντας τα χαλινάρια και τα καπίστρια να κρέμονται. Όταν τύλιγαν το κολατσιό τους, έχωναν πάντα και ένα φυλλάδιο στους σάκους τους».

Αυτή τη περιγραφή, που γράφτηκε όταν είχε καταλαγιάσει η αναταραχή, είναι άθελά της συγκαταβατική. Παρόμοιες περιγραφές μπορούν να βρεθούν σε γραπτά ταξιδιωτών στο Παρίσι τις παραμονές της Μεγάλης Επανάστασης: ο αμαξάς που έχει παρατήσει τα χαλινάρια ενώ διαβάζει απορροφημένος ένα επαναστατικό φυλλάδιο· ο στρατιώτης στη σκοπιά που μελετάει προσεκτικά μια ριζοσπαστική εφημερίδα· οι ξαναμμένες συζητήσεις στο Παλέ Ρουαγιάλ, στα σοκάκια και στα καφέ. Στην περίπτωση της Γαλλίας, ωστόσο, αυτό θεωρήθηκε ως απόδειξη της επίδρασης του «Διαφωτισμού» και ως μαρτυρία της γαλλικής *civilisation*.^{*} Στην περίπτωση της Ισπα-

* Σ.τ.Μ. Πολιτισμός. Γαλλικά.

νίας εκλαμβανόταν σαν «φανατισμός» και σαν «παιδαριώδης χιλιασμός». Η ουσία είναι ότι η Ανδαλουσία του 1918-19, όπως η Γαλλία της δεκαετίας του 1780, ταλαντευόταν στο χείλος της επανάστασης. Ο συντηρητικός δικηγόρος από την Κόρδοβα είχε έρθει πρόσωπο με πρόσωπο με τον εξεγερμένο αγρότη και είχε τρομοκρατηθεί.

Σε κάθε επαναστατική κατάσταση, η εξέγερση διαδίδεται αστραπιαία. Έτσι είχε συμβεί στη Γαλλία, το ίδιο γινόταν τώρα στην Ανδαλουσία. Από την περιγραφή του Διάθ δελ Μόραλ δεν διαπιστώνουμε μόνο τα γεγονότα αλλά και τους φόβους των προνομιούχων τάξεων, που θεωρούσαν αυτό το κίνημα σαν μεταδοτική ασθένεια που απλωνόταν σε ολόκληρη τη χώρα: «Μέσα σε λίγες εβδομάδες, ο αρχικός πυρήνας των δέκα ή δώδεκα μνημένων αυξήθηκε σε εκατό ή διακόσιους· μέσα σε λίγους μήνες, το σύνολο σχεδόν του εργαζόμενου πληθυσμού, επηρεασμένο από το φανατικό προσηλυτισμό, διέδιδε με πάθος το φλογερό ιδεώδες. Οι λίγοι ισχυρογνώμονες που αντιστέκονταν είτε από σύνηση είτε από παθητικότητα είτε από φόβο μήπως χάσουν την κοινωνική θέση τους, τελικά έχαναν την ησυχία τους. Στις λοφοπλαγιές, την ώρα που όργωναν, στο σπίτι τους, στο καπηλειό, στους δρόμους και στις πλατείες, τους πλησίαζαν ομάδες αποσιωμένων επαναστατών και τους βομβάρδιζαν με επιχειρήματα και αν δεν έπιαναν αυτά με κατάρες, χλευασμούς και ειρωνικά σχόλια μέχρι να συμφωνήσουν καθώς κάθε αντίσταση ήταν μάταιη. Μόλις ένα χωριό προσηλυτιζόταν, η ζύμωση μεταφερόταν στο επόμενο. Αρκεί ο εργάτης ενός ριεβίλο να μιλούσε με ένα σύντροφο από κάποιο άλλο. Σε κάθε περίπτωση, η επιτυχία ήταν δεδομένη. Λίγο πολύ, όλοι ήταν προπαγανδιστές. Ως εκ τούτου, η φωτιά απλωνόταν ραγδαία σε όλα τα "εύφλεκτα" χωριά. Η αποστολή του προπαγανδιστή ήταν εύκολη: αρκεί να διάβαζε κάποιο άρθρο από την *Tierra y Libertad* ή το *El Productor* [Ο Παραγωγός] στους ακροατές που, όπως ακριβώς εκείνοι που είχε συγκεντρώσει ο Φανέλ στον ξενώνα του Ρουβιάου Ντοναδέου, ένωσαν αίφνης φωτισμένοι από τη νέα πίστη».

Στη συνέχεια ακολουθούσαν οι απεργίες. Πολλές από αυτές ξεσπούσαν αυθόρμητα, αγκαλιάζοντας τους πάντες, από τους μερο-

καματιάρηδες και τους τεχνίτες μέχρι το υπηρετικό προσωπικό και τις παραμάνες των προνομιούχων τάξεων. Τα μαγαζιά έκλειναν, τα καφενεία άδειαζαν και τα κτήματα έμεναν παραμελημένα. Αν η Πολιτοφυλακή προκαλούσε, δεν αποκλειόταν η βία - έκτροπα, εμπρηστικές ενέργειες, εξόντωση τσοπανόσκυλων και κοπαδιών. Πολλές φορές όμως δεν συνέβαινε τίποτε. Μια απόκοσμη ησυχία πλανιόταν πάνω από ολόκληρη την πόλη. Παρόλο που πολλές από τις απεργίες αυτές θα πρόβαλαν συγκεκριμένα αιτήματα και, όπως μας αναφέρει ο Διάθ δελ Μόραλ, το 1918 ήταν στην πλειοψηφία τους πετυχημένες, άλλες είχαν αποκλειστικά επαναστατικό χαρακτήρα. Οι απεργοί δεν πρόβαλαν κανένα αίτημα. Ο στόχος τους ήταν η εγκαθίδρυση του *comunismo libertario*. Όταν τελικά γινόταν φανερό ότι κάτι τέτοιο δεν έμελλε να συμβεί άμεσα, οι απεργοί σταματούσαν ξαφνικά την απεργία, όπως την είχαν ξεκινήσει, και επέστρεφαν σιωπηλά στις εργασίες τους. Και η πόλη θα περίμενε την επόμενη ευκαιρία. Οι διευρυμένες ομάδες θα συρρικνώνονταν ξανά σε μικρούς πυρήνες αφοσιωμένων επαναστατών έως ότου ένας νέος ξεσηκωμός σάρωνε τη χώρα.

Η εμφάνιση της CNT έδωσε μεγαλύτερη συνοχή σε αυτά τα αγροτικά κινήματα. Η συνομοσπονδία ίδρυσε ένα *centro obrero* σε κάθε πόλη και δημιούργησε σταθερές οργανωτικές μορφές με τακτικές συναντήσεις και έμπειρους οργανωτές. Με τον καιρό ακόμα και οι πιο απομονωμένες πόλεις απέκτησαν πολλά αξιόπιστα μέλη και συνδέθηκαν με άλλες κοινότητες μέσω περιφερειακών συνεδρίων και εφημερίδων. Αυτή ήταν μια πολύ σημαντική πρόοδος. Στο παρελθόν οι απεργίες υπήρξαν σποραδικές και συχνά καταδικασμένες σε αποτυχία εξαιτίας της απομόνωσης. Τα μεταγενέστερα χρόνια θα συνδέονταν σε ευρύτερα επαρχιακά κινήματα, κάποιες φορές παρασύροντας τις πόλεις στον αγώνα και άλλοτε ενισχύοντας τον αγώνα στις πόλεις. Ομιλητές από τις μεγάλες πόλεις και περιστασιακοί επισκέπτες από το εξωτερικό περιόδευαν στα *centros obreros*, φέρνοντας τον κόσμο της επαρχίας, που ήταν διψασμένος για τις πολιτιστικές εξελίξεις, σε άμεση επαφή με τις

πιο χαρισματικές προσωπικότητες του κινήματος. Εδώ έρχονταν οι θεωρητικοί του αναρχισμού, οι πιο ικανοί οργανωτές του, οι πιο φημισμένοι δημοσιογράφοι του. Αυτές ήταν μεγάλες στιγμές, όπως οι σημαντικές αργίες, όταν τα μαγεμένα ακροατήρια ενημερώνονταν για τις πιο πρόσφατες ιδέες ή διαφωνούσαν με πάθος γύρω από τις πιο απαράδεκτες πολιτικές. Έπειτα, υπήρχαν περίοδοι όπου οι τοπικοί ομιλητές, καθένας με τη σειρά του, ανέπτυσαν την «Ιδέα» και όλες τις αποχρώσεις της σε γείτονες και φίλους.

Οι τοπικές εφημερίδες έπαιξαν τεράστιο ρόλο σε αυτή την ανάπτυξη, όχι μόνο ενημερώνοντας και συντονίζοντας το αγροτικό κίνημα αλλά και εξασφαλίζοντας στους *braceros* και στους αγρότες ένα βήμα έκφρασης. Τα αναρχικά έντυπα και τα έντυπα της CNT ήταν αξιόλογα ντοκουμέντα της ανθρώπινης φύσης. Ήταν γεμάτα επιστολές –μερικές γραμμένες με μεγάλη δυσκολία– από κάθε γωνιά της περιφέρειας. Τα *sindicatos únicos* ταχυδρομούσαν αναφορές για τη δράση τους· οι μεμονωμένοι *braceros* και αγρότες συζητούσαν για μια ποικιλία θεμάτων που εκτεινόταν από την πολιτική μέχρι την ηθική· γινόταν ανταλλαγή εμπειριών και, φυσικά, υπήρχαν ειδήσεις για όλα τα σημαντικά γεγονότα που αφορούσαν τα συμφέροντα της εργατικής τάξης. Με λίγα λόγια, τα έντυπα αποτελούσαν ζωντανούς οργανισμούς. Οι αναγνώστες τους τα καταβρόχθιζαν με απληστία και συχνά έγραφαν σε αυτά. Οι στρατευμένοι αναρχικοί γράφονταν συνδρομητές σε αρκετές εφημερίδες: συνήθως στην *Tierra y Libertad* ή σε κάποια από τις *Solidaridad Obrera*, που οι περισσότερες εκδίδονταν στις διάφορες μεγάλες πόλεις. Επιπλέον, μόνο στην Ανδαλουσία υπήρχε δυνατότητα επιλογής από μια πληθώρα τοπικών εφημερίδων. Τα έντυπα αυτά είχαν συνήθως ένθετα εγχειρίδια και βιβλία γεωγραφίας, ιστορίας, επιστημών και αγρονομίας καθώς επίσης και κοινωνικών θεμάτων και συχνά περιλάμβαναν διάλογους που εξύψωναν το πνεύμα, ποιήματα και μυθιστορήματα. Τα περισσότερα εκδίδονταν σε πολλά αντίτυπα, τυπώνονταν σε φθηνό χαρτί και συνήθως ήταν πάμφθυνα, κόστιζαν πολύ λιγότερο από μια πεσέτα.

Στην Ανδαλουσία και το Λεβάντε, το *sindicato único* συνήθως αγκάλιαζε ολόκληρη την πόλη, ενώνοντας εργάτες, τεχνίτες, αγρότες, *braceros* ακόμα και καταστηματάρχες σε μία και μόνη ένωση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, σε κάθε απεργία εμπλεκόνταν λίγο ως πολύ όλοι και συνήθως γενικευόταν. Στις μικρές κοινότητες, οι κυριακάτικες συσκέψεις του *sindicato* δεν ήταν παρά συνελεύσεις του χωριού. Όλοι ήταν ελεύθεροι να τις παρακολουθήσουν, να μιλήσουν και να ψηφίσουν πάνω σε διάφορα θέματα που συχνά δεν αφορούσαν μόνο ζητήματα που απασχολούσαν το συνδικάτο αλλά και όλες τις υποθέσεις της κοινότητας. Οι γυναίκες συμμετείχαν εξίσου ελεύθερα με τους άνδρες. Ανάμεσα στις εβδομαδιαίες συνελεύσεις, τη διαχείριση των υποθέσεων της κοινότητας αναλάμβανε η *Junta del Sindicato* και οι υποεπιτροπές της. Οι συνελεύσεις λάμβαναν όλες τις αποφάσεις σε ζητήματα τακτικής και οι επιτροπές τις εκτελούσαν, επιβάλλοντας πρόστιμα εφόσον κρινόταν απαραίτητο. Ωστόσο, κάθε ενέργεια των επιτροπών μπορούσε να αμφισβητηθεί και να ανακληθεί από τις εβδομαδιαίες συνελεύσεις. Σε περιόδους αναταραχής το *sindicato* ως σύνολο γινόταν μια «ιδυαδική δύναμη» με την κυριολεκτική σημασία του όρου και συχνά τορπίλιζε ολοκληρωτικά την εξουσία της επίσημης κοινοτικής αρχής.

Παρόλο που, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, οι *braceros* ήταν ήδη οργανωμένοι σε οιονεί συνδικαλιστικές ενώσεις από τη δεκαετία του 1880 και δεν αποτελούσαν ακριβώς την άμορφη μάζα που περιέγραφαν οι Μπρέναν και Χόμπσμπαουμ, οι μεστά διαρθρωμένες μορφές που περιγράφηκαν παραπάνω εμφανίστηκαν σε όλη τους την έκταση μόλις κατά τη Δεύτερη Δημοκρατία. Το 1918 η CNT ήταν ακόμη μια νέα οργάνωση στο νότο και το *sindicato único*, παρά το γεγονός ότι είχε ξεκινήσει από την Ανδαλουσία, δεν είχε ακόμη αποκτήσει σταθερές ρίζες. Ούτως ή άλλως, ο χρόνος λειτούργησε σε βάρος της εξέγερσης στην ύπαιθρο. Για πολλά χρόνια, οι κυρίαρχες τάξεις του νότου είχαν αντιδράσει στα αιτήματα των εργατών τους με υπεροπτική αδιαφορία, έχοντας τη βεβαιότητα ότι ασκούσαν απόλυτη εξουσία πάνω στις ιδιοκτησίες τους. Η

εξέγερση του 1918 όμως τους προκάλεσε πανικό. Οι πρώτες παραχωρήσεις προς τις αγροτικές απεργίες υπήρξαν αποτέλεσμα φόβου και όχι ενός πνεύματος συμβιβασμού. Πολλοί γαιοκτήμονες αντέδρασαν στα αιτήματα των εργατών τους μετακομίζοντας στις επαρχιακές πόλεις και σε μερικές περιπτώσεις εγκατέλειψαν εντελώς την Ισπανία. Όσοι έμειναν πίσω –οι πιο αποφασισμένοι ιδιοκτήτες, οι *casiques* και οι σπιούνοι τους και οι συντηρητικές μεσαίες τάξεις– οργανώθηκαν σε ένοπλες ομάδες. Το κάθε *cofrade* μετατράπηκε σε οπλοστάσιο που έβριθε από όπλα.

Τελικά, το Μάιο του 1919, η νέα κυβέρνηση Μάουρα έστειλε το στρατηγό Λα Μπερέρα στο νότο με μια μεραρχία στρατού. Οι στρατιώτες, μοιρασμένοι σε μικρά αποσπάσματα, κατέλαβαν ουσιαστικά όλες τις ανυπότακτες πόλεις και χωριά. Με την κήρυξη του στρατιωτικού νόμου που συνόδευσε αυτή την εισβολή, εργατικά κέντρα έκλεισαν, ριζοσπαστικές εφημερίδες απαγορεύτηκαν και χιλιάδες άτομα συνελήφθησαν. Όσοι δεν φυλακίστηκαν, απλώς εκδιώχτηκαν από την περιοχή. Το αγροτικό κίνημα άρχισε τώρα να υποχωρεί. Η ύφεση επιταχύνθηκε από τις αποκαρδιωτικές φιλονικίες που ξέσπασαν ανάμεσα στους σοσιαλιστές και τους αναρχικούς και από τις σκληρές εσωτερικές διαμάχες ανάμεσα στους αναρχικούς και στους συνδικαλιστές στις τοπικές ομοσπονδίες της CNT.* Τελικά, παρόλο που όλα τα κατασταλτικά μέτρα είχαν αποτύχει, οι απεργίες έχασαν τη δυναμική τους εξαιτίας της μεγάλης

* Σ.τ.Μ.Μπ. Εκείνη την περίοδο η Εθνική Επιτροπή της CNT διέγραψε τον ευπόληπτο ανδαλουσιανό αναρχικό Σάντσεθ Ρόσα, ο οποίος είχε εμπλακεί σε σκληρή αντιπαράθεση με την Περιφερειακή Επιτροπή της Συνομοσπονδίας Εργασίας της Ανδαλουσίας. Η διαγραφή δημιούργησε τέτοια οξύτητα ανάμεσα στους αναρχικούς και τους συνδικαλιστές που παραλίγο να διασπάσει όλη την εργατική οργάνωση. Οι αναρχικοί άρχισαν τώρα να στηλιτεύουν τα *sindicatos únicos* και γενικότερα το συνδικαλισμό, απαιτώντας την επιστροφή στα παλιά επαγγελματικά τμήματα και σε ένα πιο ελευθεριακό τύπο οργάνωσης. Μολονότι αποκαταστάθηκε ένα είδος ειρήνης ανάμεσα στις δυο πτέρυγες, οι πληγές δεν θα έκλειναν ποτέ και θα άνοιγαν εκ νέου μερικά χρόνια αργότερα.

μεταπολεμικής οικονομικής κρίσης. Για άλλη μια φορά η ηρεμία αποκαταστάθηκε στο νότο, μια ηρεμία που έμελλε να διατηρηθεί μέχρι τη δεκαετία του 1930.

Στο βορρά, ο φιλελεύθερος πρωθυπουργός Ρομανόνες είχε ξεκινήσει την καταστολή νωρίτερα, αλλά τα αποτελέσματά της θα στρέφονταν κατά της κυβέρνησής του. Στη διάρκεια του καλοκαιριού του 1918, η CNT εξαπέλυσε μια μαζική προπαγανδιστική εκστρατεία στο μεγαλύτερο μέρος της Ισπανίας για να κερδίσει με το μέρος της την εργατική τάξη. Σε διάστημα έξι μηνών, η εργατική οργάνωση είχε σχεδόν πενταπλασιάσει τα μέλη της στην Καταλονία, από 75.000 τον Ιούνιο σε 350.000 στα τέλη της χρονιάς. Οι προπαγανδιστές της CNT χτένισαν τη χώρα από άκρη σε άκρη αγοράζοντας σε μεγάλες συγκεντρώσεις και προσελκύνοντας χιλιάδες υποστηρικτές. Σε μερικές περιπτώσεις τα αποτελέσματα υπήρξαν θεαματικά: το Δεκέμβριο, για παράδειγμα, ο Μπουενακάσα και οι σύντροφοί του σε μια στάση τους στη Βαλένθια πήραν με το μέρος της CNT ολόκληρη τη *Federación Nacional de Agricultores* [Εθνική Ομοσπονδία Αγροτών] που εκείνη την περίοδο οργάνωνε το Ε΄ Εθνικό Συνέδριό της. Επιπλέον, η CNT κέρδισε την υποστήριξη της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας Εργασίας της Ανδαλουσίας, εντάσσοντας στις τάξεις της δύο από τις μεγαλύτερες αγροτικές ενώσεις.

Καθώς η αγριότητα εντεινόταν διαρκώς, η κυβέρνηση άρχισε να ανησυχεί. Τελικά, στις 16 Ιανουαρίου 1919, ο Ρομανόνες διέταξε την αναστολή όλων των συνταγματικών εγγυήσεων στην Καταλονία. Σχεδόν όλα τα ανώτερα στελέχη της CNT, συμπεριλαμβανομένων του Μπουενακάσα, του Σεγκί, του Ερέρος και του Νέγκρε, συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν στο θωρηκτό «*Pelayo*» που ήταν αγχυροβολημένο στη Βαρκελώνη. Ο Πεσotάνια κατάφερε να διαφύγει αλλά η έκδοση της *Solidaridad Obrera*, στην οποία εκτελούσε χρέη εκδότη, απαγορεύτηκε.

Οι συλλήψεις αυτές προκάλεσαν αναταραχή στην Καταλονία. Παρόλο που η εργατική οργάνωση είχε περάσει στην παρανομία,

εξακολουθούσε να αναπτύσσεται. Μάλιστα, την περίοδο εκείνη της CNT –όταν ήταν ουσιαστικά παράνομη, με τα βασικά στελέχη της στη φυλακή και την εφημερίδα της απαγορευμένη– η Βαρκελώνη σείστηκε από μία από τις πλέον αξιομνημόνευτες γενικές απεργίες στην ιστορία του ισπανικού εργατικού κινήματος.

Η απεργία ξεκίνησε με αφορμή μια ασήμαντη διαφωνία στην «Canadiense», όπως ήταν ευρύτερα γνωστή η αγγλοκαναδική υδροηλεκτρική εταιρεία (*Reigo y Fuerza del Ebro*) που εξασφάλιζε την ηλεκτροδότηση στη Βαρκελώνη. Εδώ η CNT είχε οργανώσει ένα από τα ισχυρότερα *sindicatos únicos* που διέθετε. Ωστόσο, η απεργία δεν ξεκίνησε από τους οργανωμένους απλούς εργάτες της «Canadiense» αλλά από τους υπαλλήλους γραφείου. Προς τα τέλη Ιανουαρίου, ένας αριθμός υπαλλήλων είχαν υποστεί περικοπές στους μισθούς τους και στράφηκαν για βοήθεια στο συνδικάτο. Η CNT έκανε μια προσπάθεια για διαπραγμάτευση αλλά ο άγγλος διευθυντής της εταιρείας, Πίτερ Λούτον, αν και αρχικά είχε φανεί διατεθειμένος να διαπραγματευτεί με τους εργάτες, τελικά αντέδρασε απολύοντας οκτώ από αυτούς. Τρεις μέρες αργότερα, στις 5 Φεβρουαρίου, το σύνολο του υπαλληλικού προσωπικού κατέλαβε το εργοστάσιο και έστειλε μια επιτροπή στους ανώτερους δημόσιους λειτουργούς της Καταλονίας ζητώντας τους να μεσολαβήσουν στη διένεξη. Εκείνοι απάντησαν στέλνοντας την αστυνομία και κατ' αυτόν τον τρόπο επέσπευσαν μια απεργία από την πλειοψηφία των εργαζομένων στο εργοστάσιο.

Η αδιαλλαξία του διευθυντή της «Canadiense» απαιτεί μια εξήγηση. Εκείνη την περίοδο στη Βαρκελώνη υπήρχε μια σύγκρουση πάνω σε ζητήματα τακτικής ανάμεσα στις πολιτικές και τις στρατιωτικές αρχές. Εκφράζοντας τις διαθέσεις που επικρατούσαν στη Μαδρίτη, ο πολιτικός κυβερνήτης Γκονθάλεθ Ρότβος ήθελε να διαπραγματευτεί φιλικά με τα μετριοπαθή στελέχη της CNT. Πίστευε ότι η πολιτική της βίαιης καταστολής αύξανε την επιρροή των στρατευμένων αναρχικών στη συνομοσπονδία και υπονόμει τη θέση του Σεργί. Από την άλλη πλευρά, ο στρατιωτικός διοικη-

τής Μίλανς δε Μπος ήταν ένας σκληρός αντιδραστικός της παλιάς σχολής που ήξερε μόνο μια λύση για τις εργατικές αναταραχές: *dar la batalla* - «να δώσουμε μάχη». Στη στάση του αυτή είχε την αμέριστη συμπαράσταση της νεοϊδρυθείσας Ομοσπονδίας Εργοδοτών που ήθελε να εδραιώσει ένα αντεργατικό, στρατοκρατικό καθεστώς, περιφρονώντας ανοιχτά τις πολιτικές αρχές της Βαρκελώνης και της Μαδρίτης. Όπως παρατηρεί ο Μπρέναν, η παράδοση συμμαχία των «εθνικιστών» καταλανών βιομηχάνων με τους αντικαταλανούς στρατιωτικούς μετέτρεψε τον Μίλανς δε Μπος σε «ένα είδος αντιβασιλέα», καθιστώντας σαφές ότι «για τη *Lliga*, το κοινωνικό ζήτημα προηγείτο του καταλανικού». Προφανώς, η αδιάλλακτη στάση του Λούτον απέναντι στο *sindicato* οφειλόταν στο στρατιωτικό διοικητή και στην Ομοσπονδία Εργοδοτών.

Πριν ωστόσο ο Μίλανς δε Μπος προλάβει να «δώσει μάχη», η απεργία άρχισε να εξαπλώνεται στους στρατηγικούς τομείς της οικονομίας. Την ίδια μέρα που οι εργαζόμενοι της «*Canadiense*» κατέβηκαν σε απεργία (8 Φεβρουαρίου), ακολούθησαν οι εργαζόμενοι της *Energía Eléctrica de Cataluña* και κατέλαβαν το δικό τους εργοστάσιο σε ένδειξη αλληλεγγύης. Εννέα μέρες αργότερα, στις 17 Φεβρουαρίου, κατέβηκαν σε απεργία και οι κλωστοϋφαντουργοί. Ακολούθησε μια σχεδόν γενικευμένη απεργία από το σύνολο των εργαζομένων στον ηλεκτρισμό. Η Βαρκελώνη βυθίστηκε στο σκοτάδι. Η κυβέρνηση, καθώς αντιμετώπιζε μια απελπιστική κρίση στην πρώτη βιομηχανική επαρχία της Ισπανίας, κάλεσε το στρατό για να αποκαταστήσει τις υπηρεσίες ηλεκτροδότησης, μια κίνηση που δεν είχε ιδιαίτερη επιτυχία αφού το 70% των εργοστασίων στην περιοχή παρέλυσαν.

Η σύγκρουση ανάμεσα στις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές έγινε πλέον ανοιχτή. Ενώ ο Γκονθάλεθ Ρότβος προσπαθούσε να αποκαταστήσει τις διαπραγματεύσεις, ο Μίλανς δε Μπος κήρυξε στρατιωτικό νόμο σε όλη την επαρχία της Βαρκελώνης. Από την πλευρά της, η «*Canadiense*» εξέδωσε μια ανακοίνωση προειδοποιώντας ότι όποιος εργάτης δεν επέστρεφε στην εργασία του μέ-

χρι τις 6 Μαρτίου μπορούσε να θεωρεί τον εαυτό του απολυμένο. Στο σημείο αυτό, συνέβη κάτι εκπληκτικό: το *Sindicato Único de Artes Gráficas* [Ενιαίο Συνδικάτο των Γραφικών Τεχνών] ενημέρωσε τους εκδότες των εφημερίδων της Βαρκελώνης ότι δεν θα δεχόταν να τυπώσει οτιδήποτε έβλαπτε τα συμφέροντα των απεργών. Όταν ο Ρομανόνες στη Μαδρίτη προσπάθησε να σπάσει την απεργία επιστρατεύοντας τους εργάτες, οι τυπογράφοι αρνήθηκαν να δημοσιεύσουν τη διακήρυξη στις εφημερίδες. Τελικά, βρέθηκε τρόπος για να δημοσιευθεί το έγγραφο, αλλά η μόνη απάντηση ήταν μια γενική απεργία των εργαζομένων στα τρέλη και τους σιδηροδρόμους. Η πλειοψηφία των απεργών αρνήθηκε να υπακούσει στην επιστράτευση και όσοι απρόθυμα το έκαναν, αρνήθηκαν να λειτουργήσουν ως απεργοσπάστες. Περίπου 3.000 από αυτούς κλείστηκαν στο Φρούριο Μοντσούιχ. Στις 13 Μαρτίου, ένας αλλόφρονας Ρομανόνες, επιδιώκοντας να διαπραγματευτεί με τους απεργούς, τοποθέτησε τον Κάρλος Μοντανιές ως πολιτικό κυβερνήτη και τον Χεράρδο Δοβάλ ως αρχηγό της αστυνομίας της Βαρκελώνης, δύο άτομα γνωστά για τις φιλελεύθερες απόψεις τους. Τώρα πια, ο υλικός εξοπλισμός της «*Canadiense*» είχε υποστεί μεγάλες φθορές. Στην πραγματικότητα, η εταιρεία βρισκόταν στα πρόθυρα της χρεοκοπίας.

Τελικά, ο Χοσέ Μορότε, ένας αξιωματούχος της καταλανικής κυβέρνησης, κατάφερε να πετύχει κάποιο διακανονισμό. Μολονότι οι απεργοί είχαν κινητοποιηθεί κυρίως από αλληλεγγύη προς τους συντρόφους τους συνδικαλιστές, οι περισσότεροι ζητούσαν μισθολογικές αυξήσεις, οκτάωρη εργασία, αναγνώριση των *sindicatos* από τη διεύθυνση και επαναπρόσληψη των απολυμένων. Όλα τα αιτήματα έγιναν δεκτά. Επιπλέον, οι εργάτες εξανάγκασαν τους εργοδότες να τους αποζημιώσουν για τους μισθούς που είχαν χάσει κατά τη διάρκεια της απεργίας. Από την κυβέρνηση απαίτησαν να απελευθερώσει όλους τους φυλακισμένους για «κοινωνικούς λόγους», συμπεριλαμβανομένων των στελεχών της CNT που είχαν συλληφθεί τον Ιανουάριο. Παρέμεινε μόνο ένας περιοριστικός όρος:

οι αρχές αρνήθηκαν να απελευθερώσουν όποιον δικαζόταν εκείνη την εποχή.

Τη νύχτα της 16ης Μαρτίου, η συμφωνία υποβλήθηκε για έγκριση σε ένα τεράστιο συλλαλητήριο των απεργών στην Plaza de Toros de Las Arenas της Βαρκελώνης. Οι εργάτες συμφώνησαν σε όλα εκτός από τον περιοριστικό όρο για τους «κοινωνικούς κρατούμενους». Μια κραυγή δόνησε απ' άκρη σ' άκρη την πλατεία: «Ελευθερία για Όλους!» Στην πραγματικότητα, η φόρτιση ήταν τόσο μεγάλη που η συμφωνία παρά λίγο να απορριφθεί. Όταν όμως ο Σεγκί υποστήριξε ότι μόνο μια εξέγερση θα ήταν ικανή να απελευθερώσει αυτούς τους φυλακισμένους, κέρδισε την προσωρινή έγκριση του ακροατηρίου. Αποφάσισαν να επιστρέψουν προσωρινά στις εργασίες τους, αλλά και να επαναλάβουν την απεργία σε περίπτωση που η κυβέρνηση δεν αποφυλάκιζε όλους τους κρατούμενους μέσα σε 72 ώρες.

Η γενική απεργία είχε διαρκέσει 44 ημέρες, παραλύοντας ουσιαστικά ολόκληρη την οικονομία της Βαρκελώνης και των πόλεων στη γύρω περιοχή. Οι απεργοί είχαν αντισταθεί στην επιστράτευση, διακινδυνεύοντας τετραετή φυλάκιση. Δεν είχαν απεργήσει μόνο οι εργάτες των βιομηχανιών και των συγκοινωνιών αλλά και οι εμποροϋπάλληλοι και οι δημόσιοι υπάλληλοι. Χιλιάδες είχαν φυλακιστεί στο φρούριο Μοντσούιχ. Τελικά, στις 11 Μαρτίου, ο Ρομάνονες προσπάθησε να καθησυχάσει τους απεργούς θεσπίζοντας το οκτάωρο για τους οικοδόμους, το οποίο θα επεκτεινόταν σε όλους τους επαγγελματικούς τομείς στις 3 Απριλίου. Με αυτό το διάταγμα η Ισπανία έγινε η πρώτη χώρα σε παγκόσμιο επίπεδο που εφάρμοσε νομοθετικά την οκτάωρη εργασία.

Οι εργάτες γνώριζαν ότι είχαν κερδίσει μια ιστορική νίκη – αλλά το ίδιο και οι εργοδότες. Τώρα, η μέγγενη του Μίλανς δελ Μπος άρχισε να γίνεται αισθητή και να σφίγγει όλο και περισσότερο. Παρά τις εκουλήσεις των εργατικών στελεχών, οι 72 ώρες πέρασαν χωρίς η κυβέρνηση να απελευθερώσει τους υπόλοιπους φυλακισμένους. Δεν υπήρχε τρόπος να αγνοηθεί αυτή η πρόκληση και στις 24

Μαρτίου, καλώς ή κακώς, η απεργία επαναλήφθηκε με όλη τη δυναμική της.* Αυτή τη φορά, ο στρατιωτικός διοικητής αντέδρασε δραστήρια και αποφασιστικά. Στρατεύματα παρατάχθηκαν σε όλα τα στρατηγικά σημεία της πόλης με οπλοπολυβόλα και πυροβολικό. Για να ενισχύσει τους στρατιώτες, ο Μίλανς δε Μπος κάλεσε 8.000 άνδρες της παλιάς Πολιτοφυλακής, ενός εθελοντικού στρατιωτικού σώματος που η πλειοψηφία των μελών του ανήκε στην αστική τάξη. Οι καταστηματαρχές αναγκάστηκαν να ανοίξουν τα μαγαζιά τους υπό τις κάνες των όπλων παρόλο που οι υπάλληλοι συνέχιζαν να απεργούν. Άνδρες της Πολιτοφυλακής μετέφεραν εφόδια μέσα στην πόλη ενώ ένοπλα στρατεύματα περιπολούσαν στους δρόμους.

Η κυβέρνηση αρνήθηκε κατηγορηματικά να προβεί σε οποιονδήποτε συμβιβασμό με τους απεργούς. Η αστυνομία εξαπέλυσε μαζικές συλλήψεις και συνέλαβε όλα τα στελέχη της CNT, τα μέλη των απεργιακών επιτροπών και τους στρατευμένους συνδικαλιστές που μπόρεσε να εντοπίσει. Στις 28 Μαρτίου η απεργία είχε αρχίσει να κάμπτεται σημαντικά. Πρώτα επέστρεψαν στις εργασίες τους οι εμποροϋπάλληλοι και οι υπάλληλοι γραφείων και στη συνέχεια ακολούθησαν οι εργαζόμενοι στην ελαφρά βιομηχανία, στα μέσα μαζικής μεταφοράς και στο Δημόσιο. Οι μεταλλουργοί κράτησαν ως το τέλος, αλλά μέχρι τις 7 Απριλίου η γενική απεργία είχε ουσιαστικά λήξει. Ένας βασικός παράγοντας που επηρέασε τους εργαζόμενους στην επιστροφή στην εργασία ήταν η σύλληψη της απεργιακής επιτροπής και η συνακόλουθη πτώση του ηθικού. Παρόλο που οι εργάτες απείχαν από την εργασία τους μέχρι τα μέσα Απριλίου (εν

* Σ.τ.Μ.Μπ. Δεν πιστεύω ότι η απεργία αυτή – η οποία αναδρομικά έχει θεωρηθεί μεγάλο σφάλμα – θα μπορούσε να είχε αποτραπεί. Μόνο εκ των υστέρων θα μπορούσε να διαπιστώσει κάποιος ότι ήταν πιθανόν να ηττηθούν οι εργάτες. Ο Μίλανς δε Μπος ήθελε σαφώς να τους προκαλέσει και ακόμα κι αν η CNT είχε επιδείξει μεγαλύτερη σύνεση, είναι αμφίβολο αν θα μπορούσε να είχε αποφύγει μια τελική σύγκρουση κάτω από αντίξοες συνθήκες για τους εργάτες.

μέρει εξαιτίας των ανταπεργιών) και η σύγκρουση παρατάθηκε στις απομακρυσμένες βιομηχανικές κοινότητες, η ραχοκοκαλιά της απεργίας είχε ουσιαστικά σπάσει. Ο Μίλανς δελ Μπος, ενεργώντας για λογαριασμό του στρατού και της υπεροπτικής Ομοσπονδίας Εργοδοτών, κορύφωσε τη νίκη του με μια προκλητική ενέργεια που στην ουσία αποτελούσε ένα συγκαλυμμένο *pronunciamiento*: απομάκρυνε τους Μοντανιές και Δοβάλ από τα αξιώματά τους και ξαπόστειλε τον πολιτικό κυβερνήτη στη Μαδρίτη. Η ενέργεια αυτή ανέτρεψε τη φιλελεύθερη κυβέρνηση και ο Ρομανόνες αντικαταστάθηκε από τον Μάουρα.

Παρά τις προσδοκίες του ο Μίλανς δελ Μπος δεν κατάφερε να διαλύσει τη CNT. Η οργάνωση ήταν προφανώς μια σημαντική δύναμη στην Καταλονία και τα επόμενα χρόνια οι απεργίες που οργάνωσε αυξήθηκαν αριθμητικά. Ωστόσο, ο στρατιωτικός διοικητής κατάφερε να πραγματοποιήσει όλους τους φόβους του πρώην κυβερνήτη του, Γκονθάλεθ Ρότβος: οι βίαιες τακτικές τις οποίες προπαγάνδιζαν οι στρατευμένοι αναρχικοί θα αντικαθιστούσαν τις μετριοπαθείς μεθόδους των συνδικαλιστών. Οι *pistoleros*, οι πιστολάδες, θα άρχιζαν σύντομα να δρουν πιο συχνά τόσο για λογαριασμό των συνδικάτων όσο και των εργοδοτών.

Η τελευταία σοβαρή απόπειρα για να βρεθεί λύση στην άγρια σύγκρουση της Βαρκελώνης έγινε το δεύτερο εξάμηνο του 1919, όταν ο Μάουρα που καταψηφίστηκε, αντικαταστάθηκε από τον Σάντσεθ δε Τόκα. Η νέα κυβέρνηση, που αποτελείτο αποκλειστικά από συντηρητικούς, έκανε μια τελευταία προσπάθεια να συμφιλιώσει τις δυο τάξεις. Και μόνο το γεγονός ότι σχηματίστηκε αυτή η κυβέρνηση αποτελεί θαύμα. Ο βασιλιάς είχε αρχίσει να παρεμβαίνει σε κοινοβουλευτικά ζητήματα με αλλοπρόσαλλο τρόπο. Οι στρατιωτικές επιτροπές που ήταν πλέον ακραία αντιδραστικές, υποστήριξαν την *dar la batalla** πολιτική των εργοδοτών. Παρά τα μεγάλα εμπόδια, ο Σάντσεθ δε Τόκα κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια

* Σ.τ.Μ. Επιθετική. Ισπανικά.

για να καταλήξει σε ένα είδος *modus vivendi** με το εργατικό κίνημα. Η ήρεμη και συμβιβαστική στάση που κράτησε στις μεγάλες απεργίες, που σάρωσαν τη Μάλαγα, τη Βαλένθια και τη Σαραγόσα το 1919, έρχεται σε έντονη αντίθεση με την αλόγιστη καταστολή που είχε ακολουθήσει ο Μάουρα και ο υπασπιστής του, Λα Θιέρβα.

Η Βαρκελώνη αντιμετωπίστηκε με προσοχή. Ο νέος κυβερνήτης Χούλιο Αμάδο προσπάθησε να δημιουργήσει ένα σταθερό σύστημα εργατικής διαιτησίας εγκαθιδρύοντας μια *Comisión Mixta de Trabajo* (Μεικτή Επιτροπή Εργασίας) στην οποία συμμετείχε ίσος αριθμός εκπροσώπων από την εργοδοσία και τους εργαζομένους.** Για ένα μικρό διάστημα φάνηκε ότι η πολιτική του συμβιβασμού που ακολούθησε ο Αμάδο θα μπορούσε να πετύχει: ο αριθμός των *atentados* μειώθηκε απότομα και το Σεπτέμβριο έγινε μια συμφωνία που προέβλεπε ότι 70.000 εργάτες, πολλοί από τους οποίους απεργούσαν ή αντιμετώπιζαν ανταπεργία, θα επέστρεφαν στις εργασίες τους.

Ωστόσο, αυτή η περίοδος συμβιβασμού ήταν βραχύβια. Τον Οκτώβριο του 1919, ένα συνέδριο της Ομοσπονδίας Εργοδοτών στη Βαρκελώνη ψήφισε μυστικά το ξεκίνημα μιας γενικής ανταπεργίας στην Καταλονία και εφόσον κρινόταν απαραίτητο σε ολόκληρη την Ισπανία σε περίπτωση που η κυβέρνηση αποτύγχανε να βάλει τέλος στην «παρούσα κατάσταση κοινωνικής αποδιοργάνωσης». Την απόφαση ακολούθησε ένας μήνας ελιγμών ανάμεσα στη συνομοσπονδία και τους βιομηχάνους, στη διάρκεια του οποίου οι τελευταίοι προσπάθησαν να προκαλέσουν την πλήρη «κοινωνική αποδιοργάνω-

* Σ.τ.Μ. Προσωρινό διακανονισμό. Λατινικά.

** Σ.τ.Μ.Μπ. Είναι δύσκολο να διαπιστωθεί η έκταση στην οποία χρησιμοποιήθηκε ο καταναγκασμός για την εγκαθίδρυση της Μεικτής Επιτροπής. Σε κάθε περίπτωση, ο Αμάδο πρόσφερε αμνηστία στους συνδικαλιστές της CNT με αντάλλαγμα την προσωρινή αποκήρυξη της άμεσης δράσης και τη συμμετοχή τους στη Μεικτή Επιτροπή.

ση» για την οποία διαμαρτύρονταν.* Όταν στις 25 Νοεμβρίου περίπου 25.000 οικοδόμοι κατέβηκαν σε απεργία, οι εργοδότες προφανώς αποφάσισαν ότι είχε φτάσει η κατάλληλη ευκαιρία για να εξαπολύσουν την επίθεσή τους. Η ανταπεργία ξεκίνησε την ίδια ημέρα αφήνοντας εκτός εργασίας 200.000 εργαζομένους και κράτησε μέχρι τον Ιανουάριο της επόμενης χρονιάς – δέκα δύσκολες εβδομάδες, στη διάρκεια των οποίων όλες ουσιαστικά οι βιομηχανίες της Βαρκελώνης διέκοψαν τη λειτουργία τους.

Στη μέση της ανταπεργίας –και, μάλιστα, σε μια από τις χειρότερες φάσεις της– η CNT αποφάσισε να οργανώσει το Β΄ Εθνικό Συνέδριο. Καθώς η Βαρκελώνη δεν ήταν πλέον ασφαλής για μια τέτοια εκδήλωση, το συνέδριο έγινε στη Μαδρίτη, στο προπύργιο των σοσιαλιστών.** Το πρωί της 10ης Δεκεμβρίου 1919, 437 αντιπρόσωποι συγκεντρώθηκαν στο αριστοκρατικό Teatro de la Comedia καταλαμβάνοντας τις καλύτερες θέσεις της ορχήστρας και των θεωρείων. Οι υπόλοιποι χώροι του θεάτρου είχαν κατακλυστεί από

* Σ.τ.Μ.Μπ. Παρά τις συνεχείς προσπάθειες των μετριοπαθών της CNT να συμβιβαστούν με τους βιομηχάνους, οι προκλήσεις σε βάρος της συνομοσπονδίας έλαβαν σκανδαλώδεις διαστάσεις. Οι εργοδότες ανυπομονούσαν τόσο να πραγματοποιήσουν την προγραμματισμένη ανταπεργία που την ξεκίνησαν πρόωρα, στις 3 Νοεμβρίου. Όταν αναγκάστηκαν να επιτρέψουν στους εργάτες να γυρσουν στη δουλειά τους, αρνήθηκαν να δεχτούν τους ακτιβιστές της συνομοσπονδίας. Η πρόκληση αυτή υποχρέωσε τελικά τη CNT να αποσυρθεί από τις Μεικτές Επιτροπές.

** Σ.τ.Μ.Μπ. Οι σοσιαλιστές ήταν έξαλλοι. Μια απεργία στις εφημερίδες –κάτι που εξυπηρετούσε την UGT– ξέσπασε στην πρωτεύουσα, απειλώντας να αποσιωπήσει κάθε κάλυψη του συνεδρίου της CNT από τον τύπο. Οι *cenetistas* όμως έπεισαν τον εκδότη της *España Nueva* [*Néa Ισπανία*], της δημοφιλούς δημοκρατικής καθημερινής εφημερίδας της Μαδρίτης, να υποχωρήσει στα αιτήματα των τυπογράφων και η εφημερίδα άρχισε να επανεκδίδεται μερικές μέρες πριν από την έναρξη του συνεδρίου. Η συμφωνία διέρρηξε την ενότητα των εκδοτών, οι οποίοι έσπευσαν να τερματίσουν την απεργία με όρους ευνοϊκούς για τους εργαζομένους.

μια ευρεία γκάμα καλλιτεχνών, συγγραφέων, ποιητών και ακαδημαϊκών με λίγα λόγια επρόκειτο για την εκπληκτική ομάδα διανοομένων που είχαν συσπειρώσει γύρω τους από την εποχή της Πρώτης Δημοκρατίας οι αναρχικές οργανώσεις της Μαδρίτης. Ήταν ένα πραγματικό συνέδριο του λαού και η κάθε αντιπροσωπεία φορούσε την ξεχωριστή τοπική της ενδυμασία: οι Βάσκοι τα μπερέ τους, οι Ανδαλουσιάνοι τα μεγάλα κορδοβέζικα καπέλα τους και τις εργατικές πουκαμίσες τους και ούτω καθεξής. Οι αντιπρόσωποι εκπροσωπούσαν 700.000 μέλη. Εκπροσωπούσαν 427.000 μέλη από την Καταλονία –η συντριπτική πλειοψηφία– έναντι 132.000 από το Λεβάντε. Η αντιπροσωπεία της Ανδαλουσίας –«η πιο αναρχική αντιπροσωπεία» σύμφωνα με τον Μπουενακάσα– εκπροσωπούσε λιγότερα από 90.000 μέλη, κάτι που απεικόνιζε τη σκληρή καταστολή που είχε επιβάλλει ο Μάουρα στην περιοχή.

Παρόλο που το συνέδριο είχε μια τυπική διάρθρωση με επιτροπή διαπιστευτηρίων και ειδικές επιτροπές αναφοράς σε σημαντικά ζητήματα, ήταν άκρως δημοκρατικό. Αποφασίστηκε εξ αρχής να δοθεί σε όλους τους παρευρισκομένους το δικαίωμα λόγου μολονότι πολλά άτομα μέσα στο θέατρο δεν ανήκαν στη CNT. Όπως ήταν φυσικό, το προνόμιο της ψήφου διατηρήθηκε μόνο για τους εξουσιοδοτημένους αντιπροσώπους. Επρόκειτο για ένα θυελλώδες συνέδριο από την αρχή ως το τέλος. Για μια οκταετία η καταστολή είχε εμποδίσει τη συνεδρίαση μιας τέτοιας αντιπροσωπευτικής εθνικής συνέλευσης. Όλοι οι αντιπρόσωποι ήταν πλημμυρισμένοι από πάθος και ιδέες. Η ισχνή μορφή του Εβέλιο Μποάλ δεν προλάβαινε να ανακαλεί στην τάξη το πλήθος και τους δεκάδες αντιπροσώπους που πετιόντουσαν από τη θέση τους ζητώντας το λόγο. Στη συνέχεια, ένας εξαιρετικά ικανός πρόεδρος, ο Χοσέ Μαρία Μαρτίνεθ της αντιπροσωπείας των Αστουριών, κατάφερε με ήπιο αλλά αποφασιστικό τρόπο να τηρήσει την τάξη στις διαδικασίες, παρ' όλα αυτά, σε όλη τη διάρκεια των συνεδριάσεων ξεσπούσαν σε «ζήτω» υπέρ της αναρχίας και της CNT.

Το συνέδριο διακήρυξε κατηγορηματικά την πίστη του στον

comunismo anarquico. Υιοθέτησε το *Sindicato Único de Ramos e Industrias* (Ενιαίο Συνδικάτο των Κλάδων και των Βιομηχανιών) για τις μεγάλες πόλεις και τα πιο περιεκτικά *Sindicatos Únicos de Trabajadores* (Ενιαία Συνδικάτα των Εργατών) για τις κωμοπόλεις και τα χωριά. Ήταν απλώς μια αναγνώριση του γεγονότος ότι τα επαγγελματικά τμήματα μέσα στο *sindicato único* δεν ήταν εφικτά για συνδικάτα σε μικρές ή αγροτικές κοινότητες.

Με την υιοθέτηση του *sindicato único* το συνέδριο κατήργησε τις *Federaciones de Oficio* [Επαγγελματικές Ομοσπονδίες], τις ομοσπονδίες που ήταν οργανωμένες ανάλογα με το επάγγελμα και το βιομηχανικό κλάδο, και τις αντικατέστησε από απλές *Comités de Relación Profesional* (Επιτροπές Επαγγελματικών Σχέσεων). Η εργατική οργάνωση δεν χρειαζόταν πλέον να έχει τις δυαδικές όψεις που υποστηρίζονταν από τον παραδοσιακό συνδικαλισμό: θα υπήρχαν τα *sindicato únicos*, ομαδοποιημένα σε τοπικές ή επαρχιακές ομοσπονδίες. Τα επαγγελματικά τμήματα θα χειρίζονταν τα συντεχνιακά προβλήματα μέσα σε κάθε *sindicato único* και, σε μεγαλύτερη κλίμακα, χαλαρά οργανωμένες επιτροπές επαγγελματικών σχέσεων. «Η Εθνική Συνομοσπονδία θα συνίσταται βασικά από της Περιφερειακές Ομοσπονδίες της», διακηρύσσει η απόφαση που υιοθετήθηκε σχετικά με αυτό το ζήτημα, «εκείνες από τις Τοπικές και Επαρχιακές Ομοσπονδίες και εκείνες από τα *sindicatos*». Με αυτή τη διαρθρωτική αλλαγή, η CNT είχε πλέον ουσιαστικά αποκεντρωθεί και οι εσωτερικές σχέσεις της απέκτησαν εντελώς οργανικό χαρακτήρα. Παρόλο που μια Εθνική Επιτροπή εξακολουθούσε να υφίσταται, η αυτονομία των τοπικών και περιφερειακών ομοσπονδιών δεν περιοριζόταν πλέον από την ύπαρξη παράλληλων, χωριστά οργανωμένων, συντεχνιακών οργάνων.

Το συνέδριο κάλεσε τα *sindicatos* των τυπογράφων να αρνηθούν την εκτύπωση οποιουδήποτε εντύπου στις περιοχές όπου οι αρχές είχαν απαγορεύσει τον τύπο της CNT. Επιπλέον, ζητήθηκε από τους τυπογράφους να ασκήσουν μια «κόκκινη» λογοκρισία ευθέως ανάλογη με τη λογοκρισία που είχε επιβληθεί σε βάρος των εργατικών

εντύπων. Οι αντιπρόσωποι επιβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους στην *acció̃n directa** και διακήρυξαν τη συμπαράστασή τους στην «ευφυή», «συγκυριακή» χρήση του σαμποτάζ. Καταδίκασαν κάθε συμμετοχή των συνδικάτων της CNT στις Μεικτές Επιτροπές που είχαν οργανωθεί από την κυβέρνηση Σάντσεθ. Η Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Καταλονίας αναγνώρισε το λάθος τής συμμετοχής σ' αυτές, μια πράξη αυτοκριτικής την οποία οι αντιπρόσωποι αποδέχτηκαν χωρίς να καταθέσουν μομφή.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπιζε το συνέδριο ήταν η στάση απέναντι στα άλλα κινήματα όπως η UGT και η Κομμουνιστική Διεθνής. Ανάμεσα στους αντιπροσώπους των Αστουριών και της Καστίλης, των δύο περιοχών όπου η UGT είχε βαθιές ρίζες στην εργατική τάξη, επικρατούσε μια έντονη διάθεση για συγχώνευση με το συνδικάτο των σοσιαλιστών. Ο αντιπρόσωπος της Σαραγόσας υποστήριξε τη συγχώνευση υπενθυμίζοντας στο συνέδριο ότι οι εργάτες από την περιοχή του δεν ήταν ακόμα ευθυγραμμισμένοι με καμία εργατική οργάνωση. Από την άλλη πλευρά, οι Ανδαλουσιανοί στο σύνολό τους και οι στρατευμένοι αναρχικοί άλλων περιοχών αντιτάχθηκαν λυσσαλέα στην πρόταση. Η δυσαρέσκεια που έτρεφαν πολλοί *cenetistas* απέναντι στη σοσιαλιστική ένωση μπορούν να αποδοθούν καλύτερα με την παράθεση μιας από τις προτάσεις που καταδίκαζαν τη συγχώνευση. Οι *ugetistas* περιγράφηκαν ως «*amarrillos y al margen del movimiento obrero*»: «λιπόψυχοι και στο περιθώριο του εργατικού κινήματος». Οι πικρές αναμνήσεις από τις απεργίες τις οποίες είχαν υπονομεύσει οι εργάτες της UGT σε βάρος των αδελφών τους στη CNT και ο κυνισμός με τον οποίο είχε εκμεταλλευτεί η ηγεσία της UGT τις ήττες των αναρχικών είχαν σαν αποτέλεσμα αυτή την καυστική γλώσσα. Ωστόσο, η χρήση αυτών των χαρακτηρισισμών προκάλεσε αίσθηση στο συνέδριο και επί τρεις ημέρες οι αντιπρόσωποι συζήτησαν αυτό το ζήτημα εν μέσω έντονων αντιπαραθέσεων. Όταν τελικά ψήφισαν, οι υποστηρικτές της συγχώνευ-

* Σ.τ.Μ. Άμεση Δράση. Ισπανικά.

σης ηττήθηκαν με 170.000 ψήφους έναντι 324.000. Η αποχή ήταν αρκετά σημαντική και, κατά ανεξήγητο λόγο, αντιπρόσωποι που εκπροσωπούσαν περίπου 200.000 μέλη απείχαν από την ψηφοφορία.

Αντιθέτως, η επανάσταση των μπολσεβίκων χαιρέτιστηκε με ασυγκράτητο ενθουσιασμό. Το συνέδριο κάλεσε όλους τους ισπανούς εργαζομένους στον τομέα του στρατιωτικού εξοπλισμού να μην παράγουν όπλα που θα προορίζονταν εναντίον του Κόκκινου Στρατού και απείλησε να καλέσει σε γενική απεργία, αν η Ισπανία έστελνε στρατεύματα στη Ρωσία. Αφού δήλωσαν ανοιχτά την προσήλωσή τους στις αρχές του Μπακούιν, όπως εκφράστηκαν κατά την Α΄ Διεθνή, οι αντιπρόσωποι ψήφισαν την προσωρινή ένταξη στην Κομμουνιστική Διεθνή.

«Παρά το γεγονός ότι κανένας από τους τετρακόσιους αναρχικούς αντιπροσώπους της ισπανικής οργάνωσης στη Μαδρίτη δεν ήταν διατεθειμένος να εκχωρήσει έστω και ένα σημείο των ιδεολογικών μας πεποιθήσεων», παρατηρεί ο Μπουενακάσα, «η αλήθεια είναι ότι στη συντριπτική πλειοψηφία τους συμπεριφέρονταν σαν τέλειοι μπολσεβίκοι. Και αυτό, παρά τη μεγάλη αγάπη που τρέφαμε προς το ελευθεριακό ιδεώδες. Υπάρχει εξήγηση: η Ρωσική Επανάσταση μας εντυπωσίασε στο έπακρο καθώς βλέπαμε σε αυτήν την επανάσταση των ονείρων μας». Ο Κουντανίγια, αντιπρόσωπος από τις Αστουρίες, επέστησε την προσοχή σε αυτή την αφελή αντίληψη: «Η Ρωσική Επανάσταση δεν αγκαλιάζει τα ιδεώδη μας. Είναι μια επανάσταση σοσιαλιστικού τύπου, ίδια με όλες τις επαναστατικές σοσιαλιστικές τάσεις που ξεκίνησαν στην Ευρώπη. Η κατεύθυνση και η οργάνωσή της δεν ανταποκρίνονται στη δική μας αντίληψη για την παρέμβαση των εργατών αλλά σε εκείνη των πολιτικών κομμάτων». Ενώ καλούσε τους αντιπροσώπους να αντιταχθούν στην παρέμβαση των Ευρωπαίων στο Ρωσικό Εμφύλιο Πόλεμο, ο Αστουριανός τους παρότρυνε να μην ενταχθούν στην Κομμουνιστική Διεθνή.

Η σχέση της CNT με τους ρώσους μπολσεβίκους έμελλε να ακολουθήσει μια παράξενη τροχιά. Τον Ιούνιο του 1920 ο Άνχελ Πεστά-

νια στάλθηκε στη Μόσχα στο Β' Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς ως εκπρόσωπος της οργάνωσης. Στη Μόσχα τον πλησίασαν οι Ζινόβιεφ και Λοσόβσκι, αλλά σύντομα άρχισε να αισθάνεται το τεράστιο χάσμα που υπήρχε ανάμεσα στα ελευθεριακά ιδεώδη του δικού του κινήματος και τις εξουσιαστικές πρακτικές των μπολσεβίκων. Οι Ρώσοι προσπάθησαν να φανούν συμβιβαστικοί. Για να προσελκύσουν τις αναρχοσυνδικαλιστικές ενώσεις στο κομμουνιστικό στρατόπεδο, ίδρυσαν τη Διεθνή των Κόκκινων Συνδικάτων («Profintern»),* ένα δήθεν ανεξάρτητο όργανο που δέχτηκε όλα τα επαγγελματικά συνδικάτα, ασχέτως των πολιτικών τους πεποιθήσεων.

Οι ερωτοτροπιές αυτές δεν διήρκεσαν πολύ. Το Μάρτιο του 1921 το σοβιετικό καθεστώς κατέστειλε βάναιυσα την εξέγερση των ναυτών της Κρονστάνδης. Το ζήτημα της Κρονστάνδης, παράλληλα με μια διογκούμενη εκστρατεία σε βάρος των ρώσων αναρχικών, άρχισε να αποξενώνει το ελευθεριακό κίνημα σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι σχέσεις ανάμεσα στη CNT και στη Μόσχα γίνονταν όλο και πιο τεταμένες. Όταν επέστρεψε στην Ισπανία, ο Πεστάνια ανέφερε τις ζοφερές εμπειρίες του. Η εκτίμησή του επιβεβαιώθηκε από τον Γκαστόν Λεβάλ που είχε επισκεφτεί ξεχωριστά τη Ρωσία ως εκπρόσωπος των καταλανών αναρχικών. Στις 11 Ιουνίου 1922 μια συνδιάσκεψη της CNT στη Σαραγόσα απέρριψε κάθε δεσμό με το κίνημα των μπολσεβίκων και η CNT, μαζί με άλλες ανεξάρτητες συνδικαλιστικές ενώσεις της Ευρώπης, άρχισε να διερευνά την πιθανότητα για το σχηματισμό μιας νέας διεθνούς. Με την παραδοσιακή ονομασία «Διεθνής Ένωση Εργαζομένων»,** η Συνδικαλιστική Διεθνής ιδρύθηκε σε ένα συνέδριο που οργανώθηκε στο Βερολίνο από τις 26 Δεκεμβρίου 1922 μέχρι τις 3 Ιανουαρίου 1923. Η προσχώρηση της CNT στο νέο φορέα διέρρηξε τελικά όλους τους

* Σ.τ.Εκδ. Σύνηψη της Professional International, που ιδρύθηκε από συνέδριο στη Μόσχα στις 3-19 Ιουλίου 1921. Διαλύθηκε το 1937.

** Σ.τ.Εκδ. Πρόκειται για την IWA (International Workers' Association) πιο γνωστή με το ισπανικό αρκτικόλεξο AIT.

δεσμούς ανάμεσα στην ισπανική εργατική οργάνωση και τη Μόσχα.

Ωστόσο, οι μπολσεβίκοι δεν ηττήθηκαν ολοκληρωτικά στην Ισπανία. Τον Απρίλιο του 1921 μια ομάδα με επικεφαλής τον Αντρές Νιν και τον Χοακίν Μαουρίν εμφανίστηκε στη Μόσχα, υποστηρίζοντας ότι εκπροσωπούσε τη CNT. Στην πραγματικότητα ο Νιν και ο Μαουρίν δεν εκπροσωπούσαν κανέναν πέρα από την τοπική ομοσπονδία της Λέριδα, του προπύργιού τους, την οποία είχαν πείσει να τους στείλει στη Ρωσία.* Οι δύο άντρες μαγεύτηκαν από τους μπολσεβίκους και, χωρίς να συμβουλευτούν το κίνημα που δήθεν εκπροσωπούσαν, προχώρησαν στη σύνδεσή του με την Κομμουνιστική Διεθνή. Τον επόμενο Αύγουστο οι ενέργειες και οι ισχυρισμοί τους αποκηρύχθηκαν από την ολομέλεια της CNT στο Λογρόνιο. Μετά από μια μάταιη απόπειρα να επιστρέψει στην Ισπανία, ο Νιν επανήλθε στη Μόσχα και τέθηκε επικεφαλής της «Profintern». Ο Μαουρίν κατάφερε να φτάσει στην Ισπανία και μαζί με αναρχοσυνδικαλιστές και σοσιαλιστές διαφωνούντες ίδρυσε δική του κομμουνιστική-συνδικαλιστική ομάδα, που σε μεγάλο βαθμό ήταν ανεξάρτητη από το πρόσφατα ιδρυμένο Ισπανικό Κομμουνιστικό Κόμμα. Στα επόμενα χρόνια από κοινού με τον Νιν θα ίδρυσαν το ημι-τροτσκιστικό *Partido Obrero de Unificación Marxista* (Εργατικό Κόμμα για τη Μαρξιστική Ενοποίηση): το κακότυχο ΡΟΥΜ.

Το συνέδριο της CNT που διεξήχθη στη Μαδρίτη το Δεκέμβριο του 1919 σηματοδοτεί την κορύφωση της μεταπολεμικής εξέλιξης του ισπανικού αναρχοσυνδικαλισμού. Το κίνημα είχε αποκτήσει περισσότερο εθνικό χαρακτήρα και είχε εξαπλωθεί πέρα από τα όρια της Καταλονίας και της Ανδαλουσίας. Είχε γίνει σοβαρός ανταγωνιστής της UGT στις περιοχές των μεταλλείων του Οβιέδο και είχε ριζώσει στα χαλυβουργεία της Χιχόν και της Λα Φελγκέ-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Η αντιπροσωπεία τους συμπεριλάμβανε τον Γκαστόν Λεβάλ, που εκπροσωπούσε την πρόσφατα ιδρυμένη Καταλανική Ομοσπονδία Αναρχικών Ομάδων. Προφανώς ο Λεβάλ είχε «ενσωματωθεί» στην αντιπροσωπεία ως προκάλυμμα αλλά στη συνέχεια διαχώρισε τη θέση του.

ρα. Η Σαραγόσα ήταν το κέντρο του «καθαρού» αναρχισμού –ενα «Χερέθ του βορρά»– με πλοκάμια που εκτεινόταν στα αγροκτήματα της στέπας και στους αμπελώνες της Ριόχα. Ένα ισχυρό αναρχοσυνδικαλιστικό κίνημα υπήρχε και στη Λα Κορούνια, κυρίως στους λιμενεργάτες, καθώς και στις γύρω αγροτικές περιοχές. Στα περισσότερα ισπανικά λιμάνια, η πλειοψηφία των ναυτικών και των φορτοεκφορτωτών υποστήριζαν τη CNT. Η συνομοσπονδία είχε πλατιά υποστήριξη στους αγρότες των ορεινών περιοχών του Λεβάντε και διέθετε ισχυρά *sindicatos* στην περιοχή των μεταλλείων του Ρίο Τίντο.

Οι αναρχικές ομάδες, καθώς ήταν ξεχωριστές από τις αναρχοσυνδικαλιστικές ενώσεις, μετά από τη μακροχρόνια απομόνωσή τους οργανώνονταν σε περιφερειακές ομοσπονδίες. Το 1917 είχε ιδρυθεί η Αναρχική Ομοσπονδία Ανδαλουσίας και τώρα υπήρχαν ομοσπονδίες στην Καταλονία καθώς και σε άλλες επαρχίες. Τελικά αυτές συνενώθηκαν στη χαλαρά οργανωμένη FNGA (Federación Nacional de Grupos Anarquistas: Εθνική Ομοσπονδία Αναρχικών Ομάδων) και αργότερα ίδρυσαν ένα εξόριστο παρακλάδι στη Γαλλία που ονομάστηκε Ομοσπονδία Ισπανόφωνων Αναρχικών Ομάδων. Στα τέλη της δεκαετίας του 1920, οι δυο ομοσπονδίες θα σχημάτιζαν τη βάση για τη *Federación Anarquista Ibérica* (Ιβηρική Αναρχική Ομοσπονδία), τη φοβερή και τρομερή FAI των χρόνων της Δημοκρατίας και του Εμφύλιου Πολέμου.

Στην Καταλονία όμως η CNT είχε περάσει σε μια περίοδο βαθιάς κρίσης. Η ανταπεργία είχε εξαντλήσει την εργατική οργάνωση και ο πόλεμος των *pistoleros* έμελλε να έχει βαρύ τίμημα σε νεκρούς και τραυματίες, στερώνοντας της με αυτόν τον τρόπο τους ικανότερους αγωνιστές της. Στην πραγματικότητα, αυτή η άγρια μονομαχία μεταξύ των ένοπλων αναρχικών και των δολοφόνων που είχαν προσληφθεί από τους εργοδότες θα κόστιζε πολλές ζωές όχι μόνο μεταξύ των συνδικαλιστών, αλλά και των κυβερνητικών στελεχών, των βιομηχάνων και των ανώτατων αξιωματούχων του κράτους.

Εξίσου σημαντική με την απώλεια ανθρώπινων ζωών ήταν η

ατμόσφαιρα της ανομίας που δημιούργησε. Μετά από τον πόλεμο των δρόμων, η χώρα θα άλλαζε για πάντα. Όλοι, από τους βουλευτές στα Κόρτες μέχρι τους αδιάλλακτους αναρχικούς, έφεραν περίστροφα και σχεδόν κάθε μεγάλη οργάνωση διέθετε κάποιο είδος παραστρατιωτικής ομάδας. Σε μια ολοένα και μεγαλύτερη κλίμακα, οι πολιτικές διαφωνίες έβρισκαν διέξοδο στα όπλα. Η επιστροφή του «μόνιμου ανταρτοπόλεμου» στην ισπανική κοινωνία έχει ζωτική σημασία για την κατανόηση της κοινωνικής ατμόσφαιρας που προκάλεσε τον Εμφύλιο Πόλεμο.

Οι Pistoleros

Το 1916, δυο νεαροί εργάτες πλησίασαν με τρόπο τον Άνχελ Πεστάνια που εκείνη την εποχή ήταν εκδότης της *Solidaridad Obrera* και χωρίς πολλές περιστροφές του δήλωσαν: «Θα σου θέσουμε ένα ζήτημα. Ανήκουμε σε μια αναρχική ομάδα δράσης και είμαστε διατεθειμένοι να εξακολουθήσουμε το έργο που έχουμε ήδη ξεκινήσει. Σου προτείνουμε να γίνεις ο εκπρόσωπός μας στις ομοσπονδιακές επιτροπές και ειδικά στην Περιφερειακή Επιτροπή. Η πρότασή μας έχει ως εξής: Θέλουμε να πραγματοποιήσουμε *atentados* ενάντια σε κάθε εργοδότη ή διευθυντή εργοστασίου που η οργάνωση κρίνει σκόπιμο να εξολοθρευτεί. Σε αντάλλαγμα για αυτή τη θυσία, την οποία επιθυμούμε να κάνουμε για την οργάνωση, ζητάμε μόνο να μας πληρώσεις τα όποια έξοδα υπάρξουν και τα μεροκάματα που θα χάσουμε. Επιπλέον, θέλουμε ένα αποθεματικό δύο ή τριών χιλιάδων πεσσετών στο οποίο να έχουμε άμεση πρόσβαση σε περίπτωση που χρειαστεί να διαφύγουμε, αν αποκαλυφθεί η ταυτότητά μας. Όπως καταλαβαίνεις, σε περίπτωση που κάποιος φυλακιστεί, θα χρειαστούμε τη βοήθειά σου. Όπως βλέπεις, αυτά που ζητάμε από σένα είναι ελάχιστα· από την άλλη πλευρά, αυτό που προσφέρουμε είναι πολύ σημαντικό».

Ο Πεστάνια, που γνώριζε τους νεαρούς, προσπάθησε να τους αποτρέψει. Τους προειδοποίησε ότι έχαναν τον καιρό τους καθώς ο ίδιος ήταν κατηγορηματικά αντίθετος σε τέτοιες μεθόδους. Αργότε-

ρα πληροφορήθηκε ότι είχαν κάνει την ίδια πρόταση σε μια από τις επιτροπές της οργάνωσης και ότι είχε γίνει αποδεκτή. Στη συνέχεια, όπως αφηγείται ο Πεστάνια, δεν αποφάσισαν εκείνοι οι νεαροί αναρχικοί ποιους από τους εργοδότες και τους διευθυντές των εργοστασίων θα δολοφονούσαν. Η απόφαση πάρθηκε από τους ανθρώπους που δέχτηκαν τις υπηρεσίες τους. Οι *atentados* ήταν εντελώς απρόσωπες και εκτελέστηκαν χωρίς προσδοκία οικονομικής ανταμοιβής ή κίνητρο προσωπικής εκδίκησης. Σύμφωνα με τον Πεστάνια εκείνη την εποχή λειτουργούσαν στη Βαρκελώνη δύο ή τρεις αναρχικές ομάδες δράσης. «Οφείλουμε να δηλώσουμε ότι εκείνοι που επωφελήθηκαν και πλήρωσαν τους νεαρούς για το έργο τους ήταν κάποια στοιχεία –ελάχιστα– από τον κύκλο των ηγετών των ενώσεων των κλωστοϋφαντουργών», προσθέτει ο Πεστάνια. «Όταν συνέβη αυτό το περιστατικό, το πρώτο βήμα είχε γίνει».

Αν όμως αυτό ήταν το «πρώτο βήμα», είναι βέβαιο ότι δεν πήγε μακριά. Η μελέτη του Σάστρε i Σάμα γύρω από τις *atentados* που εκτελέστηκαν σε βάρος των εργοδοτών της Βαρκελώνης επισημαίνει ότι ανάμεσα στο 1916 και το 1919 δεν είχαν αυξηθεί σε σχέση με το 1914.* Μόνο προς τα τέλη του 1919 άρχισε να αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των αναρχικών *atentados* ευθέως ανάλογα με τις αυξημένες δολοφονίες των αγωνιστών και των στελεχών της CNT. Η χρονιά ήταν ιδιαίτερα οδυνηρή για την εργατική ομοσπονδία. Ήταν η χρονιά της γενικής απεργίας του Φεβρουαρίου-Μαρτίου, της κατασταλτικής εκστρατείας του Μάουρα και της μεγάλης ανταπεργίας από το Νοέμβριο μέχρι τον Ιανουάριο της επόμενης χρονιάς. Εκτός από μια σύντομη ανακωχή, που ίσχυσε επί πρωθυπουργίας Σάντσεθ, η κυβέρνηση είχε σταθεί ιδιαίτερα προκλητική: οι συνταγματικές εγγυήσεις στην Καταλονία είχαν αρθεί από τα τέλη Ιανουαρίου ως τα μέσα Μαρτίου και ξανά στα τέλη Μαρτίου και περίπου 40.000

* Σ.τ.Μ.Μπ. Το 1914 έγιναν εννέα *atentados* σε βάρος εργοδοτών στην περιοχή της Βαρκελώνης. Το 1916 έγιναν μόνο οκτώ, τον επόμενο χρόνο πέντε, το 1918 και πάλι εννέα και το 1919 οκτώ.

εργάτες είχαν βρεθεί στη φυλακή. Τα *sindicatos* είχαν δεχτεί επιληπτικά επιθέσεις, τα αρχεία τους είχαν κατασχεθεί και τα *centros obreros* είχαν κλείσει. Τελικά, ως αποκορύφωμα αυτών των προκλήσεων, ένα από τα πλέον διακεκριμένα στελέχη της CNT δολοφονήθηκε. Τη νύχτα της 19ης Ιουλίου, δύο άντρες μεταμφιεσμένοι σε αστυνομικούς έφτασαν με αυτοκίνητο στο σπίτι του Πάμπλο Σαμπατέρ, προέδρου του συνδικάτου κλωστοϋφαντουργών, και τον πυροβόλησαν θανάσιμα. Πιθανώς η δολοφονία ενός αξιοσέβαστου ανθρώπου και μαχητικού συνδικαλιστή ενέτεινε σε ανεξέλεγκτο βαθμό τον *ristolerismo* στο καταλάνικο λιμάνι.

Η επιδημία ήταν μεταδοτική στη Βαρκελώνη. Ακόμα και στα προπολεμικά χρόνια οι *agents provocateurs*, που προσλάμβανε ή ενθάρρυνε η αστυνομία και οι κυβερνήτες, τοποθετούσαν βόμβες στη Βαρκελώνη θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να δικαιολογήσουν τη λήψη κατασταλτικών μέτρων σε βάρος του εργατικού κινήματος. Ένα δίκτυο από πληροφοριοδότες που απλωνόταν σε ολόκληρη την πόλη απομυζούσε σαν τις ψείρες το εργατικό κίνημα. Σε παραγμένες περιόδους, όπως είναι φυσικό, είχαν δουλειά κομμένη και ραμμένη στα μέτρα τους. Σε περιόδους ύφεσης τα στοιχεία αυτά μάθαιναν να δημιουργούν τα δικά τους «επεισόδια» για να προκαλούν τη ζήτηση των υπηρεσιών τους. Ένα από τα πιο διαβόητα παραδείγματα της εποχής ήταν η οικογένεια Ρουλ –ο Χουάν Ρουλ, οι αδελφοί του και η μητέρα του– που για χρόνια τοποθετούσαν βόμβες στη Βαρκελώνη και εισέπρατταν αμοιβές από την αστυνομία παρέχοντας ψευδείς πληροφορίες γύρω από τους δράστες αυτών των «αναρχικών εγκλημάτων». Ο Χουάν Ρουλ, ως πληροφοριοδότης, είχε πρόσβαση σε τρεις κυβερνήτες και, μάλιστα, υπάρχουν ατράνταχτες αποδείξεις ότι χρηματιζόταν από υψηλόβαθμους κληρικούς πολιτικούς όπως ο Εουσέμπιο Γκουέλ. Η σύλληψη του Ρουλ τον Ιούλιο του 1907 προκάλεσε ένα σκάνδαλο που παρατάθηκε και μετά την εκτέλεσή του, τον Αύγουστο της επόμενης χρονιάς. Εκείνη τη μέρα μια βόμβα εξερράγη σε κεντρική λεωφόρο της Βαρκελώνης. Κοντά στο σημείο της έκρηξης βρέθηκε ένα σημείωμα που δήλωνε

ότι ο Ρουλ ήταν αθώος και ότι οι βομβιστικές ενέργειες θα εξακολουθούσαν παρά το θάνατό του – γεγονός που για πολλούς σήμαινε ότι δεν επρόκειτο για έναν άνθρωπο ή για την οικογένειά του, αλλά για ένα ολόκληρο σύνδρομο που βρισκόταν στη ρίζα των *atentados* της Βαρκελώνης.

Το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου βρήκε την ουδέτερη Ισπανία –και ιδιαίτερα τη Βαρκελώνη– να κατακλύζεται από τυχοδιώκτες, εγκληματίες και μισθοφόρους. Ενώ αρχικά ζούσαν στη βάση μιας ευκαιριακής κατασκοπευτικής δράσης, τα στοιχεία αυτά σύντομα άρχισαν κυριολεκτικά να θεριεύουν εκμεταλλεύσιμα τα κουρελιασμένα νεύρα της καταλανικής αστικής τάξης και τις αυξημένες απαιτήσεις της αστυνομικής διεύθυνσης της Βαρκελώνης για πληρωμένους δολοφόνους. Ίσως το πιο εντυπωσιακό παράδειγμα αυτών των νοσηρών επαφών να αποκαλύφθηκε στις σελίδες της *Solidaridad Obrera* της 8ης Ιουνίου 1918, όταν ο Πεστάνια δημοσίευσε στοιχεία σύμφωνα με τα οποία ο Μανουέλ Μπράβο Πορτίγιο, ένας επικεφαλής της περιφερειακής αστυνομίας, είχε οργανώσει ένα φιλογερμανικό κατασκοπευτικό δίκτυο στην περιοχή του λιμανιού. Μολονότι οι καταγγελίες του Πεστάνια θα κόστιζαν στον Μπράβο τη θέση του, ο στρατιωτικός διοικητής Μίλανς δελ Μπος δεν δίστασε να επιστρατεύσει τις υπηρεσίες του, όταν ξεκίνησε ο πόλεμος του δρόμου με τη CNT.

Στη διάρκεια της θητείας του στην αστυνομική διεύθυνση, ο Μπράβο είχε υπηρετήσει στην εκρηκτική συνοικία Αταραθάνας και οι βάρβαρες μέθοδοί του τον είχαν κάνει ιδιαίτερα μισητό στους εργάτες της Βαρκελώνης. Με το ξέσπασμα της γενικής απεργίας του Φεβρουαρίου-Μαρτίου, ο πρώην αξιωματικός της αστυνομίας και τα τσιράκια του, σε στενή συνεργασία με κάποιον αυτοαποκαλούμενο «Βαρόνο Κένιγκ», έπαιρναν μηνιαίο μισθό γύρω στις 6.000 πεσέτες για παροχή ειδικών υπηρεσιών στους εργοδότες. Οι υπηρεσίες τους περιλάμβαναν *atentados* κατά στελεχών της CNT και συνδικαλιστών ακτιβιστών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα μέλη της συμμορίας του Μπράβο δολοφόνησαν τον Σαμπατέρ. Με τη

σειρά του, ο Μπράβο δεν έβγαλε το καλοκαίρι. Το απόγευμα της 15ης Σεπτεμβρίου, πυροβολήθηκε θανάσιμα στην Κάγιε δε Σάντα Τέλλα. Δύο ημέρες αργότερα σκοτώθηκε ο Εδουάρδο Φερέρ, ένας από τους πιο μισητούς του πράκτορες και πρώην ηγέτης της ένωσης μεταλλουργών. Η είδηση για τη δολοφονία του Μπράβο δημιούργησε πανηγυρική ατμόσφαιρα στη Βαρκελώνη. Ο Μπουενακάσα αφηγείται ότι «χιλιάδες εργάτες γιόρτασαν το γεγονός με τραπεζώματα, τραγούδια και ομιλίες πάνω στο θέμα».

Όστόσο η συμμορία δεν εξαφανίστηκε. Την ανέλαβε ο «Βαρόνος», ένας ξένος τυχοδιώκτης που δεν διέθετε καν τις στοιχειώδεις κοινωνικές και εθνικές καταβολές του Μπράβο. Τον «Κένιγκ» (το πραγματικό του όνομα ενδεχομένως να ήταν Κόλμαν), τον ενδιέφερε απλά και μόνο το κέρδος. Αποσπούσε εκβιαστικά χρήματα για την παροχή «προστασίας» σε μεμονωμένους εργοδότες. Όσοι αρνούνταν να πληρώσουν, έπεφταν θύματα της «οργής των αναρχικών», ανεξάρτητα από το αν πράγματι την είχαν προκαλέσει ή όχι. Η κατάσταση άρχισε να ξεφεύγει από τον έλεγχο, όταν ο «Βαρόνος» διαφώνησε με την Ομοσπονδία Εργοδοτών. Ως συνέπεια του γεγονότος αυτού, στα τέλη της άνοιξης του 1920, απελάθηκε αθόρυβα από την Ισπανία και η συμμορία του διαλύθηκε.

Το έργο της συμμορίας των Μπράβο και Κένιγκ είχε ήδη λάβει ευρύτερες διαστάσεις πριν από την εξαφάνιση του «Βαρόνου». Το Δεκέμβριο του 1919, ο καρλιστής Ραμόν Σάλες ίδρυσε το *sindicato libre* στο Ateneo Legitimista* της Βαρκελώνης. Υπό την προστασία της εκκλησίας και των εργοδοτών, το νέο όργανο -ανεξάρτητα από την εντιμότητα πολλών από τους ιδρυτές του και μελών του, που μπορεί να ήταν απλώς «τίμιοι» συνδικαλιστές- χρησιμοποιήθηκε για να διχάσει το εργατικό κίνημα. Επιστρατεύοντας μέλη

* Σ.τ.Εκδ. Κατά λέξη Ατενέο υπέρ της Νομιμότητας. Ισπανικά. Ενδεχομένως για να διακρίνεται από τα ελευθεριακά Αθήναια, τις πολιτιστικές λέσχες των αναρχικών, οι οποίες έπαιζαν τεράστιο ρόλο στην αυτομόρφωση των εργατών.

από τα πιο θρησκόληπτα, συντηρητικά ή απλώς οπορτουμιστικά στρώματα της εργατικής τάξης, προόδευσε ελάχιστα σε σχέση με τη CNT. Εξασφάλισε πάντως μια νέα δεξαμενή από *pistoleros* και μια ιδεολογική κάλυψη για κάποια στελέχη του συνδικάτου τα οποία δρούσαν και ως επαγγελματίες δολοφόνοι. Σε ένα πρώτο επίπεδο, η μάχη στη Βαρκελώνη έμοιαζε πλέον με ενδοσυνδικαλιστική διένεξη που διεξαγόταν με το ρεβόλβερ στο χέρι.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο στις 20 Νοεμβρίου 1920, όταν ο στρατιωτικός διοικητής της Καταλονίας, Σεβεριάνο Μαρτίνεθ Άνιδο, διορίστηκε στη θέση του κυβερνήτη αντικαθιστώντας τον Κάρλος Μπας. Όπως παρατηρεί ο Μπρέναν, ο διορισμός αυτός «υπήρξε πρόκληση για τον κάθε μετριοπαθή και ανθρωπιστή πολίτη της χώρας. Ο Άνιδο είχε διαφωνήσει με τον Μπας γιατί είχε προτείνει έκτακτα νομοθετικά μέτρα κατά της τρομοκρατίας. Λέγεται ότι υπέδειξε στον Μπας έναν κατάλογο 675 συνδικαλιστών οι οποίοι, όπως δήλωσε, έπρεπε να εκτελεστούν άμεσα. Ο Ουναμόνο τον περιγράφει ως εξής: “Ο άνθρωπος αυτός είναι ένα καθαρό κτήνος - ούτε να μιλήσει δεν μπορεί· ξέρει μόνο να βρυχάται και να γκαρίζει. Ωστόσο, οι βρυχηθμοί και τα γκαρίσματά του πάντα κάτι θέλουν να πουν”».

Με τη σειρά τους οι αναρχικοί προσπάθησαν να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα ολοένα και αυξανόμενα βίαια στοιχεία άρχισαν να επηρεάζουν τον προσανατολισμό της CNT, παρόλο που οι επαγγελματίες πιστολάδες σπανίζουν σε οργανώσεις που διαθέτουν ελάχιστους πόρους και που τα μέλη τους τελούν υπό ανηλεή διωγμό.* Οι επισημάνσεις που κάνει ο Μπου-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Έχει δοθεί υπερβολική έμφαση στο κατά πόσον η CNT προσέλαβε επαγγελματίες *pistoleros*. Μετά από εκτενείς προσωπικές συνεντεύξεις με παλιούς ισπανούς αναρχικούς και ειδικότερα με τον Γκαστόν Λεβάλ, έχω πειστεί απόλυτα ότι την περίοδο εκείνη οι πόροι της CNT ήταν σε θλιβερό βαθμό περιορισμένοι και στη μεγάλη τους πλειοψηφία οι *pistoleros* ήταν απλοί εργάτες, οι ενέργειες των οποίων είχαν κυρίως αμυντικό χαρακτήρα. Οι «πληρωμένοι» *pistoleros*, μολονότι δεν αποτελούν ολότελα μύθευμα,

ενακάσα για τη συγκεκριμένη κατάσταση μεταδίδουν τη δυσφορία που ένιωθαν οι πιο σοβαροί αναρχικοί με την ανικανότητά τους να αναχαιτίσουν την τάση των *atentados*. Ο Μπουενακάσα παραπονιέται ότι ελάχιστες από τις *atentados* ήταν επαναστατικές ενέργειες. «Τα συνδικάτα», καταλήγει, «αδυνατούσαν να ξεφορτωθούν αυτούς τους *pistoleros* που δρούσαν με δική τους πρωτοβουλία και που σε αρκετές περιπτώσεις ήταν σε θέση να αναλάβουν την ηγεσία σημαντικών επιτροπών της οργάνωσης».

Εντούτοις, εκείνη την περίοδο οι αναρχικοί μπορεί και να μην είχαν πια εναλλακτική λύση: με τον Μαρτίνεθ Άνιδο στο ηγδάλιο, η έλλειψη αντίστασης μπορεί να ήταν πιο αποκαρδιωτική από την ανεξέλεγκτη χρήση των όπλων. Ο νέος κυβερνήτης και η Ομοσπονδία των Εργοδοτών διεξήγαγαν από κάθε άποψη έναν εξοντωτικό πόλεμο κατά της CNT. Ο Μπούργος ι Μάθο, ένας διαπρεπής συντηρητικός πολιτικός, δεν αφήνει το παραμικρό περιθώριο αμφιβολίας όσον αφορά στην υπαιτιότητα της άρχουσας τάξης για την κρίση της Βαρκελώνης. «Πρέπει να το πούμε ξεκάθαρα», τονίζει, «χωρίς φόβο και πάθος και ως χρέος μας απέναντι στην αλήθεια: η τάξη των εργοδοτών και τα άλλα ηγετικά στοιχεία της Βαρκελώνης είναι οι κύριοι υπαίτιοι για την αφόρητη κοινωνική κρίση που αντιμετωπίζουμε σήμερα».

Μια απίστευτη κατάσταση άρχισε να εκτυλίσσεται στη Βαρκελώνη: οι *atentados* από τους *pistoleros* των εργοδοτών συναγωνίζονταν, σχεδόν θύμα προς θύμα, τις αντίστοιχες *atentados* των αναρχικών. Ποτέ κατά το παρελθόν δεν είχε προκύψει αυτή η μακάβρια λογιστική. Μετά από μια απόπειρα κατά της ζωής του Σεγκί, στις 4 Ιανουαρίου 1920, οι αναρχικοί αντέδρασαν με *atentados* κατά του προέδρου της Ομοσπονδίας Εργοδοτών, ενός διευθυντή της και δύο πρακτόρων της αστυνομίας. Οι *atentados* έγιναν καθημερινό

έχουν υπερτιμηθεί αδικαιολόγητα από τους περισσότερους ιστορικούς της περιόδου και τα «έσοδα» από τις «ενέργειές» τους έχουν διογκωθεί σε εξωφρενικές διαστάσεις.

φαινόμενο και παλινδρομούσαν στα δύο άκρα όπως η περιοδική κίνηση ενός εκκρεμούς. Το φθινόπωρο του 1920 γινόταν σχεδόν μία την ημέρα. Μια από τις πλέον παράλογες θηριωδίες συνέβη τη νύχτα της 12ης Σεπτεμβρίου, όταν εξερράγη βόμβα σε αίθουσα χορού της εργατικής τάξης στη λεωφόρο Παραλέλο, σκοτώνοντας τρία άτομα και τραυματίζοντας είκοσι. Ένα μήνα αργότερα δολοφονήθηκε ο Ε. Ταρίδα, ο οποίος ήταν επικεφαλής μιας μεταλλουργικής εταιρείας. Μετά από δύο εβδομάδες δολοφονήθηκε για αντίποινα ο Ζάιμε Πουζάλ, πρόεδρος της Ένωσης Εργαζομένων στον Ηλεκτρισμό.

Η σύλληψη 64 στελεχών της CNT στις 20 Νοεμβρίου οδήγησε σε γενική απεργία διαμαρτυρίας. Στις 23 Νοεμβρίου, ο Μαρτίνεθ Άνιδο αντέδρασε κηρύσσοντας παράνομη την εργατική ομοσπονδία και επαναφέροντας τη λογοκρισία. Τρεις ημέρες αργότερα δολοφονήθηκε ο πρόεδρος του *sindicato libre* του Ρέους και την επομένη ακριβώς ο Χοσέ Κανέλα, σημαίνον μέλος της Περιφερειακής Επιτροπής της CNT. Οι αρχές και οι *pistoleros* δεν χαρίστηκαν ούτε στους συνηγούς της εργατικής ομοσπονδίας: ο δικηγόρος Λουίς Κόμπανις συνελήφθη και λίγο αργότερα δολοφονήθηκε ο συνεργάτης του, ο δημοφιλής δημοκρατικός βουλευτής Φρανθίσκο Λαϊρέτ.

Ο πόλεμος των πιστολιών δεν είχε θύματα μόνο στην Ομοσπονδία Εργοδοτών, στα συνδικάτα και στην αστυνομία, αλλά και στα ανώτερα κυβερνητικά στελέχη. Το 1920, ο κυβερνήτης της Καταλονίας Κόντε δε Σαλβατιέρα, που ήταν υπεύθυνος για την ανταπεργία στα τέλη του 1919 και στις αρχές του 1920, έπεσε από τις σφαίρες αναρχικών *pistoleros*. Στις 8 Μαρτίου 1921, ο συντηρητικός πρωθυπουργός Εδουάρδο Ντάτο δολοφονήθηκε από τρεις καταλαβούς αναρχικούς για αντίποινα στην επαναφορά του *Ley de Fugas* (Νόμου περί Απόδρασης), μιας απεχθούς τακτικής σύμφωνα με την οποία η αστυνομία δολοφονούσε συλληφθέντες συνδικαλιστές, υποστηρίζοντας ότι τους πυροβόλησε ενώ προσπαθούσαν να αποδράσουν. Από την πλευρά της η CNT πλήρωσε ένα αντίστοιχο τίμημα με το θάνατο του Εβέλιο Μποάλ, γενικού γραμματέα της Εθνικής Επιτροπής, ο οποίος πυροβολήθηκε θανάσιμα τα ξημερώματα της

15ης Ιουνίου, λίγα λεπτά αφότου αφέθηκε ελεύθερος από την αστυνομία. Ο σύντροφός του, Αντόνιο Φελίου, άλλο ένα μέλος της Εθνικής Επιτροπής, κατάφερε να επιζήσει εκείνη τη μέρα αλλά πυροβολήθηκε θανάσιμα δύο εβδομάδες αργότερα.

Από το 1918 έως το 1923 αυτή η συστηματική σφαγή στοιχισε περίπου 900 ζωές μόνο στη Βαρκελώνη και περίπου 1.500 σε ολόκληρη την Ισπανία. Ένας πρωθυπουργός, δύο πρώην κυβερνήτες, ένας αρχιεπίσκοπος, σχεδόν 300 εργοδότες, διευθυντές εργοστασίων, επιστάτες και αστυνομικοί και πολλοί εργάτες και ηγέτες των *sindicatos libres* έπεσαν από τις σφαίρες και τις βόμβες των αναρχικών ομάδων δράσης. Με τη σειρά της η CNT έχασε πολλά εξέχοντα μέλη των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών επιτροπών της. Τελικά, η εργατική οργάνωση πλήρωσε ένα τίμημα βαρύτερο από εκείνο των αντιπάλων της. «Οι δολοφονίες στους δρόμους», γράφει ο Μπουενακάσα, «ήταν αποτέλεσμα των αυθαίρετων διώξεων του κράτους. Τα καλύτερα στελέχη μας ήρθαν αντιμέτωπα με το εξής δίλημμα: να πεθάνουν, να σκοτώσουν, να διαφύγουν ή να βρεθούν στη φυλακή. Οι πιο βίαιοι αμύνθηκαν και σκότωσαν· οι στωικοί πέθαναν, το ίδιο και οι γενναίοι (...) οι δειλοί ή οι σώφρονες διέφυγαν ή κρύφτηκαν· οι πιο δραστήριοι κατέληξαν στη φυλακή».

Μια έλλειψη ψυχραιμίας είχε ήδη γίνει φανερή στα τέλη του καλοκαιριού του 1920, όταν η ηγεσία της CNT άρχισε μια από εκείνες τις περίεργες ερωτοτροπίες της με τη γραφειοκρατία της UGT που στο παρελθόν είχαν προκαλέσει μεγάλη πικρία στην αναρχοσυνδικαλιστική συνομοσπονδία. Πιεσμένοι και έχοντας φθάσει σε όρια πανικού από την επίθεση της εργοδοσίας στη Βαρκελώνη, οι μετριοπαθείς της Εθνικής Επιτροπής και της Περιφερειακής Επιτροπής της Καταλονίας αποφάσισαν να προσεγγίσουν την UGT για ένα κοινό αμυντικό σύμφωνο.

Μια τέτοια συμφωνία θα ήταν από μόνη της ανώφελη για τη CNT εκτός κι αν άνοιγε το δρόμο για μια κοινή γενική απεργία. Η UGT δεν διέθετε ανθρώπινο δυναμικό στην Καταλονία ούτε αντιμετώπιζε κάποια πιθανή καταστολή στα προπύργιά της - παρά την εντεινό-

μενη αντιδραστική πολιτική της κυβέρνησης Ντάτο στη Μαδρίτη. Στην πραγματικότητα, οι σοσιαλιστές είχαν να κερδίσουν τα πάντα από ένα σύμφωνο με τη CNT: η Ρωσική Επανάσταση είχε διχάσει βαθιά το κόμμα. Μεγάλο ποσοστό των μελών του Σοσιαλιστικού Κόμματος είχε στραφεί προς τα αριστερά, υποχρεώνοντας το κόμμα να προσκολληθεί στην Κομμουνιστική Διεθνή. Οι ρεφορμιστές στο κόμμα και στην UGT χρειάζονταν κάθε επαναστατική επίφαση που μπορούσαν να κερδίσουν και σε εκείνη τη χρονική στιγμή δεν υπήρχε τίποτα καλύτερο από το κύρος που θα τους προσέδιδε μια συμφωνία με τη μαχητική αναρχοσυνδικαλιστική συνομοσπονδία.

Έχοντας τη διακριτική έγκριση των σοσιαλιστών της Μαδρίτης, οι Σεγκί, Μποάλ και Κιεμάδες έσπευσαν στην ισπανική πρωτεύουσα και συσκέφτηκαν με τους Λάργο Καμπαγιέρο, Κορδέρο, Φερνάντεθ, δε λος Τόγιος και Μαρτίνεθ Χιλ. Στις 3 Σεπτεμβρίου 1920, αυτοί οι μετριοπαθείς ηγέτες υπέγραψαν μια συμφωνία που προώθησε το αίτημα της αποκατάστασης των συνταγματικών εγγυήσεων. Η αμυντική διατύπωση του κειμένου πραγματικά εκπλήσσει: «Εμείς, οι δηλωμένοι εχθροί της αστικής κοινωνίας, θεωρούμε τους εαυτούς μας ως υπερασπιστές των νόμων της». Η ισπανική αστική τάξη δεν είχε να φοβηθεί τίποτα από αυτή την παρέα και το γεγονός ότι οι άρχουσες τάξεις δεν κατέβαλαν καμία προσπάθεια για να προσεταιριστούν τους έτοιμους και πρόθυμους μεταρρυθμιστές ηγέτες και των δύο εργατικών οργανώσεων αποκαλύπτει το μέγεθος της ανοησίας τους. Απεναντίας, η συντηρητική κυβέρνηση του Εδουάρδο Ντάτο σκλήρυνε τη στάση της και προετοιμάστηκε να δώσει μάχη εφόσον αυτό κρινόταν απαραίτητο.

Η συμφωνία προκάλεσε την κατακραυγή των Περιφερειακών Επιτροπών της CNT εκτός Καταλονίας, κυρίως επειδή η Εθνική Επιτροπή και η καταλανική ηγεσία είχαν υπογράψει αυθαίρετα χωρίς να συμβουλευτούν κανέναν. Υπό την πίεση των περιφερειών, οργανώθηκε τον Οκτώβριο μια ολομέλεια, στη διάρκεια της οποίας η συμφωνία επικρίθηκε δριμύτατα. Ωστόσο, αποφασίστηκε η αποσίωπηση της ανοιχτής κριτικής της συμφωνίας καθώς ήταν σε

εξέλιξη μια απεργία στα ορυχεία του Ρίο Τίντο, όπου ήταν απαραίτητη η συνεργασία ανάμεσα στη CNT και την UGT.

Η συμφωνία όμως δεν θα ωφελούσε την απεργία σε τίποτα. Η σύγκρουση στο Ρίο Τίντο, μια πλούσια σε χαλκό περιοχή της Ανδαλουσίας, ήταν μια από τις πιο σκληρές και οπωσδήποτε από τις πιο σοβαρές συγκρούσεις στην ιστορία του ισπανικού εργατικού κινήματος. Τα ορυχεία ανήκαν σε βρετανικά συμφέροντα. Είχαν αγοραστεί έναντι ενός παράλογα χαμηλού ποσού πριν από κάποιες δεκαετίες, όταν ο εθνικός πλούτος της Ισπανίας είχε βγει στο σφυρί. Την απεργία που ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1920 καθοδηγούσε η CNT. Παρόλο που στην περιοχή υπήρχαν ισχυρά συνδικάτα της UGT, επικρατούσε αμοιβαία καχυποψία ανάμεσα σε αναρχοσυνδικαλιστές και σοσιαλιστές. Οι εσωτερικές διαμάχες όμως επισκιάστηκαν από την απελπιστική κατάσταση στην οποία είχαν φτάσει οι μεταλλωρύχοι στην προσπάθειά τους να κερδίσουν στον αγώνα τους. Την εποχή της συμφωνίας, οι περισσότεροι εργάτες είχαν πουλήσει τα προσωπικά τους υπάρχοντα και είχαν μεταναστεύσει στις πόλεις για να μην ενδώσουν στους εργοδότες. Μεταξύ των απεργών γίνονταν συζητήσεις για κατάληψη των ορυχείων και των γραφείων των ιδιοκτητών. Τα δραματικά χαρακτηριστικά αυτού του αγώνα απύπνισαν την εργατική τάξη ολόκληρης της Ισπανίας. Η Ανδαλουσία βρισκόταν στα πρόθυρα μιας γενικής απεργίας σε ένδειξη αλληλεγγύης στους μεταλλωρύχους, μια κίνηση που θα είχε κερδίσει ευρύτερη συμπαράσταση στο βορρά, αν οι δύο εργατικές οργανώσεις ήταν προετοιμασμένες να δράσουν δυναμικά.

Αλλά η κίνηση αυτή δεν κατέληξε πουθενά. Μια αντιπροσωπεία ηγετών από τη CNT και την UGT επισκέφτηκε το Ρίο Τίντο για να εξετάσει το πρόβλημα από κοντά. Όταν οι ηγέτες επέστρεψαν, το μόνο που πρότειναν στα μέλη των δύο οργανώσεων ήταν η εισφορά μιας πεσέτας τη βδομάδα για την ενίσχυση των απεργών. Μια προηγούμενη πρόταση της CNT για κοινή γενική απεργία, που θα ξεκινούσε από τους μεταλλωρύχους και τους σιδηροδρομικούς της UGT, είχε απορριφθεί από τους σοσιαλιστές της Μαδρίτης. Το

πρόβλημα για τους μετριοπαθείς των δύο συνδικάτων λύθηκε, όταν μετά από απεργία τεσσάρων μηνών οι μεταλλωρύχοι επέστρεψαν ηττημένοι στην εργασία τους.

Η συμφωνία είχε πλέον καταρρακωθεί. Ακυρώθηκε πλήρως, όταν ξέσπασε μια γενική απεργία στη Βαρκελώνη με αφορμή τις συλλήψεις των ηγετών της CNT και τη δολοφονία του Λαϊρέτ. Για μια ακόμη φορά η CNT ζήτησε τη συμπαράσταση της UGT. Η UGT όχι μόνο αρνήθηκε να προσφέρει βοήθεια αλλά το έκανε με τόσο υπεροπτικό τρόπο που έδειχνε καθαρά ότι οι σοσιαλιστές είχαν χάσει κάθε ενδιαφέρον για μελλοντική συνεργασία με τη CNT. Εκείνος που ανέλαβε να καταστήσει σαφή τη θέση των σοσιαλιστών ήταν ο Λάργο Καμπαγιέρο που, όταν ρωτήθηκε τους λόγους για τους οποίους οι εργάτες της UGT στη βασική επαρχία Βιθκάγια, δεν κλήθηκαν να βοηθήσουν τους Καταλανούς, απάντησε: «Επειδή δεν είμαστε υποχρεωμένοι να το κάνουμε». Σύμφωνα με τον Μπουενακάσα, οι αναρχοσυνδικαλιστές του Μπιλιμπάο, της μεγάλης βασικής βιομηχανικής πόλης, τη στιγμή που έφευγαν «είπαν αποφασιστικά» στον Λάργο Καμπαγιέρο: «Παρ' όλα αυτά, στη Βιθκάγια θα γίνει απεργία». Όμως ο Λάργο Καμπαγιέρο, ο βασικός εκπρόσωπος της UGT, μήνυσε στους οπαδούς της στο Μπιλιμπάο ότι σε περίπτωση που οι αναρχικοί και οι συνδικαλιστές προσπαθούσαν να εμποδίσουν την εργασία στα εργοστάσια, στα ορυχεία κ.λπ. θα έπρεπε να χτυπηθούν με ρόπαλα».

Η απεργία στην Καταλονία κατέρρευσε και μαζί της οποιαδήποτε προοπτική συνεργασίας ανάμεσα στις δύο ενώσεις τα επόμενα χρόνια.

Εκείνη την εποχή η CNT δεν υπέφερε μόνο από τη σκληρή κατάδιωξη των αρχών αλλά και από τις διασπαστικές δραστηριότητες των κομμουνιστών, οι οποίοι είχαν αποφασίσει είτε να αποκτήσουν τον έλεγχο της εργατικής οργάνωσης είτε να τη διαλύσουν. Στην Καταλονία, στην Ανδαλουσία και σε άλλες περιοχές οι οξύτερες εσωτερικές διαμάχες ανάμεσα σε κομμουνιστές και αναρχικούς απορροφούσαν ένα μεγάλο μέρος από την ενέργεια της συνομοσπονδίας. Οι

κομμουνιστές δεν ηττήθηκαν απλά και μόνο από τη βαρύτητα της αναρχικής επιρροής στη CNT, αλλά από μια γενικότερη αναβίωση του εργατικού κινήματος που πρόσκαιρα διέλυσε τη βαριά ατμόσφαιρα της ήττας και της απομόνωσης που έθρεφε την αλληλοξόβνωση. Τον Απρίλιο του 1922 αποκαταστάθηκαν οι συνταγματικές εγγυήσεις για πρώτη φορά μετά από ενάμιση χρόνο. Μια απεργία των οδηγών φορτηγών στη Βαρκελώνη κατέληξε σε γενική απεργία όλων σχεδόν των εργαζομένων στα μέσα μεταφοράς της Καταλονίας. Βγαίνοντας από μια εξαντλητική παρανομία, η CNT κατάφερε να οργανώσει μια επιτυχημένη Εθνική Συνδιάσκεψη στις 11 Ιουνίου στη Σαραγόσα. Οι 42 αντιπρόσωποι που την παρακολούθησαν διέριξαν κάθε δεσμό με την Κομμουνιστική Διεθνή. Καθώς την πλειοψηφία κατείχαν οι συντηρητικοί της CNT, η διάσκεψη ενέκρινε τη συμμετοχή του Σεγκί στη Μεικτή Επιτροπή και ψήφισε μια πρόταση που ήταν υπέρ της μισθοδοσίας των συνδικαλιστικών στελεχών. Εντείνοντας ακόμα περισσότερο τις διαφορές ανάμεσα στις αναρχικές και τις συνδικαλιστικές τάσεις στους κόλπους της συνομοσπονδίας, η διάσκεψη ενέκρινε μια αόριστα διατυπωμένη «πολιτική» πρόταση που σε μεγάλο βαθμό ήταν συμφιλιωτική προς τους σοσιαλιστές και τους φιλελευθέρους και υπονοούσε ότι υπήρχε το ενδεχόμενο εκλογικών συνασπισμών της CNT με κόμματα που υποστήριζαν την αποκατάσταση και τη διεύρυνση των πολιτικών ελευθεριών. Όπως αποδείχτηκε, επρόκειτο για την τελευταία μεγάλη εθνική συνεύρεση της συνομοσπονδίας στην Ισπανία μέχρι τη ανακήρυξη της Δεύτερης Δημοκρατίας. Ήδη ο Πρίμο δε Ριβέρα περίμενε στο παρασκήνιο και τα γεγονότα συνέθεταν το σκηνικό πλαίσιο για μια δικτατορία που θα διαρκούσε περισσότερο από μια εξαετία.

Στις 10 Μαρτίου 1923 ο Σαλβαδόρ Σεγκί και ο σύντροφός του Φρανθίσκο Κόμας δολοφονήθηκαν στην Κάγιε δε λα Καδένα της Βαρκελώνης, μια πράξη που κατά κάποιον τρόπο συμβόλιζε το τέλος της μεταπολεμικής περιόδου. Η δολοφονία έγινε σε ώρα αιχμής και ενώ ο δρόμος ήταν γεμάτος κόσμο. Ο θάνατος του Σεγκί σε ηλικία 34 ετών έθεσε εκτός μάχης τον πιο σημαντικό και ικανό

εκπρόσωπο της «αυτοσυγκράτησης» στη CNT. Οι συνδικαλιστές της μεγάλης εργατικής οργάνωσης, καθώς δεν είχαν άξιο διάδοχο του Σεγκί, υποβαθμίστηκαν για κάποιο διάστημα σε δευτερεύοντα ρόλο. Επανήλθαν όμως στο προσκήνιο χάρη στην αποδιοργάνωση που προκάλεσε η δικτατορία στις γραμμές των αναρχικών ομάδων.

Μολονότι ο Σεγκί κατέχει σημαντική θέση στο πάνθεο των αναρχοσυνδικαλιστών μαρτύρων, η συμβολή του στη CNT είναι δύσκολο να αξιολογηθεί. Γεννήθηκε στις 23 Δεκεμβρίου του 1890 στη βιομηχανική Λέριδα από γονείς που ανήκαν στην εργατική τάξη. Η οικογένεια μετακόμισε στη Βαρκελώνη ενώ ήταν ακόμα παιδί και εκεί, στους δρόμους των προλεταριακών γειτονιών, διαμόρφωσε την ακατέργαστη ικανότητα και την επιθετική ιδιοσυγκρασία που θα τον αναδείκνυαν ως έναν από τους ικανότερους οργανωτές της CNT. Χάρη στην εργασία του σε ένα εργοστάσιο επεξεργασίας ζάχαρης, αυτός ο «*instictivo*»* επαναστάτης των δρόμων, που υπήρξε επίσης θαυμαστής του νιτσεϊκού ατομικισμού, του *superhombre*** στον οποίο «επιτρέπονται τα πάντα», θα αποκτούσε το παρανόμι «*Noi del Sucre*» («Ζαχαρένιος»), ένα παρατσούκλι που θα τον συνόδευε σε όλη του τη ζωή. Σε νεαρή ηλικία ο Σεγκί πήγε να δουλέψει ως ελαιοχρωματιστής και γοητεύτηκε αμέσως από το εργατικό κίνημα. Έπαιξε ενεργό ρόλο στην «Τραγική Εβδομάδα» και έγινε πρόσφυγας λόγω της συνακόλουθης καταστολής. Από κει και πέρα αφιέρωσε τη ζωή του σχεδόν ολοκληρωτικά στο κίνημα – διαρκείς συγκεντρώσεις, προπαγανδιστικές περιοδείες, διαπραγματεύσεις, συνέδρια και σκληρή εργασία στις επιτροπές για την προετοιμασία των απεργιών.

Παρόλο που ο Σεγκί ήταν εξοικειωμένος με τα αναρχικά και σοσιαλιστικά κείμενα, παρέμεινε πάνω απ' όλα ένας επιδέξιος οργανωτής για τον οποίο ο *comunismo libertario* (ο ίδιος αυτοχαρακτηριζόταν αναρχοσυνδικαλιστής) ήταν ένα μακρινό ιδεώδες. Κατά την άποψή του η επανάσταση ήταν πρώτα απ' όλα ζήτημα οργάν-

* Σ.τ.Μ. Ενστικτώδης. Ισπανικά.

** Σ.τ.Μ. Υπεράνθρωπος. Ισπανικά.

Portrait of a young man in a suit and tie, likely a historical figure or a notable individual. The image is a black and white photograph with a dark background.

νωσης. Μετριοπαθής από πολιτική άποψη, προωθούσε μονίμως τη συνεργασία με την UGT και έγινε στόχος οξείας κριτικής από τους στρατευμένους αναρχικούς οι οποίοι απεχθάνονταν την τακτική του, αλλά θαύμαζαν τα διοικητικά του προσόντα. Εκείνος, με τη σειρά του, τους θεωρούσε «δογματικούς» και πίστευε ότι η έλλειψη «ρεαλισμού» που τους διακατείχε έθετε σε κίνδυνο την ανάπτυξη ενός μαζικού, ενιαίου εργατικού κινήματος. Επομένως, ο Σεγκί εμφανιζόταν πάντα στο προσκήνιο κάθε φορά που χρειαζόταν κάποιο βάλλασμα για να καθησυχάσει τα ζωηρά μέλη της CNT. Υπήρξε από τους αρχιτέκτονες του Συμφώνου της Σαραγόσας και συνήγορος της Μεικτής Επιτροπής (στην οποία συμμετείχε με μεγάλο ζήλο), ένας ιδεώδης διαπραγματευτής στις συμφωνίες με τους εργοδότες και τους γραφειοκράτες της UGT.

Ο Σεγκί ήταν εκείνος που σχεδόν μόνος του έπεισε τους εργάτες της Βαρκελώνης να επιστρέψουν στις εργασίες τους στη διάρκεια της γενικής απεργίας του 1919, όταν η «*Canadiense*» αντιμετώπιζε τη χρεοκοπία και οι εργοστασιάρχες οπισθοχωρούσαν ολοταχώς. Όπως αποδείχτηκε, πολλές από τις συμβουλές του ήταν εσφαλμένες. Παρόλο που λέξεις όπως «συμβιβασμός», «αυτοσυγκράτηση» και «μετριοπάθεια» απολαμβάνουν το σεβασμό πολλών, στην πραγματικότητα δεν συμπεριλήφθηκαν ποτέ στο λεξιλόγιο της ισπανικής αστικής τάξης. Καθώς προσπαθούσε να προωθήσει συμβιβαστικές λύσεις και να περιορίσει τη βία, ο Σεγκί ταπεινώθηκε από την αδιαλλαξία των καταλανών βιομηχάνων και κατά πάσα πιθανότητα δολοφονήθηκε από τους *ristoleros* τους.

Από ειρωνεία της τύχης, εκείνοι που θα έπαιρναν εκδίκηση για τη δολοφονία του Σεγκί, ήταν οι τύποι ανθρώπων που εκείνος πολεμούσε με τόσο πάθος μέσα στη CNT. Στις 17 Μαΐου 1923 αναρχικοί *ristoleros* από τη Βαρκελώνη δολοφόνησαν τον πρώην κυβερνήτη της Βιθκάγια, Φερνάντο Γκονθάλεθ Ρεγεράλ. Τρεις εβδομάδες αργότερα, στις 11 Ιουνίου, εκτέλεσαν τον καρδινάλιο Χουάν Σολδεβίγια ι Ρομέρο, αρχιεπίσκοπο της Σαραγόσας. Και οι δύο άντρες ήταν διαβόητοι αντιδραστικοί και είχαν εχθρική στάση απέναντι

στα συνδικάτα. Σκοτώθηκαν από μέλη των *Solidarios*,* μιας ομάδας νεαρών αναρχικών που οι πρακτικές και οι απόψεις τους ήταν σχεδόν εξολοκλήρου αντίθετες από εκείνες του ανθρώπου που ανέλαβαν να εκδικηθούν.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σταθούμε για να εξετάσουμε πιο αναλυτικά αυτή την αναρχική ομάδα δράσης καθώς, από πολλές απόψεις, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα *grupo de afinidad*, που αργότερα θα ασκούσε μεγάλη επιρροή στη FAI. Πολλές παρόμοιες μικρές αναρχικές ομάδες είχαν δημιουργηθεί ήδη από τη δεκαετία του 1890. Οι *Solidarios* και άλλες, όπως η «*El Crisol*»** που απέκτησε μια κάποια φήμη, σχηματίστηκαν στα τέλη του 1920 ή στις αρχές του 1921 όταν ιδρύθηκε η Συνδικαλιστική Νεολαία με στόχο την αντιμετώπιση των *pistoleros* του *sindicato libre*. Ο Ριχάρδο Σανθ, που υπήρξε μέλος των *Solidarios*, μας πληροφορεί ότι επρόκειτο για πολύ νεαρά άτομα, στην πλειοψηφία τους κάτω των είκοσι πέντε ετών, τα οποία είχαν φτάσει στη Βαρκελώνη από διαφορετικές περιοχές της χώρας. Οι νεολαίοι αυτοί, «κατά κανόνα αυθόρμητοι, ένιωθαν συνδεδεμένοι ηθικά με την ομάδα», γράφει ο Σανθ, «και ανάμεσά τους υπήρχαν πολλοί, εκείνοι που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν άμεσοι συνεργάτες, οι οποίοι ένιωθαν ότι είναι δικαίωμα και όχι μόνο πρακτικά αναπόσπαστα στοιχεία της ομάδας.

»Όσοι αποτελούσαν την ομάδα ήταν εργάτες και συνεπώς ζούσαν από το μεροκάματο. Η ομάδα δεν διέθετε κανένα άλλο εισόδημα, δεν είχε όμως και άλλα έξοδα. Τα έξοδά της καλύπτονταν ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε μέλους. Δικό σου και δικό μου δεν υπήρχε ανάμεσα στα μέλη αυτής της ομάδας και ιδιαίτερα όσον αφορούσε δραστηριότητες που είχαν να κάνουν με το συλλογικό στόχο. Το κάθε μέλος της ομάδας ήταν ελεύθερο να κάνει ό,τι θεωρούσε σκόπιμο σε ατομικό

* Σ.τ.Μ. Αλληλέγγυοι. Ισπανικά. Για λεπτομέρειες γύρω από τους *Solidarios* και τη δράση τους βλ. ΑΜΠΕΛ ΠΑΖ: *Ντουρούτι, Η Κοινωνική Επανάσταση στην Ισπανία (1896-1936)*, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, 1978.

** Σ.τ.Μ. Το Χωνευτήρι. Ισπανικά.

επίπεδο με την προϋπόθεση ότι η δραστηριότητά του δεν ερχόταν σε αντίθεση με την καθαρότητα των ιδεών».*

Οι *Solidarios* περιελάμβαναν μια τριάδα, τον Μπουεναβεντούρα Ντουρούτι, το στενό του φίλο Φρανθίσκο Ασκάσο και τον Χουάν Γκαρθία Ολιβέρ, που συνεργάζονταν όπως «*Los Tres Mosqueteros*»,** συνεργασία που θα αποκτούσε σχεδόν μυθικές διαστάσεις. Με τον καιρό, η ομάδα θα γινόταν πιο γνωστή με το όνομα του Ντουρούτι παρά με εκείνο που είχε επιλέξει αρχικά. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Σανθ, ο Ντουρούτι, ο Ασκάσο ή ο Ολιβέρ δεν θεωρούνταν ηγέτες. Οι *Solidarios* ήταν μια «ομάδα ατόμων», τονίζει, και «κανένας δεν θεωρούσε τον εαυτό του πιο σημαντικό από τον άλλον».

Επομένως, οι *Solidarios* θύμιζαν πιο πολύ κοινότητα παρά συμβατική πολιτική οργάνωση. Για να κατανοήσουμε πλήρως τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις μέσα σε αυτή την τυπική *grupo de afinidad* πρέπει να προσπαθήσουμε να τη συγκρίνουμε με το είδος της οργάνωσης που προωθούσαν οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές. Ένα μαρξιστικό κόμμα συνίσταται από ένα ιεραρχικό πλαίσιο, μια γραφειοκρατία από έμμισθα στελέχη, που σχηματίζει μια διακριτή, σαφώς καθορισμένη αλυσίδα εξουσίας. Οι κομμουνιστές και, σε μικρότερο βαθμό, οι σοσιαλιστές απαιτούσαν υπακοή από τους κατωτέρους. Η εξουσία είχε εκχωρηθεί σε ένα ανώτερο εκτελεστικό όργανο το οποίο αποφάσιζε για κάθε ζήτημα τακτικής και διαχείρισης στα διαστήματα που μεσολαβούσαν ανάμεσα στα συνέδρια του κόμματος.

Η σύνθετη στελέχωση του κόμματος συμπληρωνόταν από ένα πειθαρχημένο σώμα μελών, όπου κάθε άτομο συμπορευόταν με τα

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο Σανθ, όταν αναφέρεται σε «δραστηριότητες» που δεν ερχόντουσαν σε αντίθεση με την καθαρότητα των ιδεών», εννοεί απλώς μια ηθική ακεραιότητα συνεπή προς τον αναρχισμό και όχι την τυφλή υπακοή σε κάποια πολιτική «γραμμή». Αυτή η ηθική ακεραιότητα, όπως έχουμε ήδη επισημάνει, είχε μεγάλη σημασία για τους ισπανούς αναρχικούς, οι οποίοι κατά τα άλλα αποδέχονταν πάντα την απόλυτη ανεξαρτησία στη συμπεριφορά και τις ιδέες.

** Σ.τ.Μ. Οι Τρεις Σωματοφύλακες. Ισπανικά.

άλλα σύμφωνα με τις αποφάσεις των συνεδρίων του κόμματος και των επιτροπών καθοδήγησης. Ο ενδεδειγμένος τύπος σχέσεων μέσα σε αυτόν τον πολιτικό στρατό άγγιζε τα όρια του απρόσωπου. Παρόλο που είναι απίθανο για άτομα οποιασδήποτε ομάδας να μην αναπτύσσουν ένα είδος συγγένειας μεταξύ τους, στο βαθμό μάλιστα που εκτίθενται στην όποια μορφή καταδίωξης, οι μαρξιστές είχαν την τάση να τονίζουν την αξία των ηθικά και συναισθηματικά ουδέτερων δεσμών μέσα στις οργανώσεις τους. Ο σημερινός σύντροφος θα μπορούσε άνετα να γίνει ο αυριανός εχθρός ή να βρεθεί σε αντίπαλη κομματική κλίμακα. Ο «επιστημονικός σοσιαλισμός» απαιτούσε ένα είδος αποστασιοποίησης απέναντι στους ανθρώπους και τις ιδέες, μια αυστηρή ορθολογιστική προσέγγιση που θα μπορούσε να κυριαρχεί στα πάθη, στον αυθορμητισμό και στην προσωπική οικειότητα. Προείχε η αφοσίωση στο κόμμα, δηλαδή στο μηχανισμό του, και όχι σε εκείνους με τους οποίους μοιραζόταν κάποιος αγώνες, κινδύνους και ευθύνες.

Οι αναρχικοί αισθάνονταν πραγματική φρίκη απέναντι σε αυτή τη διευθέτηση. Θεωρούσαν ότι ήταν κάτι το απαθές, το άψυχο, ακόμα και ανήθικο. Για εκείνους η επανάσταση ήταν πάνω απ' όλα ένας μεγάλος ηθικός μετασχηματισμός που αναμενόταν να απελευθερώσει τα άτομα, να αποκαταστήσει την ελευθερία τους και τον αυθορμητισμό της εξέλιξής τους. Οι άνθρωποι όφειλαν να αναγεννηθούν, όχι απλώς ως παραγωγοί αγαθών αλλά και ως καινούργιες οντότητες, ελεύθεροι να αναλάβουν τον πλήρη έλεγχο του πεπρωμένου και της καθημερινής ζωής τους. Δεν άξιζε να παλέψουν για κάτι υποδεέστερο. Επομένως, οι αναρχικοί θεωρούσαν το μαρξιστικό κόμμα ως άλλο ένα κρατικό πρότυπο, μια ιεραρχία η οποία, αν κατόρθωνε να «καταλάβει την εξουσία», θα διατηρούσε την εξουσία του ενός ανθρώπου πάνω στον άλλον, την εξουσία του ηγέτη πάνω στη μάζα. Κατά την άποψή τους, το μαρξιστικό κόμμα καθρέφτιζε την ίδια την κοινωνία που διακήρυσσε ότι πολεμούσε, μια εισβολή αστικών αξιών, μεθόδων και δομών στο στρατόπεδο της επανάστασης.

Οι μαρξιστές υποστήριζαν ότι τα οργανωτικά τους πρότυπα

ήταν πιο αποδοτικά και αποτελεσματικά, ένα επιχείρημα που οι αναρχικοί απέρριπταν κατηγορηματικά. Απεναντίας, επέμεναν ότι η πιο αποδοτική και αποτελεσματική μορφή οργάνωσης βασιζόταν εξολοκλήρου στον εθελοντισμό και όχι σε μια καταναγκαστική ή τυπική υπακοή. Ένα κίνημα που επιδίωκε την προώθηση μιας απελευθερωτικής επανάστασης όφειλε να αναπτύξει απελευθερωτικά και επαναστατικά πρότυπα. Όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει, αυτό σήμαινε ότι έπρεπε να απεικονίζει την ελεύθερη κοινωνία που προσπαθούσε να πραγματώσει και όχι την καταπιεστική που προσπαθούσε να ανατρέψει. Αν ένα κίνημα επιδίωκε να δημιουργήσει ένα κόσμο ενωμένο στη βάση της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας, όφειλε να διέπεται από αυτές τις αρχές. Αν επιδίωκε μια αποκεντρωτική, αντιεξουσιαστική, ακρατική κοινωνία, όφειλε να είναι δομημένο πάνω σε αυτούς τους στόχους. Με το πρότυπο του εθελοντισμού κατά νου, οι αναρχικοί προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα οργανικό κίνημα στο οποίο τα άτομα θα συνδέονταν μεταξύ τους από μια αίσθηση «εκλεκτικής συγγένειας», από κοινά ενδιαφέροντα και τάσεις, όχι από γραφειοκρατικές παραμέτρους και ιδεολογικές αφαιρέσεις. Όπως ακριβώς οι μεμονωμένοι επαναστάτες συνενώνονταν ελεύθερα σε ομάδες λόγω «εκλεκτικής συγγένειας», έτσι οι ανεξάρτητες ομάδες συνενώνονταν σε ομοσπονδία στη βάση της εθελοντικής συμφωνίας, χωρίς να καταστέλλουν ποτέ την ανάληψη πρωτοβουλιών και την ανεξαρτησία της βούλησης.

Ας μην ξεχνάμε ότι οι αναρχικοί τόνιζαν συνεχώς τη σημασία της εκπαίδευσης και την ανάγκη να ζουν σύμφωνα με τις αναρχικές επιταγές – με άλλα λόγια, την ανάγκη να δημιουργήσουν μια αντικοινωνία που θα εξασφάλιζε το χώρο που χρειάζονται οι άνθρωποι για να ανακαλύψουν και να δημιουργήσουν εκ νέου τον εαυτό τους. Επομένως, έδιναν μεγαλύτερη σημασία στον ελεύθερο χρόνο και στην ηθική υπεροχή. Περιφρονούσαν τους σοσιαλιστές επειδή τα αιτήματά τους επικεντρώνονταν πρωταρχικά στις μισθολογικές αυξήσεις και τις υλικές βελτιώσεις. Στα μάτια των αναρχικών, η ανάγκη για μείωση των ωρών εργασίας ήταν πολύ πιο σημαντική

γιατί, σύμφωνα με τον Ανσέλμο Λορένθο, οι άνθρωποι «θα έχουν τον ελεύθερο χρόνο να σκέφτονται, να μελετούν (...) να ικανοποιούν τα ηθικά τους ένστικτα». Αυτό το είδος γλώσσας –λέξεις όπως «ελευθερία» και «ηθικά ένστικτα»– ήταν άγνωστο στα σοσιαλιστικά και στα κομμουνιστικά κόμματα. Στη Σαραγόσα, οι αναρχικοί ανέπτυξαν μια προλεταριακή υποστήριξη, μοναδική στην ιστορία του επαναστατικού κινήματος. Αυτοί οι εργάτες της Αραγονίας άρχισαν να δίνουν έμφαση περισσότερο στους ηθικούς, πολιτικούς και ανθρωπιστικούς αγώνες παρά στους οικονομικούς. Όπως έχει παρατηρήσει ο Ε. Χ. Καρ, οι απεργίες τους «χαρακτηρίζονταν από την περιφρόνηση απέναντι στα οικονομικά αιτήματα και από τη δύναμη της επαναστατικής τους αλληλεγγύης: οι απεργίες για τους φυλακισμένους συντρόφους ήταν πιο δημοφιλείς από τις απεργίες για καλύτερες συνθήκες».

Οι *Solidarios* θα ξεχώριζαν ανάμεσα στα άλλα *grupos de afinidad* χάρη στο ευρύ πεδίο δράσης τους και στα τολμηρά κατορθώματά τους. Από άλλες απόψεις όμως ήταν μια τυπική αναρχική ομάδα δράσης από εκείνες που λειτουργούσαν στην Ισπανία εκείνη την περίοδο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, όπως και άλλες, τρομοκράτησαν πολλούς ανθρώπους της κυβέρνησης που ήταν ένοχοι για μεγάλα εγκλήματα σε βάρος του εργατικού κινήματος. Η περίπτωση του Μαρτίνεθ Άνιδο είναι ενδεικτική. Αφού κυβέρνησε για δύο χρόνια τη Βαρκελώνη με τρόπο που συγκλόνησε την κοινή γνώμη σε ολόκληρη την Ισπανία, ο βάνουσος αυτός στρατιωτικός τελικά αποστρατεύτηκε το 1922. Μια από τις άμεσες αιτίες για την αποχώρησή του ήταν χαρακτηριστική για το σύνολο του διοικητικού του έργου: είχε αποκαλυφθεί ότι, ενώ ο Άνχελ Πεστάνια ανάρρωνε από τα τραύματα που του είχαν προκαλέσει οι *pistoleros* του κυβερνήτη, μια άλλη ομάδα πληρωμένων δολοφόνων του Άνιδο περίμενε έξω από το νοσοκομείο με εντολές να πυροβολήσει τον αναρχικό μόλις εμφανιζόταν. Η υπόθεση έλαβε μεγάλες διαστάσεις. Εκείνη την εποχή την εξουσία είχε αναλάβει μια πιο μετριοπαθής συντηρητική κυβέρνηση και πάλι υπό τον Σάντσεθ δε Τόκα που στόχευε σε

πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Με την αποπομπή του Μαρτίνεθ Άνιδο, άρχισε μια συστηματική καταδίωξη στη διάρκεια της οποίας οι *Solidarios* προσπάθησαν να εντοπίσουν αυτόν τον άνθρωπο θέλοντας, όπως το θέτει ο Σανθ, να «τακτοποιήσουν τους λογαριασμούς τους».

Ο Άνιδο απλώς κρύφτηκε. Το Μάιο του 1923, οι *Solidarios*, οπλισμένοι με οπλοπολυβόλα και βόμβες, τον εντόπισαν στο Σαν Σεμπασιάν, αλλά εκείνος πρόλαβε να διαφύγει στη Λα Κορούνια όπου η καταδίωξη συνεχίστηκε. Τότε τα ίχνη του Μαρτίνεθ Άνιδο χάθηκαν εντελώς. Παρόλο που ήταν στρατηγός και πρώην κυβερνήτης της Καταλονίας, ο ευπόληπτος αυτός κύριος αναγκάστηκε να βγει στη παρανομία μέχρις ότου η καταστολή περιορίσει την απειλή των *pistoleros*.

Ενώ οι *Solidarios* συνέχιζαν να ψάχνουν τον Άνιδο κατάφεραν να εντοπίσουν τον Ραμόν Λαγκία, ένα από τα πρωτοπαλίκαρα των *pistoleros* του *sindicato libre*, τον οποίον τραυμάτισαν σοβαρά σε ένα καφενείο της Μανρέσα. Την ίδια περίπου περίοδο σκότωσαν τον πρώην κυβερνήτη της Βιθκάγια και τον αρχιεπίσκοπο-καρδινάλιο της Σαραγόσας. Τις *atentados* κατά αυτών των αξιωματούχων ακολούθησαν αρκετές τολμηρές ληστείες, με πιο γνωστή εκείνη της 1ης Σεπτεμβρίου 1923, όταν μια ομάδα από μέλη των *Solidarios* λήστεψαν την τράπεζα της Χιχόν, αφαιρώντας από το ταμείο πάνω από 600.000 πεσέτες. Η επιδρομή προκάλεσε αίσθηση σε ολόκληρη την Ισπανία και κατατάσσεται στις μεγαλύτερες «απαλλοτριώσεις» εκείνης της εποχής.

Στο μεταξύ, οι αναρχικές ομάδες δράσης προετοιμάζονταν για εξέγερση ενάντια στη νέα δικτατορία που είχε εγκαθιδρύσει ο Πρίμο δε Ριβέρα. Χρειάζονταν επειγόντως όπλα. Έτσι άρχισε μια σειρά έξοχων και ριψοκίνδυνων ενεργειών: τόνοι από όπλα κατασκευάζονταν ή μεταφέρονταν κάτω από τη μύτη της αστυνομίας με ένα θάβρος και μια παλικαριά που ήταν επικτά μόνο στην Ισπανία εκείνης της εποχής – και που ίσως μόνο οι ισπανοί αναρχικοί ήταν ικανοί να επιδείξουν. Οι *Solidarios* αγόρασαν ένα χυτήριο σιδήρου

στην περιοχή Πουέμπλο Νουέβο της Βαρκελώνης και το έθεσαν σε λειτουργία κατασκευάζοντας χειροβομβίδες και βόμβες. Περίπου έξι χιλιάδες από τα όπλα αυτά κρύφτηκαν στην περιοχή του Πουέμπλο Σέκο προτού τα ανακαλύψει η αστυνομία που θα πρέπει να σάστισε από το θράσος της ομάδας. Επιπλέον, η ομάδα οργάνωσε κρύπτες με τουφέκια και πιστόλια σχεδόν σε κάθε γειτονιά της Βαρκελώνης. Οργανώθηκε μια μεθοδική διακίνηση οπλισμού κατά την οποία όπλα αγορασμένα στο Βέλγιο και στη Γαλλία μεταφέρθηκαν κρυφά στην Ισπανία μέσω της παραμεθόριας πόλης Πουιγθερδά ή μέσω της θαλάσσιας οδού.*

Τον Οκτώβριο του 1923, καθώς πλησίαζε η μέρα της εξέγερσης, η ομάδα κατάφερε να αγοράσει 1.000 τουφέκια και 200.000 σφαίρες από την εταιρεία *Gárate y Anitua* που είχε την έδρα της στην πόλη του Εϊμπάρ. Η εξέγερση δεν εκδηλώθηκε ποτέ –τουλάχιστον όχι τον Οκτώβριο– και τα όπλα παρέμειναν στην αποθήκη της εταιρείας. Αργότερα, οι *Solidarios* τα μετέφεραν σε μια αποθήκη στη Βαρκελώνη όπου έμειναν για μήνες, ενώ οι αναρχικοί στην πόλη διαπραγματεύονταν με τους καταλανούς εθνικιστές για το πώς να χρησιμοποιήσουν αυτό το θανάσιμο δώρο. Όταν οι δύο ομάδες διαφώνησαν, τα όπλα επιστράφηκαν στο Εϊμπάρ, όπου ο κατασκευαστής τα δέχτηκε ως «επιστρεφόμενο εμπόρευμα». Το συγκεκριμένο γεγονός αποτελεί μια μαρτυρία για την αποτελεσματικότητα των αναρχικών ομάδων δράσης, που σε μια περίοδο στρατιωτικής δικτατορίας κατάφεραν να αγοράσουν, να μεταφέρουν και να αποθηκεύσουν 1.000 τουφέκια και 200.000 σφαίρες χωρίς να γίνουν αντιληπτές από την αστυνομία.

Στην πραγματικότητα, την εποχή εκείνη οι *Solidarios* είχαν εξελιχθεί σε μια μεγάλης εμβέλειας ελευθεριακή επιχείρηση. Ένας ανεπίσημος κατάλογος αποκαλύπτει ότι αποτελούνταν από τριάντα

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο Αντόνιο Μαρτίν, ένας από τους πιο τολμηρούς *Solidarios*, φρόντισε για τη μεταφορά των όπλων μέσω της Πουιγθερδά. Το 1937 ο Μαρτίν εκτελέστηκε από οπλοφόρους του Ισπανικού Κομμουνιστικού Κόμματος.

τουλάχιστον άτομα, πολλά από τα οποία ήταν έτοιμα να εγκαταλείψουν ανά πάσα στιγμή τη Βαρκελώνη για να αναλάβουν «δράση» σε κάποιο άλλο μέρος της Ισπανίας. Εκτός από τη διακίνηση χιλιάδων όπλων, τη λειτουργία χυτηρίου για την κατασκευή χειροβομβίδων και τον προσεκτικό σχεδιασμό «ενεργειών», αποτέλεσαν πηγή σημαντικών πόρων για διάφορα ελευθεριακά σχέδια. Οι «απαλλοτριώσεις» τους στήριξαν σχολεία στα πρότυπα του Φερέρ, αναρχικά έντυπα και μια μεγάλη εκδοτική επιχείρηση στο Παρίσι, η οποία εξέδωσε την *Αναρχική Εγκυκλοπαίδεια*, καθώς επίσης και την έκδοση πολλών βιβλίων, φυλλαδίων και περιοδικών. Η ομάδα περιλάμβανε άντρες όπως ο Ντουρούτι, το γόητρο του οποίου ήταν πλέον αναμφισβήτητο, αλλά, αν θέλουμε να πιστέψουμε ανθρώπους όπως ο Σανθ, δεν είχε ηγέτες ούτε ιεραρχία.

Ο Ντουρούτι κέρδισε τη φήμη του με το σπαθί του: υπήρξε αποτέλεσμα της προσωπικής του τόλμης και των προφανών ικανοτήτων που διέθετε. Τίποτε στο παρελθόν του δεν έδειχνε ότι θα ξεχώριζε: όπως και οι υπόλοιποι της ομάδας ήταν εργάτης με μόρφωση ίσως λίγο ανώτερη του μέσου όρου. Γεννήθηκε τον Ιούλιο του 1896 στη Λεόν από γονείς που ανήκαν στην εργατική τάξη και σε ηλικία δεκατεσσάρων χρονών εργάστηκε σε μηχανουργείο ως μαθητευόμενος. Τέσσερα χρόνια αργότερα άρχισε να εργάζεται ως μηχανικός σε κινητό συνεργείο σιδηροδρόμων, εντάχθηκε στην UGT και ασχολήθηκε ενεργά με το εργατικό κίνημα. Ο πατέρας του ήταν σοσιαλιστής και στην αρχή φάνηκε πως ο Ντουρούτι θα ακολουθούσε τον ίδιο πολιτικό δρόμο. Ήταν όμως ένας δυναμικός νεαρός που γοητεύτηκε από το αγωνιστικό πνεύμα της CNT και την εποχή της γενικής απεργίας, τον Αύγουστο του 1917, στράφηκε προς την αναρχοσυνδικαλιστική συνομοσπονδία. Μετά από την καταστολή και τη λίστα προγραφών των μαχητικών στελεχών της συνομοσπονδίας που ακολούθησαν την ήττα, ο Ντουρούτι εγκατέλειψε τη Λεόν και αναζήτησε εργασία βορειότερα, στη Χιχόν που βρισκόταν στις ακτές του Ατλαντικού. Εκεί γνωρίστηκε με τον Μπουενακάσα και διδάχτηκε τις αναρχικές ιδέες από τον μεγαλύτερό του και πιο έμπειρο επαναστάτη.

Εκείνη την εποχή, ο Ντουρούτι ήταν είκοσι ενός ετών, στην ηλικία της υποχρεωτικής στράτευσης. Έφυγε από την Ισπανία για το Παρίσι, όπου συνάντησε τους αναρχικούς πνευματικούς ταγούς της γαλλικής πρωτεύουσας και άρχισε να ασχολείται όλο και περισσότερο με το ελευθεριακό κίνημα. Το ξέσπασμα της επαναστατικής δραστηριότητας στην άλλη πλευρά των Πυρηναίων τον ξανάφερε στην Ισπανία, μετά από τριετή παραμονή στη Γαλλία. Εγκαταστάθηκε στο Σαν Σεμπαστιάν, επανασυνδέθηκε με τον Μπουενακάσα και προσχώρησε στους *Justicieros*,* μια νέα αναρχική ομάδα. Αναζητώντας ένα πιο ανταγωνιστικό πεδίο δράσης, ο Ντουρούτι αποφάσισε να μετακομίσει στη Βαρκελώνη. Στο δρόμο του προς το καταλανικό λιμάνι σταμάτησε στη Σαραγόσα όπου συνδέθηκε με τον Φρανθίσκο Ασκάσο, τον άνθρωπο που τα επόμενα χρόνια θα γινόταν ο άλλος του εαυτός.

Με την άφιξη του Ντουρούτι στη Βαρκελώνη, τον Ιανουάριο του 1922, οι *Solidarios* άρχισαν να σχηματίζονται ως ομάδα δράσης. Ως βασικός ύποπτος, ο Ντουρούτι υποχρεώθηκε να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο και να δρα στο λυκόφως της παρανομίας. Το απίστευτο θράσος αυτού του ανθρώπου διαπιστώνεται από το γεγονός ότι, ενώ βρισκόταν σε μια αναρχική σύνοδο στη Μαδρίτη, επισκέφτηκε τους φυλακισμένους δολοφόνους του Ντάτο, μια ενέργεια που κατέληξε στη σύλληψή του και σε μερικούς μήνες φυλάκισης. Τελικά η αστυνομία αναγκάστηκε να τον αφήσει ελεύθερο λόγω ανεπαρκών στοιχείων παρόλο που ήταν μπλεγμένος σχεδόν σε όλα τα σχέδια και -όταν δεν ήταν κρατούμενος- σε όλες τις ενέργειες της ομάδας στη δημιουργία της οποίας είχε συμβάλει. Το Δεκέμβριο του 1923 η θέση του Ντουρούτι ήταν τόσο επισφαλής που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ισπανία και να καταφύγει στη Γαλλία.

Στην πραγματικότητα, οι *Solidarios* ως ομάδα βρίσκονταν στα πρόθυρα της διάλυσης. Οι *atentados*, οι ληστείες τραπεζών και η διακίνηση όπλων είχαν βαρύ τίμημα για τα πιο μαχητικά και δρα-

* Σ.τ.Μ. Τιμωροί. Ισπανικά.

στήρια μέλη της. Ο Ασκάσο βρισκόταν στη φυλακή για τη δολοφονία του καρδινάλιου Σολδεβίγια, αλλά δεν άργησε να πραγματοποιήσει μια παράτολμη απόδραση και να επιστρέψει σιδηροδρομικώς στη Βαρκελώνη μεταμφιεσμένος σε ελεγκτή εισιτηρίων και στη συνέχεια να διαφύγει στο Παρίσι και να συναντήσει τον Ντουρούτι. Ο Εουσέμπιο Μπράου είχε σκοτωθεί στα επακόλουθα της ληστείας στη Χιχόν και ο Ραφαέλ Τόρες Εσκαρτίν ήταν κι εκείνος στη φυλακή, κατηγορούμενος για την *atentado* κατά του καρδινάλιου. Το Φεβρουάριο του 1924, η μυστική αστυνομία (σύμφωνα με τον Σανθ) είχε δολοφονήσει τον Γρεγόριο Σουμπερβιέλα και τον Μανουέλ Κάμπος, δυο μέλη των *Solidarios*. Ο Γκαρθία Ολιβέρ και ο Φιγέρας ήταν φυλακισμένοι. Ο Σανθ και ο Αλφόνσο, αν και βρίσκονταν ακόμα στην Βαρκελώνη, μπαινόβγαιναν στη φυλακή. Το αποκορύφωμα των *atentados* και των «απαλλοτριώσεων» είχε περάσει και τώρα ξεκινούσε μια νέα περίοδος, που καθοριζόταν όλο και περισσότερο από τη στρατιωτική δικτατορία του Πρίμο δε Ριβέρα.

Τι είχαν πετύχει οι αναρχικοί *pistoleros*; Μήπως οι *atentados* δεν ήταν παρά μάταιες ενέργειες, αλόγιστες προκλήσεις που τις εκμεταλλεύτηκαν οι αρχές ως απλές αφορμές για να συντρίψουν τη CNT; Αυτή είναι η άποψη που επικρατεί στους σύγχρονους ιστορικούς ενώ και οι περισσότεροι ισπανοί αναρχικοί τηρούν σήμερα αμυντική στάση απέναντι στο θέμα και προσεγγίζουν πολύ επιφυλακτικά τις παράνομες ενέργειες του Ντουρούτι. Εντούτοις, αυτή η αντίληψη όπως και πολλά άλλα που έχουν γραφτεί για την Ισπανία, αποτελούν, κατά τη γνώμη μου, υπεραπλοστέυση. Με όποιο τρόπο κι αν επιλέξει κάποιος να αξιολογήσει τις πολιτικές συνέπειες της δολοφονίας του Κάνοβας το 1897 και του Καναλέχας το 1912, είναι γεγονός ότι αυτές οι *atentados* εξολόθρευσαν δύο από τους πιο οξυδερκείς πρωθυπουργούς στη σύγχρονη ιστορία της Ισπανίας. Πραγματοποιήθηκαν σε κρίσιμες εποχές –στην περίοδο πριν από τον Ισπανοαμερικανικό Πόλεμο και κατά την εξασθένηση του τουρισμού πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο– όπου χρειαζόταν αποφασιστική πολιτική δεινότητα για να αντιμετωπιστεί η κατά-

σταση πολιτικής αποσύνθεσης. Οι θάνατοι των Κάνοβας και Καναλέχας δημιούργησαν ένα σημαντικό κενό στην ηγεσία του ισπανικού κράτους. Οι περισσότεροι αντικαταστάτες τους υπήρξαν ολότελα ανίκανοι να αντιμετωπίσουν την κρίση και τον ανταγωνισμό που εκδηλώθηκε στην ισπανική κοινωνία.

Όταν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι καταλανοί βιομήχανοι στράφηκαν στον *pistolerismo*, δεν θα μπορούσε να υπάρξει άλλη απάντηση πέρα από τον αντίστοιχο *pistolerismo* των αναρχικών. Αυτή η μακάβρια αλληλεπίδραση γίνεται φανερή, εάν εξετάσουμε την προσπάθεια του Σεγκί να προωθήσει μια μετριοπαθή συνδικαλιστική αντίληψη μέσα στη CNT. Η προσέγγιση του Σεγκί υπερίσχυσε ξεκάθαρα για ένα διάστημα: η συνομοσπονδία τερμάτισε τη γενική απεργία του 1919· προσχώρησε στη Μεικτή Επιτροπή όπου συμμετείχε με χαρακτηριστική σοβαρότητα· ακολούθησε μια πολιτική συνεργασίας με την UGT και μάλιστα υποτάχθηκε στη σοσιαλιστική πολιτική κατά τη γενική απεργία του Αυγούστου. Από την άλλη πλευρά, οι εργοδότες απλώς χρησιμοποίησαν την εκχειρία στη γενική απεργία του 1919 για να κινητοποιηθούν και να εξαπολύσουν μια δριμύτατη αντεπίθεση ενάντια στο συνδικάτο· γελοιοποίησαν τη Μεικτή Επιτροπή· και οι σοσιαλιστές, μόλις κλήθηκαν να αναλάβουν αποφασιστική δράση, έστρεψαν τα νώτα τους στους αναρχοσυνδικαλιστές.

Παρά τα μειονεκτήματά του, ο *pistolerismo* και η μαχητική αναρχική πολιτική στους κόλπους της CNT εμφανίστηκε ως αποτέλεσμα των καταστροφών που υπέστη η οργάνωση από τη μετριοπαθή συνδικαλιστική πτέρυγα. Μια τακτική βασισμένη στη συναίνεση θα είχε αποθαρρύνει εντελώς την εργατική οργάνωση. Οι αναρχικοί *pistoleros* έδειξαν στους πιο μαχητικούς εργάτες της Βαρκελώνης ότι, σε μια περίοδο που οι εργοδότες φαίνονταν να έχουν απόλυτη ελευθερία κινήσεων, διέθεταν και οι ίδιοι μια ζωντανή δύναμη που ανταπέδιδε αποτελεσματικά τα χτυπήματα.

Τέλος, οι αναρχικοί αγωνιστές δεν ενδιαφέρονταν για την «κοινωνική ειρήνη» ή για μια ήρεμη περίοδο ανάπτυξης του συνδικα-

λισμού. Αντιμετώπιζαν την αστική κοινωνία σαν μια αθεράπευτη ασθένεια. Κατά την άποψή τους, ο ομορτουρισμός του Λάργο Καμπαγιέρο και οι μεταρρυθμίσεις του Σάντσεθ δε Τόκα ήταν απλώς απρόθυμες προσπάθειες για τη διατήρηση μιας θεμελιακά ασθενούς κοινωνίας. Καλύτερα να αποκαλυφθεί η ασθένεια, να χρησιμοποιηθεί νυστέρι για να αφαιρεθεί το απόστημα, παρά να διατηρούνται κρυφά τα έλκη του κοινωνικού συστήματος. Ο τερορισμός των ισπανών αναρχικών είχε στόχο όχι μόνο να διατηρήσει ζωντανό το πνεύμα της εξέγερσης και να προκαλέσει την ισπανική αστική τάξη, αλλά και να υποσκάψει τη σταθερότητα του κοινωνικού συστήματος. Έτσι προέκυψε η πολιτική της «αποσταθεροποίησης» του καπιταλισμού η οποία, όπως έμελλε να αποδείξει η δεκαετία του 1930, θα εκτόξευε την Ισπανία στον αστερισμό της κοινωνικής επανάστασης. Όπως θα διαπιστώσουμε, οι αναρχικοί πράγματι κατάφεραν να δημιουργήσουν την επανάσταση που επιθυμούσαν. Χωρίς εκείνους είναι πολύ αμφίβολο αν θα είχε πραγματοποιηθεί η εξέγερση του 1936. Το ότι η επανάστασή τους απέτυχε, δεν σημαίνει ότι δεν είχαν καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Από τη Δικτατορία στη Δημοκρατία

Η Δικτατορία του Πρίμο δε Ριβέρα

Στις 13 Σεπτεμβρίου 1923, ο στρατηγός Μιγέλ Πρίμο δε Ριβέρα, ο στρατιωτικός διοικητής της Καταλονίας (θέση στην οποία είχε διοριστεί τον προηγούμενο χρόνο), αυτοανακηρύχτηκε στρατιωτικός δικτάτορας της Ισπανίας, βάζοντας τέλος στην κοινοβουλευτική ολιγαρχία που ο Σαγάστα είχε προσπαθήσει σκληρά να διαμορφώσει στη δεκαετία του 1870.

Η δικτατορία υπήρξε το αποκορύφωμα μιας περιόδου αυξανόμενης απογοήτευσης από το στρατό και από το ρόλο που έπαιζε η μοναρχία στις πολιτικές υποθέσεις της χώρας. Ο στρατός είχε αποδειχτεί εμφανώς ανίκανος. Δύο χρόνια νωρίτερα, τον Ιούνιο του 1921, μια μεγάλη μεραρχία στο Ισπανικό Μαρόκο υπό τη διοίκηση του στρατηγού Σιλβέστρε που προέλαυε από τη Μελίγια στο Αλουθέμας, έπεσε σε ενέδρα στο Ανουάλ και σχεδόν εξολοθρεύτηκε από μια κατά πολύ υποδεέστερη δύναμη των φυλών της οροσειράς του Ριφ. Δέκα χιλιάδες άνδρες έχασαν τη ζωή τους, τέσσερις χιλιάδες αιχμαλωτίστηκαν και όλος ο εξοπλισμός της φάλαγγας έπεσε στα χέρια των Ριφ. Τις δύο επόμενες εβδομάδες, οι Ριφ κατέλαβαν τις οχυρές θέσεις των Ισπανών στο Μόντε Αρούιτ και έφτασαν μέχρι τα προάστια της Μεδίγια όπου και αναχαιτίστηκαν. Η προέλαση του Σιλβέστρε, που αρχικά είχε διαφημιστεί ότι θα έδινε ένα αποφασιστικό πλήγμα στις φυλές του Ριφ, μετατράπηκε σε μια εφιαλτική πορεία που απείλησε την ισπανική παρουσία στη Βόρειο Αφρική.

Όλη η χώρα γνώριζε ότι ο βασιλιάς είχε σοβαρή ανάμειξη σε αυτές τις καταστροφές. Ο Σιλβέστρε, ο οποίος σκοτώθηκε στην ενέδρα των Ριφ, ήταν προστατευόμενος του Αλφόνσου. Ο βασιλιάς ενθάρρυνε την προέλαση με την ελπίδα ότι παράτολμες στρατιωτικές επιτυχίες στο Μαρόκο θα ενίσχυαν τη θέση του απέναντι στα Κόρτες. Ένα οργισμένο τηλεγράφημα του μονάρχη προς τον Σιλβέστρε συμβούλευε τον άτυχο διοικητή: «να κάνεις αυτό που σου λέω εγώ και να μη δίνεις σημασία στον υπουργό Πολέμου που είναι ηλίθιος». Παρόλο που είχαν περάσει δύο χρόνια από την καταστροφή στο Ανουάλ μέχρι το *prohunciamiento* του Πρίμο, η κατακραυγή γύρω από την υπόθεση συνεχιζόταν με αμείωτη ένταση. Οι φήμες για διαφθορά στους κόλπους του στρατού είχαν προκαλέσει τόσο αναταραχή στον κόσμο, ώστε ο συντηρητικός πρωθυπουργός Σάντσεθ δε Τόκα αντικαταστάθηκε από το φιλελεύθερο Γκαρθία Πριέτο, θέτοντας τέλος στο αντιδραστικό πολιτικό πρότυπο που είχε επιβληθεί στην Ισπανία από το 1919. Μια νέα κυβέρνηση «φιλελεύθερου συγκεντρωτισμού» απειλούσε να εισάγει σαρωτικές μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένου του εκδημοκρατισμού του στρατού και της μοναρχίας. Ενώ τα Κόρτες είχαν διακόψει τη λειτουργία τους λόγω των θερινών διακοπών, η κοινοβουλευτική εξεταστική επιτροπή που είχε συσταθεί για τη διερεύνηση των αποτυχιών στο Μαρόκο διερευνούσε σχολαστικά τα ζητήματα της διαφθοράς στο στράτευμα, του χαμηλού ηθικού των ενόπλων δυνάμεων και της συνενοχής του βασιλιά στην ήττα του Ανουάλ. Όλοι γνώριζαν ότι το φθινόπωρο, όταν τα Κόρτες θα επαναλάμβαναν τις συνεδριάσεις τους, τα συμπεράσματα της επιτροπής θα εξέθεταν ουσιαστικά το βασιλιά και το στρατό ενώπιον της κοινής γνώμης.

Η δικτατορία του Πρίμο έβαλε τέλος σε αυτή την κρίση και έστρεψε το ενδιαφέρον του κόσμου από τη διαφθορά στο στράτευμα και τις φιλοδοξίες της μοναρχίας προς την «ανευθυνότητα» της κοινοβουλευτικής κυβέρνησης. Κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος, ανεστάλη η λειτουργία των Κόρτες και επιβλήθηκε λογοκρισία στον τύπο. Τα πολιτικά κόμματα που εξακολούθησαν να επικρίνουν τη

δικτατορία τέθηκαν εκτός νόμου. Ο δικτάτορας, καθώς υποσχέθηκε «κοινωνική ειρήνη» σε ένα λαό που ήταν εξαντλημένος από την κοινωνική αστάθεια, ξεκίνησε τη διακυβέρνησή του με αξιόλογο λαϊκό έρεισμα. Για την Ισπανία που ήταν κορεσμένη από την κοινοβουλευτική κρίση και τους διεφθαρμένους πολιτικούς, ο απλός πατριωτισμός και ο ερασιτεχνισμός του Πρίμο αποκτούσε γοητευτικές διαστάσεις. Ο Πρίμο, ένας Ανδαλουσιανός που αγαπούσε τις απολαύσεις και ζούσε αναλόγως, λειτουργούσε με τη «διαίσθησή» του. Οι λόγοι του, οι χειρονομίες και η δημόσια συμπεριφορά του χαρακτηρίζονταν από μια ειλικρίνεια που προκαλούσε αμηχανία και που συχνά συνδύαζε ένα μεμψίμοιρο συναισθηματισμό με την επαρχιώτικη πανουργία. «Δεν έχω ιδέα από διακυβέρνηση», διακήρυξε με ειλικρίνεια. «Οι μέθοδοί μας είναι απλοί και πρωτότυποι». Και το απέδειξε εργαζόμενος άοκνα τις πιο ανορθόδοξες ώρες, παραδίδοντας στους Ισπανούς ατέλειωτα μαθήματα πάνω σε μια ετερόκλητη ποικιλία προσωπικών θεμάτων και επανορθώνοντας τις κοινωνικές καταχρήσεις σε βάρος των «απλών ανθρώπων» κάθε φορά που έπεφταν στην αντίληψή του. Αυτό το πατερναλιστικό ύφος έγινε φανερό από την αρχή κιόλας της διακυβέρνησής του, όταν με μια μεγαλοπρεπή χειρονομία εξόφλησε τα χρέη των φτωχών της Μαδρίτης στα ενεχυροδανειστήρια με το πλεόνασμα από τον πρώτο του προϋπολογισμό.

Για να οργανώσει μαζική συμπαράσταση προς τη δικτατορία, ο Πρίμο ίδρυσε μια χαλαρή, δαιδαλώδη οργάνωση, την ασυνάρτητη UP (Unión Patriótica: Πατριωτική Ένωση), η οποία στράφηκε κατά του ατομικισμού, της δημοκρατίας και της διανοήσης, τονίζοντας την υπακοή στους κοινωνικούς θεσμούς και σε μια πραγματιστική πολιτική φιλοσοφία. Στα μέσα της δεκαετίας του 1920 αυτό το πρόγραμμα θύμιζε καθαρό φασισμό. Η αλήθεια είναι ότι ο Πρίμο θαύμαζε τον Μουσολίνι και υιοθέτησε τα εξωτερικά στοιχεία και το βερμπαλιστικό ύφος του ιταλού δικτάτορα. Τα απατηλά, στρατιωτικού τύπου χαρακτηριστικά και η απόρριψη από το καθεστώς του των δημοκρατικών διαδικασιών αποξένωσαν τη φιλελεύθερη κοινή

γνώμη. Ακολουθώντας το δρόμο της εξορίας, περισσότερο από απέχθεια παρά από φυσικό καταναγκασμό, οι φιλελεύθεροι και οι δημοκρατικοί διαφωνούντες συγκεντρώθηκαν σιγά σιγά στη γαλλική πλευρά των συνόρων και ασχολήθηκαν με συνωμοσίες κατά της δικτατορίας. Όμως, ο Πρίμο δε Ριβέρα δεν ήταν φασίστας και η UP δεν ήταν φασιστικό κίνημα. Η δικτατορία συντηρήθηκε με την ανοχή της μοναρχίας και του στρατού, που την υποστήριξαν ως ύστατη εναλλακτική λύση απέναντι στον εκδημοκρατισμό και των δύο θεσμών. Τώρα πια, το πεπρωμένο της μοναρχίας ήταν συνδεδεμένο με εκείνο της δικτατορίας καθώς η φιλελεύθερη γνώμη δεν επρόκειτο να συγχωρήσει ποτέ τον Αλφόνσο που δέχτηκε να νομιμοποιήσει το *pronunciamento* του Πρίμο, χρίζοντας πρωθυπουργό το στρατηγό. Τελικά, όλα τα τμήματα της άρχουσας τάξης άρχισαν να περφρονούν το νέο καθεστώς. Έχοντας συναινέσει στην εδραίωσή του απλά και μόνο από απόγνωση, οι πιο εκλεπτυσμένοι αντιδραστικοί και μοναρχικοί απωθούνταν από την απλοϊκότητα του Πρίμο, εξοργίζονταν από τις εκκεντρικότητές του και ταπεινώνονταν από τις χοντροκοπιές του.

Το πιο σημαντικό στοιχείο για τη φύση του καθεστώτος εντοπίζεται στην κοινωνική πολιτική του – μια πολιτική που το τοποθετεί περισσότερο στη βοναπαρτιστική παρά στη φασιστική παράδοση. Ο Πρίμο δεν είχε καμία αντίρρηση για την ύπαρξη ενός οργανωμένου εργατικού κινήματος με την προϋπόθεση ότι δεν θα έθετε πολιτικές προκλήσεις κατά του καθεστώτος του. Η δεσποτική μεγαλοθυμία του επέτρεπε υλικές παραχωρήσεις προς την εργατική τάξη που συμπεριλάμβαναν υγειονομικές υπηρεσίες επιδοτούμενες από την κυβέρνηση, μέτριες μισθολογικές αυξήσεις, φθηνές κατοικίες και ένα γραφειοκρατικό μηχανισμό για τη διαίτησία των εργατικών υποθέσεων. Το Ισπανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και η UGT συνεργάστηκαν πρόθυμα με αυτή την πολιτική. Ακολουθώντας τη λογική των ρεφορμιστικών και ομορτοουνιστικών του παραδόσεων, ο ισπανικός σοσιαλισμός υπήρξε σχεδόν το μοναδικό από τα παλιότερα κινήματα που συνεργάστηκε με τη δικτατορία. Οι ηγέτες της

UGT προσχώρησαν στις *comités paritarios* – επιτροπές ισομερούς συμμετοχής– στις οποίες εκπρόσωποι των εργατών, της κυβέρνησης και των εργοδοτών αποφάσιζαν για τους μισθούς. Από τη στιγμή που επρόκειτο για έμμισθους γραφειοκράτες του συνδικάτου, δεν δυσκολεύτηκαν να γίνουν έμμισθοι γραφειοκράτες του κράτους. Ο Λάργο Καμπαγιέρο, απωθώντας ακόμα και τις δημοκρατικές αναστολές του, αποδέχτηκε το καθεστώς και έγινε σύμβουλος του κράτους. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα –για το οποίο ο Πρίμο δεν έκρυβε το θαυμασμό του– διατήρησε το γραφειοκρατικό μηχανισμό του ή, όπως παρατηρεί ο Καρ, τη «σύγχρονη οργάνωσή του με γραφομηχανές, γραμματείς, ασφαλιστική κάλυψη των εξόδων κηδείας και την κοοπερατίβα της Μαδρίτης». Η UGT, μάλιστα, πέτυχε και μια μέτρια αύξηση των μελών της. Από 208.170 το Δεκέμβριο του 1922 έφτασαν τις 228.501 το Δεκέμβριο του 1929, λίγο πριν από την πτώση της δικτατορίας.

Οι αναρχικοί και η CNT καταδιώχτηκαν. Πιθανώς ο Πρίμο να ήλπιζε ότι θα μπορούσε να διχάσει τη CNT αφενός στα μετριοπαθή και αφετέρου στα μαχητικά στελέχη της. Σε κάθε περίπτωση πάντως, περίμενε μισό χρόνο περίπου προτού καταστείλει την εργατική οργάνωση. Μολονότι μετριοπαθείς συνδικαλιστές, όπως ο Άνχελ Πεστάνια, προσπάθησαν με διάφορους τρόπους να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση, η αδυσώπητη εχθρότητα του συνδικάτου απέναντι στη δικτατορία είχε παγιωθεί από την αρχή ακόμα του καθεστώτος του Πρίμο. Στις 14 Σεπτεμβρίου, μια μέρα μετά το *pronunciamiento* του Πρίμο, η CNT κήρυξε γενική απεργία. Χωρίς την υποστήριξη των σοσιαλιστών και χωρίς τον απαιτούμενο χρόνο για κατάλληλη προετοιμασία, ο στρατός κατέστειλε εύκολα την απεργία. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τη συγκεκριμένη ενέργεια, το συνδικάτο διατήρησε την ελευθερία της νόμιμης δράσης του.*

* Σ.τ.Μ.Μπ. Γεγονός πολύ σημαντικό, αφού επιπροσθέτως συνέβη στην περίοδο που οι *Solidarios* και άλλες αναρχικές ομάδες δράσης οργάνωσαν μια σειρά από εντυπωσιακές ένοπλες ληστείες στην Ταράσα, στη Μανρέσα, στη

Στις 30 Δεκεμβρίου 1923, η Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Καταλονίας συγκάλεσε μια ολομέλεια στη Γρανόγιερς όπου συγκεντρώθηκαν εκατοντάδες εργάτες. Στις 4 Μαΐου 1924 οργανώθηκε και νέα ολομέλεια στο Σαβαδέλ. Και στις δύο περιπτώσεις, το συνδικάτο επιβεβαίωσε τη δέσμευσή του προς τις αρχές του αναρχισμού. Όμως ο χρόνος τέλειωνε. Τρεις ημέρες μετά από την ολομέλεια στο Σαβαδέλ, αναρχικοί τεροριστές δολοφόνησαν ένα μισητό αξιωματούχο της αστυνομίας, κάποιον Ροχέλιο Πέρεθ Θικάριο («el ejecutor de la justicia»).* Μετά από αυτό, η κυβέρνηση έλαβε άμεσα κατασταλτικά μέτρα κατά της συνδικαλιστικής εργατικής συνομοσπονδίας, συλλαμβάνοντας όλα τα μέλη της επιτροπής της CNT και όσα μέλη των αναρχικών ομάδων κατάφερε να εντοπίσει. Η CNT πέρασε στην παρανομία και εξαφανίστηκε από το δημόσιο στίβο για το υπόλοιπο της δεκαετίας.

Ωστόσο, τα μέσα και τα τέλη της δεκαετίας του 1920 δεν ήταν μια περίοδος πλήρους απραξίας. Πολλοί *cenetistas* απλώς στράφηκαν προς τα *sindicatos libres* (τα οποία ο Πρίμο διατήρησε στη διάρκεια της δικτατορίας) και σχημάτισαν παράνομους αντιδικτατορικούς συνδικαλιστικούς πυρήνες. Παρά τις συλλήψεις της 7ης Μαΐου που ταλαιπώρησαν πολλά ηγετικά στελέχη της CNT, μια Εθνική Επιτροπή της CNT κατάφερε να διατηρηθεί για ένα διάστημα παράνομα στη Σαραγόσα, ενώ μια Περιφερειακή Επιτροπή της Κα-

«Fonda de Francia», απέναντι από το Κυβερνείο στη Βαρκελώνη, και κυρίως στην Τράπεζα της Ισπανίας στη Χιχόν.

Αξίζει επίσης να επισημανθεί ο τρόπος με τον οποίο ο Άρθουρ Λάντις, ο «χρονικογράφος της Ταξιαρχίας Αβραάμ Λίνκολν» (όπως τον χαρακτηρίζει ένας θαυμαστής του), χειρίζεται τη σειρά των γεγονότων. «Το 1923», γράφει ο Λάντις, «η CNT υπό αναρχική καθοδήγηση αυτοδιαλύθηκε», ενώ η σοσιαλιστική «UGT δεν το έκανε. Παρέμεινε ζωντανή και βοήθησε στη δημιουργία υποδομής για την κατάρρευση της δικτατορίας και την ανατροπή του Αλφόνσου ΙΓ'». Παρόμοιες διαστρεβλώσεις είναι συνηθισμένες από ιστορικούς όλων ουσιαστικά των πολιτικών αποχρώσεων.

* Σ.τ.Μ. Ο εκτελεστής της δικαιοσύνης. Ισπανικά.

ταλονίας επιβίωσε στο Ματαρό. Οι αναρχικές ομάδες δράσης στράφηκαν σε πιο θεαματικές ενέργειες, επιχείρησαν αρκετές ηρωικές, αν και απερίσκεπτες, ένοπλες επιθέσεις σε βάρος της δικτατορίας. Οι ενέργειες αυτές, που ήταν καταδικασμένες σχεδόν εκ των προτέρων σε αποτυχία, είχαν στην πλειοψηφία τους συμβολικό χαρακτήρα. Στις 6 Νοεμβρίου 1924, μικρές ομάδες αγωνιστών επιτέθηκαν στους στρατώνες Αταραθάνας της Βαρκελώνης, έχοντας προφανώς την πεποίθηση ότι οι πύλες του οχυρού θα άνοιγαν με βοήθεια από μέσα. Ταυτόχρονα, μια μικρή ομάδα ένοπλων αναρχικών εξόριστων στη Γαλλία, με επικεφαλής τον Ντουρούτι, διέσχισε τα σύνορα και εισέβαλε στη Βέρα δε Βιδασόα όπου συγκρούστηκε με την Πολιτοφυλακή. Και οι δύο απόπειρες απέτυχαν παταγωδώς. Στη Βαρκελώνη, ο Χουάν Μοντίχο Αράνθ και ο Χοσέ Γιαθέρ Μπερτράν, δύο αναρχικοί που συνελήφθησαν, εκτελέστηκαν μετά από τη συνοπτική συνεδρίαση ενός στρατοδικείου. Το επεισόδιο της Βέρα δε Βιδασόα στοίχισε τη ζωή τριών αγωνιστών: του Χουάν Σαντιγιάν και του Ενρίκε Χιλ, οι οποίοι εκτελέστηκαν, και του Πάμπλο Μαρτίν, ενός άλλου καταδικασμένου για συμμετοχή στην ενέργεια, ο οποίος αυτοκτόνησε πηδώντας στο αίθριο της φυλακής.

Η πιο φημισμένη ίσως από τις αναρχικές συνωμοσίες στη διάρκεια της δικτατορίας ήταν ένα τολμηρό σχέδιο που οργάνωσαν το καλοκαίρι του 1924 οι Ντουρούτι, Ασκάσο και Γρεγόριο Χοβέρ με στόχο την απαγωγή του βασιλιά στη διάρκεια μιας επίσημης επίσκεψής του στο Παρίσι. Όταν συνελήφθησαν από τη γαλλική αστυνομία, οι τρεις «*Solidarios*» δεν μπόηκαν στον κόπο να αρνηθούν το σχέδιό τους. Βεβαίως, δήλωσαν απερίφραστα, σχεδιάζαμε να κρατήσουμε όμηρο τον Αλφόνσο με αντάλλαγμα την πτώση της δικτατορίας. Ο Ντουρούτι και ο Ασκάσο, που πριν να φτάσουν στη Γαλλία είχαν περάσει από τη Λατινική Αμερική, κατηγορήθηκαν για ληστεία της τράπεζας του Σαν Μαρτίν στην Αργεντινή. Η κυβέρνηση της Αργεντινής ζήτησε την έκδοσή τους. Το ίδιο και η ισπανική, προβάλλοντας ως αιτιολογία τη ληστεία της Χιχόν και ξεχωρίζοντας επιπλέον τον Ασκάσο για το ρόλο που έπαιξε στη δολοφονία του

Three men in suits standing in front of the Capitol Building. The man in the center is wearing a bow tie. The building behind them has a sign that reads "CAPITOL BUILDING" and "U.S. GOVERNMENT".

καρδινάλιου Σολδεβίγια. Η υπόθεση εξελίχθηκε σε *cause célèbre*.^{*} Μια θύελλα διαμαρτυριών που ξέσπασε από γάλλους διανοουμένους και εργάτες πέτυχε τελικά την ακύρωση των διαδικασιών της έκδοσης. Όταν ένα χρόνο αργότερα οι αναρχικοί αφέθηκαν ελεύθεροι, απελάθηκαν από τη χώρα και στη συνέχεια απελάθηκαν εκ νέου από τη Γερμανία, όπου είχαν καταφύγει, ύστερα από αίτηση του σοσιαλδημοκράτη υπουργού Εσωτερικών της Πρωσίας. Οι προσπάθειές τους να βρουν άσυλο στη Ρωσία ατύχησαν, όταν η σοβιετική κυβέρνηση έθεσε ιδεολογικούς όρους, τους οποίους ως αναρχικοί ήταν αδύνατον να αποδεχτούν. Στη συνέχεια, οι εξόριστοι επέστρεψαν στη Γαλλία χρησιμοποιώντας ψευδώνυμα, συνελήφθησαν ξανά, κρατήθηκαν για έξι μήνες στη φυλακή και τελικά επέστρεψαν ξανά στη Γερμανία με πλαστές ταυτότητες.

Δεν πρέπει να δοθεί η εντύπωση ότι οι αναρχικές δραστηριότητες στη διάρκεια αυτής της περιόδου είχαν περιοριστεί αποκλειστικά σε ενέργειες απειπισίας από μερικούς παράτολμους αγωνιστές. Το Μάιο του 1925, ο Πρίμο απέσυρε το στρατιωτικό νόμο και η κοινωνική ζωή στην Ισπανία άρχισε ουσιαστικά να χαλαρώνει. Στην περίοδο που ακολούθησε, σε αρκετές πόλεις, ιδιαίτερα του βορρά, άρχισαν να εμφανίζονται αναρχικά και συνδικαλιστικά έντυπα. Το πιο αξιόλογο από αυτά, το *iDespertad!* [*Ξυπνήστε!*], κυκλοφόρησε στο Βίγο με εκδότη τον Χοσέ Βιγιαβέρδε από τη Γαλικία. Η εφημερίδα, που λειτούργησε ως συνδετικός κρίκος των *cenetistas* του βορρά, απέκτησε σημαντική φήμη εξαιτίας της νευρώδους αρθρογραφίας της και του υψηλού θεωρητικού της επιπέδου. Επιπλέον, η CNT εξέδωσε την *Acción Social Obrera* [*Κοινωνική Εργατική Δράση*] στη Χερόνα, την *El Productor* [*Ο Παραγωγός*] στην Μπλάνες, τη *Redención* [*Απελευθέρωση*] στο Αλκί και την *Horizontes* [*Ορίζοντες*] στην Έλδα. Αναβίωσε ακόμη και η *Revista Blanca* [*Λευκή Επιθεώρηση*] που είχε αποκτήσει τόσο μεγάλη φήμη κατά τον πε-

* Σ.τ.Μ. δικαστική υπόθεση που απέκτησε μεγάλη δημοσιότητα. Γαλλικά.

στώτος του Πρίμο σημαδεύτηκε από όλο και πιο έντονες διενέξεις στους κόλπους της CNT. Βγάζοντας στην παρανομία το συνδικάτο και καταδικάζοντάς το σε εσωστρέφεια, η δικτατορία υποχρέωσε μετριοπαθείς και μαχητικούς να αντιμετωπίσουν τις διαφορές που τους χώριζαν από παλιά και που συχνά είχαν παραμεριστεί λόγω των απεργιών και της μαζικής δράσης. Η εξορία και η ζωή στην παρανομία έφερε στο προσκήνιο αυτές τις αποκλίσεις. Σε θεωρητικό επίπεδο, η κάθε τάση στους κόλπους της CNT δήλωνε ότι ασπάζοταν τις αρχές του αναρχισμού με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Ο Σεγκί, παρά τις εμφανείς ρεφορμιστικές τάσεις του, είχε δηλώσει επανειλημμένα την αφοσίωσή του στις ελευθεριακές ιδέες. Το ίδιο και ο Πεστανία, ο βασικός εκπρόσωπος της μετριοπαθούς τάσης μετά το θάνατο του Σεγκί. Ωστόσο, οι μετριοπαθείς θεωρούσαν την πραγμάτωση αυτών των ιδεωδών ως ένα ζήτημα που αφορούσε στο απώτερο μέλλον. Για τον Πεστανία και τους υποστηρικτές του, η Ισπανία δεν ήταν έτοιμη για μια αναρχική επανάσταση. Οι μετριοπαθείς απέφευγαν να επικαλεστούν τα μαρξιστικά επιχειρήματα, τα οποία έδιναν έμφαση στην οικονομική οπισθοδρόμηση της Ισπανίας και χρησιμοποίησαν εύστοχα τις βασικές ελευθεριακές αρχές για να αποστομώσουν τους μαχητικούς αντιπάλους τους. Η CNT, επιχειρηματολογούσαν, όχι μόνο δεν είχε την υποστήριξη της πλειονότητας του ισπανικού λαού αλλά της έλειπε και η συμπαράσταση από την πλειονότητα της ισπανικής εργατικής τάξης. Οι αναρχοσυνδικαλιστές αποτελούσαν μειοψηφία της μειοψηφίας. Ακόμα και στα πλαίσια των μελών της CNT, ένας μεγάλος αριθμός εργατών και αγροτών μόνο επιφανειακά πίστευε στα ελευθεριακά ιδεώδη. Ήταν μέλη της CNT επειδή το συνδικάτο ήταν ισχυρό στις περιοχές τους και στους εργασιακούς τους χώρους. Οι μετριοπαθείς προειδοποιούσαν ότι αν οι άνθρωποι αυτοί και γενικότερα οι Ισπανοί δεν εκπαιδεύονταν στις αρχές του αναρχισμού, η επανάσταση απλώς θα εκφυλιζόταν σε μια μισητή δικτατορία ιδεολόγων. Αργότερα, σε ένα μανιφέστο που έμελλε να διασπάσει τη CNT σε δύο συνδικαλιστικά κινήματα, οι μετριοπαθείς διακήρυξαν ότι η επανάσταση δεν πρέπει να βασιίζεται

αποκλειστικά στη «λίγο ως πολύ απερίσκεπτη γενναιότητα μιας μειοψηφίας. Επιθυμούμε το ξεδίπλωμα ενός μαζικού λαϊκού κινήματος, μιας εργατικής τάξης που θα βαδίζει προς την απόλυτη απελευθέρωση». Όπως διακήρυξε ο Χοσέ Βιγιαβέρδε: «Μια ελευθεριακή κομμουνιστική οικονομία μπορεί να εγκαθιδρυθεί από σήμερα. Αλλά σε ό,τι αφορά στην πολιτική και ηθική κοινωνική σφαίρα, καθώς η εργατική τάξη δεν ανήκει στη CNT, η συνμοσπονδία θα χρειαστεί να εγκαθιδρύσει δικτατορία, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με τις θεμελιώδεις αρχές της».

Αυτό το επιχείρημα δεν θα επιδεχόταν αμφισβήτηση σε περίπτωση που είχε παραμείνει μια στρατηγική για επαναστατική εκπαίδευση. Οι μετριοπαθείς, ωστόσο, το χρησιμοποίησαν σαν εφαλτήριο για μια οπορτουνιστική πολιτική. Ήδη από το 1924, η ελεγχόμενη από τους μετριοπαθείς Εθνική Επιτροπή της CNT ερωτοτροπούσε με την καταλανική αποσχιστική συνωμοσία του συνταγματάρχη Φρανθίσκο Μαθιά, ιδρυτή της φιλελεύθερης παράταξης *Estat Català* [Καταλανικό Κράτος]. Δύο χρόνια αργότερα, τον Ιούνιο του 1926, αναμείχθηκε σε μια ανεπιτυχή συνωμοσία που έμεινε γνωστή ως η «Νύχτα του Αγίου Ιωάννου». Επρόκειτο για μια δολοπλοκία με στόχο την ανατροπή του Πρίμο και την επαναφορά μιας συνταγματικής κυβέρνησης, η οποία μπορεί να ήταν ιδέα της ίδιας της μοναρχίας προκειμένου να διασώσει τη φθίνουσα υπόληψή της. Όταν η δικτατορία ανακάλυψε τη μηχανοραφία, διαπιστώθηκε ότι αντιδραστικοί στρατηγοί όπως ο Βέιλερ και ο Αγιλέρα, δημαγωγοί όπως ο Λερού και ιδιοτελείς συκοφάντες όπως ο Μπαριοβέρα «οργάνωναν συνωμοσίες» με αναρχικούς όπως ο Αμάλιο Κίλεθ.

Τα έτη 1928 και 1929 σηματοδότησαν την περίοδο της παρακμής του Πρίμο και της αποπομπής του από την εξουσία. Μολονότι η δικτατορία, επωφελούμενη από τη διεθνή οικονομική ανάπτυξη της δεκαετίας του 1920, είχε βελτιώσει το επίπεδο ζωής και κέρδους, ουσιαστικά είχε δημιουργήσει ανταγωνισμούς με όλους τους τομείς της ισπανικής κοινωνίας. Κάποιες δομικές μεταρρυθμίσεις που είχε προτείνει, όπως για παράδειγμα, ο Νόμος περί Κοινοτήτων το Μάρ-

τιο του 1924, που υποτίθεται ότι θα εξασφάλιζε στις κοινότητες εκτεταμένη αυτονομία, έμειναν ανεφάρμοστες και στη συγκεκριμένη περίπτωση οι «απείθαρχες» πόλεις εγκαταλείφθηκαν στη διακριτική ευχέρεια ανθρώπων διορισμένων από την κυβέρνηση. Το σχέδιο του Κάλβο Σοτέλο, υπουργού Οικονομικών του Πρίμο, να εισάγει μια αποτελεσματική φορολογία εισοδήματος, ήρθε αντιμέτωπο με την οικονομική ανευθυνότητα. Η αγροτική πολιτική της δικτατορίας περιορίστηκε ως επί το πλείστον στην οδοποιία, στα αρδευτικά έργα και στα προγράμματα εξηλεκτισμού αφήνοντας ανέγγιχτο το θεμελιώδες πρόβλημα της αναδιανομής της γης. Και παρά τη συνεργασία των σοσιαλιστών με την κυβέρνηση, η ισπανική εργατική τάξη δεν χρειαζόταν ιδιαίτερα μαθήματα για να καταλάβει ότι οι νόμιμες οργανώσεις της αποτελούσαν ράθυμα όργανα του καθεστώτος. Όμως το μεγάλο λάθος του Πρίμο ήταν ότι αποξενώθηκε από το στρατό, το βασικό στυλοβάτη του καθεστώτος του, όταν αμφισβήτησε το προνόμιο της αρχαιότητας των αξιωματικών του πυροβολικού. Ακόμα και ο Αλφόνσος υπήρξε θύμα αυτού του λάθους. Αποφεύγοντας να υποστηρίξει τους αξιωματικούς που διαμαρτύρονταν, ο βασιλιάς μετέτρεψε τους διοικητές των μονάδων του πυροβολικού σε οργανωμένες ομάδες δημοκρατικών.

Αφού λοιπόν ήρθε σε σύγκρουση με τους μεγάλους οικονομικούς παράγοντες, με τους αγρότες, με τους αξιωματικούς, με τους εργαζομένους, τους τοπικούς αξιωματούχους και τους πιστούς του συνταγματικού πολιτεύματος στη Μαδρίτη, ο Πρίμο έχασε κάθε πολιτική υποστήριξη που θα μπορούσε να έχει από τη συντηρητική μεσαία τάξη και τους διανοουμένους. Μέσα στις πόλεις και στα πανεπιστήμια άρχισε να εμφανίζεται μια σημαντική αντιπολίτευση που απαίτησε ανοιχτά και ξεκάθαρα τη συνταγματική νομιμότητα. Η προσπάθεια του Πρίμο να καταρτίσει ένα σύνταγμα βασισιμένο στο σαφή διαχωρισμό μεταξύ των αιρετών και των κορπορατιστικών* εξου-

* Σ.τ.Μ. Κορπορατισμός: η θεωρία και η πρακτική της οργάνωσης της κοινωνίας σε «συντεχνίες» υποκείμενες στο κράτος. Σύμφωνα με την «κορπο-

σιών διέυρνε απλώς το φάσμα της αντιπολίτευσης που τελικά συμπεριέλαβε και τους μοναρχικούς, καθώς το σύνταγμα στερούσε από το βασιλιά το δικαίωμα να διορίζει και να παύει την κυβέρνηση. Την άνοιξη του 1928 ξέσπασαν μεγάλες φοιτητικές διαμαρτυρίες φέρνοντας τη δικτατορία αντιμέτωπη με την πρώτη μετά από το 1924 ανοιχτή αντίδραση εναντίον της. Με τη χαλάρωση της λογοκρισίας που είχε εφαρμόσει το καθεστώς, η φιλελεύθερη εφημερίδα της Μαδρίτης *El Sol* [Ο Ήλιος] στα πλαίσια του σχολιασμού του συντάγματος «συμβούλευσε» ορθά κοφτά τον Πρίμο («να παραιτηθεί από το αξίωμά του»). Μη θέλοντας να εξαιρεθεί από τους «τιμημένους υπερασπιστές (...) του κοινοβουλευτισμού και των λαϊκών ελευθεριών», ο Σάντσεθ Γκέρα, ο εβδομηντάχρονος ηγέτης του Συντηρητικού Κόμματος, διέσχισε τη μεθόριο της Ισπανίας και προσφέρθηκε ως ευπόληπτη ομπρέλα για ένα προμελετημένο *pronunciamiento* με επικεφαλής το στρατιωτικό διοικητή της Βαλένθιας, στρατηγό Κάστρο Χιρόνα. Όμως ο στρατηγός αρνήθηκε την προσφορά του ηλικιωμένου άνδρα και τον συνέλαβε. Η συνωμοσία κατέληξε σε φιάσκο. Μόνο οι αξιωματικοί του πυροβολικού στη Θιουδάδ Ρεάλ εξεγέρθηκαν.

Παρά την αποτυχία της «Συνωμοσίας της Βαλένθιας», όπως ονομάστηκε αυτή η περιορισμένης εμβέλειας αποτυχία των παλιών συντηρητικών πολιτικών, η δικτατορία έπνεε τα λοίσθια. Στις 26 Ιανουαρίου ο Πρίμο, που δοκιμαζόταν από τη διογκούμενη εσωτερική αντίδραση και τις δημοσιονομικές δυσχέρειες, μοίρασε ένα ερωτηματολόγιο στους στρατιωτικούς διοικητές θέλοντας να διερευνήσει αν είχε την υποστήριξη του στρατού. Σε διαφορετική περίπτω-

ρατιστική» θεωρία, οι εργάτες και οι εργοδότες οργανώνονται σε βιομηχανικές και επαγγελματικές συντεχνίες που λειτουργούν ως όργανα πολιτικής εκπροσώπησης και ελέγχουν σε μεγάλη έκταση τα πρόσωπα και τις δραστηριότητες που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους. Εντούτοις, καθώς το «κορπορατιστικό κράτος» εφαρμόστηκε στη φασιστική Ιταλία ανάμεσα στον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αντικατόπτριζε περισσότερο τη θέληση του δικτάτορα της Ιταλίας, Μπενίτο Μουσολίνι, παρά τα συμφέροντα των οικονομικών ομάδων.

ση, δήλωσε ο δικτάτορας, θα υπέβαλε άμεσα την παραίτησή του. Οι απαντήσεις ήταν ιδιαίτερα αποθαρρυντικές και επιπλέον ο Πρίμο κατάλαβε ότι ο βασιλιάς ήταν αποφασισμένος να τον απομακρύνει από το αξίωμα. Στις 28 Ιανουαρίου 1929, δύο μέρες μετά από τη διανομή του ερωτηματολογίου, ο Πρίμο δε Ριβέρα παραιτήθηκε και αναχώρησε για τον παράδεισο των απολαύσεων, το Παρίσι, όπου και πέθανε μερικούς μήνες αργότερα. Τη θέση του κατέλαβε ο στρατηγός Δάμασο Μπερενγκουέρ, ένας αξιολύβητος αλλά ασθενικός αξιωματικός, που δύσκολα μπορούσε να θεωρηθεί ως μόνιμη λύση για την πολιτική κατάσταση της Ισπανίας. Στον Μπερενγκουέρ ανατέθηκε η ανέφικτη αποστολή της αποκατάστασης της συνταγματικής νομιμότητας χωρίς να διακυβευτεί το μέλλον της μοναρχίας.

Η CNT δεν τήρησε απόσταση από τις αντιδικτατορικές συνωμοσίες που σημάδεψαν την τελευταία περίοδο του καθεστώτος του Πρίμο. Όταν διοργάνωσε τη «Συνωμοσία της Βαλένθιας», ο Σάντσεθ Γκέρα είχε προσεγγίσει μια επιτροπή επαφών της CNT στο Παρίσι και ζήτησε επίμονα τη συνεργασία του συνδικάτου. Οι μετριοπαθείς ήταν αποφασισμένοι να μην βρεθούν ουραγοί του αντιδικτατορικού κινήματος, παρά την απόφαση μιας προηγούμενης ολομέλειας που απαγόρευε στην Εθνική Επιτροπή της CNT να διαπραγματεύεται με τα πολιτικά κόμματα. Στις 28 Ιουλίου 1928, η Εθνική Επιτροπή συγκάλωσε μια παράνομη ολομέλεια στη Βαρκελώνη με τη συμμετοχή αντιπροσώπων από όλες τις περιφέρειες εκτός από το ζωηρό Λεβάντε που είχε ως στόχο την έγκριση των διαπραγματεύσεων με αντιδικτατορικούς πολιτικούς και στρατιωτικούς. Έχοντας εξασφαλίσει την εντολή της πλειοψηφίας, η Εθνική Επιτροπή συμμετείχε στη «Συνωμοσία της Βαλένθιας». Αν θέλουμε να πιστέψουμε τον Κομίν Κολόμερ, έναν αξιωματικό της αστυνομίας που έγινε ιστορικός και του οποίου οι μάλλον αναξιόπιστες καταγραφές προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από τα αστυνομικά αρχεία, αρκετά συνδικάτα υποστήριξαν τη συνωμοσία με απεργίες. Σε γενικές γραμμές πάντως ο ρόλος της CNT φαίνεται ότι ήταν εξίσου θνησιγενής με την ίδια τη συνωμοσία.

Στην πραγματικότητα, η CNT συνέβαλε ελάχιστα στην πτώση του Πρίμο. Οι απόπειρες που έκανε για να διαμορφώσει μια συνεπή πολιτική στον αγώνα κατά της δικτατορίας έχουν κυρίως ενδιαφέρον ως απόδειξη μιας σκληρής διαπάλης ανάμεσα στους αναρχικούς επαναστάτες και τους επιφυλακτικούς μετριοπαθείς συνδικαλιστές. Την ένταση αυτής της σύγκρουσης μείωνε μια κεντρώα τάση, που πιθανώς εκπροσωπούσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ο Μανουέλ Μπουενακάσα, η οποία προσπάθησε να πετύχει ένα συμβιβασμό ανάμεσα στις δύο πτέρυγες. Καθώς έλεγχαν την Εθνική Επιτροπή, το μόνο που είχαν να κάνουν οι μετριοπαθείς ήταν να εργαστούν μέσα στις δομές της CNT για να εξασφαλίσουν μια αίσθηση ενότητας. Ο μηχανισμός του συνδικάτου τους κρατούσε ενωμένους. Αντίθετα, οι αναρχικοί ήταν διάσπαρτοι σε μικρές ομάδες. Η FNCA (Federación Nacional de Grupos Anarquistas: Εθνική Ομοσπονδία των Αναρχικών Ομάδων) που είχε ιδρυθεί στα παραγμένα μεταπολεμικά χρόνια ήταν ουσιαστικά ανενεργή.

Με πρωτοβουλία των αναρχικών ομάδων της Καταλονίας και της Ομοσπονδίας Ισπανόφωνων Αναρχικών Ομάδων, μιας οργάνωσης εξορίστων με έδρα τη Μασσαλία, είχαν γίνει σοβαρές απόπειρες για την αναβίωση ενός εθνικού κινήματος. Στις 24 και 25 Ιουλίου 1927 οργανώθηκε στη Βαλένθια μια μυστική συνδιάσκεψη ισπανών και πορτογάλων αναρχικών. Για να προστατευτούν οι αντιπρόσωποι από τους πληροφοριοδότες της αστυνομίας του Πρίμο, οι ημερομηνίες της συνόδου επιλέχτηκαν έτσι ώστε να συμπέσουν με μια γιορτή που συγκέντρωσε χιλιάδες επισκέπτες στη μεσογειακή πόλη. Ο Πείρατς μας δίνει μια διασκεδαστική εικόνα των αντιπροσώπων που γλεντούσαν στην παραλία σαν εκδρομείς: «Μια ομάδα από ηλιοκαμένους λουόμενους ήταν ξαπλωμένοι στη χρυσαφένια ακτή δίπλα στον αφρό της λατινικής θάλασσας και κάτω από το ζεστό χάδι του ήλου -άντρες, γυναίκες, νέοι, ηλικιωμένοι και παιδιά, ακόμα και βρέφη, άλλοι απασχολημένοι με παιχνίδια και με την κλασική παέγια* να

* Σ.τ.Μ. Ισπανική σούπα με θαλασσινά.

βράζει και να αφρίζει (...) η συνέντευξη αυτή οδήγησε στη δημιουργία μιας επαναστατικής οργάνωσης που πολύ σύντομα θα εξέφραζε τα ρομαντικά της όνειρα, το δυναμισμό και τον ηρωισμό της: τη FAI».

Η FAI (*Federación Anarquista Ibérica*: Ιβηρική Αναρχική Ομοσπονδία) κατέχει μια μοναδική και συναρπαστική θέση στην ιστορία των κλασικών εργατικών και αγροτικών κινημάτων. Οργανωμένη πρωταρχικά για να εξασφαλίσει τη δέσμευση της CNT στις αρχές του αναρχισμού, η FAI έγινε διάσημη ως μια από τις πιο δυναμικές και αξιοθαύμαστες οργανώσεις επαναστατών που εμφανίστηκαν στην Ισπανία. Ο όρος «ιβηρική» είχε επιλεγεί για να εκφράσει τις προοπτικές που είχε η οργάνωση για τη χερσόνησο. Αρχικά η FAI σκόπευε να συμπεριλάβει και Πορτογάλους πέρα από τους ισπανούς αναρχικούς. Στην πραγματικότητα όμως παρέμεινε ισπανική και στην πορεία απέκτησε τις δικές της διακριτές μορφές και τη δική της ατμόσφαιρα. Η νέα οργάνωση δομήθηκε πάνω στις παραδοσιακές πυρηνικές ομάδες που αγαπούσαν με πάθος οι ισπανοί αναρχικοί ήδη από την εποχή της Α΄ Διεθνούς. Το *grupo de afinidad* (η «ομάδα εκλεκτικής συγγένειας»), ένας όρος που υιοθετήθηκε επίσημα από τη FAI, δηλώνει με σαφήνεια την πρώιμη ισπανική αναρχική αντίληψη σύμφωνα με την οποία οι επαναστατικές ομάδες πρέπει να διατηρούνται ολιγομελείς για να καλλιεργείται μια αίσθηση βαθιάς οικειότητας μεταξύ των μελών τους. Μια ομάδα συγγένειας σπανίως αριθμούσε πάνω από δώδεκα άτομα. Το κάθε μέλος συνδεόταν με τα υπόλοιπα όχι μόνο στη βάση των κοινών κοινωνικών αρχών αλλά και μέσα από κοινές προσωπικές τάσεις, «συγγένειες». Στην ουσία, η ομάδα ήταν μια εκτενής οικογένεια – με το πρόσθετο χαρακτηριστικό ότι οι ισπανοί αναρχικοί έδιναν ιδιαίτερη αξία στην προσωπική πρωτοβουλία και στην ανεξαρτησία του πνεύματος. Χάρη σε αυτή την οικειότητα, οι πράκτορες της αστυνομίας δύσκολα μπορούσαν να διεισδύσουν σε μια ομάδα συγγένειας της FAI. Η FAI παρέμεινε μυστική οργάνωση και επέλεγε με μεγάλη προσοχή τα μέλη της μέχρι τον Εμφύλιο Πόλεμο, παρόλο που εύκολα θα μπορούσε

να είχε νομιμοποιηθεί μετά από την εδραίωση της δημοκρατίας.

Όπως η CNT, έτσι και η FAI ήταν δομημένη πάνω σε ομοσπονδιακές γραμμές: οι ομάδες συγγένειας μιας περιοχής συνδέονταν μεταξύ τους σε μια Τοπική Ομοσπονδία και οι Τοπικές Ομοσπονδίες σε Επαρχιακές και Περιφερειακές Ομοσπονδίες. Η Τοπική Ομοσπονδία διευθυνόταν από μια διαρκή, συνήθως τριμελή, γραμματεία και από μια επιτροπή αποτελούμενη από έναν αντιπρόσωπο που διόριζε η κάθε ομάδα συγγένειας. Το όργανο αυτό συνιστούσε ένα είδος τοπικής εκτελεστικής επιτροπής. Για να διευκολύνει την έκφραση των απόψεων των μελών της, η Τοπική Ομοσπονδία ήταν υποχρεωμένη να συγκαλεί συνόδους όλων των *faístas* της περιοχής. Οι Επαρχιακές και Περιφερειακές Ομοσπονδίες με τη σειρά τους ήταν απλώς η Τοπική Ομοσπονδία σε μεγέθυνση και αντέγραφαν πιστά τη δομή του κατώτερου οργάνου. Όλες οι Τοπικές, Επαρχιακές και Περιφερειακές Ομοσπονδίες συνδέονταν μεταξύ τους από μια Επιτροπή Χερσονήσου τα καθήκοντα της οποίας, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο, ήταν διαχειριστικά. Η Επιτροπή Χερσονήσου ήταν υπεύθυνη για την αλληλογραφία, τις πρακτικές οργανωτικές λεπτομέρειες και (σύμφωνα με τα λόγια του Αλφόνσο Γκονθάλεθ, ενός γραμματέα της FAI) για «την εφαρμογή στην πράξη κάθε γενικής απόφασης της οργάνωσης».

Ο Γκονθάλεθ ομολογεί με ειλικρίνεια ότι η FAI «παρουσίασε μια τάση προς συγκεντρωτισμό». Δεν είναι δύσκολο να πιστέψουμε άλλωστε ότι μια Επιτροπή Χερσονήσου αποτελούμενη από μαχητικά μέλη ακροβατούσε ανάμεσα σε μια κεντρική επιτροπή μπολσεβίκικου τύπου και σε ένα απλό διαχειριστικό όργανο. Και η FAI περιλάμβανε ιδιαίτερα μαχητικούς, πραγματικά χαρισματικούς, ηγέτες όπως ο Γκαρθία Ολιβέρ, οι αδελφοί Ασκάσο και ο Ντουρούτι. Οι σημαντικές πολιτικές διακηρύξεις της FAI εκδίδονταν πιο συχνά στο όνομα της Επιτροπής Χερσονήσου παρά από τις ολομέλειες των *faístas*. Κατά συνέπεια, οι αναγνώστες των κειμένων της FAI συνήθισαν να θεωρούν την Επιτροπή Χερσονήσου ως ένα έγκυρο όργανο. Κάτω από το μανδύα της μυστικότητας, η Επιτροπή Χερ-

σότησου απολάμβανε μεγαλύτερη ανεκτικότητα στη διατύπωση της πολιτικής της απ' όσο επέτρεπαν οι δεδηλωμένες ελευθεριακές αρχές της.

Εντούτοις, πρέπει να επισημανθεί ότι οι ομάδες συγγένειας ήταν πολύ πιο ανεξάρτητες από κάθε ανάλογο σώμα του Σοσιαλιστικού Κόμματος και πολύ περισσότερο του Κομμουνιστικού. Αρκεί να διαβάσει κάποιος το μυθιστόρημα *Επτά Κόκκινες Κυριακές* του Ραμόν Σεντέρ,* βασισμένο σε μια λεπτομερή γνώση της οργάνωσης της FAI στη Μαδρίτη, για να αποκτήσει μια ιδέα του υψηλού βαθμού πρωτοβουλιών που χαρακτήριζε την τυπική συμπεριφορά των *faís-tas*. Τα επόμενα χρόνια, όλες οι μη αναρχικές οργανώσεις της ισπανικής αριστεράς θα εξαπέλυαν μύδρους κατά των «*incontrolados*», των «ανεξέλεγκτων», που επιδίιδονταν επίμονα από μόνοι τους σε τροροιστικές ενέργειες αψηφώντας την κυβερνητική πολιτική αλλά και εκείνη της FAI. Η ίδια η ατμόσφαιρα της οργάνωσης δημιουργούσε τέτοιους ανθρώπους. Θα διαπιστώσουμε επίσης ότι η FAI δεν ήταν μια ενδογενώς αυταρχική οργάνωση ακόμα και όταν άρχισε να φθίνει ο ελευθεριακός χαρακτήρας της. Ήταν αυτονόητο ότι οι διαφωνούντες μπορούσαν να εκφράζονται ελεύθερα και να δημοσιεύουν υλικό κατά της ηγεσίας και της εδραιωμένης πολιτικής της.

Ήταν αναμενόμενο ότι κάθε μέλος της FAI θα προσχωρούσε σε κάποιο συνδικάτο της CNT. Το γεγονός ότι η FAI προσπάθησε να παρακάμψει τα μέλη της CNT, όπως ισχυρίζεται ο Κομίν Κολόμερ, και να ελέγξει έμμεσα τη συνομοσπονδία εμφυτεύοντας πυρήνες αναρχικών σε κάθε Τοπική και Περιφερειακή Επιτροπή της CNT, δεν τεκμηριώνεται από τα διαθέσιμα στοιχεία. Σίγουρα πάντως, δεν ήταν μυστικό, ότι οι ισπανοί αναρχικοί ήλπιζαν να καθοδηγήσουν την πολιτική της CNT. Ακόμα και κεντριστές όπως ο Μπουενακάσα, ένας από τους πρώτους γραμματείς της Επιτροπής Χερσονήσου, προσχωρούσαν στη FAI έχοντας ως στόχο να εκδιώξουν τη μετριοπαθή ηγεσία της CNT. Αν ισχύει αυτό, τα κίνητρά του δεν

* Σ.τ.Μ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

ήταν ασυνήθιστα. Φαίνεται ότι σε διαφορετικές περιόδους αρκετοί κεντριστές που, όπως ο Μπουενακάσα, απεχθάνονταν τις βίαιες πρακτικές κατέλαβαν ηγετικές θέσεις στη FAI έχοντας πιθανότατα τους ίδιους στόχους. Είναι όμως γεγονός ότι τα μέλη της FAI, στη μεγάλη πλειοψηφία τους, ήταν νέοι, εξαιρετικά δραστήριοι άντρες και γυναίκες που δεν ασχολούνται ιδιαίτερα με το μηχανισμό της CNT αλλά με την άμεση και συχνά βίαιη δράση ενάντια στην καθεστηκυία κοινωνική τάξη. Αυτοί οι «νεαροί αετοί της FAI» και οι πιο «εξειδικευμένες» ομάδες συγγένειας ήταν υπεύθυνοι για τις επαναλαμβανόμενες εξεγέρσεις, τις «βίαιες απαλλοτριώσεις» τραπεζών και κοσμηματοπωλείων και τις τεροριστικές ενέργειες που σημάδεψαν την δράση των *faístas* κατά τη θυελλώδη περίοδο της Δημοκρατίας πριν από τον Εμφύλιο Πόλεμο.

Εξαιτίας του πάθους της FAI για μυστικότητα, ελάχιστα γνωρίζουμε για τον αριθμό των μελών της. Κρίνοντας από στοιχεία που δημοσίευσε ο Διέγο Αμπάδ δε Σαντιγιάν, ηγετικό στέλεχος της FAI, ο αριθμός τους θα πρέπει να πλησίαζε τις 39.000 τις παραμονές του Εμφύλιου Πολέμου. Σε κάθε περίπτωση, η οργάνωση διατήρησε πολύ καλά τη μυστικότητά της και δεν έκανε καμία προσπάθεια να αποκαλύψει την ύπαρξή της μέχρι το 1929, δύο και πλέον χρόνια από την ίδρυσή της. Το Δεκέμβριο εκείνης της χρονιάς, η Επιτροπή Χερσονήσου εξέδωσε την πρώτη δημόσια ανακοίνωσή της ως οργάνωση – ένα μανιφέστο που αποκήρυσσε κατηγορηματικά τη συντηρητική τάση στους κόλπους της CNT.

Τα γεγονότα που οδήγησαν στο μανιφέστο της FAI αποκαλύπτουν τις έντονες διαφορές που υπήρχαν στους κόλπους της CNT. Ίσως δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η FAI δημιουργήθηκε το καλοκαίρι του 1927. Εκείνη την εποχή ο Πεστάνια, απευθυνόμενος στα μέλη του συνδικάτου των κλωστοϋφαντουργών της Βαρκελώνης, υποστήριξε ότι οι *comités paritarios** της δικτατορίας ήταν συμβατές με τις αρχές της CNT. Ο Πεστάνια υπήρξε αρκετά συνετός και

* Σ.τ.Μ. Επιτροπές ισομερούς συμμετοχής. Ισπανικά.

δεν πρότεινε την προσχώρηση αντιπροσώπων της CNT στις *comités*, αλλά οι απόψεις του ξεσήκωσαν τις οργισμένες αντιδράσεις των μαχητικών και κεντριστών αναρχικών. Ωστόσο, οι απόψεις αυτές ήταν ήπιες αν τις συγκρίνουμε με τις μετωπικές απαιτήσεις του Πεσάνια δύο χρόνια αργότερα. Σε μια σειρά άρθρων με τίτλο «Situémos»* που δημοσιεύτηκαν στην *iDespertad!*, ο Πεσάνια ζήτησε εντελώς νέες αρχές για τη CNT και σε ένα ιδιαίτερα αιχμηρό λογοπαίγνιο περιέγραψε την οργάνωση ως «*contenido*» (μετριοπαθή) και όχι ως «*continente*» (απέχουσα). Αυτό το λογοπαίγνιο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια ύπουλη επίθεση κατά της αναρχικής ιδεολογικής καθαρότητας. Απαντώντας για λογαριασμό των κεντριστών, ο Πείρό παραδέχτηκε ότι ενώ «τα ομοσπονδιακά συνέδρια μπορούσαν να τροποποιήσουν όλες τις αρχές της CNT», δεν μπορούσαν να αμφισβητήσουν «τους λόγους ύπαρξης της οργάνωσης: τον αντικοινοβουλευτισμό και την άμεση δράση». Οι απόψεις του Πείρό υποστηρίχτηκαν και από άλλα ηγετικά στελέχη των κεντριστών, ιδιαίτερα από τον Μπουενακάσα και τον Εουσέβιο Καρμπό, δύο πρόσωπα που σέβονταν όλες οι συνδικαλιστικές τάσεις. Προφανώς, οι αριστεροί και οι κεντριστές αναρχικοί είχαν αρχίσει να ασκούν πίεση κατά των μετριοπαθών αφού το φθινόπωρο του 1929 η Εθνική Επιτροπή που ελεγχόταν από τους μετριοπαθείς υπέβαλε ξαφνικά την παραίτησή της και ανακοίνωσε μέσω της *iDespertad!* τον «οργανικό θάνατο» (σύμφωνα με τον Πείράτς) της CNT.

Σε αυτό το πλαίσιο της εντεινόμενης διένεξης πρέπει να εξετάσουμε την πρώτη δημόσια διακήρυξη της FAI. Το μανιφέστο διαβάξεται μάλλον ως τελεσίγραφο παρά ως επιχειρηματολογία. Σε ένα σύντομο, σχεδόν πομπώδες, νομικίστικο έγγραφο, η γραμματεία της Επιτροπής Χερσονήσου διακηρύσσει ότι η άποψη σύμφωνα με την οποία το εργατικό κίνημα μπορεί να είναι ιδεολογικά ουδέτερο είναι εσφαλμένη. Παρόλο που τα υλικά οφέλη και η βελτίωση των συνθηκών εργασίας είναι σημαντικοί στόχοι, το εργα-

* Σ.τ.Μ. «Ας Πάρουμε Θέση». Ισπανικά.

τικό κίνημα οφείλει να επιδιώξει τον «απόλυτο καιυτηριασμό όλων των σημαντικών πληγών και την ολοκληρωτική εξαφάνιση των οικονομικών και πολιτικών προνομίων». Για τον σκοπό αυτό, η CNT πρέπει να δημιουργήσει μια «σύνδεση» με τον οργανισμό που έχει υιοθετήσει αυτές τις τακτικές και διεκδικήσεις – δηλαδή τη FAI. «Αν, αντιθέτως, η CNT δεν αποδεχτεί τις προτάσεις που έγιναν από τη γραμματεία της FAI», καταλήγει η ανακοίνωση, «ριψοκινδυνεύει ενδεχομένως μια ολέθρια παρέκκλιση από την υπόθεση των δομικών αιτημάτων καθώς και την καταστροφή των ηθικών και επαναστατικών αξιών που την κάνουν ξεχωριστή».

Είναι σαφές ότι ο Πεστάνια και οι μετριοπαθείς είχαν τουλάχιστον ένα στρατηγικό στόχο κατά του – τη νομιμοποίηση της CNT. Και ήταν αποφασισμένοι να τον επιδιώξουν ακόμα κι αν αυτό σήμαινε μεγάλες παραχωρήσεις στη δικτατορία. Όταν η Εθνική Επιτροπή προσφέρθηκε να παραιτηθεί, προσπαθούσε πιθανώς να εκβιάσει τα πράγματα με δραματικό τρόπο. Σε κάθε περίπτωση πάντως, το όλο το ζήτημα της νομιμότητας σύντομα απέκτησε ακαδημαϊκό χαρακτήρα. Η αντικατάσταση του Πρίμο από τον Μπερενγκουέρ τον Ιανουάριο του 1930 μετέβαλε *de facto* τη θέση της CNT και πολλά συνδικάτα άρχισαν να λειτουργούν ελεύθερα πριν ακόμα νομιμοποιηθούν επίσημα.

Η σύγκρουση όμως ανάμεσα στους μετριοπαθείς και τους μαχητικούς αναρχικούς δεν καταλάγιασε. Αντιθέτως, τώρα πλέον επικεντρώθηκε στις βασικές διαφορές της επαναστατικής στρατηγικής, διαφορές που θα έπαιρναν διαστάσεις κανονικού σχίσματος στα πρώτα χρόνια της Δημοκρατίας. Σε μια ευρεία διακήρυξη των σκοπών της CNT, η ελεγχόμενη από τους μετριοπαθείς Εθνική Επιτροπή είχε καταφέρει να υπογραμμίσει «το ενδιαφέρον της για τα εθνικά προβλήματα» και ειδικότερα την πρόθεσή της «να μεσολαβήσει εφαρμόζοντας τις δικές της μεθόδους με την ιδεολογία και την ιστορία τους κατά τη διαδικασία της αναθεώρησης του συντάγματος». Χρησιμοποιώντας τη διατύπωση αυτή ως στήριγμα, η Εθνική Επιτροπή προχώρησε για να διακηρύξει ότι καλωσόριζε μια δημοκρατία ως το

πιο συναφές πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορούσε να αγωνιστεί για τους ελευθεριακούς στόχους. Συνεπώς, η δήλωση αυτή οραματιζόταν μια ισπανική επανάσταση χωρισμένη σε δύο στάδια: το πρώτο (και πιο άμεσο) μια αστική δημοκρατία· το δεύτερο (και πιο ουτοπικό) μια ελευθεριακή κομμουνιστική κοινωνία. Αν παραμερίσει κανείς τη συνηθισμένη υποταγή της Εθνικής Επιτροπής στα ευρύτερα αναρχοσυνδικαλιστικά ιδεώδη, με δυσκολία θα μπορούσε να διακρίνει τις θέσεις της από εκείνες της περιφρονημένης UGT. Περιττό να αναφέρουμε ότι η «σκανδαλώδης» (όπως την αποκαλεί ο Πειράτς) διακήρυξη της Εθνική Επιτροπής προκάλεσε νέα αναταραχή στις γραμμές των μαχητικών αναρχικών και δημιούργησε επιπλέον πόλωση στο χώρο της CNT.

Όσο μπερδεμένες και να φαίνονται αυτές οι λεπτομέρειες, είναι πολύ σημαντικές για να κατανοήσουμε τη μελλοντική εξέλιξη της CNT. Οι μετριοπαθείς δεν ήθελαν απλώς να συνεργαστούν με αστικές ομάδες για να εγκαθιδρύσουν μια δημοκρατία, αλλά επιθυμούσαν να ακολουθήσουν μια συνετή και συμβιβαστική στρατηγική εντός ενός δημοκρατικού πλαισίου. Από την άλλη πλευρά, οι μαχητικοί αναρχικοί συνηγορούσαν υπέρ μιας αμείλικτης πολεμικής κατά του κράτους ανεξάρτητα από το αν είναι δικτατορικό, μοναρχικό ή δημοκρατικό. Ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας της CNT των επόμενων χρόνων περιστρέφεται γύρω από τις συγκρούσεις και τους συμβιβασμούς ανάμεσα σε αυτές τις δύο θέσεις.

Τα γεγονότα θα αποδείκνυαν ότι ακόμα και υπό το καθεστώς του Μπερεγκουέρ οι δύο αυτές τακτικές δεν αλληλοαποκλείονταν. Οι μετριοπαθείς θα κρατούσαν φαινομενικά αδιάλλακτη στάση όποτε αυτό εξυπηρετούσε τους σκοπούς τους και η FAI θα έκανε από μόνη της παραχωρήσεις όποτε αυτές προήγαγαν τους βραχυπρόθεσμους στόχους της. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις *sub rosa** διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στη νομιμοποίηση της CNT ο Πεσotάνια, ο οποίος εκπροσωπούσε τη συνομοσπονδία, υιοθέτησε μια σκληρή

* Σ.τ.Μ. Μυστικές, υπόγειες. Λατινικά.

Several individuals reportedly used various methods to obtain the information. Some reportedly contacted the FBI, while others reportedly contacted the press. The FBI is currently reviewing the information and has not yet determined whether any of the information is accurate. The FBI is also reviewing the information to determine if any of the information is being used for any purpose. The FBI is also reviewing the information to determine if any of the information is being used for any purpose.

αναρχοσυνδικαλιστική θέση φτάνοντας στο σημείο να κατηγορήσει ως «τερατουργήματα» τις *comités paritarios*. Είναι δύσκολο να κρίνουμε αν η αποφασιστικότητα αυτή υπήρξε αποτέλεσμα μιας αλλαγής πεποιθήσεων κάτω από τις μεταβαλλόμενες πολιτικές συνθήκες ή απλώς ένας εύστοχος συμβιβασμός με τα μαχητικά απλά μέλη. Ο Άνχελ Πεστάνια δεν ήταν δημαγωγός. Στην πραγματικότητα, οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι υπήρξε άνθρωπος μεγάλης ακεραιότητας και εξαιρετικού θάρρους. Ο στρατηγός Εμίλιο Μόλα που εκπροσωπούσε την κυβέρνηση κατά τις διαπραγματεύσεις είχε φανερά εντυπωσιαστεί από την αξιοπρέπεια εκείνου του ιδιαίτερα ηθικού εργατικού ηγέτη – ψηλός, αδύνατος, ντυμένος με τραχιά ρούχα και «πολυπράγμων». Μολονότι ο Πεστάνια επιθυμούσε ενδεχομένως να προσχωρήσει στις *comités paritarios* πριν από τρία χρόνια, όταν οι δύσκολες συνθήκες έδειχναν να επιβάλλουν αυτή την προσέγγιση, ο Μόλα επισημαίνει ότι είχε εκφράσει την ανυπόκριτη οργή του για το γεγονός ότι οι αντιπρόσωποι των εργατών στις *comités* έπαιρναν μισθούς και κατ' αυτόν τον τρόπο ξεχώριζαν από τους μεροκαματιάρηδες συντρόφους τους.

Για τον ίδιο λόγο, η FAI δεν συμπεριφερόταν πάντα ως ακέραιος εκφραστής της αναρχικής συνέπειας. Αντίθετα, ήταν έτοιμη να ξεχάσει τις αντικοινοβουλευτικές αρχές της σε μεγάλο βαθμό κάθε φορά που αντιμετώπιζε δύσκολες καταστάσεις. Ως εκ τούτου, στις δημοτικές εκλογές του 1931, οι αντιπρόσωποι της FAI συνεργάστηκαν με τους μετριοπαθείς αντιπάλους τους και υποστήριξαν ένα συνασπισμό δημοκρατικών και σοσιαλιστών που έστειλε το βασιλιά στην εξορία. Και παρόλο που η FAI δεν συμμετείχε στους εκλογικούς συνασπισμούς του 1936, «αποδέσμευσε» τους αναρχικούς εργάτες από τους αντικεκλογικούς ενδιασμούς τους και συνέβαλε αποφασιστικά στην άνοδο του Λαϊκού Μετώπου στην εξουσία.

Η σοβαρότερη ασυνέπεια της FAI θα γινόταν εμφανής αργότερα με οδυνηρό τρόπο – και μάλιστα σε μια πολύ κρίσιμη στιγμή της εξέλιξης του ισπανικού εργατικού κινήματος. Προς το παρόν, η αποχώρηση του Πρίμο εγκαινίασε μια περίοδο ανασυγκρότησης των

διασκορπισμένων δυνάμεων του αναρχοσυνδικαλισμού. Στις 30 Απριλίου 1930, ο κυβερνήτης της Βαρκελώνης χορήγησε στη CNT κάποια μορφή νομιμότητας («υπό προϋποθέσεις»), και αυτή την τακτική νομιμοποίησης ακολούθησαν και άλλες επαρχίες.* Αν και πολλά συνδικάτα σε άλλες επαρχιακές περιοχές παρέμεναν στην παρανομία και χιλιάδες *cenetistas* γέμιζαν τις φυλακές του καθεστώτος Μπερενγκουέρ, ο ισπανικός αναρχοσυνδικαλισμός άρχισε να συνενώνει τα νήματα που είχαν κοπεί από τη δικτατορία του 1924. Μέσα σε ένα χρόνο και κάτι, η CNT αριθμούσε περίπου 500.000 μέλη. Ο αριθμός αυτός είναι σίγουρα μικρότερος από τα 700.000 μέλη του 1919, αλλά είναι πολύ σημαντικός δεδομένου ότι στη διάρκεια της επταετούς διακυβέρνησης του Πρίμο η οργάνωση ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτη. Σε μια σειρά από συνόδους, ολομέλειες και οργανωμένες εκστρατείες η CNT αναπλήρωσε το μεγαλύτερο μέρος των απωλειών της και γρήγορα κατάφερε να αποκαταστήσει τις περισσότερες επαφές της με άλλες περιοχές της χώρας. Στη Βαρκελώνη, η *Solidaridad Obrera* άρχισε να εκδίδεται σε καθημερινή βάση λίγο μετά τη νομιμοποίησή της στις 30 Αυγούστου και, σύμφωνα με τη συνήθεια των προδικτατορικών χρόνων, ομώνυμα έντυπα άρχισαν να εμφανίζονται σε άλλες πόλεις της Ισπανίας.

Όμως η CNT του 1930 δεν ήταν η ίδια οργάνωση που είχε καταστείλει ο Πρίμο το 1924, ούτε η FAI ήταν η ίδια με τη FNCA. Η αιματηρή περίοδος των *pistoleros* από το 1919 μέχρι το 1923, τα πικρά χρόνια της εσωστρέφειας που έφεραν στην επιφάνεια υποβόσκουσες διαφορές και οι σκληρές εμπειρίες της καταστολής από

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο όρος «υπό προϋποθέσεις» χρησιμοποιείται στο σημείο αυτό για να επισημάνει το γεγονός ότι οι αποφάσεις της CNT έπρεπε να εγκριθούν από τον επαρχιακό διοικητή. Η νομιμότητα της CNT εξακολουθούσε να είναι κατά κάποιον τρόπο επισφαλής το 1930. Το ότι η κυβέρνηση, παρά την ακλόνητη στάση του Πεστάνια κατά τις διαπραγματεύσεις του με τον Μόλα, αναγκάστηκε να νομιμοποιήσει τη συνομοσπονδία αποτελεί αξιόλογη απόδειξη της επιρροής που ασκούσε η CNT στο προλεταριάτο της Βαρκελώνης.

τη δικτατορία είχαν διαφοροποιηθεί σε μεγάλο βαθμό την ατμόσφαιρα μέσα στη CNT και στις αναρχικές ομάδες. Η μετριοπαθής, σχεδόν οικουμενική αντίληψη που είχε διαποτίσει την παλιά CNT αλλά και τη FNGA είχε πλέον προσβληθεί από ένα διαρκώς αυξανόμενο απείθαρχο πνεύμα. Οι συγκρούσεις των *pistoleros* είχαν δημιουργήσει ένα καινούργιο είδος αναρχικού - νέου, βλοσυρού, με τάση προς τη βία, που δυσανασχετούσε έντονα με τους συμβιβαστικούς όρους και τις παραχωρήσεις. Αυτοί οι νεαροί αναρχικοί, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τους Ντουρούτι, Γκαρθία Ολιβέρ, Ασκάσο και Σανθ, ήταν συνηθισμένοι στις παράτολμες ενέργειες. Ήταν *ilegales** με την πλήρη έννοια του όρου. Ακόμα και οι μετριοπαθείς απόψεις των καθαρών-και-μόνο συνδικαλιστών είχαν κλονιστεί, ιδίως μετά το 1929, όταν η παγκόσμια οικονομική κρίση άρχισε να καλλιεργεί ένα νέο πνεύμα αγωνιστικότητας στην εργατική τάξη. Σιγά σιγά η πλειοψηφία των απλών μελών της CNT άρχισε να προκρίνει τη FAI αντί για τους μετριοπαθείς, τους αγωνιστές αντί για τους καιροσκόπους, τους θαρραλέους νεαρούς αναρχικούς αντί για τους γερασμένους, πιο συνετούς και προσανατολισμένους στο συνδικάτο ηγέτες της προηγούμενης γενιάς.

Ωστόσο, το 1930 και το 1931 οι μετριοπαθείς εξακολουθούσαν να ελέγχουν τη CNT και κεντρώοι όπως ο Μπουενακάσα προφανώς εξακολουθούσαν να συγκρατούν τους νεαρούς *faístas*. Η Εθνική Επιτροπή και το συντακτικό προσωπικό της *Solidaridad Obrera* ελέγχονταν από τους μετριοπαθείς και τους κεντρώους και αυτός ο έλεγχος δεν θα κλονιζόταν, αν δεν άλλαζαν οι αντιλήψεις των καταλανών *cenelistas*. Ακολουθώντας την παράδοση της παλιάς Διεθνούς, η CNT παραχώρησε την ευθύνη για την επιλογή ολόκληρης της Εθνικής Επιτροπής στην περιφέρεια την οποία τα συνέδρια είχαν προσδιορίσει ως το εθνικό κέντρο της συνομοσπονδίας. Μέχρι τη δεκαετία του 1930, η επανειλημμένη επιλογή της Καταλονίας και ιδιαίτερα της Βαρκελώνης ως εθνικό γραφείο της CNT αποτελούσε

* Σ.τ.Μ. Παράνομοι. Ισπανικά.

εγγύηση για τη διατήρηση του ελέγχου που ασκούσαν οι μετριοπαθείς στην Εθνική Επιτροπή και στη *Solidaridad Obrera*.

Το βάρος της καταλανικής επιρροής αποκαλύπτει άλλη μια αλλαγή που είχε συντελεστεί στον ισπανικό αναρχοσυνδικαλισμό: την επισκίαση της Ανδαλουσίας που κάποτε ήταν περιοχή αποφασιστικής σημασίας για το κίνημα. Αντίθετα με τις συνήθειες εκτιμήσεις για τον ισπανικό αναρχισμό, η CNT αποτελείτο στην πλειοψηφία της από εργάτες και όχι από αγρότες και το ενδιαφέρον της εστιάζοταν πρωταρχικά στον πολιτιστικά αναπτυγμένο βορρά και όχι στον οπισθοδρομικό νότο. Ο μύθος ότι ο ισπανικός αναρχισμός παρέμεινε λίγο ως πολύ ένα ανοργάνωτο κίνημα βασισμένο στα χωριά με δευτερεύουσα υποστήριξη από την εργατική τάξη έχει αναιρεθεί σε εντυπωσιακό βαθμό από την πρόσφατη μελέτη του Έντουαρντ Μαλεφάκης γύρω από τις αγροτικές αναταραχές στην Ισπανία. Το 1873, όταν ο ισπανικός αναρχισμός άσκησε σημαντική επίδραση στην επαρχία, η Ανδαλουσία (τόσο των αστικών κέντρων όσο και της υπαίθρου) παρείχε σχεδόν τα δύο τρίτα των μελών της παλιάς Διεθνούς. Το 1936 η αναλογία αυτή είχε μειωθεί περίπου στο ένα πέμπτο. Όπως παρατηρεί ο Μαλεφάκης: «*Η κυριαρχία της Ανδαλουσίας στις αναρχικές ομοσπονδίες των δεκαετιών του 1870 και του 1880 χάθηκε με την αλλαγή του αιώνα και δεν έμεινε παρά μια μακρινή ανάμνηση. Τα δύο παλιά κέντρα του ισπανικού αναρχισμού, η Καταλονία και η Ανδαλουσία, δεν ήταν πλέον ίσα υπό καμία έννοια. Ο αναρχοσυνδικαλισμός των αστικών κέντρων είχε ξεπεράσει κατά πολύ τον αγροτικό. Η Καταλονία είχε επισκιάσει κατά πολύ την Ανδαλουσία. Και αυτό επειδή η Καταλονία είχε πλέον ενισχυθεί από ένα νέο αναρχοσυνδικαλιστικό προτύργιο, τη Σαραγόσα. Οι δεσμοί ανάμεσα στις δύο αυτές επαρχίες ήταν πολύ πιο στενοί από ανάλογους σε άλλες περιοχές της Ισπανίας και θα μπορούσε να πει κάποιος ότι δημιουργήθηκε μια νέα γεωγραφική παράταξη στους κόλπους της CNT. Όλοι οι ηγέτες της FAI –ο Ντουρούτι, οι αδελφοί Ασκάσο και ο Γκαρθία Ολιβέρ– κατάγονταν από τη Βαρκελώνη και τη Σαραγόσα. Οι πιο σημαντικές εξεγέρσεις της CNT και της FAI γεννήθηκαν και βρέθηκαν τη*

μεγαλύτερη ανταπόκριση σε αυτές τις δυο επαρχίες. Και αυτός ο ίδιος συνασπισμός, με κάποια βοήθεια από το γειτονικό Λεβάντε, θα συνέχιζε να διεξάγει τον Εμφύλιο Πόλεμο για λογαριασμό των αναρχοσυνδικαλιστών και μετά από την πτώση της Ανδαλουσίας στα χέρια των εθνικιστών».

Έγιναν πάντως κάποιες, μάλλον απρόθυμες, προσπάθειες για να αναβιώσει το αγροτικό κίνημα. Η παλιά αναρχοσυνδικαλιστική FNAE (*Federación Nacional de Agricultores de España*: Εθνική Ομοσπονδία των Αγροτών της Ισπανίας) είχε διαλυθεί από την καταπιεστική δικτατορία. Η εφημερίδα της, *La Voz del Campesino* [*Η Φωνή των Αγροτών*], αναβίωσε το 1932 στο Χερέθ δε λα Φροντέρα για να εξαφανιστεί αργότερα τον ίδιο χρόνο. Το 1931, στο Έκτακτο Συνέδριο της CNT στη Μαδρίτη, υιοθετήθηκε μια πρόταση για τη σύγκληση ενός αγροτικού συνεδρίου και τη δημιουργία μιας αγροτικής ομοσπονδίας. Το συνέδριο δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Είναι σίγουρο ότι η CNT διατηρούσε ακόμα αξιόλογη δύναμη στις πόλεις του νότου, ιδιαίτερα στο Κάντιθ, στη Μάλαγα, στην Κόρδοβα και στη Σεβίλη καθώς και σε πολλά χωριά της Ανδαλουσίας. Όμως οι δεσμοί μεταξύ των πόλεων και των χωριών ήταν εξαιρετικά χαλαροί. «Η συνεργασία ανάμεσα στις αναρχοσυνδικαλιστικές ενώσεις των μεγάλων πόλεων της Ανδαλουσίας και τις αντίστοιχες αγροτικές υπήρξε ελάχιστα αποτελεσματική», παρατηρεί ο Μαλεφάκις.

Η αυθεντική αγροτική βάση της CNT βρισκόταν πλέον στην Αραγονία. Η μεταστροφή της Σαραγόσας στις αρχές της δεκαετίας του 1920 σε ένα είδος αναρχισμού πιο «μαύρου» και πιο αποφασιστικού από εκείνου της Βαρκελώνης αποτέλεσε το εφαλτήριο για μια εξαιρετικά αποτελεσματική ελευθεριακή αγικιτάτσια στη νότια Αραγονία, ιδιαίτερα μεταξύ των φτωχών εργατών και των καταχρεωμένων χωρικών της άνυδρης περιοχής της στέπας. Εκτός από την *Unió de Rabassaires** στην αμπελουργική περιοχή, η καταλανική

* Σ.τ.Μ. Ένωση Μικροκτηματιών. Καταλανικά.

Die Berliner Innenstadt im Jahre 1928. Im Vordergrund sind die Gebäude der Reichshauptstadt zu sehen, im Hintergrund die Stadtlandschaft.

Die Berliner Innenstadt im Jahre 1928. Im Vordergrund sind die Gebäude der Reichshauptstadt zu sehen, im Hintergrund die Stadtlandschaft.

Die Berliner Innenstadt im Jahre 1928. Im Vordergrund sind die Gebäude der Reichshauptstadt zu sehen, im Hintergrund die Stadtlandschaft.

διατηρήσει τα βασιλικά του προνόμια διέβρωσαν ακόμα και την εμπιστοσύνη των συντηρητικών πολιτικών. «Δεν είμαι δημοκρατικός», δήλωσε ο συντηρητικός βετεράνος Σάντσεθ Γκέρα, «αλλά αναγνωρίζω το δικαίωμα της Ισπανίας στη δημοκρατία». Οι συνωμοσίες κατά της δικτατορίας αντικαταστάθηκαν τώρα από τις συνωμοσίες κατά της μοναρχίας και οι συνωμότες δεν περιελάμβαναν μόνο δημοκρατικούς και σοσιαλιστές αλλά φιλελεύθερους *caíques* όπως ο Αλκαλά Θαμόρα και αξιωματικούς του στρατού όπως ο Κέιπο δε Γιάνο και ο Ραμόν Φράνκο, αδελφός του μελλοντικού *caudillo*.* Οι διαβρωτικές συγκρούσεις για την αυτονομία των Καταλανών, οι οποίες είχαν διχάσει τις τάξεις των δημοκρατικών σε Καταλανούς και Ισπανούς, ξεκαθαρίστηκαν τον Αύγουστο του 1930, όταν και οι δύο πτέρυγες υπέγραψαν το περίφημο Σύμφωνο του Σαν Σεμπασιτιάν που έδινε στην Καταλονία την υπόσχεση μιας εκτεταμένης αυτονομίας στις εσωτερικές υποθέσεις της. Το Σύμφωνο υπογράφηκε από μια ομάδα πολιτικών με σημαντικές διαφορές ως προς τις απόψεις τους όπως ο Αλκαλά Θαμόρα, ο Μανουέλ Αθάνια (ένας δημοκρατικός *litterateur*** που προερχόταν από το Ατενέο, μια φιλελεύθερη φιλολογική και πολιτική λέσχη της Μαδρίτης που ήταν πολύ της μόδας) και ο μοιραίος Αλεχάνδρο Λερού. Το συνονθύλευμα του Σαν Σεμπασιτιάν, από το οποίο η δημοκρατική Ισπανία έμελλε να αντλήσει αρκετούς προέδρους και πρωθυπουργούς, δεσμεύτηκε να αναλάβει «επαναστατική δράση» κατά της μοναρχίας – μια παρέκκλιση στη μαχητική ρητορική την οποία όσοι υπέγραψαν το Σύμφωνο θα αναιρούσαν στο μέλλον με *mea culpa**** και εκκλήσεις για μη βία.

Η Εθνική Επαναστατική Επιτροπή αντιμετώπισε δύο ασάφειες που είχαν προκύψει από το Σύμφωνο: το ρόλο του στρατού και των εργατών στην ανατροπή του βασιλιά. Ήταν βέβαιο ότι ο στρατός

* Σ.τ.Μ. Αρχηγέτης. Ισπανικά.

** Σ.τ.Μ. Λόγιος. Γαλλικά.

*** Σ.τ.Μ. Δικά μου Λάθη. Λατινικά.

δεν θα πυροβολούσε δημοκρατικούς· θα συμμετείχε όμως ενεργά σε μια δημοκρατική εξέγερση; Η μόνη αξιόπιστη μαζική υποστήριξη που διέθεταν οι δημοκρατικοί ήταν οι εργάτες, ωστόσο η Επιτροπή αρνήθηκε να τους εξοπλίσει. Όσο και να μισούσαν τη μοναρχία οι φιλελεύθεροι του Ατενέο, το φάντασμα μιας ένοπλης εργατικής τάξης τους τρομοκρατούσε. Για να κρατήσουν τη CNT μακριά από τη μυστική ομάδα του Σαν Σεμπασιάν χωρίς συνάμα να προσβάλουν τις ευαισθησίες της, οι δημοκρατικοί απέφυγαν διακριτικά να προσκαλέσουν κάποια από τις δύο εργατικές οργανώσεις στην υπογραφή του Συμφώνου.

Πώς όμως μπορούσαν να εξασφαλίσουν τη βοήθεια της CNT κατά της μοναρχίας χωρίς να διατρέξουν τον κίνδυνο μιας γνήσιας κοινωνικής επανάστασης; Στην προσπάθειά της να πάρει την πρωτοβουλία κινήσεων από τους αναρχοσυνδικαλιστές, η Εθνική Επαναστατική Επιτροπή έστειλε τον Μιγέλ Μάουρα και τον Άνχελ Γκαλάρθα στη Βαρκελώνη για να εξασφαλίσει τη συμμετοχή της CNT σε μια «ειρηνική» γενική απεργία κατά της μοναρχίας. Η απεργία, που θα ξεκινούσε από τους σιδηροδρομικούς της UGT, θα κλιμακωνόταν σε μια γενικευμένη εξέγερση των στρατιωτικών. Δεν υπάρχουν στοιχεία ότι η CNT είχε απώτερους στόχους σε αυτή την περίπτωση. Σύμφωνα με τον μετριοπαθή Χουάν Πεϊρό, η CNT, σε μια εθνική ολομέλεια των περιφερειακών αντιπροσώπων της, «συμφώνησε να εδραιώσει ένα καθεστώς ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των πολιτικών στοιχείων με αντικειμενικό στόχο το σχηματισμό μιας επαναστατικής επιτροπής». Και για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους, η CNT έδωσε τη συγκατάθεσή της για το συγκεκριμένο σχέδιο. Προκειμένου να εξασφαλίσουν την ανεξαρτησία τους, οι αντιπρόσωποι της ολομέλειας αποφάσισαν να προετοιμάσουν ένα маниφέστο που επιβεβαίωνε τη δέσμευση της CNT στις απολιτικές αρχές και την πίστη της στις ελευθεριακές μορφές οργάνωσης.

Η γενική απεργία αποδείχτηκε φιάσκο: οι ημερομηνίες άλλαζαν διαρκώς, οι επικοινωνίες ήταν ανεπαρκείς και οι εκτιμήσεις για τη στάση του στρατού ήταν εσφαλμένες. Η εξέγερση είχε οριστεί για

τις 15 Δεκεμβρίου. Σύμφωνα με την εκδοχή των δημοκρατικών, ορίστηκε απροσδόκητα για τις 12 Δεκεμβρίου με αφορμή μια πρόωγη εξέγερση από τη φρουρά της Χάκα στην Αραγονία. Τα επαναστατημένα στρατεύματα υποτάχτηκαν γρήγορα και οι δύο διοικητές τους, οι λοχαγοί Φερμίν Γκαλάν και Γκαρθία Χερνάντεθ, εκτελέστηκαν. Ο Αλκαλά Θαμόρα, ο Μιγέλ Μάουρα και οι σοσιαλιστές συνεργάτες τους, Λάργο Καμπαγιέρο και Φερνάντο δε λος Ρίος, συνελήφθησαν εύκολα στην Μαδρίτη. Η CNT εξέδωσε μια έκκληση για γενική απεργία και προχώρησε σε ένοπλες επιθέσεις κατά στρατιωτικών εγκαταστάσεων αλλά όλες οι προσπάθειές της κατέληξαν σε αποτυχία.

Ο Πειράτς, που διαφωνεί με τους δημοκρατικούς σε ό,τι αφορά στην εξέγερση στη Χάκα, μας δίνει μια εντελώς διαφορετική εκδοχή. Προφανώς η εξέγερση είχε πράγματι σχεδιαστεί για τις 12 Δεκεμβρίου αλλά η Εθνική Επαναστατική Επιτροπή αποφάσισε να την καθυστερήσει. Ο Κασάρες Κιρόγα στάλθηκε για να προλάβει την εξέγερση, αλλά «όταν έφτασε το βράδυ στη Χάκα», επισημαίνει ο Πειράτς, «προτίμησε να πέσει για ύπνο αντί να εκτελέσει άμεσα την κατεπείγουσα αποστολή του». Αν αληθεύει η εκδοχή του Πειράτς, ο Γκαλάν και ο Γκαρθία Χερνάντεθ υπήρξαν τα περιττά θύματα της απερισκεψίας των δημοκρατικών. Από τη στιγμή που όλοι –εκτός από το βασιλιά– στην Ισπανία γνώριζαν ότι η ανακήρυξη της δημοκρατίας ήταν απλώς ζήτημα χρόνου, οι συλληφθέντες συνωμότες της Μαδρίτης αντιμετωπίστηκαν με επιείκεια – και, μάλιστα, με το σεβασμό που άρμοζε σε μελλοντικούς ηγέτες του κράτους. Κρατήθηκαν μόλις λίγους μήνες στη φυλακή όπου τους δόθηκαν προνόμια υπό όρους. «Δεν θα μπορούσε να περιμένει κανείς περισσότερα από αυτή την υποτιθέμενη Επαναστατική Επιτροπή», καταλήγει δηκτικά ο Πειράτς, «που είχε την κοινωνική της έδρα στο Ατενέο της Μαδρίτης και που αργότερα, όταν τα μέλη της κλείστηκαν στην φυλακή, διέθεταν τηλεφωνική υπηρεσία και μεταξωτές πιτζάμες».

Δύσκολα μπορεί να κατακριθεί η CNT για το ρόλο της στα γεγο-

νότα αυτά. Αμέτοχη σε όλες τις διαδικασίες, η συνομοσπονδία είχε λειτουργήσει πιο αξιόπιστα από όλους τους δημοκρατικούς και σοσιαλιστές «συμμάχους». Οι απεργίες της CNT, τόσο πριν όσο και μετά την «εξέγερση» της 12ης Δεκεμβρίου, ήταν σχεδόν στο σύνολό τους εντυπωσιακές και οι απόπειρές της να ανασυντάξει τις δυνάμεις της στέφθηκαν σε γενικές γραμμές με επιτυχία. Η πρώτη ολομέλεια της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Καταλονίας, που έγινε στις 17 Μαΐου 1930, έκανε μια προσπάθεια να εκδώσει τη *Solidaridad Obrera* ως καθημερινό φύλλο. Στις 6 Ιουλίου ακολούθησε μια ανοιχτή ολομέλεια. Λίγο μετά τη δεύτερη Καταλανική Περιφερειακή Ολομέλεια στις 5 και 6 Οκτωβρίου, η Εθνική Επιτροπή πρότεινε μια Εθνική Διάσκεψη των Συνδικάτων μετά από δεκαπέντε μέρες που τελικά ματαιώθηκε λόγω της τεταμένης πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε στην Ισπανία. Επωφελούμενη από μια γενική απεργία που είχε ξεσπάσει στη Μαδρίτη ως αντίδραση στην αστυνομική βαρβαρότητα, η CNT αποφάσισε να προχωρήσει σε δική της επίδειξη δύναμης. Στόχος της συνομοσπονδίας, εξηγεί ο Πεϊράτς, «ήταν να αποδείξει ότι μια γενική απεργία ήταν εφικτή στη Βαρκελώνη παρόλο που ο κυβερνήτης είχε απαγορεύσει τη λειτουργία του συνδικάτου των μέσων μεταφοράς. Ο κυβερνήτης Ντεσπουζόλς ήταν υποχρεωμένος να παραδεχτεί το προφανές: ότι η άρνησή του να νομιμοποιήσει το συγκεκριμένο συνδικάτο ήταν ανώφελη. Η στάση εργασίας ήταν καθολική. Το τέλος της απεργίας είχε οριστεί για τις 20 Νοεμβρίου (είχε ξεκινήσει στις 17) αλλά οι εργάτες συνέχισαν μέχρι τις 24. Είχε εξαπλωθεί σε αρκετούς σημαντικούς δήμους της περιφέρειας και οι φυλακές είχαν γεμίσει τόσο ασφυκτικά που μερικά από τα πλοία που ήταν αγκυροβολημένα στο λιμάνι χρησιμοποιήθηκαν ως εφεδρικά κρατητήρια».

Το δημοκρατικό φιάσκο της 12ης Δεκεμβρίου 1930 δεν επέλυσε τα προβλήματα των σχέσεων της CNT με τα αστικά πολιτικά κινήματα. Σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, η CNT παρέμενε πιστή στις αντικρατικές αρχές της. Απορρίπτοντας τις πολιτικές μεθόδους για κοινωνική αλλαγή, συνηγορούσε υπέρ της άμεσης δράσης των καταπιεσμένων ενάντια σε κάθε σύστημα πολιτικής εξουσίας. Οι

Видеоролик, опубликованный на официальном сайте администрации города, показывает, что в настоящее время в центре города отсутствуют пешеходные переходы, а также отсутствуют дорожные знаки, регулирующие движение транспорта. В результате пешеходы вынуждены переходить улицы в неустановленных местах.

В настоящее время администрация города планирует провести комплексные работы по благоустройству центра города. В рамках этих работ планируется установить пешеходные переходы, дорожные знаки, а также провести ремонт дорожного покрытия. Кроме того, планируется установить дополнительные пешеходные переходы в неустановленных местах. В настоящее время администрация города проводит работу по подготовке проекта благоустройства центра города. Проект предусматривает установку пешеходных переходов, дорожных знаков, а также проведение ремонтных работ на дорожном покрытии. Кроме того, в проекте предусмотрены дополнительные пешеходные переходы в неустановленных местах. В настоящее время администрация города проводит работу по подготовке проекта благоустройства центра города.

σμού. Στην πραγματικότητα, όσο κι αν οι ισπανοί αναρχικοί είχαν αρνηθεί τη σημασία της διάκρισης ανάμεσα στις μορφές της κρατικής εξουσίας, στην πράξη είχαν ανταποκριθεί σε αυτές τις διαφορές από τις απαρχές ακόμα του κινήματός τους. Στις αρχές της δεκαετίας του 1870 είχαν ενωθεί με ριζοσπάστες φεντεραλιστές για να δημιουργήσουν μια δημοκρατία που θα ήταν διαιρεμένη σε καντόνια. Στη διάρκεια της γενικής απεργίας του 1917, η CNT είχε αναγγείλει ένα μίνιμουμ πρόγραμμα το οποίο τασσόταν υπέρ της δημοκρατίας, του διαχωρισμού εκκλησίας και κράτους, του νόμου περί διαζυγίου και του δικαιώματος των συνδικαλιστικών ενώσεων να ασκούν βέτο στους νόμους που ψηφίζονταν από τα Κόρτες. Το Μάρτιο του 1930, ο Πειρό και τρεις από τους κεντρικούς συντρόφους του είχαν προσθέσει τα ονόματά τους σε ένα δημοκρατικό μανιφέστο που έθετε ακόμα πιο ήπια αιτήματα από το προαναφερόμενο μίνιμουμ πρόγραμμα της CNT. Γράφοντας στην *Acción Social Obrera* [Εργατική Κοινωνική Δράση], ο Πειρό, παρά τις εμφατικές δηλώσεις του ότι έχει καθαρή τη συνείδησή του, παραδέχτηκε με ειλικρίνεια ότι αυτή η κίνηση ερχόταν σε «αντίφαση» με τις ελευθεριακές αρχές του.

Η FAI, μολονότι είχε οδηγηθεί από τα κεντρώα μέλη της σε σκιώδεις παραβιάσεις των αναρχικών της αρχών, επέκρινε δριμύτατα αυτές τις αντιφάσεις. Μέλη της FAI όπως ο Μπουενακάσα είχαν φιμώσει τις φωνές των νεαρών αγωνιστών αλλά δεν τις είχαν πνίξει. Η αποτυχία του δημοκρατικού «ξεσηκωμού» το Δεκέμβριο απλώς ενίσχυσε την αδιάλλακτη στάση των «νεαρών αετών της FAI» απέναντι στους δημοκρατικούς. Στην πραγματικότητα, ακόμα και οι κεντρώοι είχαν αρχίσει να αμφιταλαντεύονται: μερικοί στράφηκαν προς μια σκληροπυρηνική, αδιάλλακτη στάση και άλλοι προς μια μετριοπαθέστερη.

Ποια θα ήταν όμως η στάση της CNT απέναντι σε μια ενδεχόμενη δημοκρατία; Αυτό το ενοχλητικό ερώτημα προέκυψε μόλις άρχισε να κλονίζεται η μοναρχία. Το Φεβρουάριο του 1931, ο Μπερενγκουέρ, καθώς ήρθε αντιμέτωπος με τη μαζική λαϊκή αγανάκτηση, παραιτήθηκε από το αξίωμά του. Ο βασιλιάς, που ήταν ανα-

γκασμένοι να προβεί σε σημαντικές παραχωρήσεις, είχε τελικά αποφασίσει να αποπέμψει τις δημοτικές αρχές που είχαν διοριστεί από την κυβέρνηση του Πρίμο και να επιτρέψει ελεύθερες δημοτικές εκλογές. Την κενή θέση του Μπερενγκουέρ κατέλαβε μια μη πολιτική κυβέρνηση με επικεφαλής το ναύαρχο Αθνάφ. Ακόμα και ο βασιλιάς κατάλαβε πλέον ότι το πεπρωμένο της μοναρχίας εξαρτιόταν από το αποτέλεσμα των δημοτικών εκλογών. Στις 12 Απριλίου 1931, η Ισπανία οδηγήθηκε στις κάλπες. Το απόγευμα, τα πρώτα αποτελέσματα δεν άφηναν την παραμικρή αμφιβολία για την εκπληκτική νίκη του συνασπισμού των δημοκρατικών και των σοσιαλιστών. Δύο μέρες αργότερα ο Αλφόνσος αναχώρησε βιαστικά για τη Μασσαλία ενώ οι λεωφόροι των μεγάλων πόλεων της Ισπανίας κατακλύζονταν από ενθουσιώδη πλήθη που ανέμιζαν δημοκρατικές σημαίες.

Ο Συνασπισμός του Αθάνια

Η Δεύτερη Δημοκρατία ξεκίνησε την πορεία της μέσα σε μια ατμόσφαιρα δημόσιας αγαλλίασης. Ο λαός της Ισπανίας, σαν να σάφωνε τη χώρα ένα πανεθνικό πανηγύρι, στολίστηκε με τα τρίχρωμα λάβαρα της δημοκρατίας και πλημμύρισε τους δρόμους αποθεώνοντας το νέο καθεστώς. Η αυτοπειθαρχία έγινε το αξίωμα των ημερών. Για να προφυλάξουν τη βασιλομήτορα και τα παιδιά της από τα αχαλίνωτα πλήθη, οι σοσιαλιστές από το *Casa del Pueblo* [Σπίτι του Λαού] της Μαδρίτης διέθεσαν για την προστασία τους μια φρουρά από νεαρούς εργάτες με κόκκινα περιβραχιόνια. Μια αυτοσχέδια αστυνομική δύναμη από πολίτες φρουρούσε τις πόρτες των τραπεζών για να εμποδίσει τις λεηλασίες. Έγινε κάθε δυνατή προσπάθεια για να μη στιγματιστεί το νέο καθεστώς από πράξεις βανδαλισμού και καταστροφής. Σύμφωνα με τα λόγια του Ράμος Ολιβέρα, «τόσο οι Ισπανοί όσο και οι ξένοι σχολίασαν τη μεγαλοψυχία και την πειθαρχία του λαού ο οποίος, αναγνωρίζοντας την ελευθερία και την εξουσία, δεν έκανε την παραμικρή κατάχρηση των

κατακτήσεών του, καταστρέφοντας ή εξευτελίζοντας τους πρώην δυνάστες του».

Ωστόσο, σε διάστημα ενός χρόνου από αυτό το πληθωρικό ξέσπασμα της λαϊκής καλής θέλησης, η Δημοκρατία έμελλε να σπαρραχτεί από σκληρές πολιτικές συγκρούσεις και κύματα αιματηρών απεργιών ενώ δύο χρόνια αργότερα θα έπεφτε στα χέρια λυσσασμένων πολιτικών αντιπάλων. Η σταθερή παρακμή του κύρους της δημοκρατίας ήταν ουσιαστικά αναπόφευκτη. Η Δεύτερη Δημοκρατία, ακριβώς εξαιτίας της καλής της θέλησης, είχε φέρει στην εξουσία την πιο ανομοιογενή ομάδα πολιτικών και εργατικών ηγετών που κόσμησε ποτέ ισπανική κυβέρνηση. Ο νέος πρωθυπουργός, Αλκαλά Θαμόρα, προήδρευε μιας κυβέρνησης που περιελάμβανε τον Μιγέλ Μάουρα, έναν πρώην μοναρχικό και ένθερμο καθολικό· τον Κασάρες Κιρόγα, έναν πλούσιο φιλελεύθερο από τη Γαλιξία που μαζί με τον Μανουέλ Αθάνια σχημάτισε αργότερα τη Δημοκρατική Αριστερά· τον Μαρτίνεθ Μπάριο και τον Αλεχάνδρο Λερού, δυο διάσημα στελέχη του αργυρώνητου Ριζοσπαστικού Κόμματος· και τρεις σοσιαλιστές: τον Λάργο Καμπαγιέρο, τον Φερνάνδο δε λος Ρίος και τον Ινταλέθιο Πριέτο, εκφραστή της δεξιάς πτέρυγας του κόμματος. Ως επί το πλείστον, τη νέα κυβέρνηση αποτελούσαν οι άνθρωποι που υπέγραψαν το Σύμφωνο του Σαν Σεμπασιτιάν. Και από τη στιγμή που πέτυχαν το στόχο τους και ο Αλφόνσος εκδιώχθηκε, σχεδόν όλοι τους –ο καθένας χωριστά ή ανά ζεύγη– ήταν έτοιμοι να υποσκάψουν ο ένας τον άλλον.

Ο Αλκαλά Θαμόρα και ο Μάουρα είχαν προσχωρήσει στην κυβέρνηση για να εξασφαλίσουν ότι η Δημοκρατία δεν θα γινόταν υπερβολικά δημοκρατική, με άλλα λόγια ότι δεν θα έθιγε ιδιαίτερα τους γαιοκτήμονες, την εκκλησία και το στρατό. Ο Αθάνια και ο Κασάρες Κιρόγα, ως εκπρόσωποι της κατώτερης μεσαίας τάξης και των διανοουμένων, αναγνώριζαν την ανάγκη για μεταρρυθμίσεις. Το κατά πόσον όμως αυτές ήταν εφικτές, όταν είχες να κάνεις με μια αντιδημοκρατική ολιγαρχία, ένα συγκαλυμμένα αντιδραστικό στρατό, μια ανοιχτά αντιδραστική εκκλησία και μια επαναστα-

τική εργατική τάξη, παρέμενε αστάθμητος παράγοντας. Ο Μαρτίνεθ Μπάριο και ο Λερού έκαναν σταδιοδρομία αμφιταλαντευόμενοι ανάμεσα στην αντιδημοκρατική ολιγαρχία και τους φιλελευθέρους του Ατενέο. Αργότερα, όταν ο Μαρτίνεθ διέκοψε τις σχέσεις του με τον Λερού και στράφηκε προς τους φιλελευθέρους, οι δρόμοι τους χώρισαν. Οι σοσιαλιστές, αφοσιωμένοι στην αστική δημοκρατία, εξασφάλισαν στον Αθάνια και στον Κασάρες Κιρόγα μια «υπεύθυνη» αριστερή πτέρυγα. Έχοντας επιστρατευτεί από τους δημοκρατικούς για να χαλιναγωγήσουν το προλεταριάτο, παρέμειναν οι επαίτες του φιλελευθερισμού, πιέζοντας για μεταρρυθμίσεις οι οποίες κατέληγαν μόνιμα σε άθλιους συμβιβασμούς.

Τα πρωταρχικά καθήκοντα της νέας κυβέρνησης είχαν αυστηρά ιακωβίνικο χαρακτήρα: απαλλοτρίωση των μεγάλων κτηματικών περιουσιών, λήψη αποτελεσματικών μέτρων για τη διαχείριση της βαθιάς οικονομικής κρίσης, περιορισμός του ρόλου του στρατού στην πολιτική ζωή και μείωση του ελέγχου που ασκούσε η εκκλησία στην ισπανική κοινωνία. Αν αυτό το πρόγραμμα είχε εφαρμοστεί αποφασιστικά κατά τους πρώτους μήνες της Δημοκρατίας, την περίοδο της κορύφωσης του λαϊκού ενθουσιασμού, οι φιλελεύθεροι μπορεί να είχαν φέρει την Ισπανία στα επίπεδα ενός ευρωπαϊκού αστικού έθνους. Όμως η κυβέρνηση καθυστέρησε, φοβούμενη μήπως αποξενώσει τις ίδιες τις τάξεις τις οποίες είχε δεσμευτεί να καταπολεμήσει, ενώ παράλληλα ένα Συντακτικό Κόρτες ασχολείτο με τη σύνταξη ενός συντάγματος. Παρόλο που ως προς το πνεύμα ήταν ανθρωπιστικό και εξαιρετικά φιλελεύθερο, το Σύνταγμα έγινε ένας μηχανισμός που έθετε τις νομικές διατυπώσεις πάνω από την κοινωνική δράση. Τελικά, κανείς δεν πήρε το Σύνταγμα πολύ στα σοβαρά. Χρησίμευσε, πάντως, για να αποκαλύψει την ανομοιογενή φύση της νέας κυβέρνησης. Όταν τα Κόρτες υιοθέτησαν το Άρθρο 26 –μια συνταγματική διάταξη που είχε στόχο την τεράστια εξουσία της ισπανικής εκκλησίας– ο Αλκαλά Θαμόρα και ο Μάουρα παραιτήθηκαν, αν και ο πρώτος ενσωματώθηκε ξανά στη Δημοκρατία ως πρόεδρος της. Ο Αθάνια, που η τεκμηριωμένη επιχειρημα-

τολογία του υπέρ του Άρθρου 26 τον έφερε στο προσκήνιο, έγινε πρωθυπουργός και εκφραστής των δημοκρατικών αξιών. Ωστόσο, οι πρώτοι αυτοί μήνες δεν πήγαν τελείως χαμένοι. Μετά από πρωτοβουλία κυρίως του Λάφγκο Καμπαγιέρο, του νέου υπουργού Εργασίας, η κυβέρνηση ψήφισε γρήγορα μια σειρά νόμων που προστατεύουν τους μικρούς επίμορτους αγρότες από την αυθαίρετη έξωση από τη γη τους και επέκτειναν την οκτάωρη εργασία και στους αγρότες προλετάριους. Δόθηκε προτεραιότητα στους συνεταιρισμούς των εργατών γης για την υπενοικίαση μεγάλων εκτάσεων. Για να προστατεύσουν την εργασία των ντόπιων εργατών από τους μέτοικους, τα Κόρτες ψήφισαν το Νόμο για τα Κοινοτικά Όρια τον οποίο πρότειναν οι σοσιαλιστές και καθιέρωσαν αγροτικά σύνορα γύρω από περίπου 9.000 κοινότητες. Κανένας εργάτης που ζούσε εκτός περιοχής δεν μπορούσε να προσληφθεί από τους γαιοκτήμονες μέσα στα όρια αυτών των κοινοτήτων, εάν πρώτα δεν είχε απορροφηθεί όλο το ντόπιο εργατικό δυναμικό. Ένας άλλος νόμος στέρησε από τους γαιοκτήμονες το δικαίωμα να εγκαταλείπουν ακαλλιέργητες εκτάσεις γης που μέχρι τότε καλλιεργούνταν σύμφωνα με «τις συνήθειες και τα έθιμα» της περιοχής. Σε διαφορετική περίπτωση, η γη που έμενε ακαλλιέργητη μπορούσε να καταληφθεί και να καλλιεργηθεί από τις οργανώσεις των ντόπιων αγροτών.

Κανένα από τα μέτρα αυτά δεν ήταν ιδιαίτερα ριζοσπαστικό. Παρόλο που ο Μαλεφάκης περιγράφει τους νόμους αυτούς ως «μια άνευ προηγουμένου επανάσταση στην ισπανική αγροτική ζωή», οι λόγοι που επικαλείται για αυτό το συμπέρασμα έχουν ουσιαστικά νομικό χαρακτήρα. Το νομοθετικό πλαίσιο «έγειρε την πλάστιγγα των έννομων δικαιωμάτων» από τους γαιοκτήμονες προς τις αγροτικές μάζες, αλλά δεν έλυσε στο ελάχιστο το πρόβλημα της ενδημικής ανεργίας που παρέλυε την ισπανική επαρχία και το βασικό πρόβλημα της ιδιοκτησίας της γης. Ο περίφημος Αγροτικός Νόμος της Δημοκρατίας που ψηφίστηκε το Σεπτέμβριο του 1932 και που φαινομενικά είχε σχεδιαστεί για να εισάγει ένα σαρωτικό πρόγραμμα αναδιανομής της γης, μόλις και μετά βίας αξίζει κάποιας προ-

σοχής. Ο νόμος, καθώς ήταν συμπιεσμένος από νομικές ρήτρες, καθώς υπήρξαν συνεχείς διοικητικές αναβολές στην εφαρμογή του και καθώς έπασχε από ανεπαρκή χρηματοδότηση για την υλοποίησή του, λειτούργησε πλημμελώς χωρίς να μεταβάλλει την κατάσταση των φτωχών και των άκληρων αγροτών. Προς τα τέλη του 1934, δυο χρόνια μετά από την ψήφιση του νόμου, μόλις 12.000 οικογένειες είχαν αποκτήσει γη. Η ύπαιθρος, βλέποντας με απογοήτευση τις ελπίδες της να διαψεύδονται, έγινε δύστροπη και τελικά πολύ πιο επαναστατική σε σύγκριση με τα θυελλώδη μεταπολεμικά χρόνια.

Παρόλο που η κυβέρνηση υπήρξε φειδωλή στο ζήτημα της αγροτικής μεταρρύθμισης, στάθηκε εξαιρετικά γενναϊόδωρη στις δοσοληψίες της με το στρατό. Το 1931 ο ισπανικός στρατός ήταν σε θέση να διεκδικεί μία μοναδική διάκριση αφού διέθετε περισσότερους ταγματάρχες και λοχαγούς από λοχιές. Οι 16 μεραρχίες του, που υπό φυσιολογικές συνθήκες απαιτούσαν 80 αξιωματικούς, ήταν επανδρωμένες με 800 βαθμοφόρους. Η νομοθεσία της Δημοκρατίας για τη στρατιωτική μεταρρύθμιση υπήρξε μετριπαθής. Μείωσε τις 16 υπάρχουσες μεραρχίες σε 8, περιόρισε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία στους 12 μήνες και κατέργησε το βαθμό του στρατιωτικού διοικητή, μια θέση που παρείχε στο στρατό σε περιόδους κοινωνικής αναταραχής δικαιοδοσία ανώτερη από εκείνη που διέθετε η πολιτική κυβέρνηση. Η κυβέρνηση, για να καλοπιιάσει τους στρατιωτικούς, πρόσφερε πλήρεις αποδοχές στους αξιωματικούς που θα επέλεγαν να αποστρατευτούν στη βάση του ανώτερου βαθμού στον οποίο θα είχαν προαχθεί εάν υπηρετούσαν φυσιολογικά τη στρατιωτική τους θητεία. Ο στρατός αντέδρασε σε αυτό το διάταγμα «με ανάμεικτα συναισθήματα», παρατηρεί ο Γκάμπριελ Τζάκσον. «Σχεδόν όλοι αναγνώριζαν ότι ο στρατός έβριθε από γαλονάδες, αλλά πολλοί υπερήφανοι αξιωματικοί καριέρας πίστευαν ότι ο Αθάνια ήθελε απλά να καταστρέψει το σώμα των αξιωματικών και γι' αυτό τους εξαγόραζε». Σαν να ήθελε να δικαιώσει αυτή την υποψία, η κυβέρνηση έκλεισε τη γενική στρατιωτική ακαδημία στη Σαραγόσα, μια ενέργεια που από πολλούς αξιωματικούς θεωρήθηκε σαν

«χτύπημα στο *esprit de corps** του Στρατού, καθώς επρόκειτο για το μοναδικό ίδρυμα στο οποίο εκπαιδεύονταν από κοινού αξιωματικοί διαφορετικών τομέων».

Μακροπρόθεσμα οι κυβερνητικές μεταρρυθμίσεις προκάλεσαν μεγάλη δυσαρέσκεια στη χώρα. Η Δημοκρατία είχε προκαλέσει την καχυποψία των συντηρητικών τάξεων χωρίς να μειώσει τη δύναμή τους. Είχε επίσης αναπτρώσει τις ελπίδες των καταπιεσμένων χωρίς όμως να ικανοποιήσει τις ανάγκες τους. Ουσιαστικά δεν είχε περάσει ούτε μήνας από την κήρυξη της Δημοκρατίας, όταν δέχτηκε το πρώτο σοβαρό χτύπημα. Στις αρχές Μαΐου του 1932, ο αρχιεπίσκοπος της Ισπανίας, καρδινάλιος Σεγούρα, δημοσίευσε μια επισκοπική επιστολή αποκηρύσσοντας μετά βδελυγμίας την «αναρχία» και τη «μεγάλη αναταραχή» που είχε προκαλέσει το νέο καθεστώς. Με προκλητικό ύφος η επιστολή ευχαριστούσε το βασιλιά που είχε διατηρήσει την ευλάβεια και τις πολύτιμες παραδόσεις της Ισπανίας. Κατά διαβολική σύμπτωση τρεις ημέρες αργότερα ξέσπασαν συμπλοκές ανάμεσα σε μοναρχικούς και αντιμοναρχικούς στη Μαδρίτη. Ένα πλήθος, εξοργισμένο από φήμες που κυκλοφορούσαν σε βάρος των μοναρχικών, συγκεντρώθηκε μπροστά από το υπουργείο Εσωτερικών ενώ κατά τις πρώτες πρωινές ώρες πυρπολήθηκαν έξι μοναστήρια στην πρωτεύουσα. Οι πυρπολήσεις των μοναστηριών εξαπλώθηκαν από τη Μαδρίτη στη Μάλαγα, στη Σεβίλη, στο Αλικάντε και σε άλλες πόλεις. Το υπουργικό συμβούλιο φοβούμενο μήπως το νέο καθεστώς σπιλωθεί με «αίμα δημοκρατών», καθυστέρησε για δύο ημέρες τη λήψη μέτρων και στη συνέχεια ζήτησε την επέμβαση του στρατού. Μολονότι οι πυρπολήσεις σταμάτησαν γρήγορα, η ζημιά είχε ήδη γίνει. Η αντίδραση ταυτίστηκε με την εκκλησία και η Δημοκρατία αμαύρωσε την ηθική της αξία με βία.

Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν μεγάλη αναταραχή στις μεσαίες τάξεις. Από κει και πέρα, οι δεξιοί θερμοκέφαλοι θα έκαναν επανειλημμένες επιθέσεις σε βάρος του καθεστώτος συνεπικουρούμενοι

* Σ.τ.Μ. Σύμπτωμα του σώματος, φρόνημα. Γαλλικά.

από ένα διογκούμενο κύμα λαϊκής δυσαρέσκειας. Το 1932, οι μοναρχικές και αντιδραστικές συνωμοσίες σε βάρος της Δημοκρατίας είχαν φτάσει σε επίπεδο στρατιωτικού πραξικοπήματος. Στις 10 Αυγούστου, ο στρατηγός Σανχούρχο, πρώην διοικητής της Πολιτοφυλακής, τάχθηκε κατά των «παράνομων Κόρτες», σε μια κακοσχεδιασμένη και άνευρη ανταρσία στη Σεβίλη. Ο Σανχούρχο ηττήθηκε εύκολα και μετά από αυτό το επεισόδιο το καθεστώς Αθάνια αύξησε σημαντικά την επιρροή του. Ωστόσο, η νίκη του υπήρξε προσωρινή. Η κυβέρνηση των μεσοαστών φιλελευθέρων και των σοσιαλιστών θα ανατρεπόταν σε ένα περίπου χρόνο ενώ, δίκην ειρωνείας, η πτώση της δεν θα οφείλετο σε πλήγμα της δεξιάς αλλά μάλλον της αριστεράς.

Το πιο αποφασιστικό χτύπημα πιθανώς να προήλθε από τους αναρχικούς. Η CNT είχε ουσιαστικά καλωσορίσει τη Δημοκρατία. Τον Απρίλιο του 1931, πολλοί συνδικαλιστές εργάτες είχαν συμπαραταχθεί με τους σοσιαλιστές εργάτες και είχαν ψηφίσει υπέρ του δημοκρατικού συνασπισμού. «*Η ψήφος της εργατικής τάξης ήταν μοιρασμένη*», παρατηρεί ο Μαδαριάγκα. «*Οι εργάτες που συνδέονταν με την UGT (σοσιαλιστές) ψήφισαν τους δικούς τους υποψηφίους. Οι αναρχοσυνδικαλιστές όμως, ο αριθμός των οποίων ήταν σχεδόν ίδιος, ψήφισαν υπέρ των φιλελευθέρων μεσοαστών. Και αυτό για δύο λόγους: ο πρώτος ήταν η αγεφύρωτη έχθρα που χώριζε τους σοσιαλιστές και τους συνδικαλιστές εξαιτίας του ανταγωνισμού τους για την ηγεσία της εργατικής τάξης. Ο δεύτερος ήταν ότι, καθώς οι αναρχοσυνδικαλιστές ανέκαθεν κήρυσσαν την περιφρόνηση για το θεσμό της ψήφου, δεν διέθεταν δικό τους πολιτικό μηχανισμό. Επομένως, όταν ήρθε η στιγμή των εκλογών και αυτή τη φορά θέλησαν να ψηφίσουν για να βοηθήσουν στην απομάκρυνση της μοναρχίας, προτίμησαν να ψηφίσουν τους μεσοαστούς δημοκρατικούς, οι φιλελεύθερες απόψεις των οποίων ταυτίζονταν περισσότερο με τις αντιμαρξιστικές ιδέες των ισπανών συνδικαλιστών απ' ό,τι οι ορθόδοξες και δογματικές πεποιθήσεις των σοσιαλιστών*».*

* Σ.τ.Μ.Μπ. Ο Μαδαριάγκα υπερβάλλει σε μεγάλο βαθμό για την ιδε-

Την επόμενη μέρα από την ανακήρυξη της Δημοκρατίας, η *Solidaridad Obrera* τόλμησε να δημοσιεύσει μια άποψη που με δυσκολία μπορεί να εκληφθεί ως αγωνιστικό κάλεσμα κατά του νέου κράτους: «Δεν τρέφουμε κανέναν ενθουσιασμό για την αστική δημοκρατία αλλά δεν θα συναινέσουμε σε μια νέα δικτατορία». Συνεχίζοντας η εφημερίδα υπενθύμισε στους αναγνώστες της ότι πολλά μέλη της CNT εξακολουθούσαν να λιώνουν στις φυλακές και απαίτησε την άμεση απελευθέρωσή τους. Για να δώσει έμφαση σε αυτή την απαίτηση, η Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Καταλονίας κάλεσε σε μονοήμερη γενική απεργία και κατόπιν τούτου η Generalitat (η κυβέρνηση της Καταλονίας) κήρυξε σκόπια την ημέρα ως εθνική αργία.

Μετά από αυτές τις συμβολικές χειρονομίες, η συνομοσπονδία πέρασε σε περίοδο επαγρύπνησης. Αν εξαιρέσουμε τις σποραδικές βίαιες ενέργειες με τις οποίες τα πιο μαχητικά μέλη της CNT τακτοποίησαν τους μακροχρόνιους λογαριασμούς τους με τους ηγέτες των μισητών *sindicatos libres*, στη Βαρκελώνη επικράτησε σχετική ηρεμία. Η πόλη βρισκόταν ακόμα σε πανηγυρική διάθεση. Η Καταλονία, αγνοώντας την παλιά, ανυπόληπτη *Lliga*, είχε υπερψηφίσει την *Esquerra* (καταλανική Αριστερά), ένα νέο μεσοαστικό κόμμα με ηγέτες τον ηλικιωμένο συνταγματάρχη Μαθιά και έναν έξυπνο νεαρό δικηγόρο, τον Λουίς Κόμπανις. Κατά το παρελθόν, ο Κόμπανις είχε υπερασπιστεί μέλη της CNT στις πολιτικές δίκες της δεκαετίας του 1920. Γνώριζε προσωπικά τους μετριοπαθείς ηγέτες της συνομοσπονδίας και μερικοί από αυτούς τον θεωρούσαν «φίλο». Ταγμένη υπέρ της καταλανικής αυτονομίας, η *Esquerra* ήταν στενά συνδεδεμένη σε προσωπικό και θεωρητικό επίπεδο με τους δημοκρατικούς του Αθάνια. Αναπτερωμένος από

ολογική συγγένεια των αναρχοσυνδικαλιστών και των φιλελευθέρων. Όπως θα διαπιστώσουμε, η έχθρα ανάμεσα στους σοσιαλιστές και τους αναρχοσυνδικαλιστές ήταν τόσο έντονη τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας ώστε οι εργάτες της CNT ψήφισαν υπέρ των φιλελευθέρων από καθαρή εμπάθεια.

τη βεβαιότητα ότι η αυτονομία ήταν πλέον θέμα χρόνου, ο λαός δεν ήθελε να προκαλέσει τη νέα δημοκρατία.

Η CNT τηρούσε επιφυλακτική στάση απέναντι στο νέο καθεστώς της Μαδρίτης. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για το κατά πόσον μπορούσε να επιτευχθεί κάποια παρατεταμένη ανακωχή ανάμεσα στους ευυπόληπτους φιλελεύθερους που ηγούνταν της δημοκρατικής κυβέρνησης και τους αναρχικούς *ilegales* που εμφανίζονταν στο προσκήνιο της CNT. Όπως αποδείχτηκε, ο συνασπισμός του Αθάνια έκανε ελάχιστα για να κατευνάσει την καχυποψία της CNT. Οι αναρχικοί, μετατρέποντας την απογοήτευση της εργατικής τάξης σε οργή, πρόβαλαν αιτήματα για ολοκληρωτική ρήξη με τη Δημοκρατία. Τα γεγονότα που θα εκτυλίσσονταν σε μικρό χρονικό διάστημα θα δικαιολογούσαν την αμοιβαία καχυποψία και το αμφίδρομο μίσος των δύο πλευρών και θα είχαν ως αποτέλεσμα την κλιμάκωση της κυβερνητικής καταστολής και των αναρχικών επιθέσεων σε μια ουσιαστικά εμφυλιοπολεμική κατάσταση.

Στο σημείο αυτό πρέπει να προσθέσουμε ότι το Σοσιαλιστικό Κόμμα έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην υποδαύλιση αυτής της σύγκρουσης. Το γεγονός ότι η UGT και η CNT υπήρξαν σκληροί ανταγωνιστές έχει ήδη υπογραμμιστεί από τον Μαδαριάγκα και άλλους συγγραφείς. Επί δεκαετίες οι δύο εργατικές οργανώσεις ανταγωνίζονταν η μία την άλλη σε κάθε ζήτημα στο οποίο συνέπιπτε η δικαιοδοσία τους. Σπανιώς συνεργάστηκαν και οι ελάχιστες συμφωνίες κοινής δράσης που υπέγραψαν συνήθως εκφυλίζονταν σε μια σύγχυση γεμάτη αντεργλήσεις. Με την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας, η συμπεριφορά των σοσιαλιστών απέναντι στη CNT έγινε κακεντρεχής σε εξωφρενικό βαθμό. «Υπάρχει μεγάλη σύγχυση στο μυαλό πολλών συντρόφων», προειδοποίησε ένας σοσιαλιστής ηγέτης το 1932. «Θεωρούν τον αναρχικό συνδικαλισμό σαν ένα ιδεώδες το οποίο κινείται παράλληλα με το δικό μας τη στιγμή που συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: θεωρούν ότι οι αναρχικοί και οι συνδικαλιστές είναι σύντροφοί μας ενώ είναι οι μεγαλύτεροι εχθροί μας».

Η δήλωση αυτή δεν θα πρέπει να θεωρηθεί απλώς ρητορική.

Εκφράζει με κατηγορηματικό τρόπο αυτό που πολλοί σοσιαλιστές ηγέτες εφάρμοζαν καθημερινά στις σχέσεις τους με το ανταγωνιστικό συνδικάτο. Οι γραφειοκράτες της UGT προμήθευαν συχνά απεργοσπάστες για να διαλύουν τις απεργίες της CNT (και να αντικαθιστούν τα συνδικάτα που απεργούσαν με τα δικά τους) – μόνο και μόνο για να κατηγορήσουν τους αναρχικούς για *pistolero* τη στιγμή που εκείνοι υποτίθεται ότι απλώς αμύνονταν.* Ανελέητος στην άσκηση των εξουσιών του, ο Λάργο Καμπαγιέρο χρησιμοποίησε τον τεράστιο μηχανισμό του υπουργείου Εργασίας για να υποβαθμίσει όπου μπορούσε την επιρροή της CNT. Στην ουσία, θα ήταν αδύνατον να κατανοήσει κανείς πλήρως την εργατική νομοθεσία της πρώιμης δημοκρατίας χωρίς να λάβει υπόψη αυτό το στόχο των σοσιαλιστών. Ξαν να ήθελε να επιβεβαιώσει τη σκληρή αντιδημοκρατική άποψη των αναρχικών, η νέα κυβέρνηση ψήφισε νόμο για την καθιέρωση ενός συστήματος «μεικτών επιτροπών» που θα επέλυαν τις εργατικές διαφορές. Ο νόμος έκρινε παράνομη μια απεργία εφόσον οι απεργοί δεν είχαν εκθέσει τα παράπονά τους ενώπιον μιας «επιτροπής» αποτελούμενης από ίσο αριθμό εκπροσώπων των εργατών και της εργοδοσίας και έναν εκπρόσωπο της κυβέρνησης που η ψήφος του ήταν καθοριστική σε περίπτωση ισοψηφίας. Παρόλο που η απόφαση της επιτροπής δεν ήταν υποχρεωτική, δεν υπήρχε αμφιβολία ότι επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα πολλών εργατικών αντιδικιών με την ηθική της βαρύτητα. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το σύστημα των μεικτών επιτροπών έδωσε τη δυνατότητα στον Λάργο Καμπαγιέρο να προσφέρει αβίαστες πλειοψηφίες στους εκπροσώπους της UGT, διορίζοντας σοσιαλιστές ως κυβερνητικούς εκπροσώπους. Άλλο νομοθετικό διάταγμα καθόρισε τις προϋποθέσεις που έπρεπε να εκπληρω-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Για παράδειγμα, τους τελευταίους μήνες του 1931 μια σχεδόν ενδημική βία κατέκλυσε την περιοχή του λιμανιού της Βαρκελώνης, όπου η UGT προσπάθησε να υπονομεύσει το παραδοσιακό προπύργιο της CNT, τους λιμενεργάτες.

νουν οι συμβάσεις ανάμεσα σε εργάτες και εργοδότες για να είναι έγκυρες και καθιέρωσε μια υποχρεωτική οκταήμερη περίοδο «εκτόνωσης» προτού οι εργαζόμενοι κατέβουν σε απεργία.

Για τη CNT αυτή η εργατική νομοθεσία δεν ήταν παρά ένα στιλέτο που είχε ως στόχο τις πιο πολύτιμες αναρχοσυνδικαλιστικές αρχές. Όπως παρατηρεί ο Μπρέναν, υπέρα από το γεγονός ότι οι νόμοι αυτοί ήταν αντίθετοι με τις αναρχοσυνδικαλιστικές αρχές της άμεσης διαπραγματεύσεως με τους εργοδότες και παρεμπόδιζαν την πρακτική των αιφνιδιαστικών απεργιών, ήταν φανερό ότι αντιπροσώπευαν μια τεράστια αύξηση του κρατικού ελέγχου σε εργατικά ζητήματα. Μια ολόκληρη στρατιά κυβερνητικών στελεχών, που στην πλειοψηφία τους ήταν σοσιαλιστές, έκανε την εμφάνισή της για να επιβάλει τους νέους νόμους και να φροντίσει, όπου αυτό ήταν επικτό, να χρησιμοποιηθούν προς όφελος της επιρροής της UGT και σε βάρος της CNT. Αυτή φυσικά ήταν και η πρόθεση εκείνων που τους είχαν σχεδιάσει. Στην πραγματικότητα, η UGT εξελισσόταν ραγδαία σε όργανο του ίδιου του κράτους και χρησιμοποιούσε τις νέες της εξουσίες για να μειώσει την επιρροή του ανταγωνιστή της. Οι αναρχοσυνδικαλιστές δεν έτρεφαν αυταπάτες για την τύχη τους σε περίπτωση που ερχόταν στην εξουσία μια αμιγώς σοσιαλιστική κυβέρνηση».

Το γεγονός ότι η UGT έδρεψε τεράστια οφέλη από τη συνεργασία των σοσιαλιστών με την κυβέρνηση (τόσο κατά το παρελθόν όσο και στο παρόν) διαπιστώνεται με στατιστική ακρίβεια. Χάρη στη «συνεργατική» της στάση απέναντι στη δικτατορία, η εργατική ομοσπονδία των σοσιαλιστών είχε διατηρήσει ακέραιο το μηχανισμό της στη δεκαετία του 1920, αυξάνοντας μάλιστα ελαφρά τον αριθμό των μελών της. Το Δεκέμβριο του 1929, λίγο πριν από την πτώση του Πρίμο, διέθετε 1.511 τοπικά τμήματα με περίπου 230.000 μέλη. Με την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας, η UGT γνώρισε μια πρωτοφανή ανάπτυξη. Το Δεκέμβριο του 1931, οκτώ μήνες μετά την ανακήρυξη της Δημοκρατίας, η ένωση μπορούσε να υπερηφανεύεται για 4.041 τοπικά τμήματα και για σχεδόν 960.000 μέλη, έχοντας τριπλασιάσει τον αριθμό τους μέσα σε δύο μόλις

χρόνια. Τον Ιούλιο του 1932 οι αριθμοί αυτοί είχαν εκτοξευθεί σε 5.107 τμήματα και σε 1.050.000 μέλη.

Η μεγαλύτερη εξάπλωση έγινε στην επαρχία. Στην πυρετώδη περίοδο που ακολούθησε τον πόλεμο η UGT, αναστατωμένη από τη Ρωσική Επανάσταση και τις αναρχικές εξεγέρσεις στην Ανδαλουσία, άρχισε να αποβάλλει μερικά από τα μαρξιστικά της συνθήματα και να προσανατολίζει τη δραστηριότητά της στον προσεταιρισμό των φτωχών αγροτών. Υπό την καθοδήγηση του Λούθιο Μαρτίνεθ Χιλ, ενός υποστηρικτή του Χουλιάν Μπεστέιρο, οι σοσιαλιστές προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν τις *comités paritarios* του Πρίμο για να διευρύνουν τις μάλλον περιορισμένες ρίζες τους στη νότια Ισπανία. Τον Απρίλιο του 1930, η UGT ίδρυσε μια ξεχωριστή αγροτική ομοσπονδία, την FNTT (*Federación Nacional de Trabajadores de la Tierra*: Εθνική Ομοσπονδία Εργατών Γης). Ενώ ξεκίνησε με μόλις 27.000 μέλη τον Ιούνιο του 1932, ο αριθμός αυτός εκτοξεύτηκε στα 451.000 μέλη και αποτελούσε το 40% του συνόλου των μελών της UGT.

Η CNT παρακολουθούσε με ανησυχία αυτή την αύξηση. Για τους αναρχοσυνδικαλιστές η ανάπτυξη των ενώσεων που ελέγχονταν από τους σοσιαλιστές σήμαινε τη γραφειοκρατική διαφθορά των ισπανικών μαζών. Πίστευαν ότι ένας εργάτης ή ένας αγρότης της UGT ήταν ουσιαστικά «καμένο χαρτί» για την επανάσταση. Και το πιο φοβερό ήταν ότι η UGT, με τη βοήθεια του υπουργείου Εργασίας και τις μεικτές επιτροπές, άρχισε να εισβάλλει σε παραδοσιακά αναρχικές περιοχές. Μεγάλες ενώσεις της FNTT δεν υπήρχαν πλέον μόνο στα σοσιαλιστικά προπύργια της Εστρεμαδούρα και της Λα Μάντσα αλλά και στη Μάλαγα, στη Σεβίλη και στη Βαλένθια.

Από ειρωνεία της τύχης και οι δύο εργατικές οργανώσεις δεν στάθηκαν ικανές να προβλέψουν τη ριζοσπαστικοποίηση που θα επέφερε στον ισπανικό σοσιαλισμό αυτή η μαζική εισροή φτωχών αγροτών. Η επαρχία βρισκόταν σε επαναστατικό αναβρασμό. Οι νέοι δημοκρατικοί αγροτικοί νόμοι είχαν ανοίξει τα φράγματα της αγροτικής δυσαρέσκειας, χωρίς να ικανοποιήσουν τη δίψα των α-

γροτών για γη. Χιλιάδες κολίγοι συνωστίζονταν στα δικαστήρια και στις ενώσεις τους απαιτώντας ρυθμίσεις των προβλημάτων τους με βάση τους νέους νόμους. Οι απεργίες και τα συλλαλητήρια σάρωσαν τις επαρχιακές περιοχές, εγκλωβίζοντας τη νέα FNNT σε σκληρούς αγώνες με τις πολιτικές αρχές. Η πίεση που άσκησε η ορμητική ισπανική αγροτιά και το αγροτικό προλεταριάτο στη γραφειοκρατία της UGT άρχισε να προκαλεί σημαντικές ρωγμές στον πάλαι ποτέ στιβαρό σοσιαλιστικό ρεφορμισμό. Παρόλο που η αγωνιστικότητα της FNNT υστερούσε κατά πολύ από εκείνη της CNT, είναι σημαντικό ότι ο Μαρτίνεθ Χιλ όπως και ο Μπεστέιρο διαφώνουσαν ριζικά με τη συμμετοχή των σοσιαλιστών στη δημοκρατική κυβέρνηση. Η αριστερή πτέρυγα των σοσιαλιστών, που μετά τη Ρωσική Επανάσταση είχε απομονωθεί σε απελπιστικό βαθμό, άρχισε να αυξάνει την επιρροή της στα μέλη του κόμματος. Μέσα σε λίγα χρόνια θα γινόταν η σημαντικότερη τάση στους κόλπους του Σοσιαλιστικού Κόμματος.

Μολονότι η UGT παρέμενε ο βασικός ανταγωνιστής της CNT, το μικρό Ισπανικό Κομμουνιστικό Κόμμα άρχισε να υπερασπίζεται σθεναρά τη δική του ιδεολογία και να μπαίνει στην μάχη ανάμεσα στα δύο συνδικάτα. Μέχρι την πρώτη περίοδο της Δημοκρατίας, το Κομμουνιστικό Κόμμα ήταν ουσιαστικά ένας παρείσακτος στο ισπανικό εργατικό κίνημα. Ενώ κατά την ίδρυσή του αποτελούσε μια αξιόλογη οργάνωση, το 1931 το κόμμα αριθμούσε λίγο περισσότερα από χίλια μέλη. Ο Πρίμο είχε αγνοήσει παντελώς την ύπαρξή του. Η δικτατορία δεν μπόρεσε καν στον κόπο να κλείσει τη *Mundo Obrero* [Εργατικός Κόσμος], την εφημερίδα του κόμματος. Η διάσπαση ανάμεσα στους κομμουνιστές συνδικαλιστές, όπως ο Νιν και ο Μαουρίν, και τους παραδοσιακούς λενινιστές είχε αφήσει το κόμμα στα χέρια πειθήνιων μετριοτήτων που η ηγετική τους ικανότητα περιοριζόταν στη δουλοπρεπή στάση τους απέναντι στη σταλινική Comintern.* Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, όλοι ουσιαστικά οι

* Σ.τ.Εκδ. Σύντημηση της Communist International, της Κομμουνιστι-

καταλανοί κομμουνιστές, που ακολουθούσαν την τάση που εκπροσωπούσε ο Μαουρίν, είχαν σχηματίσει το BOC (*Bloc Obrer i Camperol: Μέτωπο Εργατών και Αγροτών*), μια επαναστατική οργάνωση που έδινε έμφαση στην ανάγκη για συνεργασία ανάμεσα στην εργατική τάξη και τις αριστερές ομάδες των μεσαίων τάξεων. Άλλοι, κυρίως διανοούμενοι, συγκεντρώθηκαν γύρω από το Νιν και δημιούργησαν την *Izquierda Comunista*, την Κομμουνιστική Αριστερά, μια αποκάλυπτα τροτσικιστική οργάνωση που είχε και αυτή ρίζες κυρίως στην Καταλονία. Το BOC και η Κομμουνιστική Αριστερά από κοινού υποσκέλισαν ουσιαστικά το Κομμουνιστικό Κόμμα στην Καταλονία και για πολλά χρόνια μπορεί να το ξεπερνούσαν αριθμητικά και σε ολόκληρη την Ισπανία. Το 1936, οι δυο οργανώσεις συγχωνεύτηκαν και σχημάτισαν το POUUM (*Partido Obrero de Unificación Marxista: Εργατικό Κόμμα για τη Μαρξιστική Ενοποίηση*) – μια σημαντική οργάνωση που αποτέλεσε βασικό στόχο των σταλινικών διώξεων και της καταστολής στη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου.

Σε γενικές γραμμές, το Κομμουνιστικό Κόμμα άσκησε ελάχιστη επίδραση στην ισπανική εργατική τάξη. Εκτός από μερικούς πυρήνες που διέθετε στις Αστουρίες και στη Μαδρίτη, το κόμμα μόνο ένα κατόρθωμα είχε να επιδείξει: το 1927 είχε καταφέρει να αποκτήσει τον έλεγχο ενός σημαντικού αριθμού παράνομων συνδικάτων της CNT στη Σεβίλη, κυρίως στην περιοχή του λιμανιού, το οποίο άρχισε να χρησιμοποιεί ως βάση για τις μονομαχίες του με τις αντίπαλες αναρχοσυνδικαλιστικές και σοσιαλιστικές ενώσεις. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, η πρωτεύουσα της Ανδαλουσίας έγινε η αρένα μιας τριπλής σύγκρουσης ανάμεσα στη CNT, στην UGT και την ελεγχόμενη από σταλινικούς «Επιτροπή Ανοικοδόμησης», που ό-

κής Διεθνούς που ιδρύθηκε το 1919 και έμεινε στην ιστορία ως Γ' Διεθνής. Κατήγγειλε τη Β' (σοσιαλιστική) Διεθνή για τη στάση της στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά στην πράξη λειτούργησε ως φερέφωνο της εξωτερικής πολιτικής της Μόσχας.

φειλε το όνομά της σε ένα Συνέδριο για τη Συνδικαλιστική Άνοιξη-κοδόμηση που είχε συγκαλέσει το κόμμα την άνοιξη του 1930. Σύμφωνα με τον Γκάμπριελ Τζάκσον που έκανε μια πρόσφατη επιτόπια μελέτη της σύγκρουσης: «Οι περισσότεροι εργάτες των αστικών περιοχών ανήκαν στα συνδικάτα της CNT. Οι κομμουνιστές ήταν ισχυρότεροι στους λιμενεργάτες. Η Ομοσπονδία Εργατών Γης της UGT είχε αναπτυχθεί στα χωριά και η UGT ανταγωνιζόταν τους κομμουνιστές για τον έλεγχο των φορτοεφορτωτών. Κάθε μία από τις ομάδες αυτές όπως και η οργάνωση των εργοδοτών, η Οικονομική Ομοσπονδία της Ανδαλουσίας, προσλάμβανε περιστασιακά *pistoleros*. Στη διάρκεια του 1933 διαδραματίστηκαν γύρω στις δώδεκα συγκρούσεις που κατέληξαν σε θανάτους ή σοβαρούς τραυματισμούς. (...) Οι *pistoleros* προσλαμβάνονταν με αμοιβή δέκα πεσέτες την ημέρα, σε μια περίοδο που το μέσο μεροκάματο στα εργοστάσια στα οποία υπήρχε συνδικαλισμός ήταν περίπου δώδεκα. Κάθε οργάνωση ελαχιστοποιούσε τον προσωπικό κίνδυνο των οπλοφόρων της διατηρώντας κρησφύγετα, παρέχοντάς τους πλαστά έγγραφα και σχηματίζοντας επιτροπές πρόνοιας που βοηθούσαν εκείνους που θα είχαν την ατυχία να καταλήξουν στη φυλακή. Η περιστασιακή βία εντοπιζόταν στην περιοχή του λιμανιού και αν κάποιες υποθέσεις έφταναν μέχρι τα δικαστήρια, συνήθως κατέληγαν σε απαλλαγή των κατηγορουμένων καθώς κανένας μάρτυρας δεν μπορούσε να θυμηθεί το παραμικρό».

Μάχες σαν και αυτές θα διεξάγονταν σε όλο και μεγαλύτερη συχνότητα καθώς η Ισπανία άρχιζε να διολισθαίνει προς τον εμφύλιο πόλεμο. Οι αναρχικοί δεν ήταν η μοναδική πηγή κοινωνικής βίας. Οι εργοδότες, οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές προσλάμβαναν *pistoleros* όποτε χρειαζόταν για να ξεκαθαρίζουν τους μεταξύ τους λογαριασμούς και ενώνονταν μόνο όταν επρόκειτο να κατηγορήσουν τους αναρχικούς για τα δικά τους εγκλήματα. Φυσικά, έχοντας τη FAI στη διάθεσή της, η CNT δεν είχε ιδιαίτερη ανάγκη από επαγγελματίες πιστολάδες. Είναι γεγονός ότι εκείνη την εποχή οι *faístas* το 'χαν πιο εύκολο από τους σοσιαλιστές και τους κομμουνιστές να τραβήξουν το όπλο τους. Δεν επρόκειτο όμως για

κυνικούς, πληρωμένους δολοφόνους που απειλούσαν να διαφθείρουν τις οργανώσεις για λογαριασμό των οποίων δούλευαν. Οι αντιδραστικές εφημερίδες, όπως η φιλομοναρχική *ABC*, σταχυολογούσαν τις πιο ασήμαντες φιλονικίες στη Σεβίλη και τις διόγκωναν έτσι ώστε να τρομοκρατήσουν τις μεσαίες τάξεις. «Αν ένας εργάτης της CNT χτυπούσε έναν κομμουνιστή σε κάποιο μπαρ της προκυμαίας», παρατηρεί ο Τζάκσον, «η έκδοση της *ABC* στη Σεβίλη θα αναφερόταν σε ένα ξέσπασμα ανομίας. Αν κάποιος από τα συνδικάτα καλούσε σε γενική απεργία και μερικοί σώφρονες καταστηματαρχες κατέβαζαν τα ρολά τους για την περίπτωση που κάποιος θα πετούσε μια πέτρα, η *ABC* θεωρούσε ότι η πόλη είχε παραλύσει. Στην πραγματικότητα, η ζωή έξω από την περιοχή του λιμανιού ήταν φυσιολογική και επιπλέον κατά τη δεκαετία του 1930 όλα τα λιμάνια του κόσμου αποτελούσαν σκηνές συνδικαλιστικού ανταγωνισμού και σποραδικής βίας».

Ωστόσο, η περίοδος της μεγάλης βίας δεν είχε ξεσπάσει ακόμα. Το 1931, η CNT ήταν κυρίως απασχολημένη με εσωτερικά οργανωτικά προβλήματα και με τη χάραξη της στρατηγικής της απέναντι στη Δημοκρατία. Ένα Έκτακτο Εθνικό Συνέδριο που θα συζητούσε αυτά τα ζητήματα προγραμματίστηκε για τα μέσα Ιουνίου. Αυτό θα ήταν και το πρώτο εθνικό συνέδριο της CNT μετά από το 1919. Όπως αποδείχτηκε, θα ήταν και το τελευταίο που θα οργάνωνε η συνομοσπονδία μέχρι τις παραμονές του Εμφύλιου Πολέμου.* Όταν

* Σ.τ.Μ.Μπ. Η μακρά περίοδος που μεσολαβούσε ανάμεσα στα εθνικά συνέδρια της CNT δεν πρέπει να θεωρηθεί σαν απόδειξη ότι η συνομοσπονδία υστερούσε σε δημοκρατικότητα. Απεναντίας, ανάμεσα στα εθνικά συνέδρια, οι Περιφερειακές, οι Επαρχιακές ακόμα και οι Τοπικές Ομοσπονδίες αναλάμβαναν την ευθύνη για τη διατύπωση της πολιτικής και την πρωτοβουλία για δράση. Η ανάγκη για το συντονισμό ή την εδραίωση της πολιτικής σε εθνική κλίμακα ήταν συνήθως αποτέλεσμα ολομελειών αντιπροσώπων από Περιφερειακές Ομοσπονδίες αλλά, ούτως ή άλλως, οι περιοχές και οι περιφέρειες έκαναν συνήθως αυτό που ήθελαν, οργανώνοντας ακόμα και εξεγέρσεις χωρίς τη συγκατάθεση των εθνικών οργάνων.

στις 11 Ιουνίου οι 418 αντιπρόσωποι συναντήθηκαν στο Ωδείο της Μαδρίτης, η CNT είχε πάνω από 500.000 μέλη που ήταν οργανωμένα σε 511 συνδικάτα. Αν ο αριθμός αυτός φαίνεται, όπως έχουν υποστηρίξει πολλοί μελετητές, διογκωμένος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πολλά συνδικάτα, κυρίως στο νότο, ήταν πολύ φτωχά για να στείλουν αντιπροσώπους. Σύμφωνα με τις στατιστικές του συνεδρίου, η σημαντική Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Καταλονίας δεν είχε περισσότερα από 240.000 μέλη, τα περισσότερα από τα οποία εργαζόνταν στη Βαρκελώνη. Πρόκειται για ένα νούμερο που έδειχνε, σε σύγκριση με το 1919, μια κάμψη της τάξης του 40% στην Καταλονία.

Η ημερήσια διάταξη του συνεδρίου είχε προετοιμαστεί από την Εθνική Επιτροπή και είχε εγκριθεί από την ολομέλεια των περιφερειακών αντιπροσώπων. Με αυτόν τον τρόπο, δόθηκε η δυνατότητα σε αρκετά συνδικάτα να συζητήσουν εκ των προτέρων τα ζητήματα που αναφέρονταν στην ημερήσια διάταξη και να διαμορφώσουν τις θέσεις τους. Η όλη διαδικασία αποτελούσε δεοντολογία για τη CNT, παρόλο που στο παρελθόν, εξαιτίας της καταστολής και της ανάγκης για συνοπτικές διαδικασίες, η συνομοσπονδία δεν ήταν πάντα σε θέση να την τηρήσει. Το συνέδριο ασχολήθηκε κυρίως με τέσσερα ζητήματα: την πολιτική της Εθνικής Επιτροπής στη διάρκεια της δικτατορίας, το υψίστης σημασίας ζήτημα της παρούσας κατάστασης στην Ισπανία, την ανάγκη για αλλαγές στην οργανωτική δομή της CNT και τις συγκρούσεις ανάμεσα στη FAI και τους μετριοπαθείς που διαπότιζαν όλα τα υπό συζήτηση θέματα. Το συνέδριο αυτό υπήρξε καθοριστικό για τη CNT καθώς άνοιξε το δρόμο για την ήττα των μετριοπαθών από τις πιο ριζοσπαστικές τάσεις στους κόλπους της συνομοσπονδίας. Στην πραγματικότητα, η αύξηση της επιρροής που είχε η FAI στα συνδικάτα δεν θα επηρέαζε μόνο το μέλλον της CNT, αλλά και εκείνο της Δεύτερης Δημοκρατίας.

Η δεκατετραμελής Εθνική Επιτροπή, που αποτελείτο αποκλειστικά από Καταλανούς, δέχτηκε επίθεση από την πρώτη στιγμή και τα μέλη της αντέδρασαν δυναμικά. Τα πάρε δώσε μεταξύ των

μελών της Εθνικής Επιτροπής και των αντιπροσώπων ήταν μια προσωρινή παρέκκλιση από την πρακτική που είχαν ακολουθήσει τα προηγούμενα συνέδρια της CNT. Συνήθως η Εθνική Επιτροπή κρατούσε αποστάσεις από τις διαμάχες των αντιπροσώπων έτσι ώστε να τους παρέχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο περιθώριο έκφρασης. Οι απόψεις της Εθνικής Επιτροπής εκφράζονταν συνήθως μέσω των εκθέσεων της. Για τους *cenetistas*, κάθε συνδικαλιστής ηγέτης (ακόμα και ένας άμισθος που υποστήριζε αναρχικές απόψεις) ήταν ένας εν δυνάμει γραφειοκράτης που απαιτούσε συνεχή παρακολούθηση. Ως επιχείρημα υπέρ της απομάκρυνσης του Πεστάνια από την αρχισυνταξία της *Solidaridad Obrera*, ο Μπουενακάσα, για παράδειγμα, σχολίασε ότι ο εκπρόσωπος των μετριοπαθών είχε πέντε χρόνια να δουλέψει ως ωρολογοποιός, κάτι που σήμαινε ότι είχε σε μεγάλο βαθμό περιχαρακωθεί στο μηχανισμό της CNT. Αξίζει επίσης να υπενθυμίσουμε ότι στη συζήτηση που είχε με τον Μόλα, ο Πεστάνια είχε εκδηλώσει την οργή του επειδή οι αντιπρόσωποι των *comités paritarios* ήταν έμμισθα στελέχη.

Οι κανονισμοί του συνεδρίου αποτέλεσαν νέο πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των αντιπροσώπων. Οι ριζοσπάστες παραπονέθηκαν ότι οι κανονισμοί πρόδιδαν φανερά προκατάληψη σε βάρος της FAI. Από την πλευρά τους, οι πιο μετριοπαθείς αντιπρόσωποι είχαν εξοργιστεί επειδή είχαν προσκληθεί στο συνέδριο επίσημοι εκπρόσωποι της FAI την οποία χαρακτήρισαν σαν «ξένη οργάνωση». Τελικά, όταν ένας εκπρόσωπος της FAI σηκώθηκε για να εκφράσει την άποψη της οργάνωσής του για κάποιο ζήτημα, ξέσπασε θύελλα διαμαρτυριών. Η FAI θα μπορούσε αν ήθελε να εκφράσει τις απόψεις της μέσω συμπαθούντων αντιπροσώπων (ο Γκαρθία Ολιβέρ, για παράδειγμα, ήταν ένας εξουσιοδοτημένος αντιπρόσωπος από τη Ρέους), αλλά το δικαίωμα της επίσημης συμμετοχής της στο συνέδριο αποτελούσε για αυτή θέμα γοήτρου. Μολονότι οι περισσότεροι αντιπρόσωποι θα δέχονταν να ακουστούν οι απόψεις της FAI, ο εκπρόσωπός της απέσυρε το αίτημά του να μιλήσει, καταλογίζοντας στην Εθνική Επιτροπή και στους μετριοπαθείς το όνειδος της απαγόρευσης.

Η διένεξη αυτή δημιούργησε το υπόβαθρο για σοβαρές συζητήσεις σχετικά με την παρελθούσα και τη μέλλουσα τακτική της συνομοσπονδίας. Η πιο συγκλονιστική όμως στιγμή του συνεδρίου ήταν όταν ο Χουάν Πειρό σηκώθηκε για να κάνει έναν απολογισμό των σχέσεων της Εθνικής Επιτροπής με τις αντιδικτατορικές συνωμοσίες στα τέλη της δεκαετίας του 1920. Ελάχιστες λεπτομέρειες είχαν γίνει μέχρι τότε γνωστές και πολλοί αντιπρόσωποι κλονίστηκαν πραγματικά, όταν άκουσαν τις διαπραγματεύσεις που είχαν γίνει στο παρελθόν με τους φιλελευθέρους που τώρα συγκαταλέγονταν μεταξύ των πιο σκληρών αντιπάλων τους. Και σαν να μην έφτανε αυτό, ο απολογισμός του Πειρό δεν ήταν ένα *mea culpa*. Είχε υποστηρίξει τις διαπραγματεύσεις τότε και στη συνέχεια υποστήριξε τις απόπειρες που έκανε ο Πεστάνια να προσαρμόσει τη CNT στα πλαίσια της τωρινής δημοκρατίας. Πολλοί ομιλητές σηκώθηκαν για να καταγγείλουν την Εθνική Επιτροπή και οι αντιπρόσωποι ψήφισαν μια απόφαση που απέρριπτε κάθε ευθύνη των ιδίων για τις ενέργειές της κατά το παρελθόν.

Το συνέδριο αποφάσισε ότι η επόμενη περιοχή που θα επέλεγε την Εθνική Επιτροπή θα ήταν η Μαδρίτη, θέτοντας τέλος με αυτόν τον τρόπο στη μακροχρόνια κυριαρχία της Καταλονίας στην εθνική οργάνωση. Ήταν σαφές ότι ο άνεμος φυσούσε κόντρα στους μετριοπαθείς.

Στο συνέδριο, η κεντρικά τάση, που ενδεχομένως περιελάμβανε τους περισσότερους αντιπροσώπους, άρχισε να στρέφεται προς τα αριστερά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η FAI είχε αποκτήσει τον έλεγχο του συνεδρίου. Είναι αλήθεια ότι η FAI είχε αρχίσει να διεισδύει στην Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Καταλονίας στην οποία όφειλε και την πρόσκληση να παραστεί στο συνέδριο. Στη Βαρκελώνη η FAI είχε δημιουργήσει γερές ρίζες στο συνδικάτο των οικοδόμων και πιθανώς στο συνδικάτο των κουρέων. Και όταν οι μετριοπαθείς παρουσίασαν ένα μίνιμουμ πρόγραμμα για τη CNT, παρόμοιο με τις ρεφορμιστικές διεκδικήσεις που είχαν υιοθετηθεί σε ένα προηγούμενο συνέδριο, το συνδικάτο των εργαζομένων στα χημικά της

Μπανταλόνα και τα συνδικάτα των εργαζομένων στην ενέργεια, στις χημικές βιομηχανίες και στην αυτοκινητοβιομηχανία της Βαρκελώνης ένωσαν τις διαμαρτυρίες τους με εκείνες των αντιπροσώπων των οικοδόμων και των κουρέων. Παρ' όλα αυτά, το μίνιμουμ πρόγραμμα έγινε δεκτό από το συνέδριο. Εκτός από αυτό και παρά τη δυναμική αντιπολίτευση της FAI, το συνέδριο υιοθέτησε την πρόταση αναδιοργάνωσης που πρότειναν οι μετριοπαθείς. Στην ουσία, η πρόταση αυτή αποκαθιστούσε τις εθνικές βιομηχανικές επαγγελματικές ομοσπονδίες που είχαν υπάρξει στην παλαιά Διεθνή. Η έκθεση της επιτροπής που είχε εκπονήσει την πρόταση είχε καταλήξει ότι η μεγαλύτερη συσσώρευση του κεφαλαίου απαιτούσε τη συνακόλουθη δομική συγκεντροποίηση της CNT υπό τη μορφή των εθνικών ομοσπονδιών. Αν και η έκθεση, που στο μεγαλύτερο μέρος της είχε εκπονηθεί από τον Χουάν Πεϊρό, δεν συνιστούσε κάποια υποβάθμιση του ρόλου και των αρμοδιοτήτων των τοπικών γεωγραφικών ομοσπονδιών, πρόκρινε με σαφήνεια μια οιοσδήποτε συγκεντρωτική βιομηχανική δομή για τη CNT. Τα γεγονότα που ακολούθησαν θα ακύρωναν σε μεγάλο βαθμό την απόφαση για την εγκαθίδρυση εθνικών βιομηχανικών επαγγελματικών ομοσπονδιών—στην πραγματικότητα, εγκαθιδρύθηκαν πλήρως μόνο κατά τη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου— αλλά η έντονη διαμάχη που ξέσπασε μετά την παρουσίαση της πρότασης είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Η σημασία αυτής της πρότασης αναδιοργάνωσης και της έντονης αντιπαράθεσης που ακολούθησε την παρουσίασή της δεν πρέπει να υποτιμηθεί. Η πρόταση στηριζόταν στο κλασικό συνδικαλιστικό δόγμα και η FAI, όταν έκφρασε την αντίθεσή της, συνόψισε ασυνείδητα την ιστορική διαμάχη που χώριζε τους αναρχικούς από τους συνδικαλιστές στην αλλαγή του αιώνα. Ο Γκαρθία Ολιβέρ ως εκπρόσωπος της FAI προειδοποίησε ότι η πρόταση θα είχε ως αποτέλεσμα το συγκεντρωτισμό της CNT και την κατήγγειλε ως μια διεφθαρμένη «γερμανική επινόηση» που βρωμούσε μπέρα. (Αξίζει να επισημάνουμε τη διπλή μεταφορική σημασία του χαρακτηρισμού του Γκαρθία Ολιβέρ. Ο ηγέτης της FAI δεν υπαινισσόταν

απλώς τη «μαρξιστική» χροιά της πρότασης αλλά και την υποστήριξη που είχε από τους γερμανούς συνδικαλιστές στην IWA).* Ένας άλλος αντιπρόσωπος πήρε το λόγο για να προειδοποιήσει το συνέδριο ότι η πρόταση θα οδηγούσε σε έμμισθη γραφειοκρατικοποίηση της CNT. Πριν από μια γενιά, ο ιταλός αναρχικός Ερίκο Μαλατέστα είχε εκφράσει ανάλογες ενστάσεις, χρησιμοποιώντας πιο εκλεπτυσμένους και κομψούς όρους. Παρά την πάροδο του χρόνου, οι ενστάσεις αυτές δεν είχαν χάσει καθόλου την αξία τους.

Αν και η οργανωτική πρόταση εφαρμόστηκε ουσιαστικά στον Εμφύλιο Πόλεμο, είναι σχεδόν σίγουρο ότι ενίσχυσε την τάση προς το συγκεντρωτισμό και τη γραφειοκρατικοποίηση που υπήρχαν σε λανθάνουσα μορφή στη CNT καθώς ταύτιζε τον *comunismo libertario* με μια εν δυνάμει συγκεντρωτική οικονομία. Ανάλογα με το πώς οι αποφάσεις λαμβάνονταν ανάμεσα στο κέντρο και τη βάση της οικονομίας, ένα εύθραυστο όριο χώριζε την οικονομική δομή που πρότεινε αυτός ο οργανωτικός σχεδιασμός από την εθνικοποιημένη, γραφειοκρατική οικονομική τάξη που επαγγέλονται οι σοσιαλιστές. Χωρίς τον απόλυτο έλεγχο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από συνελεύσεις των εργαζομένων στα εργοστάσια, οι διαφορές μεταξύ των δύο «οραμάτων» θα ήταν ουσιαστικά δυσδιάκριτες. Είναι τραγικό το γεγονός ότι η συνομοσπονδία δεν ασχολήθηκε με αυτό το κρίσιμο πρόβλημα. Απεναντίας, τα επιχειρήματα των μετριοπαθών, σύμφωνα με τα οποία η CNT όφειλε να προσαρμοστεί στη συγκεντρωτική οικονομία που είχε δημιουργήσει ο σύγχρονος καπιταλισμός, έμοιαζαν ιδιαίτερα αληθοφανή. Αυτό θα εκφραζόταν πέντε χρόνια αργότερα από τον Διέγο Αμπιάδ δε Σαντιγιάν, έναν *faísta* θεωρητικό με μεγάλη επιρροή, που τα κείμενά του για την οικονομική αναδιάρθρωση παρείχαν στη CNT την ορθολογιστική βάση για την αποδοχή μιας συγκεντρωτικής, άκρως γραφειοκρατικής οικονομίας στη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου.

* Σ.τ.Μ. International Workers' Association: Διεθνής Ένωση Εργαζομένων. Πρόκειται για την ΑΠ.

Γιατί λοιπόν, μετά από την υπερψήφιση της πρότασης αναδιοργάνωσης των μετριοπαθών και του μίνιμουμ προγράμματος, το συνέδριο επέλεξε τη Μαδρίτη ως το επόμενο κέντρο της CNT; Αυτή η φανερή ήττα των μετριοπαθών δεν μπορεί να εξηγηθεί απλώς με συσχετισμούς στις ψηφοφορίες ανάμεσα στις διάφορες φράξιες. Τα μέλη της CNT ξεχειλίζουν από επαναστατικό ζήλο. Η ραγδαία κατάρρευση της δικτατορίας και της μοναρχίας, η βαθιά οικονομική κρίση και η αναταραχή του ισπανικού λαού μετά από μια μακρά περίοδο νάρκης συνδυάστηκαν για να δημιουργήσουν στους αναρχο-συνδικαλιστές την πεποίθηση ότι πλησίαζε η ελευθεριακή επανάσταση. Προφανώς, πολλοί αντιπρόσωποι στο συνέδριο δεν αντιλαμβάνονταν την αντίφαση ανάμεσα στην προετοιμασία μιας επανάστασης και στην ψήφιση ενός μίνιμουμ προγράμματος που διακήρυσσε την ανάγκη για δημοκρατικά δικαιώματα, κοσμικά σχολεία και το δικαίωμα στην απεργία. Η πρόταση αναδιοργάνωσης που έκαναν οι μετριοπαθείς πρέπει να θεωρήθηκε πολύτιμη ως μια χειροπιαστή, πρακτική και άκρως εποικοδομητική εναλλακτική λύση απέναντι στον καπιταλισμό, την οποία οι αναρχοσυνδικαλιστές μπορούσαν να προωθήσουν στην περίπτωση μιας επανάστασης.

Η FAI αναφέρθηκε σε αυτό το όραμα χωρίς να υποστηρίξει τα σχέδια και τα προγράμματα των μετριοπαθών. Τάχθηκε υπέρ της άμεσης επανάστασης. Οι μετριοπαθείς, μολοντί πρόσφεραν μια απτή εναλλακτική λύση απέναντι στον καπιταλισμό, αρνήθηκαν ότι η επανάσταση ήταν άμεση προοπτική για την Ισπανία. Ο Βιγιαβέρδε, ένας κεντρώος που είχε στραφεί υπέρ των μετριοπαθών, προειδοποίησε δηκτικά τους αντιπροσώπους: «Η συνομοσπονδία δεν είναι σε θέση να εξεγερθεί κατά την ιστορική στιγμή στην οποία ζούμε». Όπως όλοι οι μετριοπαθείς, υπενθύμισε στο συνέδριο ότι ο αναρχοσυνδικαλισμός ασκούσε επιρροή μόνο σε μια μικρή μειονότητα της εργατικής τάξης. Ωστόσο, οι αντιπρόσωποι φαίνεται ότι είχαν εκμεταλλευτεί τις προτάσεις των μετριοπαθών για να δώσουν υπόσταση στην επαναστατική προοπτική της FAI. Παρόλο που οι συγκεκριμένες προτάσεις της FAI καταψηφίστηκαν από το

συνέδριο, είναι σχεδόν σίγουρο ότι το επαναστατικό της πνεύμα επηρέασε την πλειοψηφία των αντιπροσώπων.

Η κυβέρνηση δεν χρειάστηκε να περιμένει πολύ για να νιώσει τον αντίκτυπο αυτού του αναπτυσσόμενου ενθουσιασμού. Λίγες εβδομάδες μετά τη λήξη του συνεδρίου, η CNT πέταξε το γάντι. Στις 4 Ιουλίου, χιλιάδες εργαζόμενοι στις υπηρεσίες τηλεφωνίας που επηρέαζονταν από τη CNT κατέβηκαν σε απεργία φέρνοντας την κυβέρνηση αντιμέτωπη με αυτό που ο Πείράτς ονομάζει *una "test"* των προθέσεων της δημοκρατίας. Η απεργία γνώρισε μεγαλύτερη επιτυχία στη Βαρκελώνη και στη Σεβίλη, όπου οι τηλεπικοινωνίες διακόπηκαν εντελώς, ενώ επηρέασε τη Μαδρίτη, τη Βαλένθια και άλλα βασικά επικοινωνιακά κέντρα της χώρας. Μολονότι οι ηγέτες του συνδικάτου των τηλεπικοινωνιών προσπάθησαν να διεξάγουν την απεργία με ειρηνικό τρόπο, ξέσπασαν σοβαρές συγκρούσεις όταν ένοπλοι εργάτες, υποκινούμενοι πιθανότατα από *faístas*, προσπάθησαν να επιτεθούν σε κτίρια όπου στεγαζόνταν τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες. Η απεργία «εκφυλίστηκε σε ανταρτικές ενέργειες» (σύμφωνα με τα λόγια του Πείράτς) μεταξύ ομάδων δράσης από σαμποτέρ της CNT και των κυβερνητικών δυνάμεων. Μέχρι να κοπάσει η θύελλα είχαν συλληφθεί περίπου 2.000 απεργοί.

Δεν ήταν μια συνηθισμένη απεργία. Ο Πείράτς την περιγράφει πολύ εύστοχα σαν μια *«huelga de la Canadiense' en miniatura»*.^{*} Για να γίνουν κατανοητές οι επιπτώσεις της, η απεργία θα πρέπει να τοποθετηθεί μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της περιόδου. Η *Compañía Telefónica Nacional de España* δεν ήταν απλώς ένα τηλεπικοινωνιακό δίκτυο στρατηγικής σημασίας αλλά και ένα τεράστιο μονοπώλιο αμερικανικών κεφαλαίων. Στη διάρκεια της δικτατορίας, στην *Compañía Telefónica*, μια θυγατρική της ΙΤΤΚ (International Telephone and Telegraph Corporation: Διεθνής Εταιρεία Τηλεφωνίας και Τηλέγραφου), είχε εκχωρηθεί ένα εικοσαετές μονοπώλιο στο σύνολο των ισπανικών τηλεπικοινωνιών. Μετά από

* Σ.τ.Μ. Απεργία μικρογραφία της *Canadiense*. Ισπανικά.

αυτή την περίοδο οι εγκαταστάσεις που ανήκαν στην εταιρεία θα μπορούσαν να περάσουν υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης με τον όρο ότι η ΙΠΤC θα αποζημιωνόταν για όλα τα κεφάλαια που είχε δαπανήσει συν 15% τόκους. Αυτή η εντυπωσιακή αποζημίωση έπρεπε να καταβληθεί σε χρυσό. Για την πλειοψηφία των Ισπανών, η *Compañía Telefónica* ήταν ένα αποκρουστικό σύμβολο του ξένου ιμπεριαλισμού. Ήδη από το 1930, ο σοσιαλιστής της δεξιάς πτέρυγας Ινταλέθιο Πριέτο είχε καταγγείλει δημόσια τη σύμβαση ανάμεσα στην εταιρεία και την κυβέρνηση, αποκαλώντας τη συστηματικά ληστρική και δίνοντας την υπόσχεση ότι η μελλοντική δημοκρατία θα ακύρωνε τους όρους της. Τώρα ο Πριέτο ήταν υπουργός Οικονομικών της Δημοκρατίας και οι σοσιαλιστές κυριαρχούσαν στο υπουργείο Εργασίας. Αν η CNT επιδίωκε να φέρει σε δύσκολη θέση την κυβέρνηση και ιδίως τους σοσιαλιστές, είχε επιλέξει σωστά το στόχο της.

Ήταν βέβαιο ότι η κυβέρνηση θα έκανε ό,τι μπορούσε για να αντιταχθεί στην απεργία. Η Ισπανία μόλις είχε οδηγηθεί στις κάλπες για να εκλέξει Συντακτικά Κόρτες και ο Αθάνια ανυπομονούσε να αποδείξει ότι η δημοκρατία ήταν ώριμη και πειθαρχημένη. Ο Πριέτο, ο οποίος (σύμφωνα με τον Γκάμπριελ Τζάκσον) «έκανε ό,τι περνούσε από το χέρι του για να καθησυχάσει τους ξένους πιστωτές της Ισπανίας, να αναχαιτίσει την εξαγωγή πλούτου και να συγκρατήσει τη διολίσθηση της πεσέτας», ήταν κάτι παραπάνω από διατεθειμένος να λησμονήσει τις αγωνιστικές υποσχέσεις που είχε δώσει πριν από ένα χρόνο. Ως εκ τούτου, η απεργία ενόχλησε υπερβολικά την κυβέρνηση. Από την άλλη, η UGT είχε να λύσει προσωπικούς λογαριασμούς με τη CNT. Το συνδικάτο της τηλεφωνίας το οποίο είχε ιδρύσει η CNT το 1918 αποτελούσε μόνιμη πρόκληση για τον έλεγχο που ασκούσαν οι σοσιαλιστές στο εργατικό κίνημα της Μαδρίτης. Μαζί με το συνδικάτο των οικοδόμων αποτελούσαν θύλακες της CNT σε ένα κάστρο της UGT. Συνεπώς, η κυβέρνηση και το Σοσιαλιστικό Κόμμα δεν δυσκολεύτηκαν να σχηματίσουν κοινό μέτωπο για να σπάσουν την απεργία και να εξασθενίσουν την επιρροή της CNT.

Το υπουργείο Εργασίας κήρυξε παράνομη την απεργία και το υπουργείο Εσωτερικών κάλεσε την Πολιτοφυλακή για να εκφοβίσει τους απεργούς που στην πλειοψηφία τους ήταν γυναίκες. Ξεχνώντας κάθε πρόφαση εργατικής αλληλεγγύης, η UGT εφοδίασε την *Compañía Telefónica* με απεργοσπάστες ενώ η *El Socialista*, το όργανο του Σοσιαλιστικού Κόμματος, κατηγορήσε τη CNT ότι διευθυνόταν από *pistoleros*. Οι τακτικές αυτές απέδωσαν στη Μαδρίτη όπου οι ηττημένοι απεργοί υποχρεώθηκαν να προσχωρήσουν στην UGT για να μην απολυθούν Σε ό,τι αφορούσε στους σοσιαλιστές, οι εκκλήσεις της CNT για αλληλεγγύη βρήκαν τις πόρτες κλειστές μολονότι σε άλλα μέρη οι εργάτες ανταποκρίθηκαν με οικονομική ενίσχυση και απεργίες συμπαραστάσης, αν και χωρίς αποτέλεσμα.

Στη Σεβίλη όμως η απεργία είχε αρχίσει να προσλαμβάνει πολύ σοβαρές διαστάσεις. Στα τέλη Ιουνίου, πριν ακόμα απεργήσουν οι εργαζόμενοι στην τηλεφωνία, η κυβέρνηση είχε πληροφορηθεί για μια επαναστατική συνωμοσία των αναρχικών και του δυσαρεστημένου προσωπικού των εργαζομένων στην πολεμική αεροπορία. Σύμφωνα με τις κυβερνητικές εκτιμήσεις, στόχος της εξέγερσης ήταν η αποτροπή των επερχόμενων εκλογών για τα Συντακτικά Κόρτες. Αυτή η απίστευτη συνωμοσία περιελάμβανε προφανώς τον ζωηρό αδελφό του μελλοντικού *caudillo*, επισμηναγό Ραμόν Φράνκο, ο οποίος, αν και δημοκρατικός σε παλαιότερες εποχές, όδευε σταθερά προς την αριστερά. Ο στρατηγός Σανχούρχο και «νομοταγείς πιλότοι» στάλθηκαν στη Σεβίλη για να αποτρέψουν τη συνωμοσία. Ο Φράνκο συνελήφθη και ο τοπικός διοικητής του αεροδρομίου απαλλάχθηκε από τα καθήκοντά του. Η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι στα γύρω χωριά ανακάλυψε όπλα που οι αναρχικοί είχαν διανείμει στους αγρότες.

Πριν προλάβει να ξεχάσει ο κόσμος αυτή τη συνωμοσία, στις 20 Ιουλίου ξέσπασε γενική απεργία στη Σεβίλη με σοβαρές οδομαχίες. Η απεργία αυτή, που είχε και την υποστήριξη των κομμουνιστών, προέκυψε από την απεργία των εργαζομένων στην τηλεφωνία. Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί κατά πόσον η CNT, η FAI ή οι

κομμουνιστές (που το 1931 ακολουθούσαν μια υπερεπαναστατική γραμμή) ήλπιζαν ότι η απεργία θα εξελισσόταν σε εξέγερση. Στις αναρχικές πηγές υπάρχουν ελάχιστες αναφορές γύρω από την απεργία της Σεβίλης. Για άλλη μια φορά η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι βρέθηκαν «αποδείξεις» σύμφωνα με τις οποίες είχαν διανεμηθεί όπλα στους αγρότες και, πράγματι, δόθηκαν σκληρές μάχες στις περιοχές γύρω από την πόλη ανάμεσα στην Πολιτοφυλακή και τους αγρότες. Ο Μάουρα, ως υπουργός Εσωτερικών, αποφάσισε να συντρίψει αμείλικτα την «ανταρσία». Κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος και τα πυρά του πυροβολικού μετέτρεψαν τα κεντρικά γραφεία της CNT σε ερείπια. Μετά από εννέα μέρες, στη διάρκεια των οποίων βαριά οπλισμένα αστυνομικά αποσπάσματα περιπολούσαν στους δρόμους, η γενική απεργία στην Σεβίλη έληξε. Ο απολογισμός του αγώνα στην πρωτεύουσα της Ανδαλουσίας ήταν 40 νεκροί και περίπου 200 τραυματίες.

Τα γεγονότα αυτά πόλωσαν όσο ποτέ το κλίμα στη CNT. Για τους μετριοπαθείς, οι βίαιες ενέργειες των προηγούμενων εβδομάδων είχαν προκαλέσει ένα ανώφελο σχίσμα ανάμεσα στη CNT και τη Δημοκρατία – ένα πολιτικό σύστημα που, κατά την άποψή τους, είχε ανοίξει νέες ευκαιρίες για την αναρχοσυνδικαλιστική προπαγάνδα και την ανάπτυξη της συνομοσπονδίας. Για τη FAI και ενδεχομένως για την πλειοψηφία των στρατευμένων της CNT, η αδιαλλαξία της κυβέρνησης στη συνδιαλλαγή της με τους απεργούς της τηλεφωνίας και τους εργάτες της Σεβίλης ήταν απόδειξη ότι η δημοκρατία δεν ήταν καλύτερη από τη μοναρχία ή τη δικτατορία. Η FAI κάλεσε σε ολοκληρωτικό κοινωνικό πόλεμο κατά της κυβέρνησης.

Οι προσπάθειες των μετριοπαθών να κρατήσουν τη CNT μακριά από την επιρροή της FAI έγιναν όλο και πιο απεγνωσμένες. Οι εντάσεις στους κόλπους της οργάνωσης έφτασαν σε κρίσιμο σημείο όταν, τον Αύγουστο του 1931, τριάντα μετριοπαθείς υπέγραψαν μια δυναμική διακήρυξη καταγγέλλοντας τις συνωμοτικές, υπερεπαναστατικές τακτικές της FAI. Μολονότι η FAI δεν αναφερόταν με το

όνομά της, το «*Manifiesto de los "Treinta"*» («Μανιφέστο των "Τριάντα"»), όπως έγινε γνωστό το έγγραφο, κατήγγειλε την «αφελή» αντίληψη της αναρχικής οργάνωσης για την επανάσταση και προειδοποίησε ότι θα οδηγούσε σε ένα «δημοκρατικό φασισμό». Η Δημοκρατία, δήλωναν οι *Treintistas*, εξακολουθεί να διαθέτει σημαντικό ηθικό κύρος και ένοπλη δύναμη και μέχρι αυτό το ηθικό κύρος να καταρρακωθεί από τις κατασταλτικές τακτικές και τη διαφθορά της κυβέρνησης, κάθε επαναστατική απόπειρα, και να πετύχαινε, θα οδηγούσε σε μια δικτατορία ιδεολόγων. «Ναι, είμαστε επαναστάτες αλλά αρνούμαστε να καλλιεργήσουμε το μύθο της επανάστασης», καταφερόταν το μανιφέστο. «Θέλουμε να εξαφανιστεί ο καπιταλισμός και το κράτος, κόκκινο, λευκό ή μαύρο. Αλλά δεν θέλουμε να αντικατασταθεί από κάποιο άλλο. (...) Θέλουμε μια επανάσταση που θα πηγάει μέσα από τα βαθιά συναισθήματα του λαού και όχι μια επανάσταση που μας προσφέρεται στο πιάτο. (...) Η συννομοσπονδία είναι μια επαναστατική οργάνωση και όχι μια οργάνωση που προπαγανδίζει την κατάχρηση και την οχλαγωγία, τη λατρεία της βίας για χάρη της βίας και της επανάστασης για χάρη της επανάστασης».

Η διακήρυξη αυτή δεν άλλαξε την πορεία της CNT. Απεναντίας, προκάλεσε ευρύτατη αγανάκτηση την οποία η FAI εκμεταλλεύτηκε με δεξιοτεχνία για να απομονώσει την πτέρυγα των μετριοπαθών. Στην πραγματικότητα, η διακήρυξη ήταν ο καθοριστικός παράγοντας που οδήγησε στην πτώση του Πεστάνια, του Πειρό και των υποστηρικτών τους. Για χρόνια οι μετριοπαθείς είχαν συγκαλύψει το σκεπτικισμό τους απέναντι στα αιτήματα για άμεση επανάσταση με γενικότητες και ασάφειες σχετικά με την πίστη τους στα αναρχικά ιδεώδη δημιουργώντας, ως εκ τούτου, στα μέλη της CNT μια συγκεχυμένη εντύπωση σε ό,τι αφορούσε στις διαφορές ανάμεσα στη μετριοπαθή πτέρυγα του συνδικάτου και τη FAI. Το Μανιφέστο διέλυσε ολοκληρωτικά αυτή τη σύγχυση. Έγινε φανερό ότι οι *Treintistas* ήταν αντίθετοι με τις επαναστατικές τακτικές που προωθούνταν από την FAI και στην ουσία αντίθετοι με κάθε πολιτική της CNT που ευνοούσε ανάλογες τακτικές. Η συντροφικότητα

των απλών μελών της συνομοσπονδίας είχε υποβαθμιστεί εντελώς προς όφελος των ορατών διαφορών σε ζητήματα πολιτικής – μιας μετριοπαθούς και μιας άλλης ακραίας. Τα απλά μέλη της CNT δεν μπορούσαν πλέον να συγκαλύπτουν τόσο βαθιές αποκλίσεις στο πρόγραμμα και στην προσέγγιση και, όπως θα υπογράμμιζε ο Μπουενακάσα στη δεκαετία του 1930, ο λόγος που εξηγεί τη δημοτικότητα της FAI στην πλειοψηφία των αναρχοσυνδικαλιστών εργατών ήταν η εμμονή της σε μια τακτική άμεσης επανάστασης.

Ένα ολοκληρωτικό, φυσικό σχίσμα στους κόλπους της CNT ήταν πλέον ζήτημα χρόνου. Μέχρι το Σεπτέμβριο του 1931 η FAI, σε μια θύελλα επαναστατικού ενθουσιασμού των απλών μελών της, είχε κερδίσει τον έλεγχο των βασικών συνδικάτων της Βαρκελώνης. Ένα μήνα αργότερα, τον Οκτώβριο, οι *faístas* και οι σκληροπυρηνικοί αναρχοσυνδικαλιστές ανέτρεψαν τη μετριοπαθή εκδοτική ομάδα της *Solidaridad Obrera* και ανέλαβαν τον έλεγχο της εφημερίδας. Οι δύο πτέρυγες άρχισαν να ανταλλάσσουν ύβρεις καθώς οι μετριοπαθείς κατακεραύνωναν «la dictadura de la FAI»* και οι *faístas* χλεύαζαν τους μετριοπαθείς σαν «*traidores*»** και «*venegados*»***. Τον επόμενο χρόνο, ο Πεστάνια θα διαγραφόταν από το ίδιο το συνδικάτο του επειδή θα καταδίκασε μια απεργία της CNT στην κοιλάδα Γιοβρεγάτ. Σειρά θα είχαν οι *Treintistas* σύντροφοί του και αρκετά συνδικάτα – ένα συνδικάτο μεταλλωρύχων στις Αστουρίες, σχεδόν όλα τα συνδικάτα της Ταράσα και του Σαβαδέλ και σχεδόν τα μισά συνδικάτα της Βαλένθιας. Υπό την καθοδήγηση των μετριοπαθών, αυτά τα συνδικάτα θα συνασπίζονταν και θα σχημάτιζαν μια δική τους, ξεχωριστή ομοσπονδία, *Los Sindicatos de Oposición* (Τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης) – τα μέλη της οποίας μόλις ξεπερνούσαν τις 60.000. Τελικά, τον Απρίλιο του 1932, ο Πεστάνια εγκατέλειψε ακόμα και τους μετριοπαθείς συντρόφους

* Σ.τ.Μ. Τη δικτατορία της FAI. Ισπανικά.

** Σ.τ.Μ. Προδότες. Ισπανικά.

*** Σ.τ.Μ. Αποστάτες. Ισπανικά.

του και ίδρυσε το δικό του Συνδικαλιστικό Κόμμα που εξέλεξε δύο βουλευτές στις εκλογές του 1936.*

Οι περισσότεροι συγγραφείς του ισπανικού εργατικού κινήματος φαίνεται να συγκλίνουν στην άποψη ότι με την αποχώρηση των μετριοπαθών, η CNT πέρασε στην απόλυτη κυριαρχία της FAI. Ο Θέσαρ Μ. Λορένθο, σε ένα εξαιρετικά τεκμηριωμένο έργο πάνω στον ισπανικό αναρχισμό, χαρακτηρίζει τη FAI σαν το «αφεντικό» της CNT. Είναι όμως σωστή αυτή η εκτίμηση; Η FAI, όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει, ήταν πολύ πιο χαλαρή ως οργάνωση απ' ό,τι φαίνεται να αναγνωρίζουν τόσο οι θαυμαστές όσο και οι επικριτές της. Δεν διέθετε γραφειοκρατικό μηχανισμό, κάρτες ή εισφορές μελών ούτε γραφεία με έμμισθα στελέχη, γραμματείς και υπαλλήλους. Σύμφωνα με τον Μπρέναν, οι περισσότερες από τις εξεγέρσεις που καθοδήγησε εκείνη την εποχή είχαν εκκολαφθεί στο *Café La Tranquilidad* [Καφενείο Η Γαλήνη], στον πιο σημαντικό χώρο τόπο ανταλλαγής ιδεών στη Βαρκελώνη, αν και το πιθανότερο είναι ότι οι *faístas* προτιμούσαν να χρησιμοποιούν τα σπίτια τους για τις σοβαρές συνωμοσίες. Αυτή η έλλειψη τυπικότητας είναι σημαντική γιατί αντανακλά τον τρόπο σκέψης των *faístas*. Μολονότι συμπεριφέρονταν ως ελίτ μέσα στη CNT, ο φόβος τους για τη γραφειοκρα-

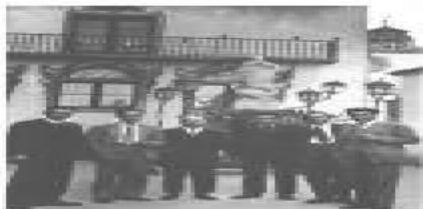
* Σ.τ.Μ.Μπ. Αξίζει να αναφερθεί το πρόγραμμα του Συνδικαλιστικού Κόμματος. Το κόμμα προέβλεπε μια σοσιαλιστική κοινωνία που θα βασιζόταν σε οικονομική αυτοδιαχείριση και φεντεραλισμό, στην κολεκτιβοποίηση της γης σε ελεύθερες αγροτικές κοινότητες και στο συντονισμό των βιομηχανικών και εμπορικών δραστηριοτήτων από τις εργατικές ενώσεις. Τα Κόρτες, σύμφωνα με το όραμα του Πεσάνια, θα υποκαθίσταντο από ένα «Εθνικό Συμβούλιο Εργασίας», όπου θα συμμετείχαν εκπρόσωποι των συνδικάτων και των αγροτικών κοινοτήτων. Ο Πεσάνια, αν και συνηγορούσε υπέρ μιας εξαιρετικά ευέλικτης στρατηγικής που συμπεριλάμβανε τόσο την εκλογική πολιτική όσο και την άμεση δράση, δεν αποκήρυξε τις αναρχικές πεποιθήσεις του. Θεωρούσε τον αναρχισμό ως μια ηθική φιλοσοφία η οποία έπαιζε βασικό ρόλο στην εκπαίδευση και στην εξέλιξη των ανθρώπων μέχρι να έρθει η στιγμή όπου θα είναι σε θέση να εγκαθιδρύσουν μια πλήρως ελευθεριακή κοινωνία.

1914. The Wells Fargo Building, 100 Broadway, New York City, designed by the architect Cass Gilbert. The building is a prime example of the Beaux-Arts style, characterized by its grand facade and classical architectural elements. The sign above the entrance clearly displays the name of the bank.

The building's facade features a series of arches and columns, with a central entrance that is particularly prominent. The overall design is highly detailed and reflects the architectural trends of the early 20th century.

The Wells Fargo Building is a landmark structure in New York City, and its design has influenced many other buildings of the same era. The use of classical motifs and the emphasis on verticality are key features of the Beaux-Arts style, which was popular among architects and patrons alike.

αυτά είχαν τον αμέριστο σεβασμό των περισσοτέρων *faístas* αλλά στις αρχές τουλάχιστον της δεκαετίας του 1930 δεν περιόριζαν την ανεξαρτησία των ομάδων συγγένειας. Παρά τους ύμνους στα αναρχικά ιδεώδη και αρχές συνήθως αποτελούσαν εκκλήσεις για δράση. Η FAI δεν ήταν προσανατολισμένη στη θεωρία και, μάλιστα, παρήγαγε ελάχιστους ικανούς θεωρητικούς. Η οργάνωση, καθώς αποτελείτο από μέλη νεαρής ηλικίας που στη συντριπτική τους πλειοψηφία ανήκαν στην εργατική τάξη, είχε όλα τα μειονεκτήματα αλλά και τις θαυμαστές ιδιότητες του απανταχού προλεταριάτου. Έθετε τη δράση πάνω από την ιδεολογία, το θάρρος πάνω από τις επιφυλάξεις, τον αυθορμητισμό πάνω από τη λογική και την εμπειρία. Ο Γκαστόν Λεβάλ έχει περιγράψει τη FAI σαν το «πάθος της CNT» και ο περισσότερο προσγειωμένος Πείράτς σαν τους «όρχεις» της, αλλά κανένας, απ' όσο τουλάχιστον γνωρίζει ο συγγραφέας του παρόντος έργου, δεν την έχει χαρακτηρίσει σαν τον «εγκέφαλο» της συνομοσπονδίας. Και στις αρχές της δεκαετίας του 1930, καθώς η Ισπανία βιάδιζε προς τον Εμφύλιο Πόλεμο, εκείνο που χρειαζόταν απεγνωσμένα η FAI ήταν θεωρητική οξυδέρκεια και να κατανοήσει τη θέση της.

Τέλος, στους κόλπους της FAI δεν υπήρχε ομοφωνία για το πώς έπρεπε να προχωρήσει σε μια επαναστατική κατάσταση. Σε αυτό το

Από αριστερά, Γκαρθία Βιβάνκος (1895-1972), Γκαρθία Ολιβέρ (1901-1980), Λουί Λεκουάν (1888-1971), Πιερ Οντεόν (1903-1977), Φρανθίσκο Ασκάσο (1901-1936) και Μπουεναβεντούρα Ντουρούτι (1896-1936) το Μάιο του 1931 στο Μοντσουίχ της Βαρκελώνης. Οι Βιβάνκος, Ολιβέρ, Ασκάσο και Ντουρούτι ήταν τα πιο γνωστά μέλη των *Nosotros* -μιας ομάδας δράσης της FAI- που απέκτησαν φήμη σε όλη την Ισπανία για το θάρρος τους και χάρη στις ριψοκίνδυνες ληστείες τραπεζών, τις *alienados* και τις εξεγέρσεις που οργάνωσαν. Ο Λουί Λεκουάν ήταν φημισμένος γάλλος αναρχικός δικηγόρος, συνήγορος των Ντουρούτι, Ασκάσο, Χοβέρ στο Παρίσι και γραμματέας της γαλλικής Ένωσης Αναρχικών. Ο Πιερ Οντεόν, ψευδώνυμο του Πιερ Περίν, ήταν γάλλος αναρχικός και αντιρρησίας συνείδησης. Συνελήφθη από τους ναζί και εστάλη στο Μπούχενβαλντ από όπου απελευθερώθηκε το 1945.

καίριο ζήτημα υπήρχαν διαφορετικές τάσεις και οι βασικές διαφωνίες δεν επιλύθηκαν πλήρως ποτέ. Αναφερόμενη στις κυρίαρχες τάσεις του ισπανικού αναρχοσυνδικαλισμού, η Φεδερίκα Μοντσένι, ένα από τα πλέον καταρτισμένα στελέχη της FAI κατά την περίοδο της Δημοκρατίας και γόνος της περίφημης αναρχικής οικογένειας των Ουράλες, διακρίνει τρία ρεύματα: «Εκείνους που ήταν γνωστοί ως *Treintistas*, οι οποίοι σχημάτισαν τη δεξιά πτέρυγα, τους αναρχικούς, οι οποίοι σχημάτισαν την αριστερή πτέρυγα, και ένα τρίτο ρεύμα, τους “αναρχομπολσεβίκους”, οι οποίοι εκφράζονταν από την ομάδα του Γκαρθία Ολιβέρ, τους εύθυμους υπέρμαχους της γραμμής “ένας για όλους”* που έριχναν κλεφτές ματιές στις θεωρίες των ρώσων επαναστατών». Στην πραγματικότητα, η δήλωσή της είναι μάλλον συγκρατημένη. Οι «εύθυμοι υπέρμαχοι της γραμμής “ένας για όλους”», ήταν οι *Solidarios* της δεκαετίας του 1920 που στη δεκαετία του 1930 είχαν μετονομαστεί σε *Nosotros* (κυριολεκτική μετάφραση: «Εμείς») και που εκτός από τον Γκαρθία Ολιβέρ συμπεριλάμβαναν τον Ντουρούτι, τους αδελφούς Ασκάσο και τον Ρικάρδο Σανθ. Αν δεχτούμε την εκτίμηση του Πειράτς για τις απόψεις τους, οι «ματιές» τους στον μπολσεβικισμό ήταν κάτι περισσότερο από «κλεφτές». «Ο Γκαρθία Ολιβέρ ήταν εκείνος που εκδηλώθηκε υπέρ της κατάληψης της εξουσίας (*prise de pouvoir*) σε μια διάλεξη που έδωσε στο συνδικάτο των μαραγκών της Βαρκελώνης τον Ιανουάριο ή το Φεβρουάριο του 1936. Είχε μάλιστα εκφράσει και προηγουμένως αυτή την άποψη στην πολύ κλειστή συνεδρίαση στελεχών της εκδοτικής ομάδας της *Solidaridad Obrera*».**

* Σ.τ.Εκδ. «Ένας για όλους, όλοι για έναν», το σύνθημα με το οποίο ενώνονταν για τις περιπέτειές τους Los Tres Mosqueteros, οι Τρεις Σωματοφύλακες, στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Δουμά.

** Σ.τ.Μ.Μπ. Για να είμαι δίκαιος απέναντι στα υπόλοιπα μέλη των *Nosotros*, δεν έχω βρει στοιχεία ότι ο Ντουρούτι ή οι αδελφοί Ασκάσο υποστήριζαν τις εξουσιαστικές απόψεις του Γκαρθία Ολιβέρ. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα ήταν περισσότερο αποτέλεσμα μιας προσωπικής αφοσίωσης (ένας

Όπως είναι φυσικό, υπήρξαν πολλές αντιρρήσεις σε αυτή την τάση. Μερικοί από τους πιο χαρισματικούς θεωρητικούς και κάποιες από τις πιο διακεκριμένες προσωπικότητες της FAI αντέδρασαν έντονα στην προσέγγιση του Γκαρθία Ολιβέρ. Η ομάδα συγγένειας

πολύ σημαντικός παράγοντας για τις ομάδες συγγένειας της FAI) παρά ζήτημα ώριμης πολιτικής πεποίθησης ή προγραμματικής συμφωνίας. Οι προσωπικότητες των «*Los Tres Mosqueteros*», όπως αποκαλούνταν ο Γκαρθία Ολιβέρ, ο Ντουρούτι και ο Φρανθίσκο Ασκάσο, ήταν πολύ διαφορετικές. Ο Μπρέναν, σε μια έξοχη ανάλυση του θέματος, διαπιστώνει σημαντικές διαφορές ανάμεσα στον Ντουρούτι και τον Φρανθίσκο Ασκάσο από τη μια πλευρά και στον Ολιβέρ από την άλλη, κάτι που έχω επιβεβαιώσει μέσω προσωπικών επαφών με ισπανούς αναρχικούς που γνώριζαν και τους τρεις τους: «*Ο Ντουρούτι ήταν ένας πανίσχυρος άνδρας με καστανά μάτια και αθώα έκφραση και ο Ασκάσο ένας μικρόσωμος μελαγχρινός άνδρας με ασήμαντη εμφάνιση. Αχώριστοι φίλοι, είχαν ληστέψει μαζί τράπεζες, είχαν δολοφονήσει εχθρούς του αγώνα και υπήρξαν η εμπροσθοφυλακή σε αμέτρητες απεργίες και πράξεις βίας. Είχαν περάσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στη φυλακή: μόλις έβγαιναν, επέστρεφαν στην ταπεινή εργασία τους στο εργοστάσιο καθώς, φυσικά, δεν κρατούσαν δεκάρα για τον εαυτό τους από τα χρήματα των βίαιων απαλλοτριώσεων - σε μια περίπτωση είχαν ανοίξει και αδειάσει ένα χρηματοκιβώτιο στην Τράπεζα της Ισπανίας. (...) Από την άλλη πλευρά, ο Γκαρθία Ολιβέρ ανήκε μάλλον στον τύπο του ιρλανδού επαναστάτη του 1919. Αν και ήταν από εργατική οικογένεια και είχε μόνο στοιχειώδη μόρφωση, το πολιτικό του ένστικτο ήταν πολύ ανεπτυγμένο. Το μεγάλο του ταλέντο ήταν ότι μπορούσε να διακρίνει το επαναστατικό συναίσθημα των μαζών και την κατάλληλη στιγμή για δράση. Ως εκ τούτου, έγινε ένας βασικός διαμορφωτής των τακτικών εκείνης της περιόδου και ο διοργανωτής των διάφορων επαναστατικών απεργιών και εξεγέρσεων. Μόνο που ως αναρχικός δεν παρέμενε όπως οι στρατηγοί στα μετόπισθεν, αλλά οδηγούσε ο ίδιος τους άνδρες του με τη βόμβα και το περίστροφο στο χέρι».*

Η απλοϊκότητα του Ντουρούτι και του Ασκάσο θα πρέπει να έρχονταν σε αντίθεση με τα «πολιτικά ένστικτα» και το «χαρίσμα» του Γκαρθία Ολιβέρ. Αυτά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά οδήγησαν τον Ντουρούτι και τον Ολιβέρ σε δύο αντίθετες κατευθύνσεις: ο Ντουρούτι έγινε επικεφαλής μιας ταξιαρχίας πολιτοφυλάκων και σκοτώθηκε στη Μαδρίτη· ο Γκαρθία Ολιβέρ έγινε υπουργός Δικαιοσύνης στην κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου.

«Α», που περιελάμβανε σημαντικούς *faístas* όπως ο Χαθίντο Τόριο, ο Αλβέρτο Ιγκλέσιας και ο Ρικάρδο Μίστρε, ζήτησε τη διαγραφή της ομάδας *Nosotros*. Η ομάδα *Nervio* [Νεύρο], της οποίας ηγούνταν ο Πέδρο Ερέρα και ο αναρχικός θεωρητικός Αμπάδ δε Σαντιγιάν, συμεριζόταν αυτή την έχθρα. Μαζί τους συμφώνησε και η ομάδα «Ζ», μια ιδιαίτερα σημαντική ομάδα συγγένειας που ασκούσε μεγάλη επιρροή στο ελευθεριακό νεολαιίστικο κίνημα της Καταλονίας.

Παρόλο που η θεωρία του Γκαρθία Ολιβέρ περί «κατάληψης της εξουσίας» δεν ήταν αποδεκτή από το σύνολο της FAI, υπάρχουν ελάχιστες αμφιβολίες ότι αυτή η πραξικοπηματική προσέγγιση επικράτησε στην πράξη από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 και πέρα. Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι από τον Ιανουάριο του 1932 μέχρι τις αρχές του 1933 διάφορες ομάδες της FAI και τελικά η FAI στο σύνολό της ξεκίνησαν ένα «κύκλο εξεγέρσεων» που, περισσότερο από κάθε άλλο παράγοντα, συνέβαλε στην ανατροπή του συνασπισμού του Αθάνια.

Η πρώτη από τις εξεγέρσεις αυτές ξεκίνησε στις 18 Ιανουαρίου 1932 στα καταλανικά ορυχεία της περιοχής του Άλτο Γιοβρεγάτ. Στο Φίγκολς, στη Μανρέσα, στη Μπέργα, στο Σάλεντ και σε άλλες πόλεις, οι μεταλλωρύχοι και άλλοι εργάτες κατέλαβαν τα δημαρχεία, ύψωσαν τις μαυροκόκκινες σημαίες της CNT και κήρυξαν τον *comunismo libertario*. Μετά από πέντε μέρες η εξέγερση είχε συντριβεί με, ως εκ θαύματος, ελάχιστη αιματοχυσία. Σύμφωνα με τον Πειράτς, ο Αθάνια, σε ένα σπάνιο ξέσπασμα αποφασιστικότητας, έδωσε στο στρατιωτικό διοικητή «δεκαπέντε λεπτά διορία από τη στιγμή που θα φτάσουν τα στρατεύματα για να τους εξοντώσει» (τους εργάτες της CNT). Για καλή τύχη των εργατών, οι κυβερνητικές δυνάμεις στο Άλτο Γιοβρεγάτ διοικούνταν από κάποιον Ουμπέρτο Χιλ Καμπρέρα που δεν συμεριζόταν την αιμοδιφή αντιπάθεια του Αθάνια προς τη CNT. Σε αυτή την περιοχή τουλάχιστον η στρατιωτική καταστολή δεν φημιζόταν για τη σκληρότητά της. Ωστόσο στη Βαρκελώνη οι αρχές εκμεταλλεύτηκαν μια απεργία συμπαράστασης σαν δικαιολογία για να συλλάβουν εκατοντά-

δες αγωνιστές. Η καταστολή που επέβαλε η δημοκρατική κυβέρνηση επεκτάθηκε και πέρα από την Καταλονία για να συμπεριλάβει το Λεβάντε, την Αραγονία και την Ανδαλουσία. Χιλιάδες εργάτες ρίχτηκαν στη φυλακή και στα πλοία-κάτεργα των παράκτιων πόλεων. Ένα μήνα αργότερα, περισσότεροι από εκατό αγωνιστές, ανάμεσά τους ο Ντουρούτι και ο Φρανθίσκο Ασκάσο, εκτοπίστηκαν στην Ισπανική Δυτική Αφρική και στα Κανάρια Νησιά. Ο Ντουρούτι θα απελευθερωνόταν το επόμενο φθινόπωρο.

Οι εκτοπίσεις είχαν ως αποτέλεσμα μια έκρηξη απεργιών διαμαρτυρίας, μερικές από τις οποίες διήρκεσαν μέχρι την άνοιξη και κλιμάκωσαν τη βαρβαρότητα της κυβερνητικής καταστολής. Στην Ταράσα, οι εργάτες επανέλαβαν σε περιορισμένη κλίμακα τις εξεγέρσεις του Άλτο Γιοβρεγάτ, καταλαμβάνοντας το δημαρχείο και υψώνοντας τις μαυροκόκκινες σημαίες της CNT. Η πόλη σαρώθηκε από οδομαχίες και αναπόφευκτα από την αμείλικτη καταστολή. Η εξέγερση του Ιανουαρίου στο Άλτο Γιοβρεγάτ δεν ήταν ακριβώς η μνημειώδης επαναστατική ενέργεια που διαφαίνεται στις ρητορικές περιγραφές της Φεδερίκα Μοντσένι. Αν και τοπικά περιορισμένη και πλημμελώς σχεδιασμένη, αποτελούσε εν μέρει μια υπολογισμένη προσπάθεια της FAI για να τονώσει την επαναστατική της φήμη στους ισπανούς εργάτες γενικότερα και στους εργάτες της CNT ειδικότερα. Ο Πείράτς δεν αφήνει περιθώριο αμφιβολιών όχι μόνο για τις εξεγέρσεις του Άλτο Γιοβρεγάτ αλλά και για εκείνες που έμελλε να ακολουθήσουν. «Οι εξτρεμιστές», με άλλα λόγια οι *faístas*, «που εκδίωξαν τους μετριοπαθείς αισθάνθηκαν την υποχρέωση να επιδείξουν την επαναστατικότητά τους», παρατηρεί ο Πείράτς. «Στις συζητήσεις που προηγήθηκαν των διαγραφών εμφανίστηκε μια πόλωση: άλλοι υποστήριξαν ότι η επανάσταση πλησίαζε, άλλοι ότι ήταν χρονικά μακριά. Η απαισιοδοξία ορισμένων οδήγησε στην αισιοδοξία των άλλων, όπως ακριβώς η δειλία εκείνου που το βάζει στα πόδια αυξάνει τη γενναϊότητα εκείνου που τον καταδιώκει. Οι εξτρεμιστές για να αποδείξουν τις κατηγορίες που αποδίδανε στους μετριοπαθείς περί ανικανότητας, ηττοπάθειας ή προδοσίας έπρεπε να αποδείξουν το δικό τους δυναμισμό. Στις

μεγάλες συγκεντρώσεις, όπου συμμετείχαν γύρω στα 100.000 άτομα, ειπώθηκε ότι ο ελευθεριακός κομμουνισμός ήταν ζήτημα χρόνου. Αν δεν πίστευε κάποιος στην άμεση υλοποίηση του ελευθεριακού κομμουνισμού, έδινε άμεσα λαβή για υποψίες».

Κάτω από το σκληρό φως των γεγονότων του Ιανουαρίου, η αποτυχία του Πεσotάνια να υποστηρίξει τις τακτικές της FAI και, μάλιστα, η ξεκάθαρη αντίθεσή του προς αυτές χαρακτηρίστηκε προδοσία. Ως συνέπεια των γεγονότων αυτών, αντικαταστάθηκε από το *faïsta* Μανουέλ Ρίβας στη γραμματεία της Εθνικής Επιτροπής και τελικά διαγράφηκε από το ίδιο το συνδικάτο του. Τον Απρίλιο του 1932, η αποχώρηση των συνδικάτων που επηρεάζονταν από τους *Treintistas* στην Ολομέλεια της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Καταλονίας στο Σαβαδέλ είχε ως αποτέλεσμα μια ξεκάθαρη διάσπαση που από την Καταλονία επεκτάθηκε στο Λεβάντε, στην Ανδαλουσία και στις Αστουρίες. Όπως έχουμε ήδη δει τα συνδικάτα που επηρεάζονταν από τους *Treintistas* δημιούργησαν τη δική τους συνομοσπονδία, *Los Sindicatos de Oposición*, με κέντρα στο Σαβαδέλ, στη Βαλένθια και στις Αστουρίες. Παρά την αντίθεσή τους προς τη FAI, τα *Sindicatos de Oposición* δεν ακολούθησαν την τροχιά του Πεσotάνια στη «συνδικαλιστική» πολιτική. Τα επόμενα χρόνια ενήργησαν κυρίως ως μια αντιπολιτευτική τάση στην περιφέρεια της CNT.

Η διάσπαση που ξεκίνησε από το Σαβαδέλ, αντί να μειώσει τον επαναστατικό πυρετό της FAI, φάνηκε να τον ανεβάζει καθώς απομακρύνθηκαν οι περιορισμοί που έθεταν οι μετριοπαθείς. Τον Ιανουάριο του 1933, σχεδόν ένα χρόνο μετά από τα γεγονότα στο Άλτο Γιοβρεγάτ, η FAI παρέσυρε τη CNT σε μια νέα επαναστατική περιπέτεια. Η νέα εξέγερση ξεκίνησε από μια απεργία των σιδηροδρομικών της FNIF (*Federación Nacional de la Industria Ferroviaria*: Εθνική Ομοσπονδία Βιομηχανίας Σιδηροδρόμων) που ελεγχόταν από τη CNT. Όμως η FNIF, διστακτική και οργανωτικά ασυντόνιστη, καθυστέρησε να ορίσει την ημερομηνία της απεργίας. Η FAI, ανυπομονώντας να ξεκινήσει την εξέγερση, άρχισε να χάνει την υπομονή της. Όσο για την ηγεσία της CNT απλώς αφέθηκε να

παρασυρθεί από τα γεγονότα. Όλες ουσιαστικά οι επαναστατικές πρωτοβουλίες εναποτέθηκαν στις ελεγχόμενες από τη FAI Επιτροπές Άμυνας, ένας ευφημισμός για την περίπλοκη δομή των επιτροπών που συνέθεταν τους Πυρήνες Άμυνας σε τοπικό, επαρχιακό και εθνικό επίπεδο, τους οποίους είχαν δημιουργήσει οι αναρχικές ομάδες δράσης κάτω από την ομπρέλα της CNT και της FAI προκειμένου να διεξάγουν στρατιωτικού τύπου επιχειρήσεις. Και πράγματι, μετά τη διάσπαση οι δεσμοί ανάμεσα στη CNT και τη FAI έγιναν τόσο στενοί μέσα στη συνομοσπονδία που ο γραμματέας της Εθνικής Επιτροπής της CNT Μανουέλ Ρίβας ήταν ταυτόχρονα και γραμματέας της Εθνικής Επιτροπής Άμυνας των *faístas*.

Όλο αυτό το διάστημα η αστυνομία ήταν πλήρως ενημερωμένη για τα σχέδια της FAI και είχε προετοιμαστεί σχολαστικά για να τα αντιμετωπίσει. Η εξέγερση ξεκίνησε στις 8 Ιανουαρίου με επιθέσεις των αναρχικών ομάδων δράσης και των Πυρήνων Άμυνας στους στρατώνες της Βαρκελώνης. Οι αναρχικοί προσδοκούσαν ότι θα τους υποστήριζαν τμήματα του στρατού, αλλά οι αρχές είχαν προβλέψει τις επιθέσεις και τις απέκρουσαν με αιματοχυσία και συλλήψεις. Στα εργατικά *barrios* και στα προάστια της Βαρκελώνης ξέσπασαν σοβαρές συγκρούσεις, αλλά ο αγώνας ήταν καταδικασμένος σε αποτυχία. Εξεγέρσεις ξέσπασαν στην Ταράσα, στη Σαρδανιόλα-Ριπόγιετ, στη Λέριδα, σε αρκετά *mueblos* της επαρχίας της Βαλένθιας και στην Ανδαλουσία. Όλες συντρίφτηκαν χωρίς δυσκολία. Στην Καταλονία συνελήφθησαν όλα σχεδόν τα ηγετικά στελέχη της FAI, μεταξύ άλλων ο Γκαρθία Ολιβέρ και τα περισσότερα μέλη της Επιτροπής Χερσονήσου της FAI. Η όλη υπόθεση ήταν εντελώς καταστροφική. Κάπως δικαιολογημένα η CNT αρνήθηκε κάθε συμμετοχή στην εξέγερση και κατηγόρησε ανεπιφύλακτα τη FAI για την καταστροφή. Ακόμα και ο παλιός αναρχικός Μπουενακάσα διαχώρισε σαφώς τον αναρχισμό από τις τακτικές της FAI, δηλώνοντας οργισμένα: «*El faísto* προκάλεσε τα γεγονότα της 8ης Ιανουαρίου στη Βαρκελώνη και όχι ο αναρχισμός». Σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από το αν κάποιος θεωρεί αξιόπιστο τον επαναστατικό

Fig. 1. The landscape of the coastal plain of the city of Baku, Azerbaijan. The white structure is the lighthouse. The photograph was taken from the top of the lighthouse.

The landscape of the coastal plain of the city of Baku, Azerbaijan, is characterized by a wide, flat expanse of land extending to the sea. The terrain is mostly level, with some minor variations in elevation. In the distance, a small, white, cylindrical structure, likely a lighthouse, stands prominently on the right side of the frame. The sky is clear, and the overall scene depicts a typical coastal plain environment. The photograph was taken from the top of the lighthouse, providing a high-angle view of the surrounding area.

τριάντα- εξοπλίστηκαν με ρόπαλα και τουφέκια και κατέλαβαν το χωριό. Από κει και πέρα, οι εκδοχές ποικίλλουν. Σύμφωνα με τον Μπρέναν, ο *Seisdedos* και η ομάδα του βάδισαν αφελώς προς το στρατώνα της Πολιτοφυλακής για να αναγγείλουν τα χαρμόσυνα νέα. Οι άνδρες της Πολιτοφυλακής, που μάλλον αιφνιδιαστήκαν παρά χάρηκαν μόλις είδαν την ομάδα των οπλισμένων χωρικών, αντάλλαξαν πυροβολισμούς με τον *Seisdedos* που άρχισε να τους πολιορκεί. Τελικά, ο *Seisdedos* και η ομάδα του βρέθηκαν από πολιορκητές πολιορκημένοι, όταν στρατεύματα, ακόμα και αεροπλάνα, επιτέθηκαν στο *ruebilo*, εξολοθρεύοντας σχεδόν τους πάντες.

Ο Πείρατς διηγείται μια διαφορετική εκδοχή. Όταν ο *Seisdedos* και η ομάδα του κήρυξαν τον *comunismo libertario* (κατά πάσα πιθανότητα στο χωριό), επικρατούσε «ηρεμία και τάξη μέχρι την άφιξη της αστυνομίας. Έφτασαν στο χωριό πυροβολώντας. Αρκετοί έπεσαν νεκροί στους δρόμους. Στη συνέχεια εισέβαλαν στα σπίτια και άρχισαν να βάζουν στη γραμμή όσους συλλαμβάνανε. Κάποια στιγμή έφτασαν σε μια καλύβα με στέγη από άχυρα και ξερά κλαριά. Χίμηξαν μέσα. Ακούγεται ένας πυροβολισμός και ένας στρατιώτης παραπαίει. Δεύτερος πυροβολισμός, πέφτει άλλος ένας στρατιώτης. Ένας ακόμα τραυματίζεται στην προσπάθειά του να ξεφύγει μέσα από την αυλή. Οι υπόλοιποι υποχωρούν. Ποιος είναι μέσα στο σπίτι; Ο γερο-Εξαδάχτυλος, ένας εξηντάρης με μια φάρα από παιδιά και εγγόνια. Ο γέρος δεν παραδίδεται. Οι υπόλοιποι δεν μπορούν να φύγουν χωρίς να τραυματιστούν. Οι Πολιτοφύλακες παίρνουν θέσεις και δέχονται ενισχύσεις. Χρησιμοποιούν πολυβόλα και χειροβομβίδες. Ο Εξαδάχτυλος δεν παραδίνεται. Δεν σπαταλάει τις σφαίρες του και ξέρει να τις χρησιμοποιεί σωστά. Δύο ακόμα Πολιτοφύλακες πέφτουν. Η μάχη κρατάει όλη νύχτα. Δύο από τα παιδιά ξεφεύγουν ενώ τη φυγή τους καλύπτει κάποιος που πεθαίνει διάτρητος από σφαίρες. Χαράζει και οι Πολιτοφύλακες θέλουν να τελειώνουν. Οι χειροβομβίδες αναπηδούν και γυρίζουν πίσω ή η ισχύς τους απορροφάται από τη μαλακή αχυροσκεπή. Οι σφαίρες αναχαιτίζονται από τους πέτρινους τοίχους. Κάποιος έχει μια ιδέα. Μαζεύουν κουρέλια και χούφτες από βαμβάκι, τα κάνουν μπάλες και τα περιχύνουν με βενζίνη.

Κόκκινες λάμπρες διαλύουν το σκοτάδι σαν μετεωρίτες. Η στέγη αρπάζει φωτιά και λαμπαδιάζει. Σύντομα η καλύβα τυλίγεται στις φλόγες. Τα πολυβόλα οσμίζονται αίμα. Κάποιος βγαίνει, ένα κοριτσάκι που καίγεται ζωντανό. Τα πολυβόλα κλωτσούν και ξερονούν μικρές φωτιές πυρπολώντας το έδαφος που μυρίζει καμένη σάρκα. Η καλύβα, σαν πελώρια νεκρική πυρά, σύντομα καταρρέει. Μια φοικτή κραυγή, ένα μείγμα από πόνο, οργή και σαρκασμό αντηχεί μέσα στη νύχτα. Και μετά η γαλήνια σιωπή από τα κάρβουνα. Όλα είχαν τελειώσει».

Η υπόθεση του Κάσας Βιέχας συντάραξε τη χώρα απ' άκρη σ' άκρη.*

Η εικόνα των βαριά οπλισμένων Πολιτοφυλάκων και των αποσπασμάτων ενός πρόσφατα διαμορφωμένου σώματος, των Φρουρών Εφόδου –που υποτίθεται ότι ήταν πρότυπα δημοκρατικής νομιμότητας– να δολοφονούν απρόκλητα απλούς, πάμφτωχους χωρικούς σε έναν κατάφωρα άνισο αγώνα ξεσήκωσε την αγανάκτηση όλων σχεδόν των στρωμάτων της ισπανικής κοινωνίας. Αρχικά η κυβέρνηση προσπάθησε να εμφανίσει το γεγονός σαν ένα απλό επεισόδιο στο μακροχρόνιο αγώνα της κατά των παράνομων αναρχικών, αλλά είχε ήδη διαδοθεί ότι οι Πολιτοφύλακες είχαν σταθεί ανελέητοι με τους αιχμαλώτους τους. Περίπου δεκατέσσερις εκτελέστηκαν εν ψυχρώ από μια διμοιρία Φρουρών Εφόδου με διοικητή το λοχαγό Ρόχας. Η δεξιά υποστήριξε ασμένως την αριστερά καταδικάζοντας το επεισόδιο στο Κάσας Βιέχας και η κυβέρνηση, στριμωγμένη, υποχρεώθηκε να διεξάγει έρευνες για την υπόθεση. Ο λοχαγός Ρόχας δι-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Η αφήγηση του Μπρέναν, μολονότι ανεπαρκής, φαίνεται αρκετά ακριβής σε ό,τι αφορά στην πρώτη φάση του γεγονότος. Η αφήγηση του Πειράτς είναι πιο λεπτομερής σε ό,τι αφορά στην τελευταία. Ένα από τα πιο τραγικά στοιχεία της ιστορίας, που δεν αναφέρει ούτε ο Μπρέναν ούτε ο Πειράτς, είναι το ότι τα μερικώς απανθρακωμένα πτώματα εκτέθηκαν δημόσια ως προειδοποίηση στους κατοίκους του χωριού. Σύμφωνα με τις περιγραφές στον τύπο, οι Φρουροί Εφόδου συγκέντρωσαν αθώους κατοίκους στο Κάσας Βιέχας και τους ανάγκασαν να πέσουν στην πυρά που κατέκαιε τον *Seisdedos* και την ομάδα του.

κάσθηκε και οι καταθέσεις του ενέπλεξαν το γενικό διευθυντή Ασφαλείας καθώς αναφέρθηκε σε μια σειρά από ύποπτες εντολές που οδηγούσαν άμεσα στον Αθάνια. Οι «άνωθεν» διαταγές προς τον Ρόχας, ένα ζήτημα που δεν εξετάστηκε ενδελεχώς, ήταν συγκεκριμένες: Κανένας τραυματίας ή αιχμάλωτος. Οι άνδρες των Φρουρών Εφόδου είχαν διαταγές να «ρίξουν στο ψαχνό».

Μολονότι η υπόθεση του Κάσας Βιέχας δεν ανέτρεψε από μόνη της το συνασπισμό του Αθάνια, αποκρυστάλλωσε όλες τις απογοητεύσεις, τις πικρίες και τις βαρβαρότητες που τελικά οδήγησαν την κυβέρνηση σε παραίτηση μετά από εννέα μήνες. Η φιλελεύθερη δημοκρατία, η οποία είχε ξεκινήσει με τόση λαμπρότητα και ενθουσιασμό πριν από λίγα μόλις χρόνια, είχε αφήσει τους πάντες ανικανοποίητους ακριβώς επειδή είχε ακολουθήσει το δρόμο της εύκολης λύσης – ένα δρόμο που, όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Μπρέναν, αποδείχτηκε ο δρόμος της μέγιστης δυσκολίας. Το δίλημμα της κυβέρνησης ήταν προφανές από την αρχή σχεδόν της πορείας της: βασίστηκε στις μεσαίες και στις εργατικές τάξεις για να διατηρήσει το προσωπείο της δημοκρατικής αρετής της, αλλά μπορούσε να κερδίσει την υποστήριξη της μιας τάξης μόνο αν έπαιρνε μέτρα σε βάρος της άλλης. Με το πέρασμα του χρόνου η Δημοκρατία, στην προσπάθειά της να χαράξει πορεία ανάμεσα τους, έχασε την υποστήριξη και των δύο τάξεων.

Ανικανοποίητες από το συνασπισμό του Αθάνια, οι ισπανικές μεσαίες τάξεις μετακινήθηκαν ραγδαία προς τα δεξιά, ελπίζοντας στην οριστική καταστολή της αναρχικής βίας και των εργατικών αναταραχών. Αν θέλουμε να ερμηνεύσουμε αυτό το γεγονός με ωμούς οικονομικούς όρους, σημαίνει ότι η ισπανική αστική και μικροαστική τάξη, έχοντας θυματοποιηθεί από την παγκόσμια οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930, έβλεπε τη μοναδική της ελπίδα για οικονομική ανάκαμψη σε ένα πειθαρχημένο, κόσμιο και υπάκουο προλεταριάτο, που οι οικονομικές απαιτήσεις του θα ήταν μετρημένες και δεν θα επέβαλλαν περιορισμούς στα κέρδη. Ο Αθάνια προσπάθησε να αποδείξει στην αστική τάξη ότι η συνεργασία

της εργατικής τάξης μπορούσε να επιτευχθεί μέσω πολιτικών, θρησκευτικών και στοιχειωδών οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Τελικά, παρά την υποστήριξη των σοσιαλιστών, το «New Deal» του για την Ισπανία απέτυχε παταγωδώς και οι μεσαίες τάξεις στράφηκαν σε κόμματα τα οποία ευαγγελίζονταν μια σθεναρή κυβέρνηση που θα μπορούσε να προστατέψει την περιουσία και να παράσχει ασφάλεια στις ιδιοκτήτριες τάξεις.

Είναι πιθανόν ότι και ο ίδιος ο Αθάνια είχε ενστερνιστεί αυτή ακριβώς την άκαμπτη οπτική κατά τους τελευταίους μήνες της θητείας του. Όπως υπογραμμίζει ο Γκάμπριελ Τζάκσον, «εμπιστεύτηκε στο ημερολόγιό του ότι οι βουλευτές τριών διαφορετικών κομμάτων είχαν προτείνει μια δικτατορία ως τη μόνη λύση απέναντι στις συνεχιζόμενες αναρχικές εξεγέρσεις και ότι φίλοι όπως και εχθροί της Δημοκρατίας συμφωνούσαν ότι τα πράγματα δεν μπορούσαν να συνεχίσουν επ' άπειρον κατ' αυτόν τον τρόπο». Θα μπορούσε μάλιστα να υποψιαστεί κάποιος ότι οι σοσιαλιστές γραφειοκράτες, τους οποίους ο Αθάνια θεωρούσε ως τους βασικότερους στυλοβάτες της φιλελεύθερης δημοκρατίας, θα μπορούσαν να προσαρμοστούν σε μια τέτοια δικτατορία καθώς είχαν αποδειχτεί εξαιρετικά ευέλικτοι υπό το καθεστώς του Πρίμο δε Ριβέρα. Εντούτοις, οι ίδιες οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις που ωθούσαν τις ισπανικές μεσαίες τάξεις προς τα δεξιά, ωθούσαν παράλληλα τα απλά μέλη των σοσιαλιστών προς τα αριστερά. Αυτό το γεγονός ήταν ιδιαίτερα καθοριστικό. Κάτω από την πίεση της μαχητικότητας των αναρχικών, των πρόσφατα κινητοποιημένων αγροτικών μαζών και της υποβόσκουσας οικονομικής αστάθειας ακόμα και δοκιμασμένοι ρεφορμιστές, όπως ο Λάργο Καμπαγιέρο, άρχισαν να στρέφονται προς τα αριστερά για να διατηρήσουν, αν μη τι άλλο, την επιρροή τους στα ίδια τους τα κόμματα. Απέναντι σε αυτή την αναπτυσσόμενη ριζοσπαστική συσπείρωση, ο συνασπισμός του Αθάνια αποτελούσε έναν αξιολύπητο αναχρονισμό, απομεινάρι μιας πιο ρομαντικής εποχής που η κοινωνική αρμονία φαινόταν πιο επιθυμητή από τον ταξικό πόλεμο.

Τέλος, η πιο έκδηλη αδυναμία του συνασπισμού του Αθάνια ήταν η ανικανότητά του να επιλύσει το χρόνιο αγροτικό πρόβλημα της Ισπανίας. Με την εμμονή στη νομιμότητα και τη σύνεση, η *geraπto* προχωρούσε αργά, σαν σαλιγκάρι. Το Κάσας Βιέχας συνόψισε εκείνο που κάθε δημοκράτης γνώριζε πολύ καλά: η χερσόνησος βρισκόταν στα πρόθυρα ενός αγροτικού πολέμου. Εκείνο που είχε αιφνιδιάσει τη χώρα εξίσου έντονα με τις ωμότητες των Φρουρών Εφόδου ήταν η απόγνωση των χωρικών. Εξίσου εντυπωσιακές με τις φωτογραφίες των διάσπαρτων πτωμάτων που δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες ήταν και οι αποδείξεις της δυστυχίας που είχε οδηγήσει αυτούς του χωρικούς να θυσιάσουν τη ζωή τους σε έναν τόσο άνισο και ανέλπιδο αγώνα. Στο Κάσας Βιέχας ο συνασπισμός Αθάνια απέδειξε ότι δεν μπορούσε να αποκαταστήσει την τάξη χωρίς βαρβαρότητα, αλλά ούτε να αποδεχτεί τη βαρβαρότητα ως μέσο για την αποκατάσταση της τάξης. Επιβάλλοντας υπέρμετρη καταστολή στα εξεγερμένα χωριά, κατέρρευε ενώπιον μιας χώρας που βρισκόταν στο χείλος της επανάστασης.

Οι ισπανοί αναρχικοί, από την πλευρά τους, δεν εξέθεσαν απλώς με δραματικό τρόπο τα τρωτά σημεία του συνασπισμού Αθάνια στο Κάσας Βιέχας. Συνέχισαν να πιέζουν τη Δημοκρατία διαμέσου πιο συμβατικών μεθόδων. Μολονότι μετά τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1932 η CNT είχε κηρυχθεί παράνομη οργάνωση, την άνοιξη του 1933 η συνομοσπονδία είχε ανακτήσει αρκετή δύναμη για να εξαπολύσει ένα από τα μεγαλύτερα και πιο μαζικά απεργιακά κύματα στα χρονικά της. Η Ολομέλεια των Περιφερειακών Συνομοσπονδιών που συνεδρίασε στη Μαδρίτη από τα τέλη Ιανουαρίου ως τις αρχές Φεβρουαρίου αποφάσισε να κηρύξει γενική απεργία απαιτώντας αμνηστία για τους φυλακισμένους και ελεύθερη λειτουργία των κλειστών και παρανόμων συνδικάτων και εντύπων, εκφράζοντας παράλληλα την αντίθεση στην υποχρεωτική διαιτησία των εργατικών διαφορών. Έχει μεγάλη σημασία να τονίσουμε ότι, σε μεγάλο βαθμό, εκείνο που με τόση ευκολία περιγράφηκε σαν «τυχοδιωκτισμός» της FAI και της CNT ήταν στην πραγματικότητα

ένας αγώνας επιβίωσης απέναντι στην ευνοϊκή μεταχείριση που είχαν οι σοσιαλιστές από τη Δημοκρατία.

Η UGT, που υποστηριζόταν ανοιχτά από σοσιαλιστές υπουργούς, δημόσιους υπαλλήλους και τις επιτροπές διαιτησίας, είχε αποκτήσει σοβαρά ερείσματα σε περιοχές παραδοσιακά αναρχοσυνδικαλιστικές. Η μόνη επιλογή που είχε η CNT ήταν να ξεσκεπάσει τους σοσιαλιστές, όχι μόνο τους *Treintistas*, ως ρεφορμιστές, μια αποστολή που είχε αναλάβει σε μεγάλο βαθμό η πολύ δυσφημισμένη FAI. Η δημοτικότητα που απολάμβανε η FAI στις γραμμές των πιο μαχητικών *cenetistas* στις αρχές της δεκαετίας του 1930 δεν ήταν απλώς προϊόν της κοινωνικής και οικονομικής αστάθειας της Ισπανίας, αλλά προερχόταν κυρίως από την προθυμία της FAI να αναλάβει πολλά από τα επικίνδυνα και άχαρα καθήκοντα τα οποία οι μετρημένοι ηγέτες της CNT ήταν απρόθυμοι να φέρουν εις πέρας για λογαριασμό των συνδικάτων τους. Παρόλο που πολλές από τις τακτικές που ακολουθούσε η FAI ήταν σίγουρα εσφαλμένες, οι ηγέτες της CNT –και πολλοί σύγχρονοι ιστορικοί του ισπανικού αναρχισμού– έβλαψαν πολύ περισσότερο τη FAI απ' όσο ο «τυχοδιωκτισμός» των *faístas* τη CNT.

Τώρα, οι απεργίες της CNT σάφωσαν ολόκληρη την Καταλονία. Στα μέσα Απριλίου, οι εργάτες των ορυχείων ποτάσας ξεκίνησαν απεργία στην Καρδόνα και μερικές μέρες αργότερα τους ακολούθησαν οι οικοδόμοι της Βαρκελώνης. Λίγο αργότερα κατέβηκαν σε απεργία οι λιμενεργάτες. Πριν το τέλος της άνοιξης, η πόλη και τελικά ολόκληρη η χώρα σειόταν από μια γενική απεργία που είχαν κηρύξει όλα σχεδόν τα συνδικάτα της CNT. Ταυτόχρονα με τις απεργίες, η CNT εξαπέλυσε μια εκτεταμένη εκστρατεία για την απελευθέρωση των φυλακισμένων αγωνιστών της CNT-FAI, ο αριθμός των οποίων ανερχόταν πλέον στις 9.000. Η εκστρατεία σημάδεύτηκε από μεγάλα συλλαλητήρια και διαδηλώσεις. Το Σεπτέμβριο το κίνημα αυτό κορυφώθηκε με ένα μαζικότατο συλλαλητήριο στην τεράστια αρένα ταυρομαχιών της Βαρκελώνης όπου συμμετείχαν 60.000 *cenetistas*. Η λέξη «αμνηστία» εμφανίστηκε

παντού – σε αφίσες, σε επικεφαλίδες των εντύπων της CNT-FAI και σε πανό που κρατούσαν οι διαδηλωτές: παρ' όλα αυτά μέχρι τις τελευταίες ημέρες του συνασπισμού Αθάνια δεν ανακοινώθηκε καμία αμνηστία. Μολονότι δεν υπήρχαν αμφιβολίες ότι η δεξιά θα κέρδιζε τις επερχόμενες εκλογές, ο Αθάνια στάθηκε αρκετά εκδικητικός και παρέδωσε έναν τεράστιο αριθμό φυλακισμένων αναρχοσυνδικαλιστών στους αντιδραστικούς αντιπάλους του.

Τελικά, πιο αποτελεσματική και από τις απεργίες υπήρξε η εκστρατεία με τίτλο «*No Votar*»* που εξαπέλυσε η συνομοσπονδία καθώς πλησίαζαν οι εκλογές του Νοεμβρίου. Από τα τυπογραφεία, τα *centros obreros* και τα γραφεία των συνδικάτων της, η CNT με την πρόθυμη βοήθεια της FAI ξεκίνησε μια αντιεκλογική εκστρατεία που ήταν πρωτοφανής στα χρονικά των δύο οργανώσεων. Στις 5 Νοεμβρίου, σε ένα τεράστιο αντιεκλογικό συλλαλητήριο στην αρένα της Βαρκελώνης, όπου συμμετείχαν 75.000 εργάτες, ο Ντουρούτι βροντοφώναξε: «Εργάτες, σεις που ψηφίσατε χτες χωρίς να αναλογιστείτε τις συνέπειες: αν σας έλεγαν ότι η Δημοκρατία θα φυλάκιζε 9.000 εργάτες, θα είχατε ψηφίσει!» Εκείνη τη χρονική στιγμή η ερώτηση ήταν πλέον ρητορική. Το πλήθος βρυχήθηκε ένα συγκλονιστικό: «Όχι!».

Η συγκέντρωση ήταν απλώς το αποκορύφωμα μικρότερων συλλαλητηρίων που για μήνες διεξάγονταν σε κάθε πόλη, κωμόπολη και *rueblo* που ήταν στα όρια της επιρροής της CNT. Συμβόλιζε την κορύφωση μιας εκστρατείας με αφίσες και έντυπα που ως ουσιαστικό μήνυμα εκτός από την «αμνηστία» είχαν το «*No Votar*». Οι σοσιαλιστές, που είχαν πλέον στραφεί κατά του Αθάνια και είχαν αποφασίσει να ξεκινήσουν τη δική τους, ανεξάρτητη, προεκλογική εκστρατεία, απέτυχαν παταγωδώς στις προσπάθειές τους να κερδίσουν ψήφους από τους αναρχοσυνδικαλιστές. Οι προειδοποιήσεις ότι μια νίκη της δεξιάς θα είχε ως επακόλουθο ένα φασιστικό καθεστώς, προκάλεσαν μια χαρακτηριστική (και, μέχρι σήμερα, σαγηνευτικά

* Σ.τ.Μ. Αποχή. Ισπανικά.

αφελή) απάντηση: ο φασισμός τουλάχιστον θα υποχρεώσει το προλεταριάτο να επαναστατήσει ενώ μια νίκη των ρεφορμιστών απλώς θα οδηγήσει σε μια σταδιακή αλλά τελικά πιο υπονομευτική καταστολή. Στην πραγματικότητα, η νίκη της δεξιάς ήταν πλέον σίγουρη όχι μόνο εξαιτίας της έλλειψης δημοτικότητας του Αθάνια, αλλά και εξαιτίας της θυελλώδους αντιεκλογικής εκστρατείας των αναρχο-συνδικαλιστών. Σε μια ολομέλεια της FAI που συνεδρίασε στη Μαδρίτη τις τελευταίες ημέρες του Οκτωβρίου, οι αντιπρόσωποι πίεσαν για την προετοιμασία μιας εξέγερσης μετά τις εκλογές. Η Επιτροπή Χερσονήσου προειδοποίησε ότι «Αν η» αντιεκλογική «εκστρατεία αποφέρει έμπρακτα αποτελέσματα, η FAI θα πρέπει να ριχτεί στον αγώνα που θα ακολουθήσει μετά από μια νίκη της δεξιάς». Συνεπώς, οι αντιπρόσωποι στην ολομέλεια αποφάσισαν ότι «η ώθηση όλου του μάχιμου ανθρώπινου δυναμικού μας προς την Κοινωνική Επανάσταση οφείλει να είναι η απάντησή μας σε κάθε ενδεχόμενο αντιδραστικό ξέσπασμα». Την ίδια περίπου εποχή, παρόμοια απόφαση υιοθέτησε και η Ολομέλεια των Περιφερειακών Συνομοσπονδιών της CNT που επίσης συνεδρίασε στη Μαδρίτη: «Αν οι φασιστικές τάσεις επικρατήσουν στις εκλογές και για τον άλφα ή βήτα λόγο ο λαός ξεσηκωθεί, η CNT αναλαμβάνει την ευθύνη να προωθήσει αυτή τη λαϊκή επιθυμία προκειμένου να σφυρηλατήσει το στόχο της για τον ελευθεριακό κομμουνισμό».

Ο Δρόμος προς την Επανάσταση

El Bienio Negro

Οι κοινοβουλευτικές εκλογές της 19ης Νοεμβρίου 1933 είχαν ως αποτέλεσμα ένα συντριπτικό θρίαμβο της δεξιάς και εισήγαγαν μια διετία που το ισπανικό εργατικό κίνημα θα αποκαλούσε *el bienio negro* – η μαύρη διετία. Ωστόσο, παρά το σκληρό χαρακτηρισμό της, η περίοδος σε γενικές γραμμές δεν δικαίωσε τις φοβερές προβλέψεις του εργατικού κινήματος. Νέες φασιστικές ομάδες όπως οι JONS (*Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista*: Εθνικές Συνδικαλιστικές Επιτροπές Επίθεσης) και η Φάλαγγα, της οποίας ηγείτο ο Χοσέ Αντόνιο Πρίμο δε Ριβέρα, ο χαρισματικός γιος του δικτάτορα, είχαν υποστηρίξει τη δεξιά. Της είχαν εξασφαλίσει κτηνώδη βία και τραμπουκισμούς στους δρόμους σε τέτοια κλίμακα που πολλοί φοβόντουσαν ότι η Ισπανία ακολουθούσε τον ίδιο δρόμο που μόλις είχε οδηγήσει στην εξουσία τους γερμανούς ναζί. Ωστόσο, η Φάλαγγα, ακόμα και όταν απορρόφησε τις φασιστικές JONS, μόλις και μετά βίας αριθμούσε 3.000 μέλη. Παρά τις κολακείες των αντιδραστικών φοιτητών των πανεπιστημίων και των γόνων των αριστοκρατών, ο νεαρός Πρίμο δε Ριβέρα ασκούσε ελάχιστη επιρροή σε ευρύτερα στρώματα του ισπανικού πληθυσμού.

Οι πραγματικοί νικητές του Νοεμβρίου ήταν στην πλειοψηφία τους άβουλοι συνασπισμοί του κέντρου και της δεξιάς και, κυρίως, οι οπορτουниστές ριζοσπάστες του Αλεχάνδρο Λερού και η CEDA (*Confederación Española de Derechos Autónomos*: Ισπανική Συνομοσπονδία Αυτόνομων Δεξιών) του Χοσέ Μαρία Χιλ Ρόμπλες, ένας

συνασπισμός καθολικών και φιλομοναρχικών ομάδων που αναμασούσαν αντιδραστικές κοινοτοπίες όπως «Θρησκεία», «Οικογένεια», «Πατρίδα», «Εργασία», «Τάξη» και «Ιδιοκτησία» ενάντια στο κοσμικό κράτος, τις εργατικές «αναταραχές» και την «αναρχία». Η CEDA, που κέρδισε 110 έδρες, έγινε το μεγαλύτερο κόμμα στα Κόρτες και ακολουθούσαν οι ριζοσπάστες που κατέλαβαν 100 έδρες. Ο συνασπισμός του Χιλ Ρόμπλες υποστηρίχτηκε κυρίως από τους βιομηχάνους, τους γαιοκτήμονες, τους καρλίστες αγρότες, τους κληρικούς και τους πιστούς καθολικούς, ένας μεγάλος αριθμός των οποίων αποτελείτο από γυναίκες που μόλις είχαν αποκτήσει δικαίωμα ψήφου και το είχαν ασκήσει σύμφωνα με τις υποδείξεις των ιερέων στις ενορίες τους. Το Ριζοσπαστικό Κόμμα συγκέντρωσε τις περισσότερες ψήφους του από τις αντισοσιαλιστικές μεσαίες τάξεις των πόλεων. Τα μεγαλύτερα κοινοβουλευτικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν η CEDA και οι ριζοσπάστες ήταν, κατά πρώτο λόγο, η ανάγκη να καθησυχάσουν τους φόβους των προβληματισμένων φιλελευθέρων που, ενώ στρέφονταν προς τα δεξιά, αντιμετώπιζαν με μεγάλη καχυποψία τις σχέσεις του Χιλ Ρόμπλες με τους αντιδραστικούς και τους στρατιωτικούς και κατά δεύτερο λόγο και ίσως πιο σημαντικό να συμβιβάσουν τους φανατικούς καθολικούς της CEDA με τους παραδοσιακά αντικληρικαλιστές ριζοσπάστες.

Το νέο καθεστώς ξεκίνησε προσπαθώντας να κρατήσει τον Χιλ Ρόμπλες στο παρασκήνιο και να προωθήσει ως πρωθυπουργό τον Λερού. Ο τελευταίος, ένας γνήσιος τυχοδιώκτης, άλλαξε τη δημαγωγία του με απίστευτη ευκολία. Ο αντικληρικαλιστής του χθες έγινε τώρα προστάτης της εκκλησίας. Σε σχετικά σύντομο διάστημα, η κυβέρνηση Λερού αποκατέστησε σε μεγάλο βαθμό τους μισθούς των κληρικών που είχαν καταργηθεί από τα Συντακτικά Κόρτες του Αθάνια, επιστρέφοντας παράλληλα ένα σημαντικό μέρος από την εκκλησιαστική περιουσία που είχαν δημεύσει τα Κόρτες. Τα σχολεία της εκκλησίας άνοιξαν ξανά και κάθε νομοθεσία σε βάρος του κλήρου είτε ακυρώθηκε άμεσα είτε απλώς αγνοήθηκε.

Έχοντας αποκαταστήσει τις σχέσεις της με την εκκλησία, η νέα

κυβέρνηση εξαπέλυσε μια παράλογη επίθεση κατά της στοιχειώδους κοινωνικής νομοθεσίας που είχαν θεσπίσει τα Συντακτικά Κόρτες. Η ούτως ή άλλως περιορισμένη αγροτική μεταρρύθμιση σταμάτησε εντελώς. Πρόεδροι φιλικά διακείμενοι προς τους βιομηχάνους αντικατέστησαν τους φιλεργατικούς ή για την ακρίβεια τους φιλοσοσιαλιστές που είχε διορίσει ο Λάργκο Καμπαγιέρο. Οι αυξήσεις των αγροτικών μισθών που είχαν πραγματοποιηθεί επί συνασπισμού Αθάνια μειώθηκαν κατά 40%-50% και η δύναμη της Πολιτοφυλακής αυξήθηκε κατά χίλιους άνδρες, μια προειδοποίηση προς τους αγρότες και τους εργάτες ότι κάθε αντίσταση ήταν μάταιη. Η κυβέρνηση, μάλιστα, προσπάθησε να επαναφέρει τη θανατική ποινή αλλά οι προσπάθειές της ματαιώθηκαν από τα Κόρτες.

Παρά την αναληγσία του, το πρόγραμμα του Λερού απέτυχε οικτρά. Όπως ο συνασπισμός Αθάνια, η νέα κυβέρνηση άφησε ανικανοποίητους τους δεξιούς και χρησίμευσε μόνο για να ενισχύσει το αγωνιστικό πνεύμα της αριστεράς. Ο Λερού ενεπλάκη σε έντονες φιλονικίες στην προσπάθειά του να χορηγήσει αμνηστία στους στρατιωτικούς συνωμότες του Σανχούρχο που είχαν στασιάσει πριν από κάποιο καιρό στη Σεβίλη. Αντικαταστάθηκε από έναν άλλο ριζοσπάστη, τον Ρικάρδο Σάμπερ, ο οποίος με τη σειρά του είχε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του βασιλικού και καταλανικού εθνικισμού, των λαθραίων όπλων που εισέρεαν σε μεγάλες ποσότητες στη χώρα, καταλήγοντας τόσο στα χέρια της αριστεράς όσο και της δεξιάς (ακόμα και ο παλιός σοσιαλιστής της δεξιάς πτέρυγας, ο Ινταλέθιο Πριέτο, είχε αναμειχθεί σε λαθρεμπόριο όπλων στις Αστουρίες), των ένοπλων συρράξεων μεταξύ φαλαγγιτών, σοσιαλιστών και αναρχικών και, τέλος, τις απειλές της CEDA να αποσύρει την ψήφο εμπιστοσύνης από τη ριζοσπαστική κυβέρνηση, αν δεν της εξασφάλιζε υπουργικούς θώκους.

Ανεξάρτητα από το αν τα κόμματα της δεξιάς και του κέντρου θα μπορούσαν να κερδίσουν από μόνα τους τις εκλογές του Νοεμβρίου, ένα πράγμα είναι βέβαιο: η αντιεκλογική εκστρατεία των αναρχοσυνδικαλιστών είχε συμβάλει καθοριστικά στην έκταση της νίκης

τους. Η προπαγάνδα της CNT και της FAI υπέρ της αποχής είχε διεξαχθεί με βασικό σύνθημα: «*Frente a las urnas, la revolución social*» – «Πριν από τις κάλπες, η κοινωνική επανάσταση». Έχοντας προωθήσει την επανάσταση ως εναλλακτική λύση σε σχέση με τις κοινοβουλευτικές μεταρρυθμίσεις, οι αναρχοσυνδικαλιστές έπρεπε πλέον να τηρήσουν την υπόσχεσή τους. Ήταν όμως σε θέση να το κάνουν; Οι εξεγέρσεις του Ιανουαρίου το 1932 και το 1933 είχαν ως τίμημα χιλιάδες φυλακισμένους αγωνιστές, εξάντληση των οικονομικών πόρων και πτώση του ηθικού. Στην Ολομέλεια των Περιφερειακών Συνομοσπονδιών που διεξήχθη τον Οκτώβριο, οι περισσότεροι αντιπρόσωποι αντιτάχτηκαν σε μια εξέγερση «αλλά όχι ανοιχτά», όπως ανέφερε ο Α. Μ. Λένινγκ. Μόνο μερικοί αντιπρόσωποι, κυρίως οι Αραγονέζοι, άσκησαν πιέσεις για εξέγερση. Οι υπόλοιπες αντιπροσωπείες απλώς υποσχέθηκαν να προσφέρουν κάθε δυνατή βοήθεια. Αυτή η έλλειψη ενθουσιασμού υπήρξε δυσοίωνα. Η αίσθηση της αποτυχίας μεγάλωνε προτού καλά καλά ξεσπάσει η εξέγερση· δεδομένου ότι απουσίαζε κάθε αίσθηση τακτικής, συγχρονισμού και μέσων, η ρητορική υποκαθιστούσε ακόμα και την παραμικρή πιθανότητα για επιτυχία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γκαρθία Ολιβέρ, που είχε συμβάλλει ιδιαίτερα στην οργάνωση προηγούμενων εξεγέρσεων της FAI, ήρθε για πρώτη φορά σε ανοιχτή ρήξη με τον Ντουρούτι, χαρακτηρίζοντας την εξέγερση παράλογη.

Η εξέγερση είχε προγραμματιστεί για τις 8 Δεκεμβρίου 1933, την πρώτη ημέρα λειτουργίας των νέων Κόρτες. Στη Βαρκελώνη ξεκίνησε με μια θεαματική απόδραση από τη φυλακή κατά την οποία πολλοί αγωνιστές, που είχαν φυλακισθεί για τη συμμετοχή τους στα γεγονότα της Ταράσα, έσκαψαν τούνελ προς την ελευθερία. Η κυβέρνηση, έχοντας πληροφορηθεί τα σχέδια των αναρχοσυνδικαλιστών, απέτρεψε τις απεργίες κηρύσσοντας κατάσταση έκτακτης ανάγκης, συλλαμβάνοντας ηγετικά στελέχη της CNT και της FAI, επιβάλλοντας λογοκρισία στον τύπο και κλείνοντας τα συνδικάτα. Παρόμοια μέτρα λήφθηκαν στη Μαδρίτη και σε άλλα πιθανά κέντρα εξέγερσης. Στη Βαλένθια, όπου τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης

Солдаты в форме в 1941 году. Фото: А. С. Соловьев. Архив: ЦАМО.

Война началась 22 июня 1941 года. В этот день немецкие войскары вторглись в Советский Союз. Советские солдаты и офицеры мужественно сражались с врагом. Многие из них погибли. Но они оставили после себя героические подвиги. Их имена навсегда останутся в сердцах народа. В память о них мы и вспоминаем сегодня. Их подвиги вдохновляют нас на новые свершения. Мы должны помнить о тех, кто защитил нашу Родину. Мы должны чтить их память. Мы должны учиться на их примере. Мы должны быть такими же смелыми и мужественными. Мы должны быть такими же преданными своей Родине. Мы должны быть такими же стойкими и выносливыми. Мы должны быть такими же добрыми и отзывчивыми. Мы должны быть такими же честными и справедливыми. Мы должны быть такими же смелыми и мужественными. Мы должны быть такими же преданными своей Родине. Мы должны быть такими же стойкими и выносливыми. Мы должны быть такими же добрыми и отзывчивыми. Мы должны быть такими же честными и справедливыми.

Ακολουθώντας τα πρότυπα των προηγούμενων εξεγέρσεων, πολλά χωριά κήρυξαν τον ελευθεριακό κομμουνισμό και ίσως οι πιο σκληρές μάχες να διεξήχθησαν ανάμεσα στους εργάτες των αμπελώνων της Ριόχα και στις αρχές. Μέσα σε τέσσερις μέρες συντρίφτηκε ολόκληρο το επαναστατικό κίνημα. Η πιο φωτεινή παρέκκλιση από το πρότυπο των ανοργάνωτων εξεγέρσεων που ακολουθούσαν οι *faístas* με τις σποραδικές συγκρούσεις, τις βραχύβιες τοπικές νίκες και, τελικά, το γρήγορο θρίαμβο του στρατού ήταν η Βιγιανουέβα δε Σερένα, όπου μια ομάδα στρατιωτών με επικεφαλής κάποιον λοχία Σοπένα ενώθηκε με τους εξεγερμένους. Κατά τα άλλα, συνελήφθησαν χιλιάδες αναρχοσυνδικαλιστές αγωνιστές, τα έντυπά τους απαγορεύτηκαν και τα συνδικάτα τους έκλεισαν.

Σύμφωνα με τον Μπρέναν, «το αξιοσημείωτο σε αυτή την εξέγερση ήταν ότι για πρώτη φορά στην Ισπανία δόθηκαν σαφείς οδηγίες για μια κοινωνική επανάσταση. Βιοτεχνίες και εργοστάσια κατελήφθησαν από τους εργάτες και οργανώθηκαν εργοστασιακές επιτροπές. Παράλληλα οργανώθηκαν επιτροπές για τη διανομή τροφίμων, για τις μεταφορές και όλα τα απαραίτητα σύμφωνα με την τακτική δράσης που είχε χαράξει ο Κροπότκιν. Η εξέγερση θεωρήθηκε πρόβα για την επερχόμενη επανάσταση, αν όχι ως η ουσιαστική της έναρξη». Μπορεί να είναι κι έτσι. Προσωπικά, ωστόσο, δεν βρίσκω τίποτε το ασυνήθιστο γύρω από την εξέγερση του Δεκεμβρίου σε σύγκριση με τις προηγούμενες. Στις εξεγέρσεις που είχαν προηγηθεί, και όπου αυτό ήταν εφικτό, είχαν γίνει καταλήψεις κτιρίων που είχαν συμβολική σημασία για τους εργάτες και τους αγρότες, είχαν δημιουργηθεί επιτροπές εργατικού και αγροτικού ελέγχου, ελευθεριακά συστήματα διαχείρισης και διανομής – με λίγα λόγια, είχε δημιουργηθεί μια κοινωνία σε μικρογραφία «σύμφωνα με την τακτική δράσης που είχε χαράξει ο Κροπότκιν». Στην πραγματικότητα, το πιο εντυπωσιακό στην εξέγερση του Δεκεμβρίου είναι το ότι περιορίστηκε αποκλειστικά στην Αραγονία, ότι ήταν εμφανής η έλλειψη ενθουσιασμού και η αντίθεση που συνάντησε από ορκισμένους ακτιβιστές όπως ο Γκαρθία Ολιβέρ.

Σε κάθε περίπτωση, η εξέγερση του Δεκεμβρίου σήμανε το τέλος του «κύκλου των εξεγέρσεων» υπό την καθοδήγηση των αναρχικών. Ο ίδιος ο Αθάνια ουσιαστικά παραδέχτηκε ότι οι εξεγέρσεις αυτές συνέβαλαν στην πτώση του. Η εκστρατεία υπέρ της εκλογικής αποχής είχε συμβάλει επίσης στη νίκη των ριζοσπαστών και της CEDA. Καλώς ή κακώς, ο αναρχοσυνδικαλισμός είχε αποδείξει ότι ήταν η δύναμη που αύξανε την πόλωση, την εργατική αναταραχή και την κοινωνική ανισοροπία στην Ισπανία. Το να καταδικάσουμε τους αναρχικούς επειδή δημιουργούσαν «αναρχία» είναι απλώς ανόητο. Για τους ιδεολόγους αναρχικούς θα ήταν ασύμβατο με τα πιστεύω τους το να μην υποθάψουν τον αναβρασμό, τις επαναστατικές αναταραχές και, τελικά, την κοινωνική επανάσταση. Μπορεί κανείς να ειρωνευτεί τις τακτικές τους, την αφέλεια και την απερισκεψία τους αλλά, περισσότερο από κάθε άλλη διακριτή δύναμη στην Ισπανία, εκείνοι θρυμμάτισαν τη βιτρίνα του φιλελευθερισμού και έστρωσαν το δρόμο για μια ιστορική αντιπαράθεση ανάμεσα στις μεγάλες αντίπαλες κοινωνικές τάξεις της χερσονήσου.

Όσο για την εξέγερση του Δεκεμβρίου, που απέχει πολύ από το να χαρακτηριστεί «πρόβα για την επερχόμενη επανάσταση», υπήρξε η πιο καταστροφική άσκηση ματαιότητας στην οποία επιδόθηκαν ποτέ η CNT και η FAI. Και, μάλιστα, υπέσκαψε σε μεγάλο βαθμό τη μαχητική ικανότητα των δύο οργανώσεων. Μπορεί το παράδειγμα της εξέγερσης να υποδαύλιζε το αγωνιστικό πνεύμα των ανερχόμενων αριστερών ομάδων του Σοσιαλιστικού Κόμματος, αλλά, πέρα από τις απεργιακές κινητοποιήσεις και την τρομοκρατία εξάντλησε ολοκληρωτικά το κίνημα. Από κει και πέρα, οι ισπανοί αναρχικοί θα απασχολούνταν κυρίως με την ανασυγκρότηση των δυνάμεών τους και την ενοποίηση των γραμμών τους. Η πρωτοβουλία για την επαναστατική δράση θα περνούσε στη σοσιαλιστική αριστερά, ιδίως στους μεταλλωρύχους των Αστουριών και στους αγρότες του νότου που είχαν προσχωρήσει πρόσφατα στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο. Η μεγάλη Οκτωβριανή Εξέγερση στις περιοχές των μεταλλείων των Αστουριών πλησίαζε – και μαζί μ' αυτήν

και η πραγματική «πρόβα για την επερχόμενη επανάσταση». Αλλά σε αυτή την «πρόβα» οι οργανώσεις της UGT αλλά και της CNT δεν έπαιξαν σημαντικό ρόλο. Απεναντίας, οι εργάτες ήταν οι βασικές πηγές της επαναστατικής πρωτοβουλίας. Από αυτή την άποψη, οι εργάτες συμπεριφέρθηκαν σαν αναρχικοί παρόλο που σύμφωνα με τα λεγόμενά τους ήταν σοσιαλιστές.

Οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι παρά τις συλλήψεις, τις απώλειες και την αποδιοργάνωση των δύο προηγούμενων χρόνων, η CNT και η FAI παρέμεναν άθικτες. Ακόμα και η Σαραγόσα, που είχε υποστεί τις σοβαρότερες απώλειες κατά την εξέγερση του Δεκεμβρίου, δεν είχε χάσει τον περίφημο ζήλο και την αγωνιστικότητά της. Τον Απρίλιο, μια από τις πλέον ασυνήθιστες γενικές απεργίες που ξέσπασαν στη θυελλώδη ιστορία του ισπανικού εργατικού κινήματος παρέλυσε την αραγονέζικη πόλη – μια απεργία που διήρκεσε σχεδόν πέντε εβδομάδες και έλαβε ηρωικές διαστάσεις χάρη στο πνεύμα αυτοθυσίας, αλληλεγγύης και θάρρους που καλλιέργησε. Αφορμή για το ξεκίνημα της απεργίας ήταν πράξεις αστυνομικής βαρβαρότητας που ακολούθησαν την έκρηξη βόμβας μπροστά από το αρχηγείο της αστυνομίας. Η διήμερη απεργία διαμαρτυρίας, που ακολούθησε ως αποτέλεσμα της κακομεταχείρισης των συλληφθέντων εργατών, επεκτάθηκε σε μια γενική απεργία 36 ημερών, όταν αφαιρέθηκαν οι άδειες αρκετών οδηγών λεωφορείων και τραμ που αρνήθηκαν να επιστρέψουν στις εργασίες τους. Μέχρι το τέλος της εβδομάδας οι βιομηχανίες, οι μεταφορές και όλες σχεδόν οι υπηρεσίες της Σαραγόσας είχαν παραλύσει.

Όπως ήταν αναμενόμενο, ο πολιτικός κυβερνήτης επέτεινε την κρίση κηρύσσοντας την απεργία παράνομη και καλώντας το στρατό. Οι εργάτες, περισσότερο αποφασισμένοι από ποτέ, συνέχισαν με πείσμα την απεργία παρά τις τεράστιες υλικές θυσίες. Το σύνολο της CNT και κυρίως η Περιφερειακή Συνομοσπονδία της Καταλονίας συσπειρώθηκε δίπλα στους συντρόφους της στη Σαραγόσα. Για να ελαφρύνει το βάρος των εργατών της Σαραγόσας, το προλεταριάτο της Βαρκελώνης υπό την καθοδήγηση του Ντουρούτι

οργάνωσε ένα θεαματικό караβάνι για να μεταφέρει τα παιδιά των απεργών στην Καταλονία. Στόλοι από ταξί κινητοποιήθηκαν για να μεταφέρουν 13.000 παιδιά στις οικογένειες χιλιάδων *cenetistas* που είχαν αναλάβει να τα φροντίσουν. Σε αυτή την απεργία, όπως παρατηρεί ο Μπρέναν, οι *cenetistas* αποκάλυψαν πού βρισκόταν η πραγματική τους δύναμη: «Όχι στις ένοπλες εξεγέρσεις τους, αλλά στις δυνάμεις αντίστασης του συνδικαλισμού τους. (...) Αρκεί να θυμηθεί κανείς ότι η CNT δεν διέθετε απεργιακό ταμείο για να εκτιμήσει το κουράγιο και την καρτερία που απαιτήθηκαν σε αυτούς τους αγώνες. Μπορεί οι αναρχοσυνδικαλιστές να μην ήταν σε θέση να πραγματοποιήσουν την επανάστασή τους, γνώριζαν όμως πολύ καλά πώς να διατηρούν ζωντανή μια επαναστατική κατάσταση».

Ωστόσο ένα καινούργιο ζήτημα ήρθε στο προσκήνιο. Οι σοσιαλιστές, πεισμένοι από το παράδειγμα της αναρχικής αδιαλλαξίας, πεισμένοι από εκατοντάδες χιλιάδες νέους οπαδούς τους που συχνά ήταν άκρως μαχητικοί εργάτες γης, απογοητευμένοι από τη συμμαχία τους με τους φιλελευθέρους και φοβούμενοι μια στροφή της κυβέρνησης προς το φασισμό, άρχισαν να υψώνουν τη φωνή τους για μια *Alianza Obrera* [Εργατική Συμμαχία], ένα «ενιαίο μέτωπο» όλων των εργατικών οργανώσεων της Ισπανίας. Αυτή η *Alianza* –η χαρακτηριστική πολιτική που είχε αρχίσει να κυριαρχεί στις αριστερίζουσες ομάδες της Ευρώπης και της Αμερικής στα μέσα της δεκαετίας του 1930, ιδιαίτερα μετά από την πικρή συνθηκολόγηση της διασπασμένης γερμανικής αριστεράς με τον Χίτλερ– θα προωθειότο από τον Λάργο Καμπαγιέρο. Ουσιαστικά το σύνθημα είχε δοθεί ήδη από τον Οκτώβριο του 1933, όταν ο Πεστάνια, για λογαριασμό των *Treintistas*, είχε εκφράσει την ανάγκη για μια «*entente*»,* για ένα «συνασπισμό» της UGT και της CNT προκειμένου να αναχαιτίσουν το φασισμό στην Ισπανία. Ο Πειρό, διευκρινίζοντας αυτή τη θέση, υπογράμμισε ότι η *Alianza Obrera* δεν έπρεπε να γίνει αντιληπτή ως ένα σύμφωνο εκλογικής συνεργασίας και ότι,

* Σ.τ.Μ. Συμφωνία. Γαλλικά.

αντιθέτως, σήμαινε άμεση δράση κατά του φασισμού προς όφελος μιας «Ομοσπονδιακής Κοινωνικής Δημοκρατίας». Στην πραγματικότητα, λίγο μετά την αναρχική εξέγερση του Δεκεμβρίου, είχε υπογραφεί ένα σύμφωνο μεταξύ των ομάδων της καταλανικής αριστεράς χωρίς τη συμμετοχή της CNT και της FAI οι οποίες αντιμετώπιζαν με επιφύλαξη τους νέους «συμμάχους». Η εμπειρία είχε καλλιεργήσει την έντονη δυσπιστία των αναρχικών απέναντι στην UGT, στα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης, στους προσκείμενους στο Σοσιαλιστικό Κόμμα στη Βαρκελώνη, στο Συνασπισμό Εργατών-Αγροτών του Μαουρίν, στους Αριστερούς Κομμουνιστές του Νιν και στο συνδικάτο των εργατών στην αμπελοργία της Καταλονίας, τους *Rabassaires*,* που ελέγχονταν από την *Esquerra*, το φιλελεύθερο εθνικιστικό κόμμα του Λουίς Κόμπανις. Στο βαθμό που αυτές οι ετερόκλητες και εν γένει εξουσιαστικές ομάδες κατέληγαν σε κάποια συμμαχία, οι αναρχικοί θα την αντιμετώπιζαν ως κάτι επιζήμιο που θα έπρεπε να το παρακάμψουν.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η *Alianza* υποστηρίχτηκε από τη μετριοπαθή CNT των Αστουριών. Μετά τη στροφή του Λάργο Καμπαγιέρο προς τα αριστερά, την επομένη των εκλογών του 1933, μια συμφωνία με την UGT φαινόταν πιο ελκυστική από ποτέ. Παρόλο που στο σύνολό της η CNT διατήρησε την εχθρική της στάση απέναντι στη συμμαχία, σε μια Ολομέλεια των Περιφερειακών Συνομοσπονδιών η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο, η αντίθεσή της μετριάστηκε τόσο ώστε να επιτρέψει συμφωνίες με την UGT σε τοπικό επίπεδο. Αυτή η διαφοροποίηση απλώς επικύρωσε μια ανεξάρτητη συμμαχία την οποία η CNT των Αστουριών είχε συνάψει τέσσερις μήνες νωρίτερα με την τοπική UGT, στήνοντας κατ' αυτό τον τρόπο το σκηνικό για την επερχόμενη Οκτωβριανή Εξέγερση των μεταλλωρύχων της περιοχής. Σε επίσημο επίπεδο, πάντως, αλλά σε ένα μεγάλο βαθμό και σε πρακτικό, η CNT διατήρησε τις επιφυλάξεις της απέναντι στην *Alianza*. Στις αρχές του φθινοπώ-

* Σ.τ.Μ. Μικροκτηματίες. Καταλανικά.

ρου η CNT, και πέρα από την Περιφερειακή Συνομοσπονδία των Αστουριών, ανταποκρίθηκε σε ένα μαζικό ξέσπασμα απεργιών που είχε υποκινήσει η *Alianza*, προσφέροντας στην καλύτερη περίπτωση μια περιορισμένη υποστήριξη και στη χειρότερη δείχνοντας πλήρη αδιαφορία. Η *Alianza Obrera* είχε πολύ μικρότερη επιρροή από εκείνη που της αποδίδουν διάφορες αναλύσεις γύρω από το ισπανικό εργατικό κίνημα. Ακόμα και ο Μαουρίν του Συνασπισμού Εργατών-Αγροτών δεν μπόρεσε να «ανακαλέσει στη μνήμη του τον ενθουσιασμό που του απέδιδε στην αφήγησή του ο Μπρέναν», επισημαίνει ο Γκάμπριελ Τζάκσον σε ένα σχόλιο που βασίστηκε σε συνέντευξη με τον Μαουρίν. «Όταν αναφέρθηκε στην *Alianza*, είπε ότι την είχε παραλύσει από την αρχή η αντιπάθεια που υπήρχε ανάμεσα στον Καμπαγιέρο και τους Καταλανούς αλλά ούτε η *El Socialista*», το όργανο του Ισπανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, «την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1934 δίνει την εντύπωση ότι το νέο κίνημα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό».

Εντούτοις, τον Οκτώβριο του 1934 η θέση της *Alianza Obrera* θα άλλαζε σημαντικά. Καθώς πλησίαζε το φθινόπωρο, μια αυξανόμενη αίσθηση αγωνιστικότητας, παράλληλη με την τροχιά του ισπανικού εργατικού κινήματος, άρχισε να σαφώνει τη δεξιά. Οι εσωτερικές πιέσεις που ασκούσαν στον Χιλ Ρόμπλες για να επιμείνει στη διεκδίκηση υπουργικών θώκων από την κυβέρνηση του Ρικάρδο Σάμπερ, ο οποίος είχε αντιταχθεί στην είσοδο της CEDA στην κυβέρνηση, αυξάνονταν συνεχώς. Με τη συνεδρίαση των Κόρτες την 1η Οκτωβρίου, η CEDA, που απαιτούσε θέσεις στο υπουργικό συμβούλιο, ανέτρεψε με εντυπωσιακό τρόπο την κυβέρνηση των ριζοσπαστών. Παρά τη βαθιά έχθρα που έτρεφε για τον Χιλ Ρόμπλες, ο πρόεδρος Αλκαλά Θαμόρα δεν είχε άλλη επιλογή και υποχώρησε στις απαιτήσεις της CEDA. Λίγο μετά την κυβερνητική κρίση, ο πρόεδρος κάλεσε τον Λερού να σχηματίσει μια δεύτερη κυβέρνηση στην οποία αυτή τη φορά η CEDA θα εξασφάλιζε τρία υπουργεία.

Σήμερα, ανατρέχοντας στο παρελθόν, μετά από σαράντα και πλέον χρόνια, δύσκολα μπορούμε να συλλάβουμε τις συνέπειες που είχε

αυτή η παραχώρηση σε βάρος της ισπανικής αριστεράς. Η CEDA, ένα καθολικό κόμμα που σε μεγάλο βαθμό ενισχυόταν οικονομικά από ακραίους αντιδραστικούς φιλομοναρχικούς χορηγούς, έδειχνε να είναι το ισπανικό αντίγραφο των αυστριακών καθολικών που στις αρχές της δεκαετίας του 1930 είχαν φέρει στην εξουσία τον Ντόλφους. Λίγο καιρό πριν από την είσοδο της CEDA στην κυβέρνηση, ο Ντόλφους είχε ουσιαστικά αυτοανακηρυχτεί δικτάτορας της Αυστρίας και η άνοδος του στην εξουσία είχε σημαδευτεί από τη σκληρή καταστολή της σοσιαλιστικής εξέγερσης στη Βιέννη μετά από μια εβδομάδα σκληρών οδομαχιών. Το πυροβολικό είχε στραφεί αδιάστακτα κατά του οικισμού «Καρλ Μαρξ», ενός συνεργατικού συμπλέγματος εργατικών κατοικιών στην αυστριακή πρωτεύουσα. Από τις γραμμές των σοσιαλιστών ακούστηκε αμέσως η κραυγή «Καλύτερα Βιέννη παρά Βερολίνο», ένας σαφής υπαινιγμός στο γεγονός ότι η ανέλπιδη αλλά θαρραλέα αντίσταση του αυστριακού προλεταριάτου ενάντια στο φασισμό ήταν καλύτερη από την απαθή συναίνεση της γερμανικής αριστεράς στον Χίτλερ.

Η κρίση που πυροδοτήθηκε από την είσοδο της CEDA στο υπουργικό συμβούλιο δεν περιορίστηκε στις γραμμές σοσιαλιστών, αλλά είχε απήχηση και στους καταλανούς αυτονομιστές. Παρά τη μεγάλη εκπροσώπηση της *Lliga* στα Κόρτες, που απεικόνιζε τη νίκη των συντηρητικών καταλανών βιομηχάνων στις εκλογές του 1933, η καταλανική *Generalitat*, η οποία κυβερνούσε την επαρχία σε τοπικό επίπεδο, ελεγχόταν από την *Esquerra* (την καταλανική Αριστερά) του Λουίς Κόμπανις. Επρόκειτο για ένα αυτονομιστικό μεσοαστικό κίνημα οι απόψεις του οποίου, υπό την επιρροή του Λουίς Κόμπανις, πλησίαζαν περισσότερο στους δημοκρατικούς του Αθάνια παρά στις αποσχιστικές τάσεις που υπήρχαν στους κόλπους του καταλανικού εθνικισμού. Η *Esquerra* είχε έρθει στην εξουσία στις τοπικές εκλογές που είχαν διεξαχθεί μετά την αποτυχία του 1933, όταν πολλοί καταλανοί *cenetistas* είχαν επανεξετάσει τις συνέπειες της αντιεκλογικής εκστρατείας τους και είχαν ψηφίσει, τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο, υπέρ των φιλελεύθερων κομμάτων.

Υπό την ηγεσία του Κόμπανις, η *Esquerra* είχε αρχίσει να εγκαταλείπει την αναμφίβολα αποσχιστική πολιτική του ιδρυτή της, συνταγματάρχη Μαθιά, που πέθανε το Δεκέμβριο του 1933, και είχε αρχίσει να προσανατολίζεται προς την αυτονομία στα πλαίσια της ισπανικής Δημοκρατίας. Ο Κόμπανις, ένας πανούργος πολιτικός, είχε εξασφαλίσει ένα κάποιο κύρος σαν κρυπτορίζοσπαστής. Αναλαμβάνοντας μεγάλο προσωπικό ρίσκο, είχε χρησιμοποιήσει το νομικό του ταλέντο για να υπερασπιστεί πολλούς στρατευμένους *cenetistas* στις δίκες της δεκαετίας του 1920. Απέκτησε σημαντικές επαφές με την ηγεσία της CNT, ίσως περισσότερες από κάθε άλλο δημοκρατικό πολιτικό στην Ισπανία, και μια αξιοπιστία την οποία δεν άξιζε, τη στιγμή που φιλελεύθεροι του είδους του είχαν προ πολλού θεωρηθεί αναξιόπιστοι από την ισπανική εργατική τάξη.

Στην Καταλονία ο Κόμπανις ήταν σοβαρός αντίπαλος της CNT. Αντιτάχτηκε στον αναρχοσυνδικαλισμό οργανώνοντας τους κολίγους των αμπελώνων στην *Unió de Rabassaires*, ένα συνδικάτο που έλεγε η *Esquerra*. Για να διατηρήσει την επιρροή της στις αγροτικές περιοχές της επαρχίας η *Esquerra* είχε προωθήσει και ψηφίσει ένα *Ley de Cultivos** στη *Generalitat* που έδινε το δικαίωμα στους επίμορτους αγρότες των αμπελώνων των οποίων η εκμίσθωση έληγε να αποκτήσουν τίτλο ιδιοκτησίας στη γη στο βαθμό που την καλλιέργουσαν για τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνια. Ο νόμος αυτός είχε εντελώς τοπικό χαρακτήρα: περιορίστηκε αποκλειστικά στην Καταλονία. Είχε ψηφιστεί από μια επαρχιακή εξουσία που τα πολιτικά συμφέροντά της περιορίζονταν σε τοπικά ζητήματα. Ωστόσο, τον Ιούνιο του 1933, ακόμα και αυτή η περιορισμένη νομοθεσία ήταν τόσο αντίθετη προς τη συντηρητική αγροτική πολιτική της Μαδρίτης που απορρίφθηκε από το Δικαστήριο των Συνταγματικών Εγγυήσεων, το ισπανικό ομόλογο του αμερικανικού Ανάτατου Δικαστηρίου. Ψηφίζοντας ενάντια στο *ley de cultivos*, το δικαστήριο δεν υποστήριξε απλώς τους γαιοκτήμονες σε βάρος των επίμορτων αγροτών, αλλά

* Σ.τ.Μ. Νόμο περί καλλιέργειας της γης. Ισπανικά.

και το δικαίωμα της κυβέρνησης της Μαδρίτης να ακυρώνει την περιφερειακή νομοθεσία. Ακόμα και οι συντηρητικοί, ορκισμένοι καθολικοί, βουλευτές των Βάσκων στα Κόρτες, οι οποίοι είχαν υποστηρίξει τον Λερού και τη CEDA, διαμαρτυρήθηκαν κυρίως επειδή διαψεύστηκαν οι ελπίδες τους για αυτονομία των Βάσκων και το αίτημά τους αντιμετωπίστηκε με αδιαφορία.

Έτσι οι Βάσκοι υποστήριξαν πλέον την καταλανική Αριστερά και το νόμο των *Rabassaires*. Η στροφή τους προμήνυε τη συμμαχία τους με το μελλοντικό Λαϊκό Μέτωπο του 1936, το οποίο θα ένωνε τους συντηρητικούς Βάσκους, την καταλανική Αριστερά, τους δημοκρατικούς του Αθάνια, τους σοσιαλιστές και τους κομμουνιστές σε ένα μάλλον αταίριαστο συνασπισμό ενάντια στην αντίδραση και τη φασιστική απειλή. Οι απαιτήσεις της CEDA για ανάληψη υπουργείων είχαν διασπάσει ακόμα και τους ριζοσπάστες. Την 1η Οκτωβρίου ο Σάμπερ, ο απερχόμενος ριζοσπάστης πρωθυπουργός, προειδοποίησε απειλητικά: «Καθώς αντιμετωπίζουμε μια περίοδο καταπίεσης και αίσχους, ο μόνος δρόμος που απομένει είναι ένα επαναστατικό ξέσπασμα. Αν οι δυνάμεις της δεξιάς του Χιλ Ρόμπλες δεν δείξουν κάποια κατανόηση» για την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί, «ο δρόμος προς τη νομιμότητα θα χαθεί».

Αυτή η επιθετική λογοκοπία δεν πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη. Όπως θα αποδείκνυε η εξέλιξη των γεγονότων, για τους περισσότερους ριζοσπάστες, ακόμα και για τον Κόμπανις, είχε απλώς ρητορική σημασία. Ο Κόμπανις, καθώς πιάστηκε από τους υποστηρικτές του να ακολουθήσει μια επαναστατική πορεία μετά την απόρριψη του *ley de cultivos* από τα δικαστήρια, υπήρξε περισσότερο θύμα μιας κρίσης μέσα στους κόλπους της *Esquerre* παρά στα Κόρτες. Τμήματα της *Esquerre*, ένα σύμφυρμα από ανόμοια στοιχεία, είχαν αρχίσει να στρέφονται προς τη δική τους εκδοχή της στρατεύσης. Τα *escamots*, τα αποσπάσματα, μια φασιστοειδής παραστρατιωτική οργάνωση νεολαίων της *Esquerre*, ασκούσαν συνεχή πίεση στον Κόμπανις και στους μετριοπαθείς του για να καταλάβουν την εξουσία και να κηρύξουν την Καταλονία ανεξάρτητη δημοκρατία. Με

επικεφαλής τον Ζοζέπ Ντενκάς, ένα σύμβουλο δημόσιας τάξης που μισούσε τη CNT και τη FAI, τα *escamots* είχαν αρχίσει να καταλαμβάνουν τμήματα της Βαρκελώνης, αφήφώντας ανοιχτά τον διστακτικό Κόμπανις. Μαζί με άλλους αυτονομιστές απαίτησαν μια ξεκάθαρη απόσχιση της Καταλονίας από τη Μαδρίτη.

Στο μεταξύ ο Κόμπανις έκανε κρυφά απεγνωσμένα τηλεφωνήματα στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στη Μαδρίτη (στα οποία εκείνος δεν απαντούσε προσωπικά) και προειδοποιούσε το γραμματέα τού Αλκαλά Θαμόρα ότι δεν μπορούσε πλέον να συγκρατήσει τους αριστερούς *Rabassaires* και τα δεξιά *escamots*. Μπροστά στο κτίριο της *Generalitat* είχαν συγκεντρωθεί τεράστια πλήθη απαιτώντας την ανάληψη αποφασιστικής δράσης. Στην πραγματικότητα, οι τοίχοι της Βαρκελώνης ήταν γεμάτοι συνθήματα υπέρ μιας ανεξάρτητης Καταλονίας. Η κατάσταση είχε εκφυλιστεί σε *oréga bouffe*. Ο Κόμπανις, στριμωγμένος, προσπάθησε να κατευνάσει το λαϊκό αίσθημα κηρύσσοντας ένα «καταλανικό κράτος μέσα στην Ομόσπονδη Δημοκρατία της Ισπανίας» – κάτι που απείχε πολύ από την πλήρη ανεξαρτησία που ζητούσαν τα πλήθη – και οχυρώθηκε γρήγορα στο κτίριο της *Generalitat* περιμένοντας τη σωτηρία από τα στρατεύματα της κεντρικής κυβέρνησης. Τα χαράματα συμφωνήθηκε μια «αξιοπρεπής παράδοση» και ο Κόμπανις βρέθηκε ασφαλής μέσα σε ένα κελί κατηγορούμενος για «ανταρσία». Ο Ντενκάς, είτε επειδή είχε μυριστεί την αποτυχία, όπως παρατηρεί ο Τζάκσον, είτε επειδή ήταν *agent provocateur* της CEDA, όπως ισχυρίζεται ο Μπρέναν, διέφυγε πέρα από τα σύνορα και τελικά βρήκε πολιτικό άσυλο στην Ιταλία του Μουσολίνι.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε αυτά τα γεγονότα επειδή άσκησαν βαθιά επίδραση στην αναρχική πολιτική κατά τη διάρκεια της Οκτωβριανής Εξέγερσης στα ορυχεία των Αστουριών. Ως σενάριο για το μέλλον, μας δίνουν μια αξιολογη εικόνα για τον τρόπο με τον οποίο οι φιλελεύθεροι στη Μαδρίτη ή στην Καταλονία θα ανταποκρίνονταν στη σοβαρότερη στρατιωτική εξέγερση τον Ιούλιο του 1936. Αναποφασιστικότητα, πανικός σε βαθμό παράλυσης και

πάνω απ' όλα ένας τρόμος για τις εργατικές τάξεις πολύ πιο ισχυρός από οποιαδήποτε απειλή προερχόταν από την αντίδραση ήταν τα βαθιά ριζωμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της στάσης των φιλελευθέρων. Όσο για τους καταλανούς αυτονομιστές και τους υποστηρικτές της απόσχισης, ήλπιζαν να πετύχουν τους στόχους τους επωφελούμενοι από μια γενική απεργία που θα ξεκινούσαν οι σοσιαλιστές. Η απεργία, που καλέστηκε επισήμως στο όνομα της *Alianza Obrera*, αποτέλεσε τη στρατηγική απάντηση της UGT στη δεύτερη κυβέρνηση Λερού που συμπεριλάμβανε τρεις υπουργούς της CEDA.

Μια τέτοια απεργία ήταν αδύνατο να πετύχει στην Καταλονία χωρίς τη συνδρομή της CNT. Η CNT, που δεν είχε ρωτηθεί κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Δεκεμβρίου ενάντια στην πρώτη κυβέρνηση Λερού, δεν είχε την παραμικρή διάθεση να ανταποκριθεί στις εκκλήσεις του ασαφούς προγράμματος των σοσιαλιστών. Στα μάτια των αναρχικών η *Alianza* φαινόταν κάθε άλλο παρά σοβαρή επαναστατική δύναμη. Όσο για την *Esquerra*, η CNT είχε επαρκείς λόγους να την αντιπαθεί. Τη νύχτα πριν από το ξέσπασμα της απεργίας της *Alianza*, η αστυνομία της *Generalitat* είχε συλλάβει δεκάδες αναρχικούς αγωνιστές μεταξύ των οποίων και τον Ντουρούτι και είχε κλείσει τη *Solidaridad Obrera*. Οι απόπειρες των *cenetistas* να ανοίξουν ξανά την έδρα των συνδικάτων που ήταν κλειστή από την εξέγερση του Δεκεμβρίου αντιμετώπισαν την ένοπλη αντίσταση των *escamots* που πυροβόλησαν τους εργάτες στο ψαχνό. Ο Ντενκάς κατέλαβε το ραδιοφωνικό σταθμό, κατήγγειλε τους *faístas* σαν «αναρχικούς έμμισθους προβοκάτορες της αντίδρασης» και κάλεσε τα *escamots* του και την αστυνομία να λάβουν αυστηρά μέτρα εναντίον τους. Η *Generalitat*, που φοβόταν τους εργάτες περισσότερο από τους υπουργούς της CEDA, είχε απομακρύνει ακόμα και την *Alianza Obrera*. Μολονότι ο Κόμπανις ήταν πρόθυμος να ανακηρύξει ένα «Καταλανικό Κράτος» με τη σύμπραξη της *Alianza* και να την προσκαλέσει στη «νέα» του κυβέρνηση, η *Generalitat* που ελεγχόταν από την *Esquerra* αρνήθηκε κατηγορη-

ματικά να οπλίσει τους εργάτες. Πίκρα και απογοήτευση κυρίευσαν την καταλανική εργατική τάξη. Η CNT, που συμμετείχε με μισή καρδιά στην απεργία της *Alianza*, έδωσε εντολή στα μέλη της να επιστρέψουν στις εργασίες τους, διαχωρίζοντας τη θέση της από αυτή την περιπέτεια. Με την παράδοση της *Generalitat*, το αυτονομιστικό κίνημα κατέρρευσε σε ολόκληρη την Καταλονία.

Σε άλλα μέρη η γενική απεργία που είχε καλέσει η *Alianza* είχε ποικίλες επιπτώσεις που σε μερικές περιοχές έλαβε πράγματι δραματικές και ιστορικές διαστάσεις. Προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι στη σοσιαλιστική Μαδρίτη επαναλήφθηκε η φαρσοκωμωδία της Βαρκελώνης. Παρόλο που οι σοσιαλιστές υποτίθεται ότι σχεδίαζαν την απεργία στην ισπανική πρωτεύουσα από το καλοκαίρι, το σχέδιο ναυάγησε από όλες σχεδόν τις απόψεις. Η αστυνομία ήταν καλά ενημερωμένη για τις προθέσεις των σοσιαλιστών και συνέλαβε την Επαναστατική Κυβέρνηση πριν καν μπορέσει να εγκαθιδρυθεί. Ανάμεσα στους συλληφθέντες ήταν και ο Λάργο Καμπαγιέρο, ο κύριος υπεύθυνος της απεργίας και της εξέγερσης. Η ηγεσία της Μαδρίτης φαινόταν να μαστίζεται από μια αλλόκοτη ραθυμία. Τη σύνταξη του προγράμματος της *Alianza* είχε αναλάβει ο σοσιαλιστής της δεξιάς πτέρυγας Ινταλέθιο Πριέτο, ο οποίος κατέγραψε μια σειρά αιτημάτων που ελάχιστα διέφεραν από εκείνα που είχαν ετοιμάσει οι φιλελεύθεροι δημοκρατικοί. Ο συντονισμός ανάμεσα στις απεργιακές ομάδες της *Alianza* αποδείχτηκε απίστευτα άθλιος και ερασιτεχνικός. Μια τεράστια απεργία στη Μαδρίτη, που την υποστήριξε το σύνολο της αριστεράς, κατέρρευσε λόγω έλλειψης όπλων και επαναστατικής κατεύθυνσης.

Για άλλη μια φορά, οι σοσιαλιστές αποδείχτηκαν αναξιόπιστοι σύμμαχοι των αναρχικών. Σε μια επαναστατική επιτροπή, η οποία είχε συσταθεί από τη CNT και τη FAI για να συντονίζει τις δικές τους επιχειρήσεις, η UGT αρνήθηκε να δώσει τα όπλα παρόλο που τα χρειαζόνταν επιτακτικά. Όπως αποδείχτηκε τα κυβερνητικά στρατεύματα είχαν κατάσχει τα όπλα χωρίς να συναντήσουν οποιαδήποτε δυσκολία. Ακόμα όμως και να ήταν διαθέσιμα, είναι σχεδόν

σίγουρο ότι οι σοσιαλιστές δεν θα τα μοιράζονταν με τους αναρχικούς. Στην πραγματικότητα, οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο μεγάλες οργανώσεις του εργατικού κινήματος είχαν ήδη δηλητηριαστεί, όταν η Σοσιαλιστική Νεολαία και η UGT απέφυγαν να ενημερώσουν τη CNT για τα σχέδιά τους ή να συσχεφθούν με αντιπροσώπους των αναρχοσυνδικαλιστών. Παρά τις σκληρές μάχες στη Μαδρίτη, η CNT και η FAI αναγκάστηκαν σε μεγάλο βαθμό να αυτενεργήσουν. Όταν επιτέλους ένας αντιπρόσωπος της UGT ενημέρωσε την επαναστατική επιτροπή ότι ο Λάργο Καμπαγιέρο δεν ενδιαφερόταν για από κοινού δράση με τη CNT, η επιτροπή διαλύθηκε. Αργότερα ο Αμπάδ δε Σαντιγιάν θα παρατηρούσε δικαιολογημένα ότι οι προσπάθειες των σοσιαλιστών να ρίξουν το φταίξιμο για την Οκτωβριανή Εξέγερση στην αποχή των αναρχικών ήταν ένα άθλιο ψέμα: *«Μα πώς μπορούν να μιλούν για αποχή της CNT και να την κατακρίνουν εκείνοι που ξεκίνησαν μια απεργία χωρίς να προειδοποιήσουν την οργάνωσή μας, που αρνήθηκαν να συναντηθούν με τους αντιπροσώπους της Εθνικής Επιτροπής»* της CNT, *«ιου επέτρεψαν στην κυβέρνηση των Λερού και Χιλ Ρόμπλες να κατάσχουν τα αποθέματα των όπλων και να πάνε χαμένα αντί να τα παραδώσουν στη συνομοσπονδία και στη FAI;»*

Ο Άλβαρεθ δε Βάγιο, ένας από τους πλέον έμπιστους συνεργάτες του Λάργο Καμπαγιέρο, μας μεταφέρει μια ειλικρινή και καθαρή εικόνα της σοσιαλιστικής πολιτικής κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών της εξέγερσης. Όλοι σχεδόν οι αντίξοοι παράγοντες που υπονόμισαν την εξέγερση *«θα μπορούσαν να είχαν εν μέρει εξισορροπηθεί, αν δεν καθυστερούσε τόσο πολύ η εντολή για την έναρξή της»*, επισημαίνει. *«Το εικοσιτετράωρο στη διάρκεια του οποίου σχηματίστηκε η κυβέρνηση»* από τον Λερού και τον Αλκαλά Θαμόρα *«πήρξε καθοριστικό. Μέχρι την τελευταία στιγμή ο Καμπαγιέρο και πολύ περισσότερο ο Πριέτο ήλπιζε ότι ο πρόεδρος Αλκαλά Θαμόρα δεν θα διόριζε στην κυβέρνηση γνωστούς εχθρούς της δημοκρατίας. Όταν έφτασε η είδηση για το σχηματισμό μιας κυβέρνησης συνασπισμού, ο Καμπαγιέρο βρισκόταν με τον Πριέτο και έναν ή δύο άλλους ηγέτες του κινήματος. Το σχόλιο του Καμπαγιέρο αποκαλύπτει την πεισμα-*

τική επιθυμία του να εμπιστευτεί τον Αλκαλά Θαμόρα: «Δεν θα το πιστέψω αν δεν το δω στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης». Οι πιο στενοί συνεργάτες του Καμπαγιέρο, μαζί τους κι εγώ, επιμείναμε ότι η εξέγερση έπρεπε να ξεκινήσει την ίδια νύχτα, στις 4 Οκτωβρίου. Με τα πολλά ο Καμπαγιέρο ενέδωσε, αλλά ήταν πλέον αργά. Έπρεπε να αναβληθεί μέχρι την επόμενη νύχτα. Μέσα σε αυτό το εικοσιτετράωρο κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος, κάτι που σήμαινε ότι το σχέδιο για τη συνεργασία του στρατού είχε καταρρεύσει κάτω από το ίδιο του το βάρος. Με την επιβολή του στρατιωτικού νόμου, όλοι οι αξιωματικοί, υπέρ ή εναντίον της δημοκρατίας, περιορίστηκαν στους στρατώνες. Έτσι, όταν τελικά ξεκίνησε η εξέγερση, οι πιθανότητες επιτυχίας είχαν μειωθεί κατά πολύ. Βρεθήκαμε χωρίς τη στρατιωτική υποστήριξη στην οποία υπολογίζαμε. Οι πολιτοφυλακές των σοσιαλιστών βρίσκονταν στους δρόμους, αλλά δεν μπορούσαν από μόνες τους να φέρουν σε πέρας τις κρίσιμες αποστολές που τους είχαν ανατεθεί».

Αυτό που παραλείπει να αναφέρει ο δε Βάγιο είναι ότι, με ή χωρίς στρατιωτική υποστήριξη, οι σημαντικές αναρχικές δυνάμεις της πρωτεύουσας αγνοήθηκαν παντελώς.

Μια απεργία, που έμελλε να προσθέσει αίσθηση τραγωδίας και μεγαλείου στα γεγονότα του Οκτωβρίου και που πέρασε σχεδόν απαρατήρητη στη Μαδρίτη και ουσιαστικά στην υπόλοιπη Ισπανία, είχε ξεκινήσει στις περιοχές των ορυχείων στις Αστουρίες.* Οι

* Σ.τ.Μ.Μπ. Τα γεγονότα του Οκτωβρίου στις Αστουρίες μάς είναι ακόμα σε μεγάλο βαθμό άγνωστα. Ο Γκάμπριελ Τζάκσον παρατηρεί πολύ εύστοχα ότι πέρα από τις πολιτικές προκαταλήψεις που δημιούργησαν τα ίδια τα γεγονότα, η λογοκρισία στον ισπανικό τύπο διατηρήθηκε μέχρι τις αρχές του 1936 και η προεκλογική εκστρατεία το Φεβρουάριο της ίδιας χρονιάς τα εκμεταλλεύτηκε ανάλογα με το συμφέρον των κομμάτων. «Από τον Εμφύλιο Πόλεμο και μετά, στην Ισπανία έχει καταγραφεί μόνον η εκδοχή των νικητών. Περιττό να πούμε ότι οι χιλιάδες αριστεροί που γνώριζαν την κατάσταση από πρώτο χέρι και εγκατέλειψαν την Ισπανία στο τέλος του Εμφυλίου Πολέμου δεν μετέφεραν έγγραφα στις αποσκευές τους». Έχοντας μελετήσει πολλές αφηγήσεις γύρω από την εξέγερση των Αστουριών, έχω καταλήξει

μεταλλωρύχοι, ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους προτιμήσεις, έλαβαν πολύ σοβαρά υπόψη το κάλεσμα για απεργία. Όπως παρατηρεί ο Σ. Τζ. Μπραδήμας, οι μεταλλωρύχοι των Αστουριών όλων των συνδικάτων θεωρούσαν την *Alianza Obrera* ως κάτι «περισσότερο από απλή επαναστατική ασυναρτησία». Τη νύχτα της 4ης Οκτωβρίου, με τις σειρήνες να ηχούν στις πόλεις της κοιλάδας κατά μήκος των ποταμών Άγιερ και Ναλόν, οι μεταλλωρύχοι ξεκίνησαν την απεργία τους με επιθέσεις εναντίον των στρατώνων της Πολιτοφυλακής και των Φρουρών Εφόδου. Παρά τη σημαντική επιρροή της CNT, η πλειοψηφία των μεταλλωρύχων των Αστουριών ανήκε στην UGT. Τα τελευταία χρόνια οι κομμουνιστές είχαν αποκτήσει τον έλεγχο αρκετών τοπικών συνδικάτων και ίσως οι πιο δραματικές ενέργειες να έγιναν στη Μιέρες, μια πόλη που ελεγχόταν από τους κομμουνιστές.* Εκεί, 200 περίπου αγωνιστές πολιορκήσαν

σε τρεις: στη σύντομη αλλά έξοχη σύνοψη του Μπραδήμα, στην προφανώς επιτόπια μελέτη του Τζάκσον (μια έκθεση από την οποία λείπει η επαρκής ανάλυση για το ρόλο των αναρχοσυνδικαλιστών, ιδιαίτερα στη Χιχόν και στη Λα Φελγκέρα) και στην έξοχη αφήγηση του Πειράτς. Στην προσωπική επαφή που είχα με τον Πειράτς, εντυπωσιάστηκα από την ανεξαρτησία της σκέψης του και την άδολη ειλικρίνειά του – προσόντα που στα μάτια μου αύξησαν πολύ την αξιοπιστία του– και έχω βασίσει αρκετό από το υλικό μου στο βιβλίο του: *Los Anarquistas en la Crisis Política Española*.

* Σ.τ.Μ.Μπ. Θα συμβούλευα τον αναγνώστη να είναι επιφυλακτικός απέναντι σε τέτοιες αναφορές. Το να τονίσουμε ότι οι κομμουνιστές διεκδικούν σχεδόν όλες τις συνταρακτικές πρωτοβουλίες της αστουριανής εξέγερσης μοιλονότι οι τοπικές ενώσεις που έλεγχαν μόλις και μετά βίας ξεπενούσαν τις 3.000 μέλη δεν σημαίνει ότι θέλουμε να υποτιμήσουμε το ρόλο που έπαιξαν οι μεταλλωρύχοι στη Μιέρες. Βέβαια, από τις προσωπικές μου έρευνες και αναμνήσεις από τη συγκεκριμένη περίοδο μπορώ να πω ότι οι κομμουνιστές στην Αμερική, όπως και στην Ισπανία, περιέγραψαν ολόκληρη την εξέγερση σαν καθοδηγούμενη από τους ιδίους και υποστήριξαν ότι στόχος της ήταν η εγκαθίδρυση μιας «σοβιετικής δημοκρατίας». Όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης κανένας από τους ισχυρισμούς αυτούς δεν ανταποκρίνεται ούτε στο ελάχιστο στα γεγονότα.

τους στρατώνες της αστυνομίας και το δημαρχείο με περίπου 30 τουφέκια, πυροβολώντας από διαφορετικές θέσεις με τα ίδια όπλα για να δώσουν την εντύπωση ότι είναι πολλοί. Μετά την παράδοση της Πολιτοφυλακής και των Φρουρών Εφόδου συνέχισαν για να καταλάβουν πόλεις κατά μήκος του δρόμου προς το Οβιέδο, την πρωτεύουσα της επαρχίας των Αστουριών, μέχρι τις 6 Οκτωβρίου οπότε επιτέθηκαν και στην ίδια την πόλη. Είναι γεγονός ότι εκείνη τη στιγμή μια φάλαγγα από 8.000 μεταλλωρύχους, μια δύναμη που υπερέβαινε κατά πολύ τον αριθμό που μπορούσαν να κινητοποιήσουν οι κομμουνιστές, είχε αρχίσει να καταλαμβάνει όλο το Οβιέδο με εξαίρεση τους στρατώνες του Πελάγιο και της Σάντα Κλάρα τους οποίους υπερασπίζονταν σημαντικά κυβερνητικά στρατεύματα. Για πρώτη φορά έκαναν την εμφάνισή τους οι περίφημοι αστουριανοί *dinamiteiros*: οι ριφοκίνδυνοι μεταλλωρύχοι που θα αντιστάθμιζαν την έλλειψη όπλων και πυροβολικού με μασούρια από δυναμίτη. Οι Αστουριανοί δεν είχαν μάθει να εξορύσσουν μόνο κάρβουνο. Ήταν εκπαιδευμένοι δυναμιτιστές που θα γίνονταν διάσημοι τον Οκτώβριο του 1934 και αργότερα στον Εμφύλιο Πόλεμο για τις ικανότητές τους στα εκρηκτικά και το ασυναγώνιστο θάρρος τους.

Μέσα σε λίγες μέρες οι μεταλλωρύχοι είχαν καταλάβει τις περισσότερες πόλεις στις κοιλάδες του Άγιερ και του Ναλόν, σχεδόν ολόκληρο το Οβιέδο και τη βιομηχανική πόλη Λα Φελγκέρα. Έγιναν επίσης απόπειρες να καταληφθούν τα στρατηγικά λιμάνια της Χιχόν και του Αβιλές και στο σημείο αυτό η εξέγερση βρέθηκε αντιμέτωπη με τα σημαντικότερα πολιτικά της εμπόδια. Οι εργάτες του Αβιλές και της Χιχόν επηρεάζονταν στην πλειοψηφία τους από τους αναρχικούς. Οι αναρχικοί είχαν επίσης προσχωρήσει στην εξέγερση κάτω από το σύνθημα της τοπικής *Alianza*: «*Unión, Hermanos Proletarios*» («Ενότητα, Αδέρφια Προλετάριοι»), τα περίφημα αρχικά «UHP» που αναγράφονταν σε τοίχους, οχήματα, εργοστάσια και στρατιωτικά τρένα σε όλη τη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου. Ωστόσο, σε ό,τι αφορούσε του αναρχικούς του Αβιλές και της Χιχόν, οι σοσιαλιστές και κομμουνιστές «αδελφοί» θα τι-

μούσαν το σύνθημα αθετώντας το. Όταν στις 7 Οκτωβρίου έφτασαν αναρχικοί αντιπρόσωποι από τα λιμάνια ζητώντας όπλα για να αντισταθούν σε επικείμενες αποβάσεις των κυβερνητικών στρατευμάτων, τα αιτήματά τους αγνοήθηκαν πλήρως από τους σοσιαλιστές και τους κομμουνιστές οι οποίοι, όπως παρατηρεί ο Τζάκσον, «τους αντιμετώπισαν με απροκάλυπτη δυσπιστία». Η Επιτροπή του Οβιέδο θα πλήρωνε βαρύτατο τίμημα για αυτή την άρνηση. Την επομένη, όταν η αναρχική αντίσταση που διέθετε ελάχιστο οπλισμό απέτυχε να αναχαιτίσει την απόβαση κυβερνητικών στρατευμάτων, άνοιξε διάπλατα ο δρόμος προς τις Αστουρίες. Τα δυο λιμάνια έγιναν οι κύριες στρατιωτικές βάσεις για την εξαπόλυση μιας άγριας επίθεσης κατά της αστουριανής εξέγερσης που διήρκεσε το μεγαλύτερο μέρος του Οκτωβρίου και στοίχισε χιλιάδες ζωές.

Η εξέγερση των Αστουριών διήρκεσε περίπου δύο εβδομάδες, από τις 5 έως τις 18 Οκτωβρίου. Στη διάρκεια της σύντομης αυτής περιόδου οι μεταλλωρύχοι συμπεριφέρθηκαν με παραδειγματική αξιοπρέπεια και εντιμότητα. «Για τους καλύτερους από τους στρατευμένους απεργούς», παρατηρεί ο Τζάκσον, «το επαναστατικό καθεστώς όφειλε να αποτελεί μια επίδειξη προλεταριακής ηθικής. Οι αστοί είχαν τις ίδιες μερίδες τροφίμων με τους εργάτες. Στο νοσοκομείο οι γιατροί είχαν οδηγίες να περιποιούνται εξίσου τους κυβερνητικούς και τους επαναστάτες τραυματίες. Η απολίτικη μεσαία τάξη και οι επαγγελματίες προστατεύονταν από την επαναστατική πολιτοφυλακή ακόμα και με κίνδυνο της ζωής των μελών της». Οι αναρχικοί αντί να καταληφθούν από «αμόκ» (όπως πολύ συχνά προεξοφλούσαν τόσο οι αριστεροί όσο και οι δεξιοί αντίπαλοί τους) είχαν ακόμη πιο παραδειγματική συμπεριφορά σε σχέση με τους άτεγκτους κομμουνιστές και πολλούς σοσιαλιστές, οι εξουσιαστικές τάσεις των οποίων είχαν καλλιεργήσει μια καταπιεστική ατμόσφαιρα στις περιοχές που έλεγχαν. Και, μάλιστα, ο Πειράτς έκρινε τους αστουριανούς αναρχικούς υπερβολικά αφελείς εξαιτίας της καλής και συμφιλιωτικής διάθεσης που έδειχναν απέναντι στους πρώην κοινωνικούς εχθρούς τους. Σε κάθε περίπτωση, όταν

η στρατιωτική καταστολή της κυβέρνησης αντικατέστησε την προλεταριακή αξιοπρέπεια, «πολλοί επιζήσαντες στρατιωτικοί και ιερείς επιβεβαίωσαν τις προσπάθειες των ηγετών της επαναστατικής επιτροπής να αποτρέψουν τις δολοφονίες ιερέων και αιχμαλώτων με παρεμβάσεις που έσωσαν δεκάδες ζωές».

Παρά την κομμουνιστική και κυβερνητική προπαγάνδα εκείνης της περιόδου, η αστουριανή εξέγερση δεν έκανε την παραμικρή προσπάθεια να εγκαθιδρύσει σοβιέτ, πόσο μάλλον μια «σοβιετική δημοκρατία». Διαρθρωτικά η εξέγερση κατευθύνθηκε από εκατοντάδες μικρές επαναστατικές επιτροπές, τα μέλη των οποίων εκπροσώπουν συνδικάτα και κόμματα, τη FAI, ακόμα και αντισταλινικές κομμουνιστικές ομάδες. Σπανίως υπήρξαν, αν υπήρξαν, μεγάλα συμβούλια («σοβιέτ») αποτελούμενα από αντιπροσώπους εργοστασίων. Βέβαια, η έννοια των συμβουλίων πάνω στα ρωσικά πρότυπα του 1905 και του 1917 ήταν ξένη προς το ισπανικό εργατικό κίνημα. Οι σοσιαλιστές σε γενικές γραμμές λειτουργούσαν μέσα από σφιχτοδεμένες επιτροπές με έντονα συγκεντρωτικό χαρακτήρα και γραφειοκρατικές τάσεις. Στις Αστουρίες η UGT προσπάθησε να εδραιώσει όπου ήταν δυνατόν αυτό το πρότυπο επιτρέποντας το πολύ πολύ την είσοδο κομμουνιστών και μετριοπαθών *cenetistas* στις «επαναστατικές επιτροπές» της. Όμως το ορεινό περιβάλλον των Αστουριών δυσκόλευε το συντονισμό ανάλογων επιτροπών και έτσι καθεμία έγινε απομονωμένη μικρογραφία κεντρικής επιτροπής, διατηρώντας συχνά τον παραδοσιακό εξουσιαστικό χαρακτήρα της. Από την άλλη πλευρά, οι αναρχικοί προτίμησαν τις χαλαρότερες δομές, δημιουργώντας συχνά κάτι σαν συμβούλια από βιομηχανικούς εργάτες και αγροτικές συνελεύσεις. Η ατμόσφαιρα αυτών των σχετικά αποκεντρωτικών δομών, ο αυτοσχέδιος χαρακτήρας και το ελευθεριακό πνεύμα τους καλλιέργησαν μια σχεδόν γιορτινή ατμόσφαιρα στις περιοχές που έλεγχαν οι αναρχικοί.

Η διαφορά αυτή περιγράφηκε παραστατικά από τον Αβελίνο Γκονθάλεθ Μεγιάδα, ο οποίος συγκρίνει την ελεγχόμενη από τους αναρχικούς Λα Φελγκέρα με την ελεγχόμενη από τους μαρξιστές

Σάμα. Και οι δύο πόλεις, παρατηρεί, είχαν ίδιο μέγεθος και τις χώριζε ο ποταμός Ναλόν. Συνδέονταν μεταξύ τους με δυο γέφυρες. Η Οκτωβριανή Εξέγερση «θριάμβευσε μονομιάς στην πόλη των μεταλλουργών και των μεταλλωρύχων. (...) Η Σάμα οργανώθηκε πάνω σε στρατιωτικά πρότυπα. Δικτατορία του προλεταριάτου, κόκκινος στρατός, Κεντρική Επιτροπή, πειθαρχία, εξουσία. (...) Η Λα Φελγκέρα είχε αποφασίσει υπέρ του ελευθεριακού κομμουνισμού: ο λαός στα όπλα, ελευθερία εισόδου εξόδου, σεβασμός στους τεχνικούς του εργοστασίου μεταλλουργίας της Ντούρο-Φελγκέρα, ανοιχτές συζητήσεις για οποιοδήποτε θέμα, κατάργηση του χρήματος, ορθολογική διανομή τροφίμων και ειδών ρουχισμού. Ενθουσιασμός και ευθυμία στη Λα Φελγκέρα. Στρατιωτική βλοσυρότητα στη Σάμα. Οι γέφυρες της Σάμα φυλάσσονταν από ένα σώμα φρουρών με τους αξιωματικούς τους και όλα τα σχετικά. Κανείς δεν μπορούσε να μπει ή να βγει από τη Σάμα χωρίς πάσο καλής διαγωγής ή να διασχίσει τους δρόμους χωρίς να γνωρίζει το σύνθημα. Όλα αυτά ήταν γελοιωδώς άσκοπα αφού τα κυβερνητικά στρατεύματα βρίσκονταν πολύ μακριά και η αστική τάξη της Σάμα είχε αποπλιστεί και εξουδετερωθεί. (...) Όσοι εργάτες της Σάμα δεν ασπάζονταν τη μαρξιστική θρησκεία προτίμησαν να περάσουν στη Λα Φελγκέρα, όπου μπορούσαν τουλάχιστον να αναπνεύσουν. Υπήρχαν δύο αντιλήψεις περί σοσιαλισμού, η μία πλάι στην άλλη: η εξουσιαστική και η ελευθεριακή. Στις δύο όχθες του Ναλόν, δυο αδελφοί πληθυσμοί ξεκίνησαν μια νέα ζωή: με δικτατορία στη Σάμα, με ελευθερία στη Λα Φελγκέρα».

Σε αντίθεση με την αυστηρά οριοθετημένη μαρξιστική επιτροπή της Σάμα, οι εργάτες της Λα Φελγκέρα έκαναν λαϊκή συνέλευση όπου κοινωνικοποίησαν την οικονομία της βιομηχανικής πόλης. Ο πληθυσμός ήταν διαιρεμένος σε συνοικίες καθεμία από τις οποίες εξέλεξε αντιπροσώπους για τις επιτροπές ανεφοδιασμού και διανομής. Οι επιτροπές καθόριζαν τις καταναλωτικές ανάγκες της κάθε συνοικίας, διαχειρίζονταν τις μεταφορές και αναλάμβαναν την ευθύνη για τις ιατρικές και υγειονομικές ανάγκες της πόλης. Η κομμούνια της Λα Φελγκέρα, που τόσο σπάνια αναφέρεται στις αναλύσεις για το ισπανικό εργατικό κίνημα, αποδείχτηκε τόσο

επιτυχημένη και εντυπωσιακή που οι γύρω κοινότητες κάλεσαν τους αναρχικούς της Λα Φελγκέρα για να τους συμβουλευτούν πάνω στην αναδιοργάνωση της δικής τους κοινωνικής ευρυθμίας. Σπανάως οι σοσιαλιστές δημιούργησαν ανάλογους θεσμούς και όταν το έκαναν, γινόταν μετά από απαίτηση των εργατών της βάσης. Απεναντίας, στη Μιέρες οι κομμουνιστές εγκαθίδρυσαν μια άκρως εξουσιαστική *comité de guerra*,* η οποία, μάλιστα, ουσιαστικά κατήργησε την επαναστατική επιτροπή της πόλης. Οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές ήταν τόσο απασχολημένοι με την κατοχύρωση του φατριαστικού ελέγχου τους στις πόλεις των Αστουριών που οι μαρξιστικές πολιτοφυλακές, οι οποίες κανονικά θα έπρεπε να πολεμούσαν στο ασφυκτικά πολιορκημένο Οβιέδο, κρατήθηκαν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους για καθαρά πολιτικούς λόγους.

Και οι δύο αυτές καταστάσεις θα επαναλαμβάνονταν δυο χρόνια αργότερα στη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου σε μεγαλύτερη, πιο τρομακτική κλίμακα. Οι αναρχικές πολιτοφυλακές θα έμεναν χωρίς όπλα και ενισχύσεις σε φοβερά δύσκολες στρατιωτικά καταστάσεις ενώ ο καλύτερος οπλισμός θα φυλασσόταν για τα κομμουνιστικά και τα δημοκρατικά αστυνομικά αποσπάσματα στα μετόπισθεν. Αυτά τα αποσπάσματα θα χρησίμευαν περισσότερο για να υπονομεύουν την κοινωνική επανάσταση παρά για να ξετρυπώνουν τους υποστηρικτές του Φράνκο. Η CNT και η FAI θα βίωναν όλο το φάσμα της προδοσίας από κάθε ομάδα του Λαϊκού Μετώπου – από τους «αριστερούς» σοσιαλιστές του Καμπαγιέρο μέχρι τους ανοιχτά αντεπαναστάτες κομμουνιστές. Σχεδόν μόνοι τους οι αναρχικοί θα δημιουργούσαν βιώσιμους επαναστατικούς θεσμούς, δομημένους γύρω από τον εργατικό έλεγχο της βιομηχανίας και τον αγροτικό έλεγχο της γης. Το γεγονός ότι οι θεσμοί αυτοί θα αντιγράφονταν από σοσιαλιστές εργάτες και αγρότες οφειλόταν κυρίως στο αναρχικό παράδειγμα παρά στις σοσιαλιστικές παραινήσεις. Αν θεωρήσουμε επίτευγμα το γεγονός ότι οι αστουριανοί μεταλλωρύχοι και βιομη-

* Σ.τ.Μ. Επιτροπή πολέμου. Ισπανικά.

χανικοί εργάτες καθιέρωσαν σε πολλές κοινότητες τον άμεσο έλεγχο της τοπικής οικονομίας και οργάνωσαν τις επιτροπές τους πάνω σε ελευθεριακές γραμμές, ήταν κάτι που το όφειλαν στην αναρχική προϊστορία και στη μακροχρόνια προπαγάνδα και εκπαίδευση.

Η εξέγερση των Αστουριών δεν αποκάλυψε μόνο τις βαθιές διχόνοιες που διαπότιζαν την αριστερά αλλά και την ικανότητα για αμείλικτη καταστολή που θα χαρακτήριζε τα επόμενα χρόνια τη δεξιά. Ο Λερού, δύσπιστος απέναντι στα ισπανικά στρατεύματα της χερσονήσου, κάλεσε τη Λεγεώνα των Ξένων (*Tercio*)* και μισθοφόρους Μαυριτανούς (*Regulares*** στο Αβιλές και στη Χιχόν και τους εξαπέλυσε ανελέητα κατά των αστουριανών εξεγερμένων. Η διοίκηση της εκστρατείας ανατέθηκε σε έναν κάποιον στρατηγό Φρανθίσκο Φράνκο που είχε αποκτήσει φήμη γιατί είχε μετατρέψει την *Tercio* στην πιο αποτελεσματική πολεμική μηχανή του ισπανικού στρατού. Αυτή η χρήση της *Tercio* και των *Regulares* ήταν πρωτοφανής στα ισπανικά χρονικά. Η ειρωνεία της επιστράτευσης της Λεγεώνας των Ξένων και των μουσουλμάνων *Regulares* στο ιερό χριστιανικό χώμα των Αστουριών μεταφέρεται με εντυπωσιακό τρόπο στην αφήγηση του Μπρέναν: «Το 1931, λίγο πριν την πτώση της μοναρχίας, ένα σύνταγμα της *Tercio* είχε κληθεί από την Αφρική σύμφωνα με την επιθυμία του βασιλιά για να καταστείλει την αναμενόμενη δημοκρατική εξέγερση. Οι άνδρες της είχαν ξεφύγει από κάθε έλεγχο προβαίνοντας στις συνηθισμένες τους λεηλασίες. Ο ταγματάρ-

* Σ.τ.Εκδ. Η Ισπανική Λεγεώνα των Ξένων ιδρύθηκε το 1920 με βασιλικό διάταγμα του Αλφόνσου ΙΓ' κατά το πρότυπο της Γαλλικής. Υιοθέτησε το *Tercio* [Τρίτο] ως βασική μονάδα (σύνταγμα) του σώματος, όπως το ισπανικό πεζικό του 16ου αιώνα που έγινε ονομαστό για τους θριάμβους του στα ευρωπαϊκά πεδία των μαχών. Εκτός από κάθε ξεχωριστό σύνταγμα της λεγεώνας, στην καθομιλουμένη *Tercio* λεγόταν και η λεγεώνα στο σύνολό της.

** Σ.τ.Εκδ. Η πλήρης ονομασία τους ήταν *Fuerzas Regulares Indigenas* [Τακτικές Δυνάμεις Αυτόχθονων]. Ιδρύθηκαν το 1911· οι άντρες τους (πεζικάριοι και ιππείς) στρατολογούνταν από τους αυτόχθονες του Ισπανικού Μαρόκου και διοικούντο από ισπανούς αξιωματικούς.

χης Ραμόν Φράνκο, ο διάσημος πιλότος που είχε διασχίσει τον Ατλαντικό, είχε διαμαρτυρηθεί για τις βαρβαρότητες που είχαν προκύψει από τη χρήση τους σε ισπανικό έδαφος. Και τώρα, εκείνος που διέταξε τη μεταφορά και τη δράση τους ήταν ο στρατηγός Φρανθίσκο Φράνκο, ο αδελφός του ταγματάρχη Φράνκο. (...) Εάν όμως η επιστράτευση της Λεγεώνας των Ξένων κατά των μεταλλωρύχων συγκλόνισε την κοινή γνώμη, τι θα μπορούσε να πει κανείς για τους Μαυριτανούς; Για οκτακόσια χρόνια η Σταυροφορία ενάντια στους Μαυριτανούς αποτελούσε το κεντρικό ζήτημα στην ισπανική ιστορία: εξακολουθούσαν να είναι ο προαιώνιος εχθρός – ουσιαστικά ο μόνος εχθρός εναντίον του οποίου είχαν πολεμήσει ποτέ οι ισπανικές στρατιές. Η θηριωδία τους στον πόλεμο ήταν διαβόητη – μόλις πριν από δώδεκα χρόνια, οι ίδιες αυτές φυλές είχαν περικυκλώσει μια ισπανική στρατιά και είχαν σφάξει όλους τους άνδρες εκτός από τους αξιωματικούς που τους είχαν κρατήσει για λύτρα. Και να που τώρα είχαν κληθεί να πολεμήσουν στις Αστουρίες, σε εκείνη την ιερή γωνιά της Ισπανίας όπου ποτέ δεν είχε κυματίσει η ημισέληνος. Με αυτή την πράξη και μόνο η ισπανική δεξιά είχε αποδείξει ότι αδιαφορούσε για την παράδοση και τη θρησκεία – τα δυο πράγματα που δήθεν υπερασπιζόταν. Μπροστά στον τρόπο που της προκαλούσε η εξέγερση 40.000 μεταλλωρύχων, έδειξε ότι ήταν έτοιμη να θυσιάσει όλες τις υποτιθέμενες αρχές της».

Η καταστολή των μεταλλωρύχων σημαδεύτηκε από αδικαιολόγητες σφαγές στη διάρκεια των μαχών και αργότερα από το βασανισμό και το φρικτό ακρωτηριασμό των συλληφθέντων, πολλοί από τους οποίους εκτελέστηκαν ομαδικά με ασήμαντες αφορμές ή ανάλογα με τα καπρίτσια των δικτών τους χωρίς στις περισσότερες περιπτώσεις να προηγηθεί δίκη. Υπολογίζεται ότι χιλιάδες εκτελέστηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο. Μετά τις εκτελέσεις κατέφθασαν τα τάγματα των βασανιστών τα οποία σύμφωνα με αντικειμενικές εκτιμήσεις συναγωνίζονταν επάξια σε κτηνωδία τους ναζί βασανιστές των γερμανικών στρατοπέδων συγκέντρωσης. Συνολικά, πέρα από τους χιλιάδες νεκρούς, οι ισπανικές φυλακές πλημμύρισαν από 30-40.000 κρατούμενους. Παρά τις προσπάθειες της δεξιάς να περιγρά-

φει τους αστουριανούς μεταλλωρύχους σαν δολοφόνους ιερέων, καλογριών και ιδιοκτητών, οι πραγματικά υπερβολικές κατηγορίες σε συνδυασμό με την παραδοχή των υποτιθέμενων θυμάτων ότι οι μεταλλωρύχοι τους είχαν μεταχειριστεί με μεγάλη ηθική ακεραιότητα αποδείχτηκε ότι είχαν το αντίθετο αποτέλεσμα. Οι ομάδες έρευνας, η μία μετά την άλλη, αποκάλυψαν ότι οι κυβερνητικές κατηγορίες ήταν ψευδείς: ότι ήταν η *Tercio*, οι *Regulares* και η αστυνομία που είχαν αναμιχθεί σε πράξεις απερίγραπτης βαρβαρότητας. Καθώς τα γεγονότα άρχισαν να ξεκαθαρίζουν, η χώρα συγκλονίστηκε από αποστροφή: η δεξιά θα πλήρωνε ακριβά τις θηριωδίες της.

Οι κρίσεις που είχαν συνταράξει για χρόνια την Ισπανία κορυφώθηκαν όταν η δεξιά ξεπέρασε τον εαυτό της, επιδιώκοντας τρόπους όχι μόνο για να εξασθενήσει την αριστερά και τους δημοκρατικούς, αλλά και για να υποτάξει τους κεντρώους συμμάχους της. Ο Χιλ Ρόμπλες, τυφλωμένος από μνησικακία, είχε προσπαθήσει να καταδικάσει αρκετούς αστουριανούς σοσιαλιστές ηγέτες - και μάλιστα ένα μετριοπαθή που είχε ταχθεί κατά της εξέγερσης. Παρόλο που ο Αλκαλά Θαμόρα και ο Λερού είχαν δεχτεί με αταραξία τις εκτελέσεις γνωστών αστουριανών αγωνιστών, αποδοκίμασαν κατηγορηματικά τους διωγμούς αθώων ή ακίνδυνων σοσιαλιστών που ακόμα και με τα κριτήρια της δεξιάς δύσκολα θα μπορούσαν να καταδικαστούν σε θάνατο. Οι καταδίκες μετατράπηκαν οπότε η CEDA παραιτήθηκε από την κυβέρνηση στα τέλη Μαρτίου προκαλώντας νέα κυβερνητική κρίση. Ωστόσο, δεν μπορούσε να σχηματιστεί κυβέρνηση χωρίς τη CEDA. Ο Χιλ Ρόμπλες σε πλεονεκτική θέση, νιώθοντας ότι μπορούσε να αδράξει την εξουσία, υπήρξε ανένδοτος. Σχηματίστηκε νέο υπουργικό συμβούλιο στο οποίο τις περισσότερες θέσεις κατέλαβε η CEDA ή οι ελεγχόμενοι από τη CEDA υπουργοί του Αγροτικού Κόμματος, της οργάνωσης των μεγαλύτερων γαιοκτημόνων της Ισπανίας. Όμως ο Χιλ Ρόμπλες δεν επεδίωκε τη σταθερότητα υπό την αιγίδα ενός κεντροδεξιού συνασπισμού. Ενθουσιασμένος από την εισροή των αντιδραστικών στοιχείων στη CEDA, ο Χιλ Ρόμπλες είχε αρχίσει εμφανώς να δικαιώνει τις χει-

ρότερες προβλέψεις της αριστεράς. Δεν χρειαζόταν ιδιαίτερη πολιτική οξύνοια για να διαπιστώσει κανείς ότι οραματιζόταν να γίνει ο Ντόλφος της Ισπανίας. Εγκαταλείποντας ουσιαστικά κάθε όραμα οικονομικής και πολιτικής μεταρρύθμισης, ο Χιλ Ρόμπλες άρχισε να προσανατολίζει τη δραστηριότητά του προς τις συνταγματικές αλλαγές που τελικά θα αντικαθιστούσαν τους δημοκρατικούς θεσμούς της Ισπανίας με οιονεί φασιστικές κορπορατιστικές μορφές. Ταυτόχρονα, ως υπουργός Πολέμου άρχισε να αναδιοργανώνει το στρατό, απομακρύνοντας αξιωματικούς για τους οποίους υπήρχαν υπόνοιες ότι συμπαθούσαν τους δημοκρατικούς ή τους αριστερούς. Παρά την απέχθεια που είχε προκαλέσει η *Tercio*, υπέδειξε τον Φράνκο ως Αρχηγό του Επιτελείου του Ισπανικού Στρατού.

Ο κεντροδεξιός συνασπισμός που παρέπαιε σε όλη τη διάρκεια του 1935 άρχισε να χάνει τα ερείσματά του στις ανοργάνωτες μεσαίες τάξεις της Ισπανίας. Είχε απορρίψει την αγροτική μεταρρύθμιση, είχε αποκαταστήσει τις περιουσίες των ιησουϊτών και είχε υποβαθμίσει εντελώς την κοσμική εκπαίδευση. Η φορολογική πολιτική του κόμματος ευνοούσε τις εύπορες τάξεις σε βάρος όλων των υπολοίπων. Είχε κλονίσει την ελάχιστη λαϊκή εμπιστοσύνη που απολάμβανε ο στρατός ως προστάτης της δημοκρατίας, προωθώντας φιλοφασίστες αξιωματικούς σε θέσεις κλειδιά σε όλες σχεδόν τις βαθμίδες. Τελικά η CEDA εγκατάλειψε πλήρως τη συμμαχία της με τους ριζοσπάστες, όταν ο Λερού και οι εταίροι του αναμείχθηκαν σε διάφορα σκοτεινά σκάνδαλα σχετικά με άδειες τυχερών παιχνιδιών και συμβόλαια ανεφοδιασμού του στρατού. Το Δεκέμβριο ο Λερού αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Στην πραγματικότητα, ολόκληρο το Ριζοσπαστικό Κόμμα είχε καταντήσει ένας άχρηστος και αναξιόπιστος αναχρονισμός. «Το μόνο κόμμα της δημοκρατικής Ισπανίας που δεν έχει πολιτικά ιδεώδη», παρατηρεί ο Μπρέναν. «Το μόνο που ήθελαν οι ριζοσπάστες ήταν να συνεχίσει η Ισπανία να σέρνεται». Όμως η Ισπανία είχε πολωθεί έντονα. Ούτε η αριστερά ούτε η δεξιά ήταν πρόθυμες να δείξουν έλεος και, μάλιστα, σε ένα παρωχημένο κόμμα οι ηγέτες του οποίου φαίνονταν να ενδιαφέρο-

νται μόνο για τις τσέπες τους. Ακούγεται ειρωνικό, αλλά εκείνο που σφράγισε οριστικά το τέλος της πρωθυπουργικής καριέρας του Λερού δεν ήταν τα σκάνδαλα που είχε συσσωρεύσει, αλλά οι προσπάθειές του να φορολογήσει τους γαιοκτήμονες αυξάνοντας το φόρο κληρονομιάς από 1% σε 3,5%. Η CEDA ακολουθώντας την αδιάλλακτη αντιδραστική στάση της παραιτήθηκε από την κυβέρνηση εξαιτίας του ζητήματος αυτού, τερματίζοντας τελικά τα δύο χρόνια της κεντροδεξιάς κυριαρχίας.

Προφανώς ο Χιλ Ρόμπλες ήταν σίγουρος ότι μετά τον εξευτελισμό των ριζοσπαστών είχε φτάσει η στιγμή για να αναλάβει η CEDA τον πλήρη κυβερνητικό έλεγχο. Φαινόταν πλέον ότι είχε ανοίξει ο δρόμος για ένα απολυταρχικό καθεστώς. Όμως ο ακροδεξιός ηγέτης είχε παρανοήσει πλήρως την ακεραιότητα του προέδρου. Πολιτική επιδίωξη του Αλκαλά Θαμόρα ήταν να αποκαταστήσει τη δύναμη του κέντρου και όχι να παραδώσει την Ισπανία στα χέρια μιας σχεδόν φασιστικής δεξιάς. Παρά τις συντηρητικές του αντιλήψεις ήταν υπέρμαχος της κοινοβουλευτικής κυβέρνησης. Στις 14 Δεκεμβρίου, αφήνοντας άναυδη τη δεξιά, ο Αλκαλά Θαμόρα διόρισε προσωρινό πρωθυπουργό τον Μανουέλ Πορτέλα Βαγιαδάρες, πρώην υπουργό Εσωτερικών του Λερού και αντίθετο με τις προσπάθειες του Χιλ Ρόμπλες να μεταθέσει τους Πολιτοφύλακες και τους Φρουρούς Εφόδους στη δικαιοδοσία του υπουργείου Πολέμου. Μέσα σε τρεις εβδομάδες ο Πορτέλα κατάργησε τη λογοκρισία του τύπου που είχε επιβληθεί μετά την εξέγερση των Αστοურიών και που στην ουσία είχε καταπνίξει κάθε δημόσιο διάλογο στην Ισπανία για περισσότερο από ένα χρόνο. Ταυτόχρονα, διέλυσε τα Κόρτες και προκήρυξε εθνικές εκλογές για τις 16 Φεβρουαρίου 1936. *El bienio negro*, η μαύρη διετία της αντιδραστικής διακυβέρνησης και καταστολής και της στροφής προς ένα κορπορατιστικού τύπου κράτους είχε φτάσει στο τέλος της.

Από το Φεβρουάριο στον Ιούλιο

Είναι περιττό να αναφερθούμε στη λύσσα του Χιλ Ρόμπλες όταν διαπίστωσε την τροπή που πήραν τα πράγματα. Το σχέδιό του να χρησιμοποιήσει τους δημοκρατικούς θεσμούς για να ανατρέψει τη δημοκρατία είχε φτάσει σε ιστορικό αδιέξοδο. Σε όλη τη διάρκεια του 1935, η αριστερά και οι δημοκρατικοί είχαν επίσης περάσει μια σειρά από κρίσεις. Όταν η δεξιά προσπάθησε τον Οκτώβριο να εμπλέξει τον Αθάνια στην πανωλεθρία της *Esquejta*, αποξενώθηκε εντελώς από τους δημοκρατικούς και τους έστρεψε προς την αριστερά. Ο Αθάνια, που είχε πάει στη Βαρκελώνη μόνο και μόνο για να αποτρέψει την εξέγερση της *Esquejta* κατά της Μαδρίτης, είχε κατηγορηθεί από τη δεξιά ότι βρισκόταν πίσω από την εξέγερση του Οκτωβρίου. Οι κατηγορίες ήταν υπερβολικά παράλογες για να ληφθούν σοβαρά υπόψη και το μόνο που κατάφεραν είναι να καταστήσουν ανυπόληπτη τη δεξιά. Πράγματι, για τους ισπανούς δημοκρατικούς όλων σχεδόν των αποχρώσεων το εκδικητικό μένος της CEDA σήμαινε ότι κάθε προφορική της δέσμευση για μια σταθερή δημοκρατική τάξη ήταν χωρίς αντίκρισμα. Ενωμένοι γύρω από τον Αθάνια, οι φιλελεύθεροι σχημάτισαν ένα νέο συνασπισμό, την *Izquierda Republicana*, τη Δημοκρατική Αριστερά, χρησιμοποιώντας μια πολιτική ονοματολογία που τρία χρόνια νωρίτερα θα ήταν δύσκολο να γίνει αντιληπτή. Οι συνθήκες είχαν ωριμάσει πλήρως για ένα συνασπισμό ανάμεσα στους φιλελευθέρους και τα αριστερίζοντα κόμματα, ένα συνασπισμό που σύντομα θα έπαιρνε την ιστορική μορφή του «Λαϊκού Μετώπου».

Αλλά και οι σοσιαλιστές είχαν αντιδράσει στην εκδικητικότητα της CEDA στρεφόμενοι ακόμα πιο αριστερά. Σοσιαλιστές της δεξιάς πτέρυγας, όπως ο Μπεστέιρο ο οποίος είχε αντιταχθεί στην εξέγερση του Οκτωβρίου ή ο Πριέτο ο οποίος είχε διαφύγει στη Γαλλία μετά την αποτυχία της, είχαν ουσιαστικά χάσει κάθε κύρος στο κόμμα και οι μόνοι που τους αποδέχονταν ήταν οι πορωμένοι γραφειοκράτες του. Ο Καμπαγιέρο, τουλάχιστον, είχε μείνει πίσω. Μό-

νο και μόνο επειδή παρέμεινε στη φυλακή (όπου για πρώτη φορά διάβασε Μαρξ) είχε γίνει το είδωλο της Σοσιαλιστικής Νεολαίας και της αναπτυσσόμενης αριστερής πτέρυγας του κόμματος. Δεν είχε σημασία αν είχε φροντίσει να κρυφτεί σπίτι του μετά το ξέσπασμα των γεγονότων του Οκτωβρίου για να προστατευθεί από νομικές κυρώσεις: ο «ισπανός Λένιν», όπως σύντομα έμελλε να ονομαστεί, εθίστηκε σε μια μεσσιανική αντίληψη της ιστορικής του αποστολής. Αν η Ισπανία επρόκειτο να βαδίσει προς την επανάσταση, η ιστορία τον είχε επιλέξει να την καθοδηγήσει ή, όπως θα αποδείκνυαν τα γεγονότα, να την υπονομεύσει. Προς το παρόν, όπως παρατηρεί ο Τζάκσον, βρισκόταν στη φυλακή «συντροφιά με παθιασμένους νεαρούς διανοουμένους που μετανοούσαν για το αστικό παρελθόν τους και τον είχαν αναγάγει σε διπλό είδωλο: του αυθεντικού προλετάριου και του πνευματικού διαδόχου του “*el abuelo*”^{*} – του εξίσου προλετάριου, εξίσου ασκητικού και εξίσου ακέραιου Πάμπλο Ιγνολέσιαν». Σύντομα απελευθερώθηκε από τη φυλακή και έγινε ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης της σοσιαλιστικής αριστεράς και ένας ακόμη αρχιτέκτονας του συνασπισμού του «Λαϊκού Μετώπου» το οποίο θα ερχόταν στην εξουσία το Φεβρουάριο του 1936.

Παρά τη σχετική τους αδράνεια στη διάρκεια των γεγονότων του Οκτωβρίου, οι αναρχικοί υπέφεραν εξίσου με τους σοσιαλιστές. Η CNT, που είχε κατηγορηθεί άδικα για αποχή από τους σοσιαλιστές αλλά και τους κομμουνιστές, είχε χάσει ένα μέρος από το επαναστατικό της κύρος ενώ οι ικανότεροι αγωνιστές της πλημμύριζαν κατά χιλιάδες τις φυλακές. Αν κρίνουμε αναλογικά με τη δύναμη που είχαν στις Αστουρίες, ο αριθμός των αναρχοσυνδικαλιστών που έχασαν τη ζωή τους ήταν ίδιος με εκείνον των σοσιαλιστών· παρ’ όλα αυτά δεν τους αναγνωρίστηκαν οι θυσίες τους και ακόμη πιο ταπεινωτικό ήταν το γεγονός ότι η προδοσία των σοσιαλιστών και των κομμουνιστών σε βάρος τους είχε περάσει ουσιαστικά απαρατήρητη. Οι επερχόμενες εκλογές του Φεβρουαρίου

* Σ.τ.Μ. Ο παππούς, Ισπανικά.

δεν τους πρόσφεραν καμιά παρηγοριά. Οι σοσιαλιστές είχαν αποδείξει και το 1934 ότι δεν ήταν ικανοί για μια πιο έντιμη ή πιο συντροφική συμπεριφορά απ' ό,τι το 1932, όταν ο Καμπαγιέρο είχε προσπαθήσει να διαλύσει τα συνδικάτα της CNT. Μπορούσαν, λοιπόν, οι αναρχικοί να περιμένουν κάτι καλύτερο από τους φιλελευθέρους του Αθάνια, οι οποίοι το 1932 είχαν ευνοήσει την UGT σε βάρος της CNT, είχαν λογοκρίνει τον ελευθεριακό τύπο και είχαν κλείσει χιλιάδες συντρόφους τους στη φυλακή; Λαμβάνοντας υπόψη αυτόν το ζοφερό απολογισμό, η CNT δεν είχε λόγο να χαίρεται για μια νίκη των φιλελευθέρων ή των σοσιαλιστών στις επερχόμενες εκλογές. Είχε όμως σημαντικότερους λόγους να ανησυχεί για μια νίκη της δεξιάς. Εγγλωβισμένη στο παλιό δίλημμα του «μικρότερου κακού», η CNT άρχισε να επιδιώκει μια αναδιοργάνωση των δυνάμεών της, ίσως και μια νέα συμφωνία όλων των ελευθεριακών δυνάμεων, ανεξάρτητα από τις διαφορές στις πολιτικές και στρατηγικές απόψεις τους. Οι ημέρες των εξεγέρσεων των *faístas* αποτελούσαν πλέον οριστικά παρελθόν. Οι δυσσιώπες προοπτικές που άνοιγε μια δεξιά νίκη στις εκλογές του Φεβρουαρίου δυσκόλευαν την επιστροφή στις παραδοσιακές μεθόδους της αναρχοσυνδικαλιστικής δράσης. Μια τέτοια νίκη ήταν σχεδόν σίγουρο ότι θα οδηγούσε σε μια αντίδραση τύπου Ντόλφους και ότι θα την ακολουθούσε η αμείλικτη καταστολή όλων των δυνάμεων της αριστεράς. Συνεπώς, δεν πρέπει να απορεί κάποιος που παρά τη μαχητική ρητορική της από το Δεκέμβριο ως το Φεβρουάριο, η CNT άρχισε να στρέφεται προς τη δική της εκδοχή της *Realpolitik*.

Τα πρώτα βήματα της CNT προς μια ελευθεριακή ανασυγκρότηση έγιναν με την εδραίωση εγκάρδιων σχέσεων με τα *Sindicatos de Oposición*, τους πάλαι ποτέ μισητούς *Treintistas* που καθοδηγούνταν από τον Πεστάνια, τον Πείρό, τον Χουάν Λόπεθ και τους αποκαλούμενους «καθαρούς συνδικαλιστές», οι οποίοι υποστήριζαν τον πραγματιστικό συνδικαλισμό. Δεν επρόκειτο για απλούς οργανωτικούς ελιγμούς που είχαν στόχο να εντάξουν στη συνομοσπονδία επιπλέον δυνάμεις: ήταν μια σημαντική πολιτική ενέργεια που ο-

δήγησε στη συνεργασία αρχικά με την UGT, στη συνέχεια με τους σοσιαλιστές και τέλος με το Λαϊκό Μέτωπο. Η βάση για την ενότητα ανάμεσα στη CNT και τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης είχε ξεκαθαριστεί σε μεγάλο βαθμό όταν ο Πεστάνια, ξεκινώντας δική του πορεία, ήρθε σε αντιπαράθεση με τους ανθρώπους της δικής του ομάδας και κινήθηκε προς την άμεση πολιτική δράση σχηματίζοντας το δικό του Συνδικαλιστικό Κόμμα. Το νέο κόμμα σύντομα προσχώρησε στο Λαϊκό Μέτωπο και μετά τις εκλογές του Φεβρουαρίου εξασφάλισε δύο έδρες στα Κόρτες.

Παρά την αντίθεση των Καταλανών, το κίνημα για την ένωση της CNT με τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης μεγάλωνε σταθερά. Ήδη, από το Μάιο του 1935, μια Εθνική Ολομέλεια των Περιφερειακών Συνομοσπονδιών είχε προσκαλέσει τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης να συμμετάσχουν στο επόμενο εθνικό συνέδριο της CNT με δικαίωμα έκφρασης όχι όμως και ψήφου. Παρά τις πολλές αμφιταλαντεύσεις και των δύο πλευρών, τους επόμενους μήνες οι επαφές ανάμεσα στους αναρχικούς και τους συνδικαλιστές γίνονταν ολοένα και πιο εγκάρδιες. Και οι δύο ελευθεριακές τάσεις είχαν υποστεί πολλά από την καταστολή της *biennio negro* και σε περιόδους πολύ κρίσιμες είχαν φροντίσει σε πρακτικό επίπεδο να αλληλοϋποστηριχτούν. Το ζήτημα της ενότητας της συνομοσπονδίας προέκυψε το Μάρτιο του 1936, όταν η Εθνική Επιτροπή της CNT προσκάλεσε πρώην *Treintistas* να παρακολουθήσουν το επερχόμενο συνέδριο της συνομοσπονδίας που θα γινόταν την Πρωτομαγιά στη Σαραγόσα. Στο σημείο αυτό τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης προσχώρησαν ξανά επίσημα στη CNT. Σε όσες περιοχές υπήρχαν διπλά συνδικάτα έγιναν συνελεύσεις συγχώνευσης που ενοποίησαν πλήρως τις δυο οργανώσεις. Περίπου 70.000 αντιπολιτευόμενοι ενώθηκαν εκ νέου με τη μητρική οργάνωση. Η ενοποίηση είχε αποκαταστήσει τον Πείρό, τον Λόπεθ και άλλους συνδικαλιστές της δεξιάς πτέρυγας σε θέσεις επιρροής μέσα στη συνομοσπονδία, μια κατάσταση που θα ενίσχυε τον προσανατολισμό της ηγεσίας της CNT προς την πολιτική δράση. Παρά τη μαχητική ρητορική της

μετά τις εκλογές του Φεβρουαρίου, η οργάνωση θα αποκτούσε ένα χαρακτήρα περισσότερο συνδικαλιστικό παρά αναρχικό, σέρνοντας πίσω της τις αναρχικές τάσεις. Όπως παραπονέθηκαν αργότερα πολλοί αναρχικοί ηγέτες, δεν ήταν η FAI εκείνη που άλλαζε τη CNT αλλά μάλλον η CNT είχε αρχίσει να αλλάζει τη FAI.

Όμως οι περισσότερες από τις αλλαγές αυτές θα γίνονταν στο μέλλον. Ανάμεσα στο Δεκέμβριο του 1935 και το Φεβρουάριο του 1936, οι αναρχοσυνδικαλιστικές τακτικές έμοιαζαν να κινούνται παραδόξως προς αλληλοσυγκρουόμενους στόχους. Η CNT, παρά την έντονη εχθρότητά της απέναντι στο «πολιτικό» Σοσιαλιστικό Κόμμα, έδειχνε, μάλλον αφελώς, να είναι πολύ δεκτική απέναντι σε μια κοινή δράση με την UGT, λες και η ηγεσία της δεν στελεχωνόταν από σοσιαλιστές. Οι σοσιαλιστές και η UGT από την πλευρά τους, έχοντας εισάγει την αντίληψη μιας *Alianza Obrera*, έδειχναν δεκτικοί μόνο σε τοπικές συμμαχίες και αντιστέκονταν σε κάθε απόπειρα να πάρει η *Alianza* διαστάσεις εθνικού κινήματος. Το σύνθημα «UHP» δεν είχε επεκταθεί ακόμα πέρα από τις Αστουρίες. Ήδη από το Δεκέμβριο το Σοσιαλιστικό Κόμμα είχε καταλήξει στη δημιουργία ενός εκλογικού συνασπισμού με τους δημοκρατικούς του Αθάνια, αγνοώντας σε μεγάλο βαθμό τις προσπάθειες της CNT να καλλιεργήσει τη συνδικαλιστική συνεργασία σε πιο ριζοσπαστική βάση.

Τελικά, στα μέσα Ιανουαρίου του 1936 έγινε μια συμφωνία για τη δημιουργία ενός Λαϊκού Μετώπου από το Σοσιαλιστικό Κόμμα, την UGT, τη Δημοκρατική Αριστερά και τους συμμάχους τους της Δημοκρατικής Ένωσης, τη Σοσιαλιστική Νεολαία, το Συνδικαλιστικό Κόμμα του Πεστάνια, το Κομμουνιστικό Κόμμα και, προς έκπληξη όλων, από το πρόσφατα ιδρυμένο ΡΟUM (το οποίο αποτελούσαν κυρίως οι Αριστεροί Κομμουνιστές του Νιν, μια πρώτην τροτσκιστική οργάνωση, και ο Συνασπισμός Εργατών-Αγροτών του Μαουρίν). Η συμφωνία περιοριζόταν σχεδόν αποκλειστικά σε ένα πρακτικό επίπεδο συνεργασίας που αφορούσε στις επερχόμενες εκλογές. Το πρόγραμμά της ήταν αυστηρά μεσοαστικό, σχεδιασμέ-

νο -σύμφωνα με τα λόγια του Πορτέλα- έτσι ώστε να μην τρομοκρατήσει τους μετριοπαθείς ψηφοφόρους της. Δεν απειλούσε ότι θα προέβαινε σε κάποια εθνικοποίηση της ιδιοκτησίας ούτε σε εργατικό έλεγχο της βιομηχανίας ούτε καν υποστήριζε ότι θα καταπολεμούσε την ανεργία. Στην αριστερά έδινε απλώς την υπόσχεση της αμνηστίας για τις χιλιάδες των φυλακισμένων εργατών της και μια φιλελεύθερη κοινοβουλευτική θωράκιση ενάντια στην απολυταρχική αντίδραση. Παρόλο που η συμφωνία του Λαϊκού Μέτωπου ενίσχυσε την τάση στους κόλπους της CNT που ζητούσε να ασκηθούν πιέσεις προς την UGT για μια συμμαχία που να βασίζεται σε ένα επαναστατικό πρόγραμμα προκειμένου να σωθεί η ισπανική εργατική τάξη από το ρεφορμισμό, τα αιτήματα αυτά, ειλικρινή ή όχι, έπεσαν ουσιαστικά στο κενό. Ο «ισπανός Λένιν», Λάργο Καμπαγιέρο, είχε δεσμευτεί για μια πολιτική συνεργασία της UGT με τους δημοκρατικούς την οποία η CNT έσπευσε να καταγγείλει ως ταξική συνεργασία. Γι' αυτό το λόγο ήταν σχεδόν βέβαιο ότι αποκλειόταν κάθε είδους ενότητα ανάμεσα στις δύο μεγαλύτερες εργατικές οργανώσεις της Ισπανίας.

Αυτό δεν σημαίνει ότι η CNT τηρούσε εντελώς εχθρική στάση απέναντι στο Λαϊκό Μέτωπο. Καθώς πλησίαζαν οι εκλογές, η CNT άρχισε να αποκαλύπτει μια ανησυχητική χαλάρωση της προηγούμενης αντιπολιτικής στάσης της. Στις 25 Ιανουαρίου 1936, σε μια συνδιάσκεψη της Περιφερειακής Επιτροπής της Καταλονίας οργισμένοι αντιπρόσωποι κατήγγειλαν απεριφραστα την Περιφερειακή Επιτροπή για καιροσκοπισμό σε σχέση με τις επερχόμενες εκλογές. Η CNT, σε αντίθεση με τη δυναμική εκστρατεία υπέρ της αποχής του 1933, αρνήθηκε να παροτρύνει τα μέλη της να απέχουν. Ενώ επαναλάμβανε την παραδοσιακή της αντίθεση στις εκλογικές τακτικές, η οργάνωση τηρούσε μια διακριτική σιωπή στα αιτήματα για μπόϊκοτάρισμα των εκλογών. Στην πραγματικότητα, ο σημαντικός αναρχικός και ηγεμονικός Ουράλες είχε ήδη παραδεχτεί χωρίς πολλές περιστροφές: «Θα θεωρούσα μεγάλο σφάλμα εκ μέρους των αναρχικών αν, ως συνέπεια της δράσης

τους κατά την προεκλογική περίοδο, θριάμβευε η δεξιά επί της αριστεράς».

Η δήλωση αυτή που προερχόταν από τον πιο σεβάσμιο ίσως αναρχικό της εποχής του, τον ιδρυτή μιας διακεκριμένης οικογένειας που περιελάμβανε τη Φεδερίκα Μοντσένι, την πιο γνωστή γυναίκα της CNT, επηρέασε αναμφίβολα τη στρατηγική της CNT και της FAI απέναντι στις εκλογές του Φεβρουαρίου. Μια ολομέλεια χερσονήσου της FAI, που συνεδρίασε στη Βαρκελώνη στις 30 Ιανουαρίου και την 1η Φεβρουαρίου, επικύρωσε την εκλογική θέση της συνδιάσκεψης της Περιφερειακής Επιτροπής της Καταλονίας. «*Para salvar las arapiencias*» («για να σωθούν τα προσχήματα») η FAI επαναβεβαίωσε την «πλήρη αποχή από κάθε άμεση και έμμεση συνεργασία με την πολιτική του κράτους», αλλά αυτή η σχεδόν νομικίστικη αμετροέπεια απείχε πολύ και στο πνεύμα και στους τόνους από μια δυναμική τακτική αποχής.

Ο Μπραδέμας περιγράφει με ισοπεδωτικό τρόπο την τακτική που ακολούθησε η CNT-FAI απέναντι στις εκλογές: «*Στη διάρκεια αυτών των τελευταίων ημερών του Ιανουαρίου και των δύο πρώτων εβδομάδων του Φεβρουαρίου του 1936, η CNT εμφανίστηκε σε ολόκληρη την Ισπανία με συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας ενάντια στο φασισμό, ενάντια στη θανατική ποινή (που είχε επαναφερθεί τον Οκτώβριο του 1934) και (...) υπέρ της επαναστατικής ενότητας της UGT και της CNT και -φυσικά- υπέρ της αμνηστίας για τους φυλακισμένους. Ωστόσο δεν υπήρξαν αντιεκλογικές εκστρατείες. Δεν θα βρούμε τα συνθήματα "Μην ψηφίζετε!" και "Αποχή!" στις προκηρύξεις προ των εκλογών. "Ο Ντουρούτι", αναφέρει ο Σαντιγιάν, "που δεν του άρεσαν οι περιστροφές, όπως και μερικοί άλλοι, άρχισε να συμβουλεύει ανοιχτά την προσέλευση στις κάλπες"*».

Η στάση της CNT και της FAI απέναντι στο Λαϊκό Μέτωπο δεν ήταν απλώς ζήτημα μιας επουσιώδους αποχής ή συμμετοχής σε μια συγκεκριμένη προεκλογική εκστρατεία (όπως θα ισχυρίζονταν μερικοί αναρχικοί) ούτε το Λαϊκό Μέτωπο αποτελούσε ένα γηγενές προϊόν των πολιτικών συνθηκών της Ισπανίας. Η στρατηγική που

διατυπώθηκε από την Κομμουνιστική Διεθνή μετά την υπογραφή του Γαλλοσοβιετικού Συμφώνου μη Επίθεσης το 1934 αποτέλεσε μια ελάχιστα συγκαλυμμένη διπλωματική απάντηση στην απειλή του Χίτλερ απέναντι στη σταλινική Ρωσία. Από μια πολιτική ανεγκέφαλης επαναστατικής ρητορικής σύμφωνα με την οποία το σύνολο του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος είχε χαρακτηριστεί σαν «σοσιαλφασιστικό» –και, μάλιστα, οι σοσιαλδημοκράτες σαν μεγαλύτεροι εχθροί και από τους ίδιους τους φασίστες– τα κομμουνιστικά κόμματα σε όλο τον κόσμο στράφηκαν προς μια πολιτική σαφούς ταξικής συνεργασίας. Η κραυγή για «κοινωνική επανάσταση» υποχώρησε τόσο πολύ έναντι της υπεράσπισης με κάθε κόστος της αστικής δημοκρατίας από το φασισμό, που τα κομμουνιστικά κόμματα χρησιμοποιούσαν ακόμα και ήπιους συντηρητικούς αντιπάλους σαν δικαιολογία για να σχηματίσουν συνασπισμούς με τα πλέον αργυρώνητα και αναξιόπιστα φιλελεύθερα κόμματα της Ευρώπης. Ήδη από το 1936, η ισπανική σοσιαλιστική αριστερά μπορούσε δικαίως να χλευάζει τους κομμουνιστές με το σύνθημα: «Για να σωθεί η Ισπανία από το μαρξισμό, ψηφίστε κομμουνιστές!».

Το Λαϊκό Μέτωπο στην πραγματικότητα δεν ήταν μια πειραματική πράξη συνεργασίας ανάμεσα στην αναπτυσσόμενη αριστερά και το παρακμασμένο κέντρο που θα έφραζε το δρόμο στη CEDA και τους συμμάχους της. Αντανακλούσε μια μεγαλεπήβολη στροφή στην πολιτική την οποία είχε επιβάλλει η σταλινική Ρωσία στα κομμουνιστικά κόμματα ανά τον κόσμο προκειμένου να υπογραφούν κοινές αμυντικές συμφωνίες ή σύμφωνα μη επίθεσης με τις δυτικές δημοκρατίες κατά της ναζιστικής Γερμανίας. Η πολιτική αυτή υπαγορευόταν αποκλειστικά από τα εθνικά ρωσικά συμφέροντα και, ίσως το σημαντικότερο, από την ταυτοποίηση των συμφερόντων αυτών όχι με το παγκόσμιο εργατικό κίνημα και την υπόθεση του σοσιαλισμού, αλλά με τη φιλελεύθερη αστική τάξη και τη διαιώνιση του φιλελεύθερου καπιταλισμού. Η σταλινική Ρωσία είχε εγκαταλείψει κάθε πρόφαση ότι η λέξη «σοσιαλισμός» είχε οποιαδήποτε ζωτική σημασία για τη διεθνή πολιτική ή εν προκειμένω

για την άσκηση της εσωτερικής πολιτικής. Ακόμα και η ανάμνηση της Οκτωβριανής Επανάστασης, παρά τα όριά της, θα πνιγόταν στο αίμα των παλιών μπολσεβίκων, που εκκαθαρίστηκαν σχεδόν στο σύνολό τους μυστικά ή σε δίκες-παρωδία στα ίδια χρόνια που άχμαζαν τα Λαϊκά Μέτωπα.

Με τη σειρά τους, τα κομμουνιστικά κόμματα προσπάθησαν να στρέψουν την πολιτική των Λαϊκών Μετώπων προς τα αριστερά με τον πιο ξεδιάντροπα παραπλανητικό και χειριστικό τρόπο, αποβλέποντας στην ισχυροποίηση του ελέγχου τους πάνω στη διεθνή εργατική τάξη. Στο βαθμό που ο έλεγχος αυτός είχε επιτευχθεί, τα κομμουνιστικά κόμματα, όπως εξάλλου και η ρωσική διπλωματική πολιτική, δεν ενδιαφέρονταν να προάγουν την κοινωνική επανάσταση αλλά να την αποτρέψουν. Στην πραγματικότητα, τα Λαϊκά Μέτωπα ήταν συνειδητά σχεδιασμένα να αποδεικνύουν, προς μεγάλη ικανοποίηση της φιλελεύθερης αστικής τάξης, ότι μπορεί κανείς να βασίζεται στα κομμουνιστικά κόμματα και στη σταλινική Ρωσία για την προώθηση της ταξικής συνεργασίας, για την εξουδετέρωση κάθε επαναστατικής τάσης μέσα στο εργατικό κίνημα και, εφόσον κρινόταν απαραίτητο, για τη δολοφονία εκπροσώπων της επανάστασης και την καταστολή επαναστατικών κινήματων. Είτε το γνώριζαν είτε όχι, η CNT και η FAI καβαλούσαν την πλάτη μιας τίγρης. Από την πολιτική της «μη αποχής» το Φεβρουάριο έμελλε να οδηγηθούν σε μια πολιτική συμμετοχής το Σεπτέμβριο και, τελικά, στα τελευταία χρόνια του Εμφύλιου Πολέμου, σε μια πολιτική συνεργασίας με τους πλέον επικίνδυνους αντιπάλους τους. Οι αντίπαλοι αυτοί δεν ήταν μόνο οι σοσιαλιστές της δεξιάς πτέρυγας, οι οποίοι τουλάχιστον είχαν μια αίσθηση ευθύνης απέναντι στην ισπανική εργατική τάξη, αλλά και οι κομμουνιστές, μια μικρή ομάδα που η ανάπτυξη και η επιρροή της στα γεγονότα της Ισπανίας ήταν σε άμεση συνάρτηση με την επίδραση της σταλινικής Ρωσίας. Πέρα από τη μυθολογία της μπολσεβίκικης επανάστασης που φαινόταν να νομιμοποιεί το Ισπανικό Κομμουνιστικό Κόμμα σαν «επαναστατική» οργάνωση, η υπό όρους στρατιωτική βοήθεια

την οποία η Ρωσία παρέιχε με το σταγονόμετρο στην Ισπανία κατά τη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου θα εξασφάλιζε στους κομμουνιστές απεριόριστο έλεγχο στην εξέλιξη των γεγονότων.

Οι εκλογές το Φεβρουάριο του 1936 έφεραν στην εξουσία τα κόμματα του Λαϊκού Μετώπου με μια διαφορά περίπου 700.000 ψήφων.* Από τις 271 έδρες που κέρδισε συνολικά ο συνασπισμός, ένας αριθμός που εξασφάλιζε την απόλυτη πλειοψηφία στα Κόρτες, στους δημοκρατικούς (που συμπεριλάμβαναν τη Δημοκρατική Ένωση του Μαρτίνεθ Μπάριο καθώς και την *Izquierda* του Αθάνια) δόθηκαν 117 έδρες, στους σοσιαλιστές 90 και στους κομμουνιστές 16.** Η εκλογική νίκη του Λαϊκού Μετώπου ήταν πολύ πιο περιο-

* Σ.τ.Εκδ. Τα στοιχεία που παρουσιάζει εδώ ο Μάρεϊ Μπούκτσιν δεν είναι σωστά. Η διαφορά ψήφων ήταν μόλις 150.000, πράγμα που βέβαια ενισχύει ακόμα περισσότερο την άποψή του για την περιορισμένη νίκη του Λαϊκού Μετώπου και την καθοριστική συμβολή της ψήφου των αναρχικών σ' αυτήν. Τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα ήταν τα εξής: Λαϊκό Μέτωπο 4.654.116 ψήφοι (48,06% - 263 έδρες), Εθνικό Μέτωπο 4.503.505 (46,5% - 156 έδρες) και Ένωση Κέντρου 525.714 ψήφοι (5,42% - 59 έδρες). Πηγή: *El País* On-line.

** Σ.τ.Μ.Μπ. Λέω «δόθηκαν» επειδή οι έδρες αυτές δεν αντιπροσωπεύουν τη λαϊκή ψήφο που έλαβαν τα κόμματα, αλλά τον αριθμό των εδρών που κατανεμήθηκαν μετά από συμφωνία των κομμάτων που αποτελούσαν το συνασπισμό του Λαϊκού Μετώπου. Συμφωνώ με την άποψη του Μπρέναν ότι οι δημοκρατικοί και οι κομμουνιστές έλαβαν ενδεχομένως από το συνασπισμό περισσότερες έδρες από όσες θα κέρδιζαν αν είχαν κατέβει στις εκλογές αυτόνομα. Θα συμφωνήσω επίσης και με την άποψή του ότι οι κομμουνιστές μπορεί να έλαβαν τετραπλάσιες έδρες απ' όσες θα είχαν κερδίσει μόνοι τους. Επιπλέον, στο σύνολο των 16 εδρών που προαναφέρθηκαν, έλαβαν 5 από τους καταλανούς σοσιαλιστές, οι οποίοι ουσιαστικά ελέγχονταν πλέον από τους κομμουνιστές χάρη στις σταλινικές τακτικές διείσδυσης και στους επιδέξιους χειρισμούς του Χουάν Κομορέρα, ενός από τους πιο μοχθηρούς πολιτικούς της αριστεράς. Ο Κομορέρα θα οργάνωνε τη σταλινική αντεπανάσταση στην Καταλονία στη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου και τελικά θα ήταν καλοδεχόμενος στην Ισπανία του Φράνκο.

ρισμένη από ό,τι υπονοούν οι 700.000 ψήφοι, αν λάβουμε υπόψη τα εκατομμύρια ψήφων που έπεσαν στις κάλπες. «Στον πρώτο γύρο», παρατηρεί ο Στάνλεϊ Τζ. Πέιν αναφερόμενος στις 16 Φεβρουαρίου, «η αριστερά», δηλαδή ο αριστερός-φιλελεύθερος συνασπισμός του Λαϊκού Μετώπου, «κέρδισε κάτι περισσότερο από 200 έδρες σε σύνολο 473 που συνιστούσαν τα Κόρτες. Η πλειοψηφία δεν ισοδυναμούσε με μια αντίστοιχη πρωτιά στη λαϊκή ψήφο καθώς στη συνολική ψηφοφορία για τον πρώτο γύρο η λαϊκή ετυμηγορία για τη δεξιά και την αριστερά ήταν περίπου μοιρασμένη στα δύο. Ωστόσο, εξαιτίας του πολύπλοκου εκλογικού συστήματος, ο καθοριστικός παράγοντας δεν ήταν η αναλογική, το άθροισμα των ψήφων, αλλά η συγκέντρωση των ψηφοδελτίων για κάθε επαρχία ξεχωριστά. Οι ψήφοι του Λαϊκού Μετώπου συνδιάστηκαν πιο αποτελεσματικά για τις πλειοψηφικές λίστες στις μεγαλύτερες περιφέρειες. Η δεύτερη επανалηπτική αναμέτρηση οργανώθηκε στα τέλη του μήνα με την επιτήρηση της αριστεράς και με σημαντικές πιέσεις του αριστερού όχλου που είχε βγει στους δρόμους. Στις επανληπτικές εκλογές το Λαϊκό Μέτωπο αύξησε ακόμα περισσότερο την πλειοψηφία του, αν και η διαδικασία της ψηφοφορίας ελέγχεται ως προς τη συνταγματική νομιμότητά της».

Ο Πέιν παραλείπει να μας πει ότι το ίδιο «πολύπλοκο εκλογικό σύστημα» είχε εξασφαλίσει τη σαρωτική νίκη της δεξιάς το 1933. Ό,τι είχε ευνοήσει τη δεξιά πριν από τρία χρόνια, τώρα ευνοούσε την αριστερά. Επίσης, ο Πέιν παραλείπει να επιστήσει την προσοχή μας στον ακροδεξιό «όχλο» και κυρίως στους έμμισθους *ristoleiros* της Φάλαγγας, που δημιούργησαν ένα αιματηρό χάος στο πρώτο πεντάμηνο της διακυβέρνησης του Λαϊκού Μετώπου, στους αντιδραστικούς φοιτητές και *señoritos** που διέλυαν τις συγκεντρώσεις των αριστερών ομάδων, στους ακροδεξιούς αλήτες που

* Σ.τ.Μ. Κομφευόμενοι νεαροί, δανδήδες. Ισπανικά. Οι αντιδραστικοί φοιτητές που αναφέρει κατάγονταν από εύπορες οικογένειες και είχαν προσχωρήσει στην Ισπανική Φάλαγγα που είχε ιδρύσει στις 29 Οκτωβρίου 1933 ο Αντόνιο Πρίμο δε Ριβέρα, ο μεγαλύτερος γιος του πρώην δικτάτορα.

πυροβολούσαν σχεδόν εξ επαφής τα πλήθη διασχίζοντας με μοτοσικλέτες τα εργατικά *barrios*, στην αστυνομία της Γρανάδας που εμπόδιζε τους εργάτες και τους αγρότες να φτάσουν στις κάλπες, στους *caudillos* που απειλούσαν να τιμωρήσουν ολόκληρα χωριά στο βαθμό που δεν εκλέγανε δεξιούς υποψήφιους και στους πράκτορες των γαιοκτημόνων που απειλούσαν να απολύσουν τους εργάτες γης και τους κολίγους που αρνούσαν να ψηφίσουν τους αντιδραστικούς υποψηφίους. Αν εξαιρέσουμε αυτές τις επιφυλάξεις, τα τεκμηριωμένα συμπεράσματα του Πέιν είναι σωστά. Εκείνο που πράγματι μπορεί κανείς να διαπιστώσει από την πλειοψηφία των 700.000 ψήφων του Λαϊκού Μέτωπου δεν είναι τόσο το γεγονός ότι οι επαναστασιακές εκλογές διεξάχθηκαν «υπό την επιτήρηση της αριστεράς» ή ότι ο «αριστερός όχλος» έπαιξε σημαντικότερο ρόλο από τους ακροδεξιούς αλήτες και τους *señoritos*, αλλά το ότι το Λαϊκό Μέτωπο δεν θα είχε έρθει στην εξουσία χωρίς την εκλογική υποστήριξη των αναρχοσυνδικαλιστών.

Αντί να συγκαλύψει αυτή τη μεγάλη παρέκκλιση από το αναρχικό ιδεώδες, ο επιφανής *faísta* Αμπάδ δε Σαντιγιάν επρόκειτο να την υπογραμμίσει. Το Φεβρουάριο, παρατηρεί, «η συμμετοχή στις εκλογές ήταν μια φρόνιμη ενέργεια. Δώσαμε την εξουσία στην αριστερά, όντας πεισμένοι από τις περιστάσεις ότι αποτελούσε το μικρότερο κακό». Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευτεί σαν μια λογική και έντιμη δήλωση, αν η ενέργεια που βασιζόταν στο «μικρότερο κακό» είχε αναγνωριστεί για αυτό που πραγματικά ήταν – μια σαφής παρέκκλιση από τα ιδανικά που θα ομολογείτο ανοιχτά ως τέτοια, ένα πικρό ποτήρι που έπρεπε κανείς να πει για να αντιμετωπίσει μια σοβαρή ασθένεια. Σε εξαιρετικά κρίσιμες και δεδομένες περιστάσεις οι μπολσεβίκοι είχαν μποϊκοτάρει τις εκλογές χωρίς να γίνουν αναρχικοί και θα μπορούσε να φανταστεί κάποιος μια κατάσταση όπου οι αναρχικοί θα είχαν ψηφίσει σε εκλογές χωρίς να γίνουν μπολσεβίκοι. Εκ των υστέρων, η παρατήρηση του Βέρνον Ρίτσαρντς, ότι μια νίκη των συντηρητικών στις εκλογές του Φεβρουαρίου θα ήταν πολύ μικρότερο πιασγύρισμα για το ισπανικό

εργατικό κίνημα σε σχέση με τη σφαγή που ακολούθησε την ανταρσία των στρατηγών, αποτελεί ένα δελεαστικό συμπέρασμα αφού έτσι θα είχε διασωθεί η αναρχική καθαρότητα. Όμως ο Χιλ Ρόμπλες έδειχνε απόλυτα αποφασισμένος να γίνει ο Ντόλφους της Ισπανίας (οι δημόσιες ομιλίες του είχαν αποκτήσει έναν προκλητικά βίαιο χαρακτήρα) και οι προεκλογικές αφίσες της CEDA απέπνεαν ένα έντονο φασιστικό άρωμα καθώς περιλάμβαναν συνθήματα όπως «Το υπουργείο Πολέμου και όλη την εξουσία», «Όλη η εξουσία στον Ηγέτη» και ούτω καθεξής.

Σε τέτοιες δυσοίωνες καταστάσεις, το ποιος ελέγχει το κράτος με τον οπλισμό του και ποιος έχει συνακόλουθα το μονοπώλιο της βίας δεν είναι ζήτημα που μπορεί κανείς να το αντιμετωπίσει με αδιαφορία. Το 1936 οι ισπανοί αναρχικοί, αποκλεισμένοι σε μια απομονωμένη χώρα πίσω από τα Πυρηναία και –όπως έμελλε να αποδείξουν τα γεγονότα– χωρίς σημαντική υποστήριξη από το διεθνές προλεταριάτο, δεν διέθεταν τα επαναστατικά πλεονεκτήματα των ρώσων μπολσεβίκων του 1917 όπως, για παράδειγμα, διεθνείς αντιπάλους διαιρεμένους από ένα σκληρό παγκόσμιο πόλεμο, εσωτερικούς αντιπάλους διασκορπισμένους και σε σύγκρουση μεταξύ τους, αχανείς εκτάσεις, όπου να υποχωρούν και να ανασυντάσσονται, ενεργή βοήθεια από το διεθνές προλεταριάτο και, ίσως πάνω απ' όλα, την υποστήριξη του ρωσικού στρατού που όχι μόνον δεν αντιτάχθηκε στην κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους, αλλά τους εξασφάλισε έναν τεράστιο στρατιωτικό εξοπλισμό κληρονομημένο από την τσαρική πολεμική μηχανή και μια εφεδρεία εξαιρετα εκπαιδευμένου ανθρώπινου στρατιωτικού δυναμικού. Αν σήμερα ο Χιλ Ρόμπλες φαίνεται μια ήπια προσωπικότητα σε σύγκριση με τον Φράνκο, το ίδιο θα μπορούσε να θεωρηθεί και ο Ντόλφους σε σχέση με τον Χίτλερ. Αν όμως αφήσουμε κατά μέρος τις συγκρίσεις, ο Ντόλφους συνέτριψε αποτελεσματικά το αυστριακό εργατικό κίνημα πολύ πριν ο γερμανικός στρατός διασχίσει τα σύνορά του. Το ότι η ιστορία δεν δοκίμασε ποτέ την ικανότητα του Χιλ Ρόμπλες να πραγματοποιήσει το ίδιο στην Ισπανία οφείλεται,

από ειρωνεία της τύχης, στο γεγονός ότι εκείνοι που έλεγχαν το ισπανικό κράτος κατά τη διάρκεια του 1936 ήταν οι φιλελεύθεροι και όχι η CEDA. Αυτός ο παράγοντας ήταν καθοριστικός για τη σαρωτική ελευθεριακή επανάσταση που ξέσπασε τον Ιούλιο του 1936 όσο κι αν οι αναρχικοί θέλουν να αρνούνται τη σημασία που έχει το ποιος ελέγχει το κράτος και κάτω από ποιες συνθήκες το ελέγχει. Χρειάστηκε μεγάλο κουράγιο από ένα μετριοπαθή αναρχο-συνδικαλιστή όπως ο Χουάν Πεϊρό, για να γράψει το Σεπτέμβριο του 1935: «Το έχω ήδη δηλώσει και το επαναλαμβάνω για άλλη μια φορά: αν εμφανιζόταν ένα εκλογικό ταξικό μέτωπο ενάντια στους φασίστες που σήμερα μας κυβερνούν, εγώ, για πρώτη φορά στη ζωή μου, θα ψήφιζα».

Από τη στιγμή που αυτό έχει ειπωθεί, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι το να περιμένει κανείς από ένα «μικρότερο κακό» να συμπεριφερθεί με ανωτερότητα είναι καθαρός παραλογισμός. Από τη στιγμή που οι ελευθεριακοί ψήφίζουν σε μια αστική εκλογική διαδικασία είναι αναγκαίο να παραδεχτούν τα όρια της συγκεκριμένης πράξης και να αναγνωρίσουν ότι οι πολιτικοί ελιγμοί αυτού του τύπου θα μπορούσαν να εξελιχτούν σε κακή συνήθεια. Στην πραγματικότητα, το μεγαλύτερο εμπόδιο για την κοινωνική επανάσταση στην Ισπανία δεν ήταν μόνο οι στρατηγοί αλλά και οι δυνάμεις μέσα στους κόλπους του ίδιου του Λαϊκού Μετώπου και ειδικότερα ένα όλο και πιο ισχυρό Κομμουνιστικό Κόμμα που καλλιέργησε τη διπροσωπία και, τελικά, την απροκάλυπτη βία για να καταστείλει τις επαναστατικές τάσεις. Το καλύτερο που θα μπορούσαν να ελπίζουν η CNT και η FAI από το νεοεκλεγμένο κράτος θα ήταν η ουδετερότητα: το να βασίζονται έστω και ένα ψήγμα της πολιτικής τους στην ενεργή υποστήριξη του κράτους δεν ήταν απλώς παράλογο, αλλά σημάδεψε τα πρώτα βήματα προς την «πολιτικοποίηση» του ισπανικού αναρχικού κινήματος και την τελική μετατροπή του σε πολιτικό κόμμα. Εντούτοις, πολλοί από τους αναρχικούς ηγέτες ήταν τόσο ανυποψίαστοι απέναντι σε αυτό το ενδεχόμενο που όταν η νεοεκλεγείσα *Generalitat*, που στη συντρι-

πτική της πλειοψηφία ελεγχόταν από την *Esquerra*, δεν ενήργησε αποφασιστικά για να επιλύσει δύο απεργίες της CNT στη Βαρκελώνη, ο Ντουρούτι διαμαρτυρήθηκε θυμωμένος: «Δεν ήρθαμε εδώ για να πανηγυρίσουμε τον ερχομό στην εξουσία μιας ομάδας ανθρώπων. Ήρθαμε για να δηλώσουμε στην αριστερά ότι εμείς είμαστε εκείνοι που καθορίσαμε το θρίαμβό σας και εμείς είμαστε εκείνοι που συνεχίζουμε τις δύο συγκρούσεις», δηλαδή τις συγκεκριμένες απεργίες, «που πρέπει να επιλυθούν άμεσα. Η δική μας γενναιοδωρία καθόρισε την κατάκτηση της 16ης Φεβρουαρίου».

Αυτή η δήλωση είναι σημαντική ως απόδειξη της τάσης που είχε αρχίσει να επικρατεί. Οι αναρχικοί, ακόμα και οι πλέον στρατευμένοι όπως ο Ντουρούτι, γίνονταν σιγά σιγά πελάτες του τέρατος που υποτίθεται ότι καταπολεμούσαν: της ίδιας της κρατικής εξουσίας. Τα δυο χρόνια σκληρής καταστολής και, σε αντίθεση, η προφανής δύναμη που αισθάνονταν (και απολάμβαναν), γέροντας την πλάστιγγα υπέρ της νίκης του Λαϊκού Μετώπου, δεν τους βοήθησαν να γίνουν πιο επιφυλακτικοί, πιο οξυδερκείς και πιο ευέλικτοι, αλλά τους έκαναν περισσότερο αφελείς, τραχείς και αυτάρεσκα άκαμπτους. Έχοντας οδηγηθεί στην κάλπη, άρχισαν να αποδέχονται την πολιτική. Η τάση αυτή, για την παρεμπόδιση της οποίας είχε δημιουργηθεί η FAI, ενισχύθηκε από την αυξανόμενη γραφειοκρατικοποίηση της CNT. Όπως παρατηρεί ο Ρίτσαρντς: «Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ενώ έδειχνε έναν υποκριτικό σεβασμό στην αρχή της αποχής στις εκλογές του Φεβρουαρίου, η ηγεσία της CNT εργαζόταν παρασκημακά, προσφέροντας στους αριστερούς πολιτικούς την εν δυνάμει ψήφο που εκπροσωπούσε η συννομοσπονδία με πιθανό αντάλλαγμα εγγυήσεις ότι σε περίπτωση νίκης του Λαϊκού Μετώπου θα απελευθερώνονταν οι πολιτικοί κρατούμενοι. Δυστυχώς δεν πρόκειται για απλές εικασίες. Το βέβαιο είναι ότι στους κόλπους της CNT υπήρχαν πάντα ισχυρές προσωπικότητες οι οποίες, όπως συμβαίνει πάντα στην περίπτωση εκείνων που τσαλαπατούν βασικές αρχές, αυτοπροβάλλονταν σαν άνθρωποι πρακτικοί, σαν οι ρεαλιστές του κινήματος».

Η συνένωση με τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης που πραγμα-

τοποιήθηκε αργότερα αύξησε τον αριθμό αυτών των «ισχυρών προσωπικοτήτων» στην ηγεσία του αναρχοσυνδικαλιστικού κινήματος. Το ισπανικό κίνημα δεν είχε επεξεργαστεί επαρκείς τρόπους για να τους αντιμετωπίσει, μια αποτυχία που όλοι την πλήρωσαν ακριβά.

Όμως ο Φεβρουάριος του 1936 και η επόμενη άνοιξη δεν έδειχναν να είναι εποχές για σοβαρές ενδοσκοπήσεις και αυτοκριτική, αλλά μια ευκαιρία για ανάταση, ελπίδα και άμεση δράση. Μέσα σε μια εβδομάδα από τη στιγμή που ο Αθάνια σχημάτισε την πρώτη κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου, πλήθη εργατών άνοιξαν τις φυλακές και απελευθέρωσαν τους συντρόφους τους. Στην περίπτωση του Μπούργος, μάλιστα, οι φυλακισμένοι κατέλαβαν τη φυλακή κυριολεκτικά μόνοι τους. Κηρύχτηκαν γενικές απεργίες από την UGT και τη CNT απαιτώντας γενικευμένη και άμεση αμνηστία, ένα αίτημα το οποίο ο Αθάνια ήταν υποχρεωμένος να ικανοποιήσει, αν ήθελε να ελπίζει στη διατήρηση κάποιου ποινικού συστήματος. Τους πέντε επόμενους μήνες η Ισπανία θα συγκλονιζόταν από απεργίες, μαζικά συλλαλητήρια, οδομαχίες ανάμεσα σε αντίπαλα πλήθη, επανειλημμένες ανταλλαγές πυρών ανάμεσα σε ομάδες *ristoleros*, καταλήψεις γης, φατριαστικούς ελιγμούς μέσα και ανάμεσα στα κόμματα του Λαϊκού Μετώπου, κατηγορίες για συνωμοσίες και, τέλος, δολοφονίες και παρ' ολίγον εξεγέρσεις που ξεπέρασαν ακόμα και τις αναταραχές που είχαν σημαδέψει το συνασπισμό του Αθάνια στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Πολωμένη σχεδόν σε βίαιο βαθμό από τις ακρότητες της δεξιάς και της αριστεράς, η χερσόνησος διήνυε μια περίοδο προεπαναστατικής κρίσης που θα μπορούσε να επιλυθεί μόνο με την ένοπλη σύγκρουση ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Θα χρειαζόταν ένας ξεχωριστός τόμος για να ξετυλιχτεί αυτό το πολύπλοκο κουβάρι από γεγονότα, όπου ολόκληρα χρόνια κοινωνικής αναταραχής φάνηκε να συμπυκνώνονται σε διάστημα λίγων μηνών. Στην προκειμένη περίπτωση μπορούν να αναφερθούν μόνο οι ευρύτερες τάσεις και τα σημαντικότερα περιστατικά. Η πρώτη τάση που απαιτεί μελέτη είναι το αδιάπτωτο απεργιακό κύμα που ξέσπασε σε ολόκληρη την Ισπανία λίγο μετά τη νίκη του Λαϊκού

Μετώπου. Παρόλο που η UGT και η CNT εξαπέλυσαν σε όλη τη διάρκεια της άνοιξης τις αποκαλούμενες «αστραπιαίες» απεργιακές κινητοποιήσεις, είναι γενικά παραδεκτό ότι η CNT επέβαλε το ρυθμό και παρέμεινε σχεδόν συνεχώς στην εμπροσθοφυλακή του κινήματος. Σπανίως περνούσε βδομάδα χωρίς τα συνδικάτα της μιας ή της άλλης ένωσης να καλέσουν τους εργάτες σε απεργία, μερικές φορές, μάλιστα, καλούσαν σε γενικές απεργίες που παρέλυαν τις μεγάλες πόλεις. Στα τέλη Μαρτίου οι εργάτες χαλυβουργίας της UGT και της CNT εργατέλευσαν τα χυτήριά τους. Στα μέσα Απριλίου η CNT ξεκίνησε γενική απεργία στη Μαδρίτη που κέρδισε τη συμπαράσταση των εργατών της UGT, για να ακολουθήσει, στις αρχές Ιουνίου, μια νέα απεργία, αυτή τη φορά των εργαζομένων στις οικοδομές και στους ανελκυστήρες. Αλληπάλληλες απεργίες σάρωσαν τη χώρα από κάθε τομέα σχεδόν της ισπανικής εργατικής τάξης. Σύμφωνα με στοιχεία που συγκέντρωσε ο Χιλ Ρόμπλες και που ο Πειράτς αποδέχτηκε ως αντικειμενικά, ξέσπασαν περίπου 113 απεργίες που συμμετείχαν ολόκληροι κλάδοι της βιομηχανίας και περίπου 230 επιμέρους απεργίες. Το κίνημα και κυρίως εκείνο που καθοδηγούσε η CNT έφτασε σε τέτοιο βαθμό έντασης που η *Claridad* [Διαφάνεια], το νέο έντυπο των αριστερών σοσιαλιστών του Λάργο Καμπαγιέρο, ένωσε τη φωνή της με την *El Socialista* [Ο Σοσιαλιστής] συμβουλεύοντας μετριοπάθεια και αυτοσυγκράτηση. Όμως η CNT, τουλάχιστον τα απλά μέλη της, συνέχισαν να ασκούν πιέσεις μέχρι την ανταρσία των στρατιωτικών τον Ιούλιο.

Στην ύπαιθρο το λαϊκό κίνημα ήταν ενδεχομένως λιγότερο εντυπωσιακό αλλά εξίσου σημαντικό. Οι φτωχοί των αγροτικών περιοχών της δυτικής και νότιας Ισπανίας ήταν τώρα στη συντριπτική πλειοψηφία τους οργανωμένοι στην ελεγχόμενη από τους σοσιαλιστές FETT (*Federación Española de Trabajadores de la Tierra*: Ισπανική Ομοσπονδία Εργατών Γης). Ωστόσο, η ηγεσία της Ομοσπονδίας από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής της, το 1931, ήταν τόσο στραμμένη στα αριστερά και στην άμεση δράση που ουσιαστικά δεν ξεχώριζε από τη CNT, η οποία συνέχιζε να διατηρεί τα ισχυ-

ρά της προτύργια στο νότο και στα ανατολικά. Μετά τη νίκη του Λαϊκού Μετώπου και οι δύο οργανώσεις άρχισαν να ενθαρρύνουν την άμεση κατάληψη της γης. Το Μάρτιο άκληροι αγρότες κατέλαβαν περίπου 2.500.000 στρέμματα, τον Απρίλιο περίπου 1.500.000 στρέμματα και περισσότερα από 900.000 το Μάιο και τον Ιούνιο. Παρά την αριθμητικά φθίνουσα πορεία, που ενδεχομένως αντανακλά τόσο τα μέτρα της κυβέρνησης για την επίσπευση της νομοθεσίας περί αναδιανομής της γης όσο και την ανασταλτική επιρροή των συντηρητικών σοσιαλιστών στη Μαδρίτη, στην ύπαιθρο κόχλαζε η αγροτική εξέγερση. Χιλιάδες αγροτικές οικογένειες είχαν κατακλύσει τους δρόμους αναζητώντας εργασία. Άλλες, υπό την επιρροή των αναρχικών, κατέλαβαν τη γη και τη διεκδίκησαν σαν δική τους, άσχετα από κάθε εκκενρή ή ισχύουσα νομοθεσία. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όταν οι Πολιτοφύλακες ανακαταλάμβαναν την απαλλοτριωμένη γη, οι αγρότες έφευγαν για να επιστρέψουν και πάλι μετά την αποχώρηση της Πολιτοφυλακής. Οι γαιοκτήμονες ήταν πανικόβλητοι. Καθώς θυμήθηκαν τις εξεγέρσεις και τις πυρπολήσεις των σιταποθηκών σε παλιότερες εποχές, κατέφυγαν μαζί με τις οικογένειές τους στην ασφάλεια των πόλεων αφήνοντας εγκαταλεημένες ολόκληρες φυτείες. Οι καταλήψεις των αγροτών δεν ήταν πλέον οι προσωρινές αναλαμπές του παρελθόντος που ξεσπούσαν και καταλάγιαζαν από χωριό σε χωριό ούτε μπορούσαν να περιοριστούν με την αποστολή μιας ή δύο μεραρχιών στις επαρχιακές περιοχές για την αποκατάσταση της τάξης στα απομονωμένα *rueblos*. Η Ισπανία βρισκόταν στα πρόθυρα μιας ολόπλευρης επανάστασης στην ύπαιθρο που εύστοχα θα μπορούσε να συγκριθεί με τις μεγάλες αγροτικές εξεγέρσεις του Μεξικού και της Ρωσίας.

Η κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου χτυπούσε απεγνωσμένα προς κάθε κατεύθυνση και σε κάθε της χτύπημα αποτύγχανε οικτρά. Στο μεγάλο και ως επί το πλείστον εμπνευσμένο από τη CNT απεργιακό κύμα αντέδρασε με σκληρά κατασταλτικά μέτρα ενώ προσπάθησε να κατευνάσει την οργή της αριστεράς για τη δεξιά τρομοκρατία, συλλαμβάνοντας την ηγεσία της Φάλαγγας, συμπε-

ριλαμβανομένου και του Χοσέ Αντόνιο Πρίμο δε Ριβέρα. Η *Solidaridad Obrera* λογοκρίθηκε τόσο συστηματικά και αυστηρά που πολλοί αναρχοσυνδικαλιστές υποστήριξαν κάπως δικαιολογημένα ότι ο τύπος τους είχε μεγαλύτερες ελευθερίες κατά τη «*biennio negro*», παρά επί κυβερνήσεως του Λαϊκού Μετώπου. Η κυβέρνηση έκλεισε τα κεντρικά γραφεία του συνδικάτου και συνέλαβε μεγάλο αριθμό αναρχικών αγωνιστών. Έφτασε, μάλιστα, στο σημείο να θέσει υπό προσωρινή κράτηση και την Εθνική Επιτροπή της CNT στη Σαραγόσα. Σύντομα όμως έγινε προφανής η αναποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων. Ήταν σαφές ότι η Μαδρίτη είχε χάσει τον έλεγχο των εξελίξεων και τα συνδικάτα, αφήφώντας κατάφωρα τις επίσημες αρχές, άνοιξαν εκ νέου τα γραφεία τους το ίδιο γρήγορα όσο τους τα είχαν κλείσει. Ο αγώνας πέρασε από τα Κόρτες και την κρατική γραφειοκρατία στους δρόμους, όπου τεράστια συλλαλητήρια, συγκρούσεις ανάμεσα σε πλήθη ανθρώπων και πυροβολισμοί εναντίον πολιτικών αντιπάλων έμοιαζαν να αποκαλύπτουν την κατάλυση της παραδοσιακής εξουσίας με πολύ πιο δραματικό τρόπο από ό,τι οι απεργίες και οι καταλήψεις γης.

Όλοι διαισθάνονταν την επικείμενη έκρηξη. Η Σοσιαλιστική Νεολαία και η Φάλαγγα είχαν σχηματίσει δικές τους παραστρατιωτικές δυνάμεις που εκπαιδεύονταν στη Μαδρίτη σχεδόν η μία απέναντι από την άλλη. Η τρομοκρατία των φαλαγγιτών άρχισε να παίρνει απειλητικές διαστάσεις σχεδόν αμέσως μετά τη νίκη του Λαϊκού Μετώπου, όταν μια ομάδα φαλαγγιτών σπουδαστών αποπειράθηκε να δολοφονήσει το σοσιαλιστή βουλευτή Χιμένθ δε Ασούα.* Ο «αριστερός όχλος» απάντησε πυρπολώντας δύο εκκλησίες

* Σ.τ.Μ.Μπ. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πέιν δεν κάνει καμία αναφορά σε αυτή την απόπειρα δολοφονίας, όταν κατηγορεί την κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου για προκατάληψη σε βάρος της Φάλαγγας με την καταστολή που ακολούθησε. Από την αφήγηση του Πέιν θα νόμιζε κανείς ότι η κυβέρνηση απλώς προέβαινε σε «συμβολικές παραχωρήσεις» προς την αριστερά ενώ στην πραγματικότητα ήταν η Φάλαγγα που πραγματοποιούσε τις τρομοκρα-

και τα τυπογραφεία της *La Nación* [Το Έθνος], ενός ιδιαίτερα αντιδραστικού εντύπου. Μόλις τέσσερις ημέρες αργότερα, το σπίτι του Λάργο Καμπαγιέρο δέχτηκε πυροβολισμούς. Η περίοδος των δολοφονιών και από τις δύο πλευρές πέρασε πια στη σοβαρότερη φάση της. Σε διάστημα μίας εβδομάδας από την επίθεση στο σπίτι του Καμπαγιέρο, ο δεξιός βουλευτής Αλφρέδο Μαρτίνεθ δολοφονήθηκε στο Οβιέδο. Τον Απρίλιο μια βόμβα βρέθηκε στο σπίτι του φιλελεύθερου βουλευτή Ορτέγα ι Γκάσσετ και ακολούθησαν νέες δολοφονικές απόπειρες σε βάρος δημοκρατικών κυβερνητών, δημάρχων από όλο το πολιτικό φάσμα και δημοσιογράφων που κορυφώθηκαν με τη δολοφονία του δικαστή Μανουέλ Πεδρεγάλ, ο οποίος είχε καταδικάσει ένα φαλαγγίτη σε μεγάλη ποινή φυλάκισης για τη δολοφονία ενός νεαρού εφημεριδοπώλη που πουλούσε αριστερές εφημερίδες. Ένοπλες συγκρούσεις ξεσπούσαν ανάμεσα σε φαλαγγίτες και αριστερούς, ανάμεσα σε αστυνομικούς και αγρότες. Ακόμα και οι εργάτες της CNT και της UGT έλυναν τις συνδικαλιστικές διενέξεις και τα απεργιακά ζητήματα με το όπλο στο χέρι.

Οι διαμάχες στους κόλπους της αριστεράς ήταν παράλληλες με τις διαμάχες στους κόλπους της δεξιάς. Οι φαλαγγίτες επιτίθονταν πλέον σε ηγέτες και υποστηρικτές της CEDA, κατηγορώντας τους για καιροσκοπισμό και ότι συμπεριφέρονταν με πολύ μετριοπαθή τρόπο για τα φασιστικά πρότυπα. Ο Χιλ Ρόμπλες μπορεί να είχε δίκιο όταν κατέγραφε 270 περίπου νεκρούς και περισσότερους από 1.200 τραυματίες ως αποτέλεσμα των οδομαχιών και των δολοφονιών τους μήνες που ακολούθησαν τη νίκη του Λαϊκού Μετώπου. Στις περισσότερες περιπτώσεις η πρωτοβουλία ανήκε στη δεξιά και προκαλούσε μονίμως βίαιες αντιδράσεις από την αριστερά. «Ως προς τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά», παρατηρεί ο Τζάκσον, «η ηρωική βία ταίριαζε περισσότερο στο φασιστικό πνεύμα παρά

τικές της ενέργειες με συνειδητή προκλητικότητα. Πολύ σωστά ο Μπρέναν επισημαίνει ότι το 1936 η Φάλαγγα μπορεί να είχε ξεπεράσει σε αριθμό τις *aietados* των κατασυκοφαντημένων αναρχικών.

στο αριστερό, αλλά η Σοσιαλιστική Νεολαία, λαμβάνοντας υπόψη της τη μοίρα των γερμανών σοσιαλιστών το 1933 και των Αυστριακών το 1934, επέλεξε να πολεμήσει τη φωτιά με τη φωτιά». Αν και οι αναρχικοί ήταν εξίσου ευαισθητοποιημένοι με τους σοσιαλιστές για τη μοίρα του γερμανικού και αυστριακού εργατικού κινήματος, εκείνη την άνοιξη εμπλέκονταν σε λιγότερες πράξεις βίας σε σύγκριση με τις ομάδες της αριστεράς και της δεξιάς.

Στην πραγματικότητα οι σοσιαλιστές διένυαν την πιο ταραχώδη περίοδο αλλαγών στην ιστορία τους μετά τη Ρωσική Επανάσταση. Η στροφή του Λάργκο Καμπαγιέρο προς την επανάσταση είχε προκαλέσει –και αποκαλύψει– μια εσωκομματική κρίση. Με τη νίκη του Λαϊκού Μετώπου προέκυψε ένα αναπόφευκτο ζήτημα: έπρεπε οι σοσιαλιστές να σχηματίσουν νέο συνασπισμό με τους δημοκρατικούς; Τέσσερα χρόνια νωρίτερα, αυτό το ζήτημα δεν θα είχε προκαλέσει σοβαρές διαφωνίες ανάμεσα στις φράξιες του κόμματος. Ο Καμπαγιέρο, μάλιστα, είχε τότε αναλάβει τη θέση του υπουργού Εργασίας με εντυπωσιακές συνέπειες για τη CNT. Τώρα, ο πάλαι ποτέ ρεφορμιστής, που είχε συνεργαστεί ηθελημένα με τη δικτατορία του Πρίμο δε Ριβέρα, είχε γίνει ο «ισπανός Λένιν». Είχε στη διάθεσή του την *Claridad*, μια εφημερίδα με μεγάλη επιρροή, η Σοσιαλιστική Νεολαία τον λάτρευε σαν τον χαϊδεμένο της Αχιλλέα και εκπροσωπούσε τις αναπτυσσόμενες αριστερές τάσεις μέσα στο Σοσιαλιστικό Κόμμα και την UGT. Σαν «ισπανός Λένιν», αντιτάχθηκε στην είσοδο των σοσιαλιστών στην κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου. Από την άλλη πλευρά, ο Ινταλέθιο Πριέτο εκπροσωπούσε την κομματική γραφειοκρατία, που κήρυσσε το ευαγγέλιο της μετριοπάθειας, αλλά και πολλούς αστουριανούς μεταλλωρύχους που είχαν πληρώσει ακριβώς τις επαναστατικές περιπέτειες του 1934. Ο Πριέτο χάραξε ένα καθαρά ρεφορμιστικό δρόμο για το κόμμα και τάχτηκε υπέρ της κυβερνητικής συνεργασίας με τους δημοκρατικούς. Παρόλο που τυπικά έλεγχε το κόμμα, η επιρροή του μεταξύ των απλών μελών μειωνόταν με ραγδαίους ρυθμούς. Ο αγώνας ανάμεσα στους υποστηρικτές των δύο ανδρών έφτασε

στο αποκορύφωμά του στα μέσα της άνοιξης, όταν και οι δύο πλευρές δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν φυσική βία μεταξύ τους στη διάρκεια κομματικών συγκεντρώσεων.

Όμως η επιρροή του Καμπαγιέρο υπήρξε προσωρινή και αποδείχτηκε σε μεγάλο βαθμό απατηλή σε ό,τι αφορούσε στους συντηρητικούς του κόμματος. Στις κοινοτικές εκλογές της 30ής Ιουνίου, οι υποστηρικτές του Πριέτο έλαβαν μεγαλύτερο ποσοστό ψήφων από εκείνους του Καμπαγιέρο. Γεγονός είναι ότι τα σταθερά στελέχη στους κόλπους του Σοσιαλιστικού Κόμματος ήταν τελικά πραγματικά μετριοπαθή. Στο βαθμό που ο Καμπαγιέρο επέμενε να χτυπά τα τύμπανα της επανάστασης, τα μέλη άρχισαν να υποχωρούν σταδιακά. Και ακόμα πιο σημαντικό, ο Καμπαγιέρο είχε χάσει τους σκληροπυρηνικούς υποστηρικτές του, όταν επέτρεψε στη Σοσιαλιστική Νεολαία να ενωθεί οργανικά με την Κομμουνιστική Νεολαία. Έχοντας ακούσει τις άφρονες συμβουλές του στενού του φίλου Χούλιο Άλβαρεθ δελ Βάγιο, που μόλις είχε επιστρέψει από ένα συναρπαστικό ταξίδι στη σταλινική Ρωσία, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μια συγχώνευση των 200.000 σοσιαλιστών νεολαίων και των 50.000 νέων κομμουνιστών θα επέτρεπε την αφομοίωση των κομμουνιστών από τους σοσιαλιστές και κατ' αυτόν τον τρόπο θα ενίσχυε τη θέση του απέναντι στον Πριέτο. Ένα παρόμοιο κόλπο έγινε αργότερα στην Καταλονία, όπου οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές συγχωνεύτηκαν υπό τον Χουάν Κομορέρα για να ιδρύσουν το PSUC (*Partit Socialista Unificat de Catalunya*: Ενοποιημένο Σοσιαλιστικό Κόμμα της Καταλονίας). Όμως αυτή η στρατηγική λειτούργησε σαν μπούμερανγκ, προκαλώντας ακριβώς το αντίθετο από το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Το 1936 θα έπρεπε κανείς να πάσχει από μεγάλο βαθμό πολιτικής μυωπίας για να μη βλέπει ότι οι κομμουνιστές είχαν γίνει πλέον δεξιότεχες στην απορρόφηση ανεξάρτητων οργανώσεων με την πρόφαση της «ενότητας». Για το Ισπανικό Κομμουνιστικό Κόμμα, όπως άλλωστε και για τα κομμουνιστικά κόμματα σε όλο τον κόσμο, η «ενότητα» είχε γίνει το περίαπτο για τον κανιβαλισμό σε βάρος ολόκληρης της αριστεράς

και τη μετατροπή της σε ένα εκμεταλλεύσιμο εργαλείο της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής γενικότερα και των τοπικών σταλινικών κινημάτων ειδικότερα. Επομένως, οι κομμουνιστές ήταν εκείνοι που απέκτησαν τον έλεγχο της Σοσιαλιστικής Νεολαίας και των καταλανών σοσιαλιστών, στερώντας τον Καμπαγιέρο από τους σημαντικότερους υποστηρικτές του. Σε τελευταία ανάλυση ούτε η πολιτική της «επανάστασης» του Καμπαγιέρο ούτε η πολιτική της συνεργασίας του Πριέτο δεν κέρδισαν μακροπρόθεσμα. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα απλώς παρέπαιε όλη την άνοιξη του 1936 καθώς του έλειπε μια πολιτική που θα ενοποιούσε είτε τις επαναστατικές είτε τις μετριοπαθείς δυνάμεις.

Η τροχιά της CNT και της FAI φαίνεται ότι ακολουθούσε εκ διαμέτρου αντίθετη πορεία. Ενώ το Σοσιαλιστικό Κόμμα σπαρασσόταν από διχόνοιες, η CNT ενωνόταν με τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης. Σε θεωρητικό επίπεδο η CNT ευνοούσε την ενότητα με την UGT αλλά με τόσο επαναστατικούς όρους που καθιστούσαν τη συνεργασία σε εθνική κλίμακα ουσιαστικά αδύνατη. Ο Καμπαγιέρο είχε υπολογίσει ότι θα κατόρθωνε να κερδίσει όχι μόνο την ευρεία υποστήριξη της αριστερής πτέρυγας του κόμματός του αλλά και των αναρχοσυνδικαλιστών. Οι τελευταίοι όμως δεν του είχαν καμία εμπιστοσύνη. Οι εκκλήσεις του για ενότητα ανάμεσα στη CNT και την UGT απέτυχαν να προκαλέσουν τη θετική αντίδραση των μελών της αναρχοσυνδικαλιστικής οργάνωσης καθώς είχαν συσσωρεύσει πικρές αναμνήσεις από τη δολιότητα και την προδοσία του. Η παρουσία του στο Εθνικό Συνέδριο της CNT που διεξήχθη το Μάιο στη Σαραγόσα δεν απέφερε το παραμικρό αποτέλεσμα. Η δοκιμασία για τις προθέσεις του Καμπαγιέρο εμφανίστηκε τον Ιούνιο του 1936, όταν απήργησαν στη Μαδρίτη 40.000 οικοδόμοι και 30.000 ηλεκτρολόγοι και χειριστές ανελευστηρίων, τα σωματεία των οποίων ανήκαν στη CNT και την UGT. Η απεργία προκάλεσε πλήρη σύγχυση στις τάξεις των σοσιαλιστών. Ακόμα και αρκετοί οπαδοί του Καμπαγιέρο αποδείχτηκαν απρόθυμοι να συνταιριάξουν την επαναστατική ρητορική με την επαναστατική

δράση. Οι σοσιαλιστές ήθελαν να τερματίσουν την απεργία όσο πιο γρήγορα μπορούσαν με τη χρήση της διαιτησίας και συμβιβαστικών διαπραγματευτικών μεθόδων. Από την άλλη πλευρά, η CNT πίεσε ανοιχτά τους εργάτες για ένα επαναστατικό μοντέλο σύγκρουσης. Όταν τελείωσαν τα οικονομικά τους αποθέματα, οι απεργοί *cenetistas* ενθαρρύνθηκαν να ζήσουν σύμφωνα με τις αρχές του ελευθεριακού κομμουνισμού: έτρωγαν σε εστιατόρια και έπαιρναν τα είδη μπακαλικής τους από τα καταστήματα χωρίς να πληρώνουν. Ενοχλημένοι από τέτοιου είδους τακτικές, οι ηγέτες της UGT αμφιταλαντεύονταν για το αν θα έπρεπε να συνεχιστεί η απεργία ή όχι. Τελικά, απέσυραν την υποστήριξή τους. Η CNT, ωστόσο, τη συνέχισε και οι συγκρούσεις ανάμεσα στους *ugelistas* που επέστρεφαν στις εργασίες τους και τους *cenetistas* που εξακολουθούσαν να απεργούν προκάλεσαν αρκετούς θανάτους.

Ο Καμπαγιέρο ήταν εντελώς ανυπόληπτος. Η πολιτική του για τη συνεργασία της UGT με τη CNT είχε καταρρεύσει. Το μαχητικό πνεύμα της CNT δεν είχε απομακρύνει μόνο πολλούς από τους αριστερούς υποστηρικτές του, αλλά είχε παράλληλα επιβεβαιώσει τις χειρότερες υποψίες των αναρχοσυνδικαλιστών για την ειλικρίνεια της νέας επαναστατικής στάσης του. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι η ίδια η απεργία με τις επαναστατικές συνεκδοχές της τρομοκράτησε τη μεσαία τάξη σε ολόκληρη την Ισπανία. Αν η απεργία αποτελούσε προάγγελο της πολιτικής του «ισπανού Λένιν» και των δημηγοριών του υπέρ της δικτατορίας του προλεταριάτου, ένα ήταν βέβαιο: ότι η μεσαία τάξη δεν ήθελε να έχει καμία σχέση.

Είναι πιθανόν ο πανικός να υπήρξε μεγαλύτερος μέσα στην ίδια την κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου. Αν ο Πριέτο απέβλεπε στην ισχυροποίηση των δημοκρατικών με μια σοσιαλιστική συμμαχία, η πολιτική του Καμπαγιέρο απέβλεπε στην αποδυνάμωση αυτής της συμμαχίας, αποσύροντας κάθε υποστήριξη προς την κυβέρνηση. Στην ουσία οι οπαδοί του Καμπαγιέρο περίμεναν να χάσει ο Αθάνια το κύρος του έτσι ώστε στη συνέχεια η σοσιαλιστική αριστερά να αναλάβει την κυβέρνηση εξολοκλήρου. Η περιγραφή του Καμπα-

γιέρο σαν «ισπανού Λένιν» υπαινισσόταν αναμφισβήτητα ότι ο Αθάνια ήταν ο «ισπανός Κερένσκι», ένα ρόλο που ο Αθάνια δεν θα επέτρεπε ποτέ στον εαυτό του να παίξει. Το 1936 οι δύο άνδρες είχαν φτάσει σε σημείο να απεχθάνεται ο ένας τον άλλον. Πέρα όμως από τα προσωπικά τους συναισθήματα, ο Αθάνια βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση για να εμποδίσει τη στρατηγική των αριστερών σοσιαλιστών. Μολονότι η δημοτικότητά του μειωνόταν ραγδαία σε όλα τα στρώματα του ισπανικού πληθυσμού, το Μάιο παραιτήθηκε από πρωθυπουργός της κυβέρνησης του Λαϊκού Μετώπου για να γίνει Πρόεδρος της Δημοκρατίας και έτσι απεγκλωβίστηκε τόσο από τις μεταστροφές μιας ασταθούς κυβερνητικής συμμαχίας όσο και από την ψήφο εμπιστοσύνης του κοινοβουλίου. Ήταν πλέον σε θέση να επιλέξει τον κατάλληλο πρωθυπουργό για τη συμμαχία και επέλεξε ως αντικαταστάτη του έναν από τους πιο στενούς του φίλους και συνεργάτες, τον Κασάρες Κιρόγα, έναν φυματικό που, σύμφωνα με τον Μπρέναν, «ανταποκρίθηκε στην κρισιμότητα της κατάστασης με μια αισιοδοξία που θα είχε θεωρηθεί παρανοϊκή, αν δεν αποτελούσε σύμπτωμα της ασθένειάς του». Ο ίδιος ο Αθάνια είχε κουραστεί και είχε φτάσει στα όρια της αδιαφορίας. Το όνειρό του για μια σταθερή δημοκρατία φαινόταν να μετατρέπεται σε έναν εφιάλτη την πορεία του οποίου δεν μπορούσε πια να ελέγξει και η εξέλιξη του οποίου τον γέμιζε με απαισιοδοξία. Για ένα πράγμα ήταν πάντως σίγουρος: ο Καμπαγιέρο δεν θα έπαιζε τον «Λένιν» με τον ίδιο στο ρόλο του «Κερένσκι». Έτσι, τις παραμονές του πιο μοιραίου *pronunciamiento* στην ιστορία της Ισπανίας, η πολιτική των δημοκρατικών, παρά τις μεταπτώσεις της, ήταν τουλάχιστον συνεπής ως προς μια άποψη: δεν θα επέτρεπε στο Σοσιαλιστικό Κόμμα, και ειδικότερα στην ομάδα του Καμπαγιέρο, να κατακτήσει την εξουσία. Για να το θέσουμε με ευρύτερους κοινωνικούς όρους, η κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου είχε πάνω απ' όλα δεσμευτεί να εμποδίσει την κατάληψη της Ισπανίας από την εργατική τάξη. Η ίδια η τάξη που είχε συμβάλει έμπρακτα στη νίκη του Λαϊκού Μετώπου αντιμετωπιζόταν από τους

ηγέτες της κυβέρνησης αυτής σαν ο πλέον φοβερός και επικίνδυνος εχθρός.

Ενώ η Ισπανία οδηγείτο στον εμφύλιο πόλεμο, οι αναρχοσυνδικαλιστές ήταν απασχολημένοι με την ενδυνάμωση της βάσης τους στο περίφημο Εθνικό Συνέδριο που διεξήχθη το Μάιο του 1936 στη Σαραγόσα. Την πρώτη του μήνα, 650 περίπου αντιπρόσωποι που εκπροσωπούσαν 982 συνδικάτα με 550.000 μέλη συνεδρίασαν στο Άιρις Παρκ. Το συνέδριο που διήρκεσε δέκα μέρες θα γινόταν γνωστό ως μία από τις σημαντικότερες συναντήσεις στην ιστορία της CNT. Όχι μόνον επανέφερε στη μητρική οργάνωση τα Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης, αλλά ξεκίνησε και το σημαντικότερο διάλογο γύρω από τη φύση της ελευθεριακής κομμουνιστικής κοινωνίας που απασχόλησε ποτέ οποιαδήποτε μεγάλη οργάνωση της εργατικής τάξης.

Ουσιαστικά όλοι οι ομιλητές στο συνέδριο έδειξαν να αισθάνονται ότι η Ισπανία έμπαινε σε μια επαναστατική περίοδο. Οι φαινομενικά ουτοπικές συζητήσεις τους για την οργάνωση της μελλοντικής μετεπαναστατικής κοινωνίας είχαν πρακτική και, μάλιστα, άμεση σημασία. Εν μέσω της σύγχυσης που προκαλούσαν οι λογομαχίες που αφορούσαν στα διαπιστευτήρια των αντιπροσώπων και στην τύχη των Συνδικάτων της Αντιπολίτευσης, το συνέδριο βρήκε το χρόνο να συζητήσει ευρύτατα προβλήματα όπως τα σεξουαλικά δικαιώματα των δύο φύλων και η κοινοτική οργάνωση. Ίσως το πιο συναρπαστικό από τα ψήφισματά του συνεδρίου της Σαραγόσας να ήταν εκείνο που αφορούσε στην «Ομόσπονδη Αντίληψη του Ελευθεριακού Κομμουνισμού». Παρόλο που το ψήφισμα αυτό καλύφθηκε ελάχιστα από τις εφημερίδες –ο αστικός τύπος προτίμησε να σκανδαλίζει τους αναγνώστες του με ρεπορτάζ γύρω από τη συζήτηση περί «ελεύθερου έρωτα»– αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες αναλύσεις ελευθεριακών αρχών της CNT.

Το ψήφισμα διέψευσε προσεκτικά ότι επιδίωκε «να προβλέψει τη δομή μιας μελλοντικής κοινωνίας (...) εφόσον συχνά υπάρχει μεγάλο χάσμα μεταξύ θεωρίας και πρακτικής». Επιπλέον, η επα-

νάσταση που θα οδηγούσε σε αυτή τη μελλοντική κοινωνία δεν θα έπρεπε να θεωρηθεί σαν μια ξαφνική πράξη βίας καθώς πολλά εξαρτώνται από την επαναστατική δράση ως «ένα ψυχολογικό φαινόμενο που έρχεται σε αντίθεση με την κατάσταση των πραγμάτων που καταστέλλει τις επιθυμίες και τις ανάγκες του ατόμου». Η βία δεν ήταν το σύνολο της επανάστασης αλλά μόνο το πρώτο βήμα το οποίο καταργεί «την ιδιωτική ιδιοκτησία, το κράτος, την αρχή της εξουσίας και, κατά συνέπεια, τον ταξικό διαχωρισμό των ανθρώπων σε εκμεταλλευτές και εκμεταλλευμένους, σε καταπιεστές και καταπιεσμένους». Η έμφαση που δίνει στην επανάσταση ως ψυχολογικό φαινόμενο και η αποστροφή που εκφράζει απέναντι στην εξουσία καθιστά το ψήφισμα ένα απόλυτα αναρχικό ντοκουμέντο. Πράγματι, ένας τέτοιος προσανατολισμός θα είχε φανεί άτοπος στα πλαίσια της «επιστημονικής», «αντικειμενικής», απρόσωπης ρητορικής ενός μαρξιστικού ντοκουμέντου.

Στη συνέχεια το ψήφισμα περιέγραφε τις δομικές λεπτομέρειες των κοινοτικών οργανισμών και της ομοσπονδιακής οργάνωσης. Ο οικονομικός σχεδιασμός βασιζόταν «στον παραγωγό, στο άτομο ως το κύτταρο, ως το θεμέλιο λίθο κάθε κοινωνικής, οικονομικής και ηθικής δημιουργίας», που λειτουργεί μέσα στο χώρο εργασίας, στο συνδικάτο και στη γεωγραφική κοινότητα. Δεν υπάρχει κατ' ανάγκη αντίφαση ανάμεσα στην υπόσταση του ατόμου και στην υπόσταση της ελεύθερης κοινότητας. «Σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αρχές του ελευθεριακού κομμουνισμού, όπως έχουμε δηλώσει παραπάνω, όλοι οι άνθρωποι θα σπεύσουν να εκπληρώσουν το εθελοντικό τους καθήκον – το οποίο θα μετατραπεί σε αληθινό δικαίωμα όταν οι άνθρωποι θα εργάζονται ελεύθερα – προσφέροντας τη βοήθειά τους στην κολεκτίβα ανάλογα με τις δυνατότητες και τις ικανότητές τους ενώ η κοινότητα θα αναλάβει την υποχρέωση να ικανοποιεί τις ανάγκες τους». Το περίφημο κομμουνιστικό σύνθημα «από τον καθέναν σύμφωνα με τις ικανότητές του, στον καθέναν σύμφωνα με τις ανάγκες του» θα καθοδηγούσε την κοινότητα στην κατανομή των πόρων και στις απαιτήσεις της για ανθρώπινη εργασία.

Το ψήφισμα δεν προσπάθησε να υποστηρίξει «ότι οι πρώτες ημέρες της επανάστασης» θα ήταν εύκολες. «Κάθε δημιουργική περίοδος απαιτεί θυσίες, γεννάει ατομικά προβλήματα και είναι σημαντικό να μην εμποδίζεται το έργο της κοινωνικής ανασυγκρότησης το οποίο όλοι θα υλοποιούμε σε μια συνομολογημένη βάση». Όμως η Εθνική Συνομοσπονδία των Κοινοτήτων την οποία θα εγκαθίδρυε η νέα κοινωνία θα επέτρεπε τη δημιουργία διαφορετικών τρόπων ζωής. *Naturistas-desnudistas* (φυσιολάτρες και γυμνιστές) ή όσοι αντιτίθενται προς τη βιομηχανική τεχνολογία καθώς και οι παραδοσιακοί αναρχοσυνδικαλιστές θα είναι ελεύθεροι να δημιουργούν δικές τους κοινοτικές οργανώσεις. Όσο κι αν αυτό φαινόταν διασκεδαστικό στους αστούς δημοσιογράφους πριν από σαράντα και πλέον χρόνια, σήμερα, που η πουριτανική μας αποστασιοποίηση από το φυσικό κόσμο ίσως να αποτελεί τη ρίζα της σύγχρονης οικολογικής κρίσης, το απελευθερωτικό πνεύμα αυτών των γραμμών φαίνεται σχεδόν προφητικό. Με τη σειρά της, «η νέα κοινωνία θα πρέπει να εξασφαλίζει σε κάθε κοινότητα όλα τα γεωργικά και βιομηχανικά στοιχεία που είναι απαραίτητα για την αυτονομία της σύμφωνα με τη βιολογική αρχή που επιβεβαιώνει ότι ο πιο ελεύθερος άνθρωπος, και στην προκειμένη περίπτωση η κομμούνια, είναι εκείνος που έχει μικρότερη ανάγκη τους άλλους».

Το ψήφισμα απέπνεε μια αίσθηση ελευθερίας γεμάτη αγάπη και μεγαλοψυχία για την ικανότητα των ανθρώπων να διαχειρίζονται ελεύθερα και άμεσα την κοινωνία. «Όλες αυτές οι λειτουργίες δεν θα έχουν γραφειοκρατικό ή διοικητικό χαρακτήρα. Πέρα από εκείνους που εργάζονται ως τεχνικοί ή απλώς ως στατιστικολόγοι, οι υπόλοιποι θα εκτελούν απλώς την εργασία τους ως παραγωγοί και θα συγκεντρώνονται στο τέλος της εργάσιμης ημέρας για να συζητούν θέματα που δεν απαιτούν σύγκλιση γενικής συνέλευσης». Εδώ δεν υπάρχουν ιεραρχικά συστήματα ούτε αντιπρόσωποι εξουσιοδοτημένοι να λαμβάνουν πολιτικές αποφάσεις· ούτε οργάνωση καταμερισμού της εργασίας με κάποιο εξουσιαστικό σύστημα. Και, μάλιστα, σύμφωνα με το ψήφισμα, ακόμα και οι κοινωνικοί εχθροί

του σήμερα τελικά θα πειστούν από τα αναρχικά ιδεώδη της αγάπης, της ελευθερίας και της παιδείας. «Ο ελευθεριακός κομμουνισμός είναι ασύμβατος με κάθε ποινικό σύστημα, κάτι που σημαίνει και την εξάλειψη του ισχύοντος συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης και όλων των μέσων επιβολής της, όπως οι φυλακές». Γιατί «ο άνθρωπος δεν είναι κακός από τη φύση του και η εγκληματικότητα δεν είναι παρά το λογικό αποτέλεσμα του κράτους της κοινωνικής αδικίας μέσα στο οποίο ζούμε». Είναι φανερό ότι τα αίτια της κοινωνικής αδικίας «μόλις ικανοποιηθούν οι ανάγκες του και λάβει ορθολογιστική και ανθρωπιστική παιδεία θα εξαλειφθούν».

Η επανάσταση δεν θα προσπαθήσει να καταστρέψει την οικογένεια η οποία, στην καλύτερη εκδοχή της, προάγει την αλληλεγγύη μέσα στην κοινωνία. Ωστόσο, ο ελευθεριακός κομμουνισμός «διακηρύσσει τον ελεύθερο έρωτα που δεν χρειάζεται άλλη διευθέτηση πέρα από την ελεύθερη βούληση του άνδρα και της γυναίκας και εξασφαλίζει στα παιδιά την ασφάλεια της κοινότητας». Το ψήφισμα αυτό εγκρίθηκε ομόφωνα από τους αντιπροσώπους του συνεδρίου. Συντάχθηκε, συζητήθηκε και υιοθετήθηκε όχι στις «φωτισμένες» δεκαετίες του 1960 και του 1970, αλλά στην αυστηρά πατριαρχική και καθολική Ισπανία του 1936. Σήμερα, είναι αδύνατον για μια αστική και νεωτεριστική γενιά να συνειδητοποιήσει πόσο μπροστά από την εποχή τους ήταν εκείνοι οι αναρχοσυνδικαλιστές εργάτες και εργάτριες. Η τραγωδία του κινήματος που εκπροσωπούσαν είναι ότι το όραμά τους θα πνιγόταν στο αίμα και θα καταχωνιαζόταν στο χρονοντούλαπο της ιστορίας. Κάποιοι άλλοι άνθρωποι, σε κάποια άλλη εποχή, θα νιώσουν υποχρεωμένοι να το ανακαλύψουν εκ νέου, ίσως και χωρίς να γνωρίζουν ότι είχε εκφράσει τα όνειρα και τις ελπίδες αμέτρητων εργατών και αγροτών.

Όταν τελικά οι αντιπρόσωποι σκόρπισαν –πολλοί για να σκοτωθούν μερικούς μήνες αργότερα στον Εμφύλιο Πόλεμο– το όραμα της κοινωνίας αυτής έμοιαζε να αγνοεί πολλά πρακτικά προβλήματα. Αν υπήρχε κάτι «ουτοπικό» γύρω από το Συνέδριο της Σαραγόσας, δεν ήταν το ψήφισμά του για μια ελευθεριακή κομμουνιστική

νιστική κοινωνία, αλλά (όπως επισημαίνει ο Βέρνον Ρίτσαρντς) «η απουσία κάθε ανάλυσης των προβλημάτων που θα αντιμετώπιζε ενδεχομένως η οργάνωση στη διάρκεια της επαναστατικής περιόδου». Και πιο συγκεκριμένα, «ποια θα ήταν η στάση της οργάνωσης την επομένη της συντριβής του στρατιωτικού πραξικοπήματος, όταν ξαφνικά θα βρισκόταν επικεφαλής ενός επαναστατικού κινήματος; Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα μπορούσε να προβλεφτεί εύκολα στην Καταλονία, αν όχι και στις επαρχίες που τελούσαν υπό τον έλεγχο της Κεντρικής Κυβέρνησης. Ίσως για τα απλά μέλη της οργάνωσης η απάντηση να ήταν απλή: η κοινωνική επανάσταση. Υπό το φως όμως των μετέπειτα ενεργειών δεν ήταν το ίδιο απλή για την ηγεσία της CNT. Εντούτοις, τα προβλήματα και οι αμφιβολίες αυτές δεν αντιμετωπίστηκαν στο Συνέδριο με αποτέλεσμα οι επαναστάτες εργάτες να πληρώσουν ακριβά τους επόμενους μήνες αυτή τη σοβαρή έλλειψη προνοητικότητας ή, ίσως, επαναστατικής δημοκρατίας στην οργάνωση».

Ήδη από το Μάρτιο, ελάχιστες εβδομάδες μετά την ανάληψη της εξουσίας από το Λαϊκό Μέτωπο, οι στρατηγοί και οι πολιτικοί που επρόκειτο να οργανώσουν τη στρατιωτική ανταρσία της 17ης Ιουλίου συναντήθηκαν μυστικά στη Μαδρίτη για να καταστρώσουν τα σχέδιά τους. Φυσικός ηγέτης της ανταρσίας φαινόταν να είναι ο στρατηγός Χοσέ Σανχούρχο, οργανωτής του αποτυχημένου *provinciament* τον Αύγουστο του 1932 που ζούσε στην Πορτογαλία, αλλά ήταν καλά ενημερωμένος για τα όσα διαδραματιζόνταν στην άλλη πλευρά των συνόρων. Ωστόσο, μια στρατιωτική συνωμοσία δύσκολα μπορούσε να στηριχτεί από μόνη της. Είχε ανάγκη από πολιτική υποστήριξη. Ο Σανχούρχο ήταν μοναρχικός όπως άλλωστε και ένας σημαντικός αριθμός αξιωματικών που ήταν αναμειγμένοι στη συνωμοσία. Ο πιο κατάλληλος για να προωθήσει την υπόθεσή τους στους φιλομοναρχικούς πολίτες ήταν ο Χοσέ Κάλβο Σοτέλο, πρώην υπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης του Πρίμο δε Ριβέρα, που είχε τη φήμη δεινού ρήτορα και πανούργου πολιτικού. Ο Κάλβο Σοτέλο είχε ταξιδέψει πολύ στην Ευρώπη και είχε γοητευτεί από τις κορπορατιστικές και φασιστικές ιδεολογίες. Στα

Κόρτες ήταν ο δεδηλωμένος εκπρόσωπος των μοναρχικών και ενδεχομένως του συνόλου της μαχητικής δεξιάς. Τον Ιούνιο οι ομιλίες του είχαν ουσιαστικά αναστατώσει τις κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις: διακήρυσσε απροκάλυπτα φασιστικές πεποιθήσεις, έβαλλε κατά της «αντιστρατιωτικής» πολιτικής της κυβέρνησης και δεν δίσταζε να προσβάλλει ανοιχτά τους δημοκρατικούς αξιωματούχους με σχόλια προσωπικού χαρακτήρα. Η αριστερά τον αντιμετώπιζε ως μια διαρκή πρόκληση και τον θεωρούσε την απόλυτη ενσάρκωση του φασισμού στην Ισπανία.

Σε αυτές τις συνωμοτικές συναντήσεις, η παρουσία του Χοσέ Πρίμο δε Ριβέρα ήταν περισσότερο συμβολική παρά ουσιαστική. Ο γιος του πρώην δικτάτορα στη διάρκεια της φυλάκισής του είχε γίνει ο ήρωας της άκρας δεξιάς. Μέσα από τον κυκεώνα των καρλιστών, των συντηρητικών και των εκκλησιαστικών ομάδων, η Φάλαγγα ήταν τελικά αυτή που εμφανίστηκε ως η πολιτική ραχοκοκαλιά εκείνου που αργότερα ονομάστηκε «Εθνικιστική Υπόθεση» και ο Χοσέ Αντόνιο θα γινόταν ο μάρτυράς της μετά την εκτέλεσή του στον Εμφύλιο Πόλεμο. Πίσω από τα κόμματα και τους στρατηγούς υπήρχε ο περιχαρακωμένος πλούτος και η δύναμη των μεγαλογαιοκτημόνων, των βιομηχάνων, των αριστοκρατών, του κλήρου καθώς και τμήματα της μικροαστικής τάξης της Ισπανίας.

Όμως η πραγματική ευθύνη για την ανταρσία είχε ανατεθεί στους στρατηγούς και η επιτυχία της απαιτούσε προσεκτικό σχεδιασμό. Ο συνταγματάρχης Βαλεντίν Γκαλάρβα εκπροσωπούσε τον Σανχούρχο. Μαζί του ενώθηκε ο υποτίθεται φιλελεύθερος στρατηγός Μόλα, ο συνταγματάρχης Γιάγουε της Λεγεώνας των Ξένων, ο μετριοπαθής δημοκρατικός στρατηγός Γκονθάλο Κέιπο δε Γιάνο που μετά από τη νίκη του Λαϊκού Μετώπου είχε απαρνηθεί τα έσοι κι αλλιώς ελάχιστα ψήγματα αφοσίωσής του προς την κυβέρνηση, οι στρατηγοί Βιγιέγας και Φάνχουλ, που είχαν την ατυχία να υπηρετούν στη Μαδρίτη, ο στρατηγός Γκοδέδ και αργότερα ο στρατηγός Φρανθίσκο Φράνκο. Η κυβέρνηση δεν αδιαφορούσε μπροστά στο ενδεχόμενο ενός στρατιωτικού *pronunciamiento*. Είχε μεταθέ-

σει αθόρυβα αντιδραστικούς αξιωματικούς σε απομακρυσμένες θέσεις – ο Φράνκο είχε σταλεί στα Κανάρια Νησιά και ο Γκοδεδ στις Βαλεαρίδες. Ο υπουργός Πολέμου, που είχε εξουσιοδοτηθεί να παραβλέψει τον κανόνα της αρχαιότητας στο διορισμό διοικητών, συμπλήρωσε τα σημαντικά πόστα με αξιωματικούς γνωστούς για τα δημοκρατικά τους φρονήματα. Ατυχώς, ο Μόλα, ο οποίος κινούσε τα βασικά νήματα της συνωμοσίας, είχε διοριστεί στη στρατιωτική περιοχή της Παμπλόνας, στην καρδιά της Ναβάρρας, όπου μπορούσε να υπολογίζει στην υποστήριξη των καρλιστών.

Σύμφωνα με το σχέδιο, η ανταρσία θα ξεσπούσε ανάμεσα στις 10 και 20 Ιουλίου και αμέσως μετά ο Σανχούρχο θα επέστρεφε αεροπορικώς στην Ισπανία για να αναλάβει τη διοίκηση των δυνάμεων των στασιαστών. Ο Μόλα θα έμπαινε επικεφαλής της φρουράς της Παμπλόνας και του Μπούργος και ο Βιγιέγας της φρουράς της Μαδρίτης. Ο Καμπανέγας θα καταλάμβανε την αναρχική Σαραγόσα, ο Γκοδεδ τη Βαρκελώνη και ο Κέιπο δε Γιάνο τη Σεβίλη. Έμπιστοι κατώτεροι αξιωματικοί θα έμπαιναν επικεφαλής στις φρουρές τους σε άλλες πόλεις. Ο Φράνκο θα μετέβαινε αεροπορικώς στο Ισπανικό Μαρόκο και θα αναλάμβανε τη διοίκηση του στρατού της Αφρικής. Σε γενικές γραμμές η συμφωνία προέβλεπε ότι οι στρατιωτικοί ηγέτες της συνωμοσίας θα σχημάτιζαν ένα Διευθυντήριο εξουσιοδοτημένο να θεσπίζει νόμους που στη συνέχεια θα επικυρώνονταν από μια Συντακτική Συνέλευση εκλεγμένη από αυστηρά περιορισμένη ψηφοφορία. Αρχικά, το *pronunciamentio* φαινόταν να εμπνέεται περισσότερο από εκείνο του Πρίμο δε Ριβέρα που είχε προηγηθεί παρά από του Χίτλερ παρόλο που στην πορεία θα αποκτούσε πολλά φασιστικά χαρακτηριστικά. Ο αιματηρός Εμφύλιος Πόλεμος, η Φάλαγγα και ενδεχομένως η εκδικητική προσωπικότητα του Φράνκο που θα αντικαθιστούσε τον Σανχούρχο, όταν ο τελευταίος θα έχανε τη ζωή του σε ατύχημα κατά τη διάρκεια της πτήσης του προς την Ισπανία, θα έδιναν στην ανταρσία τα πιο απάνθρωπα χαρακτηριστικά που έχει γνωρίσει ποτέ εμφύλιος πόλεμος στη δυτική Ευρώπη.

128. В соответствии с постановлением Совета Министров СССР от 15.05.1960 г. № 1000-П, в состав СНТ (СНТ) включены все предприятия, организации и учреждения, расположенные в границах СНТ, независимо от их организационно-правовой формы, а также все предприятия, организации и учреждения, расположенные в границах СНТ, независимо от их организационно-правовой формы, а также все предприятия, организации и учреждения, расположенные в границах СНТ, независимо от их организационно-правовой формы.

129. В соответствии с постановлением Совета Министров СССР от 15.05.1960 г. № 1000-П, в состав ЛСР (ЛСР) включены все предприятия, организации и учреждения, расположенные в границах ЛСР, независимо от их организационно-правовой формы, а также все предприятия, организации и учреждения, расположенные в границах ЛСР, независимо от их организационно-правовой формы, а также все предприятия, организации и учреждения, расположенные в границах ЛСР, независимо от их организационно-правовой формы.

τεθεί σε εφαρμογή εάν νικήσει η αριστερά. Εμείς δεν υποστηρίζουμε τη Δημοκρατία, αλλά θα συμβάλλουμε με όλες μας τις δυνάμεις σε έναν αγώνα μέχρις εσχάτων κατά του φασισμού προκειμένου να ηττηθούν οι παραδοσιακοί εχθροί του προλεταριάτου». Επρόκειτο, βέβαια, για μια απλή εικασία. Μας λέει περισσότερο για την πορεία που θα ακολουθούσε η CNT στον Εμφύλιο Πόλεμο και για την αδυναμία της να διατυπώσει μια πολιτική έτσι ώστε να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της εκλογικής της υποστήριξης στο Λαϊκό Μέτωπο παρά για την πραγματική στάση της δεξιάς τις παραμονές των εκλογών. Δημοκρατικοί αξιωματούχοι που είχαν στη διάθεσή τους πιο χειροπιαστά στοιχεία είχαν πληροφορήσει την κυβέρνηση από τον Απρίλιο ότι προετοιμάζονταν στρατιωτικές συνωμοσίες. Την 1η Μαΐου ο Πριέτο με μια αλλόκοτη διαίσθηση όχι μόνον προειδοποίησε για τη στρατιωτική ανταρσία, αλλά υπέδειξε και τον Φράνκο ως τον πιθανότερο υποψήφιο για δικτάτορα της Ισπανίας. Η κυβέρνηση ήταν πλήρως ενημερωμένη για τις κινήσεις του Φάινχουλ στη Μαδρίτη. Ακόμα και συντηρητικοί βουλευτές, τους οποίους ο Κάλβο Σοτέλο είχε προσπαθήσει να στρατολογήσει στη συνωμοσία, ανέφεραν τις προσπάθειές του στην κυβέρνηση.

Μαζί με τις ενδείξεις που αυξάνονταν, μεγάλωνε και η κυβερνητική παραλυσία απέναντι στην επικείμενη κρίση. Μάλιστα, λίγο πριν την εκδήλωση της ανταρσίας ο Αθάνια διαβεβαίωσε δημόσια τους δημοσιογράφους και τους πολιτικούς συναδέλφους του ότι η τρέχουσα αναταραχή ήταν προσωρινή και ότι σύντομα θα ακολουθούσε μια πιο ήρεμη ατμόσφαιρα. Ωστόσο, η ένταση εξακολούθησε να αυξάνεται. Στις 11 Ιουλίου μια ομάδα φαλαγγιτών κατέλαβε για σύντομο χρονικό διάστημα το ραδιοσταθμό της Βαλένθιας και μετέδωσε το ακόλουθο μήνυμα: «Εδώ Ράδιο Βαλένθια. Η Ισπανική Φάλαγγα έχει καταλάβει τον πομπό με τη δύναμη των όπλων. Το ίδιο θα συμβεί αύριο σε όλους τους ραδιοφωνικούς σταθμούς της Ισπανίας». Λίγες ώρες αργότερα ο Κασάρες Κιρόγα έλαβε μια εμπιστευτική προειδοποίηση για επικείμενη στρατιωτική εξέγερση, στην οποία ο πρωθυπουργός απάντησε με απερίσκεπτη επιπο-

λαιότητα: «Όστε με διαβεβαιώνετε ότι οι αξιωματικοί πρόκειται να εγερθούν! Πολύ καλά, κύριοι, αφήστε τους να εγερθούν. Εγώ απεναντίας θα πάω να ξαπλώσω». Την επομένη, στις 12 Ιουλίου, ένας σοσιαλιστής υπολοχαγός των Φρουρών Εφόδου πυροβολήθηκε θανάσιμα από ομάδα φαλαγγιτών οπλοφόρων. Λίγες ώρες μετά τη δολοφονία, εξοργισμένοι σύντροφοι του θύματος αποφάσισαν να εκδικηθούν με δραματικό τρόπο. Αφού έφτασαν στο σπίτι του Κάλβο Σοτέλο με περιπολικό, «συνέλαβαν» το δεξιό κοινοβουλευτικό ηγέτη, τον απήγαγαν με το όχημά τους, τον πυροβόλησαν και πέταξαν το πτώμα του στο νεκροταφείο της Μαδρίτης. Οι στρατηγοί είχαν πλέον το μάρτυρά τους. Επέσπευσαν την ημερομηνία της ανταρσίας για τις 17 Ιουλίου προκειμένου να επωφεληθούν από την αίσθηση που είχαν προκαλέσει οι δολοφονίες και οι διοικητές τέθηκαν σε κατάσταση ετοιμότητας.

Στη Μαδρίτη τα αριστερά κόμματα με επικεφαλής τον Καμπαγιέρο ζήτησαν όπλα αλλά η κυβέρνηση αρνήθηκε κατηγορηματικά. Ενώ η ανταρσία είχε ξεκινήσει και οι ραδιοσταθμοί που είχαν καταληφθεί από το στρατό στο Μαρόκο μετέδιδαν την είδηση για το *pronunciamiento*, η κυβέρνηση των φιλελεύθερων δημοκρατικών «διαβεβαίωνε άλλη μια φορά για την απόλυτη ηρεμία που επικρατούσε σε ολόκληρη τη χερσόνησο» και πληροφορούσε τις εργατικές οργανώσεις ότι όφειλαν «να εγγυηθούν την ομαλότητα της καθημερινής ζωής, για να δώσουν ένα υψηλό παράδειγμα ηρεμίας και εμπιστοσύνης στη στρατιωτική δύναμη της κυβέρνησης» – μια «στρατιωτική δύναμη» που δεν διέθετε πλέον η κυβέρνηση του Λαϊκού Μέτωπου. Ενώ η κυβέρνηση συνιστούσε στις εργατικές παρατάξεις «ηρεμία» και παθητικότητα, οι Εθνικές Επιτροπές του Σοσιαλιστικού και του Κομμουνιστικού Κόμματος στη Μαδρίτη εξέδωσαν πρόθυμα μια κοινή διακήρυξη, εκφράζοντας την άποψη ότι «η στιγμή είναι δύσκολη αλλά με κανέναν τρόπο δεν μπορούμε να τη θεωρήσουμε απελπιστική». Η διακήρυξη κατέληγε με τη συγκλονιστική παραίνεση: «Η κυβέρνηση προστάζει και το Λαϊκό Μέτωπο υπακούει!». Οι εργάτες της Μαδρίτης διαβεβαιώθηκαν ότι

«η κυβέρνηση είναι σίγουρη ότι διαθέτει επαρκείς δυνάμεις για να κατανικήσει την εγκληματική απόπειρα». Ως αντίδραση στη δολοφονία του Κάλβο Σοτέλο, η κυβέρνηση είχε κλείσει τα αρχηγεία των μοναρχικών και των καρλιστών στην πρωτεύουσα (πιθανώς για να εμποδίσει ταραχές) αλλά επίσης και τα αναρχικά κέντρα. Αυτή η απόπειρα να αδρανοποιήσει το πιο μαχητικό κομμάτι του εργατικού κινήματος δεν έδειχνε με τίποτα ότι η Μαδρίτη θα παρέμενε «ήρεμη». Στην πρωτεύουσα επικρατούσε σύγχυση: η CNT, «που βρισκόταν επί ποδός πολέμου από τη στιγμή που ξεκίνησε η απεργία των οικοδόμων», σχολιάζουν οι Πιερ Μπρουέ και Εμίλ Τέμιμ στην οξυδερκή αφήγησή τους για την Ισπανική Επανάσταση και τον Εμφύλιο Πόλεμο, «αποφάσισε να χρησιμοποιήσει βία για να ανοίξει εκ νέου τα γραφεία που είχε κλείσει η αστυνομία και άρχισε να επιτάσσει αυτοκίνητα και να αναζητά όπλα. Ο Ντάβιντ Αντόνα, γραμματέας της Εθνικής Επιτροπής της, απελευθερώθηκε από τη φυλακή το πρωί της 19ης Ιουλίου. Πήγε στο υπουργείο Εσωτερικών και απείλησε ότι θα έστελνε τους άνδρες του να επιτεθούν στις φυλακές και να απελευθερώσουν όλους τους φυλακισμένους αγωνιστές». Οι αριστεροί σοσιαλιστές ξετρύπωσαν και μοίρασαν τα όπλα που είχαν κρυμμένα από τα γεγονότα του Οκτωβρίου του 1934. Στους δρόμους άρχισαν να εμφανίζονται εργατικές περιπολίες. Ωστόσο η Μαδρίτη τηρούσε σε γενικές γραμμές μια αλλόκοτα επιφυλακτική στάση. Δεν έγινε καμία επίθεση στους στρατώνες και, μάλιστα, ένα σύνταγμα στασιαστών κατάφερε να βγει από την πρωτεύουσα χωρίς προφανώς να συναντήσει καμία αντίσταση και να ενωθεί με τις δυνάμεις του Μόλα στο βορρά. Η CNT συνέχισε την απεργία της: οι οικοδόμοι της UGT, υπακούοντας ευπειθώς στις αποφάσεις του υπουργείου Εργασίας για την απεργία, επέστρεψαν στις εργασίες τους, παρόλο που πλέον και οι δύο οργανώσεις είχαν εκδώσει εντολές για γενική απεργία. Καμία αποφασιστική μάχη δεν δόθηκε από καμία πλευρά στην Μαδρίτη έως ότου, δύο μέρες μετά την εκδήλωση του *pronunciamiento*, τα megáφωνα στους δρόμους μετέδωσαν την είδηση ότι το προλεταριάτο της

Вид на город из воздушного судна. Видны здания города и вода.

Вид на город из воздушного судна. Видны здания города и вода.

Вид на город из воздушного судна. Видны здания города и вода.

Вид на город с моря. В центре — стадион и здание школы. Внизу — море.

Вид на город с моря. В центре — стадион и здание школы. Внизу — море.

Die beiden Arbeiter sind dabei, die Maschine zu betreiben, die die Arbeit des Arbeitnehmers erleichtert. Die Maschine ist ein Teil der Produktion.

Die beiden Arbeiter sind dabei, die Maschine zu betreiben, die die Arbeit des Arbeitnehmers erleichtert. Die Maschine ist ein Teil der Produktion.

Die beiden Arbeiter sind dabei, die Maschine zu betreiben, die die Arbeit des Arbeitnehmers erleichtert. Die Maschine ist ein Teil der Produktion.

ράς στη Βαρκελώνη, ίσως της μεγαλύτερης φρουράς στην Ισπανία, άρχισαν να εγκαταλείπουν τους στρατώνες τους και να καταλαμβάνουν στρατηγικά σημεία της πόλης. Σχεδόν σε κάθε σημείο βρέθηκαν αντιμέτωποι με εργάτες οχυρωμένους πίσω από οδοφράγματα, με ελεύθερους σκοπευτές ακροβολισμένους σε στέγες και με τεράστια πλήθη που βιάδιζαν προς το μέρος τους με τα ελάχιστα όπλα τους σηκωμένα πάνω από τα κεφάλια τους, καλώντας τους στρατιώτες να μην πυροβολήσουν τους προλετάριους αδελφούς και αδελφές τους. Όπου οι εκκλήσεις αυτές αγνοήθηκαν, οι στρατιώτες αντιμετώπισαν λυσσαλέα αντίσταση από ένοπλους εργάτες ή, προς μεγάλη τους έκπληξη, απλώς κατατροπώθηκαν από τα πλήθη που κινήθηκαν μπροστά αγνοώντας εντελώς την ανώτερη δύναμη πυρός που διέθετε ο στρατός. Η ανταρσία των στρατηγών είχε ξεκινήσει – το ίδιο όμως και η ελευθεριακή κοινωνική επανάσταση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Συμπεράσματα

Τα επιτεύγματα εκείνης της επανάστασης ήταν εκπληκτικά και η υπονόμευσή της τραγική. Το ότι ο Σανχούρχο έχασε τη ζωή του σε ένα αεροπορικό ατύχημα ενώ κατευθυνόταν προς την Ισπανία, αφήνοντας στον Φράνκο τη διοίκηση ολόκληρου του στρατιωτικού κινήματος· το ότι ο πόλεμος στη χερσόνησο δέθηκε αναπόσπαστα με την πολιτική ισχύος των ευρωπαϊκών δυνάμεων· το ότι η Ισπανία υπέφερε τρία αγωνιώδη χρόνια μιας φονικής σύγκρουσης – όλα αυτά τα γεγονότα ανήκουν στις συμβατικές εξιστορήσεις του Ισπανικού Εμφύλιου Πολέμου. Χωρίς να υπεισέλθουμε στην ανάλυση για τις αναρχικές κολεκτίβες και για τα πειραμάτα εργατικού έλεγχου στη βιομηχανία, που αναπτύχθηκαν στο δεύτερο εξάμηνο του 1936, πρέπει να προσπαθήσουμε να εκτιμήσουμε τη σημασία των γεγονότων που αφηγηθήκαμε σ' αυτό το βιβλίο. Ποια ήταν η θέση του ισπανικού αναρχικού κινήματος στην ευρύτερη ιστορία του προλεταριακού σοσιαλισμού; Ποιες ήταν οι δυνατότητές του και ποια τα όριά του; Είναι οι μορφές οργάνωσης που αναπτύχθηκαν από τη CNT και τη FAI σημαντικές για τα σύγχρονα επαναστατικά κινήματα;

Σήμερα, πολλά χρόνια μετά την εξάλειψη του ισπανικού αναρχικού κινήματος από τον Φράνκο, αυτά τα δελεαστικά ερωτήματα παραμένουν αναπάντητα. Το κίνημα εξακολουθεί να μας στοιχειώνει – όχι μόνο ως ένα ευγενές όνειρο ή, ίσως, ως μια τραγική ανάμνηση, αλλά και ως ένα συναρπαστικό πείραμα πάνω στην ελευθεριακή θεωρία και πρακτική. Μολονότι οι ριζοσπάστες στο εξωτερικό ουσιαστικά αγνοούσαν τον ισπανικό αναρχισμό στη διάρκεια των «ηρωικών χρόνων» της ανάπτυξής του, θα μπορούσαμε να

υποστηρίζουμε με κάθε σοβαρότητα ότι με την παράξενη διαλεκτική του οριοθέτησε την πιο λαμπρή άνθιση και το οριστικό τέλος της εκατοντάχρονης ιστορίας του προλεταριακού σοσιαλισμού.

Η εμφάνιση της εργατικής τάξης και ειδικότερα του παριζιάνικου προλεταριάτου ως επαναστατικής δύναμης στα οδοφράγματα του Ιουνίου το 1848 ανέτρεψε το τοπίο της προϋπάρχουσας ριζοσπαστικής θεωρίας. Μέχρι τότε οι κριτικές απόψεις για την κοινωνία είχαν διαμορφωθεί από την ιδέα μιας ευρείας λαϊκιστικής σύγκρουσης ανάμεσα στην περιχαρακωμένη μειοψηφία καταπιεστών και στην υπόδουλη μάζα των καταπιεσμένων. Οι ριζοσπάστες αντιλαμβάνονταν σε γενικές γραμμές αυτά τα πολωμένα τμήματα της κοινωνίας με πολύ ακαθόριστους όρους. Κάτω από τον τίτλο «*le peuple*» (ο λαός) είχαν εντάξει μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων μέσα στην οποία πολύ διαφορετικά και αργότερα εχθρικά μεταξύ τους από ιστορική άποψη στρώματα, όπως οι τεχνίτες, οι βιομηχανικοί εργάτες, οι αγρότες, οι επαγγελματίες, οι μικρέμποροι και οι ιδιοκτήτες μικρών βιομηχανικών μονάδων, καταπιέζονταν από τους μοναρχικούς, τους αριστοκράτες και τα πιο εύπορα στρώματα των εμπορικών, οικονομικών και βιομηχανικών τάξεων. Επομένως ο «λαός» ενωνόταν περισσότερο στη βάση μιας αντίθεσης στα κοινωνικά στοιχεία που τον εκμεταλλεύονταν παρά στη βάση μιας αυθεντικής κοινότητας οικονομικών συμφερόντων.

Τα πρώτα χρόνια της Μεγάλης Γαλλικής Επανάστασης του 1789 ο «λαός» ήταν στην πραγματικότητα ένας συνασπισμός και όχι μια τάξη. Καθώς εξελισσόταν η επανάσταση, ο συνασπισμός αυτός άρχισε να αποσυντίθεται. Τα υψηλά ουτοπικά ιδανικά που βασιζόνταν στην ελευθερία και την ισότητα δεν ήταν ικανά να καθυποτάξουν τον ανταγωνισμό που αισθάνονταν οι τεχνίτες για τους πρώην συμμάχους τους, τους εμπόρους, ή οι βιομηχανικοί εργάτες για τους εργοδότες τους. Επιπλέον, αυτά τα ιδανικά δεν ήταν ικανά να απαλύνουν το στενόμυαλο τοπικισμό της αγροτικής τάξης και τις εγωιστικές φιλοδοξίες προσωπικής ανέλιξης των επαγγελματιών. Η «εθνική υπόσταση», ο «πατριωτισμός» και οι δημοκρατικές αρετές, που ε-

νυπήρχαν στην «ιδιότητα του πολίτη», σπανίως έκρυβαν τους όλο και μεγαλύτερους ανταγωνισμούς και τα διίστάμενα συμφέροντα που συνυπήρχαν στους κόλπους της λεγόμενης «Τρίτης Τάξης» – ένας όρος που, αξίζει να σημειώσουμε, ήταν αρχικά δάνειο από το φεουδαλισμό για να αντιταχθεί στο φεουδαλισμό.

Η εξέγερση του παρισινού προλεταριάτου τον Ιούνιο του 1848 αντικατέστησε τη λαϊκιστική πάλη με την ταξική πάλη, διαλύοντας την παραδοσιακή μυστηριακή ατμόσφαιρα που περιέβαλε το «λαό», το «έθνος» και τον «πολίτη». Ήταν πλέον σαφές ότι οι λαϊκές συμμαχίες ενάντια στις προβιομηχανικές ελίτ συμπεριλάμβαναν τάξεις εχθρικές μεταξύ τους. Ένας «επιστημονικός» σοσιαλισμός απογυμνωμένος από κάθε ηθικό περιεχόμενο άρχισε να αντικαθιστά τον ηθικά φορτισμένο λαϊκιστικό και ουτοπικό σοσιαλισμό που είχε εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια της Μεγάλης Γαλλικής Επανάστασης και μετά. Η «υπεραξία» ήταν μια προσαύξηση μοναδική σε μορφή: η αστική τάξη δεν την απέκτησε από τη βίαιη οικειοποίηση της υπερεργασίας και των ίδιων των εργατών αλλά από τη φαινομενικά δίκαιη ανταλλαγή της εργασιακής δύναμης με ημερομίσθια στην ελεύθερη αγορά. Οι εργάτες δεν ήταν πλέον σκλάβοι ή δουλοπάροικοι. Ήταν νομικά «ελεύθεροι» και ως εκ τούτου αντιπροσώπευαν έναν τύπο καταπιεσμένης τάξης που δεν είχε ιστορικό προηγούμενο. Στερημένοι από τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις, οι οποίες ανήκαν στην αστική τάξη, ήταν ελεύθεροι να εργαστούν – ή, φυσικά, να λιμοκτονήσουν. Η «ελευθερία», όταν έγινε μια πολιτική πραγματικότητα, δεν αποτελούσε παρά άλλη μία οικονομική μυθοπλασία. Με την απλή κατοχή των βιομηχανικών εγκαταστάσεων, που ήταν πολύ μεγάλες για να χωρέσουν στην εργαλειοθήκη των παραδοσιακών τεχνιτών, είχε αναδυθεί η αστική τάξη (μια εξίσου μοναδική ιστορική τάξη) που, μέσω των απλών χειρισμών της ελεύθερης αγοράς στην εργασιακή δύναμη, ήταν σε θέση να παγιδέψει το προλεταριάτο σε ένα κουβάρι υποτέλειας, αλλοτρίωσης και εκμετάλλευσης. Όλοι στην κοινωνία ήταν «ελεύθεροι» και «ίσοι». Στην πραγματικότητα όμως αυτή η «ελευθερία»

της απεριόριστης κατοχής περιουσιακών στοιχείων και τη «ισότητα», που σήμαινε μια δίκαιη ανταλλαγή εργασιακής δύναμης έναντι ημερομισθίων, έκρυβαν την υποδούλωση των εργατών στο κεφάλαιο σαν μια αναπόφευκτη διαδικασία.*

Η «ελεύθερη αγορά» επίσης έκανε αναπόφευκτη τη ριζοσπαστικοποίηση του προλεταριάτου. Ο διαρκής ανταγωνισμός ανάμεσα στους «ελεύθερους επιχειρηματίες», που ο καθένας τους επιδίωκε να κερδίσει ένα όλο και μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς, συνεπαγόταν μια αμείλικτη διαδικασία μείωσης τιμών και συσσώρευσης κεφαλαίου η οποία συνακόλουθα οδηγούσε σε γενική μείωση των ημερομισθίων της εργατικής τάξης. Τελικά, η εργατική τάξη θα εξαθλιωνόταν σε τέτοιο βαθμό που θα οδηγείτο προς την κοινωνική επανάσταση. Ο Μαρξ δεν πίστευε στην ιδέα ότι το προλεταριάτο θα επαναστατούσε έχοντας ως κίνητρο ευγενή ιδανικά. «Όταν σοσιαλιστές συγγραφείς αποδίδουν αυτόν τον επαναστατικό ιστορικό ρόλο στο προλεταριάτο», παρατηρεί, «δεν το κάνουν (...) επειδή αντιμετω-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Δεν χρειάζεται να επεκταθούμε ιδιαίτερα στο ότι η «εργασιακή δύναμη» των εργατών χαρακτηρίστηκε όχι μόνο από την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τις βιοτικές τους ανάγκες αλλά και να παράγουν «υπερεργασία» πάνω και πέρα από αυτήν που χρειαζόταν για τη διατήρηση και την αναπαραγωγή της εργατικής τάξης. Ως εκ τούτου, η «εργασιακή δύναμη» ήταν επίσης ένα μοναδικό εμπόρευμα: μπορούσε να αναπτυχθεί όχι μόνο για να συντηρήσει τον εργάτη και την οικογένειά του (για το λόγο αυτό και μόνο σε αυτό το επίπεδο οι μισθοί θεωρούνταν σαν μια «δίκαιη ανταλλαγή» στην αγορά εργασίας), αλλά και για να εξασφαλίσει στον καπιταλιστή μια προσαύξηση, δηλαδή «υπεραξία», κέρδος. Ωστόσο, μια «δίκαιη ανταλλαγή» προϋπέθετε ότι η «εργασιακή δύναμη» θα γινόταν αντιληπτή ως ένα εμπόρευμα –ένα προϊόν, αυτό καθαυτό εμπόρευσμο στην αγορά, όπως ένα απτό εμπόρευμα– και όχι σαν το επαχθές καθήκον ενός σκλάβου ή δουλοπάροικου προς όφελος ενός καταπιεστικού αφέντη. Ο Μαρξ θεώρησε αυτή την αντίληψη περί «εργασιακής δύναμης» ως μια από τις πιο καθοριστικές συνεισφορές του στην πολιτική οικονομία και, όπως θα μπορούσε κάποιος να προσθέσει, ως έναν ακρογωνιαίο λίθο του «επιστημονικού σοσιαλισμού».

πίζουν τους προλετάριους σαν θεούς αλλά το αντίθετο. Καθώς η αφαίρεση όλου του ανθρωπισμού, ακόμα και της φαινομενικότητας του ανθρωπισμού, είναι πρακτικά ολοκληρωμένη στο πλήρως ανεπτυγμένο προλεταριάτο [εδώ η έμφαση είναι δική μου – Μ.Μπ.] καθώς όλες οι συνθήκες της ζωής του προλεταριάτου συνοψίζουν τις συνθήκες ζωής της σημερινής κοινωνίας σε όλη τους την απάνθρωπη οξύτητα· καθώς ο άνθρωπος έχει χάσει τον εαυτό του μέσα στο προλεταριάτο και, ταυτόχρονα, δεν έχει μόνο αποκτήσει θεωρητική συνείδηση αυτής της απώλειας, αλλά μέσω μιας άμεσης, απόλυτα επιτακτικής ανάγκης που δεν μπορεί πλέον να κρυφτεί –εκείνης της πρακτικής έκφρασης της χρείας– οδηγείται κατευθείαν στην εξέγερση ενάντια σε αυτή την απανθρωπιά (...). Δεν περνάει μάταια από το αμείλικτο σχολείο του μόχθου που τον ατσάλώνει. Το ζήτημα δεν είναι τι θεωρεί εκείνη τη στιγμή ως στόχο του ο τάδε ή ο δείνα προλετάριος ακόμα και το προλεταριάτο στο σύνολό του. Το ζήτημα είναι τι είναι το προλεταριάτο και τι θα αναγκαστεί να πράξει, ως συνέπεια αυτού που είναι».*

Επομένως, ο σοσιαλισμός γίνεται «επιστημονικός» και αναπτύσσεται σαν μια επιστήμη «προλεταριακού σοσιαλισμού» εξαιτίας αυτού που «θα αναγκαστεί να πράξει το προλεταριάτο» και όχι επειδή αποτελείται από «θεούς». Επιπλέον, ο Μαρξ απέδωσε αυτή την επαναστατική λειτουργία στο «πλήρως ανεπτυγμένο προλεταριάτο» και όχι στους *déclassé* αγρότες που τους είχαν απομακρύνει από τη γη ή στους εξαθλιωμένους τεχνίτες, τα κοινωνικά στρώματα

* Σ.τ.Μ.Μπ. Οι δυο τελευταίες γραμμές από αυτό το απόσπασμα υπήρξαν βαρυσήμαντες. Οι γραμμές αυτές και άλλες παρόμοιες στα κείμενα του Μαρξ θα αποτελούσαν την ορθολογιστική βάση για την επιβεβαίωση της εξουσίας των μαρξιστικών κομμάτων και των ένοπλων αποσπασμάτων τους πάνω στο προλεταριάτο, ακόμα και εναντίον του. Τα μαρξιστικά κόμματα, υποστηρίζοντας ότι διέθεταν μια βαθύτερη και πιο επεξεργασμένη αντίληψη της κατάστασης από «το σύνολο του προλεταριάτου σε μια δεδομένη στιγμή», βάλθηκαν να διαλύσουν επαναστατικές μορφές προλεταριακής οργάνωσης, όπως οι εργοστασιακές επιτροπές, και τελικά να επιβάλλουν καθολική πειθαρχία στο προλεταριάτο σύμφωνα με τη γραμμή της κομματικής ηγεσίας.

με τα οποία η καπιταλιστική τάξη επρόκειτο να επανδρώσει τα εργοστάσια και τις βιοτεχνίες της βιομηχανικής κοινωνίας. Όταν τα γεγονότα δεν εξανάγκαζαν ολοφάνερα τον Μαρξ να αναγνωρίσει τα ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά και την επαναστατική ζωνή των αυτών των *déclassé* στοιχείων, συνήθως αντιμετώπιζε αυτά τα στρώματα σαν τα *alte Scheisse* (τα «παλιά σκατά») που φυτοζωούσαν από την εποχή της διαμόρφωσης του βιομηχανικού καπιταλισμού. Οι ελπίδες για τον «προλεταριακό σοσιαλισμό» εναποτίθενταν κυρίως στο «πλήρως ανεπτυγμένο» προλεταριάτο της σύγχρονης βιομηχανίας, «μια τάξη που μεγάλωνε συνεχώς σε αριθμούς και πειθαρχούσε, ενωνόταν και οργανωνόταν από τον ίδιο το μηχανισμό της διαδικασίας της καπιταλιστικής παραγωγής». Στην ουσία ο προλεταριακός σοσιαλισμός είχε την πρόθεση να απομυθοποιήσει την ιδέα του λαού σαν ομοιογενούς επαναστατικής μάζας και να αποδείξει ότι πεποιθήσεις όπως «ελευθερία» και «ισότητα» δεν μπορούσαν να διαχωριστούν από τις υλικές συνθήκες της κοινωνικής ζωής.

Ωστόσο, μέσα σε αυτή τη διαδικασία απομυθοποίησης ο μαρξισμός δημιούργησε πολλούς και ιδιαίτερα παραπλανητικούς μύθους οι οποίοι έμελλε να καταδείξουν τα όρια του ίδιου του προλεταριακού σοσιαλισμού. Τα οδοφράγματα του Ιουνίου του 1848, στην πραγματικότητα, δεν είχαν επανδρωθεί από κάποιο βιομηχανικό προλεταριάτο «πειθαρχημένο, ενωμένο και οργανωμένο από τη διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής», αλλά από τεχνίτες, κατ'οίκον εργαζομένους, κάθε λογής απροσδιόριστους εργάτες, αχθοφόρους, άνεργους, φτωχούς των πόλεων και της υπαίθρου, ακόμα και ταβερνιάρηδες, σερβιτόρους και πόρνες – με λίγα λόγια από όλα τα ναυάγια της γαλλικής κοινωνίας τα οποία οι κυρίαρχες τάξεις χαρακτήριζαν παραδοσιακά σαν *canaille*. Τα ίδια αυτά στοιχεία μετά από είκοσι πέντε περίπου χρόνια θα επάνδρωναν τα οδοφράγματα της Παρισινής Κομμούνας. Η ίδια η εκβιομηχάνιση της Γαλλίας μετά την Κομμούνα –και μαζί με αυτή τη διαδικασία η εμφάνιση ενός κληρονομικού προλεταριάτου «πλήρως ανεπτυγμένου», «πει-

θαρχημένοι, ενωμένοι και οργανωμένοι από τη διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής»— ήταν εκείνη που τελικά θα κατέπνιγε το «λάλημα» του γαλλικού «Κόκκινου Κόκορα» που είχε καλέσει την Ευρώπη στην επανάσταση κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Στην πραγματικότητα, το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί σε μεγάλο βαθμό για το ρωσικό προλεταριάτο του 1917 το οποίο είχε επιστρατευτεί πρόσφατα από την ύπαιθρο και που οπωσδήποτε κάθε άλλο παρά «πλήρως ανεπτυγμένο» ήταν.

Οι μεγάλες προλεταριακές επαναστάσεις, που φάνηκαν να στηρίζουν με τόσο συγκλονιστικό τρόπο την έννοια του προλεταριακού σοσιαλισμού, τροφοδοτήθηκαν κυρίως από τα κοινωνικά στρώματα που δεν ζούσαν στα πλαίσια μιας βιομηχανικής ή αγροτικής κοινωνίας αλλά στο μεταίχμιο, στο έντονο, σχεδόν ηλεκτρισμένο, πεδίο και των δύο. Ο προλεταριακός σοσιαλισμός αποτέλεσε μια επαναστατική δύναμη σχεδόν για έναν αιώνα όχι επειδή ένα καλά οργανωμένο, σταθεροποιημένο, κληρονομικό προλεταριάτο είχε εμφανιστεί παράλληλα με το σύστημα των εργοστασίων, αλλά λόγω της ίδιας της διαδικασίας της προλεταριοποίησης. Οι εξαθλιωμένοι αγρότες και τεχνίτες της υπαίθρου αναγκάζονταν να απομακρυνθούν από ένα διαλυμένο προβιομηχανικό τρόπο ζωής και να βουτήξουν σε ένα τυποποιημένο, απάνθρωπο και μηχανοποιημένο αστικό και βιομηχανικό περιβάλλον. Ούτε το χωριό και το μικρό εργαστήριο από μόνα τους ούτε το εργοστάσιο από μόνο του τους επηρέασαν ώστε να αναλάβουν το πιο παράτολμο είδος κοινωνικής δράσης. Απεναντίας, παρακινήθηκαν από την αποσύνθεση των πρώτων και τον αιφνιδιασμό που προκάλεσε το δεύτερο. Απελπισμένοι σε βαθμό απερισκεψίας, *déclassé* στο πνεύμα και συχνά στην πραγματικότητα, έγιναν υποστηρικτές της Παρισινής Κομμούνας, των σοβιέτ της Πετρούπολης και της CNT της Βαρκελώνης.

Αυτή η «ημιανεπτυγμένη» ποιότητα του πρώιμου προλεταριάτου, των πρώην αγροτών και τεχνιτών ή ίσως της ακριβώς επόμενης γενιάς που είχε απομακρυνθεί από αυτή την κοινωνική θέση, προκάλεσε μεταβλητότητα, ανυπακοή και τόλμη που το βιομηχανικό

σύστημα και η εργοστασιακή ιεραρχία θα άμβλυναν στους απογόνους του – στο κληρονομικό προλεταριάτο των δεκαετιών του 1940 και του 1950, μια τάξη που γνώριζε μόνο το βιομηχανικό κόσμο. Για την τάξη αυτή δεν υπήρχαν εντάσεις ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο, ανάμεσα στην ανομία της πόλης και στην αίσθηση της από κοινού ευθύνης της μικρής κοινότητας, ανάμεσα στους τυποποιημένους ρυθμούς του εργοστασίου και στους φυσιολογικούς ρυθμούς της γης. Οι προϋποθέσεις του προλεταριάτου σε αυτή την ύστερη εποχή διαμορφώθηκαν γύρω από την εγκυρότητα του εργοστασίου ως στίβου παραγωγικής δραστηριότητας, τη βιομηχανική ιεραρχία ως σύστημα τεχνολογικής εξουσίας και τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία ως δομή ταξικής διοίκησης. Η περίοδος του προλεταριακού σοσιαλισμού έφτασε στο τέλος της μέσα από μια σταδιακή διαδικασία στη διάρκεια της οποίας το «ημιανεπτυγμένο» και ενδεχομένως «πρωτόγονο» προλεταριάτο βρέθηκε «σε πλήρη ανάπτυξη» και «ωρίμασε» – με λίγα λόγια, προλεταριοποιήθηκε πλήρως.

Το προλεταριάτο σε ψυχολογικό και πνευματικό επίπεδο έγινε ουσιαστικά κομμάτι του ίδιου του κοινωνικού συστήματος το οποίο ήταν προορισμένο, σύμφωνα με τη μαρξιστική αντίληψη, να ανατρέψει. Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι ο προλεταριακός σοσιαλισμός έγινε ένα θεσμοθετημένο κίνημα για τη βιομηχανική ανάπτυξη της εργασίας με οικονομίσιτους κυρίως όρους. Παγιώθηκε σε εργατικά κόμματα που διατύπωναν ένα ρεαλιστικό φιλελευθερισμό άμβλύνοντας ως εκ τούτου ακόμα και την πνευματική ευαισθησία της εργατικής τάξης απέναντι στα επαναστατικά ιδεώδη. Τελικά, και αυτό ήταν ιδιαιτέρως καταστροφικό, συγχωνεύτηκε με την εγγενή ιστορική τάση του καπιταλισμού προς τον οικονομικό σχεδιασμό, το συγκεντρωτικό πολιτικό και βιομηχανικό έλεγχο, την ιεραρχική ρύθμιση και την εθνικοποίηση της οικονομίας. Το σοσιαλιστικό ιδεώδες της ελευθερίας, έχοντας χάσει το ηθικό του περιεχόμενο μέσω του «επιστημονικού σοσιαλισμού» και έχοντας επιβαρυνθεί από τους ρεαλιστικούς παράγοντες του συγκεντρωτικού σχεδιασμού και της εθνικοποίησης της οικονομίας, έγινε

Вид с воздуха на город Копенгаген (длина 10 км) и море.

Вид с воздуха на город Копенгаген (длина 10 км) и море.

Вид с воздуха на город Копенгаген (длина 10 км) и море.

νωνικούς στόχους του επαναστατικού συνδικαλισμού με τόση πληρότητα, δεν θα κολεκτιβοποιούσε τόσο αποφασιστικά τη βιομηχανία και δεν θα ενίσχυε μορφές κοινοτικής διαχείρισης της γης σε τόση έκταση όσο η Βαρκελώνη και οι γύρω περιοχές. Η περιγραφή της πόλης εκείνη την περίοδο από τον Όργουελ παραμένει μεθυστική: οι πλατείες και οι λεωφόροι στολισμένες με μαυροκόκκινες σημαίες, ο ένοπλος λαός, τα συνθήματα, τα φλογερά επαναστατικά τραγούδια, ο πυρετώδης ενθουσιασμός για τη δημιουργία ενός καινούργιου κόσμου, η ελπίδα που φεγγοβολούσε και ο μεγαλόπνοος ηρωισμός.

Εντούτοις, τα όρια αυτής της ανάπτυξης έγιναν προφανή με οδυνηρό τρόπο: θα μπορούσε να υπάρξει μια αναρχοσυνδικαλιστική κοινωνία ακόμα και αν οι στρατηγοί είχαν συντριβεί το 1936; Είναι προφανές ότι ελάχιστοι σοβαροί αναρχικοί θεωρητικοί δείχνουν να πιστεύουν κάτι τέτοιο. Μια μεικτή οικονομία, ναι – αν και δύσκολα μπορεί να προβλέψει κανείς για πόσο διάστημα ακόμα και οι πιο ασκητικές κομμουνιστικές κολλεκτίβες με τον επαναστατικό τους οίστρο θα μπορούσαν να αντισταθούν στους πειρασμούς και τις απαιτήσεις της οικονομίας της αγοράς που θα συνυπήρχε μαζί τους. Εάν μια κομμουνιστική επανάσταση θα μπορούσε να προκύψει σε μια βιομηχανικά υπανάπτυκτη χώρα – και μάλιστα, κατά πόσον μια τέτοια επανάσταση θα μπορούσε να πετύχει έστω και προσωρινά κάτω από τις επιτακτικές υλικές ανάγκες της ζωής – δεν αποτέλεσε ποτέ ζήτημα αντιπαράθεσης μεταξύ του Μαρξ και των αναρχικών.* Το κατά πόσον όμως μια τέτοια επανάσταση θα μπορούσε να δη-

* Σ.τ.Μ.Μπ. Προς το τέλος της ζωής του ο Μαρξ έτεινε πράγματι να αποδεχθεί ότι η ευρωπαϊκή σοσιαλιστική επανάσταση θα ξεκινούσε πιθανώς από τη βιομηχανικά υπανάπτυκτη Ρωσία και όχι από τη Γαλλία ή τη Γερμανία. Στην αλληλογραφία του το 1881 με τη Βέρα Ζάσουλιτς παραδέχεται ότι υπάρχει πιθανότητα μια έγκαιρη επανάσταση στη Ρωσία να έδινε τη δυνατότητα στις κολεκτίβες των αγροτικών χωριών (*mir*) να παρακάμψουν την καπιταλιστική ανάπτυξη της Δύσης και «σταδιακά να απορρίψουν τα πρωτόγονα χαρακτηριστικά τους και να αναπτυχθούν για να αποτελέσουν το θεμέλιο της κολεκτιβιστικής παραγωγής σε εθνική κλίμακα». Για μια ενδια-

μιουργήσει μια κομμουνιστική κοινωνία σε μόνιμη βάση είναι ένα εντελώς διαφορετικό θέμα. Σε ένα έργο με τίτλο *Μετά την Επανάσταση*, γραμμένο λίγο πριν τη στρατιωτική ανταρσία, το οποίο συζητήθηκε εκτενώς στα πλαίσια του ισπανικού αναρχικού κινήματος, ο διακεκριμένος αναρχικός θεωρητικός Αμπάδ δε Σαντιγιάν δείχνει μια βαθιά γνώση της σημασίας αυτού του προβλήματος:

«Γνωρίζουμε πολύ καλά ότι ο βαθμός της οικονομικής ανάπτυξης και των υλικών συνθηκών της ζωής επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την ανθρώπινη ψυχολογία. Αντιμέτωπο με τη λιμοκτονία, το άτομο τείνει να γίνεται εγωιστικό· με την αφθονία μπορεί να γίνει γενναιόδωρο, φιλικό και κοινωνικά διαθέσιμο. Κάθε περίοδος στέρησης και φτώχειας παράγει βαρβαρότητα, ηθική οπισθοδρόμηση και μια άγρια μάχη όλων εναντίον όλων για το καθημερινό ψωμί. Κατά συνέπεια, είναι σαφές ότι η οικονομία επηρεάζει σοβαρά την πνευματική ζωή και τις κοινωνικές του σχέσεις του ατόμου. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο στοχεύουμε να εγκαθιδρύσουμε τις καλύτερες δυνατές οικονομικές συνθήκες, οι οποίες θα λειτουργήσουν ως εγγύηση ίσων και σταθερών σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους. Δεν θα πάψουμε να είμαστε αναρχικοί ακόμα και με άδεια στομάχια, αλλά δεν μας αρέσει να έχουμε άδεια στομάχια».

Το πρόβλημα της υλικής σπάνεως δεν σημαίνει απλώς ότι «ο άνθρωπος που ρίχνεται ενάντια σε άνθρωπο είναι λύκος και ουδέποτε μπορεί να γίνει αληθινός αδελφός του ανθρώπου, εκτός κι αν νιώθει υλικά εξασφαλισμένος» αλλά, και ίσως αυτό είναι το σημαντικότερο, ότι με την υλική ασφάλεια και, μάλιστα, με την αφθονία, τα ανθρώπινα όντα μπορούν επίσης να ανακαλύψουν αυτό που δεν χρειάζονται. Δεν αναφέρομαι μόνο στις υλικές ανάγκες αλλά και στις πνευματικές – κυρίως στον ανταγωνισμό, στο χρήμα, ακόμα και στα συμβόλαια και στους κοινωνικούς θεσμούς που εγγυώνται αυστηρά συστήματα μιας αμοιβαιότητας που βασίζεται στην ισοτιμία. Χωρίς να καθοδηγείται πλέον από την υλική ανασφάλεια,

φέρουσα ανάλυση της αλληλογραφίας αυτής βλ. MARTIN BUBER: *Paths in Utopia*, Εκδόσεις Beacon Press, Boston, σελ. 90-94.

Figure 1. A large, dark, rectangular object, possibly a piece of machinery or a container, positioned on a flat, light-colored surface. The object is partially obscured by a large, light-colored, textured material, likely a tarp or fabric, which is draped over it from the top left corner. The background is a vast, open, flat expanse, possibly a field or a large outdoor area.

χωρίς να είναι πλέον ένα πλάσμα που το καθορίζουν οι στοιχειώδεις ανάγκες, το άτομο μπορεί να προχωρήσει από το επίπεδο της «εντιμότητας», της ισοτιμίας και της δικαιοσύνης σε ένα πολύ πιο υψηλό επίπεδο ελευθερίας, όπου οι άνθρωποι θα εργάζονται αναπτύσσοντας όλες τους τις ικανότητες και θα λαμβάνουν ανάλογα με τις ανάγκες τους. Τέλος, σε μια οικονομία αφθονίας, που θα μπορεί να καλύπτει τις προσωπικές ανάγκες με αντίτιμο ένα στοιχειώδη μόχθο, το άτομο μπορεί να αποκτήσει τον ελεύθερο χρόνο για την πνευματική του καλλιέργεια και την πλήρη συμμετοχή του στην άμεση διαχείριση της κοινωνικής ζωής.

Ο ισπανικός αναρχισμός αποκάλυψε μέχρι ποιου σημείου θα μπορούσε να πιέσει ο προλεταριακός σοσιαλισμός προς ένα ιδεώδες ελευθερίας βασισμένο αποκλειστικά σε ηθικές προϋποθέσεις. Με δεδομένη μια ευνοϊκή συγκυρία των γεγονότων, ένα κίνημα επαναστατημένων εργατών και αγροτών κατάφερε πράγματι να πραγματοποιήσει την ελευθεριακή επανάσταση, να κολεκτιβοποιήσει τη βιομηχανία και να δημιουργήσει πρωτοφανείς ιστορικές δυνατότητες για τη διαχείριση των εργοστασίων και της γης από τους εργάτες και τους αγρότες που δούλευαν εκεί. Στην πραγματικότητα, η επαναστατική πράξη της συντριβής της στρατιωτικής ανταρσίας σε βασικές πόλεις της Ισπανίας, η ανάληψη του ελέγχου της οικονομίας, ακόμη κι αν έγινε κάτω από την πίεση εξωτερικών παραγόντων, λειτούργησαν ως πανίσχυρα πνευματικά κίνητρα από μόνα τους, μεταβάλλοντας αισθητά τις συμπεριφορές και τις απόψεις και των λιγότερο αφοσιωμένων τμημάτων των καταπιεσμένων. Έτσι, ο προλεταριακός σοσιαλισμός ώθησε την ισπανική κοινωνία να ξεπεράσει κάθε υλικό εμπόδιο, σε ένα ουτοπικό πείραμα εκπληκτικών διαστάσεων - σε αυτό που ο Μπουρνέτ Μπόλοτεν έχει εύστοχα περιγράψει ως μια «μεγαλόπνοη κοινωνική επανάσταση (...) που από μερικές απόψεις είναι πιο βαθιά από την επανάσταση των μπολσεβίκων στα πρώτα της στάδια». Όχι μόνον οι εργάτες εδραίωσαν τον έλεγχο στη βιομηχανία και οι αγρότες σχημάτισαν ελεύθερες κολεκτίβες στη γη, αλλά σε πολλές περι-

πτώσεις ακόμα και το χρήμα καταργήθηκε και οι πλέον ριζοσπαστικές κομμουνιστικές αντιλήψεις αντικατέστησαν τις αστικές αντιλήψεις περί εργασίας, διανομής και διαχείρισης.

Τι θα συνέβαινε όμως όταν η καθημερινή ζωή θα άρχιζε να αισθάνεται τη μέγγενη της οικονομικής στενότητας, των υλικών προβλημάτων που δεν θα είχαν προκληθεί μόνο από τον Εμφύλιο Πόλεμο, αλλά και από την περιορισμένη τεχνολογική βάση της Ισπανίας; «Ο κομμουνισμός θα είναι το αποτέλεσμα της αφθονίας», είχε προειδοποιήσει ο Σαντιγιάν την άνοιξη του 1936, «και χωρίς αυτήν θα παραμείνει απλώς ένα ιδανικό». Θα μπορούσε, άραγε, ο επαναστατικός ζήλος της CNT και της FAI να υπερνικήσει τα εμπόδια της ένδειας και των υλικών ελλείψεων στις στοιχειώδεις απαιτήσεις της ζωής – εμπόδια που είχαν αναχαιτίσει την περαιτέρω ανάπτυξη προηγούμενων επαναστάσεων; Θα μπορούσαν η αλληλοβοήθεια και η προλεταριακή πρωτοβουλία να υπερνικήσουν τη μετατόπιση προς τον εγωισμό και τη γραφειοκρατικοποίηση; Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά θα απαιτούσαν μια διεξοδική ανάλυση που υπερβαίνει το εύρος του παρόντος έργου.

Το παράδοξο όμως που έρχεται σε αντίθεση με το κλασικό δόγμα του προλεταριακού σοσιαλισμού θα πρέπει να αποσαφηνιστεί, στο βαθμό που η Ισπανική Επανάσταση έχει κάποιο νόημα για την εποχή μας. Ο προλεταριακός σοσιαλισμός ως δόγμα και ως ιστορικό κίνημα παγιδεύεται μέσα στις ίδιες του τις προϋποθέσεις. Για να γίνουν οι εργάτες επαναστάτες ως εργάτες –ως μια τάξη στερημένων μεροκαματιάρηδων που έχουν εμπλακεί σε έναν αδιάλλακτο αγώνα με μια τάξη καπιταλιστών ιδιοκτητών– προϋποτίθενται οι ίδιες οι υλικές ελλείψεις οι οποίες σε μεγάλο βαθμό εμποδίζουν το προλεταριάτο να οργανώσει και να διευθύνει άμεσα την κοινωνία. Οι υλικές ελλείψεις, αποτέλεσμα όχι μόνο της εκμετάλλευσης αλλά και μιας ανεπαρκούς τεχνολογικής βάσης, στερούν τους εργάτες από την υλική ασφάλεια και τον ελεύθερο χρόνο για να μεταμορφώσουν συνολικά την κοινωνία – τις οικονομικές, πολιτικές και πνευματικές συνθήκες της ζωής.

Οι δεκαετίες της σχετικής αφθονίας, που ακολούθησαν την Ισπανική Επανάσταση και που υπήρξαν προϊόν όχι μόνον οικονομικού ορθολογισμού και σχεδιασμού πάνω σε κρατικές καπιταλιστικές γραμμές αλλά και εντυπωσιακών τεχνολογικών επιτευγμάτων, αποκάλυψαν ότι το προλεταριάτο μπορούσε να απορροφηθεί στην αστική κοινωνία, μπορούσε να μετατραπεί σε μια μάλλον προσαρμόσιμη παρά επαναστατική τάξη. Οργανωμένο και πειθαρχημένο από το εργοστάσιο, το προλεταριάτο θα μπορούσε ουσιαστικά να γίνει μια προέκταση του εργοστασίου στην κοινωνία γενικότερα, ένα θύμα των στενών οικονομίστικων λειτουργιών του εργοστασίου και του συστήματος της τυποποίησης και της ιεραρχίας που το συνοδεύει. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να διευκρινίσω ότι δεν υποστηρίζω ότι η όποια κοινωνική επανάσταση στην εποχή μας μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την ενεργή υποστήριξη του προλεταριάτου, αλλά ότι κάθε τέτοια επανάσταση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πλέον με όρους «προλεταριακής ηγεμονίας» ή πρωτοπορίας της εργατικής τάξης. Μια κοινωνική επανάσταση, τουλάχιστον στις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες του κόσμου, προϋποθέτει εκτεταμένη δυσαρέσκεια με κάθε τομέα της καπιταλιστικής κοινωνίας: την ανομία και την εξατομίκευση που καλλιεργούνται από την αστική μεγαλούπολη, τη δυσαρέσκεια από την ποιότητα της καθημερινής ζωής, την επίγνωση για τη ματαιότητα μιας ζωής που είναι αφιερωμένη σε μια αδιάφορη εργασία, την έντονη συνειδητοποίηση της ιεραρχίας και της κυριαρχίας σε όλες τους τις μορφές. Όσον αφορά στην ιεραρχία και στην κυριαρχία, μια απελευθερωμένη κοινωνία θα ένωθε την ανάγκη να καταργήσει όχι μόνο την ταξική κυριαρχία και την οικονομική εκμετάλλευση, αλλά και την κυριαρχία των ανδρών σε βάρος των γυναικών, των μεγαλύτερων σε βάρος των νεότερων, της μιας εθνικής ομάδας σε βάρος της άλλης. Θα μπορούσε κάλλιστα κάποιος να απαριθμήσει ένα πλήθος ανάλογων και σημαντικών ζητημάτων που έχουν εκτοπίσει, ακόμα και στη συνείδηση της ίδιας της εργατικής τάξης, τα παραδοσιακά οικονομικά ζητήματα που αναδύθηκαν από τον αγώνα ενάντια στη

μισθωτή σκλαβιά και το κεφάλαιο. Τα παραδοσιακά ζητήματα του μεροκάματου, των εργάσιμων ωρών και των εργασιακών συνθηκών είναι βέβαιο ότι παραμένουν και ο αγώνας συνεχίζεται, αλλά έχει χάσει πλέον την επαναστατική του ορμή. Η ίδια η ιστορία τα έχει μετατρέψει σε συνηθισμένα προβλήματα διαπραγμάτευσης που αντιμετωπίζονται μέσω καθιερωμένων μηχανισμών και θεσμών οι οποίοι λειτουργούν εξολοκλήρου μέσα στο σύστημα. Η σταθερή διάβρωση του συνδικαλιστικού κινήματος και ο μετασχηματισμός των εργατικών κομμάτων από θεσμούς με ένα ευρύτερο κοινωνικό όραμα σε μια «νομιμόφρονα αντιπολίτευση» μέσα στο εργοστάσιο, στο γραφείο και στο κράτος είναι ίσως η πιο τρανταχτή απόδειξη αυτού του εκφυλισμού.

Τα μεγαλύτερα προβλήματα που αφορούν στην κατάργηση της ιεραρχίας και της κυριαρχίας, στην επίτευξη μιας πνευματικά καλλιτεργημένης καθημερινής ζωής, στην αντικατάσταση του μόχθου που δεν απαιτεί νοητικές ικανότητες με την εποικοδομητική εργασία, στην κατάκτηση του ελεύθερου χρόνου για την αυτοδιαχείριση μιας αληθινά αλληλέγγυας ανθρώπινης κοινότητας – όλες αυτές οι αυξανόμενες απαιτήσεις δεν έχουν προκύψει από την προοπτική της απλής επιβίωσης σε μια οικονομία υλικής σπάνεως αλλά, απεναντίας, από τον ακριβώς αντίθετο κοινωνικό αστερισμό. Πηγάζουν από μια βασανιστική αγωνία, από το πρόβλημα των νέων τεχνολογικών εξελίξεων, από την άσκοπη έλλειψη αφενός και την υπόσχεση για ελεύθερο χρόνο και ικανοποίηση των βασικών ανθρώπινων αναγκών αφετέρου. Την αγωνία αυτή δεν την αισθάνεται μόνο το βιομηχανικό προλεταριάτο αλλά και πολύ ευρύτερα κοινωνικά στρώματα. Μπορεί να τη συμμερίζονται οι φοιτητές, οι επαγγελματίες, οι μικροϊδιοκτήτες, οι υπάλληλοι, οι δημόσιοι υπάλληλοι, τα *déclassé* στοιχεία, ακόμα και τμήματα της αστικής τάξης καθώς επίσης και το «πλήρως ανεπτυγμένο» προλεταριάτο – με λίγα λόγια, τμήματα της κοινωνίας που ποτέ δεν είχαν ληφθεί σοβαρά υπόψη ως επαναστατικές δυνάμεις μέσα στο πλαίσιο του προλεταριακού σοσιαλισμού. Η αγωνία αυτή δεν αφορά μόνο σε οικονομικά

αλλά και σε πνευματικά προβλήματα. Καλλιεργεί μια μοναδική δέσμευση όχι τόσο προς το «σοσιαλισμό» με τους ιδιαίτερα συγκεκριμένους κρατικούς θεσμούς και με την ιεραρχικά οργανωμένη γραφειοκρατική υποδομή όσο προς ένα όραμα μιας μη ιεραρχημένης, ελευθεριακής κοινωνίας, που συχνά και απλουστευτικά ορίζεται σαν «σοσιαλισμός», όπου οι άνθρωποι ζουν σε ελεύθερες κοινότητες και διαχειρίζονται την κοινωνία στη βάση της άμεσης δημοκρατίας, ασκώντας τον πλήρη έλεγχο στην καθημερινή τους ζωή.

Η ιδιοφυΐα του ισπανικού αναρχισμού πηγάζει από την ικανότητά του να συγχωνεύσει τους στόχους του παραδοσιακού προλεταριακού σοσιαλισμού με ευρύτερες, πιο σύγχρονες φιλοδοξίες. Καθώς ασκεί κριτική σε ένα αξιόλογο επίτευγμα του ισπανικού αναρχικού κινήματος, τις ομάδες εκλεκτικής συγγένειας, ο Σαντιγιάν αποκαλύπτει εκ παραδρομής τη μοναδικότητά του. Επιπλέον, φέρνει στο φως τη σύγκρουση ανάμεσα στην παράδοση και το όνειρο που υπήρχε στους κόλπους του ισπανικού αναρχισμού στη δεκαετία του 1930. «Πιστεύουμε ότι σε μερικούς ελευθεριακούς κύκλους έχει δημιουργηθεί μια μικρή σύγχυση ανάμεσα στην κοινωνική ευθυμία, την ομάδα συγγένειας και την οικονομική λειτουργία», προειδοποιεί. «Το όραμα μιας ευτυχισμένης Αρκαδίας* ή των ελεύθερων κοινοτήτων υπήρχαν στη φαντασία των ποιητών του παρελθόντος. Για το μέλλον οι συνθήκες εμφανίζονται πολύ διαφορετικές. Στο εργοστάσιο δεν επιδιώκουμε τη συγγένεια της φιλίας αλλά τη συγγένεια της εργασίας. Δεν έχουμε να κάνουμε με συγγένεια χαρακτήρων παρά μόνο στη βάση της επαγγελματικής ικανότητας και της ποιότητας της εργασίας που αποτελεί και τον κοινό τόπο για ευθυμία στο εργοστάσιο».

Τα λόγια αυτά είναι αυστηρά. Προέρχονται από το λεξιλόγιο της

* Σ.τ.Μ. Η Αρκαδία κατά το 16ο και 17ο αιώνα έγινε το σύμβολο μιας καλλιτεχνικής και φιλολογικής κίνησης που προωθούσε την απλότητα, τον έρωτα, το βουκολισμό, την επιστροφή στη φύση, την αμεριμνησία και την ευτυχία.

στέρξης, της ηθικής της εργασίας, του μόχθου και των πουριτανικών ηθών της Ιβηρικής. Οι ηγέτες του Ισπανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος θα μπορούσαν να τα δουν ως πολύ ρεαλιστικές παραινήσεις. Εκφράζουν τη σκληρή πραγματικότητα του προλεταριακού σοσιαλισμού στη δεκαετία του 1930 και όχι τις ευαισθησίες του «μέλλοντος».

Το γεγονός όμως ότι την άνοιξη του 1936 ο Σαντιγιάν προέτρεψε τους συντρόφους του να απορρίψουν την «κοινωνική ευθυμία» κατά τη διαδικασία της εργασίας, να εξαλείψουν την «ομάδα συγγένειας» στην παραγωγική δραστηριότητα σαν ένα πεπαλαιωμένο όραμα «της ευτυχημένης Αρκαδίας» αποκαλύπτει τη χιμαιρική μορφή που έπαιρναν τέτοιες ομάδες στα μάτια πολλών ισπανών αναρχικών. Αν σήμερα διαπιστώνουμε ολοένα και περισσότερο την ανάγκη να μετατρέψουμε την εργασία σε μια γιορταστική εμπειρία «ευτυχημένης Αρκαδίας», αν εγκύπτουμε με ένα νέο αισθητήριο για να διερευνήσουμε τη δυνατότητα που ενυπάρχει στη διαδικασία της εργασίας, καλά θα κάνουμε να αναγνωρίσουμε ότι απολαμβάνουμε αυτό το προνόμιο μόνο και μόνο εξαιτίας των τεχνολογικών ευκαιριών που έχουν δημιουργηθεί στη δική μας εποχή. Για τον προλεταριακό σοσιαλισμό της δεκαετίας του 1930 το εργοστάσιο δεν αποτελούσε μόνο σημείο αναφοράς για την κοινωνική αλλαγή αλλά και για την αρχή της πραγματικότητας εναρμονισμένης στο σοσιαλιστικό πνεύμα. Σε έναν κόσμο υλικής στέρξης και μόχθου, αυτή η αρχή της πραγματικότητας επέτρεπε ελάχιστη «κοινωνική ευθυμία». Ο Σαντιγιάν σφάλει κυρίως από μια άποψη: δεν αναφέρεται στο «μέλλον» αλλά στο «παρόν», ένα «παρόν» οι αξίες του οποίου ήταν προορισμένες να υποστούν σημαντικότερο μετασχηματισμό στις επόμενες δεκαετίες. Ως αφοσιωμένος αναρχικός μιας ξεχωριστής ιστορικής περιόδου, αποκαλύπτει όλους τους περιορισμούς της ακόμα και όταν προσπαθεί να χαρτογραφήσει ρεαλιστικά τη μελλοντική της τροχιά. Βέβαια, μπορεί για την εποχή του να είχε δίκιο: ήταν περίοδος που δύσκολα θα μπορούσε να παράγει μια κοινωνία «ευτυχημένης Αρκαδίας», όπου τα μέσα διαβίωσης θα

παρέχονταν ελεύθερα σε όλους και η εργασία θα εκτελείτο σύμφωνα με την επιθυμία και τις ικανότητες του καθενός.

Πώς όμως έγινε και διαμόρφωσαν οι ισπανοί αναρχικοί στη δεκαετία του 1930 παρόμοια οράματα «κοινωνικής ευθυμίας», «ομάδων συγγένειας» και «ευτυχισμένης Αρκαδίας»; Σε αυτή την περίπτωση, τουλάχιστον, ο Σαντιγιάν, ακόμα και όταν εκφράζει τις αντιρρήσεις του, παραμένει πιστός στην τοπική καθώς και στη χρονική στιγμή του κινήματός του. Οι ισπανοί αναρχικοί που υποστήριζαν αυτά τα αρκαδικά οράματα ήταν στην ουσία ποιητές του παρελθόντος. Είχαν διαμορφώσει τα όνειρά τους από την «κοινωνική ευθυμία» των *rueblos* τους, από την προβιομηχανική κουλτούρα και την πνευματική τους κληρονομιά. Για να χρησιμοποιήσουμε δικούς μας όρους, οι ισπανοί αναρχικοί διαίωνισαν στα όνειρά τους μια αίσθηση συνέχειας με έναν «πρωτόγονο κομμουνισμό» του παρελθόντος, τον οποίο αναμφίβολα εξιδανίκευσαν μέσα στο πλαίσιο των ισπανικών συνθηκών. Εντούτοις, αυτός ο κομμουνισμός, παρά τον «πρωτόγονο χαρακτήρα» του, εμπεριείχε περισσότερα στοιχεία του εκλεπτυσμένου κομμουνισμού του μέλλοντος από όσα ο σοσιαλισμός των εργοστασίων του εργατικού κινήματος. Θα πρέπει να θυμόμαστε ότι η «ευτυχισμένη Αρκαδία» και οι «ελεύθερες κοινότητες», τις οποίες οι ισπανοί αναρχικοί είχαν δανειστεί από οράματα του παρελθόντος, ήταν εξίσου αυστηρές με την εικόνα που είχε ο Σαντιγιάν για το εργοστάσιο. Και εκείνοι είχαν φανταστεί τις κοινοτικές, ελεύθερες «Αρκαδίες» τους με άκρως πουριτανικούς όρους. Πίστευαν στον «ελεύθερο έρωτα» επειδή πίστευαν στην ελευθερία του ζευγαρώματος πέρα από την πολιτική ή τη θρησκευτική επικύρωση, αλλά απέφευγαν την ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και τις πολυγαμικές σχέσεις. Οραματίζονταν την ευθυμία στον εργασιακό χώρο, αλλά θαύμαζαν τη σκληρή εργασία και σχεδόν υμνούσαν τις εξαγνιστικές της ιδιότητες. Στην κοινωνία της «Αρκαδίας» τους δεν θα υπήρχαν «δικαιώματα χωρίς καθήκοντα και καθήκοντα χωρίς δικαιώματα». Μολονότι όλα αυτά τα γνωρίσματα προσθέτουν μια πνευματική, ηθική και εύθυμη διάστα-

στη στον προλεταριακό σοσιαλισμό του εργοστασίου, πρόκειται για ένα σοσιαλισμό που οικοδομείται γύρω από τις στερήσεις, την άρνηση και το μόχθο όπως ακριβώς και εκείνος του Σαντιγιάν. Ο Σαντιγιάν απλώς προσπάθησε να τους υπενθυμίσει τις αντιφάσεις που ελλόχευαν στο όραμά τους καθώς δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν αληθινές «Αρκαδίες» εκτός και αν από τη γη ανέβλυζε μέλι και γάλα. Αν η παραδείσια ποίηση στην οποία αναφέρεται ο Σαντιγιάν έχει σήμερα κάποια ρεαλιστική δυνατότητα, η πουριτανική «Αρκαδία» των ισπανών αναρχικών του παρελθόντος δεν ήταν παρά ένα όραμα, ένα «απλό ιδανικό» όπως ακριβώς και το πιο αυστηρό όραμα του Σαντιγιάν για μια ελευθεριακή κοινωνία βασισμένη «στη συγγένεια της εργασίας».

Εντούτοις, οι ισπανοί αναρχικοί άφησαν πίσω τους μια απτή πραγματικότητα που έχει ιδιαίτερη σημασία για τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό του σήμερα. Τα «ηρωικά χρόνια» του κινήματος, από το 1868 μέχρι το 1936, σημαδεύτηκαν από μια συναρπαστική διαδικασία πειραματισμού σε οργανωτικές δομές, τεχνικές λήψης αποφάσεων, προσωπικές αξίες, εκπαιδευτικούς στόχους και μεθόδους πάλης. Από τις ημέρες της Διεθνούς και της Συμμαχίας για Κοινωνική Δημοκρατία μέχρι τις ημέρες της CNT και της FAI, οι ισπανοί αναρχικοί όλων των τάσεων –κολεκτιβιστές, συνδικαλιστές και κομμουνιστές– ανέπτυξαν μια εξαιρετικά οργανωμένη υποκοουλτούρα στους κόλπους της ισπανικής κοινωνίας η οποία καλλιέργησε απεριόριστη ελευθερία δράσης στα συνδικάτα και στις ομάδες συγγένειας. Αν το ισπανικό πολιτικό περιβάλλον είχε αρνηθεί στο μεμονωμένο αγρότη και εργάτη την πλήρη συμμετοχή του στη διαχείριση των κοινωνικών υποθέσεων, το αναρχικό κίνημα καλλιέργησε τη συμμετοχή τους. Ακόμα σημαντικότερη από τους προσωρινούς επαναστατικούς ξεσηκωμούς, τις ατομικές *atentados* ή τα παράτολμα κατορθώματα μικρών κύκλων συντρόφων, όπως οι *Solidarios*, υπήρξε η ικανότητα των ισπανών αναρχικών να συνενώσουν με υπομονή ιδιαίτερα ανεξάρτητες ομάδες (που ήταν ενωμένες στη βάση της «κοινωνικής ευθυμίας» και των κοινωνικών απόψεων) σε

ευμεγέθεις, συνεκτικές οργανώσεις, να τις συντονίζουν σε αποτελεσματικές κοινωνικές δυνάμεις όταν προέκυπταν έκτακτες καταστάσεις και να αναπτύξουν μια μέθοδο αυθορμητισμού που συγχώρευε τα πολυτιμότερα γνώρισματα της ομαδικής πειθαρχίας με την ατομική πρωτοβουλία. Από τη διαδικασία αυτή προέκυψε μια οργανική κοινότητα και μια αίσθηση αλληλοβοήθειας που δεν είχε αντίστοιχο σε κανένα άλλο εργατικό κίνημα εκείνης της περιόδου. Στην πραγματικότητα, εξίσου σημαντικό ως αντικείμενο μελέτης με τις εργατικές επιτροπές και τις αγροτικές κολεκτίβες που θα ακολουθούσαν την επανάσταση του Ιουλίου υπήρξε το κίνημα που έβαλε τα θεμέλια για τις ελευθεριακές σοσιαλιστικές δομές – το ίδιο το ισπανικό αναρχικό κίνημα.

Βιβλιογραφικό Δοκίμιο

1. ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

Όσο και να φαίνεται παράξενο, υπάρχουν ελάχιστες γενικές ιστορικές καταγραφές του ισπανικού αναρχισμού στα αγγλικά ή σε άλλες γλώσσες και εκείνες που είναι διαθέσιμες, με μια δυο εξαιρέσεις, είναι πολύ επιφανειακές και δεν παρέχουν μια ικανοποιητική αξιολόγηση του κινήματος. Το *Historia del Anarcosindicalismo* του Juan Gómez Casas (Madrid, 1968) είναι απλώς μια σκιαγράφηση των σημαντικότερων γεγονότων στην ιστορία των ισπανών αναρχικών και δεν δικαιολογεί τον εντυπωσιακό τίτλο του. Το *Anarchistes d'Espagne* των Jean Bécarrud και Gilles Lapouge (Paris, 1970) είναι ακόμα πιο σύντομο και προσφέρεται μόνο για μια φευγαλέα ματιά στο θέμα που πραγματεύεται. Το δίτομο *Historia del Anarquismo Español 1836-1948* του Eduardo Comín Colomer (Barcelona, 1956) είναι μια ενδεικτική *historia secreta** από την πλευρά των φρανκιστών, γεμάτη στοιχεία από φακέλους της αστυνομίας. Περιέχει έναν πλούτο ανέκδοτου υλικού, αλλά είναι πολλές φορές αδύνατον να προσδιορίσει κανείς πού τελειώνει ο σοβαρός ιστορικός και πού αρχίζει ο λειτουργός του Φράνκο.

Παρά τα ασήμαντα λάθη που έχουν εντοπίσει κάποιοι μελετητές, το *The Spanish Labyrinth* του Gerald Brenan (London, 1943) παραμένει μέχρι σήμερα η καλύτερη και πιο συγκινητική περιγραφή των ισπανών αναρχικών στην αγγλική γλώσσα. Ο Brenan δεν υπήρξε ποτέ αναρχικός και περίπου το μισό του βιβλίο αντιμετωπίζει από αυτή τη σκοπιά τον αναρχισμό αλλά, όπως τόσοι και τόσοι ξένοι στην Ισπανία, κατέληξε να θαυμάζει το αναρχικό κίνημα με ένα πάθος που συχνά φτάνει στα όρια του ενθουσιασμού. Ως αδύνατο σημείο στο έργο του θα μπορούσε να θεωρηθεί

* Σ.τ.Μ. Μυστική Ιστορία. Ισπανικά.

η «ανδαλουσιανή» του άποψη: η κρίση του συγγραφέα για το κίνημα διαμορφώθηκε από τις εμπειρίες που είχε κυρίως για τον αναρχισμό της υπαίθρου και όχι της πόλης και έχει την τάση να δίνει μεγάλη έμφαση στον οιονεί θρησκευτικό αγροτικό «χιλιασμό» του. Η έμφαση αυτή προσδίδει ομολογουμένως μεγάλη ζωντάνια στην αφήγησή του, αλλά δεν παρέχει κάποια ικανοποιητική εξήγηση για την ανάπτυξη της CNT και της FAI στα βιομηχανικά κέντρα της Ισπανίας. Το *The Spanish Cockpit* του Franz Borkenau (London, 1937), ένα ιδιαίτερα βαθυστόχαστο βιβλίο, περιγράφει επίσης τον αναρχισμό σαν ένα κίνημα ημιθρησκευτικού χαρακτήρα το οποίο, παρά τις σοσιαλιστικές πεποιθήσεις του συγγραφέα του, κερδίζει την εκτίμησή του. Για να αντισταθμίσει τη μερικώς μυστικιστική μεταχείριση του ισπανικού αναρχισμού από τους Brenan και Borkenau, ο αναγνώστης μπορεί, αν θέλει, να συμβουλευτεί την πρόσφατη σειρά *Contribución a la Historia del Movimiento Obrero Español* του Diego Abad de Santillán,* ο α' τόμος του οποίου εκδόθηκε στη Μαδρίτη το 1968. Ωστόσο, ο αναγνώστης θα πρέπει να περιμένει μια επισκόπηση του εργατικού κινήματος υπό μορφή εγχειριδίου που συχνά στερείται των ζωντανών περιγραφών που θα περίμενε να βρει κάποιος έχοντας διαβάσει τον Brenan.

Εισαγωγικές μελέτες πάνω στην πρώιμη ιστορία του ισπανικού αναρχισμού εμφανίζονται σε πολλά από τα μεγαλύτερα έργα που παραθέτω στη συνέχεια. Χρησιμεύουν κυρίως για να προσανατολίσουν τον αναγνώστη στη συγκεκριμένη περίοδο που ερευνάμε και δεν αποτελούν υποκατάστατα για μια ιστορία του κινήματος. Τα πρώτα κεφάλαια του *Les Anarchistes Espagnols et le Pouvoir* του César M. Lorenzo (Paris, 1969), το *Los Anarquistas en la Crisis Política Española* του José Peirats (Buenos Aires, 1964) και το *El Movimiento Obrero Español* του Manuel Buenacasa (Paris, 1966) είναι κατά τη γνώμη μου οι καλύτερες συνοπτικές μελέτες πάνω σε αυτό το θέμα. Όσο για τις μελέτες γύρω από τον ισπανικό αναρχισμό, που περιλαμβάνονται σε γενικότερες καταγραφές του διεθνούς αναρχικού κινήματος ή σε ιστορικές αναλύσεις της Ισπανίας (τουλάχιστον εκείνης της τελευταίας εσοδείας), μερικές τείνουν απλώς να επαναλαμβάνουν τον Brenan ενώ άλλες υιοθετούν ένα συγκαταβατικό αν όχι καυστικό τόνο.

* Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

2. Η ΠΡΩΙΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (ΚΕΦΑΛΑΙΑ 1-3)

Η περίοδος πριν από την άφιξη του Φανέλι στην Ισπανία καλύπτεται θαυμάσια από το *Historia de las Asociaciones Obreras en Europa* του Fernando Garrido Tortosa (Madrid, 1870), ένα δίτομο έργο που ίσως αποτελεί την πολυτιμότερη διαθέσιμη πηγή για τα πρώιμα ισπανικά εργατικά κινήματα. Ο Garrido ήταν φίλος του Ρεκλί και περιόδευσε μαζί του στην Ισπανία. Οι παρατηρήσεις του δεν βασίζονται απλώς στην έρευνα αυτών των κινήματων αλλά και στη συμμετοχή του σε αυτά. Στην αγγλική γλώσσα υπάρχει μια έξοχη μελέτη για την πρώιμη εργατική ζύμωση στο *Economic and Social Mobilization: Spain, 1830-1923* του Bruce Levine (Ann Arbor, αδημοσίευτη), μια εκτεταμένη διατριβή που συσχετίζει τις δραστηριότητες των εργατικών και αγροτικών κινήματων με την ισπανική βιομηχανική ανάπτυξη και την αγροτική μεταρρύθμιση. Για την περίοδο του σχηματισμού της Α΄ Διεθνούς στην Ισπανία υπάρχει σήμερα σημαντικό υλικό. Μέσα σε ένα χρόνο έχουν εμφανιστεί δύο έξοχες μελέτες: το *Anarquismo y Sindicalismo en España: La Primera Internacional (1864-1881)* του Josep Termes (Barcelona, 1972) και το *Anarquismo y Revolución en la España del siglo XIX* της Clara E. Lida (Madrid, 1972). Τον επόμενο χρόνο η Lida δημοσίευσε ένα συνοδευτικό τόμο κειμένων και ντοκουμέντων με τίτλο *Antecedentes y Desarrollo del Movimiento Obrero Español* (Madrid, 1973), που επίσης φωτίζει σημαντικά την περίοδο 1835-1868.

Όσον αφορά στη διαμόρφωση και στην ανάπτυξη του ισπανικού αναρχισμού, ο αναγνώστης θα πρέπει να συμβουλευτεί τα: *El Proletariado Militante* του Anselmo Lorenzo (Α΄ έκδοση: Barcelona, Τόμ. I, 1901, Τόμ. II, 1903)· *Historia de las Agitaciones Campesinas Andaluzas* του Juan Díaz del Moral (Α΄ έκδοση: Madrid, 1929)· *Miguel Bakunin, la Internacional y la Alianza en España* του Max Nettlau (Α΄ έκδοση: Buenos Aires, 1925)· και *Orígenes del Anarquismo en Barcelona* του Casimiro Martí (Barcelona, 1959). Τα έργα του Lorenzo και του Díaz del Moral είναι πραγματικά κλασικά όσον αφορά στην ανάπτυξη του πρώιμου ισπανικού αναρχισμού και παρέχουν σημαντικές πηγές δεδομένων για μελλοντικές, πιο ακαδημαϊκές μελέτες. Το *El Proletariado Militante* είναι στην πραγματικότητα τα απομνημονεύματα ενός από τους ιδρυτές και τους διακεκριμένους προπαγανδιστές του ισπανικού αναρχισμού. Ο

Díaz del Moral δεν ήταν απλά και μόνο ιστορικός, αλλά και αυτόπτης μάρτυρας σε ορισμένα από τα γεγονότα που περιγράφει. Ο Nettlau και ο Casimiro Martí έχουν παρουσιάσει δύο σύντομα αλλά εμπειριστατωμένα ερευνητικά έργα.

Πολλά άλλα έργα παρείχαν ανεκτίμητο υλικό για την κατανόηση της περιόδου αυτής, κυρίως το *Documentos Inéditos sobre la Internacional y la Alianza en España* (Buenos Aires, 1930) του Nettlau και τα ιδιαίτερα κατατοπιστικά άρθρα του που δημοσιεύτηκαν στη *La Revista Blanca* (1 Σεπτεμβρίου 1928 - 1 Μαΐου 1929) με γενικό τίτλο «*Impresiones históricas sobre el desarrollo del Socialismo en España*», μια υπέροχη σειρά που ακόμα δεν έχει εκδοθεί σε βιβλίο· το *Historia de la Sección Española de la Internacional, 1868-1874* του Juan José Morató (Madrid, 1930)· το εξαιρετο τετράτομο έργο *L'Internationale, Documents et Souvenirs* του James Guillame (Paris, 1905-1910) είναι κατά τη γνώμη μου μια από τις σημαντικότερες ιστορικές καταγραφές που υπάρχουν για την Α' Διεθνή· το τρίτομο έργο *Historia de las Internacionales en España* του Maximiano García Venero (Madrid, 1956-58) και το *Historia de los Movimientos Sindicalistas Españoles (1840-1933)* του ίδιου συγγραφέα (Madrid, 1961).

Όσον αφορά στην κοινωνική ιστορία της Ισπανίας, το *The Spanish Labyrinth* του Brenan είναι σίγουρα ένα από τα σημαντικότερα έργα. Για μια πραγματικά διεξοδική ιστορική καταγραφή, ο αναγνώστης μπορεί να λάβει υπόψη του το πεντάτομο *Historia Social y Económica de España y América* που επιμελήθηκε ο Jaime Vicens Vives (Barcelona, 1957-59) και το *An Economic History of Spain* του ίδιου (Princeton, 1969). Μια από τις καλύτερες πηγές για τις λαϊκές κολεκτίβες στην Ισπανία είναι το *Colectivismo Agrario en España* του Joaquín Costa (Α' έκδοση: Madrid, 1898). Το *Spain 1808-1939* του Raymond Carr (Oxford, 1966) είναι ένα εξαιρετικό έργο και περιέχει πολλές πληροφορίες γύρω από πολιτικά γεγονότα. Αν εξαιρέσουμε το βιβλίο του Brenan, δεν γνωρίζω άλλο έργο στην αγγλική γλώσσα που να εκφράζει τόση συμπάθεια -ή να μεταφέρει με τόση πιστότητα- το ελευθεριακό πνεύμα του ισπανικού λαού πέρα από το *An Explanation of Spain* της Eléna de la Souchère (New York, 1964).* Η πιο διεισδυτική ίσως ανάλυση της ισπανικής κοινωνίας απα-

* Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

ντάται στη σειρά άρθρων του Karl Marx με γενικό τίτλο «*Revolutionary Spain*» που δημοσιεύτηκαν στη *New York Daily Tribune* (από τις 9 Σεπτεμβρίου ως τις 4 Δεκεμβρίου 1854). Τα άρθρα αυτά έχουν συγκεντρωθεί στο *Revolution in Spain* των Karl Marx και Friedrich Engels (New York, 1939), ένα έργο το οποίο δυστυχώς έχει καταστραφεί όχι μόνο από τη σταλινική επιμέλεια, αλλά και από τη χυδαία ερμηνεία που δίνει ο Engels στον πρώιμο συνδικαλισμό σε μια προπαγανδιστική διατριβή με τίτλο «*The Bakuninists at Work*».

Το καλύτερο ίσως έργο που μπορώ να προτείνω γύρω από τον ισπανικό φεντεραλισμό είναι το *The Federal Republic in Spain* του C.A.M. Hennessy (Oxford, 1962). Ο Hennessy έχει επίσης συγκεντρώσει μια εκτεταμένη βιβλιογραφία πάνω στο θέμα. Το *La Revolución Internacionalista Alcoyana de 1873* του R. Coloma (Alicante, 1959), ένα έργο που παρατίθεται ευρύτατα και φαίνεται ότι έχει αποκτήσει τη φήμη μιας έγκυρης περιγραφής της εξέγερσης στο Αλκόι είναι κατά τη γνώμη μου φανερά προκατειλημμένο κατά των Διεθνιστών και των υποστηρικτών τους στην εργατική τάξη. Επομένως, η αφήγησή μου έχει βασιστεί σε σχολαστική εξέταση της περιορισμένης βιβλιογραφίας και των διαθέσιμων δημοσιευμάτων του τύπου γύρω από το γεγονός. Ευτυχώς η Clara Lida στο *Anarquismo y Revolución en la España del siglo XIX* εξετάζει επισταμένα το υλικό για την εξέγερση (βλ. σελ. 216-222) και μας παρέχει μια ισορροπημένη περιγραφή που πράγματι έλειπε από τη βιβλιογραφία.

Ακόμα πιο προβληματική είναι η προσωπικότητα του Μιχαήλ Μπακούιν - τόσο του ανθρώπου όσο και των κοινωνικών του απόψεων. Την εποχή της συγγραφής του παρόντος δεν υπήρχε κάποια σημαντική βιογραφία του στην αγγλική γλώσσα. Στο *Michael Bakunin* (London, 1937), ο E.H. Carr έχει θέσει τη σχολαστική διερεύνηση στην υπηρεσία σκανδαλωδώς τετριμμένων στόχων, συμπεριλαμβανομένων της ένδειας και της σεξουαλικής ζωής του Μπακούιν. Η περιγραφή του Carr διακατέχεται από κακεντρέχεια απέναντι στο αντικείμενό του. Το *Bakounine - La Vie d'un Revolutionnaire* του H.E. Kaminski (Paris, 1938) είναι η καλύτερη βιογραφία για τις δραστηριότητες του Μπακούιν αλλά παραμένει αμετάφραστη στα αγγλικά. Οι παραθέσεις από τον Μπακούιν στο κείμενο προέρχονται από το πολύ μέτριο μωσαικό κειμένων του Μπακούιν που περιέχονται στο *The Political Philosophy of Bakunin* του Gregory Maximoff (Glencoe, 1953), ένα έργο που έχει ξεπεραστεί τα τελευταία χρόνια

από πιο αντιπροσωπευτικές συλλογές, κυρίως το *Bakunin on Anarchy* σε επιμέλεια του Sam Dolgoff (New York, 1972) και το *Michael Bakunin's Selected Writings* σε επιμέλεια του Arthur Lehning (London, 1973). Το βιβλίο του Dolgoff περιέχει επίσης εκτενή βιβλιογραφία που συμπεριλαμβάνει μια αξιολόγηση των βιογραφιών του Μπακούνιν από τους Steklon και Nettlau οι οποίες είναι διαθέσιμες μόνο σε ειδικές συλλογές και αρχεία.

3. ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΣΤΗ CNT (ΚΕΦΑΛΑΙΑ 4 ΚΑΙ 7)

Ουσιαστικά κάθε περιγραφή που αφορά στον αγροτικό αναρχισμό στην Ισπανία οφείλει πολλά στον Díaz del Moral, ο οποίος επίσης ξεχωρίζει γιατί καλλιέργησε την ιδέα του «χιλιαστικού» προσανατολισμού που χαρακτηρίζει τόσα πολλά αγγλόφωνα έργα σχετικά με το θέμα. Το *Oligarquía y Caciquismo como la Forma Actual de Gobierno en España* του Joaquín Costa (Α' έκδοση: Madrid, 1902) παρέχει ανεκτίμητο υλικό για το σύστημα των *cacique* ενώ το *Historia Social y Económica...* του Vicens Vives είναι μια ανεκτίμητη πηγή στοιχείων και αναλύσεων γύρω από τα ισπανικά αγροτικά προβλήματα. Στο *Politics, Economics and Men of Modern Spain (1808-1946)* (London, 1946), η διαπλοκή των αγροτικών και των εργατικών συμφερόντων αναλύεται με ιδιαίτερη ζωντάνια από τον A. Ramos Oliveira, συγγραφέα που διακατέχεται από έντονες πολιτικές προκαταλήψεις και εχθρότητα για τους αναρχικούς.

Μια από τις πλέον εμπεριστατωμένες μελέτες σχετικά με τις αγροτικές αναταραχές εμφανίζεται στο *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain* του Edward E. Malefakis (New Haven, 1970). Το βιβλίο περιέχει επίσης μια έξοχη βιβλιογραφία. Μολονότι ο Malefakis δεν διάκειται ευνοϊκά απέναντι στους αναρχικούς, περιγράφει με σαφήνεια τις επιλογές και τα διλήμματά τους. Τα τελευταία του κεφάλαια παρέχουν μια πολύτιμη περιγραφή των αντιπαράθεσών τους με τους σοσιαλιστές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930. Για μια έξοχη περιγραφή της ένδειας των *braceros*, μπορεί κανείς να συμβουλευτεί το κείμενο «*Agrarian Problems in Spain*» του E.H.C. Dobby που περιέχεται στο *Geographical Review of the American Geographical Society* (Απρίλιος, 1936). Για να σχηματίσει κανείς μια ιδέα της ατμόσφαιρας που επικρατούσε στη ζωή ενός *rueble* –τον τοπικισμό του καθώς και την εσωτερική του αλληλεγγύη– ο αναγνώστης θα

πρέπει να λάβει υπόψη το *A Spanish Tapestry* του Michael Kenny (New York, 1961) και το *The People of the Sierra* (Chicago, 1961), μια γεμάτη ευαισθησία μελέτη του J. A. Pitt-Rivers για ένα ορεινό χωριό της Ανδαλουσίας. Το δοκίμιο του E. J. Hobsbawm για τον αναρχικό «χιλιασμό» στο *Primitive Rebels* (Manchester, 1959) είναι διαποτισμένο από μαρξιστικές προκαταλήψεις πάνω στην «αρχαϊκή» φύση του αναρχισμού. Πέρα από τις χρήσιμες πληροφορίες γύρω από την εξέγερση στο Κάσας Βιέχας* προσθέτει ελάχιστα σε όσα παρατηρεί ο Díaz del Moral, ο οποίος αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη συμπάθεια το αντικείμενό του.

Ελάχιστα έχουν γραφτεί για την πορεία που διέγραψε ο ισπανικός αναρχισμός από τη στιγμή που διαλύθηκε η Διεθνής μέχρι την εμφάνιση της ομοσπονδίας *Solidaridad Obrera* στις αρχές του αιώνα. Για να δημιουργηθεί μια λογικά λεπτομερής αλληλουχία των γεγονότων χρειάστηκε να καταφύγω σε βιογραφίες και ρεπορτάζ εφημερίδων που παρείχαν σημαντικά στοιχεία. Το *Impresiones históricas sobre el desarrollo del Socialismo en España* του Nettlau που δημοσιεύτηκε στη *La Revista Blanca* (Τεύχος 140, 1929) παρέχει σημαντικές πληροφορίες, όπως άλλωστε και η βιογραφία του Σαλβοτσέα από τον Pedro Vallina με τίτλο *Cronica de un Revolucionario* (Paris, 1958). Ο αναγνώστης μπορεί επίσης να συμβουλευτεί τα πρώτα κεφάλαια από το *El Movimiento Obrero Español* του Buenacasa και τα μεγαλύτερα ιστορικά έργα πάνω στον ισπανικό αναρχισμό. Ο τόμος ντοκουμέντων της Clara E. Lida περιέχει πολύτιμες διακηρύξεις, ευκλήσεις και αναφορές έως τα τέλη της δεκαετίας του 1880. Όσον αφορά στη ζωή του Σαλβοτσέα, ο αναγνώστης καλό είναι να μην περιοριστεί στο βιβλίο του Vallina αλλά να ανατρέξει και στο *Fermín Salvochea* του Rudolph Rocker στη σειρά *Precursores de la Libertad* (Τεύχος 1, 1945) και στις ελάχιστες σελίδες τις οποίες συμπεριλαμβάνει ο Buenacasa στο *El Movimiento Obrero Español*, όπου σκιαγραφείται η προσωπικότητα Σαλβοτσέα.

Η πρόσφατη έρευνα έχει ανοίξει εκ νέου την περίοδο της *Mano Negra*

* Σ.τ.Μ. Για μια πραγματικά εμπεριστατωμένη μελέτη και αφήγηση των συγκλονιστικών γεγονότων του Κάσας Βιέχας μπορεί κανείς να συμβουλευτεί το βιβλίο JEROME R. MINTZ: *Anarchists of Casas Viejas*, University of Chicago Press, Σικάγο, 1982. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιόπελαγος.

για επανεκτίμηση και νέες μελέτες. Το αντίγραφο ενός εγγράφου που είχε συνταχθεί περίπου πέντε χρόνια πριν από τις δίκες της *Mano Negra* το 1883, το οποίο ανακάλυψε η Iris Zavala στο Archivo de Palacio της Μαδρίτης και αναφέρεται ως «κανονισμοί» της *Mano Negra*, δεν διαλύει εντελώς τις αμφιβολίες μου γύρω από την πραγματική ύπαρξη της οργάνωσης. Ένα αντίγραφο δεν είναι πρωτότυπο και δεδομένων των περιστάσεων της εποχής ακόμα και ένα «πρωτότυπο» έγγραφο θα απαιτούσε κατά τη γνώμη μου την πλέον σχολαστική πιστοποίηση προκειμένου να απομακρυνθεί κάθε υποψία πλαστογράφησης από την πλευρά της αστυνομίας. Η Clara E. Lida δέχεται το συγκεκριμένο έγγραφο ως αυθεντικό και εξετάζει το κοινωνικό του περιεχόμενο στο «*Agrarian Anarchism in Andalusia*» που δημοσιεύτηκε στο *International Review of Social History* XIV, 3 (1969). Η ανασκόπηση που κάνει για τη συγκεκριμένη περίοδο καθιστά ενδιαφέρουσα την ανάγνωση του άρθρου της πέρα από τις διαφωνίες που μπορεί να προκύπτουν για την αυθεντικότητα του ίδιου του εγγράφου. Όσον αφορά στις δίκες, οι Εκδόσεις «CNT» έχουν επανεκδώσει το *El Proceso de «La Mano Negra»* (Toulouse, 1958), μια παλιά συλλογή με αποσπάσματα από τις δηλώσεις των κατηγορουμένων και κριτικά σχόλια πάνω στις κατηγορίες και τις διαδικασίες. Μπορεί επίσης να διαβάσει κανείς το άρθρο «*The Black Hand Mystery*» του Glenn Waggoner στο *Modern European Social History*, Εκδόσεις Robert Betcha (London, 1972).

Το άρθρο της Lida περιέχει πολλές διαφωτιστικές επισημάνσεις για τις διενέξεις ανάμεσα στους παραδοσιακούς αναρχοκεκτηβιστές και τους αναδυόμενους αναρχοκομμουνιστές. Το *The Spanish Labyrinth* του Brenan και το «*The Anarchist Tradition*» του Max Nomad από το *The Revolutionary Internationals*, σε επιμέλεια M.M. Drachkovitch (Stanford, 1966) παρέχουν πολύτιμες εκτιμήσεις για αυτό το σχίσμα. Για μια συνοπτική παρουσίαση των αναρχοκομμουνιστικών αρχών, ο αναγνώστης θα πρέπει να καταφύγει απευθείας σε ένα από τα πρώτα δοκίμια του Κροπότκιν με τίτλο «*Anarchist Communism: Its Basis and Principles*», *Revolutionary Pamphlets* (New York, 1928)* και στο *The Conquest*

* Σ.τ.Μ. Στα ελληνικά περιλαμβάνεται στη συλλογή ΠΙΟΤΡ ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ: *Νόμος και Εξουσία*, Εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1977.

of Bread του ίδιου (London, 1906). Ευτυχώς και τα δύο βιβλία έχουν κυκλοφορήσει πρόσφατα στις Ηνωμένες Πολιτείες και δεν είναι πλέον δυσεύρετα.

Οι αναφορές μου στο τρομοριστικό κίνημα στην αλλαγή του αιώνα έχουν επιλεγεί από μια πληθώρα πηγών, συμπεριλαμβανομένων περιγραφών από εφημερίδες της εποχής, και είναι δύσκολο να παραθέσω κάποια μεμονωμένη εργασία. Τα προαναφερθέντα βιβλία των Brennan, Peirats, Buenacasa και Abad de Santillán παρέχουν μια καλή συνολική εικόνα των περιστατικών, του κοινωνικού πλαισίου και των κινήτρων των τρομοριστών. Μια δραματική, ενίοτε μακάβρια, αλλά σχετικά ακριβής περιγραφή του αναρχικού τρομορισμού παρουσιάζεται στο *The Proud Tower* της Barbara W. Tuchman (New York, 1966). Το *Les Inquisiteurs d'Espagne* του F. Tàrrida del Màrmol (Paris, 1897), ένα βιβλίο που ξεσήκωσε την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη κατά των βάρβαρων μεθόδων της αστυνομίας στη Βαρκελώνη, παραμένει η καλύτερη περιγραφή της καταστολής σε βάρος των αναρχικών στη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Η αφύπνιση του ισπανικού εργατικού κινήματος τη δεκαετία πριν από την ίδρυση της CNT είναι πολύ καλά τεκμηριωμένη. Το *The Spanish Revolution* του Stanley G. Payne (New York, 1970) περιέχει μια εξαιρετική βιβλιογραφία από σύγχρονα έργα πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, πολλά από τα οποία υπερβαίνουν το πλαίσιο του παρόντος τόμου. Η ιστορία του Abad de Santillán καλύπτει την περίοδο αρκετά διεξοδικά και το κεφάλαιο του Brennan γύρω από το «Καταλανικό Ζήτημα, 1898-1909» παρέχει ένα άρτιο πολιτικό υπόβαθρο. Η καλύτερη περιγραφή για το εργατικό κίνημα της Βαρκελώνης στη διάρκεια αυτής της δεκαετίας βρίσκεται στο *The Tragic Week* της Joan Connelly Ullman (Cambridge, 1968), μια θαυμάσια ερευνητική και άκρως κατατοπιστική εργασία. Η συμβατική στάση απέναντι στην «Τραγική Εβδομάδα» παρουσιάζεται στο *La Semana Trágica* του Augusto Riera (Barcelona, 1909), το οποίο συνοδεύεται από φωτογραφίες και ευρετήρια κατεστραμμένων ευκλησιών, μοναστηριών και ευκλησιαστικών σχολών. Ο Díaz del Moral περιγράφει λεπτομερώς το αγροτικό κίνημα στην Κόρδοβα από το 1900 ως το 1909 και ο Malefakis αφιερώνει αρκετές σελίδες που βρΐθουν από πληροφορίες σχετικά με την επανειφάνιση της αγροτικής αναρχικής αγικιτάταιας γενικότερα στην Ανδαλουσία στη διάρκεια των κινητοποιήσεων του 1903-04.

Υπάρχει άφθονη βιβλιογραφία γύρω από τη σταδιοδρομία και το θάνατο του Φρανθίσκο Φερέρ, συμπεριλαμβανομένου του άκρως κατατοπιστικού βιβλίου της Joan Connelly Ullman. Το *La Escuela Moderna* του Ferrer έχει μεταφραστεί στα αγγλικά από τον Joseph McCabe με τίτλο *The Origin and Ideals of the Modern School* (London, 1913), ένα έργο το οποίο προφανώς έχει κάνει πολλές ανατυπώσεις παρόλο που δεν έχει εκδοθεί επισήμως. Το βιβλιαράκι αυτό περιέχει μια συνεκτική έκθεση των παιδαγωγικών ιδανικών του Φερέρ και αξίζει να διαβαστεί. Το έργο *Francisco Ferrer - Apóstol de la Razón* των A. & C. Orts-Ramo (Barcelona, 1932) είναι μια εξαιρετικά κατατοπιστική βιογραφία της προσωπικής και πνευματικής εξέλιξης του Φερέρ. Οι ισπανοί αναρχικοί δημοσίευσαν μεγάλο όγκο υλικού για τον Φερέρ και το *F. Ferrer - sa vie, son oeuvre* του Hem Day (Brussels, χ.χ.) συνεχίζει να διατίθεται. Οι αγγλόφωνες αναφορές στον Φερέρ περιλαμβάνουν το *Francisco Ferrer: His Life, Work and Martyrdom*, σε επιμέλεια του Leonard D. Abbott για την Ένωση Φρανθίσκο Φερέρ (New York, χ.χ.) και το *The Martyrdom of Ferrer* του McCabe (London, 1909). Και τα δύο έργα εμφανίστηκαν λίγο μετά την εκτέλεση του Φερέρ και αντανακλούν τον παγκόσμιο αντίκτυπο που είχε ο ισπανός παιδαγωγός. Για να αποκτήσει κανείς μια βαθύτερη αντίληψη της πολιτιστικής ζωής που καλλιέργησαν οι αναρχικοί διανοούμενοι στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα, ο αναγνώστης πρέπει να αναζητήσει έντυπα όπως η *La Revista Blanca* (παλιά τεύχη) και η πιο πρόσφατη *La Revista Social*. Το «*Para una Monografía de Escritores Anarquistas Españoles*» του José Peirats στη *Ruta [Διαδρομή]* (Τόμος 3, Τεύχος 7, 1972) αποτελεί μια καλή επισκόπηση των ισπανών αναρχικών συγγραφέων, του έργου τους και των εντύπων στα οποία αρθρογραφούσαν. Το θεματικό πεδίο αυτών των διανοουμένων μπορεί να αξιολογηθεί μελετώντας το *Ideario* (Gijón, 1926) και το *Ensayos y Conferencias* (Gijón, 1934) του Ricardo Mella, τα οποία συμίστούν αντίστοιχα τον α΄ και το β΄ τόμο των *Obras Completas de Ricardo Mella*.

Η εμφάνιση του αναρχοσυνδικαλισμού εξετάζεται δεξιοτεχνικά από τον Brenan στο σχετικό κεφάλαιο. Ο αντίκτυπος από το *Reflexions sur la Violence* του Georges Sorel (η α΄ έκδοση έγινε στο Παρίσι το 1908, αλλά εύκολα βρίσκεται σε αγγλική μετάφραση) έχει υπερεκτιμηθεί, ωστόσο, το έργο θα πρέπει να διαβαστεί ως μια χαρακτηριστική ανταπόκριση πολλών γάλλων ριζοσπαστών στο νέο εργατικό κίνημα. Παρά τη συνοπτικότητά

του, το *Anarchism* του Daniel Guerin (New York, 1970)* είναι κατά τη γνώμη μου η πιο αξιόπιστη και διεισδυτική σύγχρονη μελέτη γύρω από τις ιδέες και την ιστορία του αναρχισμού. Περιέχει μια καλή ανάλυση της καταγωγής και της ιστορίας του αναρχοσυνδικαλισμού. Η συλλογή αναρχικών ντοκουμέντων του Guerin με τίτλο: *Ni Dieu, Ni Maître* (Paris, χ.χ.)** αναπλάθει τις πρώτες προσδοκίες της συνδικαλιστικής οργάνωσης όπως και το «*Idées sur l'Organisation Sociale*» του James Guillaume (1876). Ο συνδικαλισμός στα τέλη του αιώνα αναλύεται στο «*L'Anarchisme et les Syndicats Ouvriers*» του Fernand Pelloutier και στο «*Le Syndicat*» του Emile Pouget. Το *L'Actualité de la Charte d'Amiens* του Roger Hagnauer (Paris, 1959) περιέχει ένα συνοπτικό απολογισμό γύρω από την εμφάνιση της γαλλικής CGT και τη μετατόπισή της προς μια ελεγχόμενη από τους μαρξιστές εργατική ένωση. Οι κριτικές του Errico Malatesta για το συνδικαλισμό εμφανίζονται στο *Compte Rendu Analytique* του *Congres Anarchiste Tenu à Amsterdam, Août 24-31, 1907* (Paris, 1908). Ο Vernon Richards έχει γράψει την πιο διεισδυτική βιογραφία του Μαλατέστα και έχει συγκεντρώσει την καλύτερη συλλογή κειμένων του στα αγγλικά με τίτλο *Malatesta: His Life and Ideas* (London, 1965).

4. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ CNT ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (ΚΕΦΑΛΑΙΑ 8-9)

Η πρώιμη ιστορία και δομή της CNT αναλύεται λεπτομερώς στα ιστορικά έργα του Brenan, του Buenacasa, του Abad de Santillán και του García Venero. Το *What is the CNT?* (London, 1972) του José Peirats είναι η αγγλική μετάφραση ενός άρθρου που είχε δημοσιεύσει στη *Rusia* και παρουσιάζει τη δομή και τους στόχους της οργάνωσης καθώς επίσης και το γενικότερο υπόβαθρο. Μια σύντομη αλλά χρήσιμη αφήγηση των γεγονότων που οδήγησαν στη δημιουργία της CNT εμφανίζεται στο *Los Anarquistas en la Crisis Política Española* του Peirats. Το μεγαλύτερο

* Σ.τ.Εκδ. ΝΤΑΝΙΕΛ ΓΚΕΡΕΝ: *Ο Αναρχισμός*, Α' Έκδοση Βέργος, Αθήνα, 1973, Β' Έκδοση Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, χ.χ.

** Σ.τ.Εκδ. ΝΤΑΝΙΕΛ ΓΚΕΡΕΝ: *Ούτε Θεός ούτε Αφέντης*, (Δύο τόμοι), Εκδόσεις Σπηλιώτη, Αθήνα, χ.χ.

μέρος του βιβλίου αυτού πραγματεύεται τις δραστηριότητες της συνομοσπονδίας κατά τη δικτατορία του Πρίμο, την ίδρυση και το ρόλο της FAI και τις συγκρούσεις στους κόλπους του ισπανικού αναρχοσυνδικαλισμού στη διάρκεια της Δεύτερης Δημοκρατίας. Ο César M. Lorenzo μας δίνει επίσης μια ανασκόπηση των αναρχοσυνδικαλιστικών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της περιόδου αυτής, μολονότι το βιβλίο του ασχολείται κυρίως με τον Εμφύλιο Πόλεμο.

Η πλέον κατατοπιστική αγγλόφωνη περιγραφή των αναρχικών δραστηριοτήτων στο διάστημα που μεσολάβησε από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως τη δικτατορία του Πρίμο είναι το *The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923* του Gerald H. Meaker (Stanford, 1974). Πρόκειται για ένα έργο που ασχολείται εξίσου με τους σοσιαλιστές εκείνης της περιόδου και με τις κομμουνιστικές τάσεις που προέκυψαν από τη Ρωσική Επανάσταση. Ο Meaker δεν συμπαθεί τους αναρχικούς, αλλά η μελέτη του βασίζεται σε σχολαστική έρευνα και είναι πολύ διορατική. Οι περιγραφές του Díaz del Moral και του Malefakis είναι απαραίτητες για την κατανόηση του αγροτικού κινήματος. Για μια λεπτομερή περιγραφή του συνεδρίου της CNT στο «Bellas Artes» μπορεί κανείς να ανατρέξει στο *Congreso de Constitución de la Confederación Nacional del Trabajo (CNT)*, Εκδόσεις «CNT» (Toulouse, 1959) και για το συνέδριο του 1918 στη Βαρκελώνη στο *Memoria del Congreso celebrado en Barcelona los días 28, 29 y 30 de Junio y 1 de Julio de 1918*, Εκδόσεις «CNT» (Toulouse, 1957).*

Λεπτομερείς περιγραφές για το απεργιακό κίνημα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου παρουσιάζονται στο *El Sindicalismo en Barcelona (1916-1923)* του Alberto Balcells (Barcelona, 1965), στο *Huelga General de 1917* του Jacinto Martín Maestre (Madrid, 1966), στο *Historia de los Movimientos Sindicalistas Españoles (1840-1933)* του García Venero, στο *Lo que Aprendí en la Vida* του Ángel Pestaña (Madrid, 1933) και στο *Mis Recuerdos* του Francisco Largo Caballero (Mexico, 1954). Οι περισσότερες από τις συνολικές καταγραφές του ισπανικού ριζοσπαστισμού όπως, για παράδειγμα, του Brenan και του Abad de Santillán περιέχουν πολύτιμες πληροφορίες.

* Σ.τ.Εκδ. Και οι δύο προσούρες είναι υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

Ο Balcells επίσης μας δίνει μια περιεκτική επισκόπηση της τάσης του *pistolero* που μάστιζε τα μεταπολεμικά χρόνια. Η καταγραφή του Buenacasa μας δίνει ένα παράδειγμα της αντίδρασης διακεκριμένων αναρχικών αγωνιστών στη ζημιά που προκάλεσε ο *pistolero* στη CNT. Ο αναγνώστης που ενδιαφέρεται για αυτή τη φάση του ισπανικού αναρχοσυνδικαλισμού μπορεί να ανατρέξει στο *Los Atentados Sociales en España* του María Farré Morego (Madrid, 1922) και στο *La Esclavitud Moderna* του Miguel Sastre y Sama (Barcelona, 1921). Τα προαναφερθέντα έργα αντιπροσωπεύουν ένα ελάχιστο κομμάτι της πολύ σημαντικής σύγχρονης βιβλιογραφίας για τη συγκεκριμένη περίοδο, κυρίως σε ό,τι αφορά στις απεργίες και στο φαινόμενο των *pistoleros*.

Τα ιστορικά έργα του Brenan, του Raymond Carr, του Buenacasa, του Abad de Santillán και του Peirats παρέχουν σημαντικότερες πληροφορίες για την περίοδο που οδήγησε στη δικτατορία του Πρίμο αλλά και για την ίδια τη δικτατορία. Οι Εκδόσεις «Solidaridad Obrera» ετοίμασαν μια εξαιρετική συλλογή για τον Σαλβαδόρ Σεγκί με κείμενα από πολλούς ελευθεριακούς συγγραφείς με γενικό τίτλο *Salvador Seguí: su vida, su obra* (Paris, 1960). Ο Meaker επίσης αναλύει λεπτομερώς τις θέσεις του Seguí. Μια έξοχη περιγραφή της σύγκρουσης μεταξύ των διαφορετικών τάσεων που είχαν αναπτυχθεί στους κόλπους της CNT κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου παρουσιάζεται στο *Spanish Anarchosyndicalism, 1918-1931: Moderates vs. Extremists* του George Breitman (University of Michigan, αδημοσίευτη διατριβή, 1969). Ο Ricardo Sanz περιγράφει τις προσωπικές του εμπειρίες από τις ομάδες συγγένειας *Solidarios* και *Nosotros* στο *El Sindicalismo y la Política* (Toulouse, 1966). Άλλη μια αναφορά που βρίθει από προσωπικές συνεντεύξεις με αναρχικούς *grupistas* και αγωνιστές μπορούμε να βρούμε στο *Durruti: Le Peuple en Armes* του Abel Paz (Paris, 1972). * Η βιογραφία του Paz, που είναι η πιο εμπεριστατωμένη καταγραφή της ζωής του Ντουρούτι, μεταφράστηκε στα αγγλικά από τη Nancy McDonald και πρόκειται να εκδοθεί από τον οίκο Black Rose Books του Μόντρεαλ το 1977.

Το βιβλίο του Meaker και το *Los Anarquistas...* του Peirats περιέ-

* Σ.τ.Μ. ΑΜΠΕΛ ΠΑΖ: *Ντουρούτι: Η Κοινωνική Επανάσταση στην Ισπανία*, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, 1978.

χουν πολύτιμες αναφορές στον ισπανικό αναρχισμό την εποχή που η CNT βάδιζε προς την παρανομία υπό τη δικτατορία του Πρίμο. Η αναφορά του Ángel Pestaña από την επίσκεψή του στη Ρωσία δημοσιεύτηκε πρόσφατα σε δυο φυλλάδια που εκδόθηκαν από τον οίκο Editorial ZYX με τίτλους *Informe de mi Estancia en la U.R.S.S.* (Madrid, 1968) και *Consideraciones y Juicios Acerca de la Tercera Internacional* (Madrid, 1968). Ο Breitman καταγράφει με πολλή κατανόηση και οξυδέρκεια τις διενέξεις που προέκυψαν στους κόλπους της CNT κατά τη διάρκεια της δικτατορίας μέχρι και την αποπομπή των *Treintistas*. Μια από τις λεπτομερέστερες περιγραφές αυτών των συγκρούσεων εμφανίζεται στο *Anarcosindicalismo y Revolución en España (1930-1937)* του John Brademas (Barcelona, 1974). Πρόκειται για μια τροποποιημένη έκδοχή της πολύ εμπειριστατωμένης διδακτορικής διατριβής του Brademas με τίτλο «*Revolution and Social Revolution: A Contribution to the History of the Anarcho-Syndicalist Movement in Spain, (1930-1937)*» (Oxford University Press, αδημοσίευτη, 1956). Τα πρακτικά του έκτακτου συνεδρίου της CNT το 1931, *Memorias de Congreso Extraordinario de la CNT celebrado en Madrid entre los días 11 al 16 de Junio de 1931* (Barcelona, 1931) περιέχουν μια αξιολογή περιγραφή των περιπετειών της συνομοσπονδίας στη διάρκεια των τελευταίων χρόνων της δικτατορίας.

Ο Peirats στο *Los Anarquistas...* περιγράφει με διασκεδαστικό τρόπο την ιδρυτική συνέλευση της FAI στη Βαλένθια,* αλλά η πιο λεπτομερής αφήγηση παρουσιάζεται στο βιβλίο του Brademas ως ένα μακροσκελές υπόμνημα γραμμένο για το συγγραφέα από τον Miguel Jimenez, τον πρόεδρο της συνδιάσκεψης. Έλαβα επίσης γλαφυρές λεπτομέρειες για την προετοιμασία και τις διαδικασίες αυτής της συνέλευσης από τον Gastón Leval και τον José Peirats, αλλά ο περιορισμένος χώρος με εμπόδισε να τις συμπεριλάβω στο παρόν έργο. Η καλύτερη ανάλυση που έχω συναντήσει για τη δομή της FAI παρουσιάζεται στο *Il Movimento Libertario Spagnuolo* του Idefonso González (Naples, χ.χ.), αποσπάσματα του οποίου είχε την καλοσύνη να μου μεταφράσει από τα ιταλικά

* Σ.τ.Μ. Για μια εμπειριστατωμένη ιστορία της FAI, βλ. JUAN GOMEZ CASAS: *Anarchist Organisation – The History of the FAI*, Black Rose Books, Montréal, 1986. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

στα αγγλικά ο Sam Dolgoff. Δυστυχώς, αυτή η πολύ σημαντική μελέτη δεν έχει μεταφραστεί προς το παρόν σε άλλη γλώσσα.

5. Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η ανάλυση του Brenan για την περίοδο 1931-36 εξακολουθεί να είναι η καλύτερη γενική περιγραφή της Δεύτερης Δημοκρατίας. Το *The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939* του Gabriel Jackson (Princeton, 1965) είναι πολύ χρήσιμο και παρέχει πολλές λεπτομέρειες που συνήθως δεν υπάρχουν σε γενικές ιστορικές καταγραφές μολοντί συμμερίζομαι την κριτική που άσκησε ο Noam Chomsky στο συγκεκριμένο έργο μέσα από το βιβλίο του *The Cold War and the New Mandarins*. Το *The Spanish Civil War* του Hugh Thomas (New York, 1961),* ένα βιβλίο το οποίο παραδόξως θεωρείται σαν η «απόλυτη» ιστορία της σύγκρουσης, είναι εξεζητημένο, επιφανειακό και ατεκμηρίωτο. Για μια αποστομωτική κριτική του *oeuvre*** του Thomas, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο άρθρο του Vernon Richards (*July 19, 1936: Republic or Revolution?*) που δημοσιεύτηκε στο *Anarchy*, Τεύχος 5, Ιούλιος 1961 και στα εισαγωγικά σχόλια του Richards στο βιβλίο του Gastón Leval *Collectives in the Spanish Revolution* (London, 1975).***

Η καλύτερη περιγραφή για τον ισπανικό αναρχισμό από το 1931 ως το 1936 είναι η προαναφερθείσα διατριβή του Brademas και η τροποποιημένη μετάφρασή της υπό μορφή βιβλίου στα ισπανικά. Τα πρώτα κεφάλαια (I-IX) του *La CNT en la Revolución Española*, Τόμος I (Buenos Aires, 1955) του Peirats είναι απαραίτητα για να γνωρίσουμε τις αναρχικές δραστηριότητες στην περίοδο αυτή. Το βιβλίο σε μεγάλο μέρος αποτελείται από ντοκουμέντα που είναι ιδιαίτερα σημαντικά καθώς διευκρινίζουν τις μεταστροφές της αναρχικής τακτικής. Ο αναγνώστης θα αποκτήσει επίσης μια πολύ καλή εικόνα για τα γεγονότα που οδήγησαν στον Εμφύλιο Πόλεμο και μια έξοχη περιγραφή των πρώτων ημερών της σύγκρουσης από το *The Revolution and the Civil War in Spain* των

* Σ.τ.Μ. ΧΙΟΥ ΤΟΜΑΣ: *Ιστορία του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου* (Δύο τόμοι), Εκδόσεις Αφοι Τολίδη, Αθήνα, 1971.

** Σ.τ.Μ. Έργο. Γαλλικά.

*** Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

Pierre Broué και Emile Témime (Cambridge, 1970). Πρόκειται για μια μετάφραση από τα γαλλικά μιας από τις καλύτερες περιγραφές του Ισπανικού Εμφύλιου Πολέμου και σίγουρα έχει προτεραιότητα σε σχέση με το βιβλίο του Thomas. Η μελέτη του Malefakis πάνω στις αγροτικές αναταραχές των αρχών της δεκαετίας του 1930 είναι άκρως κατατοπιστική μολονότι διάκειται σαφώς αρνητικά απέναντι στους αναρχικούς και, εν κατακλείδι, απέναντι στους φιλελευθέρους. Ακόμα πιο έντονες προκαταλήψεις υπέρ της δεξιάς μπορεί να διαπιστώσει κανείς στο *The Spanish Revolution* του Stanley Payne (New York, 1970), αλλά το βιβλίο βασίζεται σε τόσο εμπεριστατωμένη έρευνα και περιέχει τόσες πληροφορίες που αξίζει να διαβαστεί. Το *Spain* του Salvador de Madariaga (New York, 1958) παρουσιάζει μια φιλελεύθερη ερμηνεία της περιόδου και των συγκρούσεων ανάμεσα στην UGT και τη CNT.

Το *La CNT, los Treinta y la FAI* του Buenacasa (Barcelona, 1933)* παρουσιάζει την άποψη της FAI για τη διένεξη της με τους μετριοπαθείς της CNT από έναν ηγέτη που σε καμία περίπτωση δεν εκπροσωπούσε την ακραία πτέρυγα της οργάνωσης. Τα απομνημονεύματα του Pestaña, *Lo que Aprendí...* εκφράζουν επίσης τις απόψεις ενός από τους ικανότερους ηγέτες της CNT. Τα ιστορικά έργα του Peirats παρέχουν πολύτιμες αφηγήσεις του *ciclo de las insurrecciones*** και το *El Anarquismo y la Insurrección de Asturias* (Buenos Aires, 1936) του Manuel Villar παρουσιάζει την αναρχική εκδοχή για την αστουριανή εξέγερση. Μολονότι το μεγαλύτερο μέρος από το *Collectives in the Spanish Revolution* του Gastón Leval ασχολείται με την περίοδο του Εμφύλιου Πολέμου, το πρώτο μέρος του βιβλίου παρέχει μια εξαιρετική ελευθεριακή ανάλυση για την κατάσταση των αγροτών πριν από την επανάσταση.

Τα πρακτικά του συνεδρίου της Σαραγόσας το Μάιο του 1936 έχουν επανεκδοθεί από τις Εκδόσεις «CNT» ως μέρος της σειράς *Prolegómenos de la Revolución de Julio en España* με τίτλο *El Congreso Confederal de Zaragoza* (χ.τ., 1955).*** Ο αναγνώστης μπορεί επίσης να ανατρέξει στο *El Comunismo Libertario* του Isaac Puente (επανεκδόθηκε στην Τουλούζη το 1947), ένα έργο το οποίο αποτέλεσε το βασικό θεωρητικό ντοκου-

* Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

** Σ.τ.Μ. Κύκλος των εξεγέρσεων. Ισπανικά.

*** Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

μέντο στην ανάλυση του συνεδρίου για τη μελλοντική κοινωνία. Το ότι επέλεξα το *El Organismo Económico de la Revolución* του Abad de Santillán (Barcelona, 1936),* που μεταφράστηκε στα αγγλικά με τίτλο *After the Revolution* (New York, 1937), ως το πιο χρήσιμο από τα δύο έργα οφείλεται στην ανάγκη μου για μια πιο ενδελεχή εξέταση. Το εγχειρίδιο του Puente, παρά την επιρροή του, είναι απλώς μια συνοπτική έκθεση ενώ το έργο του Santillán είναι ένα βαθυστόχαστο θεωρητικό έργο καθώς και ένας κατατοπιστικός οδηγός για την κοινωνική ανασυγκρότηση.

Υπάρχουν πολυάριθμες περιγραφές για τις πρώτες ημέρες της επανάστασης. Έχω ήδη ξεχωρίσει την επισκόπηση των Βουέ και Témine για την εξέγερση στις μεγαλύτερες πόλεις της Ισπανίας. Μια από τις πιο λεπτομερείς περιγραφές της σύγκρουσης, μέρα με τη μέρα στη Μαδρίτη και τη Βαρκελώνη, παρουσιάζεται στο *Paradigma de una Revolución* (χ.τ., χ.χ.) του Abel Paz από τις Εκδόσεις «ΑΙΤ», το τελευταίο μέρος του οποίου περιέχει εκκλήσεις δημοσιευμένες στη *Solidaridad Obrera* από τις 19 έως τις 23 Ιουλίου 1936. Αποσπάσματα του έργου *Durruti y Ascaso: La CNT y la Revolución de Julio* του S. Cánovas Cervantes από τις Εκδόσεις «Paginas Libres» (Toulouse, χ.χ.) ασχολούνται με την εξέγερση στη Βαρκελώνη. Μια αποτίμηση των γεγονότων που οδήγησαν στην επανάσταση και στο ουσιαστικό ξέσπασμα του Εμφύλιου Πολέμου από έναν από τους σημαντικότερους αναρχικούς «πολιτικούς» της περιόδου μπορεί να βρεθεί στο *Por qué Perdimos la Guerra* του Diego Abad de Santillán (Buenos Aires, 1940), τα πρώτα κεφάλαια του οποίου μας δίνουν μια περιγραφή της εξέλιξης του ισπανικού αναρχικού κινήματος από την Πρώτη μέχρι τη Δεύτερη Δημοκρατία και το ξέσπασμα της εξέγερσης του Ιουλίου. Για μια εύστοχη κριτική των προσπαθειών της CNT και της FAI τις παραμονές της εξέγερσης όπως και στον Εμφύλιο Πόλεμο από έναν άγγλο αναρχικό μπορεί κανείς να ανατρέξει στο *The Lessons of the Spanish Revolution* του Vernon Richards (London, 1953).

* Σ.τ.Εκδ. Υπό έκδοση από τις εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Το μεγαλύτερο μέρος του παρόντος τόμου ολοκληρώθηκε το 1970 και ως εκ τούτου δεν ήμουν σε θέση να επωφεληθώ από τα έργα που προαναφέρθηκαν και κυκλοφόρησαν μετά το 1969. Επομένως, δεν μπόρεσα να χρησιμοποιήσω τους τελευταίους τόμους του *Contribución a la Historia de Movimiento Obrero Español* του Abad de Santillán, το *Anarquismo y Sindicalismo en España* του Josep Termes, το *Anarquismo y Revolución en la España del siglo XIX* της Clara E. Lida και το συνοδευτικό βιβλίο της με τα ντοκουμέντα, τις συλλογές των Dolgoff και Lehning με κείμενα του Μπακούιν, το *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain* του Edward Malefakis, το *The Revolutionary Left in Spain* του Gerald Meaker, το *Durrutti: Le Peuple en Armes* του Abel Paz και την ισπανική μετάφραση της διατριβής του John Brademas εκτός από το υλικό που αφορούσε στο τελευταίο κεφάλαιο του παρόντος με τίτλο «Ο Δρόμος προς την Επανάσταση». Όπου ήταν δυνατόν όμως χρησιμοποίησα τα βιβλία αυτά για τη διόρθωση λαθών και, σε περιορισμένο βαθμό, για την πιο λεπτομερή περιγραφή γεγονότων για τα οποία μέχρι τότε υπήρχαν ελάχιστα διαθέσιμα στοιχεία.

Όλα σχεδόν τα υπόλοιπα έργα που παρουσιάζονται στο παρόν «Βιβλιογραφικό Δοκίμιο» χρησιμοποιήθηκαν για την προετοιμασία αυτού του τόμου. Η ανάλυση της πρώιμης ιστορίας της Διεθνούς στην Ισπανία βασίζεται κυρίως στα απομνημονεύματα του Anselmo Lorenzo, στις περιγραφές του Nettlau για τους πρώτους ισπανούς αναρχικούς και στα έργα των Martí, García Venero και Díaz del Moral. Τα βιβλία του Buencasa, της Joan Connelly Ullman, του Peirats και του Bacells και οι διάφορες βιογραφίες, απομνημονεύματα και ντοκουμέντα που αναφέρονται στο βιβλιογραφικό δοκίμιο αποτελούν τις βασικές πηγές των μεταγενέστερων γεγονότων που περιγράφονται στον παρόντα τόμο. Συμβουλευτήκα πολλά συμβατικά έντυπα της εποχής, συμπεριλαμβανομένων εφημερίδων στα ισπανικά, τα αγγλικά και τα γαλλικά, τα οποία φωτίζουν αρκετά ομιγλώδεις περιόδους στην ιστορία του ισπανικού αναρχικού κινήματος. Πολύ χρήσιμα μου φάνηκαν επίσης μεμονωμένα τεύχη της *La Revista Blanca*, της *Solidaridad Obrera* και της *Tierra y Libertad* που βρήκα σε αμερικανικές βιβλιοθήκες και ιδιωτικές συλλογές.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η Πολιτική Διαθήκη του Μάρει Μπούκτσιν*

Το θεωρητικό έργο του Μπούκτσιν είναι πολυσχιδές με την έννοια ότι επεξεργάστηκε και αναστοχάστηκε έννοιες και θεματικές από το χώρο της φιλοσοφίας, της ιστορίας, της ανθρωπολογίας και της οικολογίας προκειμένου να επιχειρηματολογήσει πειστικά και εξαντλητικά υπέρ του απελευθερωτικού προτάγματος του ανθρώπου.

Σε ό,τι αφορά την κοινωνική οικολογία, έναν από τους σταθερούς θεματικούς άξονες του έργου του, κατέδειξε με ένα μοναδικά συνεκτικό και διαυγή τρόπο πόσο έχει διαποτίσει, πόσο έχει δηλητηριάσει και παραμορφώσει τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά και τη σχέση του κάθε ανθρώπου με τον εαυτό του, το ιδεολόγημα, για να χρησιμοποιήσουμε τα ίδια τα λόγια του Μπούκτσιν, «μια απειλητικής και εχθρικής φύσης που μας πολιορκεί από παντού, μια ανιπότακτη φύσης την οποία πρέπει να τιθασεύσει μια ορθολογική ανθρωπότητα» (βλ. ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ: *Τι είναι Κοινωνική Οικολογία*, Εκδόσεις Βιβλιόπολις, Αθήνα, 1992, Β' έκδοση: Βιβλιοπέλαγος, Αθήνα, 2000). Πρόκειται για μια ιδεολογική κατασκευή που υπήρξε κομβική για την ανάδυση και την εδραίωση του καπιταλισμού. Πρόκειται για μια αναπαράσταση σύμφωνα με την οποία η φύση παρουσιάζεται σαν ένα δαιμονικό «βασίλειο της αναγκαιότητας» που εναντιώνεται σθεναρά στον αγώνα του ανθρώπου για ελευθερία και αυτοπραγμάτωση. Η ιστορία της ανθρώπινης σχέ-

* Το κείμενο διαβάστηκε από το συγγραφέα του στο Πολιτικό Μνημόσυνο του Μάρει Μπούκτσιν στον Ελεύθερο Κοινωνικό Χώρο «Nosotros», Θεμιστοκλέους 66, Εξάρχεια, στις 31.10.2006.

ψης είναι στοιχειωμένη από αυτή την ιδέα μιας «τυφλής, μουγκής, άσπλαχνης, ανταγωνιστικής και φειδωλής φύσης» την οποία ο άνθρωπος, σαν ένας άλλος Προμηθέας, πρέπει να αντιπαλέψει με μόχθο και πανουργία, ακόμη και αν το τίμημα είναι η ολοσχερής εργαλειοποίησή του και ο υποβιβασμός του σε αντικείμενο ωμής εκμετάλλευσης. Αυτή την αντίληψη της φύσης, ως του «βούρκου της ιστορίας» (σύμφωνα με την απαξιωτική έκφραση του Ζαν Πολ Σαρτρ) από τον οποίο πρέπει να καθαρθεί η ανθρωπότητα, τη βρίσκουμε βαθιά ριζωμένη μέσα στην ανθρώπινη σκέψη. Τη συναντάμε στον Πλάτωνα, όταν με το ακραία δυϊστικό μοντέλο σκέψης του χώρισε τη ψυχή από το σώμα και το πνεύμα από την ύλη εγκαθιστώντας ανάμεσά τους αυστηρά ιεραρχικές σχέσεις και εμφάνισε, όπως αναφέρει ο Μπούκτσιν, «το κορμί σαν ένα απλό φορτίο που εγκλωβίζει την αιθέρια ψυχή». Τη συναντάμε επίσης, σε ακόμη πιο σκανδαλώδη βαθμό, στον ιουδαϊσμό και το χριστιανισμό, στον εβραιοχριστιανισμό – ένα ιδεολογικό μόρφωμα που επίσης διαπερνάει την ανάπτυξη της δυτικής σκέψης και της νοοτροπίας μας μέχρι σήμερα. Ο Μπούκτσιν αναφερόμενος στο χριστιανισμό σημειώνει ότι: «παρά τις αμφισημίες του και την υποχώρησή του σε σχέση με την εγκοσμότητα των Ελλήνων [ο χριστιανισμός] έφερε μια αίσθηση ιστορικότητας, μέλλοντος και λύτρωσης στους λαούς που είχαν εμπλακεί στους κύκλους της αιώνιας επιστροφής» (βλ. ΜΑΡΕΙ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ: *Ξαναφτιάχνοντας την Κοινωνία*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1993). Από την άλλη όμως αυτό το σύστημα σκέψης απέκοψε τον άνθρωπο από τους βαθύτερους δεσμούς του με τον κόσμο, συκοφάντησε το σώμα και τις αισθήσεις και συνέβαλε στο να εδραιωθούν οι πιο αυταρχικές και εντέλει απάνθρωπες συμπεριφορές και νοοτροπίες. Στις θρησκευτικές μεταφυσικές των Εβραίων και αργότερα των χριστιανών η φύση παύει να αποτελεί αξία καθεαυτήν, χάνει την αυτενέργειά της και γίνεται το άψυχο δημιουργήμα που υπάρχει μονάχα χάρη στο θέλημα του Δημιουργού του, για να μαρτυρεί το μεγαλείο Του και «ταυτόχρονα την ουσιαστική μη-δαμνότητα κάθε υπαρκτού» (βλ. ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ: *Η*

Αποθέωση της Ιστορίας, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 1992). Παράλληλα ο άνθρωπος καταλαμβάνει μεν την κεντρική θέση στη νέα αυτή θεόσταλη ιεραρχία, αλλά ακρωτηριάζεται από τη φυσική του υπόσταση και υποχρεώνεται, μακριά από το μιαρό κόσμο των αισθητών πραγμάτων, να έχει διαρκώς στραμμένο το βλέμμα του προς έναν άορατο θεό από τον οποίο αναμένει την επουράνια σωτηρία του σ' ένα προκαθορισμένο τέλος του χρόνου – ένα τέλος που συχνά αναγγέλλεται και ως ολοσχερής καταστροφή του φυσικού κόσμου. Εντούτοις είναι στη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων, όπως επισημαίνει ο Μπούκτσιν, που η απαξίωση της φύσης φτάνει στο αποκορύφωμά της, για να παραμείνει ακόμη και σήμερα τραγικά κυρίαρχη στη σκέψη μας. Ιστορικά ο υποβιβασμός της φύσης, συμπεριλαμβανομένης της ίδιας της ανθρώπινης φύσης, σε ένα «παθητικό, κατώτερο υλικό» που το καθοδηγεί και το μορφοποιεί μια ανώτερη (θείκη ή ανθρώπινη) Αρχή, όπως και η αντίληψη της φύσης ως του σκοτεινού βασιλείου της αυθαιρεσίας από το οποίο ο άνθρωπος πρέπει δραστηκά να προφυλαχθεί, δεν είναι παρά η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος που θέλει τον πραγματικό άνθρωπο, τον άνθρωπο των αισθήσεων και των παθών, απογυμνωμένο από την αυτενέργεια και αυταξία του να υποτάσσεται σε άκαμπτες ιεραρχικές σχέσεις.

Με άλλα λόγια αυτό που σε όλους τους τόνους μας λέει ο Μπούκτσιν είναι ότι αυτή η ιδεολογικοποιημένη και απαξιωτική για τη φύση εικόνα, είναι το υπόβαθρο, αλλά και το νομιμοποιητικό άλλοθι, της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Η ιδέα της κυριαρχίας πάνω στη φύση – η αναπαράσταση δηλαδή της φύσης ως ενός υποδεέστερου, άμορφου και ά-λογου πράγματος το οποίο (με τα λόγια του Μπούκτσιν) «αναμένει τη δράση εξωτερικών δυνάμεων για να το σχηματοποιήσουν μηχανικά» – αυτή η αυταρχική, η ολοκληρωτική προσέγγιση της φύσης, που βρίσκεται στη βάση της τεράστιας οικολογικής κρίσης, προέρχεται από την ιδέα της κυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο. Ίδωμένο από ιστορική-ανθρωπολογική πλευρά, αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν παγιδεύτηκαν σε

καταπιεστικές κοινωνίες στην προσπάθειά τους να σχηματίσουν έναν κοινωνικό μηχανισμό που θα τους βοηθούσε να απαλλαγούν από την «τυραννία» της φύσης· αλλά ότι, αντίθετα, η ανθρωπότητα άρχισε να συλλαμβάνει τη φύση με όρους κυριαρχίας, όταν συμμαχίες αντρών, αποτελούμενες από τους γηραιότερους, τους πολεμιστές και τους σαμάνους, επέβαλαν βαθμιαία ιεραρχικές σχέσεις εξουσίας πάνω στους νέους, στις γυναίκες και εντέλει ο ένας πάνω στον άλλον. Εδώ βρισκόμαστε στον αντίποδα της σκέψης του Μαρξ, ο οποίος υποστήριζε ότι η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στη φύση, όντας ιστορικά αναγκαία, καθιστά αναπόφευκτη και την κυριαρχία ορισμένων ανθρώπων πάνω σε άλλους – ενώ η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων ως δια μαγείας θα εξαφάνιζε αυτή την τελευταία στρέβλωση της ιστορίας που είναι ο καπιταλισμός. Το πρόβλημα όμως της κυριαρχίας ανθρώπου πάνω σε άνθρωπο είναι ευρύτερο της ταξικής καταπίεσης και της οικονομικής εκμετάλλευσης και αφορά τον πολιτισμό στο σύνολό του, τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια, τις σχέσεις μεταξύ γενεών και φύλων, τις σχέσεις με άλλες εθνοτικές ομάδες, το πώς εν γένει αντιλαμβανόμαστε τον Άλλον, συμπεριλαμβανομένης της φύσης και των μη ανθρώπινων μορφών ζωής. Για τον Μπούκτσιν και την κοινωνική οικολογία είναι ξεκάθαρο ότι όσο υπάρχουν κοινωνικές σχέσεις κυριαρχίας, όσο υπάρχει κοινωνική ιεραρχία, όσο υπάρχει γραφειοκρατικός έλεγχος της ανθρώπινης ζωής, όσο δεν προωθούνται στη βάση της κοινωνίας αμεσοδημοκρατικές μορφές διαχείρισης των κοινωνικών ζητημάτων και, φυσικά, όσο εξακολουθεί να λειτουργεί η καπιταλιστική οικονομία με τον παράλογο και καταστροφικό ανταγωνισμό της και την εμμονή της, την ψύχωση της, θα λέγαμε, για μια απεριόριστη οικονομική ανάπτυξη, η οικολογική κρίση θα παίρνει ολοένα και πιο απειλητικές μορφές μέχρι την πιθανή ολοσχερή καταστροφή του πλανήτη μας.

Για να έχουμε μια ανάγλυφη εικόνα για το ποιο είναι το «όραμα», η κυρίαρχη παράσταση, που έχει εμπνεύσει και καθοδηγήσει αυτή τη γιγαντιαία, θεσμοποιημένη επιθετικότητα του αστικού

πολιτισμού εναντίον της φύσης, αξίζει να θυμηθούμε πώς εξηγούσε την εμπειρική-πειραματική μέθοδο ένας από τους επιφανέστερους προδρόμους της σύγχρονης σκέψης και αυτού που είθισται να αποκαλούμε επιστήμη. Έγραφε ο Φράνσις Μπέικον: «πρέπει να συλλάβουμε τη φύση σαν τα αγρίμια», «να την υποχρεώσουμε να μας υπηρετήσει», «να την κάνουμε σκλάβο μας». «Σκοπός μας είναι να τη δέσουμε χειροπόδαρα και να την παραδώσουμε στον επιστήμονα για να τη βασανίσει προκειμένου να αποκαλύψει τα μυστικά της». Σημειωτέον ότι ο Μπέικον, ανάμεσα σε άλλα υψηλά κρατικά αξιώματα, είχε διατελέσει και εισαγγελέας στα δικαστήρια του βασιλιά Ιάκωβου του Α΄ και βέβαια είναι προφανές ότι τις μεθόδους, που εισηγείται στους επιστήμονες, τις είχε εμπνευστεί από ανάλογες ανακριτικές μεθόδους που εφάρμοζε ο ίδιος ως εισαγγελέας. Μια ανθρωπότητα που εισαγγελείς της έχουν υπαγορεύσει τον τρόπο που σκέφτεται και αισθάνεται τη φύση, συνεπώς και τον εαυτό της ως κοινωνήσιμη και κοινωνικοποιημένη φύση, είναι αναμενόμενο να οδηγείται σε μια καθημερινά εντεινόμενη κοινωνική βαρβαρότητα. Όπως το θέτει ο ίδιος ο Μπούκτσιν: «Η έννοια της κυριαρχίας της φύσης κυριολεκτικά οριοθετεί όλες τις επιστήμες του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων του σοσιαλισμού και της ψυχανάλυσης. Είναι η κατεξοχήν συνηγορία της κυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο. Μόνον όταν αυτή η συνηγορία ξεριζωθεί από την ανατροφή του παιδιού στα πρώτα βήματα της κοινωνικοποίησής του και αντικατασταθεί από μια οικολογική εναισθησία που βλέπει την ετερότητα με όρους συμπληρωματικότητας παρά αντιπαλότητας, θα επιτύχουμε την ανθρώπινη χειραφέτηση».

Είναι κρίσιμο να μην ξεχνάμε ότι ενόρμηση (φύση δηλαδή) –ανυπότακτη και πλούσια– έχουμε κι εμείς μέσα μας και σήμερα γνωρίζουμε πολύ καλά ότι όταν πάμε αστόχαστα να την καταπνίξουμε, αρρωσταίνουμε και μάλιστα πολύ σοβαρά, ίσως και θανατηφόρα. Είναι γνωστές οι ιμπεριαλιστικές αξιώσεις με τις οποίες το «απαθήμενο που επιστρέφει» αλώνει την ολότητα της ανθρώπινης ύπαρξης και την οδηγεί στην αδιέξοδη μονομέρεια της νέυρωσης και

της ψύχωσης. Είναι η ίδια αυτή η μηχανιστική, μονοδιάστατη και ιεραρχική αντίληψη για τη ζωή και τη φύση που βρίσκεται πίσω από την εικόνα ενός αδυσώπητου ενστίκτου, *«ιστο διαχωρισμένο από τον πλούτο»*, όπως γράφει ο Μπούκτσιν, *«της εσωτερης ανάπτυξής μας και τη συνθετότητα του βιοκοινωνικού μας μηχανισμού»*, προσλαμβάνει μυθικές και δαιμονικές διαστάσεις και συνηγορεί έτσι υπέρ της ανάγκης να υπάρχει πάντα μια εξουσία, ένας καταπιεστικός μηχανισμός, που θα καταστέλλει την *«τυφλή και ανεξέλεγκτη φύση»* μέσα μας. Σύμφωνα με τον Μπούκτσιν όλοι οι διύισμοί πνεύματος-ψυχής, νου-σώματος, υποκειμένου-αντικειμένου, εν ολίγοις ο σχιζοειδής χαρακτήρας του πολιτισμού μας, βρίσκουν έδαφος σε ιεραρχικές κοινωνικές σχέσεις ή σε ιδεολογικοποιημένες προβολές ιεραρχικών σχέσεων πάνω στη φύση. Οι θεσμοποιημένοι αυτοί διαχωρισμοί, που λειτουργούν ως πηγή μόνιμων και συχνά αιματηρών ανταγωνισμών, αποκρύβουν, όπως σημειώνει ο Μπούκτσιν, όλο το διαβαθμισμένο και πολύμορφο πλούτο με τον οποίο η φυσική εξέλιξη έχει προικίσει την αισθαντικότητά μας – έναν εσωτερικό πλούτο που ξεκινώντας από τους αδιαφοροποίητους νευρικούς ιστούς και φτάνοντας μέχρι το λεγόμενο διαστρωματωμένο εγκέφαλό μας πιστοποιεί τη δυνατότητα διαφορετικών τρόπων βίωσης της πραγματικότητας πέρα από τις πολώσεις και τους διχασμούς που ενσπείρει ο κυρίαρχος συμβατικός λόγος και ο μονοδιάστατος, υπερ-ορθολογικοποιημένος πολιτισμός μας. Η ζωή, όπως επιγραμματικά το θέτει ο Μπούκτσιν, είναι *«νευρητική, αλληλεπιδρώσα, αυτοπολλαπλασιαζόμενη, διαρθρωμένη σε σχέσεις και εξαρτώμενη από το περιβάλλον»*.

Η κοινωνικοποίησή μας από μικρά παιδιά είναι μια διαρκής μύηση στο δαρβίνειο μύθο του απομονωμένου «ατόμου» το οποίο ή τα βγάζει πέρα μόνο του ή αφανίζεται. Μας εκπαιδεύουν σαν μονομάχους υποτίθεται έτοιμους να πέσουν «ηρωικά» στην αρένα της αγοράς – στις μέρες μας όχι απαραίτητα για τον άρτον ημών τον επιούσιον, αλλά συχνά για την κατανάλωση του περιττού. Μας μαθαίνουν πώς να είμαστε παθητικοί καταναλωτές, απλοί θεατές (και

όλο και πιο πολύ τηλε-θεατές) σε μια ιεραρχική κοινωνία που στην κορυφή της σήμερα βρίσκονται απροκάλυπτα, ως μια νέα αριστοκρατία του πλούτου, επιχειρηματίες που αξιοποιούν τις προνομιακές διασυνδέσεις τους με το Κράτος, κερδοσκόποι μεγαλοεπενδυτές που στραμμένοι στην εικονική οικονομία του καπιταλισμού-καζίνο συμπαρασύρουν αναπόφευκτα και την πραγματική οικονομία στο στρόβιλο της κερδοσκοπίας τους και, φυσικά, τα διαπλεκόμενα ανδρείκελα των κομματικών και συνδικαλιστικών γραφειοκρατιών. Από παιδιά μας εθίζουν στην εικόνα μιας φύσης ανταγωνιστικής με ζώα-βασιλιάδες και ζώα-υπηρέτες, μιας φύσης που είναι το βασίλειο της βίας, της επιθανάτιας αγωνίας και του ανηλεούς αγώνα όλων εναντίον όλων για την επικράτηση τελικά του ισχυροτέρου. Αυτή η ανταγωνιστική φύση είναι μια προβολή της υπάρχουσας κοινωνίας, στην οποία οι διάφοροι θεσμοί και προπαντός η οικονομία αυτονομούνται ολοένα και περισσότερο, αποκτούν μια δική τους ανεξάρτητη ζωή, ακριβώς σαν να πρόκειται για ένα σκοτεινό και απειλητικό Άλλο – μια εχθρική δαιμονική φύση.

Απέναντι στους καταιγιστικούς ρυθμούς με τους οποίους η απανθρωπιά κατακλύζει τον κόσμο μας και η φύση εξοντώνεται για να κυκλοφορούν ολοένα και πιο πολλά εμπορεύματα σε ολοένα και πιο επικερδείς τιμές, οι παρεμβάσεις των περιβαλλοντικών οργανώσεων μοιάζουν συχνά σαν να γίνονται για να προσφέρουν ένα επιπλέον άλλοθι εφησυχασμού. Είναι σαν να χρυσώνουμε το χάπι ή κάτι ανάλογο με αυτό που γίνεται σήμερα με τη θορυβώδη άσκηση της φιλανθρωπίας που επιχειρεί να συγκαλύψει την υποχώρηση του κράτους πρόνοιας. Ο Μπούκτσιν χρησιμοποιεί τον όρο κοινωνική οικολογία ακριβώς για να διαφοροποιηθεί από τον περιβαλλοντισμό. Γράφει: *«Ονομάζω περιβαλλοντισμό τα κινήματα, τις οργανώσεις και τα πρόσωπα που δεν συνδέουν την αποσύνθεση του περιβάλλοντος με τη δομή της κοινωνίας. Αυτοί οι άνθρωποι θέλουν ο αέρας και τα νερά των ποταμών να είναι καθαρά και γι' αυτό ζητούν τη θέσπιση καινούργιων ή περισσότερων νόμων. Θέλουν να συμμετάσχουν στη διακυβέρνηση του κράτους και της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Θέλουν*

επίσης να εισχωρήσουν στις μεγάλες εταιρείες για να τις επηρεάσουν από μέσα... Τους ανθρώπους αυτούς τους αποκαλώ περιβαλλοντιστές επειδή αρνούνται να αναφερθούν στη στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ της άρρωστης κοινωνίας μας και της οικολογικής κρίσης».

Τι είναι τελικά αυτό που μπορούμε διαμέσου της κοινωνικής οικολογίας να αντλήσουμε από την οικολογία και να το χρησιμοποιήσουμε σαν πυξίδα σε μια καθημερινή πρακτική αλλαγής του υπάρχοντος; Σε αντίθεση με την επελαύνουσα πολιτισμική ομογενοποίηση, το φτώχεμα της σκέψης και του βιώματος, την «ερμησιοποίηση» ανθρώπου και φύσης, η κοινωνική οικολογία δείχνει την ισχυρή ροπή «της βιοτικής εξέλιξης προς ολοένα και πιο εμπλουτιζόμενες μορφές ζωής». Ο ίδιος ο άνθρωπος ως αυτοσυνειδητή και συνεπώς αυτοαναιρούμενη φύση αποτελεί την πιο εκλεπτυσμένη, την πιο διαφοροποιημένη και την πιο υποκειμενική μορφή ζωής. Το γεγονός όμως αυτό, ότι δηλαδή ο άνθρωπος είναι η ζώσα μορφή που μπορεί να κατανοήσει και να μεταβάλλει συστηματικά τον εαυτό της και το περιβάλλον της και ως «δεύτερη φύση» να κερδίσει σημαντική αυτονομία απέναντι στην «πρώτη», τη μη ανθρώπινη φύση, δεν τον καθιστά «αφέντη και κάτοχο του φυσικού κόσμου». Απλώς του δίνει μια ξεχωριστή, μοναδική θέση, αλλά όχι ιεραρχικά ανώτερη και επιπλέον, ακριβώς επειδή μπορεί να είναι η πλούσια –εννοιολογικά και επικοινωνιακά– φωνή μιας «βουβής» φύσης, αυξάνει την ευθύνη του απέναντι στις υπόλοιπες μορφές ζωής. Αυτό που μπορούμε να διδαχτούμε από την εξέλιξη των οικοσυστημάτων είναι ότι υπάρχουν πράγματι άλλοι τρόποι διά-ταξης της πραγματικότητας – τρόποι που δεν βασίζονται στην ιεραρχία, στην ποδηγέτηση και την απαξίωση του Άλλου, αλλά στη συμπληρωματικότητά, στην ελεύθερη αλληλεπίδραση, στη γόνιμη αντίφαση και στην εύπλαστη και πάντα ανοιχτή ενότητα μέσα στη διαφορά. Ή για να το πούμε με άλλα λόγια, η κοινωνική οικολογία συμβάλλει στο ξήλωμα της αντίληψης, που είναι ένας από τους ισχυρότερους στυλοβάτες του κυρίαρχου σήμερα «φαντασιακού», ότι ο ανταγωνισμός, ο ατομικισμός, ο πόλεμος όλων εναντίον όλων είναι η μηχανή της

κοινωνικής προόδου. Της αντίληψης ότι ο άνθρωπος είναι ένας άρπαγας που «κοιτάζει μόνο την πάρτη του», ένα τραχύ ατομικιστικό και υπολογιστικό ον, ανίκανο να δει πέρα από τη μύτη του, ακόμη κι όταν πρόκειται για το μέλλον των παιδιών του. «Η φύση», γράφει ο Μπούκτσιν, «δεν είναι καθαυτήν ηθική. Μας προσφέρει όμως τα θεμέλια για την ανάπτυξη μιας ηθικής. Και αυτή η ηθική δεν θα είναι παρά μια ανθρώπινη ηθική την οποία ονομάζω οικολογική ηθική. Σε ένα οικοσύστημα είναι παράλογο να μιλάμε για ζώα-βασιλιάδες και ζώα-ταπεινούς υπηρέτες, γιατί όλα τα ζώα και όλα τα φυτά είναι απαραίτητα για τη διατήρηση του συνόλου. Επομένως όσο πιο σύνθετο είναι το οικοσύστημα τόσο πιο σταθερό είναι και τόσο πιο παράλογο ακούγεται η αναζήτηση μέσα σ' αυτό μιας κορυφής και μιας βάσης, η αναζήτηση στοιχείων που να είναι περισσότερο ή λιγότερο σημαντικά από άλλα. Η ιεραρχία γενικά δεν αποτελεί παράγοντα σταθερότητας».

Δεν επιβιώνει ο ισχυρότερος, εκείνος, θα λέγαμε εμείς, που η ανάπτυξή του είναι καρκινώδης και απειλεί με αφανισμό τους γύρω του.

Επιβιώνει εκείνο το είδος –εκείνο το έμβιο ον– που αντλεί την «ισχύ» του από τις πλούσιες, εύπλαστες και ανοιχτές σχέσεις αλληλεπίδρασης που διατηρεί με το περιβάλλον του.

Εάν θέλουμε να ζήσουμε αρμονικά με τη φύση πρέπει να εναρμονίσουμε τις μεταξύ μας σχέσεις εξαλείφοντας την ιεραρχία – παράλληλα φυσικά με την κατάργηση της ταξικής κυριαρχίας, της οικονομικής εκμετάλλευσης και του κράτους ως του κατεξοχόν ιεραρχικού μηχανισμού που, έχοντας ανυψωθεί πάνω από την κοινωνία, έχει οδηγήσει την ανθρωπότητα στην εξατομίκευση, την παθητικότητα και την υποταγή.

Αυτή είναι με δυο λόγια η πολιτική διαθήκη του Μάρει Μπούκτσιν.

Ευρετήριο Ελληνικό

- «Α» (ομάδα συγγένειας) 415
- Α' Διεθνής 23, 47, 49-50, 69, 73, 94
- Γενικό Συμβούλιο 69, 92, 103
- η μεταφορά του στη Νέα Υόρκη 143
- και η μετακουνική Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία 103
- διαμάχη Μαρξ-Μπακούνιν 66-71, 92, 99-100, 103, 140-143
- στη Βαρκελώνη 52, 96-99, 132, 176
- συνδιάσκεψη του Λονδίνου (1871) 140-142
- συνέδριο της Βασιλείας (1869) 99-100, 102, 233, 235
- συνέδριο της Χάγης (1872) 140, 143
- το σχίσμα 140-143
- το τμήμα της Μαδρίτης 51, 92-94
- Α' Παγκόσμιος Πόλεμος 19, 281, 321, 332, 343-344, 359, 395
- Αβιλές 449, 454
- «Αβραάμ Λίνκολν» (ταξιαρχία) 351
- Άγιερ (ποταμός) 448-449
- Αγιλέρα, Φρανθίσκο (Aguilera, Lt. Francisco) 357
- Αγουιλάρ δε λα Φροντέρα 177
- αγρότες 15, 33-34, 59, 70, 74-75, 77, 79-85, 104, 116, 119, 121, 123, 125, 133-136, 151, 162, 164, 168-178, 186, 188, 191, 194-195, 200-201, 210, 226, 231, 244, 296-297, 299-300, 317, 356, 358, 385-386, 406-407, 420, 430-431, 434-435, 441, 453, 470, 478, 487, 500, 503, 505, 511, 518
- επαναστατικά αγροτικά κινήματα στα τέλη του Μεσαίωνα 31, 56-57, 174
- καρλισμός 79, 83, 127, 195-196, 430
- ο αναρχισμός τους 10-13, 22, 31-34, 39, 59, 75, 83, 99, 104
- η καταγωγή του 166-168
- η συγκριτική σημασία της Ανδαλουσίας στο κίνημα 373-374
- σύγκριση με τους εργάτες των πόλεων 167, 373-374
- στη μαρξιστική θεωρία 134
- στην προ του 1870 περίοδο 126-129
- στο λαϊκό κίνημα (του 1936) 475-476
- σχέση με την UGT στη Δεύτερη Δημοκρατία 393-394, 475-476
- αγροτική μεταρρύθμιση 172, 522

- στη Δεύτερη Δημοκρατία 386, 431, 457
- Αγροτικό Κόμμα 456
- Αγροτικός Νόμος (του 1932) 385-386
- Αθάνια ι Διάζ, Μανουέλ (Azaña y Diaz, Manuel) 376, 382-384, 386, 388-390, 405, 416, 420, 423-425, 427-428, 430-431, 435, 440, 442, 461, 468, 482, 492
- ο σχηματισμός της πρώτης κυβέρνησης του Λαϊκού Μετώπου 474
- ως αρχηγός της Δημοκρατικής Αριστεράς 459, 463
- ως Πρόεδρος Δημοκρατίας 483
- Άκελσπεργκ, Μάρθα Αν (Ackelsberg, Martha Ann) 290
- Άλβαρεθ δε Βάγιο, Χούλιο (Álvarez del Vayo, Julio) 446, 480
- Αλγεθίρας 152
- Αλέγρε, Χοσέ Σάντσο (Alegre, José Sancho) 280-281
- Αλέξανδρος Β' (Τσάρος) 203
- Αλκαλά δε λος Γαθούλες 220
- Αλκαλά Θαμόρα (Alkalá Zamora, Niceto) 376, 378, 383-384, 439, 443, 446-447, 456, 458
- Αλκί 9, 154-157, 159, 354, 524
- Αλμάνσας 152
- Άλμπορς, Αυγουστίν (Albors, Augustín) 155-156
- Αλόνσο Μαρσελάου, Νικολάς (Alonso Marselau, Nicolás) 185
- Άλτο Γιοβρεγάτ 416-418
- Αλφόνσο, Διέγο (Alfonso, Diego) 295
- Αλφόνσος ΙΒ' 158, 188, 198, 213, 222, 268-269, 343, 347, 349, 352, 358, 375, 382-383
- Αλφόνσος ΙΓ' 268-269, 280, 343, 347, 349, 351-352, 358, 375, 382-383, 454
- Αμαδαίος της Σαβοΐας 137, 147-150, 220, 227
- Αμάδο, Χούλιο (Amado, Julio) 309
- αμερικανικό εργατικό κίνημα 235
- άμεση δράση 17, 57, 75, 110, 113, 132, 191, 225, 237, 247, 267, 271, 276, 289, 294, 309, 365-366, 379, 410, 438, 462, 474-475
- αμοιβαιότητα 60-62, 71, 87, 179, 509
- στον Πι ι Μαργάλ 60
- στον Προυτόν 60, 71, 179
- Αμπάδ δε Σαντιλιάν, Διέγο (Abad de Santillán, Diego) 365, 402, 416, 446, 470
- για την επανάσταση σε εποχή σπάνειας 509, 512, 515-518
- τα έργα του 521, 528, 530-532, 536-537
- Αμπρέου, Χουάν (Abreu, Juan) 179
- Αναρχική Εγκυκλοπαίδεια 341
- Αναρχική Ομοσπονδία Ανδαλουσίας 317
- Αναρχική Οργάνωση της Ισπανικής Περιφέρειας 207, 225, 255
- αναρχικοί του Σικάγου, οι 117
- αναρχικός κομμουνισμός 71, 191, 204-207
- η ομάδα Tierra y Libertad 255, 274
- και η CNT 311-312
- οι διαφορές του με τον αναρχο-συνδικαλισμό 255, 258

- αναρχισμός 10-12, 14-18, 22, 24-25, 27, 31, 34, 40, 43-44, 51, 55, 59-60, 62, 65, 67, 71, 73, 78, 87, 93, 103-104, 113, 116-118, 133-134, 160-161, 163-164, 167, 169, 172, 176, 179, 185, 189, 191, 194, 196, 202-203, 206, 210, 224, 231-232, 246, 258, 270, 273, 281, 299, 317, 351, 355-356, 362, 373-374, 419-420, 426, 507, 511, 515, 520-522, 526
- αναρχοσυνδικαλισμός 9, 14, 22-23, 34, 36, 40, 43, 85, 99, 134, 167, 223, 225, 245, 271, 316, 371, 373, 403, 414, 435, 441
- Αγκουϊάνο (Anguiano, σοσιαλιστής) 287
- Ανδαλουσία 10, 23, 51, 73, 81-83, 86, 99, 103, 133, 152-154, 199, 201, 210, 213, 218, 222, 245, 270, 288, 311, 316-317, 374, 393, 395-396, 407, 417-420, 526, 528, βλ επίσης Κόρδοβα, Σεβίλη
- αναρχισμός
Εργατική Ομοσπονδία της Ισπανικής Περιφέρειας 190-191
η ανάπτυξη του στα πρώιμα χρόνια 161-187
η παρακμή του και σύγκριση με την Καταλονία 373
στη διάρκεια της Παλινόρθωσης των Βουρβόνων 161
Desheredados 191-192
Mano Negra 192-194
- απεργίες (1900-1905) 246 (1918-1919) 297, 300-301
Ρίο Τίντο (1920) 328-329
η εδραίωση της CNT 294-302
κατοχή γης 163-175, 198
κοινωνικές συνθήκες 163-181, 194-195, 198
ληηστείες 74-75, 166, 172-173
Αντζιολίλο, Μικέλ (Angiolillo, Michel) 216-217
αντυκληρικαλισμός 72-73, 123, 199, 243, 251, 262, 430
Αντόνα, Ντάβιντ (Antona, David) 494
Αντούχαρ 152
απεργία των εργαζομένων στην τηλεφωνία (1931) 404-407
απεργιακά ταμεία (cajas de resistencia) 189
και CNT 275, 292, 294, 437
Αραγονία 10, 30, 40, 83, 99, 280, 338, 374-375, 378, 417, 433-434, βλ επίσης Σαραγόσα
Αργεντινή 352
Ασκάσο Αμπαντία, Ντομίνγκο (Ascaso Abadia, Domingo) 363, 373, 414
Ασκάσο Αμπαντία, Φρανθίσκο (Ascaso Abadia, Francisco) 335, 342-343, 352-353, 355, 363, 372-373, 413-415, 417, 497
Ασκάσο Μπουντρία, Χοακίν (Ascaso Budria, Joaquín) 497
Αστουρίες 14, 84-85, 202, 245, 311, 313-314, 395, 409, 418, 431, 435, 438-439, 443, 447-451, 453-455, 458, 460, 463
Αυστρία 65, 440

- Β' Διεθνής 395
 και γενική απεργία 239
- Βαγιαδολίδ 222, 245
- Βαγιάν, Ογκίστ (Vaillant, Auguste)
 203
- Βαγίνα, Πέδρο (Vallina, Pedro)
 211-212, 250, 526
- Βαλδίβια ι Ρουίθ δε Βαλενθουέλα,
 Χούλια (Valdivia y Ruiz de Valenzuela, Julia) 182
- Βαλένθια 9, 83, 93, 124-125, 133,
 140-142, 144, 152, 154-155, 207,
 245, 284-285, 309, 355, 359-361,
 393, 404, 409, 418-419
- αναρχική συνδιάσκεψη - ίδρυση
 της FAI (1927) 361, 533
- απεργία σιδηροδρομικών (1917)
 285
- γενική απεργία (1911) 279
- έδρα του Ομοσπονδιακού Συμ-
 βουλίου της Ισπανικής Περι-
 φερειακής Ομοσπονδίας 141
- εξέγερση (1933) 432-433
- Συνέδριο της Εργατικής Ομο-
 σπονδίας της Ισπανικής Πε-
 ριφέρειας (1883) 194
- Συνέδριο της Ισπανικής Περιφε-
 ρειακής Ομοσπονδίας (1871)
 138
- συνέλευση της CNT (1916) 284
- Φάλαγγα 492
- FNA 295, 302
- Βαλερί, Πολ (Valéry, Paul) 202
- Βαντσέτι, Μπαρτολομέο (Vanzetti,
 Bartolomeo) 117
- Βαρκελώνη 9, 23-25, 30, 34, 38, 41,
 44, 46-48, 55, 61, 73, 85, 104-108,
 146, 152, 154, 159, 170, 176, 179,
 181, 191, 197, 207, 213-216, 226-
 227, 242-244, 246-253, 255-258,
 265-266, 268, 279-281, 285-288,
 302-306, 308-310, 319-324, 326,
 329-331, 338, 340-344, 351-352,
 365, 371-375, 377, 379-380, 389,
 391, 398, 400-401, 409-410, 413-
 414, 416, 419, 426-427, 436, 438,
 443, 445, 459, 465, 473, 490-491,
 494-498, 505, 507-508, 536
- αναρχισμός
- Α' Συνέδριο της Ισπανικής
 Περιφερειακής Ομοσπον-
 δίας (1870) 99-100, 104-
 111
- η καταγωγή του 94-99
- συνδιάσκεψη (1918) 291
- ταξική σύνθεση 131-137
- ανταπεργία (1919) 309-310, 317,
 319, 325
- απεργία των εργαζομένων στην
 τηλεφωνία (1931) 404
- απεργιακό κίνημα (1911) 279
- γενική απεργία
- (1891) 209
- (1902) 248-251, 256
- (1909) 258-264
- (1917) 286-288
- (1919) 303-308, 333, 344
- (1933) 426
- εκβιομηχάνιση 94-95, 243
- εξέγερση (Δεκέμβριος 1933) 432
- εξέγερση (Ιανουάριος 1933) 419
- Ιδρυτικό Συνέδριο της Εργατι-
 κής Ομοσπονδίας της Ισπα-
 νικής Περιφέρειας (1881) 188

- Ιούλιος (1936) 22, 36, 443, 507, 536
 κλωστοϋφαντουργία 132, 176, 197,
 244, 246-247, 256, 304, 319-
 320, 365
 ριζοσπάστες 242-243, 251-262
 στην κοινοβουλευτική περίοδο
 (1899-1909) 242-269
 στρατιωτική ανταρσία (1936)
 495-498, 511
 «Συνέδριο του Σανς» (1918) 291,
 294
 τρομοκρατία 244, 318-326, 333-344
 βομβιστική επίθεση στο Tea-
 tro Liceo 214
 επίθεση στον Μαρτίνεθ Κά-
 μπος 213
 επίθεση στους στρατώνες Α-
 παραθάνας 352
 Ημέρα των Ευχαριστιών
 (1896) 215
 «Τραγική Εβδομάδα» 251-269
 Φανέλι 47-48, 51-52
 Φερέρ 231-232
 CNT, βλ. επίσης CNT
 Α' Συνέδριο (1911) 273-275
 αιτήματα (1917) 287
 ολομέλεια στην παρανομία
 (1928) 360
 pistolero 330, 333-344
 Solidarios 339-343
 Βαρλέ, Ζαν (Varlet, Jean) 57
 Βασιλεία, το συνέδριο της Α' Διε-
 θνούς (1869) 99-100, 102, 233, 235
 Βάσκοι 9, 84-87, 216, 245, 311, 442
 Βέιλερ Νικολάου, Βαλεριάνο (Wey-
 ler y Nicolau, Valeriano) 215-
 217, 357
 Βελάρδε (Velarde, στρατηγός) 156-
 157, 159
 Βερβιέ, το συνέδριο της μπακουι-
 κής Διεθνούς (1877) 187, 203
 Βέρνη, το συνέδριο της μπακουι-
 κής Διεθνούς (1876) 207
 βία 61-62, 123, 149, 192, 209, 238,
 249, 298, 333, 372, 376, 387, 391,
 396-397, 408, 415, 423, 429, 471-
 472, 478-480, 485, 494, 544
 η αναρχική οπτική 55, 116, 160
 η θέση της Εργατικής Όμοσπον-
 δίας της Ισπανικής Περιφέ-
 ρειας 189
 η οπτική του Πι ι Μαργάλ 61
 και Μπακούιν 68, 72
 Βιβάνκος, Μιγέλ Γκαρθία (Vivan-
 cos, Miguel Garcia) 413
 Βιγιαβέρδε, Χοσέ (Villaverde, José)
 242, 354, 357, 403
 Βιγιακάμπα (Villacampa, στρατη-
 γός) 227
 Βιγιαλόμπος Μορένα, Μιγέλ (Villa-
 lobos Morena, Miguel) 258, 279
 Βιγιαλόμπος Μορένα, Σάντσεθ
 (Villalobos Morena, Sánchez)
 279
 Βιγανουέβα δε Σερένα (Villanueva
 de Serena) 434
 Βιγιαφράνκα, Σολεδάδ (Villafranca,
 Soledad) 232
 Βιγιέγας (Villegas, στρατηγός) 489-
 490
 Βίγο 354
 Βιθκάγια 333, 339
 οι απεργίες (1917) 286
 οι σοσιαλιστές 329

- βομβιστική ενέργεια στο Teatro Li-
 ceo 214
 βοναπαρτιστές 77, 349
 Βουρβώνων παλινόρθωση 52, 93
- Γ' Διεθνής, βλ. Κομμουνιστική Διε-
 θνής
- Γαλικία 83-84, 99, 104, 354, 375,
 383
- Γαλιλαίος (Galileo) 168
- Γαλλία 23, 35, 58, 60, 77-78, 80, 84-
 86, 113, 121-122, 126-127, 134,
 186, 188, 197, 227, 238-241, 280,
 282, 296-297, 317, 340, 342, 352,
 354, 459, 508
 19ος αιώνας 504-505
 καταστασιακοί 32, 34, 38
 προεπαναστατική 77
 συνδικαλισμός 233, 236, 240-241,
 245
- Γαλλική Επανάσταση 57, 77, 79-81,
 500-501
- Γενεύη 47, 76, 92
- γενική απεργία 36, 60, 95, 154-155,
 240, 247-251, 253, 256-257, 262,
 266, 270-271, 273, 279, 285-288,
 305-307, 314, 325-326, 328-330,
 344, 350, 377-379, 389, 397, 406-
 407, 425-426, 436, 444-445, 475,
 494
 και Β' Διεθνής 239
 και η ομοσπονδία Solidaridad
 Obrera 255
 και Σοσιαλιστικό Κόμμα 249-
 250, 257
 και συνδικαλισμός 233-237
 στον Ένγκελς 238
- Γερμανία 56, 124, 134-135, 354, 466,
 508
- Γιάγoue (Yagüe, συνταγματάρχης)
 489
- Γιάγoue, Χουάν (Yagüe, Juan) 496
- Γιαθέρ Μπερτράν, Χοσέ (Llacer
 Bertrán, José) 352
- Γιακωβίνοι 77
- Γιατό Χιμένο, Αντόνιο (Yato Gimeno,
 Antonio) 50
- Γιοβρεγάτ (κοιλάδα) 409
- Γιούνας, Χοσέ (Llunas, José) 191
- Γιρονδίνιοι 77, 81
- Γκαλάν, Φερμίν (Galán, Fermín, λο-
 χαγός) 378
- Γκαλάρθα, Άνχελ (Galarza, Ángel)
 377
- Γκαλάρθα, Βαλεντίν (Galarza, Va-
 lentín, συνταγματάρχης) 489
- Γκαρθία Βίνιας, Χοσέ (García Vi-
 ñas, José) 96, 176
- Γκαρθία Ολιβέρ, Χουάν (García
 Oliver, Juan) 335, 343, 363,
 372-373, 411, 413-416, 432, 434
 ως ηγέτης της FAI 399, 401, 419
- Γκαρθία Πριέτο, Μανουέλ (García
 Prieto, Manuel) 347
- Γκαρθία Ρουίθ, Εουχένιο (García
 Ruiz, Eugenio) 148
- Γκαρθία Χερνάντεθ, Άνχελ (García
 Hernández, Ángel, λοχαγός) 378
- Γκαρίδο Τορτόσα, Φερνάντο (Garrido
 Tortosa, Fernando) 46, 178,
 522
- Γκαριμπάλντι, Τζουζέπε (Garibaldi,
 Giuseppe) 52, 62
- Γκας, Αρτούρο (Gas, Arturo) 254

- Γιέρρεν, Ντανιέλ (Guérin, Daniel) 530
- Γκιγιόμ, Τζέιμς (Guillaume, James) 143, 523, 530
- Γκισασόλα, Χοσέ (Guisasola, José) 48
- Γκογκέν, Πολ (Gauguin, Paul) 202
- Γκοδεέδ (Goded, στρατηγός) 489-490, 495
- Γκόλντμαν, Έμα (Goldman, Emma) 43
- Γκονθάλεθ, Αλφόνσο (González, Alfonso) 363
- Γκονθάλεθ, Ευχένιο (González, Eugenio) 180
- Γκονθάλεθ Μεγιάδα, Αβελίνο (González Mellada, Avelino) 451
- Γκονθάλεθ Μενέσες, Αντόνιο (González Meneses, Antonio) 96, 113, 176
- Γκονθάλεθ Μοράγο, Τομάς (González Morago, Tomás) 120, 143
- Γκονθάλεθ Ρεγεράλ, Φερνάντο (González Regueral, Fernando) 333
- Γκονθάλεθ Ρότβος, Κάρλος (González Rotvos, Carlos) 249, 303-304, 308
- Γκουέλ (Guell, οικογένεια) 95
- Γκουέλ, Εουσέμπιο (Guell, Eusebio) 95, 320
- Γκούντμαν, Πόλ (Goodman, Paul) 205
- Γκρέιβ, Τζιν (Grave, Jean) 281
- Γκρισνάιν Σιμάνκας, Ενρίκε (Grisnain Simancas, Enrique) 50
- Γουαδαλκιβίρ (κοιλιάδα) 82, 163-164, 169
- Γρανάδα 84, 152, 154, 470 και UGT 201
- Γρανόγερς 9, 351
- γυμνιστές 16, 118, 355, 486
- Δαρβίνος, Κάρολος (Darwin, Charles) 168
- Δημοκρατική Αριστερά (Izquierda Republicana) 383, 459, 463, 468
- Δημοκρατική Ένωση 463, 468
- δημοκρατικοί 10, 48, 52, 61-62, 124, 130, 141, 182, 189-190, 215, 227, 243, 252-253, 260, 262, 271-272, 349, 358, 370, 381-382, 384, 388-389, 406, 440, 442, 445, 456-457, 459, 463-464, 468, 478-479, 482-483, 489, 492-493, βλ. επίσης Ριζοσπαστικό Δημοκρατικό Κόμμα, Συνασπισμός Αθάνα, Esquertra δημοκρατικόπραξικόπημα (1886) 227
- και οι σοσιαλιστές στη διάρκεια του Λαϊκού Μετώπου 479-482 και ο Καναλέχας 280 (στα 1873) 148-150
- στην εξέγερση (του 1869) 220
- στην εξέγερση (του 1930) 376-379 στο Συνέδριο της Βαρκελώνης (1870) 108
- στον πολιτικό συνασπισμό (του 1917) 283
- exaltado 179, 252
- στο ιδρυτικό Συνέδριο της Εργατικής Ομοσπονδίας της Ισπανικής Περιφέρειας (1881) 190
- ο Λερού ως διάδοχος 251

- Διάθ δελ Μόραλ (Díaz del Moral)
180-181, 273, 289, 296-298, 522-
523, 525-526, 528, 531, 537
«Διεθνής Αδελφότητα» 100-101, 103
Διεθνής Ένωση Εργαζομένων βλ
Α' Διεθνής ή ΑΙΤ
Διεθνής των Κόκκινων Συνδικάτων
(Profintern) 315-316
Διεθμιστές 92-101, 103, 130-131, 136-
138, 145, 154-156, 159-160, 163,
181-185, 188, 217, 524
Δοβάλ, Χεράρδο (Doval, Gerardo)
305, 308
δυναμιτιστές (dinamiteros) 449
- Έβρου (κοιλιάδα) 84, 103
Εθνική Επαναστατική Επιτροπή
376-379
Εθνική Επιτροπή Άμυνας (των faisa-
tas) 419
εολογές 68, 75, 148, 154, 173, 187,
221, 267, 388, 406, 410, 431, 438,
440, 458, 480, 491-492
(1931) 370, 382
(1933) 427-430
(1936) 460-473
1936 αποτελέσματα 468-469
«Εκτελεστικός Πυρήνας Εκδίκη-
σης» 160, 218
- Έλδα 354
ελευθεριακή εκπαίδευση 16, 35, 114-
116, 118, 186, 226
Φερέρ 226-232, 341
ελευθεριακός κομμουνισμός (comunismo
libertario) 39, 167, 174-175, 246,
294, 298, 331, 402, 416, 418, 420-
421, 428, 434, 452, 482, 485, 487
- όπως ορίστηκε στο συνέδριο της
CNT στη Σαραγόσα (1936)
484-488
«Συνέδριο του Σανς» (1918) 294
«Ελεύθερο Πνεύμα» (αίρεση) 56
έμπρακτη προπαγάνδα 203-204, 207,
225
Ένγκελς, Φρίντριχ (Engels, Frie-
drich) 23, 134-135, 238-239, 524
για την ειρηνική κοινωνική αλλα-
γή 239
για την επαναστατική γενική α-
περγία 238
για τον Πι ι Μαργάλ 151
Επιτροπές Άμυνας 259, 419
Επιτροπές Επαγγελματικών Σχέσε-
ων (Comités de Relación Pro-
fessional) 312
Επιτροπές Ισομερούς Συμμετοχής
(Comités Paritarios) 365
Επτά Κόκκινες Κυριακές (έργο του
Σεντέρ) 364
εργασιακή δύναμη 501-502
εργατικά κέντρα (centros obreros)
116, 159, 184, 214, 249, 301
Εργατική Αλληλεγγύη (Solidaridad
Obrera, ομοσπονδία, προγονική
της CNT) 254-260, 266, 272-274,
288, 526
σε παρακμή 272-273
Εργατική Ομοσπονδία της Ισπανι-
κής Περιφέρειας (1881-1889) 188-
191, 193-194, 207-208
εργατικό συνέδριο (Βαρκελώνη,
1868) 96
Ερέρα, Πέδρο (Herrera, Pedro)
416

- Ερέρος, Τομάς (Herrerros, Tomás)
255, 302
εσπεράντο 17, 118
Εστρεμαδούρα 83, 393
ευρωπαϊστές 123
- «Ζ» (ομάδα συγγένειας) 416
Ζάσουλιτς, Βέρα (Zasulich, Vera)
508
Ζινόβιεφ, Γκριγκόρι Ε. (Zinoviev,
Grigori E.) 315
Ζουό, Λεόν (Jouhaux, Léon) 241
- Θαρβουέλα (Zarzuella, αναρχικός)
213
Θερβάντες δελ Καστίγιο Βαλέρο, Α-
ουγουστίν (Cervantes del Castil-
lio Valero, Augustin) 180, 182-
183, 185
Θερούδο Κάγιες, Αντόνιο (Cerrudo
Calles, Antonio) 50
- Ιάκωβος Α΄ 542
Ιγλέσιας, Αλβέρτο (Iglesias, Al-
berto) 416
Ιγλέσιας Αμπρόσιο, Εμιλιάνο
(Iglesias Ambrosio, Emiliano)
259, 261, 266
Ιγλέσιας, Πάμπλο (Iglesias, Pablo)
140-142, 201, 257-258, 284, 460
Ισαβέλλα Β΄ 121-122, 129, 137, 147,
158, 198, 219
Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπον-
δία (ισπανικό τμήμα της Α΄ Διε-
θνούς) 120-121, 130-131, 136-145,
147, 153-155, 157, 159-161, 176-
177, 180, 184
- Α΄ Συνέδριο (Βαρκελώνη, 1870)
104-111
Β΄ Συνέδριο (Σαραγόσα, 1872) 141
Γ΄ Συνέδριο (Κόρδοβα, 1872)
136, 144, 147, 155
εκτός νόμου (1872) 147
εξέγερση των καντοναλιστών
153-161
ίδρυση των centros obreros 116
και οι μαρξιστές 140-142
Ομοσπονδιακή Επιτροπή για την
Αλληλογραφία και τη Στατι-
στική 144, 155, 187
Ομοσπονδιακό Συμβούλιο 112,
120, 131, 140-142, 153, 218
η εξορία του στη Λισαβόνα
137-138
οργανωτική δομή 111-113, 234
παρακμή (1874-80) 187-188
πολιτική αποχή 109-111
στην Κόρδοβα 180-185, 218
στη Σεβίλη 185-186
Συνδιάσκεψη της Βαλένθιας
(1871) 138, 140
τα μέλη της (στα 1873) 161
υποβάθμιση του Ομοσπονδιακού
Συμβουλίου στο Γ΄ Συνέδριο
(1872) 144
ως συνδεδεμένο τμήμα της μπα-
κουνικής Διεθνούς 141, 147
- Ισπανικό Κομμουνιστικό Κόμμα
316, 340, 394-395, 463, 467, 472,
480, βλ. επίσης κομμουνιστές
και οι καταλανοί σοσιαλιστές
(στα 1936) 480-481
στην στρατιωτική ανταρσία
(1936) 493, 495

- στην κυβέρνηση του Λαϊκού Με-
τώπου 468
- Καβέγιο Φρανθίσκο (Cabello, Fran-
cisco) 295
- καθολικισμός 79, 182
- καθολικός (στο θρήσκευμα) 16, 73, 81,
85, 119, 226, 228, 262-263, 383,
430, 440, 442, 487
- Κάλβο Σοτέλο, Χοσέ (Calvo Sotelo,
José) 358, 488, 492-494
η δολοφονία του 493-494
- Καμπανέγιας (Cabanellas, στρατη-
γός) 490
- Καμπάνιας Σίλβα, Χοσέ (Cabañas
Silva, José) 169
- Καμπό, Φρανθίσκο δε Ασίζ (Campó
Francisco de Asís) 283
- Κάμπος, Μανουέλ (Campos, Man-
uel) 343
- Καναλέχας Χοσέ (Canalejas, José)
272, 279-281, 287
η δολοφονία του 280, 343-344
- Κανέλα Χοσέ (Canela, José) 325
- Κάνοβας δελ Καστίγιο, Αντόνιο (Cá-
novas del Castillo, Antonio) 186,
188, 199, 268-269
η δολοφονία του 216-217, 242,
343-344
- Κάντιθ 96, 122, 152, 177, 179, 193,
211, 213, 374
και ο Σαλβοτσέα 218-223
- καντοναλιστές 124, 152, 154-158,
183, 186, 221
σχέση με αναρχικούς 157-160
στην εξέγερση (του 1873) 152-
160
- στην άνοδο και την πτώση του
Πι ι Μαργάλ 150-152, 157
κάπνισμα, η αναρχική οπτική 17,
114, 167, 170-171, 174, 355
- Καρ, Ε. Χ. (Carr, E.H.) 338, 350,
524
- Καρ, Ρέμοντ (Carr, Raymond) 126,
151, 350, 523, 532
- Καρδενάλ, Φρανθίσκο (Cardenal,
Francisco) 255
- Καρδόνα 426
- Καρθαγένη, εξέγερση καντοναλι-
στών 152, 154-155
- καρλισμός 73-74, 79, 81, 83-84, 127,
253, 268, 322, 489-490, 494
στην Πρώτη Δημοκρατία 149-
150, 153, 158
ως αγροτικό κίνημα 195-196, 430
- Καρλιστικός Πόλεμος (Πρώτος) 123
- Κάρλος, Δον (Carlos V) 123
- Καρμόνα 177
- Καρμπό, Εουσέβιο (Carbó Eusebio)
366
- Κάρολος Γ' 124
- Κασάρες Κιρόγα, Σαντιάγο (Casa-
res Quiroga, Santiago) 378, 383-
384, 483, 492
- Κάσας Βιέχας 169, 420, 422-423,
425, 526
- Καστεγιόν 133, 152
- Καστελάρ, Εμίλιο (Castelar, Emi-
lio) 157-158, 184
- Καστίλη 10, 84, 99, 165, 199, 201,
288, 313
και UGT 313
- Κάστρο Χιρόνα, Αλμπερτό (Castro
Girona, Alberto, στρατηγός) 359

- Καταλανική Ομοσπονδία Αναρχικών Ομάδων 316
- Καταλανική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία 255
- Καταλονία 10, 30, 94, 99, 109, 133, 149, 160, 167, 176, 193, 199, 213, 215, 231, 241-243, 245-246, 250-251, 254, 260-261, 267, 272-273, 275-276, 284-285, 288, 291-292, 294, 302-303, 308-309, 311, 313, 316-317, 319, 323, 325-327, 329-330, 332, 339, 346, 351, 361, 376, 379, 389, 395, 398, 400, 416-419, 436-438, 464-465, 468, 480, 488, *βλ. επίσης Βαρκελώνη*
- Εργατική Ομοσπονδία της Ισπανικής Περιφέρειας 188-191
- η δεύτερη κυβέρνηση του Λερού 439-445
- η πρώτη ιστορία 85-86
- Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία (1873) 161
- ο πρώτος χρόνος (1870-71) 131-132
- σε παρακμή 188
- στην κοινοβουλευτική περίοδο (1899-1909) 241-269
- τα επακόλουθα της «Τραγικής Εβδομάδας» 268
- Alianza Obrera 437-438
- CNT
- η ανάπτυξή της στα μεταπολεμικά χρόνια 289-291
- η απήχρησή της στην Καταλονία σε σχέση με την Ανδαλουσία 372-374
- ο αριθμός των μελών της 291
- οι απεργίες (του 1933) 426
- κατοχή γης, *βλ. επίσης λατιφούντια και τοπογραφία* 77-84
- στην Ανδαλουσία 164-175
- στις οροσειρές 164
- Κέιπο δε Γιάνο, Γκονθάλο (Queiro de Llano, στρατηγός) 376, 489-490
- Κένιγκ (Koenig, ο αυτοαποκαλούμενος Βαρόνος) 321-322
- Κεντάλ, Αντέρο δο (Quantal, Antero do) 138
- Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή 258-259
- Κεφάλαιο (έργο του Μαφξ) 135, 143
- μετάφραση Μπακούιν 143
- Κιεμάδες (Queimades, αναρχικός) 327
- Κίλεθ, Αμάλιο (Quilez, Amalio) 357
- Κιρόγα, Αντόνιο (Quiroga, Antonio, συνταγματάρχης) 123
- Κιρόθ, Βερνάρδο δε (Quiroz, Bernardo de) 192
- Κλεμεντέ Γκαρθία, Ραμόν (Clementé García, Ramón) 263
- κοινωνικός ληστής 74
- κολεκτίβες στον Εμφύλιο Πόλεμο 10-12, 20, 24, 32, 41, 71, 485, 499, 508, 511, 519, 523
- κολεκτιβισμός 40, 43, 62, 71-74, 167, 204, 506, 518
- κολεκτιβιστικός αναρχισμός 71, 191, 209
- Κόμας, Φρανθίσκο (Comas, Francisco) 330
- Κομίν Κολόμερ, Εδουάρδο (Comín Colomer, Eduardo) 360, 364, 520

- Κομμουνιστές 29, 45, 71, 106, 117, 191, 207, 219, 329, 394-397, 406, 411, 438, 442, 453, 460, 466-468, 480-481, 518, βλ. επίσης *Ισπανικό Κομμουνιστικό Κόμμα, Κομμουνιστική Διεθνής, μισοσεβίκοι οργανωτικά πρότυπα 335-337 στην εξέγερση των Αστουριών 448-453 στο Λαϊκό Μέτωπο 463*
- Κομμουνιστική Αριστερά 395
- Κομμουνιστική Διεθνής (Comintern) 394-395 και Σοσιαλιστικό Κόμμα 327 και CNT 313-316, 330 και η στρατηγική των Λαϊκών Μετώπων 465-467
- Κομμουνιστική Νεολαία 480
- Κομορέρα, Χουάν (Comorera, Juan) 468, 480
- Κόμπανις, Λουίς (Companys, Luis) 325, 389, 438, 440-444, 495
- Κον, Νόρμαν (Cohn, Norman) 56
- Κοπέρνικος (Copernicus) 168
- Κορδέρο, Μανουέλ (Cordero, Manuel) 327
- Κόρδοβα 160, 177, 225, 297, 374, 528 (ίδρυση της FNA 295 Ισπανική Περιφερειακή Ομοσπονδία 180-185, 218 Γ' Συνέδριο (1872) 136, 144, 147, 155
- Κόρτες 122, 147-152, 154, 199, 219, 269, 283, 285, 287, 318, 347, 375, 381, 384-385, 388, 405-406, 410, 430-432, 439-440, 442, 458, 462, 468-469, 477, 488
- Κούβα 140, 197, 215, 241
- Κουγιέρα 279-280
- Κουιντανίγια (Quintanilla, αναρχικός) 314
- Κρονστάνδη 315
- Κροπότκιν, Πιοτρ (Kropotkin, Piotr) 63, 71, 191, 223, 295, 434, 527-528 αναρχικός κομμουνισμός 204-207 για τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο 281 για τον τερορισμό 225 και Φερέρ 231
- Κρουθ, Κούρο (Cruz, Curro) 169
- Κρουθ, Μαρία (Cruz, María, «La Libertaria») 169
- Λα Θιέρβα, Χουάν (La Cierva, Juan) 260, 272, 309
- Λα Κορούνια 53, 245, 279, 317, 339, 375
- Λα Μπερέρα 301
- Λα Σουσέρ, Ελένα ντε (La Souchère, Eléna de) 74, 87, 523
- Λα Φελγκέρα 316, 448-449, 451-453
- Λαγκία, Ραμόν (Laguía, Ramón) 339
- «Λαϊκή Θέληση» (Ναρόνταγια Βόλια) 203
- Λαϊκό Μέτωπο 370, 415, 442, 453, 459-460, 462-470, 472-474, 476-479, 482-483 εναντίον της στρατιωτικής ανταρσίας 488-498 η στάση της CNT απέναντί του 462-477 η στρατηγική της Comintern 465-467

- η σύνθεσή του 463
- Λαϊρέτ, Φρανθίσκο (Layret, Francisco) 325, 329
- Λαμέλα (Lamela, αναρχικός) 213
- Λαντάουερ, Γκουστάβ (Landauer, Gustav) 43
- Λάντις, Άρθουρ (Landis, Arthur) 351
- Λαπλάς, Πιερ Σιμόν ντε (Laplace, Pierre Simon de) 168
- Λάργο Καμπαγιέρο, Φρανθίσκο (Largo Caballero, Francisco) 284, 287, 327, 329, 345, 378, 439, 453, 464, 475, 478-479, 493
αναμνήσεις 531
επί κυβερνήσεως Αλκαλά Θαμόρα 383
η στάση του στην απεργία (του 1902) 250
στη δικτατορία του Πρίμο 350
Συνασπισμός Άθάνα 424, 431
ως αρχηγός των αριστερών σοσιαλιστών 459-461, 475, 478-483
ως υπουργός εργασίας 385, 391, 431
- Alianza Obrera 437-438, 445-447
- λατιφούντια 81-83, 169, 171-172, 174, 177-178
- Λαφάργκ, Πολ (Lafargue, Paul) 140-143
- Λεβάλ, Γκαστόν (Leval, Gastón) 24-25, 41, 44, 315-316, 323, 413, 533-535
- Λεβάντε 10, 83, 99, 133, 152, 161, 163, 300, 317, 360, 417-418
αγροτικός αναρχισμός 163-169
και CNT 311, 374-375
- Λεβριχάνο (Lebrijano, αναρχικός) 213
- Λεγεώνα των Ξένων βλ. *Tercio*
- Λεκουάν, Λουί (Lecoin, Louis) 413
- Λένινγκ, Άρθουρ Μ. (Lehning, Arthur M.) 432, 252, 537
- Λέριδα 9, 316, 331, 419
- Λερού, Αλεχάνδρο (Lerroux y García Alejandro) 133, 242-244, 256, 259, 279, 283, 285, 357, 376, 383-384
η παραίτησή του 457-458
καταστολή στην εξέγερση των Αστουριών 454, 456
ο χαρακτήρας του 251-252, 430
στη διάρκεια της Bienio Negro 429-431, 439, 442, 444, 446
- Λισαβόνα, το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο στην εξορία 137-138, 140
- Λογρόνιο, ολομέλεια της CNT (1922) 316
- Λόουτον, Πίτερ (Lawton, Peter) 303-304
- Λόπε δε Βέγα (Lope de Vega) 165
- Λόπεθ, Χουάν (López, Juan) 280, 461-462
- Λορέδο, Αντόνιο (Loredo, Antonio) 281
- Λορένθο, Ανσέλμο (Lorenzo, Anselmo) 17, 21, 94, 137-142, 145, 153, 177, 185, 227, 274, 338, 522, 537
για την εξέγερση (του 1909) 260
για τη Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία 132
η συνεισφορά του 51
και Φανέλι 48-51

- και Φερέρ 231-232, 265
 ο θάνατός του 281
 ως μέλος του Ομοσπονδιακού
 Συμβουλίου 120
- Λορένθο, Θέσαρ Μ. (Lorenzo, César
 Μ.) 410, 521, 531
- Λοσόβσκι, Σάλομον Αβράμοβιτς
 (Losovsky, Salomon Abramo-
 vitch) 315
- λουδισμός 95
- λούμπεν προλεταριάτο 134, 202
- Λόχα (τοπωνύμιο εξέγερσης) 179
- Μαδαριάγκα, Σαλβαδόρ δε (Mada-
 riaga, Salvador de) 388, 390, 535
- «Μαδριλένιος, ο» 211
- Μαδρίτη 20, 25, 29-30, 46, 55, 61, 73,
 75, 80, 86, 91-94, 98-99, 104, 108,
 120-122, 124-126, 129-131, 136-
 138, 140-143, 146, 148-149, 152-
 154, 157, 166, 178-182, 188, 199,
 209, 219, 241-245, 250-252, 257-
 258, 267, 286, 288, 303-305, 308,
 316, 342, 348, 350, 358-359, 364,
 374, 376, 378-379, 382, 387, 390,
 395, 403-406, 415, 425, 432, 441-
 443, 445-447, 459, 475-477, 488-
 490, 521, 527
- αναρχισμός 48-52, 92-94, βλ. επί-
 σης *Ομοσπονδιακό Συμβούλιο
 της Ισπανικής Περιφερειακής
 Ομοσπονδίας*
- απεργία (1936) 475, 481-482
- απεργία επί Alianza Obrera
 (1934) 445-446
- απεργία εργαζομένων στην τηλε-
 φωνία (1931) 404-406
- Δ' Συνέδριο της Εργατικής Ομο-
 σπονδίας της Ισπανικής Πε-
 ριφέρειας (1887) 194
- η δολοφονία του Καναλέχας
 280
- η στρατιωτική ανταρσία 492-495
- κοινωνική σύνθεση 92-94
- οι οικοδόμοι 250
- ολομέλεια της FAI (1933) 428
- σοσιαλιστές 279
- αμυντικό σύμφωνο με τη CNT
 (1920) 326-327
- συνδιάσκεψη εργατικών ενώσεων
 - Ίδρυση της Ομοσπονδίας
 Εργατικών Ενώσεων της Ι-
 σπανικής Περιφέρειας (1900)
 245
- το ταξίδι του Φανέλι 48-51
- CNT
- Β' Εθνικό Συνέδριο (1919)
 294, 310-314
- εκλογή Εθνικής Επιτροπής
 (1931) 400
- έκτακτο Εθνικό Συνέδριο
 (1931) 374, 397-404
- ολομέλεια των Περιφερεια-
 κών Συνομοσπονδιών
 (1933) 428
- UGT 201, 405-406
- απεργία στο Ρίο Τίντο (1920)
 328
- άρνηση να υποστηριχτεί η γε-
 νική απεργία στη Βαρκε-
 λώνη (1902) 250
- Μασστράτσο 83
- Μαθιά, Φρανθίσκο (Macià, Francis-
 co, στρατηγός) 357, 389, 441

- Μαθόν Θεναγκόρτα, Άγγελ (Mazon Cenagorta, Angel) 50
- Μάλαγα 9, 96, 152, 177, 279, 309, 374, 387, 393
- Μαλαρμέ, Στεφάν (Mallarmé, Stephane) 202
- Μαλατέστα, Ερίκο (Malatesta, Erico) 213, 530
για το συνδικαλισμό 240, 402
- Μαλεφάκης, Έντουαρντ Ε. (Malefakis, Edward E.) 373-374, 385, 525, 528, 531, 535, 537
- Μάλτο (Malto, αναρχικός) 281
- Μάμφορντ, Λιούις (Mumford, Lewis) 205
- «Μανιφέστο των Τριάντα» 408, βλ. επίσης *Treintistas*
- Μανρέσα 339, 350, 416
- Μάουρα, Αντόνιο (Maura, Antonio) 242, 257, 266-267, 269, 271-273, 301, 308-309, 311, 319, 383-384, 407
- Μάουρα, Μιγέλ (Maura, Miguel) 377-378, 383
- Μαουρίν, Χοακίν (Maurín, Joaquín) 316, 394-395, 438-439, 463
- Μαρία Κριστίνα (María Cristina, βασίλισσα της Ισπανίας) 268
- Μάρκεθ, Μπενίτο (Márquez, Benito, συνταγματάρχης) 283
- Μαρξ, Καρλ (Marx, Karl) 62, 103, 238, 460, 541
για την επανάσταση σε εποχή σπάνεως 508
για την εργασιακή δύναμη 502
για την Ισπανία 90, 524
για τον επαναστατικό ρόλο του προλεταριάτου 134-135, 502-504
και Μπακούνιν 66-71, 92, 100, 140-143
- μαρξισμός 55, 67, 138, 254, 466, 504
η αντίληψή του για το κόμμα 335-337
η διαφορά του με το συνδικαλισμό 238-239
- μαρξιστές 13, 23, 33, 106, 143, 187, 239, 336, 451, 453
- Μαρόκο 128, 199, 257, 279, 346-347, 454, 490-491, 493
- Μαρτί, Κασμίρο (Martí, Casimiro) 109, 522-523, 537
- Μαρτίν, Αντόνιο (Martín, Antonio) 340
- Μαρτίν, Πάμπλο (Martín, Pablo) 352
- Μαρτίνεθ, Αλφρέδο (Martínez, Alfredo) 478
- Μαρτίνεθ Άνιδο, Σεβεριάνο (Martínez Anido, Severiano, στρατηγός) 323-325, 338-339
- Μαρτίνεθ Κάμπος, Αρσένιο (Martínez Campos, Arsenio, στρατηγός) 158, 213
- Μαρτίνεθ Κάνο, Μανουέλ (Martínez Cano, Manuel) 50
- Μαρτίνεθ Μπάριο, Διέγο (Martínez Barrio, Diego) 383-384, 468
- Μαρτίνεθ Χιλ, Λούθιο (Martínez Gil, Lucio) 327, 393-394
- Μαρτίνεθ, Χοσέ Μαρία (Martínez, José María) 311
- μασόνιοι 227
και οι οπαδοί της Διεθνούς στη Μαδρίτη 93-94

- Μασσαλία 52, 361, 382
- Ματσίνι, Τζουζέπε (Mazzini, Giuseppe) 52
- Μαύρη Χειρ βλ *Mano Negra*
- Μάχνο, Νέστορ (Makhno, Nestor) 57
- Μέγια, Ρικάρδο (Mella, Ricardo) 116, 175, 226, 529
- Μεδίκο (Medico, αναρχικός συγγραφέας) 295
- Μεικτή Επιτροπή Εργασίας (Comisión Mixta del Trabajo) 309, 344
η συμμετοχή της CNT 313, 330, 333, 344
- Μενιέ, Ερνεστίν (Meunier, Ernestine) 231
- Μεντιθάμπαλ, Χουάν Αλβαρέθ ι (Mendizabal, Juan Alvarez y) 127, 172
- Μέρα, Ίθιπριάνο (Mera, Cipriano) 25, 433
- Μέσα, Χοσέ (Mesa, José) 140-142
μετριοπαθείς φιλελεύθεροι (προ του 1870) 123, 127
- Μιγέλ, Αντρές (Miguel, Andrés) 294
- Μιέρες 448, 453
- Μίλανς δελ Μπος (Milans del Bosch, στρατηγός) 304, 306-308, 321
- Μίστρε, Ρικάρδο (Mestre, Ricardo) 416
- Μόλα, Εμίλιο (Mola, Emilio, στρατηγός) 370-371, 399, 489-490, 494
μοναρχικοί 77, 124, 183, 349, 359, 387, 489, 494, 500
- Μονσάλ, Ζιλ (Monchal, Jules) 100
- Μονταñες, Κάρλος (Montañes, Carlos) 305, 308
- Μοντέρο, Ρίος (Montero, Ríos, φιλελεύθερος πρωθυπουργός) 242
- Μοντίγια (Montilla) 180
- Μοντίχο Αράνθ, Χουάν (Montijo Aranz, Juan) 352
- Μοντσένι, Φεδερίκα (Montseny, Federica) 42, 414, 417, 465
- Μοντσουίχ (φρούριο και περιοχή της Βαρκελώνης) 214-217, 223, 264, 267, 273, 305-306, 413
- Μόρα, Άνχελ (Mora, Ángel) 50, 120, 137-138
- Μόρα, Φρανθίσκο (Mora, Francisco) 50, 120, 137-138, 140, 142, 153
- Μοράλ, Ματέο (Morral, Mateo) 232
- Μορέτ, Σεγισμούντο (Moret, Segismundo) 242, 252, 269, 272
- Μορότε, Χοσέ (Morote, José) 305
- Μουντάδα (Muntada, αδελφοί) 95
- Μούρθια 83, 103, 125, 133, 182
FNA 295
- Μουρθιάνοι 133-136, 161, 198, 201, 243-244, 253, 261
- Μουσσολίνι, Μπενίτο (Mussolini, Benito) 348, 359, 443
- Μπαδία Ματεμόλα, Αντόνιο (Badía Matemola, Antonio) 254
- Μπαϊλέν 152
- Μπακούνιν, Μιχαήλ (Bakunin, Mikhail) 46-48, 56-57, 61-78, 98-103, 107, 120, 138, 146, 167, 180, 190-191, 203-207, 314, 524-525,
βλ επίσης «*Διεθνής Αδελφότητα*»,
Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία,
κολεκτιβιστικός αναρχισμός,
Aliancistas
διαφορές με τον αναρχικό κοι-

- μουνισμὸ τοῦ Κροπότκιν 204-207
 ἡ διαγραφὴ τοῦ ἀπὸ τῆ Διεθνή 143
 καὶ Ἐνγκελς 238, 524
 καὶ Μαρξ 66-71, 92, 100, 140-143
 καὶ Σαλβοτσέα 221
 καὶ τὸ ταξίδι τοῦ Φανέλι 47, 52, 92
 μπακουινική Διεθνής
 ἰδρυτικὸ συνέδριο στὸ Σεντ Ι-
 μιέ (1872) 143, 187
 συνέδριο τῆς Βέρνης (1876)
 207
 συνέδριο στὸ Βερβιέ (1877)
 187, 203
 παρακμὴ 187, 203
 Μπαλσέλς, Αλμπέρτο (Balcells, Al-
 berto) 292, 531-532, 537
 Μπαράδο Γκαρθία, Φρανθίσκο
 (Barrado García, Francisco)
 180, 183-184
 Μπαρές, Μορίς (Barrès Maurice) 202
 Μπαριοβέρα (Barriobera) 357
 Μπαρόν, Χουάν (Barón, Juan) 255
 Μπαρόχα, Πίο (Baroja, Pio) 226
 Μπας, Κάρλος (Bas, Karlos) 323
 Μπέικον, Φράνσις (Bacon, Francis)
 542
 Μπερεγκουέρ, Δάμασο (Beren-
 guer, Dámaso, στρατηγός) 360,
 367-368, 371, 375, 381-382
 Μπεστέιρο, Χουλιάν (Besteiro, Ju-
 lian) 287, 393-394, 459
 Μπίελ, Τζάνετ (Biehl, Janet) 44
 Μπιλμπάο 85, 130, 279, 329
 Μπλάκγουελ, Ράσελ (Blackwell,
 Russell) 25, 44
 Μπλάνες 354
 Μποάλ, Εβέλιο (Boal, Evelio) 294,
 311, 325, 327
 Μπόβε (Bove, εργάτης υφαντουρ-
 γίας) 107
 Μπόλοτεν, Μπουρνέτ (Bolloten,
 Burnett) 40, 511
 μπολσεβίκοι 35, 57, 289, 467, 470-
 471, 511
 καὶ CNT 314-316
 Μπόναλντ, Λεοπολδίνια (Bonald,
 Leopoldina) 232
 Μπωναπλάτα (Bonaplata, βιομηχα-
 νία στὴ Βαρκελώνη) 95
 Μπονοφούγια, Λεοπόλδο (Bonoful-
 la, Leopoldo) 255
 Μπορέλ, Ενρίκε (Borrel, Enrique)
 50, 120, 137-138
 Μπορκενάου, Φραντς (Borkenau,
 Franz) 13, 23, 31, 124, 521
 Μπουενακάσα, Μανουέλ (Buenaca-
 sa, Manuel) 224, 264, 280-281,
 291, 293-294, 311, 314, 322-324,
 329, 361, 409, 521, 526, 528, 530,
 532, 535, 537
 ἡ σύλληψή τοῦ (1919) 302
 οἱ ἀπόψεις τοῦ γιὰ τὶς atentados
 323-324, 326
 ὡς κεντριστὴς στὴ CNT 364-366,
 372, 381, 399, 419, 535
 ὡς καθοδηγητὴς τοῦ Ντουρούτι
 341-342
 Μπούργος ἰ Μάθο, Μανουέλ (Burgos
 y Mazo, Manuel) 324
 Μπουσίκουε (Busique, αναρχικός)
 213
 Μπράβο Πορτίγιο, Μανουέλ (Bravo
 Portillo, Manuel) 321-322

- Μπραδέμας Σ. Τζον (Brademas S. John) 448, 465, 533-534, 537
- Μπράου, Εουσέμιο (Brau, Eusebio) 343
- Μπρέναν, Τζέραλντ (Brenan, Gerald) 13, 23, 30-32, 62, 128, 146, 202, 300, 304, 323, 392, 410, 421-423, 437, 439, 443, 478, 520, 523, 528-532, 534
- για τα αναρχικά και τα σοσιαλιστικά συνδικάτα 249
- για την εξέγερση (του 1933) 434
- για την εξέγερση των Αστουριών 454-455
- για την κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου 468
- για την «Τραγική Εβδομάδα» 263
- για το Κάσας Βιέχας 421-422
- για το Ριζοσπαστικό Κόμμα 457
- για το χαρακτήρα του ισπανικού αναρχισμού 31, 119
- για τον Κασάρες Κιρόγα 483
- για τον Ντουρούτι, τον Ασκάσο και τον Γκαρθία Ολιβέρ 415
- Μπρούε, Πιερ (Broué, Pierre) 40, 494, 535-536
- Μροτσκόφσκι, Βαλέριαν (Mroczkowski, Walerian) 100
- Ναβάρα 79, 84, 490
- Ναβάρο Πριέτο, Χοσέ (Navarro Prieto, José) 180-184
- Ναλόν (ποταμός) 448-449, 452
- Ναπολέον Βοναπάρτης (Napoléon Bonaparte) 79, 90, 122, 124-125, 127, 136
- Ναρβάεθ, Ραμόν (Narváez, Ramón) 150, 173
- «νατουραλισμός» 16, 355
- Νέγκρε, Χοσέ (Negre, José) 275, 302
- Νείρα Φερνάντεθ, Χοσέ (Neira Fernández, José) 50
- Νετλάου, Μαξ (Nettlau, Max) 143, 522-523, 525-526, 537
- Νιν, Αντρές (Nin, Andrés) 316, 394-395, 438, 463
- Νίτσε, Φρίντριχ Βίλχελμ (Nietzsche, Friedrich Wilhelm) 42, 57
- Νόμαντ, Μαξ (Nomad, Max) 207, 527
- Νόχα, Ιχίνιο (Noja, Higinio) 295
- Ντάτο, Εδουάρδο (Dato, Eduardo) 282, 285, 287, 327, 342
- η δολοφονία του 325, 342
- Ντενκάς, Ζοζέπ (Dencás, Josep) 443-444
- Ντεσπουζόλς (Despujols, κυβερνήτης της Βαρκελώνης) 379
- Ντόλγκοφ Σαμ (Dolgoff, Sam) 25, 525, 534, 537
- Ντόλφους, Ένγκελμπερτ (Dollfuss, Engelbert) 440, 457, 461, 471
- Ντόμπι, Ε. Χ. (Dobby, E. H.) 170, 525
- Ντουρούτι, Μπουεναβεντούρα (Durruti, Buenaventura) 17, 45, 355, 411, 413-415, 427, 436, 444
- βιβλιογραφία 334, 532, 536-537
- για το χαρακτήρα του 341-342, 414-415
- η εκτόπισή του (1932) 417
- μέλος της FAI 363, 372-373, 414, 432-433

- μέλος των *Solidarios* 334-335,
340-343, 352-353
στην Αργεντινή 352
στις εκλογές (του 1936) 465
στο Λαϊκό Μέτωπο 473
«Νύχτα του Αγίου Ιωάννου» 357
- Οβιέδο 279, 316, 478
στην εξέγερση των Αστουριών
(1934) 449-450, 453
- οκτώωρο 155, 209, 247, 305-306, 385
- Ολβία Μονκουσί, Χουάν (Olivia
Moncusí, Juan) 188
- Ομάδα 4ης Μαΐου 255
- ομάδα δράσης 14, 35, 293, 318-319,
326, 334, 338-340, 342, 350, 352,
404, 413, 419
- ομάδα εκλεκτικής συγγένειας 17,
208, 337, 362-365, 411, 413, 415-
416, 515-518
- Όμαν, Τσαρλς (Oman, Charles) 122
- Ομοσπονδία Εργατικών Ενώσεων
της Ισπανικής Περιφέρειας 245-
248
- Ομοσπονδία Εργοδοτών 304, 308-
309, 322, 324-325
- Ομοσπονδία Ισπανόφωνων Αναρχι-
κών Ομάδων 317, 361
- Ομοσπονδιακό Κέντρο των Εργατι-
κών Σωματείων 96-99
- Οντέον, Πιερ (Odeon, Pierre) βλ
Περίν, Πιερ
- Όουεν, Ρόμπερτ (Owen, Robert) 219
- Όργουελ, Τζορτζ (Orwell, George)
13, 30, 508
- Ορένσε, Χοσέ Μαρία (Orense, José
Maria) 46
- Ορτέγα ι Γκάσσετ (Ortega y Gasset,
φιλελεύθερος βουλευτής) 478
- Ουάιλντ, Όσκαρ (Wilde, Oscar)
202
- Ουέσκα 133
- ουκρανικές αγροτικές πολιτοφυλα-
κές 57
- Ούλμαν, Τζόαν Κόνελι (Ullman,
Joan Colonnelly) 260, 264,
528-529, 537
- Ουναμούντο, Μιγέλ δε (Unamuno,
Miguel de) 323
- ουνιταριανοί 148-149
- Ουράλες (Urales, οικογένεια) 414
- Ουράλες, Φεδερίκο (Urales, Feder-
ico) 265, 464
- Ουρικέν Ποσιόλ, Χοσέ (Urricain Po-
syol, José) 50
- Παβία (στρατηγός) 154, 158, 183,
186, 221
- Παλάς, Παουλίνο (Pallás, Paulino)
213-214, 218, 224
- Πάλμα 130
- Παμπλόνας 490
- Παπαϊωάννου, Κώστας 539
- Παρδίνας, Μιγέλ (Pardiñas,
Miguel) 280
- Παρισινή Εξέγερση (1848) 36, 70,
500-501, 504
- Παρισινή Κομμούνια (1871) 135, 137,
140, 157, 504-505
- Πατριωτική Ένωση 348
- Πατσέκο Φερνάντεθ, Τομάς (Pache-
co Fernández, Tomás) 50
- Πεγιθέρ, Χοσέ Λουίς (Pellicer, José
Louis) 52

- Πεδρεγάλ, Μανουέλ (Pedregal, Manuel, δικαστής) 478
- Πεθαίνοντας στη Μαδρίτη (ταινία) 30
- Πέιν, Στάνλεϊ Τζ. (Paine, Stanley G.) 469-470, 477, 528, 535
- Πέιν, Τόμας (Paine, Thomas) 219
- Πειράτς, Χοσέ (Peirats, José) 24, 41-42, 44, 273, 361, 366, 368, 404, 413-414, 416-417, 475, 521, 528-530, 532-535, 537
- για την εξέγερση (του 1930) 378-379
- για την εξέγερση των Αστουριών (1934) 448, 450
- για την υπόθεση του Κάσας Βέχας 421-422
- για τους ατομικιστικές αναρχικούς 355
- Πειρό, Χουάν (Peiró, Juan) 42, 366, 377, 381, 400-401, 408, 461-462
- για τις εκλογές 472
- Πέρεθ δελ Άλαμο (Pérez del Álamo) 179
- Πέρεθ Θιαρίο, Ροχέλιο (Pérez Cicario, Rogelio) 351
- Περίν, Πιερ (Pertin, Pierre) 413
- Περιφερειακή Επιτροπή της Συνομοσπονδίας Εργασίας της Ανδαλουσίας 301
- Περιφερειακή Επιτροπή της Συνομοσπονδίας Εργασίας της Καταλονίας 326, 351-352
- στις εκλογές (του 1936) 464-465
- Περιφερειακή Συνομοσπονδία Εργασίας της Ανδαλουσίας 302
- ιδρυτικό συνέδριο 294
- Περιφερειακή Συνομοσπονδία Εργασίας των Αστουριών 439
- Περιφερειακή Συνομοσπονδία Εργασίας της Καταλονίας 273, 275, 284, 389, 398
- και FAI 400
- καταστατικό 276
- ολομέλεια στη Γκρανόνιερς (1923) 351
- ολομέλεια στο Σαβαδέλ (1924) 351
- ολομέλεια (του 1930) 379
- ολομέλεια στο Σαβαδέλ (1932) 418
- στις Μεικτές Επιτροπές 313
- στο «Συνέδριο του Σανς» (1918) 291-292
- Περόν, Σαρλ (Perron, Charles) 100
- Πεστανία, Άγγελ (Penstaña, Ángel) 284, 292, 302, 321, 399-400, 408-410, 418, 437, 461-463
- αναμνήσεις 531, 533, 535
- η απόπειρα δολοφονίας του 338
- και μπολσεβίκοι 314-315
- στη δικτατορία του Πρίμο 350, 356, 365-371
- Συνδικαλιστικό Κόμμα 410, 462-463
- ως μετριοπαθής στη CNT 318-319, 356, 365-371
- Πι ι Μαργάλ, Φρανθίσκο (Pi y Margall, Francisco) 58, 60-61, 124, 148-152, 157, 176
- η γνώμη των αναρχικών 159
- η πολιτική του 150-152, 159
- ως Πρόεδρος της Πρώτης Δημοκρατίας 150-152

- Πικάσο, Πάμπλο (Picasso, Pablo) 226
- Πιτ-Ρίβερς (Pitt-Rivers, J. A.) 86, 163, 167, 526
- Πλάτων 539
- Πολιτοφυλακή (Guardia Civil) 129, 217, 263, 286, 307, 352, 388, 406-407, 431, 476
- η ιστορία της στην Ανδαλουσία 172-173, 298
- στα χωριά 168
- στην εξέγερση στο Χερέθ 212
- στην εξέγερση του Κάσας Βέχας 421-422
- στην εξέγερση των Αστουριών (1934) 448-449
- στην υπόθεση της *Mano Negra* 192, 210
- πορνεία, η αναρχική οπτική 114, 120, 167, 232
- Πόρτας, Ναρθίσο (Portas, Narciso) 217
- Πορτέλα Βαγιαδάρες, Μανουέλ (Portela Valladares, Manuel) 458, 464
- ποτό, η αναρχική οπτική 17, 114, 116, 119-120, 167, 174, 355
- Πουέντε, Ισαάκ (Puente, Isaac) 433, 535-536
- Πουζάλ, Ζάιμε (Pujal, Jaime) 325
- Πουλέ, Φερνάντο (Poulet, Fernando) 211-212
- Πριέτο, Ινταλέθιο (Prieto, Indalecio) 383, 405, 431, 445-446, 459, 492
- στη ενδοσοσιαλιστική κρίση (του 1936) 479-482
- Πρίμο δε Ριβέρα, Μιγέλ (Primo de Rivera, Miguel, στρατηγός) 268, 330, 339, 343, 346-351, 354, 367, 370-371, 375, 380, 382, 392-394, 424, 479, 488, 490
- η κοινωνική πολιτική του 348-349, 357-358
- η παραίτησή του 356-361
- ο χαρακτήρας του 348-349
- το πραξικόπημα 346
- Πρίμο δε Ριβέρα, Χοσέ Αντόνιο (Primo de Rivera, José Antonio) 429, 469, 477, 489
- πρόβος 32
- προλεταριακός σοσιαλισμός 36-37, 499-500, 503-507, 511-512, 514-516, 518
- προλεταριάτο 36, 68, 70, 78, 86, 93, 95, 105, 114, 120, 131, 133-136, 154, 157, 160, 169, 236, 238-241, 245, 247-248, 250, 256, 261, 267, 288, 371, 384, 394, 413, 423, 428, 436, 440, 452, 471, 492, 494, 500-506, 512-514
- η μαρξιστική αντίληψη 134-135, 502-504
- προοδευτικοί φιλελεύθεροι 123
- Προυτόν, Πιερ Ζοζέφ (Proudhon, Pierre Joseph) 53, 58-62, 71, 74, 109, 134, 176, 179
- Προς το Λαό!* (έργο του Μένδικο) 295
- Πρώτη Δημοκρατία 157, 311
- Πυρήνες Άμυνας 419
- Ραβασόλ 203
- Ράμος Ολιβείρα, Αντόνιο (Ramos Oliveira, Antonio) 382, 525

- Ρέι, Αριστίδης (Rey, Aristides) 46
 Ρεκλί, Ελί (Reclus, Elie) 46, 48, 522
 Ρεμπό, Αρθούρος (Rimbaud, Arthur) 202
 Ρίβας, Μανουέλ (Rivas, Manuel) 418-419
 Ριέγο ι Νούνεθ, Ραφαέλ δε (Riego y Nunez, Rafael) 123
 ριζοσπάστες 133, 242-243, 251-254, 259-262, 265-266, 279, 283, βλ επίσης *Ριζοσπαστικό Δημοκρατικό Κόμμα*
 η ανάμιξή τους σε σκάνδαλα (1935) 457-458
 η σχέση τους με την Ομοσπονδία Solidaridad Obrera 254-255
 στη διάρκεια της Bienio Negro 429-431, 435, 439, 441-442, 457-458
 Ριζοσπαστικό Δημοκρατικό Κόμμα 242-243, 251, 430, 457
 αντικληρικαλισμός 243, 262
 κερδίζει την υποστήριξη των εργατών μετά τη γενική απεργία στην Καταλονία (του 1902) 251-252
 πρώην αναρχικοί 256, 260
 στην αναταραχή (του 1909) 259-262
 στην κυβέρνηση του Αλκαλά Θαμόρα 383
 Ρίο ντ'Όρο 216
 Ρίο Τίντο 317
 απεργία μεταλλωρύχων (1920) 328
 ο σοσιαλισμός, στο 202
 Ριόχα 317, 434
 Ρίος, Φερνάντο δε λος (Ríos, Fernando de los) 378, 383
 Ριπόλ (Ripoll, στρατηγός) 183
 Ριπόλ, Χοσέ (Ripoll, José) 294
 Ρίτσαρντς, Βέρνον (Richards, Vernon) 26, 42-43, 470, 473, 488, 530, 534, 536
 Ροβεσπιέρος, Μαξιμιλιέν-Μαρί-Ισιντόρ (Robespierre, Maximilien-Marie-Isidore) 57
 Ρομανόνες, Κόντε δε (Romanones, Conde de) 281, 302, 305-306, 308
 Ρόμπλες, Χιλ (Romples, Gil) 429-430, 439, 442, 446, 456-459, 471, 475, 478
 Ροντρίγκεθ Ρομέρο, Χοσέ (Rondriguez Romero, José) 255
 Ρουβάου Ντοναδέου, Χοσέ (Rubau Donadeu, José) 48, 50, 52, 297
 Ρουίθ Θορίγια, Μανουέλ (Ruiz Zorrilla, Manuel) 227, 251
 Ρουίθ, Πάμπλο (Ruiz, Pablo) 25, 44, 251
 Ρουλ, Χουάν (Rull, Juan) 320-321
 Ρούμπιο, Μιγέλ (Rubio, Miguel) 191
 Ρόχας (Rojas, λοχαγός) 422-423
 Ρωσία 65, 70, 203, 314-316, 354, 468, 476, 508, 533
 σταλινική 466-467, 480
 Ρωσική Επανάσταση 289, 295, 314, 327, 393-394, 479
 Σαβαδέλ 409, 418
 ολομέλεια της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Καταλονίας (1924) 351

- (1932) 418
 Σαγάστα, Πράξεδες (Sagasta, Práxedes) 188, 190, 198, 346
 Σάγρα, Ραμόν δε λα (Sagra, Ramón de la) 53
 Σάιντμαν, Μάικλ (Seidman, Michael) 41
 Σάκκο, Νικόλο (Sacco, Niccolo) 117
 Σαλαμάνκα 152
 Σαλβαδόρ, Σαντιάγο (Salvador, Santiago) 214
 Σαλβατιέρα, Κόντε δε (Salvatierra Conde de) 325
 Σαλβοτσέα, Φερμίν (Salvochea, Fermín) 17, 21, 113, 213
 η ζωή του 218-224, 526
 Σάλεντ 416
 Σάλες, Ραμόν (Sales, Ramón) 322
 Σαλμερόν, Νικόλας (Salmerón, Nicolas) 157-158
 Σάμα 451-452
 Σαμπατέρ, Πάμπλο (Sabater, Pablo) 320-321
 Σάμπερ, Ρικάρδο (Samper, Ricardo) 431, 439, 442
 Σαμπορίτ, Αντρέας (Saborit, Andreas) 287
 σαμποτάζ 189, 237, 313
 Σανθ, Ρικάρδο (Sanz, Ricardo) 343, 372, 414
 για τους Solidarios 334-335, 339, 341, 343, 532
 Σαμναρτί, Τερέζα (Samnarti, Teresa) 232
 Σανταντέρ 279
 Σαντιάγο (Santiago, γενικός διοικητής της Καταλονίας) 260
 Σαντιγιάν, Χουάν (Santillán, Juan) 352, 465, 512, 515-518
 Σάντσεθ Γκέρα, Χοσέ (Sánchez Guerra, José) 359-360, 376
 Σάντσεθ δε Τόκα, Χοακίν (Sánchez de Toca, Joaquín) 308, 313, 319, 338, 345, 347
 Σάντσεθ Ρόσα, Χοσέ (Sánchez Rosa, José) 186, 295, 301
 Σανχούρχο, Χοσέ (Sanjurjo, José, στρατηγός) 388, 406, 431, 488-490, 499
 Σαραγόσα 36, 133, 246, 309, 313, 317, 333, 338-339, 342, 373-374, 386, 477, 490, 535
 Β' Συνέδριο της Ισπανικής Περιφερειακής Ομοσπονδίας (1872) 141, 144
 γενυσιή απεργία
 (του 1911) 279
 (του 1934) 436
 εξέγερση (του 1933) 433, 436
 το ομώνυμο σύμφωνο 284, 333
 CNT 278
 Εθνική Συνδιάσκεψη (του 1922) 315, 330
 Εθνικό Συνέδριο (του 1936) 462, 481, 484-487
 στη δικτατορία του Πρίμο 351
 Σαρδανόλα-Ριπόγιετ 419
 Σαρτρ, Ζαν Πολ (Sartre, J.-P.) 539
 Σάστρε ι Σάμα, Μιγέλ (Sastre y Sama, Miguel) 319, 532
 Σεβίλη 82, 116, 177, 221, 246, 294-295, 374, 387-388, 393, 404, 431, 490
 ανάπτυξη του αναρχισμού 185

- απεργίες (του 1931) 406-407
 Β' Συνέδριο της Εργατικής Ομοσπονδίας της Ισπανικής Περιφέρειας (1882) 190-191
 γενική απεργία (1911) 279
 εξέγερση των καντοναλιστών 152, 154
 ίδρυση της Περιφερειακής Συνομοσπονδίας της Ανδαλουσίας 294
 Κομμουνιστικό Κόμμα 395, 397
 Σεγκί, Σαλβαδόρ (Seguí, Salvador) 43, 284, 302-303, 306, 324, 327, 344, 369, 532
 η δολοφονία του 330
 οι μετριοπαθείς θέσεις του 330-333
 σε νεαρή ηλικία 331
 Σεγούρα (Segura, Mgr, αρχιεπίσκοπος της Ισπανίας, Καρδινάλιος) 387
 Σεμπάου (Sempau, αναρχικός) 217
 Σεντ Ιμιέ, συνέδριο (1872) 143
 Σεντέρ, Ραμόν (Sender, Ramón) 364
 Σεντινιόν, Γκασπάρ (Sentiñón, Gaspar) 96, 99, 101, 113
 Σέρα (Serra, αδελφοί) 96
 σέρα, κατοχή γης και αναρχισμός 163-169
 Σιέρα Μορένα 81, 128
 Σιλβέλα, Φρανθίσκο (Silvela, Francisco) 242
 Σιλβέστρε (Silvestre, στρατηγός) 346-347
 Σολδεβίγια ι Ρομέρο, Χουάν (Soldevilla y Romero, Juan, αρχιεπίσκοπος) 333, 343, 354
 Σοπένα, Σερχεάντ (Sopena, Sergeant, λοχίας) 434
 Σορέλ, Τζορτζ (Sorel, Georges) 241, 529
 Σοριάνο, Τρινιδάδ (Soriano, Trinidad) 96, 113, 176, 185
 σοσιαλιστές 10, 18-19, 24, 34, 106, 113, 201-202, 204, 209, 218, 239, 242, 247, 249-252, 275, 301, 310, 313, 316, 327-330, 341, 370, 376, 378-379, 382, 396, 402, 411, 424, 426-427, 436-437, 442, 459-463, 467-468, 475-477, 479-483, 507, βλ επίσης UGT
 και η α' κυβέρνηση του Λερού 430-431
 και η απεργία των εργαζομένων στην τηλεφωνία (1931) 405-406
 και η β' κυβέρνηση του Λερού 439-440, 444
 και δημοκρατικοί στο Λαϊκό Μέτωπο 479-481
 και η Ρωσική Επανάσταση 327
 και ο Καναλέχας 279-280
 και ο Φερέρ 266
 οργανωτικές αντιλήψεις 335-338
 στα πρώιμα χρόνια στην Ανδαλουσία 177
 στην εξέγερση των Αστουριών 435, 447-454
 καταστολή 454-458
 στην κυβέρνηση του Αλκαλά Θαμόρα 383
 στην Οκτωβριανή Εξέγερση (1934) 443-447, 459

- στην Ομοσπονδία Solidaridad Obrera 254-255
- στην «Τραγική Εβδομάδα» 257-260, 262
- στις απεργίες (του 1917) 285-287, 344
- στον πόλεμο του Μαρόκου 257, 279
- στον πολιτικό συνασπισμό (του 1917) 283
- στο Συνασπισμό Αθήνα 383-385, 388-394
- στο Συνέδριο στη Βαρκελώνη (1870) 120
- Σοσιαλιστική Νεολαία 446, 460, 463, 477, 479-481
- ενοποίηση με τους κομμουνιστές 480
- Σοσιαλιστικό Κόμμα 138, 140, 327, 364, 390, 394, 405-406, 438-439, 483, 495, 516, βλ. επίσης σοσιαλιστές
- ανταγωνισμός Καμπαγιέρο-Πριέτο (1936) 479-481
- αριστερή τάση 393, 435, 459-460, βλ. επίσης Λάργο Καμπαγιέρο
- για τη γενική απεργία 249
- εκλογές (του 1936) 468
- ίδρυση 201
- ριζοσπαστικοποίηση (του 1936) 459-460
- στη στρατιωτική ανταρσία (1936) 493-494
- στη συμφωνία για το Λαϊκό Μέτωπο 463
- συνεργασία με την πολιτική του Πρίμο 349-351, 358
- το στίγμα του 201
- Σουάρεθ, Ραφαέλ (Suarez, Rafael) 180
- Σουμπερβιέλα, Γρεγόριο (Suberbiela, Gregorio) 343
- Στάινλεν, Θεόφιλος (Steinlen, Theophile Alexandre) 202
- στρατός 68, 122-123, 127-128, 151, 157-158, 248, 251, 259, 283, 304, 336, 346-347, 350, 358, 376, 383, 386, 436, 457, 493, 498
- Σύγχρονο Σχολείο (Escuela Moderna) 226, 228-232, 258, 266
- Συμμαχία για Κοινωνική Δημοκρατία 92, 101, 103, 107-108, 110, 120, 131-132, 138, 141-144, 180, 190, 518, βλ. επίσης Aliancistas
- Σύμφωνο Ενότητας και Αλληλεγγύης 208-209
- Σύμφωνο της Σαραγόσας 284-285
- Σύμφωνο του Σαν Σεμπασιτιάν 376-377, 383
- Συνασπισμός Αθήνα 382, 390, 416, 420, 423-425, 427, 431, 474
- συνδικαλισμός 30, 43, 133, 167, 189-190, 200, 273, 301, 312, 344, 380, 390, 396, 437, 461, 508, 524, 530
- γαλλικός 233, 236, 238, 240-241, 255
- γενική θεωρία 233-237
- η ανάπτυξή του στην Ισπανία 241, 245
- η διάκριση του αναρχοσυνδικαλισμού 241
- συνδικαλιστές, «καθαροί-και-μόνοι» 108, 461
- Συνδικαλιστική Διεθνής 43, 315, βλ. επίσης ΑΙΤ

- Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης 409,
 432, 438, 462, 473, 481, 484, βλ
 επίσης *Treintistas*
 συνεργατιστές 60, 93, 108-109, 115,
 120
 συνεταιριστές 108-109
 Σύνταγμα (του 1812) 122
 συντηρητικοί 13, 81, 85, 148, 157-
 158, 181, 189, 242, 269, 272,
 282-283, 297, 301, 308, 323-325,
 327, 330, 338, 347, 365, 376, 387,
 440-442, 466, 470, 476, 480, 489,
 492
 στη δεκαετία (του 1880) 198-199
 στη συνωμοσία εναντίον του
 Πρίμο δε Ριβέρα (1928) 358-
 359
 στο τέλος του τουρνισμού 267
 «Συνωμοσία της Βαλένθιας» 359-
 360

 Ταράσα 350, 409, 417, 419, 432
 Τάριδα δελ Μάρμολ, Φερνάντο (*Tá-
 rida del Mármol, Fernando*)
 215, 226, 260, 528
 Ταρίδα, Ε. (*Tarrida, E.*) 325
 Ταρίφα 152
 ταυρομαχίες 116, 171, 426
 Τέλμαν, Ερνστ (*Thälmann, Ernst*)
 36, 117
 Τέμιμ, Εμίλ (*Témime, Emile*) 494,
 535-536
 Τερ (χοιλάδα) 246, 256
 Τορεβιέχα 152
 τρορισμός, βλ επίσης *pistolerismo*
 αναρχικός 18, 55, 159, 188, 208,
 216-218, 224, 226, 345, 351
 από την *Tierra y Libertad*
 255
 από τις ομάδες δράσης 293,
 350-352
 από τους *faístas* 338-343, 364-
 365
 η δολοφονία του Καναλέχας
 280
 Νόμος περί Τρομοκρατίας
 272
 στην περίοδο της δικτατορίας
 του Πρίμο δε Ριβέρα 350-
 352
 από τους φαλαγγίτες 469, 476-
 478
 επί πληρωμή 318-319, 323, 396-
 397
 οι απόψεις του Κροπότκιν 204,
 207, 225
 προβοκατόρικός 210, 244, 322
 στα τέλη του 19ου αιώνα 203-204,
 207-210
 στη Βαρκελώνη 209, 213-215,
 244, 255, 318-326, 329-330,
 333-334, 338-345
 στη Ρωσία 203-204
 στην περίοδο του Λαϊκού Μετώ-
 που 477-478
 Τερουέλ 133
 τεχνίτες ως επαναστατικό υποκείμε-
 νο 134-136
 Τζάκσον, Γιάμπριελ (*Jackson,
 Gabriel*) 386, 396-397, 405, 424,
 439, 443, 460, 478, 534
 για την εξέγερση των Αστουριών
 (1934) 447-448, 450
 Τόγιος, δε λος (*Toyos, de los*) 327

- Τομάς, Φρανθίσκο (Tomás, Francisco) 120
- Τόμας, Χιου (Thomas, Hugh) 263, 534-535
- Τόρες Εσκαρτίν, Ραφαέλ (Torres Escartín, Rafael) 343
- Τόριο, Χαθίντο (Toryho, Jacinto) 416
- Τουλούζ-Λοτρέκ, Ανρί (Toulouse-Lautrec, Henri) 202
- «Τραγική Εβδομάδα», η 230, 251, 262-265, 267, 269-270, 272-273, 331
- Τρεις Σοσιαλιστικές Διαλέξεις για την Ιδιοκτησία και την Κληρονομιά* (έργο του Θεοβάντες δελ Καστίγιο Βαλέρο) 182
- Τσέκα Ααγκάρα, Μιγέλ (Checa Langara, Miguel) 50
- Τσόμσκι, Νόαμ (Chomsky, Noam) 534
- Υπέρμαχοι της Διεθνούς 153, 160, 185
- Φάλαγγα 218, 429, 469, 476-478, 489-490, 492
- Φάμπρα Ρίβας, Αντόνιο (Fabra Rivas, Antonio) 254
- Φανέλι, Τζουζέπε (Fanelli, Giuseppe) 46-53, 55, 61, 63, 73, 75, 80, 92-94, 96-97, 99-101, 103, 108, 120, 132, 297, 522
- Φάνχουλ (Fanjul, στρατηγός) 489, 492
- Φάργα ι Πεγιθέρ, Ραφαέλ (Farga i Pellicer, Rafael) 52, 96-97, 101, 143, 176
- στο συνέδριο του 1870 στη Βαρκελώνη 104-106
- Φαρές (εργάτης σε ατμοκίνητο εργοστάσιο) 107
- Φελίου, Αντόνιο (Feliu, Antonio) 326
- φεντεραλισμός 52, 61, 124, 148, 152, 183, 186, 268, 270, 381, 410, 524 και αναρχικοί 153-159
- Μπακούιν 71, 73
- Προυντόν 58, 60
- στην Ανδαλουσία 176-180
- στην Πρώτη Δημοκρατία 149-151
- Φερδινάνδος Ζ' 122-123
- Φερέρ, Εδουάρδο (Ferrer, Eduardo) 322
- Φερέρ ι Γουάρδια, Φρανθίσκο (Ferrer i Guardia, Francisco) 255, 258, 269, 273, 341
- βιβλιογραφία 529
- η εκτέλεσή του 265-267
- η ζωή του και το έργο του 226-232
- Φερνάντεθ (Fernández, σοσιαλιστής) 327
- Φερνάντεθ Αντσουάρ, Χοσέ (Fernández Adsuar, José) 50
- Φερνάντεθ Λόπεθ, Μαρθελίνο (Fernández Lopez, Marcelino) 50
- Φερνάντεθ Ροντρίγκεθ, Κιντίν (Fernández Rodriguez, Quintín) 50
- Φερνάντεθ Ροντρίγκεθ, Μπενίτο (Fernández Rodriguez, Benito) 50
- Φιγέρας (Figueras, αναρχικός) 343
- Φιγέρας, Εστανισλάο (Figueras, Estanislao) 150

- Φίγκολς 416
 φιλελεύθεροι 13, 21, 29, 33, 48, 96,
 118, 121, 130, 133, 149, 153, 157,
 190, 195, 242, 249, 260, 279-282,
 302, 330, 349, 376-377, 384, 400,
 430, 437, 440-441, 443-445, 489,
 493, 535
 και αναρχοσυνδικαλιστές 388-390
 και το τέλος του τουρισμού 267,
 269
 και Φερδινάνδος Ζ' 122-123
 (πριν το 1870) 124-125, 127-128
 (στα 1909) 271-272
 (στη δεκαετία του 1880) 198-199
 στο Λαϊκό Μέτωπο 459, 461, 472
- Φίλιππος Β' 93
- Φίλοι του Ντουρούτι 25, 44
- Φοντάνα, Χοσέ (Fontana, José) 138
- Φουριέ, Σαρλ (Fourier, Charles) 179
- Φράνκο, Ραμόν (Franco, Ramón)
 376, 406, 453, 455
- Φράνκο, Φρανθίσκο (Franco, Fran-
 cisco) 9, 20-21, 32, 35-36, 42, 79,
 288, 468, 471, 520
 αρχηγός του Επιτελείου του
 Στρατού 457
 στην καταστολή της εξέγερσης
 των Αστουριών (1934) 454-
 455
 στη στρατιωτική ανταρσία
 (1936) 489-490, 492, 499
- Φρέιζερ, Ρόναλντ (Fraser, Ronald)
 41
- Φροντόν Ροντρίγκεθ, Νικόλας (Fron-
 ton Rodriguez, Nicolaa) 50
- Φρουροί Εφρόδου 422-423, 425, 448-
 449, 458, 493, 496
- φυσιολάτρες 486
- φυτοφαγία 118
- Χάκα 378
 εξέγερση (1930) 378
- Χάλβο (Jalvo, οπαδός της Διεθνούς)
 93-94
- χαρτιστές 233
- Χέγκελ, Γεώργιχ Βίλχελμ Φρίντριχ
 (Hegel, Georg Wilhelm Frie-
 drich) 61
- Χέλμχολτς φον, Χέρμαν Λούντβιχ
 Φέρντιναντ (Helmholtz von, Her-
 mann Ludwig Ferdinand) 168
- Χένεσι Τσαρλς Άλιστερ Μάικλ
 (Hennessy, Charles Alistair
 Michael) 159, 524
- Χερέθ 177, 191-192, 210-213, 220,
 223, 295
- Χερέθ δε λα Φροντέρα 179, 374
 εξέγερση (1892) 186, 213, 222,
 246, 270
- Χερόνα 9, 354
- Χέρτσεν, Αλεξάντερ (Herzen, Alex-
 ander) 64
- Χιλ Καμπρέρα, Ουμπέρτο (Gil Cab-
 rera, Humberto) 416
- Χιλ, Βιθέντε (Gil, Vicente) 294
- Χιλ, Ενρίκε (Gil, Enrique) 352
- Χιμένεθ δε Ασοúa (Jiménez de
 Asúa, σοσιαλιστής) 477
- Χινς, Ευγένιος (Hins, Eugene) 233,
 235
- Χίτλερ, Αδόλφος (Hitler, Adolph)
 36, 239, 437, 440, 466, 471, 490
- Χιχόν 279, 316, 339, 341, 343, 351-
 352, 448-449, 454

- Χοβέρ Κοράλ, Χουάν (Jover Corral, Juan) 280 bawm, Eric John) 169, 174, 300, 526
- Χοβέρ, Γρεγόριο (Jover, Gregorio) 352-353, 413 χριστιανικές αιρέσεις 56
- Χόμπσμπαουμ, Έρικ Τζον (Hobbs- ωρολογιοποιί του Ιούρα 187

Ευρετήριο Λατινικό

- Abbott Leonard D. 529
ABC (εφημερίδα) 280, 397
Acción (περιοδική έκδοση) 295
Acción Social Obrera (περιοδική έκδοση) 354, 381
AIT (Asociación Internacional de los Trabajadores) 43, 315, 402, 491, 536
Aliancistas 108-109, 111, 120, 181, 183, 185
Alianza Obrera 437-439, 444-445, 448-449, 463
Ateneo Sindicalista της Βαρκελώνης 281
Ateneo Sindicalista του Φερόλ 282
atentados 43, 217, 232, 271, 280, 309, 318-319, 321, 324, 339, 342-343, 478, 518, βλ. επίσης *τερορισμός, pistolismo* :
Atracción, La (περιοδική έκδοση) 178
Autoritarios 140, 142-143, 200
ιδρυση του Σοσιαλιστικού Κόμματος 201
Bécarud, Jean 520
Becucha, Robert 527
benevelos 149-150
BOC (Bloc Obrer i Camperol) 395
braceros 163, 165, 169-175, 177-178, 186, 195, 201, 222, 231, 299-300, 525
Breitman, George 532-533
Brigada Social 214-215
Buber, Martin 509
caciques 75, 87, 129, 199, 271, 283, 301, 376, 470, 525
στον 19ο αιώνα στην Ανδαλουσία 172-173, 178
«Canadiense» (ηλεκτρική εταιρεία) 303-305, 333, 404
Cánovas Cervantes, S. 536
Casa del Pueblo 252, 382
CEDA (Confederación Española de Derechos Autónomas 429-431, 435, 439-440, 442-444, 456-459, 466, 471-472, 478
centros obreros 116, 184, 277, 279, 298, 320, 427
CGT (Confédération Générale du Travail) 113, 241, 255, 530
Claridad (περιοδική έκδοση) 475, 479
CNT (Confederación Nacional del Trabajo) 9-10, 12, 23-25, 31, 34, 39-44, 104, 146, 189, 270, 298-303, 305, 307-317, 319-321, 323-

- 333, 341, 343-344, 360-369, 371-375, 377-381, 441, 472-479, 491-492, 499, 505, 507, 512, 518, 521, 525, 528, 530-536
- Α' Παγκόσμιος Πόλεμος 281-283
ανταρσία των στρατηγών (1936) 494-498
- αντιεκλογική καμπάνια (του 1933) 427-428, 431-432, 435
- αντίθεση στα απεργιακά ταμεία 275, 292, 294, 437
- απεργιακό κύμα (του 1936) 474-476
- αριθμητική δύναμη
(το 1911) 274
(το 1914) 281
(το 1918-19) 288, 302, 311
(το 1931) 371, 398
(το 1936) 484
- γενική απεργία
(του 1911) 279-280
(του 1917) 286-287
(του 1919) 303-308
(του 1933) 425-426
- γενική απεργία στη Σαραγόσα (1934) 436-437
- διαμάχη αναρχικών-συνδικαλιστών 301, 330
- διαμάχη μετριοπαθών και μαχητικών αναρχικών 357, 361, 365-373, 399-403, 407-419
- δικτατορία του Πρίμο δε Ριβέρα 350-361
- Εθνική Επιτροπή (της CNT) 275-276, 312, 325-327, 361, 366-368, 372-373, 418-419, 433, 446, 462, 477, 494
- η διαγραφή του Σάντσεθ Ρόσα 301
- η «Νύχτα του Αγίου Ιωάννου» 357
- η παρανομία στη δικτατορία του Πρίμο 351
- η «Συνωμοσία της Βαλένθιας» 360
- η συνωμοσία του Μαθιά (1924) 357
- στο Εθνικό Συνέδριο (του 1931) 398-400
- στο «Συνέδριο του Σανς» (1918) 294
- το σύμφωνο CNT-UGT (1920) 326-328
- Εθνικό Συνέδριο
(Βαρκελώνη, 1911) 273-276
(Μαδρίτη, 1919) 294, 310-314, 316
(Μαδρίτη, 1931) 397-404
(Σαραγόσα, 1936) 462, 484-488
- ελευθεριακή ανασυγκρότηση (του 1936) 461-463
- εξέγερση των Αστουριών (1934) 447-451, 460-461
- επανασύνδεση των Treintistas 461-462, 484
- εργατική ή αγροτική σύνθεση κατά κύριο λόγο; 373
- ίδρυση 273-274
- Κομμουνιστική Διεθνής 313-315
- Κομμουνιστικό Κόμμα 448-453, 463-468
- Λαϊκό Μέτωπο 463-464, 467-472
απεργίες 474-476

καταστολή 476-477
 εκλογές (του 1936) 464-465
 μπολσεβίκικοι 313-315
 νομιμοποίηση (του 1930) 367-368,
 371
 ολομέλεια στο Λογρόνιο (1922)
 316
 οργανωτική δομή 273-278, 290,
 397
 Εθνικό Συνέδριο (του 1931)
 397-398, 401-402
 η αναδιοργάνωση (του 1918)
 291-294
 η υιοθέτηση του *sindicato*
único (1919) 311-313
 Περιφερειακές Επιτροπές 275-
 277, 290
 Περιφερειακές (Συν)ομοσπονδίες
 275-276, 397, βλ *επίσης* *Περι-*
φερειακή Συνομοσπονδία Ερ-
γασίας της Ανδαλουσίας, των
Αστουριών, της Καταλονίας
 ολομέλειες 425, 428, 432, 438,
 462
 στην παρανομία (1911) 280
 στην περίοδο του συνασπισμού
 του Αθάνια 388-427
 Συνδιάσκεψη της Σαραγόσας
 (1922) 315
 Συνδικαλιστικό Κόμμα 462
 Συνδικάτα της Αντιπολίτευσης
 432-433, 462, 473, 481, 484
 «Συνέδριο του Σανς» 291
 συνέλευση στη Βαλένθια (1916)
 284
Alianza Obrera 438-439, 444-
 445

FAI

στο Εθνικό Συνέδριο της CNT
 (του 1931) 398-404
 και *Treintistas* 407-409, 414
pistolero 318-326, 532
 FNA 295, 302

UGT

και οι υποστηρικτές της συγ-
 χώνευσης το 1919 στο συ-
 νέδριο της CNT 313-314
 στην απεργία στη Μαδρίτη
 (του 1936) 481-482
 στην Οκτωβριανή Εξέγερση
 (του 1934) 445-446
 στην περίοδο του συνασπι-
 σμού του Αθάνια 390-396,
 405-406
 στις Αστουρίες 438, 448, 451
 στο Λαϊκό Μέτωπο 475, 481-
 482, 494
 στο «Σύμφωνο της Σαραγό-
 σας» (1917) 284-285

Coloma, Rafael 524

compañero 106

Compañía de Ferrocarriles del
 Norte 285

Compañía Telefónica Nacional de
 España 404-406

Conquest of Bread, The (έργο του
 Κροπότκιν) 295, 527

cortijo 177, 186, 301

Costa, Joaquín 523, 525

Crisol, El (ομάδα συγγένειας) 334

Damas Radicales 252

Damas Rojas 252

Day, Hem 529

- Desheredados 191-192, 203, 210
iDespertad! (περιοδική έκδοση) 354, 366
Diluvio, El (περιοδική έκδοση) 248
 Drachkovitch M. M. 527
- Emancipación, La* (περιοδική έκδοση) 115, 138, 141-142
 enragés 57
 escamots 442-444
España Nuevo (καθημερινή εφημερίδα της Μαδρίτης) 310
 Esquerria 389, 438, 440-442, 444, 459, 473
 Estat Català 357
Estudios (περιοδική έκδοση) 355
- FAI (Federación Anarquista Ibérica) 24-25, 40-42, 44, 218, 293, 317, 368, 370-373, 381, 396, 436, 438, 443, 445-446, 451, 463, 481, 491, 497, 499, 507, 512, 518, 521, 531, 533, 535-536
 αντιεγκλογική καμπάνια (του 1933) 427-428, 431-432
 δομή 362-365
 ίδρυση 361-362
 και CNT
 Εθνικό Συνέδριο (του 1931) 398-404
 Treintistas 407-409, 414
 εξεγέρσεις (στα 1932-33) 416-426
 εξεγέρσεις (1933) 432-435
 Επιτροπή Χερσονήσου 363-366, 411
 Λαϊκό Μέτωπο 370, 453, 465-474
 μαφιέστο (του 1929) 365-367
- ολομέλεια της Μαδρίτης (1933) 428
 ομάδες συγγένειας 208, 334-335, 362-364, 410-416
 στρατιωτική ανταρσία (1936) 495
 συγκεντρωτισμός 363-364
- Farré Morego, María 532
Federación, La (τοπική εφημερίδα στη Βαρκελώνη) 98, 130, 176
 Federaciones de Oficio 312
 Federaciones Locales 112, 139, 234
 FETT (Federación Española de Trabajadores de la Tierra) 475
Fields, Factories and Workshops (έργο του Κροπότιν) 223
 FNA (Federación Nacional de Agricultores) βλ. FNAE
 FNAE (Federación Nacional de Agricultores de España) 295, 302, 374
 FNGA (Federación Nacional de Grupos Anarquistas) 317, 361, 371-372
 FNIF (Federación Nacional de la Industria Ferroviaria) 418
 FNIT (Federación Nacional de Trabajadores de la Tierra) 393-394
 Fomento del Trabajo Nacional 209-210, 247
 Fuenteovejuna 165
 fueros 87, 90-91
- gañanía 170-171, 174-175, 187
 García Venero, Maximiano 523, 530-531, 537
 Generalitat 389, 440-441, 443-445, 472, 495

- Gómez Casas, Juan 520, 533
 González, Ildefonso 533
- Hagnauer, Roger 530
Homage to Catalonia (έργο του Όργουελ) 30
Horizontes (περιοδική έκδοση) 354
- Igualdad, La* (περιοδική έκδοση) 48
Iniciales (περιοδική έκδοση) 355
Inquisiteurs de l'Espagne Les (έργο του Τάριδα δελ Μάρμολ) 215, 528
 ITTC (International Telephone and Telegraph Corporation) 404-405
 IWA (International Workers' Association) 315, βλ. επίσης *AIT*
 Izquierda Comunista 395
 Izquierda Republicana, βλ. *Δημοκρατική Αριστερά*
- Jimenez, Miguel 533
 JONS (Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista) 429
 jornaleros 170
 Jóvenes Bárbaros 253
 Juntas de Defensa 259, 282
 Justicieros (ομάδα δράσης) 342
 Juventud Republicana Radical 253
- Kaminski, H. E. 524
 Kenny, Michael 526
- langue d'oc 85
 Lapouge, Gilles 520
 Levine, Bruce 522
 Ley de Cultivos 441
- Lida, Clara E. 522, 524, 526-527, 537
 Lliga Regionalista 242-244, 253, 283, 285, 287-288, 304, 389, 440
 Mano Negra 192-194, 210-212, 222, 526-527
 Martín Maestre, Jacinto 531
 Maximoff, Gregory 524
 McCabe, Joséph 529
 McDonald, Nancy 532
 Meaker, Gerald H. 531-532, 537
 Mintz, Jerome R. 526
 Morató, Juan José 523
- Nación, La* (περιοδική έκδοση) 478
 Nervio (ομάδα συγγένειας) 416
 Nosotros (ομάδα συγγένειας) 413-414, 416, 532, 538
- Obrera, El* (περιοδική έκδοση) 130
Orden, El (εφημερίδα) 183-184
 Orts-Ramo, A. and C. 529
- Partido Democrático Socialista Obrero 201
 Partido Socialista Obrero 201, βλ. *Σοσιαλιστικό Κόμμα*
Paths in Utopia (έργο του Buber) 509
 patria chica 74, 86, 91, 118
 Paz, Abel 532, 536-537
 Pelloutier, Fernand 530
 pistolerismo 224, 320, 344, 391, 532, βλ. επίσης *τερορισμός*
Poble Català, El (περιοδική έκδοση) 257-258

- Porvenir, El* (έντυπο) 53
Pouget, Emile 530
POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista) 14, 30, 45, 316, 395, 463, 507
Productor, El (περιοδική έκδοση) 297, 354
Profintern 315-316
 pronunciamientos 75, 308, 359, 483, 488, 493-494
 Κιρόγα και Ριέγο (1820) 123
 Μαρτίνοθ Κάμπος (1874) 158, 213
 Πρίμο δε Ριβέρα (1923) 346-347, 349-350, 490
 Φράνκο, Φρανθίσκο (1936) 493, 497
PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya) 480
 pueblo 11-12, 22, 86-87, 90-91, 118-119, 128, 135, 161, 163-170, 174-175, 186, 194-196, 208, 297, 419-421, 427, 476, 517, 525
- Rabassaires 438, 442-443
Razón, La (περιοδική έκδοση) 185
Reacción y la Revolución La (έργο του Πι ι Μαργάλ) 60, 150
Redención (περιοδική έκδοση) 354
 Regulares 454, 456
 reparto 167, 175, 295, 425
Repell, La (περιοδική έκδοση) 220
Revista Blanca, La (περιοδική έκδοση) 159, 354, 523, 526, 529, 537
Revista Social, La (περιοδική έκδοση) 98, 194, 226, 529
Revolución (περιοδική έκδοση) 130
Revue, La (περιοδική έκδοση) 220
- Riera, Augusto 528
 Rocker, Rudolph 526
- salud 106
 Schapiro, Alexandre 290
 Secciones de Oficio 111-112, 139, 234
 Secciones de Oficio Varios 111, 139
 «Seisdedos» (ο «Εξαδάκτυλος») 420-422
 Sindicato Único de Artes Gráficas 305
 sindicatos 253, 275, 278, 292, 300, 304-305, 312, 317, 320
 sindicatos libres 288, 322, 325-326, 334, 339, 389
 pistoleros 288, 308, 317, 323-325, 333-334, 338-339, 344, 396
 στη δικτατορία του Πρίμο 351
 sindicato únicos 291-292, 294, 303
 εναντίωση από τους αναρχικούς 301
 η υιοθέτησή τους από το Β' Εθνικό Συνέδριο της CNT (1919) 311-313
 στο νότο 299-301
Socialismo, El (περιοδική έκδοση) 211, 222
Sol, El (περιοδική έκδοση) 359
Solidaridad, La (τοπική περιοδική έκδοση στη Μαδρίτη) 94, 98-99, 104, 130, 138
Solidaridad Obrera (περιοδική έκδοση) 24, 276, 284, 299, 318, 321, 369, 389, 399, 414, 444, 536-537
 έλεγχος από τους αναρχοσυνδικαλιστές 255

- έλεγχος από τους μετριοπαθείς 372-373
 έλεγχος από τους faistas 409
 ημερήσια έκδοση 282, 371, 379, 491
 ίδρυση 254
 καταστολή (του 1919) 302
 λογοκρισία από την κυβέρνηση του Λαϊκού Μέτωπου 477
 της Βαλένθιας 295
 Solidarios (ομάδα συγγένειας) 334-335, 338-340, 342-343, 350, 352, 414, 518, 532, βλ. επίσης *Nosotros*
Spanish Cockpit, The (έργο του Μπορκενάου) 23, 31, 521
Spanish Labyrinth, The (έργο του Μπρέναν) 13, 23, 30, 520, 523, 527
 Steklov, George 525
 Tercio 35, 454, 489
 στις Αστουρίες 454-457
 Termes, Josep 522, 537
Tierra y Libertad (περιοδική έκδοση και ομώνυμη ομάδα συγγένειας) 255, 259, 274, 281, 284, 297, 299, 537
 Treintistas 42, 369, 408-409, 414, 418, 426, 437, 461-462, 533
 Tuchman, Barbara W. 528
 UGT 24, 201-202, 254, 291, 310, 316, 333, 368, 377, 388, 390-396, 405-406, 426, 436-438, 461-465, 478-479, 535
 απεργίες (του 1936) 474-475, 481-482
 γενική απεργία (του 1917) 285-287, 344
 γενική απεργία της Βαρκελώνης (του 1902) 249-250
 η ίδρυσή της 201-202
 και CNT
 διάθεση για συγχώνευση στο Β' Εθνικό Συνέδριο της CNT (1919) 313-314
 στην απεργία στη Μαδρίτη (1936) 481-482
 στην Οκτωβριανή Εξέγερση (1934) 445-446
 στις Αστουρίες 438, 448, 451
 στο Λαϊκό Μέτωπο 475, 481-482, 494
 συγκεντρωτισμός 275
 Σύμφωνο της Σαραγόσας 284-285
 Συνασπισμός Αθήναι 390-396
 συνεργασία 283-286, 326-329, 344, 437-438, 462-463, 475, 481-482
 καταλανικό προλεταριάτο 249-251
 Ντουρούτι 341
 προσεταιρισμός των αγροτών 393-394
 ρεφορμισμός 249-250
 στην Καστίλη 313
 στην «Τραγική Εβδομάδα» 258, 262
 στις Αστουρίες 313
 στην εξέγερση (του 1934) 445-446
 στο Λαϊκό Μέτωπο 475, 478, 494
 συνεργασία με την πολιτική του Πρίμο 349-351, 392-393
 τα μέλη της 392-393

Unió de Rabassaires 374, 441	Waggoner, Glenn 527
Uniones de Oficio 111, 139	
Uniones de Oficio símiles 189	yunteros 83
Vicens Vives, Jaime 523, 525	Zavala, Iris 527
Villar, Manuel 535	
<i>Voz del Campesino, La</i> (περιοδική έκδοση) 374	

Ευρετήριο Εικόνων

Τζουζέπε Φανέλι, Φερνάντο Γκαρίδο, Ελί Ρεκλί, Χοσέ Μαρία Ορένσε και Αριστίδες Ρέι (Ισπανία, 1868)	εξώφυλλο και 46
Ανσέλμο Λορένθο	49
Ομαδικό πορτρέτο των οπαδών της Διεθνούς στη Μαδρίτη με τον Τζουζέπε Φανέλι (Μαδρίτη, 1868-69)	50
Πιερ Ζοζέφ Προυντόν	58
Μιχαήλ Μπακούνιν	63
Χάρτης της Ισπανίας	88-89
Ραφαέλ Φάργα Πεγιθέρ	97
Λογότυπα των εντύπων <i>La Federaci3n</i> και <i>Revista Social</i>	98
Μιχαήλ Μπακούνιν, Τζουζέπε Φανέλι, Ζιλ Μονσάλ, Σαρλ Περόν, και Βαλέριαν Μροτσκόφσκι (Ελβετία, 1869)	100
Ο Μιχαήλ Μπακούνιν αγορεύει στο συνέδριο της Διεθνούς στη Βασιλεία (1869)	102
Το Ιδρυτικό Συνέδριο της Διεθνούς στην Ισπανία (Βαρκελώνη, 1870)	105
Σφραγίδες από ισπανικές εργατικές και αγροτικές ενώσεις της Διεθνούς	112
Αγρότης δουλεύοντας με το τουφέκι στον ώμο	162
Υπόδικοι, κατηγορούμενοι σαν μέλη της <i>Mano Negra</i>	193
Πιοτρ Κροπότκιν	205
Φερμίν Σαλβοτσέα (Κάντιθ, 1868)	220
Φρανθίσκο Φερέρ	230

Η «Τραγική Εβδομάδα» (Βαρκελώνη, 1909)	265
Το Ιδρυτικό Συνέδριο της CNT (Βαρκελώνη, 1910)	274
Η οργανωτική δομή της CNT	290
Μανουέλ Μπουενακάσα	293
Σαλβαδόρ Σεγκί	332
Φρανθίσκο Ασκάσο, Μπουεναβεντούρα Ντουρούτι και Γρεγόριο Χοβέρ (Παρίσι, 1924)	353
Φρανθίσκο Ασκάσο και Μπουεναβεντούρα Ντουρούτι με τις συζύγους τους (Βρυξέλλες, 1930-31)	355
Άνχελ Πεστάνια	369
Διαδήλωση ανέργων της CNT (Αραγονία, 1931)	375
Μαύρες και κόκκινες σημαίες, τα σύμβολα του ισπανικού αναρχοσυνδικαλισμού	380
Το καφέ La Tranquilidad (Βαρκελώνη, στην εποχή της Alianza Obrera)	411
Γκαρθία Βιβάνκος, Γκαρθία Ολιβέρ, Λουί Λεκουάν, Πιερ Οντεόν, Φρανθίσκο Ασκάσο και Μπουεναβεντούρα Ντουρούτι (Βαρκελώνη, 1931)	412
Η σφαγή στο Κάσας Βιέχας (νεκροταφείο Κάσας Βιέχας, 1933)	420
Συλληφθέντες εργάτες της CNT (Σαραγόσα, αρχές δεκαετίας 1930)	433
<i>Solidaridad Obrera</i> , η καθημερινή εφημερίδα της επανάστασης	491
Στήνοντας οδοφράγματα (Βαρκελώνη, παραμονές 19ης Ιουλίου 1936)	495
Ο λαός στα όπλα (Βαρκελώνη, Ιούλιος 1936)	496
Ο Φρανθίσκο Ασκάσο, λίγα λεπτά πριν σκοτωθεί (Βαρκελώνη, 19 Ιουλίου 1936)	497
Πολεμώντας ενάντια στους στασιαστές στρατηγούς (Βαρκελώνη, 19-20 Ιουλίου 1936)	507
Η σημαία της νίκης	510

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Πρόλογος στις εκδόσεις AK Press	29
ΠΡΟΟΙΜΙΟ: Το Ταξίδι του Φανέλι	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η «Ιδέα» και η Ισπανία	55
Το Υπόβαθρο	55
Μιχαήλ Μπακούιν	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η Τοπογραφία της Επανάστασης	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Το Ξεκίνημα	92
Η Διεθνής στην Ισπανία	92
Το Συνέδριο του 1870	104
Η Ήττα των Φιλελευθέρων	121
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Τα Πρώιμα Χρόνια	130
Προλεταριακός Αναρχισμός	130
Εξέγερση και Καταστολή	148
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Οι Απόκληροι	163
Αγροτικός Αναρχισμός	163
Αγροτικές Ενώσεις και Εξεγέρσεις	176
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Τερορίστες και «Άγιοι»	197
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Αναρχοσυνδικαλισμός	225
Ο Νέος Αναβρασμός	225
«Η Τραγική Εβδομάδα»	251

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: Η CNT	270
Τα Πρώιμα Χρόνια	270
Τα Μεταπολεμικά Χρόνια.....	288
Οι Pistoleros	318
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: Από τη Δικτατορία στη Δημοκρατία	346
Η Δικτατορία του Πρίμο δε Ριβέρα	346
Ο Συνασπισμός του Αθάνια.....	382
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: Ο Δρόμος προς την Επανάσταση.....	429
El Bienio Negro	429
Από το Φεβρουάριο στον Ιούλιο.....	459
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: Συμπεράσματα.....	499
Βιβλιογραφικό Δοκίμιο	520
ΕΠΙΜΕΤΡΟ: Η Πολιτική Διαθήκη του Μάρεϊ Μπούκτσιν.....	538
Ευρετήριο Ελληνικό :	547
Ευρετήριο Λατινικό	576
Ευρετήριο Εικόνων.....	585

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΡΕΪ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ

ΟΙ ΙΣΠΑΝΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ

ΤΑ ΗΡΩΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ 1868-1936

ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ Ο ΜΙΧΑΗΛ ΠΡΩΤΟΥΨΑΛΤΗΣ.
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ, ΦΩΤΟΓΡΑΦΗΘΗΚΕ ΚΑΙ
ΜΟΝΤΑΡΙΣΤΗΚΕ ΣΤΟ «ΑΝΑΓΡΑΜΜΑ». ΤΥΠΩ
ΘΗΚΕ ΣΤΗ «ΔΙΑΣΤΑΣΗ» ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗ
ΚΕ ΣΤΟΥ Θ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ Π. ΡΟΔΟ
ΠΟΥΛΟΥ ΤΟΝ ΜΑΪΟ ΤΟΥ ΔΥΟ ΧΙΛΙΑΔΕΣ
ΕΝΤΕΚΑ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΠÉΛΛΑΓΟΣ

των Επιστή της Σπάνταως (1971), Τα Όρια της Πόλης (1973), Προς μια Οικολογική Κοινωνία (1976), Οι Ισπανοί Αναρχικοί (1977), Η Οικολογία της Ελευθερίας (1982), Η Στέγασση Κρίση (1987), Συναρπαστικότητα στην Κοινωνία (1989), Υπερμαστίζοντας τη Γη (1991), Σε ποια Κατεύθυνση το Οικολογικό Κίνημα; (1993), Να Θυμόμαστε την Ισπανία (1994), Αστικοποίηση χωρίς Πόλεις (1995), Η Φιλοσοφία της Κοινωνικής Οικολογίας (1995), Κοινωνικός ή Life Style Αναρχισμός; (1995), Συναρπαστικότητα στην Ανθρωπότητα (1995), Η Τρίτη Επανάσταση (Α' τόμος 1996, Β' 1998, Γ' 2004, Δ' 2005), Ο Αναρχιστής Μάρσελ Μπουόστιν (1997), Το Πρόταγμα του Κομμουνισμού (2003). Τα περισσότερα από τα βιβλία και τα δοκίμιά του έχουν εκδοθεί στα ελληνικά και είναι από τους πλέον πολυμεταφρασμένους ξένους συγγραφείς στη γλώσσα μας.

Ο Μάρσελ Μπουόστιν πέθανε στις 30 Ιουλίου του 2006. Η πολιτική παρακαταθήκη που μας αφήνει είναι η πιο ειλικρινής, τίμια, συνεδητή, διακριτής και πάνω απ' όλα λειτουργική ενωλλεκτηκή πρόταση απέναντι στο κράτος και στον καπιταλισμό μετά από εκείνη των ισπανών αναρχοσυνδικαλιστών: Το «ιστικός αυτοδιοικείσθαι», ο ελευθεριακός κοινοσμός (libertarian pa-pairalism). Εισόγοντας την ιστικότητα ως καθοριστικό στοιχείο, ξεπροβέλλει στην κοινωνία το κεναινοκοποιείν με ριζικός διαπορητικό περιεχόμενο απ' αυτό των σοσιαλδημοκρατών, δηλαδή από το συμβιβαστικό κράτος πρόνοιας και νεοφλελεθέρου σγτέλου, ο οποίος τα τελευταία χρόνια δεν είναι ούτε καν συμβιβασμός, αλλά μια άτακτη υποχώρηση της πρόνοιας, «ένα βήμα πίσω με τα βροσά καταβασμένα». Η συνοικιακή, κοινοτική ή δημωτική αποκεντρωμένη ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, ο έλεγχος και η διεύθυνσή τους από τις κοινότητες των εργαζομένων μέσω από διαδοκωότες άμεσης δημοκρατίας –όχι... ηλεκτρονικής δημόσιας διαβούλευσης– και τελικά η σνομοσπονδιοποίηση αυτών των κοινοτήτων ξεπερνούν με ρεαλιστικό τρόπο το δόλημα «διαδικωποίηση ή κρατικωποίηση».

9 789607 280428 >

«Έμαθα πολλά από αυτό το βιβλίο. Είναι μια πλούσια και μαγευτική αφήγηση. Το σημαντικότερο, διακατέχεται από ένα θαυμάσιο πνεύμα επαναστατικής αισιοδοξίας που συνδέει τους ισπανούς αναρχικούς με τους δικούς μας καιρούς.»

ΧΛΟΥΑΡΝΤ ΖΙΝ

Τι προηγήθηκε ώστε να γίνει η Ισπανική Επανάσταση; Γιατί ο αναρχισμός ριζώσε στην Ισπανία και όχι στη Γερμανία, στη Ρωσία ή αλλού; Ποιες ήταν οι φεντεραλιστικές απόψεις του Προυιντόν, ποιος ο αναρχικός κολεκτιβισμός που πρόσβευε ο Μπακούιν και τι ο αναρχοκομμουνισμός του Κροπότκιν; Σε τι διέφερε ο επαναστατικός συνδικαλισμός από τον αναρχοσυνδικαλισμό; Πώς όλα αυτά τα ρεύματα ιδεών συνέβαλαν ώστε να κρατηθεί ζωντανός ο αναρχισμός στην Ισπανία παρά τα κύματα καταστολής που υπέστη για εβδομήντα χρόνια: από την εποχή του φεντεραλιστικού κινήματος του Πι ι Μαργάλ και των μπακουινικών της Α' Διεθνούς μέχρι το πραξικόπημα του Φράνκο το 1936; Πώς κατάφεραν οι αναρχικοί, μέσα στις αντιξοότητες του Εμφυλίου, να δημιουργήσουν την πιο σημαντική Κοινωνική Επανάσταση του 20ού αιώνα και να πραγματοποιήσουν την κολεκτιβοποίηση τόσο στις αγροτικές όσο και στις βιομηχανικές περιοχές εθελοντικά και όχι εξαναγκαστικά και βίαια όπως οι μπολσεβίκοι το 1917;

Σε όλα αυτά τα ερωτήματα ο Μπούκτιν απαντά με γλαφυρό αλλά και συνάμα διεπιστημονικό τρόπο, στον αντίποδα εκείνου που αναπτύσσεται στα ακαδημαϊκά θερμοκήπια. Ο τρόπος που αναζητά την α-λήθεια ο Μπούκτιν μοιάζει με όλων των επαναστατών διανοητών που το πνεύμα τους το έχει οξύνει η ειλικρινής ανάγκη τους να απαντηθεί με μη ιδεολογικούς όρους το αιώνιο ερώτημα: «Πώς μπορεί ο κόσμος να αλλάξει», πώς γίνεται να ζήσουν οι άνθρωποι δίχως κράτος και καπιταλισμό, δίχως ιεραρχία και κυριαρχία;

Το κλειδί για τα ερωτήματα του ισπανικού αναρχισμού το 1936 βρίσκεται, όπως αποδεικνύει ο Μπούκτιν, στη συνδικαλιστική οργάνωση που προϋπήρχε. Και κυρίως στην ιδιαίτερη αντίληψη των ισπανών αναρχοσυνδικαλιστών για το συνδικάτο, που το θεωρούσαν όχι μόνο όργανο πάλης και διεκδίκησεων, αλλά και ως το κίταρο της μελλοντικής κοινωνίας, που από πριν θα πρέπει να εμπεριέχει τις ελευθεριακές αρχές της.

Ο ΕΚΛΟΤΗΣ